
1437
VULTUS IN HOSTEM
LIBER COLL OMN ANIM
FIDEL DEFVNCT IN OXON

Thomas Saga Erkibyskups.

TRYKT HOS B. M. BENTZEN I CHRISTIANIA.

PROF. DR. C. R. UNGER

THOMAS SAGA ERKIBYSKUPS.

FORTÆLLING

OM

THOMAS BECKET ERKEBISKOP AF CANTERBURY.

TO BEARBEIDELSER SAMT FRAGMENTER AF EN TREDIE.

EFTER GAMLE HAANDSKRIFTER

UDGIVEN

AF

C. R. UNGER.

UDGIVEN SOM UNIVERSITETSPROGRAM FOR ANDET SEMESTER 1868.

CHRISTIANIA.

TRYKT HOS B. M. BENTZEN.

1869.

FORORD.

Faa Begivenheder have vel paa sin Tid gjort mere Opsigt eller vakt større Sensation end Erkebiskop Thomas Beckets Drab. Og de Omstændigheder, der ledsagede denne Gjerning, samt de forudgaaende Begivenheder vare ogsaa vel egnede til i høi Grad at lægge Beslag paa Samtidens Opmærksomhed. Denne hans voldsomme Død for selve Alteret af hans egen Metropolitankirke, nærmest som Følge af hans ihærdige Bestræbelser for at hævde Kirkens Uafhængighed af den verdslige Magt, og den Ro og Resignation han lagde for Dagen i sine sidste Øieblik, satte Martyrkronen paa hans Hoved og stillede ham i Helgenernes Række. Allerede nogle af hans første Biographer berette om enkelte Jertegn af ham efter hans Død, og de senere vide ogsaa at fortælle om Undergjerninger udførte af ham endnu i levende Live. At en saadan Mands Skjæbne ogsaa maatte tildrage sig vore Forfædres Opmærksomhed, og hos dem blive Gjenstand for sagamæssig Behandling kan ikke vække Forundring, ligesaa lidt som at denne Saga i nogle Bearbeidelser fik et fuldkommen legendarisk Tilsnit ved Tilføielse og Indfletning af en Mængde varslende Drømme, Aabenbaringer og Jertegn.

Sagaen har, at dømme efter de os levnede Haandskrifter, været for Haanden i 3 Bearbeidelser. Den ældste af disse (S. 528—544) existerer desværre nu kun i Brudstykker.

Den her i Udgaven først trykte Recension (S. 1—282) har det særeget interessante, at man med Bestemthed kan paavise dens Kilde. Dette er en latinsk

Vita Sancti Thomæ, som er bleven kaldet Quadrilogus eller Historia Quadripartita. Thomas Beckets Levnet er nemlig behandlet paa Latin af flere samtidige Biographer, udgivne af Dr. Giles). Af disse existerede der allerede tidligt i det 13de Aarhundrede ny Bearbeidelser, der væsentligt bestod i Uddrag eller Sammenstøbninger af disse ældre Levnetsbeskrivelser. En saadan er den oven omtalte Quadrilogus**), der har faaet sit Navn deraf, at den hovedsagelig er et Uddrag af fire samtidige Biographer, Johan af Salisbury, Herbert af Boseham, Alan af Tewkesbury og William af Canterbury, hvortil rigtignok ogsaa mod Slutningen er kommen en femte, Benedict af Peterborough (jvf. S. 206). Denne Bog er udgiven efter et Haandskrift i Vaticanet af Augustinermunken Christian Wolf (Lupus) i Bryssel 1682 i liden Qvart**). I denne Bearbeidelse staar Erkebiskopens Levnet først, og de mange Breve fra, til og om ham, ere samlede for sig adskilte fra Biographien. Da denne Bog er meget sjelden og vanskelig at overkomme, har man anseet det for hensigtsmæssigt ogsaa at meddele den latinske Text, især da de paa Grund af manglende Blade i Sagahaandskriftet opstaaede Huller for Meningens Vedkommende derved kunne udfyldes. Man har ikke anseet det nødvendigt efter Lupus's Udgave ved de forskjellige Uddrag at anføre vedkommende Biographs Navn, skjønt paa de første Ark her i Udgaven en ny Linie i dette Tilfælde er anvendt noget der siden blev opgivet som mindre praktisk***).*

Hvad selve Behandlingen af Oversættelsen angaar, saa opdager man snart, at den ikke er nogen ordret Gjengivelse af Latinen, men at Oversætteren ved større Ordrigdom, Fylde og Klarhed i Udtrykket har givet sin Saga et betydeligt Fortrin for Originalens tørre, ofte uklare og efter en falsk Classicitet jagende Stil.

---

*) Vita S. Thomæ Cantuariensis archiepiscopi et martyris ed. Giles, Oxoniæ 1845—6. Voll. 8. *Optrykt i* Abbé Migne's Patrologia Vol. cxc. 1854.

**) Epistolæ et Vita divi Thomæ martyris et archiepiscopi Cantuariensis in lucem productæ ex MS. Vaticano opera et studio F. Christiani Lupi Iprensis. Bruxellis MDC. LXXXII.

***) *Angivelsen af de forskjellige Autoriteter synes heller ikke altid at være nøiagtig. Med Hensyn til Texten i Lupus's Udgave, er den ikke fri for Feil. Nogle af disse ere snarere Feillæsninger end Trykfeil, f. Ex. i nærværende Udgave S.* 120^{26} *staar hos Lupus me (uie d. e. viæ) ducem,* 120^{28} nimium *for* inuium *d. e.* invium, *for ikke at tale om Feil som indicans for iudicans og omvendt.*

Oversættelsens Stil minder undertiden om Kongespeilet, og Bogen er uden Tvivl tilbleven i Norge, derfor taler ikke blot den ydre Sprogform, men ogsaa adskillige syntaktiske Eiendommeligheder), som neppe nogen Islænder vilde have vedkjendt sig. Hvad dens Alder angaar, saa taler flere forekommende fremmede Ord og enkelte det ældste Sprog ubekjendte Udtryk**) for, at den neppe kan være ældre end den anden Halvdel af det 13de Aarhundrede, og at den sandsynligst tilhører Slutningen af dette.*

*Den anden Recension af Sagaen (S. 295—504), maa hidrøre fra første Halvdel af det 14de Aarhundrede og er uden al Tvivl islandsk.***) I Prologen Side 295 angiver Forfatteren Hensigten med sin Bearbeidelse. Flere, siger han, have skrevet Martyren Thomas's Levnet, men da senère Forfattere ofte have forbigaaet Træk, som af deres Forgjængere ere omtalte, da de have anseet det unødvendigt at gjengive, hvad før var fortalt og tilstrækkelig bekjendt, har det været hans Mening at samle det, som før har været spredt, i én Bog, der da paa én Gang skulde indeholde Thomas's Levnet, hans Breve og Jertegn. En latinsk Original, som han tilskriver en Prior Robert af Cretel, maa have været hans vigtigste Kilde. Blandt de trykte Biographier hos Giles findes ingen under dette Navn, men derimod nævner han et Haandskrift i det keiserlige Bibliothek i Paris, indeholdende et af en Munk Roger af Croyland (et Abbedi i Lincolnshire) lavet Uddrag af ældre Biographier, hvilket denne har tilegnet sin Abbed Henrik. Efter denne Dedication har Abbed Henrik selv først skrevet en Biographi af Thomas, men Munken Roger har foranstaltet en ny Udgave af samme, hvori han selv intet har tilføiet, uden hvad der var fornødent for at sammenknytte de indflettede Breve med Texten (de meo nihil interveniet, nisi forte pro continuatione vel epistolarum insertione breve aliquid adjici necessitas compulserit). Da denne Biographi væsentlig er en Compilation, er den*

---

*) *Saaledes finder man f. Ex. undertiden en Dativ paa en usædvanlig Maade for Accusativ, ved Verbet* áeggia *S.* 97^{18}. 190^{22}, tala viðr þeim 93^{26} *og lign.*

**) *Herhen høre Ord som* fallera, traktera, dispensera, katel 7^{15} (*middellatin.* catallum, *engl.* cattle), *og* slekt *for det latinske* conditio, *Stand, Stilling S.* 7^{14}, 16^{20}, 158^{21}, springa, *springe frem, opkomme* 45^{21}. 47^{17}. 73^{22} *o. fl.*

***) *Ikke usandsynlig er Gudbrand Vigfussons Formodning, at Bearbeideren af denne Recension af Thomas Saga kunde være Abbed Arngrim paa Thingøre, død 1362, af hvem man har en Saga om den islandske Biskop Gudmund. Bisk. S. II.*

forbigaaet af Giles, saa at det altsaa ikke har været nogen Anledning til Sammenligning med vor Saga. Det er ikke usandsynligt, at Cretel kunde være en Forvanskning af Croyland, og Navnene Robert og Roger synes oftere at forvexles. Sagaforfatteren har gjort denne Robert identisk med den Prior Robert (af Oxeneford, som han kaldes S. 544) der paa Sicilien fik sin Fod beskadiget og siden erholdt sin Førlighed igjen ved den hellige Thomas's Grav). Den islandske Bearbeider synes tillige at have kjendt den foregaaende Oversættelse af Quadrilogen, i al Fald synes den Bog* (bók, bókin), *som han paaberaaber sig nogle Steder, at kunne være denne, saaledes S. 310*[15] *og 422*[26], *paa hvilket sidste Sted* bók *ligesom stilles i Modsætning til* „meistari sá er þetta komponeraði með latínu“, *hvormed da Prior Robert maa forstaaes. Han har desuden ogsaa benyttet Speculum Historiale af Vincents fra Beauvais, hvilket nogle Gange citeres, og som paa disse Steder**), og enkelte Gange ellers uden at det omtales, er benyttet.*

*Den tredie Recension (S. 527—544), hvoraf man kun har Fragmenter tilbage, skriver sig sikkert fra første Halvdel af det 13de Aarhundrede, udmærker sig ved et rent og godt Sprog og er uden Tvivl islandsk. Denne Bearbeidelse grunder sig ikke udelukkende paa nogen af de udgivne Recensioner af Thomas's Levnet, dog synes den mere at stemme med Edvard Grims Biographi end med nogen af de andre. Denne har ogsaa endel af Brevene indtaget i Fortællingens Text, har medtaget nogle af de samme Jertegn, og har flere Træk tilfælles***). Til Sammenligning hidsættes Beretningen hos Edvard Grim om Erkebiskopens Aabenbaring for en Munk Natten efter hans Død. Jevnfør nærværende Udgave S. 539*[3] *o. s. v. samt 455*[6] *o. s. v.*

---

*) *Nogen Oplysning i dette Punkt kunde maaske være at erholde af Miracula Sancti Thomæ, udgivne af Dr. Giles og trykte i London 1850, men det har ikke været muligt at faa fat paa denne Bog.*

**) *Saaledes heder det S. 374*[7], *hvor Kardinal Vilhelm af Pavia tror at Thomas Erkebiskops Veltalenhed var laant og hans Ytringer inspirerede af andre, hvorfor han i Løbet af Discussionen efter Kardinalens Mening imponeret af Paven vilde komme tilkort, at* „hans framburðr fyrir herra pafanum myndi annarligrar vizku ok orðfellis, en eigi hans undirstöðu“, *hvilket i Speculum Historiale lyder saaledes:* Putabat enim idem Gullielmus Papiensis, quod archiepiscopus oratione uteretur aliena et non propria.

***) *Saaledes om Tilstanden, hvori man fandt Erkebiskopens Legeme efter hans Død, og det var* í lúsugum hárklæði vafiðr *(S. 535*[6]*), hos Grim* vermiculis scaturiens, *et Træk der ikke synes at findes hos de andre samtidige Biographer, undtagen i Garniers franske Digt* (robe couerte de menue vermine).

Ipsa nocte beatæ consummationis illius quasi missarum solemnia celebraturus pontificalibus indutus apparuit cuidam ex familiaribus, altaris conscendens gradum. Quod cum secunda ac tertia nocte eadem visio apparuisset, adiecit is, qui hoc viderat, sanctum interrogare, dicens: „Domine mi, nonne mortuus es?“ Ad quem sanctus: „Mortuus, inquit, fui, sed surrexi.“ Tunc ille: „Si vere surrexisti et inter martyres computandus es, ut credimus, quare te ipsum non manifestas mundo?“ Tunc sanctus archiepiscopus: „Lumen, inquit, porto, sed non potest propter nebulam interpositam apparere.“

*Denne Thomas Saga har været benyttet af den, der har behandlet Legenden om ham i Maríu Saga**), *og Bearbeideren af den anden Recension har vel ogsaa kjendt og benyttet den. Dette synes indlysende af flere Overensstemmelser, og skjønt de fleste af disse kunne hidrøre fra begges latinske Kilder, saa findes der dog et Sted, som den yngste Bearbeidelse vel maa have laant af den ældste, nemlig Skildringen af Thomas Side 528:* Thomas var hár maðr á vöxt, grannvaxinn ok ljóslitaðr, svarthárr, neflangr, réttleitr, blíðligr í yfirbragði, hvass í hugviti, inndæll ok ástsamligr í allri viðrœðu, skorinorðr í formælum ok líttað stamr, *hvilket i den anden Recension lyder saaledes S. 302:* grannvaxinn maðr ok ljóslitaðr, svartr á hár, neflangr ok réttleitr, blíðr í yfirbragði, hvass í hugviti inndæll ok ástúðigr í allri viðrœðu, skorinorðr í formæli ok stamr nökkut lítt. *Dette svarer nærmest til Skildringen hos William Fitzstephens, hvor det heder:* Erat placido vultu et venusto, statura procerus, naso eminentiore et parum inflexo, sensibus corporeis vegetus, eloquio comptus, ingenio subtilis, omnibus amabilem se exhibens, *men hvor der ikke nævnes noget om hans Stamhed, hvilken Eiendommelighed, saa vidt vides, ikke findes omtalt andensteds.*

*Forøvrigt stemmer den ældste og den yngste Recension, hvad Indholdet***) *angaar, men de afvige ofte fra hinanden i Begivenhedernes, Brevenes og Jertegnenes Orden, samt i Stil og Udtryksmaade. Vi skulle efter Lupus aftrykke den latinske*

---

*) *Jvf. Udgaven af Maríu Saga S. 201, 203 med denne Bog S. 528 (302), 534.*
**) *At det til Begyndelsen af første og andet Blad (S. 534, 537-38) svarende i ældste Recension, ikke findes i den yngste, maa komme deraf, at dette har staaet paa de 2 Blade, som ere tabte (S. 446).*

Original af to Breve, da det maaske kunde interessere Læseren at anstille en Sammenligning mellem denne og de tilsvarende Oversættelser i begge Sagarecensioner. Det første er den franske Konges Brev til Pave Alexander S. 536 og 448, og det andet Grev Theobalds af Blois til samme S. 536-37 og 450. Brevene findes hos Lupus S. 855 og 860.

Alexandro dei gratia summó pontifici Ludovicus eadem gratia Francorum rex salutem et debitam reverentiam. Ab humanæ pietatis lege recedit filius, qui matrem deturbat, neque creatoris beneficii reminiscitur, qui sanctæ ecclesiæ illata turpitudine non tristatur. Unde specialius est [vobis]dolendum*), et novitatem doloris excitat inaudita novitas crudelitatis, quoniam in Sanctum Dei insurgens malignitas, in pupillam Christi gladium infixit et lucernam Cantuariensis ecclesiæ**) tam crudeliter quam turpiter iugulavit. Excitetur exquisitæ genus iustitiæ, denudetur gladius Petri in ultionem Cantuariensis martyris, quia sanguis eius pro universali clamat ecclesia, non tam sibi quam universæ ecclesiæ conquerens de vindicta. Et ecce, ad tumulum agonistæ, ut revelatum est nobis, divina in miraculis revelatur gratia, et divinitus demonstratur, ubi humatus requiescit, pro cuius nomine decertavit. Latores vero præsentium patre orbati vestræ pietati seriem indicabunt, et testimonio veritatis aurem mitissimam adhibete, et tam de isto negotio quam de aliis ipsis tanquam nobis credite.

Reverendissimo domino suo et patri Alexandro summo pontifici Theobaldus Blesensis comes et regni Francorum procurator salutem et debitam cum filiali subiectione reverentiam. Vestræ placuit maiestati, quod inter dominum Cantuariensem archiepiscopum et regem Anglorum pax reformaretur et integra firmaretur concordia. Itaque iuxta vestri tenorem mandati illum rex Angliæ vultu hilari, fronte læta, et pacem spondente et gratiam sibi referente recepit. Huic***) paci et concordiæ adfui, et me præsente dominus Cantuariensis apud regem de coronatione filii sui conquestus est, quem voto festinante et ardente desiderio in culmen regiæ dignitatis fecerat promoveri. Huius autem iniuriæ reus sibi et

*) [condolendum *L.* **) non *tilf. L.* ***) hinc *L.*

male conscius rex Angliæ iuris et satisfactionis ipsi Cantuariensi pignus dedit. Conquestus est etiam de episcopis*), qui contra ius et decus Cantuariensis ecclesiæ novum regem in sedem regiam præsumpserunt intrudere, non zelo iustitiæ, non ut Deo placerent, sed ut tyrannum placarent. De illis vero liberam et licentem rex ei concessit potestatem, ut ad vestræ et suæ potestatis arbitrium in eos sententiam promulgaret. Hæc siquidem vobis vel iuramento vel quolibet alio libuerit modo attestari paratus sum et sancire. Sic itaque pace facta vir Dei nil metuens recessit, ut gladio iugulum subderet et cervicem exponeret ferienti. Passus est ergo martyrium agnus innocens crastina Sanctorum Innocentium die, effusus est sanguis iustus, ubi nostræ viaticum salutis sanguis Christi solitus est immolari. Canes aulici familiares et domestici regis Angliæ se ministros regis præbuerunt, et nocentes sanguinem innocentem effuderunt. Huius prodigii modum detestabilem vobis verbo significarem, sed vereor ne mihi in odio adscribatur, et latores præsentium patenter et plenius rei ordinem evolvent. Ex eorum relatione discetis, quantus mœroris cumulus, quanta sit universæ ecclesiæ [in morte**) martyris calamitas. Hanc salvo pudore non potest dissimulare Romana Mater Ecclesia. Quidquid enim in filiam præsumitur inimicum, redundat in parentem, nec sine matris iniuria filia captivatur. Ad vos itaque clamat sanguis iusti et flagita ultionem. Vobis ergo, pater sanctissime, adsit et consulat pater omnipotens, et qui filii sui cruorem mundo impendit, ut mundi noxas detergeret et deleret maculas peccatorum, ille vobis vindictæ voluntatem insinuet, et suggerat facultatem, ut ecclesia inauditi sceleris confusa magnitudine districta hilarescat ultione. Valeat Sanctitas vestra, et sicut vos decet, facite.

Det staar nu tilbage at omtale de Haandskrifter der ligge til Grund for de to her udgivne Recensioner af Thomas Saga.

Den ældre Saga (S. 1–282) er aftrykt efter Codex No. 17 qv. blandt norsk-islandske Pergamentshaandskrifter i det kongelige Bibliothek i Stockholm. Dette er en liden Qvart, skreven i hele Linier. Bogen udgjør nu 92 Blade fordelte paa 14 Læg eller Hefter, hvoraf hvert oprindelig vel har udgjort 8 Blade. Af disse Læg ere

*) ipsis *L.* **) [et *L.*

følgende fuldstændige: 2det (Bl. 6—13), 4de (Bl. 21-28), 6te (Bl. 35-42), 9de (Bl. 53-60) og 11te (Bl. 68-75). I første Læg mangler de to første Blade, (hvoraf dog det første rimeligvis har været blankt, og det andet har maaske indeholdt en Prolog), ligeledes mangler det med første sammenhængende 8de Blad (Lacune S. 15); i 3die Læg mangler andet Blad (Lacune S. 41); i 5te mangler de to inderste Blade (Lacune S. 87); i 7de mangler de fire inderste Blade (Lacune S. 140); i 8de mangler de to inderste Blade (Lacune S. 156); i 10de mangler femte Blad (Lacune S 194); i 12te mangler sjette Blad (Lacune S. 237); i 13de mangler sjette Blad (Lacune S. 258); i 14de mangler første og andet Blad (Lacune S. 265), tredie er i Behold, fjerde er beklippet (s. S. 270), af femte og sjette Blad er der Remser tilbage i Ryggen af Bogen (s. S. 273), syvende mangler, og af aattende (nu det 92de og sidste i Bogen) er en Snip afreven øverst (s. S. 280). Desuden mangler mellem 6te og 7de Læg to hele Læg eller 16 Blade (Lacunen S. 120). Der mangler saaledes i alt 34 Blade. Da den nederste Halvdel af den sidste Side) er blank, maa man antage, at Værket enten er efterladt ufuldført af Oversætteren, eller at Afskriveren af nærværende Membran ikke har naaet længere frem med sit Arbeide.*

Denne Membran er sikkerlig skreven i Norge, ligesom denne Bearbeidelse af Sagaen, efter hvad ovenfor er anført, maa have faaet sin Tilværelse der eller skyldes en Nordmand. Den skjelner med megen Nøiagtighed mellem de to Lyd æ *og* œ, *hvilket islandske Haandskrifter fra samme Tid, omkring Aar 1300, ikke pleie at gjøre, den har andre Eiendommeligheder i Retskrivningen, som, skjønt ikke udelukkende norske, dog almindeligst forekomme i norske Haandskrifter, f. Ex. den hyppige Brug af* æ = e, *paa den anden Side af og til* e = æ: ner, nest *og lign. den ofte forekommende Tilsidesættelse af Omlyden:* aðrum, manu, staðugr, *den stadige Udeladelse af* h *foran* l, n, r, *Former som* veler = vélar, vinskaps = vinskapar, bioggi = bio *o. desl.*

---

*) *Blandt det Rabl, hvormed man i det 14de Aarhundrede har opfyldt det her oprindelig ubeskrevne Rum, findes følgende Notits:* enn man ofsid uerda ath fara ath stokkum sem i giarkuelld ok man enn suo fara. *I de sidste Aarhundreder har dog Bogen været paa Island og er bleven kjøbt der Aar 1682 af Jon Eggertson for det svenske Antiquitets-Kollegium. Se „Ur en Antecknares Samlingar 2. Stockholm 1868 S. 40."*

Den yngre Saga (S. 295—504) grunder sig paa Pergamentscodex No. 1008 Folio, kaldet Thomasskinna, i den gamle Samling paa det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn. Denne Codex indeholder foruden Thomas Saga ogsaa Olaf den Helliges og maa være skreven paa Island. Den bestaar af 21 Læg eller Hefter, hvoraf de første 11½ udgjøre Thomas Erkebiskops, de øvrige Olaf den Helliges Saga. Hvert Læg bestaar af 8 Blade (første Blad i første Læg rigtignok blankt), naar man undtager det niende, hvor de 2 inderste Blade ere udrevne (S. 446). Bogen er skreven af 3 forskjellige Hænder, de 7 første Læg af én Haand, de 3 næste af en anden (S. 419[13]*) og det sidste 1½ Læg af en tredie Haand (S. 473), den samme der har skrevet hele Olaf den Helliges Saga. De to første Hænder ligne hinanden og tilhøre sandsynligvis Slutningen af det 14de Aarhundrede. Olaf den Helliges Saga begynder midt paa Bagsiden af 12te Lægs 4de Blad.*

Blandt den første Haands orthographiske Egenheder kan man især mærke den hyppige Brug af ꜳ *ikke alene for* aa *d. e.* á, *men ofte blot som graphisk Variant af* a, *saa at den endog forekommer i Enden af Ord, samt at* ei *undertiden bruges for* é, reittr = réttr. *Den anden Haand nærmer sig noget mere det Nyislandske, skriver* ur = r, *men endnu oftere* r = ur, modr = moður *o. lign.; af og til* hefr *for* hefir, *nogle Gang* ogh = ok, *hyppig* liettr, riettr, nie = léttr, réttr, né; hne = kné. *Derimod har anden Haand oftere* England, engi *og lignende, hvor første stadig har* Eingland *o. s. v. Den tredie Haand nærmer sig endnu mere det nyere Islandske, saaledes har den* þvi *og* þvilikr *for* hvi *og* hvilikr, *men den mest paafaldende Egenhed er* hiarteign *for* iarteign. *De to første Hænders Text er ret god, og de forekommende Skrivfeil have for det meste kunnet rettes med nogenlunde Sikkerhed, dette kan derimod ikke siges om den tredie Haand, hvis Text har mange Feil, og som vist ofte har sprunget over baade Ord og Linier*), det har derfor paa flere Steder været umuligt at bringe Mening og Sammenhæng tilveie.*

Med Hensyn til Behandlingen af Texten, har Udgiveren søgt at gjengive Haandskrifterne saa nøiagtigt, som det med almindelig Tryk har været muligt, saa-

---

*) *For Exempel S. 476*[38] *foran* Enn annar uottr *er sprunget over det første Vidne, jvf. næste Side 477*[6-7]. *Som Exempel paa meningsløse Steder s. S. 480*[26-29], *494*[29-31].

ledes at Interpunctionen er tilføiet og Forkortninger opløste overensstemmende med de Steder, hvor Ord og Former findes fuldt ud skrevne. I denne Henseende maa bemærkes, at den norske Codex i det hele taget har faa Forkortninger, og at nogen Tvivl med Hensyn til en rigtig Opløsning, kun finder Sted ved et eneste Ord nemlig Biskop, der altid skrives forkortet: b'p, b'ps, b'pi, b'par, b'pa, b'pum. I Thomasskinna skrives Ordet et eneste Sted af første Haand fuldt ud byskup (ved Skrivfeil i Codex byskyp), og denne Form er ogsaa optagen for den første Sagas Vedkommende. Hvad Ordet konungr angaar, saa findes dette saaledes helt ud skrevet mange Gange i den norske Codex, i Thomasskinna findes Ordet k'gr kun opløst to Gange, og skrives begge Gange kongr. Desuagtet er Ordet overalt her i Udgaven opløst konungr ogsaa for den anden Sagas Vedkommende, dels fordi flere Ark allerede vare trykte før dette opdagedes (Opløsningen findes nemlig først i anden Haand), og dels fordi tredie Haand i Olaf den Helliges Saga flere Gange har konungr fuldt ud. Flertal af var, skrives i den norske Codex baade varo og voru helt ud mange Gange, det skrives forkortet paa to Maader, $\overset{o}{v}$ og $\overset{u}{v}$, det første er i Udgaven bleven opløst varo, det andet voru. I Thomasskinna findes dette Ord, saavidt erindres, kun to Gange helt ud skrevet, nemlig et Sted uaro og et andet Sted uoru, ellers forkortet $\overset{o}{u}$. Men Hensyn til Opløsningen af eigi og ecki er ingen Tvivl i noget af Haandskrifterne. De skrives fuldt ud mange Gange, og da første Haand i Thomasskinna ogsaa bruger $\overset{i}{æ}$ som Forkortning for Præsens Conjunctiv af eiga, er Opløsningen æigi eller eigi for Nægtelsen given. Selv for tredie Haands Vedkommende er man her sikker. Den skriver mange Gange helt ud eigi og ecki, og betegner det første forkortet $\overset{i}{e}$ det andet $\overset{c}{ei}$, undertiden skriver den helt ud ei, hvilken Form da er beholdt i Udgaven. Den tredie Haand vexler mellem Skrivemaaden vit (uit) og vid (uid) d. e. við, hvilket ofte forkortes $\overset{t}{u}$, og er da altid bleven opløst uit, eller $\overset{i}{u}$, der afvexlende er bleven opløst uit og uid.

Hvor Bogstaver eller Ord antoges at mangle, paa Grund af Forglemmelse fra Afskriverens Side, ere disse tilføiede i Parenthes ( ); hvor noget manglede, paa Grund af Hul i Pergamentet, eller var ulæseligt, blev det i Texten ved Gisning optagne sat i Klammer [ ]. Ved andre Forandringer, som ere foretagne i Udgaven, er Haandskrifternes Læsemaade angiven nedenunder, saaledes at ved Cd.

i Noten betegnes Haandskriftets Læsemaade, hvor altsaa det i Texten optagne er Conjektur; ved „tilf. Cd.“ betegnes Ord, som antoges ved en Feil af Afskriveren at være indkomne i Texten, og som derfor for Meningens Skyld ere blevne fjernede af Udgiveren.

Hvad de sidst i Udgaven (S. 507—544) trykte Fragmenter angaar, er det væsentligste dem vedkommende der omtalt, dog maa dertil endnu knyttes et Par Bemærkninger. Af de smaa Levninger af tredie Blad Codex A (S. 510) ser man, at denne paa dette Sted har afveget noget fra den Stockholmske, i det den kun kan have meddelt nogle af Constitutionerne (eller Vedtægterne) ved Clarendon, da Rummet ellers ikke har kunnet strække til; den første Vedtægt har nemlig begyndt nederst paa første Spalte, den anden Spalte maa have indeholdt Fortsættelsen af denne, samt hele den anden, da den nederst har Begyndelsen af den tredie Vedtægt, og den tredie Spalte har følgelig havt Fortsættelsen af denne, men kan ikke have havt Plads til mere end fjerde og femte Vedtægt, da Oplæsningen af disse nederst paa samme Spalte er forbi og Fortællingens Traad der er gjenoptagen. Af disse faa Linier, som her ere tilbage af tredie og fjerde Spalte vil man se, at Haandskriftet A paa dette Sted har stemt bedre med Latinen, i al Fald som denne er for Haanden i Lupus's Udgave, skjønt Latinen ikke paa dette Sted har noget om Pavens Forbitrelse mod Kong Henrik som i A (S. 510[30]*), men blot nævner hans strenge Ord til Thomas* (dure increpans, *S. 510*[31] En tekr þó fast a T[homas]), *hvilken haarde Tiltale den Stockholmske Codex har mildnet (S. 137*[2] *o. s. v.). Samtlige disse Fragmenter synes at skyldes islandske Afskrivere, dog have nogle af disse ikke været uden Paavirkning af norske Eiendommeligheder, saaledes har Codex D (S. 521—526), ligesom den Stockholmske Codex, samme Forkortningstegn for* r *i Endelserne* stendr, ydr, heilagr *o. desl. som for* er *eller* ir *i Ord som* vera, fadir, lærdir *o. desl., hvilket gjerne er et Særkjende for norske Afskrifter, da Islænderne den senere Tid sædvanlig udtrykte dette* r *med det samme Forkortningstegn som Bogstavforbindelsen* ur, *hvilket ofte er Tilfældet i Thomasskinna.*

For at Læseren kan erholde en Forestilling om de vigtigste Haandskrifters Udseende, ledsages denne Udgave af følgende Facsimiler photolithographerede af Photograph P. Petersen: to ligeoverfor hinanden staaende Sider, betegnede I og I,

af den stockholmske Codex (Udg. S. 68^{12}—70^{23}), en Side af Thomasskinna (første Haand), betegnet II og II (Udg. S. 315^{26}—316^{37}), det første Blads første Spalte af A (S. 508), samt det nederste af første Blads første og anden Spalte af F (S. 528), hvilke sidste ere trykte paa Bagsiderne af I og I.

Førend disse Forord sluttes, anser Udgiveren det for sin Pligt at yde sin erkjendtligste Tak til følgende Herrer: Hr. Justitsraad Bruun, Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn, Hr. Klemming, Bibliothekar ved det kongelige Bibliothek i Stockholm, og Hr. Gundorph, Bibliothekar ved den Arna-Magnæanske Haandskriftssamling i Kjøbenhavn, for den store Velvillie de have vist ham ved her i Christiania at tilstede ham Benyttelsen af de under deres Varetægt staaende Haandskrifter, ved hvilken Liberalitet Udgivelsen af denne Bog i betydelig Grad er bleven lettet.

Christiania, Oktober 1869.

C. R. Unger.

THOMAS SAGA ERKIBYSKUPS

HIN ELLRI.

THOMAS SAGA ERKIBYSKUPS.

Résumé de la Préface.

L'Université Royale de Christiania vient de faire paraître un nouveau manuscrit de l'ancienne littérature norvégienne: „THOMAS SAGA ERKIBYSKUPS.“

A juger d'après les manuscrits qui nous sont restés, cette saga a existe en 3 rédactions. Malheureusement il ne nous reste de la dernière que des fragments. La première rédaction de cette édition présente un intérêt tout particulier parce que nous sommes en état d'en indiquer positivement la source. C'est la „Vita Sancti Thomæ“ en latin, appelée Quadrilogus ou Historia Quadripartita. Or, la vie de Thomas Becket a été traitée en latin par plusieurs biographes contemporains dont les ouvrages ont été publiés par le Dr. Giles. Déjà au commencement du 13e siècle il existait de nouvelles rédactions essentiellement composées d'extraits ou de compilations de ces anciennes biographies.

C'est une de ces compilations que nous trouvons dans le susdit Quadrilogus, qui a reçu son nom de ce qu'il se compose essentiellement d'extraits de quatre biographes contemporains, Jean de Salisbury, Herbert de Boseham, Alan de Tewkesbury et Guillaume de Canterbury, auxquels, vers la fin, s'est joint un cinquième, Benoît de Peterborough. Quant à la traduction même, on remarque bientôt que ce n'est pas une version littérale du texte latin, mais que le traducteur, par la richesse plus grande de mots, par l'ampleur et la clarté des termes, a rendu sa saga bien supérieure au style sec et souvent embrouillé de l'original, qui affecte un faux air de classicisme. Le style de la traduction rappelle quelquefois celui du Miroir des Rois, et le livre doit sans doute son existence à la Norvège, opinion

qui se trouve appuyee par les formes du langage et aussi par quelques particularités syntaxiques, auxquelles un Islandais n'aurait guère donné son approbation. Quant à son âge, plusieurs mots étrangers et quelques termes inconnus dans notre langue de l'époque classique semblent prouver qu'il peut difficilement remonter au-delà de la seconde moitié du 13e siècle et que, vraisemblablement, il appartient même à la fin de ce siècle.

La deuxième rédaction de la saga doit dater de la première moitié du 14e siècle et appartient sans doute à l'Islande. Dans le prologue l'auteur indique le but de son édition. Plusieurs personnes ont écrit, dit-il, la vie du martyr Thomas; toutefois, des auteurs récents ayant passé sous silence des traits cités par leurs prédécesseurs parcequ'ils ont jugé inutile de répéter des choses déjà racontées et suffisamment connues, l'intention de l'auteur a été de réunir tout ce qui s'est trouvé dispersé, en un seul livre qui renfermerait en même temps la vie, les lettres et les miracles de Thomas.

La troisième rédaction, dont il ne nous reste que des fragments, appartient certainement à la première moitié du 13e siècle. Elle se distingue par la correction et la pureté du langage et doit sans doute son origine à l'Islande.

L'Université de Christiania doit à M. le Baron de Stedingk, Envoyé du Roi de Suède et de Norvège à Copenhague, d'avoir pu disposer du présent manuscrit, Thomasskinna, qui fait partie de la collection ancienne de la bibliothèque royale de Copenhague.

THOMAS SAGA ERKIBYSKUPS[1].

Hæilagr Thomas var fœddr ok uppfostraðr i Lundunaborgh a Ænglande, sœmilægra manna ok siðsamra dyrlægt afspringe, sa ær af lagu æfni 'vox til at iamna i fagra hæð sem cedrus, þui at hann uarð sialfre sinni ætt ok forelldre frægare, læiðande ut af ser meðr blæzaðra kraptanna blome allum auðrum mæire dygðar limar. Þi at hinn hæsti guð auðgaðe hann þegar i fyrstu oc sœmðe meðr marghattaðum uolðum vingiofum natturolægra oc nytsamlegra gœða innra mannz oc ytra, meðr sua halæitum hætte, at hann syndiz þegar i upphafe sins lifnaðar vera af sealfum guðe kallaðr sua sem til nackorrar mikillar þionasto, sem siðarr mæirr provaðez. Sæll Thomas er lettr i male, sem hann væx upp, stilltr væl, bliðr við born, fælaglægr ungum mannum, þæckr oc þyðr goðum gomlum

[1] *Sagaen meddeles her først efter Pergamentscodex No. 17 qv. i det kongelige Bibliothek i Stockholm.*

INCIPIT TRACATUS DE VITA ET PASSIONE BEATI THOMÆ ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS.

I.

Qualis fuit in adolescentia.

Thomas Londoniensis urbis indigena, parentum mediocrium proles illustris, quasi ex myricis cedrus excrevit et maiores radice sua ramos expandit. Quem secundum utrumque hominem multiplici naturalium gratia bonorum bonitas ditavit divina, ut in ministerium magnum vas videretur excisum, et ex naturæ beneficiis futurus prædiceretur antistes. Nam sermone iucundus erat et modestus, quem blandum pueri, comem iuvenes, gratum senes mirarentur, procerus ad elegantiam, morigeratus ad exemplum, prudens ad sapientiam,

monnum, mætr oc agætr til dyrlegs epterdœmiss, uiss oc uitr, oc berr auðuellegha huartueggia saman unglegha fægrð oc frama meðr uaxens mannz siðsæmð ok sama. En sem hann er i skola til nams sættr, gængz hann uiðr vm uit ok visdom, sem alldr æfler ok time lofar.

Ok þegar sem hann (kann) græina gott fra illu, sem sealfr hann var siðan optlega vanr at vatta, nam hann af mœðr sinne at ræþaz guð oc virða oc vægsama hina sælu mey guðs moður Mariam, skipande hana sins lifs [leiðtoga oc formælanda[1], þi at hann hafðe a henne nest sialfum Kriste allt sitt traust [ok van[1] fullkomlegha. [En allum[1] fatœkum maunnum sampiniz hann þegar kærlega i sinne œsku i hugh ok hiarta en hialpar þæim þægar meðr guðlegum gæzkouerkum, er hann hæfer ualld a, at hann mege með hinum hæilaga [Job[1] sua segia: Fra upphafe minnar æfe vox meðr mer miskunn, ok af minnar moður kuiðe gæck millden ut með mer.

En er moðer hans uar af þerso life framm faren, lifðe faðer hans æpter, sa er sins goðs miste optlega með mikille hormung, þi at ælldr eydde fyri honum. En er Th[omas var tvæggia vetra[2] oc tvttugu, gæfr hann vpp skolann oc kæmr ser i þion[ostu með æinum bor[2]gar manne ok gerez hans notarius. Vtgænginn af skola [i huerium er liberales[2] artes hafðe hann hæyrt, hælldr hann sek nv upp a

[1] [*kan ikke læses i Codex, og er tilføiet efter Gisning.* [2] [*mangler paa Grund af et Hul i Pergamentet.*

---

facie iuvenilem venustatem præferebat et virilem gravitatem. Postquam vero literarum studiis traditus liberales artes attigit, quatenus lascivia ætatis et angustia temporis permisit, in illis profecit.

Ab ineunte autem ætate, sicut referre solitus erat, didicit a matre timorem Domini et beatam Dei genitricem Mariam, tanquam ducem viarum suarum et vitæ patronam, dulcius invocare, et post Christum in illam iactare totam fiduciam. Publice mendicantibus pleno compatiebatur affectu et subveniebat effectu, ut cum beato Job dicere posset: Ab initio coaluit mihi miseratio, et pietas de utero matris meæ egressa est mecum.

Matre vero defuncta, sibi patrique relictus, quem incendia crebra attenuabant, vigesimum secundum ætatis annum otio impendit. Et tandem uni civium vice tabellionis adhæsit. Liberalium denique disciplinarum scholas egressus, ad curiales se transferens occupationes,

læik[manna hatt[1] ok fell i margfallegar ahyggior ueralldlegrar vitzku, þi at [hann tekr at[1] nema þat fullkomlega i vite ok uisdome, sem honum hæyrir þa framme at hafa, sem guð uil hann mæira mann gera.

Ok af þui at hann hefer sek nv allan til uisdoms, þa uærðr hann skiott sua huass i sino skyra skilningaruite, at hann leyste væl oc uitrlegha vandar oc fahæyrðar spurnengar. Ok sva glæðz hann oc pryðez af agæto minne, at huat er hann hæyrir vm sinn, ma hann, huern tima er uill, þat sama framme hafa. Huat er marger honum mæirr lærðer mænn fa æighi gort. Af þui uirðiz þat uera iarlegn guðlegrar giafar, at sua huast vit oc miket minne er i þæim manne, er sek þuingar meðr sua imisleghum ahyggium ok hugsanum. Sua lærer nu guðlægh gœzka ok hans skynsæmðar skipan þann, er hann kallar siðarr mæirr til mæire luta oc hære, sæm forn orðzkuiðr sægir, at allt hæfer til ræiðu meðr rœðum vitrlegra raða, huat er nauðsyn eða[2] nytsæmð kann kræfia, sua i skynsæmðar tale sæm i orða frammkaste.

II.

En er Thomas ser margha lute þa geraz i gorðum veralldlægra hofðingia, er mote ero lærðra manna sœmð oc þæirra sama, ok guðe

[1] [*mangler paa Grund af et Hul i Pergamentet.* [2] era *Cd.*

---

cœpit in florem sæcularis prudentiæ pubescere et fructum discretionis polliceri.

Tanto itaque rationis vigebat acumine, ut prudenter inauditas et difficiles solveret quæstiones, adeoque felici gaudebat memoria, ut quæ semel in sententiis aut verbis didicerat, fere quoties volebat, posset sine difficultate proferre. Quod multi litteratiores, assequi non valentes tantam mentis perspicacitatem, præsertim in homine variis occupationibus dedito, miraculis ascribebant. Sic enim dispensatio divina, quem vocabat ad maiora, ita erudiebat et exercebat in minoribus, quasi in quibusdam futurorum præparatoriis, ut in collationibus aut cursu sermonis, ut dici solet, ad manum necessaria haberet.

II.

Qualiter ad Cantuariensem archiepiscopum se transtulerit.

Videns vero vas electionis futuræ in curiis procerum plurima contra honestatem cleri, et convictum eorum proposito, cui addictus

ero gagnstaðleger, þa læiðez hanum þisa nest þæirrá lifnaðr, er hann er meðr, ok af þui at hann uill varaz værr at lifa, þa færr hann til foður milldrar minningar Theoballdum Cantuariensem ærkibyskups æpter tvau ar eða þriu, ok kæmr ser i hans þionusto oc kærlæika mæirr af sinni fyst ok framkœmð oc þi, er hinn hælghi ande honum i briost bles, en epter vina sinna vilia eða frammflutneng. Ok saker sinnar vitzku oc þækrar þionostu var hann innan skamman tima[1] tekenn meðr hinum fræmstum ok æinkanleghum hans hæimolæghum monnum.

Nu sem þæir er meðr ærkibyskupenum varo sea hann hafa vitrlegha framfærð a ollum nytsamleghum oc nauðsynleghum lutum, ok skilia hann vera i ráðum oc rœðum miok forsealan, þa binda þæir sinn vinskap viðr hann. sæm mæðr ærkibyskupenum ero, mæðr þi mote at hann skal hialpa þæim mæðr sinum framflutnenge við ærkibyskupenn, at þæir fae nackorar provendor eða beneficia. En þæir varo þrir, er sínn sannan vinskap saman binda: Rog(er)us Neustriensis, Johannes Cantuariensis, Thomas Londoniensis. Faa lute gærir ærkibyskupenn sua eða rœþir, at æighe mane æinnhværr þæssarra eða tvæir af þæssum viðr væra.

En hværsu margan mœðesamleghan[2] rækstr, eða hui mikel storf er Thomas hæfer nv a ærkibyskupsens garðe, eða huat er hann þar þolær firi kristne guðs, þa ær æighi auðvællt at sægia, sva opt sæm hann færr til pavagarðz firi kirkiunnar nytsæmð ok hænnar nauð-

[1] var hann *tilf. Cd.* [2] mœðesamlegham *Cd.*

---

erat, perniciosius adversari, instinctu potius gratiæ et ducatu quam consilio amicorum aut interventu se ad patrem piæ recordationis Theobaldum Cantuariensem archiepiscopum quasi post biennium vel triennium contulit, et promerente industria gratisque suffragantibus obsequiis inter primos et præcipuos eius familiares in brevi admissus est.

Qui videntes eum in necessitatibus expediendis prudenter agentem et in consilio providum, cum eo sociale fœdus inierunt, condicentes, ut de impetendis sibi ecclesiasticis beneficiis suffragium suum communicarent. Erant autem tres: Rogerus Neustriensis, Joannes Cantuariensis, Thomas Londoniensis. Jtaque primas pauca agebat, quibus omnes vel unus ex istis non interesset.

Quot autem et quantos ibi pro ecclesia Dei labores beatus Thomas pertulerit, quotiesque pro expediendis necessitatibus ecclesiasticis apostolorum limina visitaverit, quam felici exitu, quæ sibi iniuncta

synium, eða hvi sœmilegha honum færr allt af hænde, oc hverso goðan enda er hann gerer a ollvm þæim lutvm, er honvm er vmboðet[1]. En at hann mægi mal manna hæyra, sæmia saker ok niðr sætia ok folkeno guðlægh rættynde fram segia, þa gængr hann til þæirra skola, sæm kirkiunnar logh læsaz i.

En er Theoballdus ærkibyskup sa oc skilde af þæssu dyrmæta æfne hinvm sæla Thomase nyian kraptanna groðr rettlegha vpprenna nytsamlegan, þa synez honvm at gæra skiott æitthvert gott rað firi honvm. Ok at hann vile þvi framarr ok fullkomlegar framm fylgia rætte kirkiunnar sem hann tækr þa sœmð a sek, sem sliker lvter til heyra, þa gerir Theoballdus ærkibyskup Thomas Cantuariensis kirkio ærkidiakn, af hverrar millde er hann hafðe vm stund sœmilega [framez oc fagrlega[2] vpp fœddz.

III.

Litlum tima heðan ifra liðnum varð konunga skipte i Englande, fællr Stephanus konungr fra londum, en Hæinrekr Normannie ok Akuitannie hærtoge er til konungs tekenn yfir þav rike, sem hinn hællt aðr. Ok af þi at Theoballdus ærkibyskup hefer hins nyia konungs œsku nackot sua grvnsamlega, þi at vander mænn mæðr sinum raðum ok rœðum kosta þægar at spilla konungenum, þa flytr

[1] vmbvðet *Cd.* [2] [fram z faglega *Cd.*

---

fuerant, expedierit, nequaquam dictu facile est. Ut vero in causis perorandis et decidendis et populis instruendis a Deo prædestinato facilitas pararetur antistiti, iuri civili operam dedit.

Cernens itaque pontifex ex nova hac arbore quædam tunc virtutum germina pullulare, hanc Domini plantationem inter poma convallium in horto sponsi plantare disposuit. Et ut per experientiam rerum facilius dispensationis ecclesiasticæ usum consequeretur, a præfato archiepiscopo sanctæ Cantuariensis ecclesiæ, a cuius uberibus coaluerat, archidiaconus constitutus est, ut sic Deo ordinante, tempore suo, gradu suo, locoque suo, archidiaconus in archiepiscopum promoveretur.

III.

Quomodo cancellarius factus est.

Succedente itaque post modicum Henrico, duce Nortmanniæ et Aquitaniæ, Stephano Anglorum regi in regnum, elaboratum est

hann þat við konungenn, at Thomas sinn ærkidiakn værðe hans canceler, þui at hann vill, at hann værðe konungenum hæimolegr, æinkanlega firi þa skylld, at hann væner, at með hans hæilræðum stilliz hins nyia konungs œska oc akæfð, sva at hann gangi æighe of geystr upp a guðs rett, eða grimmiz vpp a hæilaga kirkio, væntande oc, at hann man minkat fa illzko ok ranglæti hans raðgiafa, temprande hans rœður, stoðvande hans iustisa ranga agirne, er meðr konungsens rike til gæraz at gripa oc vnder sek draga huartueggia kirknanna goðs ok klærkanna, ok slikt sama læikmanna æi siðr.

Ok af þui at TheobalIdus ærkibyskup væit væl þæssa vnga drængs Thomas ærkidiak n)s sœmilegt siðfærðe, hær mæðr skil hann ok hann vera bæðe raðugan ok rauskan, sem hann hafðe hann i morghum tilfællum ræyndan, volldugan i sinum verkum, hæilan i hialpraðum, vstyggan ok uruggan i hugh mote uvisum braðum tilfællum, mikilhugaðan mote ollum mæingærðum, storlatan til allrar mikelmænzko, orvan a giafmillde, buenn til boðenna luta, miok þionostufullan ok i ollu sinu athæfe ok verkum væl varan ok miok forsealan. Ok af þilikum kraptughum hans dygðarverkum viðer ærkibyskupenn slikan mann vera konungsens holl ok hirð væl maklegan, væntande æf hann kœme til Hæinræks konungs ok er mæðr honum, at friðr ok fullar naðer mæðr sonnu samþycke myne længe sterklega standa, æf hann sæti viðr stioru ok stilling rikissens mæðr konungenum.

---

ab antedicto archiepiscopo, suspectam habente novi regis adolescentiam, quem pravorum hominum consilia pervertere moliebantur, ut archidiaconus suus regis collateralis et cancellarius efficeretur, cuius ope et opera novi regis, ne sæviret in ecclesiam, impetum cohiberet, et consilii sui temperaret malitiam, et reprimeret audaciam officialium, qui, sub obtentu publicæ potestatis et prætextu iuris, tam ecclesiæ quam provincialium facultates diripere conspiraverant.

Cernebat quippe pontifex iuvenem, cuius mores et industriam in variis iam rerum eventibus expertus fuerat, in agendis strenuum, in consiliis fidum, in dubiis securum, in adversis magnanimum, in apparatu magnificum, in largiendo munificum, ad iussa promptum, in obsequio sedulum, in omni denique opere providum et circumspectum. Unde et talem aula dignum et aulæ gratum futurum nec immerito arbitrabatur, sperans exinde nihilominus eo procurante inter regnum et sacerdotium deinceps pacis gratiam et unitatis vinculum firmius

Erkibyskupenum flytianda, sem fyrr sagðez, þætta mal við konungenn, en konungenum væitanda, færr Thomas ærkidiakn til konungsens ok gerez hans kanceler.

IV.

Nu sem Thomas kæmr a konungs garð, læggr hann niðr vm hrið ærkidiakns æmbætte, en tækr i staðenn raað ok rento cancelers. Sem hann ær til Hæinræks konungs komenn, likez hann honum i hattum, huat er hann ma, ok i allre læiklegre oc lystulegre skæmtan, fylgiande honum a uæiðar oc til annarrar skæmtanar, sem til borðz oc suæfns, oc þæirra tima gætte hann nu mæðr gaumgæfe, sem konungrenn uill hælltz hafa a sinum hattum.

Sua miok girnez hann nu hofgarzens kurtæisi umfaðma ok marga suæina mæðr ser at hafa ok sinnar dyrðar i morgu miok at læita ok manna lof, at sua syniz, sem hann se nu æighe miok minnegr sinnar fyrre slæktar. En at æk um liða hans klæðnað ok onnur hans katel, þa lætr hann gæra ser bæisl af silfre, ok firi gængr hann nu iorlum oc auðrum volldugum monnum i sinum orlæika oc fogrum frialslæika. En allt at æino at værollden synez viðr hann væl lifa i allre sinne bliðo uttan nockorskonar strið, þa væitir þat,

---

observari. Agente igitur et procurante pontifice Thomas aulam ingreditur, et tribuente rege officium cancellariæ suscepit.

IV.

Qualis fuit in cancellaria.

Archilevita igitur aulam ingressus, et in aula, ut diximus, cancellariæ officio mancipatus, levitam pro tempore exuit et cancellarium induit. Regis siquidem se conformans moribus, pariter nugis vel seriis intendere, pariter venari, et idem prandendi dormiendique tempus observare satagebat.

Ad hæc curiales facetias amplecti, numerosa clientela gaudere, gloriam quærere, popularis auræ flatibus delectari. Nam, ut de supellectili taceam, frænis utens argenteis, spumosis thesaurum lupatis inferebat, mensas et expensas comitum antecedebat, ut ex altero parum archidiaconi videretur reminisci, ex altero maleficiis putaretur uti. Verumtamen licet ei mundus in omnibus lenociniis suis adulari et applaudere videretur, tamen, quod rarius accidere solet, in affluentia rerum mirandus et imitandus erat corporis castitate, ut

er sialldan kann mycklo sællife fylgia, at hann (er) iamnlægha ágætsamlegha ræinn i sinum likama, sem lesit er af sælum Brictió, þæim er spottaðe hinn hælgasta byskup Martein. Ok af þi at timenn aminner at birta hans blæzaðan ræinlæika mæðr einne sogu, þa skal hana hær segia.

I þorpe nackoru, þi er Staford hæiter, er æin kurtæis kona fogr oc femikil, til þæirrar er Hæinrekr konungr vænr sinar færðer, sem segiz. En huærn tima sæm Thomas canceler kæmr i þætta sama þorp, presenterar þessor kona honum margar sœmelegar sændingar. Af þui hyggr hann husbondenn, sa er kanceler er i hærbærge mæðr, at hon vili mæðr slikum lutum locka hann til lostasæme ok fa ser sva nyian kæran vnnanda, þi at konungrenn kolnar nu til hænnar oc kæmr sialldnar en hann var vanr. Af þæsso uill hann husbondenn sonn tiðende fa, stændr upp nær miðnætte, æinn tima sem Thomas canceler er i hans hærbærge, tækr ser skrillios, gængr til þæss hærbærgiss, er canceler sæfr i, gængr inn, lyðez vm oc hæyrir til ænskiss, hugsar mæðr ser, at hann man hafa gængit til hænnar konunnar, hælldr upp skriðlioseno ok skygnez vm, ok ser mann fyri sængenne frammfallenn bærfœttan, ær epter knefoll ok bœner hafðe svæfn a fallet, kænner, at þar er Thomas canceler. Ok værðr sua, at sa ræyniz ræinn ok sanlega siðsamr, er ætlaðez fvllifnaðar fullr, guðe vára ofdirfð ok hæimsko sialfum oss sva synande, er optlegha

---

secundum vanitatem et castitatem derisorem beati Martini Bricium videretur exhibere. Et quia tempus admonet, libet interim quod occurrit expedire.

Erat in villa Staffordiæ usque regales delicias mulier pulchra, ad quam rex consuetudinem habuisse dicebatur. Quæ quia cancellario in hunc locum adventanti xenia transmittebat sæpe et multa, æstimabat oppidanus, qui eum hospitio susceperat, quod mulier eum provocaret ad amplexum novumque sibi procuraret amatorem, quæ prope contemptum, minus solito fruebatur amore. De quo volens certiorari, intempestæ noctis silentio sumpta lucerna clam ad hospitis sui cubiculum ingressus est. Quem videns immotum, suspicabatur quod ad eam transisset. Et extollens lumen vidit ante lectum virum procumbentem, pedesque et tibias discoopertum, qui post geniculationes et orationes lapsus fuerat in somnum. Et factum est, ut religiosus inveniretur, qui luxuriosus putabatur, forsan ostendente

ok diarflega dœmum aðra i hea oss, en vitum þo æighe huers verðleika er huerge er fyre guðe.

V.

Nv sem Thomase gængr flæst allt eptir fyst ok vilia, ok hann vælltiz i þilikarre væralldarennar sœmð oc sælu fullrar farsælldar, er alla væga skænker honum nu mæðr læianda lystuglæika sœtt ok sœmðar fullt sællife, þa ær hann þo æcke þi siðr sialfs sins minnigr, af huerso litlo oc lagu æfne er hann er af sinum skapara giorr. þæirrar byrðar minnez hann ok hær mæðr, er honum ær nu af ærkibyskupenum bunden. Af þi stændr hann nu iamnlega sua sem i striðe mote konungsens raðgiofum, sua sakar sialfs sins hærra konungsens sœmðar oc sama sem saker kirkiunnar oc klærkdomsens oc almugsens nytsæmðar. Mikel mœða meðr marghattaðum vanda kæmr honum nu daglega til handa, þi at æige ær hans viðrfang at æins viðr konungsens rááð, nema iamnvæl hælldr oc nu i lioðe a friðar tima mote sialfum konungenum ok hans œsku, sem framarst ser hann at til hæyrer sakar hans valldz oc virðingar, sva (sem) meðr nockvrre forsogn epterkomanda þæss striðs oc þæirrar horðu riðar, er siðarr bræstr ænn bærrlegarr vpp millem þæirra.

Sva morgh ærviðe saker ymislegra nauðsynia þoler hann a konungsens garðe, meðan hann er konungsens canceler, oc sua morgum mæingærðum ær hann mœddr oc morgum umsátum vm-

---

Domino temeritatem nostram, qui facile iudicamus hominem, nescientes quid sit in homine.

V.

Quibus obsequiis regis gratiam sit adeptus.

In omnibus autem lenocinantis mundi blandimentis et prosperitatis arridentis applausu memor Thomas conditionis suæ et oneris sibi impositi, quotidie, hinc pro domini sui regis salute et honore, inde pro necessitate Ecclesiæ et provincialium, contra bestias curiæ pugnavit. Et quatenus regia severitas et reverentia permisit, contra regem contendens, tanquam quodam futurorum præsagio sub pacis tempore dimicabat in acie.

Tot itaque et tantas variarum necessitatum difficultates sustinuit, tot laboribus attritus est, tot afflictionibus fere oppressus, tot insidiis appetitus, tot laqueis in aula expositus a malitia inhabitantium in ea,

kringðr af þæirra illzko ællde, er i hollenne oc i hirðgarðenum ero, sem hann var optlega van at segia sinum herra ærkibyskupenum meðr tárvm ifra ok auðrum sinum vinum, at sialfum honvm ær sinn lifnaðr harðla læiðr, ok nest life æilifo girnez hann nu þegar at vera lauss af konungs garðe sem fyrst vttan allan vfrægðar flæck.

En konungrenn, er epter alldre er væl viss oc vitr, ræyner sinn canceler iamnlegha, sem ærkibyskupenn hugðe oc hann villde, oc[1] hann hafðe konungenum fyri sagt at vera mynde, traustan i raðum, trulyndan i rœðum, athuglan oc smasmuglan, uskælfðan oc uræddan mote uvisum yferkomande lutum, sterkan oc staðugan moti mæingerðum, oc i ollum lutum mikilhugaðan. Af þui værðr hann konungenum skiott miok kærr, oc væx sva i hans þionostu oc vinattu daghlega, at a skommum tima er hann sua firi allum i vinattunne viðr konungenn, sem hann er ok umfram alla aðra i mikelmænnzkunne. Þat er oc kunnect vorðet, huersu væl oc vitrlega er hann fæck af frannzeisum konunge fimm staðe, Gisorz oc aðra fiora, er standa viðr landamœre Franz oc Norðmandi, mæðr mycklo vinskaps sambande millim konungs af Franz oc konungs Ænglandz vttan alla[2] stygð oc strið, komande þæssum fimm staðum under sinn hærra Hæinrek konung, epter þi sem þæir hofðu at fornu Englandz konungum til hæyrt. Sua oc huærsu diarflegha oc frœknlegha er hann for oc viðr hafðez vt af Gaskun i þæim hæroðum, er til Tolosam hæyra, mæðr faam

[1] at *Cd.* [2] allai *Cd.*

---

ut sicut archiepiscopo suo et amicis sub lachrymarum testimonio referre solitus erat, sæpe in dies singulas tæderet eum vitæ suæ, et post vitæ æternæ desiderium super omnia optaret, ut absque nota infamiæ posset a curiæ nexibus explicari.

Rex vero pro ætate sapiens et argutus, iuxta iam sæpe dicti pontificis opinionem et votum, præter alia gratiarum dona cancellarium suum quotidie fidum experitur in consiliis et discretum, in dubiis providum et intrepidum, fortem vero in adversis et magnanimum. Unde apud eum ita gratia proficiebat in dies, ut in brevi sicut magnificentia ita et gratia omnes præcelleret. Qualiter vero et qua industria munitiones quinque munitissimas, Gisortium scilicet et alias quatuor in Franciæ et Nortmanniæ sitas confinio, domino suo regi, ad cuius tum ius ab antiquo spectare dignoscebantur, a rege Francorum per matrimonium absque gladio et pugna in omni regum dilectione acqui-

riddarum, þa ær hann dualdez þar æpter, þann tima sem Hæinrekr konungr snæri brott oc hæim aptr fra Tolose umsátum, ok huerso hæiðrlegha er hann hellt oc var(ð)væitte þær borgher oc bygðer, sem Hæinrekr konungr hafðe vnder sek uunnet; þæss er ok getit, huerso er hann vann aðrar mæðr mattugre hænde ok under sek lagðe. Morg ero annor hans verk frǽg, þau er hann vann, mæðan hann var Hæinreks konungs canceler, er uerollden væit, en ek at sinne hær vm lið.

Mæðr slikre oc annarre þilikarre þionostu fær (hann) af konungenum hina hæsto virðing mæðr sannre vinatto, sem marka má a þæsso, ær hær fylger, þi at konungrenn gæfr honum nu i valld, at hann skal epter sinum uilia stilla hans ráắð oc stiorna ollu hans rike. Hær mæðr fær Hæinrekr konungr honum sun sinn Hæinrek unga i hond, skipande hann[1] suæinsens værudarmann oc varðvæizlo, til þæss at honum skyle sa þickia sua sæm sinn sun af ælsko oc var(ð)væizlo, er konungsens er epter natturunne sannr sun. Slik ero nu þænna tima Thomas cancelers frægð oc frame mæðr þæirre sœmð oc sama, sem hann hæfer nu af Hæinreke konunge.

VI.

Nu sæm Thomas canceler er i þilikum kærleikum viðr Hæinrek konung, fær Theoballdus ærkibyskup sott, af hverre ær hann færr

[1] hans *Cd.*

---

sierit; quam audacter, quam strenue ultra Guasconiam in partibus Tolosanis cum pauca manu militari, domino suo rege ab obsidione Tolosæ tunc recedente, remanserit, captasque in terra illa a rege munitiones conservarit, aliasque in manu forti acquisierit, aliaque multa ipsius in cancellaria opera magnifica, quæ mundus novit, hic pertranseo.

Dum igitur tantis et talibus obsequiis summum apud regem gratiæ gradum attigisset, iam quasi rerum summam ipsi committens, filii sui Henrici universorum hæredis rex tutorem fecit et patrem, ut reputaret ipse filium per gratiam, quem rex ipse genuit per naturam. Et cancellarii quidem gratia apud regem sic erat.

VI.

Quomodo in archiepiscopum electus est.

His itaque sic se habentibus, sæpe nominatus Cantuariorum antistes pater Theobaldus, vir omni sanctitate et religione perspicuus,

framm af þæssarreværolld, sæm hann hafðe Cantuariensis kirkio vm tvau áár oc tuttugu væl oc vitrlega stiornat, gamall at alldre oc goðum siðum, sa er Thomase hafðe længe mikell (styrkr) været i morghum goðum lutum. En þægar sem Hæinrækr konungr oc hans mænn spyria ærkibyskupsens framfor, hafa aller þægar sinn hugh a Thomase, væridande sinum vilia til hans fullkomlegha, segia hann mvnu ærkibyskup værða oc koma i Cantarabyrge i stað hins framfarna. Þætta sama talar oc folket.

Nu sæm Hæinrekr konungr sa, sem fyrr sagðez, huersu vitrlegha framfærð oc goða gærð er Thomas canceler hæfer a ollu þui, er honum er a hende (folget) oc bundet, oc hann ser hann væra ser traustan oc truan, þa hugsar hann mæðr sialfum ser, at hann skal sætia hann i hit hæsta sæte i Ænglande, þi at konungrenn tryr hann til þæss væra val fallenn at setiaz i sva sœmilegt sæte, væntande, æf hann fær[1] fyri sinum sunum oc ærfingium sva gott raað gort, aðr æn hann ær frakallaðr, at Thomas man vera þæim til raaðs oc rikess staðugr styrksmaðr, æf hann ma sva með sinum vilia styra kirkiunnar vallde sem væralldlegho, ef gvð gefr honum langt lif.

En þo lætr konungrenn sva vm stund, sem hann hughlæiðe litt vm þætta, næma gærer, sæm vane var til, æf ærkistolar eða byskup-

[1] æighe *tilf. Cd.*

---

qui Thomæ currus exstiterat et auriga, cum Cantuariensem ecclesiam per annos viginti duos strenue et prudenter rexisset, senex iam et plenus dierum decretam universæ carnis viam ingreditur. Et statim cum ad regem et aulicos pervenisset, suspicantur mox omnes et asserunt cancellarium archipræsulis defuncti successorem futurum. Et id ipsum præconizabat et populus.

Rex autem videns eum officium suum prudenter agentem et fidelissimum sibi, primæ sedi Anglorum præficere cogitavit, credens ipsum tanti quidem honoris fastigio bene sufficientem, quem toties magnanimum in magnis periculis expertus erat, speransque suis hæredibus ad adeundum regnum eum profuturum, si se fatalis dies rebus humanis immature eximeret, se vero per eum ecclesiastica ut sæcularia negotia pro libitu gesturum, si vita diuturniori frueretur.

Verum rex omnino dissimulat ad tempus, nisi quod archiepiscopatus, sicut et episcopatus et etiam vacantes abbatiæ solent, curæ cancellarii et

stolar eða klaustr voru hofðingia lauser, þa voru þæir ok þav fængen i valld oc varðuæizlo cancelérs. En Thomas canceler hæfer þo nackorn grun af konungsens vilia hær vm af æinum lutum oc aðrum, en þo gærer hann sæm konungrenn, hugsar þægiande, æn lætr æige sæm hann vite nackot af þæsso. Hæinrækr konungr ær þænna tima firi svnnan sio, oc Thomas canceler, sakar þæss at Gualenses vroa riken oc ænn af auðrvm flæirum rikessens fiolskylldum, vil konungrenn duæliaz þar vm rið, en gera Thomas canceler til Ænglandz. Nu sæm hann ær færðar bvænn oc hann hyggz hafa oll sin ærænde, gængr hann oc tækr orlof af konungenum i kastala Falæise. Ok sæm hann hæfer orlof af konungenum, hæilsar hann a konungenn oc snyz þægar i brott. En konungrenn kallar hann aptr til sin oc talar til hans læynilegha segiande: „Æighe væiztu ænn til fullz vm þina færð, eþa hver sok er til þinnar færþar er. Minn vili er, sagðe hann konungrenn, at þu værðer Kantuariensis ærkibyskup.“ En canceler, sem hann hæyrir þessor konungsens orð, téér hann honum brosande slik klæðe, sem hann ær i oc hann hæfer nv vanz at bæra vm rið, oc hælldr varo lystilegh ok læikmannlægh, oc mæler sva til konungsens: „Séét, hærra konungr, huerso sœmileghan mann, siðsaman mann eða hæilagan, er þér girniz at gæra formann oc sætia i sva hæilaght oc halæitt sǽte oc ifir sva margha mvnka mikils værða ok dyrlegha mænn, sæm þar þiona guðe. Væit ek urugglegha[1], æf sva værðr

[1] uruggleiha *Cd.*

---

custodiæ traditur. Cancellarius vero, qui quasi præsagiis quibusdam et coniecturis iam de regis voluntate præsumebat, tamen sicut et rex dissimulans rem tacitus considerabat. Rege itaque tunc in transmarinis partibus agente et cancellario cum eo, propter crebras Gallentium (Wallensium) infestationes et alia quædam regni negotia, cancellarium rex in Angliam mittere disposuit. Qui cum iam suscepta per dies legationis forma, in ipso profectionis articulo ingressus aulam apud castrum, quod Faleise dicitur, ut rege dumtaxat salutato mox conficeret iter, vocato eo seorsim rex instillat secretum: „Necdum, inquit, plene nosti tuæ causam legationis.“ Et adiecit: „Meæ voluntatis est te Cantuariensem archipræsulem fore.“ Cui cancellarius schemata quædam risibilia, quibus tunc indutus, subridendo ostendens et quasi oculis ingerens: „Quam religiosum, inquit, virum, quam sanctum in tam sancta sede, et super tam celebrem et tam sanctum conventum

mæðr guðs vilia, sem þer segit, at ek værða Cantuariensis ærkibyskup, at þer manuð yðrum hugh storlegha skiott fra mer vænda, oc su hin mickla virðing, sem þer læggit nv a mek, oc su hin sœta vinatta, er nu er millem min oc yðar, man skiott i hit grimmazta hatr snuaz, þi at ek væit, at þer manuð þi morghu mote hæilagre kirkio framm fara, er ek mætte mæðr engu mote þola. Ok sliko tilfælle funnu, mano miner auundarmænn millim[1] min oc yðar meðr roge fara, þæir er, varre vinatto þisa nest allre slœcktre, mano ævenlekt hatr mæðr fullum fiandskap millim var vpp vækia." Af þilikum orðum ma marka þæssa mannz mikilmænnzko Thomas cancelers, er sinum hærra konungenum ognar sliko nu þegar, þar sem ænn er i konungsens vallde, huart er hann hælldr vil auka hans vægh oc valld eða taka þær sœmðer af honum, sem hann hefer a hann lagt. Skirr er þæsse hans hugar ræinlæike, er æige lagðe of mikenn vilia vpp a valldet, oc hvarke girntez of miok sœmðena ne hænne hamna(ðe) til fullz.

Kunnekt er honum raað oc rike konungsens, huerso gagnstaðlegt þat er i morgu lage kirkiunnar loghum oc hænnar rættyndum. Væl kann hann oc komande lutum nærre at ætla. Af þi hyggr hann mæðr sialfs sins huga væl oc vitrlegha, smasmoglegha skoðande haska oc hætto sva mikils vægs oc vanda, er von er, at þeim bære til handa, er vera vil Cantuariensis ærkibyskup, þi at hann hafðe firi

[1] mellim *Cd.*

---

monachorum constitui desideras! Scio certissime, quod, si Domino disponente acciderit sic, citissime a me auferes animum, et gratia, quæ nunc inter nos tanta est, in atrocissimum odium convertetur. Novi quippe te nonnulla exacturum et in ecclesiasticis te iam multa præsumere, quæ ego animo sustinere non possim. Et ita occasione nacta interponent se invidi, qui extincta gratia perpetuum inter nos odium suscitabunt". O mira viri magnificentia, domino suo comminantis sic, in cuius manu erat adhuc honorem conferre vel adimere! O sincera animi puritas non honorem ambientis, non respuentis tamen.

Vir enim experientissimus et bene solitus futura metiri, tantæ curæ periculum satis acute ponderavit, utpote qui longo usu didicerat, quid sedes illa haberet oneris, quid honoris. Noverat etiam mores regis et officialium eius improbitatem et pertinaciam, et in curia illa quam

longu þæss viss vorðet, hvat er þi vallde fylgðe vægs oc virðengar eða hvat mœðu eða vanda, kænner hann oc konungsens valld, giorla væit hann oc alla hans siðo, slikt sama er honum oc kunnect hans manna harðyðge oc þæirra þralynde, oc hve mikit mægin oc fanyta framm-kœmð er rogbæranna illzka hever nu a garðenum, af hværium lutum er hann skil, ef hann uil boðet[1] . . . .

[1] *Her mangler et Blad i Codex.*

---

efficax esset delatorum malitia. Ex quibus veracissime colligebat, quod si oblatum subiret officium, Dei gratiam amissurus esset aut regis. Non enim Deo adhærere poterat regiis moribus obsequens, aut regem non habere inimicum, ei sanctorum præferens leges. Ob hoc quid potius sequeretur, non invenit.

Cæterum rex in proposito suo permanens mox in ipsa cancellarii præsentia sacro metropolitanæ ecclesiæ conventui et regni sui clero intimandum sedule iniunxit. Et ad unum inter legatos præcipuum specialiter sermonem dirigens, Richardum scilicet de Luci: „Richarde, inquit, nonne, si mortuus iacerem in sandapila, intenderes, ut primogenitus meus Henricus in regnum sublimaretur?" Et ille: „Etiam, domine, pro posse." Et rex illi: "Adeo volo, ut intendas ad cancellarii in sede Cantuariensi promotionem". In quo certe, sicut in priori cancellarii magnificentiam et animi absque ambitione puritatem, ita et in hoc perspicue videre possimus constantem regis gratiam et regiæ magnificentiæ gloriam. Eo ipso, ni fallor, sicut et rerum cito probavit exitus, ad cancellarii sui promotionem ferventior, quo ipsum magnifice locutum sic audierat, et quo minus ambitiosum pensabat.

Aliquamdiu namque regi et aliis eum promovere volentibus reluctatus est. Sed electio divina tantum prævaluit, ut suadente et inducente et instanter urgente venerabili viro Henrico Pisano, presbytero cardinali et sedis apostolicæ legato, desiderio regis acquiesceret et consiliis amicorum. Maluit enim periclitari apud regem, quam desolationem ecclesiæ, quæ multis subiacebat periculis, ulterius prorogari, firmiter in animo suo statuens, aut eam de tantæ servitutis miseria liberare, aut ad imitationem Christi animam ponere pro ovibus suis. Potestas enim publica, ecclesiæ privilegium auferens, causas indifferenter ecclesiasticas, sicut mundanas, ad suum revocabat examen, et conculcabatur ut populus sic et sacerdos.

. . . . ma þægar hæyra miok imisleghar tillogur. Þi at munkarner aller, er þætta mal kæmr til mæst, verða æighe a æino male um þætta mal, segia sumir, at þætta man storgott væra, en aðrer mæla þværs mote þæsso, kuæða þætta manu alldrege val duga. En þæir sem þætta segia væl væra, fœra þat til, at konungrenn er þæssa vin oc fullr framflutningsmaðr þæssa mals, segia þat væra likænde, at hæilog kirkia oc hænnar klærkar fae af slikum meðalgongumanne, sem Thomas canceler er, fullan frið oc fastan millim kirkiunnar oc konungsens. Aðrer mæla at mote, þæir er annat syniz her um sannara, segia, at konungsens uile ok hans uinskapr man þæim verða æcke staðugr til nackorskonar lettiss, oc þat vera likara, at hans valld uerðe þæim æcke staðugt, ok hælldr gagnstaðlegt oc hæilagre kirkio en mæðr, firi þa skylld at konungsens iustisar oc æinkannlegha konungsga(r)ðz mænn, manv þi graðuglegar kirkiunnar goðs gripa oc i sitt valld vænda, sem byskupenn er helldr af konungsens holl oc hans hirðsvæitum til tekenn en hæilagre kirkio, oc þo væra þat umframm þætta, er uhæyrilegt man þickia oc mæðr ollu aflaga, æf guðs laga skyllde gæta, at skipa þann ærkibyskup oc sua margra manna agætra hirðe oc hofðingia, er mæirr hælldr sek i konungsens kurt vpp a hofmanna slekt en klær(k)legha sœmð eða siðfærðe, væiðehundum fylgiande ok falkum geymande, sem sa er sialfan sek gærer bæðe hundtér oc falkiner, einkanlegha man þat æighe vitrum mannum val uirðaz at skipa þann mann, er sliko færr

---

Cancellarius itaque a rege, ut diximus, in Angliam missus post paucos dies in Angliam applicuit. Regis autem voluntate et petitione cito post cancellarii adventum in sancto illo et religioso sanctæ Cantuariensis ecclesiæ conventu et episcoporum quibusdam accitis super cancellarii promotione declarata, mox, ut solet, varia diversorum fertur sententia. Et præsertim in sacro illo monachorum conventu, utpote quos præ cæteris contingebat negotium, asserentibus his quod hoc fieri bonum, aliis vero contra immo malum. Hi regis gratiam allegabant, et per hoc tam glorioso inter regnum et sacerdotium mediatore, ecclesiæ deinceps pacem futuram, sicut securam ita et prosperam, aliis vero e diverso illam regis gratiam non profuturam, sed eo ipso plurimum ecclesiæ obfuturam opponentibus, eo quod officiales regii et præsertim quotquot aulici, pontifice non de ecclesia sed de aula assumpto, in ecclesiæ bona liberius grassarentur, et præterea, quod nimis foret absonum et omni divino iuri adversum,

framm, ivær sua marga munka oc af hæilaglæik mikils værða, sem her þiona guðe, oc iver sua mickla ok marga guðlegha hiorð, sem vm Ængland dræifðez. sægia þat vera ugganda oc uttan æf ætlanda, at hann man hælldr minka kirkiunnar valld en mickla, dragande hæilagrar kirkio goðs under konungs garð, þann ær allt uil með graðugre[1] agirne gleypa, segia hann manu hælldr vera guðs hiarðar grimman glæypara en goðan gæzlomann eða hæilraðan hirðe, sem þann mann, er alla lute gærer til manna lofs, oc mæðr konungsgarðz dyrð ok drambe hæimsens skínn i ollum hægomleghum lutum harðla skrautlegha.

Ma(r)ger falléraz af æmne Thomas i þæima lut, gerande ser grun af hans gærðum oc mæðfærðum, þæim sem þæir hyggia hann manv framm fara, ef hann verðr erkibyskup, þi at þæir hyggia hann væra annan mann en hann er. Oc er af þi þæirra skilning vskynsamlegh, þi at þat bærr til, at þæir sea hann vera nockot sua hegoma blandenn, en hafa enga van a þi, sem verðr oc siðarr reynez. En guðleger dómar, þo at þæir se ræðileger i ráðum iver sunum mannanna, þa ero þæir þo at huaro æcki þi siðr stundum glaðleger. En hæimsklegher domar mannanna, oc þo at þæir verðe stundum sanner eða ifersynilegér, þa falléraz þæir þo opt at huaro oc usialldan. Sua er oc her, þi at þesser dœma þænna goðan mann mæirr epter ætlan en

[1] gniðugre *Cd.*

---

hominem militari potius cingulo quam clericali officio mancipatum, canum sectatorem et pastorem avium, ovium constituere pastorem, præsertim super tam sanctum monachorum conventum et super tam grandem et numerosum, qui per totam Angliam diffunditur, dominicum gregem. Hunc profecto aulica cupiditate et voracitate quadam lupina totius gregis dissipatorem potius et voratorem quam pastorem certissime præsumendum, et qui propter popularis auræ flatum universa eventilet et aulico fastu expompet.

O quam multos in facto hoc supplantavit suspicio et in vanitate detinuit sensus eorum! Cernebant hominis vanitatem, de futura, quam necdum videbant, veritate diffisi. O divina iudicia, etsi terribilia in consiliis super filios hominum, nihilominus tamen et iucunda! O temeraria hominum iudicia, quæ, etsi quando probabilia, fallentia tamen! Jta quidem mundi homines de mundi homine secundum mundi iudicium iudicabant, sed longe secus et satius et iucundius de mundi homine, non secundum mundi temerarium, sed secundum iucundum Dei iudicium accidit. Vere iucunda Dei iudicia contra mundi spem,

fullre visso, þar firi falléraz þæir nu oc gæta æighe a funnet, huat er guðe likar her vm.

En af þi at guðlekt ualld oc vili er nu mæðr konungsens fýst i þæsso male samuinnande, þa er Thomas canceler kosenn til ærkibyskups meðr byskupanna raðe ok samþycke oc capitulo Kantuariensis kirkio i Lundunum viðr Vestmystr, allre gagnstaðlegre grunsæmð gleymðre oc ollum þrǽttum ok þœfum niðr logðum. Sem Thomas er til ærkibyskups kosenn, hæfer hann uerit fimm áár Hæinrcks konungs canceler, hafande fiogur áár oc fioratige sins alldrs. En af þæim byskupum er viðr kosningenn varo, mæla ænger mote, Gillibert Londoniensis æinn nackot sva. En af þi at hann fǽr enga fylgendr mæðr sér eþa nackora skyra skynsæmð til funnet sins efniss, synez hann oc sinn æ lut framm fœra en æighe Jesu Kristz, þa sigraz hann mæðr þiliko æmne oc auðuælld(lega) meðr margra manna dome, sem hann dirfðez mote at mæla.

Nu sem Thomas er til ærkibyskups kosenn, færr hann til fundar við fostra sinn Hæinrek unga konungs sun, er nu skal i þesso male hallda foður sins valld, þi at þat skal vera fullkomlegha satt oc af gamla konunge statt, er sealfr hann hafðe aðr raað firi gert, sem unge konungr iáár um þa lute, sem Thomase erkibyskupsæfne til

---

contra omnem mundi suspicionem, educentis mel de petra oleumque de saxo durissimo et de lapidibus suscitantis filios Abrahæ, auferentis etiam et amputantis opprobrium servi sui.

Omni igitur inpræsentiarum suspicione amputata et altercatione omissa, divinæ, cui cuncta militant, dispensationi regio quoque in hoc voto militante et episcoporum provincialium et conventus sanctæ Cantuariensis ecclesiæ communi omnium consensu et unanimi, Thomas eiusdem ecclesiæ archilevita in archipræsulem apud Londonias in regio illo et præclaro monasterio, quod dicitur Westmunster, eligitur. Eligitur, inquam, iam in aula annis quinque cancellarii functus officio, ætatis vero vitæ annum circiter agens quadragesimum quartum. Solus tamen episcoporum Londoniensis oblocutus est. Sed qui nullis iuvabatur studiis, et sua, non quæ Jesu Christi quæsisse videbatur, ea facilitate sententia plurimorum convinci meruit, qua contradicere præsumpsit.

Electus igitur mox filio regis regni hæredi Henrico adhuc puero, et quem de eximia regis gratia cancellarius quasi in filium et alumnum, sicut iam præfati sumus, susceperat, præsentatur regis

heyra. Nu af þi at konungrenn samþycker mæðr kirkiunne um kosningenn, þa er Thomas erkibyskupsæmne meðr Hæinreks konungs uallde oc vilia Ænglandz kirkio oc kristne fullkomlegha frials aptr gefenn, af allum lutum leystr oc fullkomlegha frælstr, þæim er konungenum oc hans garðe til heyra, sua at enge skal heðan af a hann kǽra mega, huerso sem hann hefer meðr konungsens goðs faret her til. Af þi tekr hæilog kirkia Thomas nu til sin frialsan mæðr fullum fagnaðe, ymnum oc sœtum songum.

VII.

Nu sæm Thomas er til byskups kosenn, vækr hann sek upp oc viðr kænniz sialfan sek, þi likazt til at iamna sem maðr væke sek af þungum suæfne, oc af þi tekr hann ser firi hugar augu at læiða, huilikr er hann hafðe langan tima veret, eþa huili(k)r er hann skal nu vera hæðan af. Af þessarre hans halæitre hugsan hitnar hans hiarta, gæfande hæita ælldlegha gneista hæilagra hugrenninga ut af ser, af hvæim er þat tendraz nu með honum noglega, sem aðr truiz tynt vera, oc nœrez nu sua stund fra stund, at sǽ er vaxanda með miskunn guðs til margfallegra goðra luta i guðs augliti. En þo hefer hann ænn sitt hofuð litt eþa nær ecki upp, þi at hann færr með ser oc sino uallde allt hælldr láglega. En þo uill hann i upp-

---

patris sui de mandato, patris in hoc vices gerenti. Et electioni ecclesiæ regio assensu vel conniventia accedente, auctoritate quoque regia ab omnibus curiæ nexibus absolutus, liber Anglicanæ ecclesiæ redditur et in ea libertate ab ecclesia in hymnis et canticis spiritualibus, ut mos est, cum summa iucunditate suscipitur.

VII.

Quomodo electus ad se sit reversus.

Igitur Thomas, non iam aulæ cancellarius sed ecclesiæ electus, mox quasi homo de gravi somno evigilans, quis iam diu fuisset et qualis deinceps futurus esse debuisset, cum corde suo meditabatur. Et ex meditatione hac concaluit cor eius, et sensim cœpit ignis exardescere, quo novus, qui extinctus putabatur, homo fotus et coalitus cœpit paulatim coalescere, sed nondum caput erigere. Qui tamen novus homo, quadam discretionis cautela, veteris hominis habitu magis fuit opertus, quam oppressus a veteri, nisi quia ipsa opertio quasi

hafe sialfs sins umskiptis nyrr maðr oc nytr berlega birtaz, oc æighe uil hann længr leynaz, uttan ollum mege af honum heðan goð dœme gæfaz.

I Lundunum var hann til byskups kosenn, þar sem hann var uppfœddr oc ifra moður kuiðe borenn. En þegar sem hann er til byskups kosenn, riðr hann saker sinnar vigslu til Cantuariam mæðr morghum monnum agætum, þi at hann skal þar vigðr væra æpter sætninghum fornra fæðra i hofuðkirkio allz Ænglandz. En a veginum kallar hann til sin æinn af sinum klærkum ser væl kǽran, talande til hans lágt oc leynilegha, seger sek a þæirre samo nátt hafa syn i suæfne seet, at nackorr uirðulegr maðr kom til hans oc stoð firi honum, faande honum tiv pund silfrs i hond. Klærkr þesse, er hann synena sagðe, er Hærbert af Bosehám. En synarennar sanna þyðeng vnderstændr hann klærkrenn æighe enn þænna tima, oc æighe gæfr honum skilia, huat er þætta hæfer at merkia. En siðan sem Thomas dyrkaz af drotne Jesu Kristo mæðr marghattaðum taknum epter sinn dyra dauða, gætr hann klærkrenn skilt, at Thomas var merkðr meðr þæim guðspiallegha þræle, sæm váárr drottenn sialfr segir ifra i guðspialleno, at hann tok þrællenn fimm pund ser i hond i sinn lut, en vann onnur fim ymframm mæðr sialfs sins starfe oc stundan. Sonn var þæssor syn oc hænnar þyðeng. Ok enn seger Thomas til þessa sama klærks: „Þat uil ek, seger hann, oc þat byð ek þer, at þu seger mer heðan af diarflegha ok þo leynilegha orðróm þann, sem a mek

---

oppressio erat. Verum mox in ipsa mutationis suæ novitate novus homo et revelari appetit et se diutius opprimi non permittit.

Electus itaque Londonia, ubi erat ortus, cum multorum et magnorum comitatu cito post electionem Cantuariam propter consecrationis gratiam proficiscebatur. Inter itinerandum vero unum ex clericis suis accessivit, ipsi secreto inquiens se eadem nocte in visu vidisse venerabilem quandam personam ipsi adstitisse et decem ei talenta tradidisse. Et clericus hic Heribertus de Boseham erat. Cuius quidem interpretationem clericus minime tunc advertens de somnii coniectura hæsitabat. Sed postquam glorificatus est a Jesu, tunc intellexit hunc præsignatum in servo illo evangelico, qui acceptis in sorte quinque talentis, alia quinque præter sortem negotiando super lucratus est. Et verum fuit somnium et interpretatio eius. Adhuc autem eundem clericum secretius alloquens subiecit: „Hoc volo, hoc tibi iniungo de cætero, quem me homines dixerint, con-

legz, sua oc i huerium lost er ek ligg mest eþa lengst, þi at mart man þat af mer heðan af talað, er mer man eighe flytiaz, sem morghum kann uerða oc æinkannlegha rikum monnum. Seg mer ok, hvar ek gæng længst vmframm retta reglo, ef þu ser mek i nackoru afskæiðess ganga.“ Ok siðarst i sinne rœðu seger hann sva til hans klærksens: „Fleira sea fiogur augun en tvau, oc sannlegharr ma fiorum synaz þat er firi bærr.“

Sannle(g)ha er þessorr hans háttr ollum monnum væl virðande, oc byskupunum hans brœðrum æinkannlegha bæðe undrande oc æpterlikiande, sem epter þæss(e) vitzkosamlegre varygð[1] sialfum ser skynsæmðaraugum skipaðe bæðe bak ok fyrir, til þæss at hann mætti oll sin værk ok vilia sem glœglegaz skilia, ænga lund af rettre framferð vikiande. Kosenn til byskups ok æighe vigðr pryðer hann sek nv þegar sua blæzaðum byskupleghum hattum, kiosande ser uttan alla duol, huerium hann uill sialfs sins gæzlo æinkannlegha mest a hænde fæla.

VIII.

Thomas ærkibyskupsæfne kæmr nu til Kantuariam. En er at liðr þæim tima, er hann skal vigiaz, sœker mikill fiolðe folks til

[1] er *tilf.* *Cd.*

---

fidenter et secreto mihi edicito, et si quo vitio laborantem, multa quippe amodo de me dicentur, quæ non mihi dicentur, quemadmodum et de aliis et præsertim de divitibus. Pariter et excessum indica, si quo tu ipse me videris et iudicaveris excedentem“. Et in calce sermonis adiiciens inquit: „Circumspectius et clarius quatuor quam duo oculi vident“.

O prudentia viri! O forma iam in necdum episcopo episcopalis! Certe omnibus et præsertim episcopis et admiranda et imitanda. O propheticum, o videns et videntis animal oculatum, quod ne in distortæ et anfractuosæ viæ et vitæ huius nocte offendat ullatenus, et ante et retro iam sibi oculos coaptat. Electus enim iste, necdum episcopus, episcopalem tamen iam formam induens, mox elegit, quibus istam quasi propriam propriæ visitationis suæ curam iniungeret.

VIII.

Qualitet sit consecratus et a quo.

Londonia, ut diximus, Cantuariam venit, in qua tanquam metropoli secundum morem et canonum formam, consecratio erat cele-

Cantuariam af ollu rikeno, byskupar, abotar, ærkidiaknar, decanar, korsbrœðr oc klærkar, epter þi sem huerr uil ok hann skylldaz til, æiner saker konungsens, þi at þæir uita honum þætta væl virðaz, aðrer saker þæss oc æi siðr, er af konungsens holl oc hirð var til kosenn [sa er[1] nu skal uigiaz, aller til þæss at sœma hann mæðr sinni þionostu. Sæm litill time liðr, er Thomass ærkidiakn uigðr til prestz i hælgho uiku, ok þat ætlat at vigia hann um mœrgenen(n) epter til byskups. Af þi tala byskuparner um þat mæðr sér, huerium þæirra er þessor vægr til hæyrer at vigia hann til byskups. En af þi at byskupstollenn i Lundunum er þænna tima hofðengialauss, þa seger byskup Vintoniensis, at hann ok engen annarr a hann at uigia, sa sem þar er komenn, þi at þat vito þer aller væl, at byskupenn af Vinton a alla lute þa fylla, er Lunduna byskupstole til heyrer at fremia, þegar sem Lunduna byskup ma sitt ænbætte æighe sialfr gæra. Mote þæsso mæler byskup Rofensis, seger þæssa vigslo sinum vægh oc vallde til hæyra at gæra, firi þa skylld, seger hann, at Cantuariensis ærkibyskups æiginlegr oc æinkannlegr capellanus hæfer sva fra fyrsta tima iamnlegha været, siðan er minn byskupstoll var sættr, oc af þi seger ek, at engum auðrum vttan mer æinum hæyrer þæssor vægr til, þi at ek á vart ærkibyskupsefne mæðr retto til byskups at

[1] [oc *Cd.*

---

branda. Ad quam iam consecrationem ob consecrandi reverentiam totum fere regnum confluxerat. Clerus quidem ut ex debito, proceres vero regni et magnates ut regi, cui opus adeo complacebat, pariter et electo, qui de aula prodierat, honoris impenderent gratiam et obsequium. Igitur in sacramentali illo tempore, in illis tam miræ quam mirificæ unctionis diebus in hebdomada pentecostes, in sabbato temporis et ordinis, ut mox claruit, consonantibus sacramentis, archilevita ecclesiæ electus in sacerdotem ordinatur, in crastino dominicæ diei in antistitem consecrandus. Verum quis pontificum provincialium in consecratione primam manum habere debeat, deliberatur mox inter pontifices. Londoniæ quippe episcopali sede, ad quam id pertinere dignoscitur, tunc forte vacante, Wintoniensis, qui absentis aut non superstitis Londoniensis vices in provincia gerit, ad se omnimodis pertinere asserebat. At vero Roffensis, eo quod ab ecclesiæ suæ fundatione et iure speciali et peculiari archipræsulis capellanus sit, id suum esse et non alterius contendebat. Tan-

vigia. Vm siðir sem þæir hafa miok længi i fængiz, synez þat ok samþyckiz saker nackorra þæirra luta, er her græinaz eighe at sinne, hæille sœmð Rofensis kirkio i þessu þo halldinne, at virðulegr hærra Hæinrekr byskup Vintoniensis, er bæðe er éttgofugr oc goðsiðugr[1], skal vigia Thomas til ærkibyskups mæðr samþycke byskups Rofensis. Nu sem Trinitatis daghr kæmr, viger Hæinrekr byskup með allra þæirra samþycke Thomas til byskups mæðr allre þæirre sœmð oc sama, sem hæilogh kirkia er nackorum von framarst at gera. Viðr þessa vigslu er Hæinrekr unge konungs sun mæðr storlegha morgu stormænne oc utoluleghum folksens fiolða. Fiortan lioðbyskupar voru oc viðr þæssa vigslu, þæir er þeim til heyra, sem nu er vigðr, en sialfr hann er hinn fimtande.

Sem Thomas er til byskups uigðr, voru mænn sender þegar til sællar minningar Alexandrum pava hins þriðia meðr þi nafne, er þænna tima sitr i Munpilér saker þæss mickla sundrlyndiss oc uróar, er nu er i Róm oc þæim londum, er þar liggia nest, þi at kæisarenn hefer nu gort æinn þrættomann ser at pava. En þeir mænn er sender ero, voru mænn sœmileger oc siðsamer oc klærkar geyse goðer. Hinn fremste af sændeboðunum er mæistare Adam abote Deueshamensis, sa er sakar sins hæilags lifnaðar oc virðulegs visdoms hafðe skommu aðr veret kosenn af Thomase canceler til abota. Nu sem þesser fara oc

[1] goðsiðungr *Cd.*

---

dem vero ob quædam, quæ hic inserere prætermitto, salvo in hac parte iure Roffensis ecclesiæ, de Roffensis consensu, venerabili viro, sicut generositate ita sanctitate præclaro, Henrico Wintoniensi episcopo archipræsulis consecratio est delata, et festive super modum et magnifice, sicut futurum tantum decebat antistitem, in octavis pentecostes est consummata. Cuius profecto consecrationi, præter procerum et nobilium regni tanquam turbam innumeram, quibus et egregius ille adhuc puer Henricus regis filius et regni hæres præeminebat, quatuordecim comprovinciales episcopi interfuerunt, ipso qui consecrabatur archipræsule decimo quinto.

Nuncii vero ad felicis memoriæ Alexandrum tertium Romanæ sedis pontificem confestim directi sunt, qui tunc propter schisma, quod in Romana ecclesia tunc erat, apud Montem Pessulanum morabatur. Qui vero missi fuerant, viri religiosi litterati et honesti erant. Quorum unus et præcipuus fuit amplectendæ memoriæ ma-

framm koma, er til pavans sender voru, fluttu þæir sin ærende firi hærra pavanum, gerande sem til heyrer, beiðaz mikilega, at hærra pavenn sende Thomase meðr þæim pallium. Ok af þi at þeir uirðuz væl er[1] fluttu, oc æinkanlegha firi þa skylld at sa er væl frǽgr, er malet til heyrer, þa fa þæir pallium af postoleghu sæte bæðe skiott ok bliðlegha. En er þæir hafa fænget pallium, verða þæir þægar a vægh, oc fors þæim farsælegha, þi at þæir koma til Cantuariam mæðr sinum erendum hæilum oc holldnum, fœrande Thomase byskupe pallium af pavans garðe. En siðan sem time er til a nockorum virðuleghum oc viðrkœmileghum deghe, er þath laght a Thomas byskup mæðr værðugre virðing, oc verðr hann sva af byskupe Cantuariensis ærkibyskup.

IX.

Sem hinn sæle Thomas er uorðenn ærkibyskup, vil hann fægra sitt umliðet lif ok fullulegha bœta, huat er hann væit sek mote guðe hafa gort, at hann fae mæðr miskunn guðs af hælghan oc vægh vigslunnar mátt ok krapt hælganarennar. Af þi skipter hann ser þægar i annan mann ok gærez i ollum lutum hófsamare, hælldr sek mæirr ifra ollum þæim lystesamleghum girndum, sem likamenn til

[1] oc *Cd.*

---

gister Adam abbas Eoneshamensis, quem propter vitæ sanctitatem et morum honestatem et vitæ præeminentiam novus iste consecratus, dum cancellarii fungeretur officio, præfatæ abbatiæ vacanti paulo ante præfecerat. Qui venientes insigne illud metropolitanorum, quod pallium dicitur, instanter, sicut decebat, et fortiter postulabant. Quod tamen, quia favorabilis erat, ad cuius hoc usum petebatur, citius et facilius a sede apostolica obtinuerunt. Et in brevi cum pallio lætabundi et prospere sunt reversi. Et ita Thomas, cum summa devotione suspecto pallio, de episcopo archiepiscopus factus est.

IX.

Quomodo exuto veteri novum hominem induerit.

Consecratus igitur beatus Thomas, ut cum sacramento rem sacramenti consequeretur, veterem hominem renovare disposuit. Unde tanquam iam transformatus in virum alterum, factus est abstinentior, vigilantior, frequentior in oratione, sollicitior in prædicatione,

lyste, gærer sek vakrara, er optarr a bœnum, hæfer sek mæirr framme en fyrre mæðr guðleghum verkum, oðrum til dyrleghs æpterdœmiss. Virðer þa vera retta gærð oc sanna framfærð ændrnygiaðs lifs, at hæfia þær siðsæmðer fyrst a sialfum ser, sem hann vill siðan oðrum framm kænna, þickez þa mægha[1] retlega aðra stilla oc þæim stiorna, ef hann temprar fyst sua sialfs sins verk oc vilia, at ollum gefe þat fullulegha skilia, at hann hallde sinn likama fra ollum lytum oc lostasæmðum, þuingande hann mæðr marghattaðum mœðesamleghum hattum, en saluna fagrlegha pryðande mæðr guðleghum gœzkoverkum, kænner likamanum lægiaz oc þiona, en andanum iverbioða oc drotna, harklæðe upp a sinn likama honum til þuinganar takande under munkabuninge. Þilikan klæðabvnað tækr hinn sæle Thomas nu vpp a sinn likama. Nest ser hefer hann snarpt harklæðe, þar nest munkaklæðe, vttan yfer hefer hann klærkaklæðe. Af þessum þrifalldum klæðabuninge, er hann bærr, gladdez hann i hugh oc hiarta, æinkanlegha fyri þa skylld, at mæðr hinum yzta sinum buninge hæimskar hann nu hæimenn oc hans mænn, þi at hann ætlar þilikan hinn, er likamanum er nestr. En mæðr hinum innra samiafnaðe hann sek ærkibyskupunum sinum brœðrum, er fyri honum voru munkar. En mæðr hinum innzta temprar hann rangar likamans fyster, þi at hann hafðe heyrt af nockorum æinsetomanne, þæim er storlegha hæilaglegha lifðe ok drottenn hafðe þat vitrað, æf Thomas

[1] aðra *tilf. Cd.*

æstimansque rectum renovationis progressum a se ipso incipere, tunc recte se aliis dominari posse, si sibi ipsi prius didicisset imperare, corpus suum servituti subiiciens docuit ancillari, spiritum dominari, habituque monachali cum cilicio suscepto, spiritualem hominem, quem sub honestate tamen vestium oculis hominum eximebat, meritis implebat. Paucisque consciis sub lorica fidei militabat, gaudens quod in triplici veste triplicem personam gereret, exteriori clericum exhiberet, interiori monachum occultaret, intima eremitæ molestias sustineret. Gaudens quod exteriori mundum falleret, interiori fratribus suis se conformaret, intima motus illicitos temperaret. Nam a quodam cœnobita Cantuariensis ecclesiæ sanctissimæ conversationis acceperat, cui Dominus in visione locutus fuerat, quod si monachum indueret, Dominum in negotiis propitium et coadiutorem mereretur. Gaudens quoque, quod

tœke mvnkaklæðe, at hann mynde drotten liknsaman finna oc sek iamnlega styrkianda i ollum sinum framferðum. Af þi tekr hann nu oc þilikan klæðabvnað a sek, at hann forðaz forat sinna tuæggia forfæðra ærkibyskupanna, er fyri honum varo, Stiganda oc Elphins. Þi at Stigande i klærkabuninge meðr pavans dome or sino uallde kastaðr allre sœmð af flættr do i myrkuastofu. En auðrum fast frosnum a fotum a Mundiofialle farande i raufaðan rosbuk, at hann hialpaðe sva sino life, var æighe lengr lofat at sitia i sæti hæilagra erkibyskupa, er munkar varo fyri honum, oc vera þo æighe sialfr mvnkr.

Þessarra vanvirðu vill hinn sæle Thomas forðaz, hafande sek nu meðr ollu fra verolldinne, fylgiande Kristz merke i harðum hársserk frœknlegha framm, vttan allt skraut oc skart, nýrr riddare hins hæsta konungs. En af þi at þæir finnaz, er i fyrsto sinn hugh miok hátt upp hæfia, er þæir koma i tignena, oc til halæitra lvta sek hafa oc sino vallde virðulegha framm hallda meðr storum verkum sinnar mikilmennzko, en er timarner framm liða, mœðaz þæir oc morna dagh fra deghe under ahyggionnar marghattaðum hattum, er daghlegha kunnu at hondum koma þæim, er storum volldum styra, þar til er um siðer kemr vuinsamleg gleymska oc galeyse skulldinne i staðenn fyri suikleghan[1] likamans lystugleika ok daglegar þessa lifs fanytar fyster, sua at þisa nest leggia þæir sinn hæitan hugh liotlega, þann

[1] suiklegham .*Cd.*

---

per huius habitus susceptionem duorum prædecessorum suorum vitaret excidium: Stigandi scilicet et Elfini, ex quibus Stigandus in clericali habitu apostolica censura dignitate privatus vitam in carcere finivit, alter autem Alpino frigore congelatus, et scissi iumenti stercore pedes involutus, non est permissus sacra patrum monachorum sede non monachus insidere.

Ecce Thomas alter in spiritu et virtute Elias, pilis camelorum vestitus! Ecce virgo alter electus a Domino, qui relicta sindone, cilicio super nudo amictus, viros sanguinum inimicos crucis Christi fugiens, novi regis vexillum novus tiro in cilicio sequitur. Verum qui manum mittunt ad fortia, inter initia spiritu ferventes, processu temporis quasi fatigati ex cursu seu pressi nimis sub onere, solent sensim in dies tepescere, donec tandem sancti officii suscepti debito inimica semper oblivio superveniens, per seducibiles carnis illecebras, per quotidiana vitæ huius oblectamenta et occupationes varias, spiritum inter initia tam fervidum in fine penitus extinguat. Quod

sem þæir i upphafe miok hatt upp hofo, gleymande sinum goðum verkum, er þæir akaflegha upp toku, oc litlum tima liðnum meðr ollu niðr fella. En Thomas slika lute hugum leiðande oc sialfan sek mæðr þæima hætte viðrvarande, at honum felle sua illa, tækr hann stola uttan a sin klæðe, berr hann iamnlegha, sva at aller sea, til þess at huern tima er hann læiðer þænna stola augum, mege hann þann vanda a minnaz, er honum er nu bundenn, oc þi oke[1] eigi gleyma, er hann þa a sek tok, er hann var til byskups vigðr, til þess at hann se þi bvnare iamnlegha gott at gera, sem hann ser sek slika aminning huersdaglegha bera, til hvers er hann var huern tima hinn auðmiukaste oc hinn goðfusaste. Slikan bvnat bærr hinn sæle Thomas ærkibyskup[2], sua at mænn naðo at sea, nema enge væit þat, at hann hefer harklæðe nest ser, utan sa æinn, er vita verðr ok hann fær varla leynt, oe þat sama bærr hann æ, meðan honum liggr lif i brioste, oc eighe fyrre niðr leggr en epter sinn dyra dauða. En stola þenna, sem hann bærr utan a sinum klæðum, sem ver fyrre gátum, leggr hann af ser þann tima, sem hann ferr or lande, oc æighe bærr hann þenna stola utan landz, þui at honum utlæghum byriar eige at bæra. Fyrsta áár epter hans uigslu bar

[1] bunden *tilf. Cd.* [2] ærkib'ps *Cd.*

---

oculatum animal hoc, Thomas scilicet, operose attendens et studiose præcavens, quodam sacri ordinis insigni, quod stola seu orarium dicitur, utrumque, quod sacerdotum est, humerum ambiebat, et hoc quotidie et continue in omnium visu gestabat, ut per hoc sacerdos evangelicus, quod iam susceperat, evangelicum iugitur recolat iugum, ut ad confirmationis sacramentum celebrius peragendum semper foret paratior, ad quod præ cæteris omni tempore promptissimus et devotissimus fuit. His ornatus pontifex quotidie procedebat in publicum, nisi quod cilicium, iuxta nominis sui rationem et religionis veritatem tenendam, celabatur admodum occulte, nemine præterquam aliquo, sine quo tale quid geri non poterat, conscio. Unde et istud sui insigne tirocinii toto tempore non deposuit, donec gloriosi certaminis sui consummasset triumphum. Verum alterum illud, quod orarium diximus, quod gestabat in publico, in exilium exturbatus mox deposuit, eo quod iam exulem in alienis provinciis non deceret. Verum in reliqua veste quotidiana et communi, toto quidem anno primo more suo clarus et nitidus, sed cleri postmodum, præsertim in habitu, mediocritatem est secutus, ita ut, iuxta quod ait quidam,

hann harðla vén klæðe. en siðan klæddez hann klærkaklæðum meðr goðu hófe uttan alla breytne oc usœmelegar sundrgerðer, oc sva sem æcke marglæte mætte a þeim synaz, sva mætte oc æcke lyte eða lystugleike a þæim finnaz. Víð oro hans klæðe oc væl síð, lukt oc lios at lit, oc vnder lambaskinn. Af þi hyggia nockorer hann enn i dagh reglokanunk været hafa.

X.

Epter syndan klæðabunat hins sæla Thomas erkibyskups, er hann sinn likama mæðr skrydde, skalo ver huersdaglegha hatto hans lofsamleghs lifs a lita, er hann sina salu mæðr prydde. Hueria nátt sem ottusongr er sungenn, er i þann tima syngz, er hane hefer galet, ero þrættan brœðr leynilega inn leidder i nackot læynilegt herberge, þat sem borð er sett oc buet. Þæssum þrættan uppsitiandum yfer borð, læggr hinn sæle Thomas ærkibyskup sin yferklæðe af ser, gyrðande sek meðr æinum dyrum duke, at hann ollum þessum sakar guðs litilatlega þione. gefande huerium, er upp sitr, fiora skæra pennenga meðr magfylle. Meðr þæima hætte gerer hann þetta gœzkoværk fyri guðs ast bæðe litilatlegha oc leynilega. Her ma nu blæzaðan byskup sia, þann er at serhuers fotum litillaatlegha framm fællr, biðiande serhuern þæirra meðr tarum, at þæir biðe fyri honum til guðs.

---

nec essent neglectæ sordes nec affectatæ deliciæ. Clausæ ipsius vestes erant, pullæ et poderes, et pelles non quidem pretiosæ, sed agninæ. Unde et nonnulli eum ob similitudinem vestium suspicati sunt fuisse, sicut vulgo dicitur, regularem canonicum.

X.

De vitæ et conversationis eius modo.

Igitur post pontificis habitum, quem describendo perstrinximus, vitam et quemadmodum vixerit intueamur. Nec enim fideliter cuiusquam vita describitur, si quo vivitur vel qualiter ipse vixerit, omittatur. Siquiden diebus singulis post synaxim decantatam, quam cito post gallicinium sub profunda nocte decantare consueverat, mox clam in conclavi aliquo introducebantur fratres tredecim, quibus ipse positis vestimentis suis et se præcingens discumbentibus ministrabat, singulis quatuor argenteos largiens. Et hoc ita mandatum furtive magis quam fur verus per singulas noctes faciebat, veritus, nec immerito, ne si sub luce faceret, illud ex visu hominum virtutum

Ok sva ganga táren gnoglegha ut af hans augum, at huers þæirra fœtr, er fyri sitia, synaz meirr væra þuægner mæðr augna tarum en oðru vatne. En af þi gerðe hann þetta gœzkoværk hælldr um nétr en um dagha, at hegomleg dyrð, hæimskra manna lof, er kraptanna æitr ma sannlegha hæita, huerio er sialfr hann syndiz vera i vafðr, sem ver gátum fyrr at var, meðan hann var i œskubloma alldrs sins, mætte nu þæsso gœzkoværke æighe fyri honum spilla. Ok þi uruglegarr oc goðfuslegarr gerðe hann þætta værk fyri guðe, sem hann framðe þat leynelegarr. En þi gerer hann þætta hælldr um netr en vm dagha, at æighe dræge hann nackorar fiolskylldur fra þæsso verke. En þa er honum hallda nackorar fiolskylldur fra þæsso værke, þa gerer þætta æinnhuerr af brœðrum, sa er þæirre almusu varðvæitte, sem fatœkum monnum til heyrer, oc þi framðe hinn sæle Thomas ærkibyskup þætta hælldr um netr en dagha, at þætta var til guðs mæire goðfyse at gæra sva. Annor samkunda var samansett mote lyseng. Þæssum þrættan utgengnum, sem ærkibyskupenn hafðe sialfr þionat, vorv aðrer þrætta(n) inn læidder. Þæssum þionar, sem þæir upp sitia, sa broðer, er fatœkra manna fehirðzlum hefer at geyma, oc i erkibyskupsens stað þuær þæssarra fœtr fyri guðs saker goð-

---

virus inanis inficeret gloria, quo, ut supra tetigimus, ipse dum adhuc iuvenis quasi incurabiliter videbatur infectus. Unde et quo secretius, eo fiebat et securius. Vel ideo, ne aliorsum, ut plerumque contingebat, eum traheret occupatio. Quod cum contingebat, tunc quidem per unum fratrem, ad quem pertinebat de egenis, hoc ipsum adimplebatur. Vel ideo certe sub nocte, quod nequaquam foret sub luce tam devota vacatio. Et vere tunc devota vacatio et devotissima. In eo noctis vacans devotio. Cerneres quippe pontificem in profundæ noctis silentio quasi lucem in tenebris, singulorum pedibus advolutum, a singulis orationem petere, et plorare per singulos. Et velut aquarum exitus lachrymæ deducebantur per oculos, adeo ut lachrymis plus quam aqua singulorum pedes lavari viderentur. Secundum vero fiebat convivium, non iam in furto noctis factum, sed diluculo. Ecce enim egredientibus e cœlesti convivio illis tredecim, quibus pontifex præcinctus ministraverat, ingrediuntur alii duodecim, quibus discumbentibus frater ille, qui ad usus pauperum portabat loculos, vice pontificis, humiliter et devote singulorum pedes lavans, ministrabat, sine argenteis quidem, sed in cibis abunde. Tertium vero in processu lucis circa horam diei tertiam fiebat convivium, centum ex iis

fuslega, oc þo noglegha fœðer mæðr dryck oc vist, en silfrpæningar gæfaz æighe. Þriðia samsæte er skipat oc sætt a þriðio stund daghs, er hundrat fatœkra manna er inn leitt, þessum þiona þæir tvæir brœðr, sem fatœkra manna fe var(ð)væita. Meðr þæssum þrænnum miskunnarverkum vill Thomas ærkibyskup pryða sins lifs nyiung, afmaande oc mæðr þæima hætte bœtande þat, er hinar fyrri lifstunder hafa hans salu saurgat, frealsande sek sva af fornre þrælkan þungre ok langre, er honum hafðe lenge halldet lútum under synða oke.

En epter ottosong sem þæir þrættan brœðr varo vt læidder, er sialfr Thomas erkibyskup hafðe þionat, gængr hann sofa litla rið, at huæssa oc skyra sin skilningarvit. En þisa nest stændr hann upp, sem aðrer sofa enn, oc gængr i sitt studium, sitr sua æinn saman um stund siande a sinar hælgar bœkr. Sæm litill time liðr, lætr hann kalla ser æinn af sinum læresuæinum, er honum þickir til þess vera val fælldr, at samna meðr ser sinne salu sœtre himneskre fœðu guðlegra ritnenga. En þæssorr læresvæinn er Herebert af Bosehám, mæistare sa er af þessum oc auðrum þilikum lutum ma val vitne bæra, sem sa er þilika lute mæðr honum visse oc sialfr ritaðe. En af þi kallaðe hann þann til meðr ser, sem honum kynne visa

---

qui dicuntur præbendarii, pauperibus introductis, quibus duo fratres, ad quos de egenis pertinebat, ministrabant. Et quidem triplex mensa pontificis per singulos dies has quotidie tres mensas ponentis, quasi quotidie tres missas celebrantis, primam in nocte, secundam in aurora, tertiam sub luce plena. Revera in hoc mystice, unctione magistra, edoctus, ut ita videlicet tribus mensis his, tanquam tribus missis, deo gratis hostiis, nova salvatoris nativitas suam in ipso novitatem, tanquam nativitatem roboraret, ut, quem sub peccati iugo vetusta servitus tenuerat, nova Christi nativitas liberaret, et ita novus homo novum hominem Christum indueret.

Igitur post synaxim decantatam, evangelico illo convivio, in quo, ut diximus, ipsemet ministraverat, soluto, brevis somni ob sensus reparandos sopore prægustato, cæteris adhuc dormientibus, solus ipse ad sacros codices manicabat. Et ad aperienda secum sacræ scripturæ mysteria uno dumtaxat suorum, aliquantisper, ut sibi visum est, in his exercitato, accito, tanquam apertis cœli cataractis, summo mane in alimoniam spiritus manna cœlestis refectionis colligebat. Hic erat discipulus, qui testimonium perhibet de his, et vidit et scripsit hæc, scilicet magister Heribertus de Boseham. Per

rettan ritnenganna vægh, at hann treystiz varla sialfs sins skilning einne saman i sua morghum oc sva vondum ritnenganna skilnengum, sem mote kunno rænna. En er þæir hafa sva lenge i fængez, sem erkibyskupenum likar, gængr sa vt, er kallaðr var, en ærkibyskupenn sitr nu æinn sér, dyrum yfer honum aptr strengðum. Sva sitr hann æinn saman allt til þriðiu stundar daghs, at hans fvnde fǽr ænge nááť.

Se þænna Thomas uirðingo oc visdome háátt upphafðan oc kraptunum þo huerge minnr fagrlega framðan, er sva einfallegha framm færr mæðr litillætiss varygð i ritnenganna skilninghum, at hann hverge fyri ser froðarum framm rann, oc æighe af sialfs sins skilneng of miok ofvilnaðez mæðr nackorskonar dul eþa drambe. En þo at hann hafe sliko lenge af vanez, meðan hann var meðr konungenum, þa ændrnyiaz nv þo sva skiott mæðr honum, huat er gleymska hafðe a fallet, ok sva skiott gængz hann viðr i sinne skyro skilneng, at hann ma þægar i stað aðrum kænna þat, er hann heyrer, bæðe lǽrðum oc ulærðum. Ok sva hæitr er hann nu til at hæyra hælghar ritningar, at optlegha uti a viðum veghum, sem hann ferr færðar sinnar, vikr hann sinum hesti vt af væginum, ok fyrr næfndum klærk kallaðum til sin[1]. hæyrer ærkibyskupenn þænna mæistara

[1] sini *Cd.*

---

scripturarum quippe tot profunda et opaca, sicut ipse confitebatur, si absque duce incederet, semper metuebat errorem. Unde et in planis intelligentiæ suæ testem, et in obscuris semper me suæ inquisitionis ducem expetebat. Verum finita collatione mox excludebatur, qui accitus fuerat, et solus pontifex in conclavi suo remanebat inclusus, tanquam in sponsi cellam vinariam introductus, ad quem nulli nulla in causa, etiam usque ad diei tertiam, ullus erat accessus.

Ecce Thomas, qui etsi manum iam ad fortia miserit, et sicut prælatione, ita et quadam operum altitudine virtutum conscenderit speculam, tamen in scripturarum via, tam humiliter, tam simpliciter gradiebatur, ut in hac nec eruditiorem præcurreret, nec præsumeret de se. Unde hic, qui inter vepres et spinosa sæculi a longo tempore iam inveteratam ruditatem contraxerat, adeo est in brevi eruditus, a deo cœlesti illo manna, quod in mane per singulos dies colligebat, refectus, ut et aliis iam eructaret, quod gustavit, et super omnem aquam nunc in clero, nunc in populo, semen verbi Dei seminaret. Tanto etiam scripturarum amore ferebatur, ut sæpissime inter viandum deflexo in partem equo, accito supra memorato discipulo,

giarna, gerande ser sva gagn oc gaman mæðr hæilaghum ritnenghum, optlegha mæðr lystuglæika sva til orðz takande: „Ef ek mætte sva frealslegha meðr naðum studia, sem ek villde, at frateknum veralldarennar ahyggium ok hennar fiolskylldum, þa skyllda ek mæðr miskunn guðs nytsamlego life lifa, ændrbœtande tion umliðens tima.“ Sva mikenn hugh hefer hann nv a at studia i hæilaghum ritnenghum, at sialfr hann i sinum ærmum bærr iamnlegha bœkr epter ser, þat nackot i kænnengum[1] hafande, er æige er hafnande, til þess at hann se þi bvnare nackot gott at gera oc næma. Jafnan hæfer hann mæðr ser margha nytsamlegha mænn mikels værða, sœmilegha oc siðpruða, sva dyrlega mæistara til allra boklista, at huerr sem æinn viss maðr ma af þæim mikenn visdom nema. Af þessarra vitrlegum hæilræðum styrkiz Thomas ærkibyskup i sinum framferðum. Ok af þi at hann hæyrer þæssa giarna, væx hans visdomr daglegha.

XI.

A þriðio stund daghs, sem hamesso time er, gængr ærkibyskup Thomas vt af sinum kamera til kiikio, þa er honum likar mæsso at

[1] kænneudum Cd.

---

in via sacræ eruditioni intenderet, hoc sæpius iterans: „O, inquit, si mihi daretur, ut sæculi curis et causis semotis, in otio et quiete huiuscemodi possem intendere! Quam fructosam, favente Domino, his impenderem operam! Et quam studiose perditi temporis repararem iacturam!“ Schedulas in manicis suis laxis complicare consueverat, ædificationis aliquid non spernendum continentes, ut ita legendo semper promptius penes se haberet quod diceret. Illud etiam non tacendum, sed quasi extollendum præconio, quod semper secum habuerit multos et magnos viros, omni morum et vitæ honestate præditos et scientiæ eruditione præclaros, in scripturarum planis promptissimos, in mysteriis exercitatos, in sacra vero collatione fructuosos, adeo ut inter istos quotidie quivis sapiens sapientior fieret. Quod multum pontificis proposito et desiderio favebat. Cum enim vacaret, non modicum ex his sapientia et scientia proficiebat in dies.

XI.

Qualis fuerit in officio altaris.

Hora igitur diei iam tertia egrediebatur pontifex de conclavi suo, sacerdotali ministerio sacra cœlestia consecraturus. Illos vero

syngia oc himneska forn guðe fæðr at fœra. Æighe song hann huern dagh mæsso, oc æige gærðe hann þat af vanrœkt, sem sialfr hann iattade fyri oss, nema hælldr gerðe hann þat saker virðingar við hinn hælga guð, þi at millem goðra oc hæilagra kænnefæðra finnz imislegr siðvande. Sumer agæter oc goðer guðs viner syngia hvern dagh messo, en a tilsættum timum fræmia(aðrer) þætta hit haleitasta embætte. Þeirra góðfyse, er fræmia daghlegha, synez miket dyrleghs lifnaðar epterdœme, en hinna skynsæmð, er sakar virðingar við guð æighe virða sek vera verþuga at gera sva halæitt æmbætte iamnlegha, birtez litiléti viðr hinn hæsta guð. En sva sem hæilogh skript býðr æighe, oc æighe fyribyðr hon, sem eighe aæggiar hon oc æighe afæggiar hon, at nockorr prestr syngi huern dag messo, en þat seger hon sannlegha, at þorf vinne æinum æinn tima vm dagh guðlegha forn at fœra i minneng várs drottens pinslar, sem Jesus Kristr várr lavarðr ok lausnare fœrðe sialfan sek guðe fæðr i forn a hinum hælga krosse æinn tima. Ok þann kallar hon bæðe sœmeleghan oc sælan, er hann ma maklegha i guðs auglite eina mæsso um dagh syngia. En þa virðe [1] ek æighe vera minnengar verða fyri guðe ne goðum monnum, er eige mægho Kristz kænnemænn kallaz, nema hælldr mœgho þæir hæita pængaprestar, er ek hær vm lið, þi at þæirra minneng a æcki mæðr þilikum. En þat ero þæir, er sakar ofrs oc fefanga syngia æighe at æins æina messo um dagh, nema iamnvæl tvær eða þreár, hafande sitt æmbætte oc guðs son ser oc auðrum

[1] hann *tilf.* Cd.

---

nunc pertranseo dies, quibus ipse solum intererat. Non enim conficiebat hoc diebus singulis, quod, ut ipsemet confitebatur, non negligentia, sed reverentia faciebat, quia inter bonos sacerdotes et sanctos in hoc observantia variat. Quidam enim singulis, alii vero certis diebus conficiunt. In conficientibus quidem videre mihi videor grande conversationis sanctæ argumentum, in aliis vero reverentiæ et humilitatis indicium. Scripta vero canonica, sicut nec iubent, nec inhibent, nec dissuadent aut suadent, ne sacerdos quotidie offerat, sed hoc testantur, quod una die semel offerre sufficiat, quemadmodum et semel oblatus est Christus. Illum vero valde felicem prædicant, qui in die una digne celebret. Illos autem impræsentiarum, nec memoratu dignos, non Christi sed Mammonæ sacerdotes prætereo, qui propter oblationum quæstum, unam Christi et semel oblatam

mæirr til asyndar oc hegomlegs hæimsskrautz af sinne fesnikne en til tignar viðr guð i falsaðre tru. Þæssum hafnaðum rœðum um varn virðuleghan kennemann Thomas ærkibyskup, er millem hinna sœmilegsto kennemanna hins hæsta konungs er trulega tæliande, sa er saker samuizkunnar ræddez huersdaglegha messo at segia, oc sa er saker virðingar við guð ottaðez honum daglegha forn at fœra.

Huern tima sem hinn sæle Thomas ærkibyskup bioggez til messo at syngia, sem hæilog messoklæðe voru at honum boren oc hann sa þau, vækr hann sitt hiarta upp til viðrkomnengar mæðr marghattaðum hæilaghum hughrenningum, ognande sialfum ser meðr sinne samvizko. Sva at af þeima hiartalegha trega, sem hann feck af þesso, gengo sva augnataren gnoglegha út af hans hofðe, at þau voru likare lœk en tárum. Er hann stændr skryddr firi hæilago alltare, biðiande fyrst fyri folksens oc sinum synðum, ofrande þar nest guðe sinn sœta sun, varð hans hiarta sva lágt oc lint, oc miok viðr kæmz, at millem hans hæilagra bœna ma mæirr gratsamlegr hixte heyraz en orðen skiliaz. Ok af þi at hann skilr meðr ser hegomlegha hiartans reikande hugrenningar, hefer hann iamnlegha mæðr ser nackora bœnabok i hondum, þa er hann less þat af, sem hann vækr ser góðfyse meðr, meðan messan syngz framan til guðspiallz. Ok optaz þann sem hinn sæle Anselmus hæfer sœtlega[1] samansett meðr

[1] sœttlega *Cd.*

---

hostiam quotidie non semel, sed libentius iterum non tam consecrant quam dilaniant, filium Dei quæstui habentes et ostentui. Contemptis igitur his, ad magnum sacerdotem nostrum revertamur, inter illos reverendos altissimi sacerdotes numerandum, qui quotidie verentur et reverentur offerre.

Igitur mox ut beatus Thomas parabat se ut offerret, et mystica illa et sacerdotalia indumenta offerebant ministri, mox in primo visu, necdum etiam his ornatus, totum se concussit et effudit. Effudit, inquam, cor et excussit adeo, ut quidam lacrymarum fons emanaret a capite. Cum vero sacerdotalibus iam ornatus, altari, pro suis et populi delictis prius oraturus et post oblaturus, adstaret, adeo humiliatum erat cor eius et contritum, ut inter sacra deprecatoria cum lacrymis singultus magis ponerentur quam verba. Qui etiam ob vanas et vagas cordis cogitationes reprimendas inter celebrandum, dum ministri in ea missa, quæ catechumenorum dicitur, spiritualibus intenderent canticis, semper aliquem ethicum in manu tenere con-

einkannleghum stil af innztum mærgium sinnar hæilagrar góðfyse, sva hialpsamlega snarpan sem snarplegha hialpsamleghan. Sa Anselmus er val ma kallaz kristileght kær, villumanna væsolld, hærmanna hamarr, guðlegra ritnenga gott armarium, bosun blæzaðra guðspialla, stuðell ok stolpe sannz litilætis. Þessa bœnabok hefer hinn sæle Thomas ærkibyskup meðr hondum, meðan mæssan syngz framan til guðspiallz. En messunnar æmbætte er hann iamnlegha skiott ok fagrlegha fram flytiande, længstum hefir hann eina collecto, hefer hann stundum þrear, en fleire trautt eþa æige. Var ok sva i fyrstunne sætt ok samet, at sva sem æinn er pistill oc æitt guðspiall, sva mynde oc æin oratio vera. En siðan sem timanum for framm, varo fleire sættar, þær er þo skolu eighe epter skipan flæire væra en siau hit flæsta. Skiott bergðe hann, sva gerer hann allt sitt æmbætte meðr skiotu tilbragðe saker sendinga illra engla, þat er mæinlekt yfirflog hegomlegra hugrenninga. Enga nyia lute skipaðe hann ser i messona, nema hafðe allt epter þi sem hæilager fæðr hofðu i fyrstu skipat. Sva framðe hann meðr fogrvm hætte þætta hit hælgazta æmbætte, at ollum var hvggan at, er i hia stoðu, þi at hann kæmz sva viðr i sino hæilago hiarta af sinne goðfyse, at hans kinnr þorna engan tima, meðan er hann saung messuna. Oc

---

sueverat. Et frequentius ea hora habebat in manibus quendam orationum libellum, quem unus prædecessorum suorum, vas catholicum, hæreticorum baculus, malleus tyrannorum, scripturarum armarium, evangelii tuba, et columna iustitiæ, beatus Anselmus stylo sicut salubriter pungitivo, vel pungitivo salubri et eleganti ex intimis sanctæ devotionis suæ medullis exceperat. Hunc, inquam, habebat ibidem ab oratione ad lectionem se excipiens. Deinde vero totum hoc speciale orationis genus, quod missa dicitur, festinanter semper consummare consueverat, in missæ introitu dicta una collecta sæpius, interdum tribus, pluribus vero, aut vix, aut nunquam. Et primaria quidem institutio fuit, ut una tantum diceretur, ut sicut est epistola una, evangelium unum, et collecta esset una. Postea vero processu temporis plures sunt additæ, quæ tamen secundum formam canonum, numerum septenarium non excedunt. Hanc autem in hoc speciali orationis genere brevitatem et in sacramentali carnium agni immaculati esu festinantiam, propter illum verebatur Domini transitum, edoctus a Domino sacerdos huiusmodi observabat, iuxta quod in lege scriptum est: Et comedetis festinanter, est enim phase, id est

sva miket fell stundum til með honum af hans goðfuslegre viðrkomneng, at hann fǽr varla sitt æmbætte framm flutt fyri tarum, er af hinum innztum hiartans hugrenningum fram fluto mæðr þeim hixta, at varla matto orðen heyraz. Ok sva er hans hiarta klœkt af þeirre guðlegre goðfyse, sem guð gaf honum um þann tima, sem hann handlaðe þau somu vars lausnara sáar, sem hann oc allr hæimr var leystr meðr. Þessarre hans sva mikelle gœzko oc goðfyse mægo þæir val vitne bera, er i hia honum stoðu hæimolegha þann tima oc iamnlegha. Jamnval er þat allvm monnum kunnekt, at sia hinn goðe guðs maðr hellt sek meðr ollv ifra at þiggia nackorskonar giafer af nackorum manne, þi at hann ratt ollum agirndarennar savr oc hænnar synðvm vt af sino herberge ok hibilum, sem þætta birter, er her fylger.

Þi at sva berr til æinn tima, at nockorr abote, sa er mal nackot hafðe fyre ærkibyskupenum at kǽra, kom a garðenn. Hann abotenn bauð framm gvllpenninga nockora einum oc aðrum, æinkannlegha þæim, er hann hugðe, at i þæima malum mynde honum miket megha fulltingia, oc honum driuger til þæss verða at dœma allt epter hans vilia. Ok þo at aller fyrismaaðe þa goðu gullpænga, sem hann bauð framm, þa fær abotenn þo aull sin mal full, en bar sialfr brott

---

transitus Domini. Comedebat itaque festinanter propter immissiones per angelos malos, perniciosum scilicet vanarum cogitationum superventum, in sacramentali Dominici corporis perceptione non tardus, non morosus, non nova præterquam in canone constituta sunt adiungens, verum ea præsertim hora profundissimas tanquam ex intimis pietatis visceribus lacrymas profundebat et singultus, tanquam attacta Christi vulnera tota intima cordis excutiens viscera et effundens. Huic tantæ devotioni testimonium perhibere poterunt, quotquot sæpius publice offerenti adstabant. Manus etiam suas excutiebat hic vir ab omni munere, et a domo sua sordes avaritiæ prorsus eliminabat.

Unde et tunc temporis accidit, ut abbas unus, negotium habens in curia eius, aliquot aureos nunc his, nunc illis, qui in iudiciis præerant, offerret. Sed cum omnes respuerunt, abbas negotium peregit, aurum retulit, et recedens inquit: „Curiam reperi superquam auream, quæ non solum post aurum non abiit, sed aurum abiicit, spernit et calcat.“ Et quidem de domo pontificis abbatis hoc gloriosum præconium. Erat quoque providus in consiliis, et

meðr ser sitt gull. Ok sem hann abotenn gængr brott af garðenum, talaðe hann meðr ser: „Ek fann þann garð, er ser vm gull gæfr allz ecke, nema hamnar, brott kastande fullkomlegha.“ Þetta var abotans vitne af ærkibyskupsens garðe.

Heilagr Thomas erkibyskup var forsiall i ollum sinvm raðum ok rœðum, vm mal manna miok athugall oc storlegha smasmugall, gaf ser gott tom til at heyra mal manna, oc meðr skynsemð saker at skynia, oc mæta siðan meðr sannsyne. Diuphugaðr var hann i spurnengum, en viðr annsvorum val buenn, rettviss i domum, hafnaðum ollum mvtum ok manna mvn, oc i ollum lutum var hann hinn rettazte guðs laga frammsagnarmaðr oc hinn rauskazte framsegiare. Engenn kom sa þurfande til hans hærbærgiss, er af hans garðe giafalauss fœre. Siukra manna hus, sarra oc vanfœrra, let hann sina sveina optlegha innvirðelegha rannsaka, en vitiar þæirra sialfr mæðr morgum guðleghum goðgerningum. Mikenn fiolða fœðer hann af þæssum ok klæðer huersdaglegha. Ok þar sem milldlegrar minningar Theoballdus erkibyskup, sa er fyri honum var nestr, var vanr at tvifallda skipaðar almusur sinna forfæðra erkibyskupanna, þa gerer Thomas erkibyskup þilikt milldiverk hans tvifallt. En til þessa millda verks gaf hann tiund af allu þi goðs, er til garðsens kom ok honum til heyrðe, oc væitte þat þurfandum. Sœmelegha mænn val siðaða tok hann meðr

---

in ventilatione causarum diligens et modestus auditor, in interrogationibus subtilis, in responsionibus promptus, in iudiciis iustus, et personarum acceptione deducta iuris per omnia rectissimus executor. Ostiatim mendicantium nullus ab eius ianuis vacuus rediit. Domos ægrorum vel lares debilium per suos diligentius scrutabatur, et beneficiis visitabat, quamplures eorum quotidiano victu vestituque sustentans. Cum enim piæ memoriæ Theobaldus prædecessor ipsius statutas prædecessorum suorum eleemosynas duplicare consueverit, hic religiosa emulatione duplum eius censuit duplicandum. Ad cuius pii operis observantiam omnium, quæ ex quocunque titulo percipiebat, decimas consecravit. Religiosos viros tanta reverentia excipiebat, ut credi posset se in eis divinam præsentiam aut angelos venerari. In exercenda hospitalitate et aliis liberalitatis operibus sic pollebat, ut quodcumque erat in facultatibus eius, commune bonorum omnium credi posset. Liberabat pauperem a potente, ut qui revera datus erat pauperum pater et mœrentium consolator. Arguebat libere quarumcumque vitia potestatum, sciens, quod ubi spiritus Do-

sva mikelle virðeng, at sannlegha synez hann virða i þæim oc vegsama guðlegha nauisto. En gestum[1] at gæfa eða farande monnum at fagna, ok i aðrum guðleghum gœzkoverkum frialsum oc fagnaðarsælum er haun sva blæzaðr oc biartr, at allt þat goðs, er i hans vallde er, ma væl segiaz ollum sannlegha sameiget. Frælsaðe hann fatœkan af ofrike, sem sa er at sonnu ma hæita fatœkra manna faðer skipaðr oc harmande manna huggan. Diarflegha asakaðe hann vanda mattuga mænn alla, lytum oc af lostum fulla, þi at hann visse væl, at þar sem ande drottens er, þar er fullt frælse. Mikenn gavm oc goðan gaf hann at siðum oc hattum þæirra manna, sem hann asakaðe eða aminnte væl at vera oc gott at gera, oc gaðe þæss mæðr goðre forsia, sem guðspiallit byðr, at æigi gæfe hann hundum hæilagt eða svinum gimsteina.

Ok af þi at hæilagr ande honum alla lute kænnde, þa birtez hann mæðr sva vndarleghum hætte guðlegs lioss lystr oc lærðr ok i orðanna framburð sniallr, at hans predikan er ollum aheyrandum blið, stærk ok mikelvirk, sva af dyrlegvm ritnenganna roksæmðum ok þæirra diuplæik, sem af orðanna sannleik meðr ælskuleghum sœtleik. En þo at hans[2] hærberge epter landzens sið meðr micklum rikdome margfallegha gofgez, oc þat nœgðez i morgum lutum imisleghum mætum oc agætum, þa uirðe hann þo allt sitt skraut með ollum hæimsens gœðum ok hans auðefum harða litels saker sannrar astar, er hann hafðe viðr sinn lavarð ok lausnara Jesum Kristum, ok mæirr hafðe hann umliðande lute til nytsamlegra nauðsynia en til þæss, at hann til fear þyrstande agirndar þorsta þar með slœkte.

[1] gestuini *Cd.* [2] oc *tilf.* *Cd.*

---

mini, ibi consequenter est etiam libertas. Pensabat tamen vir discretus mores hominum, quos arguebat aut monebat, ne sanctum daret canibus aut margaritas spargeret ante porcos.

Et quia eum cœlestis docebat unctio, sive litteratis sive illitteratis loqueretur, mirum in modum eruditus et eloquens apparebat. Et prædicatio eius, tam pondere sententiarum quam puritate verborum placens erat et efficax. Et quamvis domus eius pro more gentis utensilibus pretiosis et gerendorum variis instrumentis nobilitaretur, divitias tamen et opes et omnem mundi supellectilem pro Christo parvi pendebat, transitoriis potius utens ad expediendas necessitates, quam sitiens ad explendas concupiscentiæ voluptates.

XII.

Þilikum ilmanda þæf dyrlegra krapta pryddr ok guðleghum gœzkoverkum skryddr bioggcz hinn sæle Thomas ærkibyskup til borðz nær noni tima daghs. Oc þægar sem honum þicker time til vera, oc hann er buenn, gængr hann i sina holl meðr þæirre guðlegre ok gofuglegre sinne mæistara tolu, sem ver fyrr gatum, at honum iamnlegha fylgðo. En þæir vorv væl tuttugu at tolu [1], er aller voru spækingar at vite ok hiner visazto a allan froðleik meðr hino sœmilegsta siðfærðe hæilaghs lifnaðar. Ok til marks huat monnum er þesser hafa veret a sitt vit ok visdom mæðr dyrleghum lifnaðe, þa varð enge þæirra minne maðr i kristne guðs epter dauða Thomas erkibyskups en erkidiakn eða dekan. Sumer vrðu byskupar, en aðrer ærkibyskupar. Einn af þessum varð pave Vrbanus .III.us. Þiliker voru raðgiafar Thomas erkibyskups, er sva varo ollum boklistum prydder, sem þæir voru oc ollum siðsæmðum skrydder. Þessum skipar erkibyskupenn, sem hann sitr upp, ser til hœgre handar, en munkum oc aðrum reglomonnum skipar hann til vinstre handar. En riddarar oc aðrer mikels hattar mænn sitia ser æiner saman iver borðe. Ok af þi skipaðe erkibyskupenn sva, at su lectio, sem iver sialfs hans borðe var lesen, fra þi er hann sezt i sitt sæte þar til sem hann stoð vpp fra borðe, skylldi æighe mœða þa, sem litit eða allz ecke af þi skilðe, sem leset var.

Varla kæmr nackorr sa klærkr til ærkibyskupsens, er millem þessarra meistara eða mvnka iver sialfs hans borð vpp sæte, utan

[1] tollu *Cd.*

XII.

De sobrietate eius et qualis fuerit in ordinibus.

Talium igitur virtutum refertus odoribus circa diei nonam hic pontifex noster ad corporalis alimoniæ se discubitum præparabat. Et mox cum nobili illo eruditorum suorum cathalogo discubiturus procedebat in publicum. Et discumbens in medium a dextris eruditos suos, monachos vero et religiosos statuit a sinistris. Milites vero cæterique potentes separatim semper et per se discumbebant seorsim, ne videlicet ipsos non intelligentes molestaret lectio, quæ quotidie in mensa pontificis ab initio usque ad finem discubitus personabat.

Vix etiam adventans clericus quivis in propria archipræsulis mensa discumbebat inter suos, nisi eum forte archipræsul vocans

sialfr erkibyskupenn þann meðr namne kallaðe, sem komenn være oc hann villde miok vegsama. Ok þann tima sem sva til bære, gerer hann þat meirr saker heilaghs lifnaðar þess, er hann vill væl sœma, en volldugskapar eða mannvirðengar. En huerr sem kom til hans, var sœmelegha sættr iver æithvert annat borð, oc ef sialfr hann kallaðe hann eighe, var sa þa af sialfum honum meðr morghum sændinghum sœmðr. En af þi er sva skipat af.erkibyskupenum, at engen tilkomande skyllde yfer hans borð vpp sitia, uttan sialfr hann kende hann ok kallaðe, at hann vil eige, at nackorskonar orð fliuge þat framm af æinshuers mvnne, sem verða kann, þess er fyri sǽte, fyri þeim er til kœme, er bætr vǽre, at omellt vǽre. Truffe oc ollum hæimsens hegoma hafnaðe hann meðr ollu yfir sino borðe, fyri þi heyraz þar enger trumbarar [1], harparar eða fiðlarar ne gigiarar, enger loddarar ne leikarar, ne nockorer lvter aðrer hegomleger, nema fœðunnar mikell noglæike oc fagǽtr reinleike. Engar synduz þo meðr ollu lostasemðarennar lystuglegar uppkveikengar, enge ofáta ne ofneyzla.

Meðr huilikarre sœmð eða hófsæmð er hinn sæle Thomas sat yfer sino borðe, er þat væl segiande millim [2] sva margra oc þilikra retta, sem honum varo sætter, at ver megim hans hofsemð epter likia, huerso hann hellt sek fra lystu(g)leghum ley(n)ðum lutum, oc

[1] trumparar *Cd.* [2] mellim *Cd.*

---

ex nomine multum honorare decrevisset, magis semper sanctæ conversationis vel scientiæ quam dignitatis vel officii merito, sed veniens quis honorifice quidem in aliqua mensarum discumbebat seorsim, crebris tunc ab archipræsule mensalibus visitatus xeniis. Et ob hoc id maxime fiebat, ne e mensa, in qua ipse pontifex cum suis discumbebat, aliquod forte verbum, sicut solet, tunc claberetur, et præsertim coram extraneo, quod aliquis melius tacuisset. In eius mensa non audiebantur tubicines, non cornicines, non lyra, non fistula, non choraula, nulla quidem præter mundam, splendidam et inundantem epularum opulentiam gulæ lascivia, nulla penitus luxuriæ videbantur incitamenta.

Verum cum qua sobrietate et temperantia mensæ assederit, dicendum est. Revera inter tot et tantas delicias, quæ ei apponebantur, in nullo penitus Sardanapalum, sed solum episcopum sapiebat, nullius, ut notari posset, avidus, nec super ullam omnino escam se effundens. Et expressius audiamus abstinentiæ illius modum, et quibus uti consueverat. Tria namque sobrietas exigit: Quid, quando

huilikra luta er hann neytte. Þria lute hœfer þæim at hafa, sem hófsmænn vilia i þessum lütum vera. Er þat þa fyrst, at ver geymim, hvat er ver etum. En þat er annat, at ver gaim, huern tima er ver etum. En þat hit þriðia, at ver aktim með oss, hue mikels er ver neytum. Þèssa kræfr hof[1] . . . .

[1] *Her mangler et Blad i Codex.*

---

et quantum sumamus, ne quid prohibitum, ne quid citra horam, ne quid ultra mensuram. Unde et Adam, qui primus comedit vetitum, confestim proscribitur. Jonathas, qui citra horam, maledicitur. Israel vero, qui ultra mensuram, mox punitur. Verum Thomas in virtute sobrietatis cunctis præstans, de hora et mensura quotidie proposita, quibus uti consueverit, audiamus, ne in hoc, quod facile nimis iustis et indiscrete religiosis videri posset, videatur in aliquo vel in modico tantam, quam de eo prædicamus, sobrietatis decolorasse virtutem. Multa quidem offerebantur, apponebantur multa et varia, sed inter plurima ad esum proprium pauca retinebat, et ea, quibus ipse utebatur, et delicatiora quidem et pretiosiora erant, quæ etsi non sint prohibita, a sobrietatis tamen perfectione et a perfecte sobrio, his præsertim, quos diximus nimis iustos, videri possent aliena. Unde cum unus iustorum talium super hoc inter discumbendum semel quasi subridendo notaret pontificem, aliquantisper zelo motus pontifex sic ei respondit: Certe, frater, nisi fallor, cum aviditate maiori tu tuam sumis fabam, quam ego appositam mihi phasidem.“ Et erat tunc avis hæc ante præsulem in paropside. Et frater ille, aliquandiu inter nos conversatus, deliciosa non quærens, utpote qui ad hæc consuetudinem non habuerat, edulio grossiorum. Et bonum quidem et prudens pontificis hoc et pro fratris consuetudine et pro veritate responsum. Nec enim refert, ut tradunt animarum medici patres orthodoxi, quid, quantumve quis sumat, si solum necessitati et valetudini suæ, non voluptati indulgeat. Unde et primus omnium parens non propter esum cervi vel caprei, sed propter gustum pomi vetiti de paradiso eiectus exiit. Et Esau non propter gallinaceum, sed vilis lentis edulium primogenita perdidit. Nihil vero, ut diximus, refert, quid, quantumve quis sumat, valetudini dumtaxat aut necessitati hoc, et non concupiscentiæ militet. Pontifex igitur, qui grossiora non poterat, utpote minus enutritus in his, deliciosa quidem sed parce admodum sumebat et sobrie, ita quod, sicut ex eius secreta confessione

. . . . . . heyrðe. En er borð varo uppe ok guðe váro gratias gorvar, gæck ærkibyskupenn með sinum fyrr næfndum lærðum monnum i sitt hærbærghe, þar sem hann gerer annathvart, at hann disputaðe meðr diupum huga vm hæilagar ritningar, ella a ráðe sitiande vm mal manna talande. Ok sva gerðe hann iamnlegha epter mat, nema sva kynne til bera, at hann sofnaðe litenn tima.

Sysloleyse flyðe hann mæðr ollv, en gerðe æ iafnlegha eitthvat gott, at æige sæi hann hans uviner syslolausan ok spottaðe hans huilldardagha. En þat framarst er hann matte, varðvæitte hann netrlega tima með tárum oc trega, þi at hann var miok þrátt a bœnum vm netr með ræinum huga likame oc hiarta, hógværr var hann i orðum, en rettviss i verkum, þi at hann villde fyrre meðr sialfs sins dyrleghum dœmvm kænna þæim væl at lifa, sem hann vill siðan mæðr sinvm orðum læra. Villumænn oc þrættomænn asakaðe hann vaflatlegha, ok alldre matte honum til þæss koma, at hann samneytte meðr nockoru mote bannsettum monnvm. Ok hverr sem mote gæck hialpsamleghum oc hæilum kænnengum, þa hafðe hann þegar ærkibyskupenn fullkomenn motstoðumann af guðs halfo. Hæitr var hann ok æ ornande af rettletiss vandlæte, af þi at hann

---

quidam religiosi ipsius familiares noverunt secretius, non magis cibatus, quam ieiunus, nec post vina plus quam ante ullam vix sentiret carnis rebellionem. Itaque finita mensa hymnoque dicto, pontifex cum eruditis suis a mensa surgens thalamum ingrediebatur, ubi aut in scripturarum collatione aut in agendorum erat consiliis. Et quidem quotidie sic, nisi forte pro tempore modico somno indulgeret.

Otium enim summopere fugiebat, ne viderent eum hostes et deriderent sabbata eius. Quod autem nocturno somno sine grandi dispendio corporis deducere poterat, lachrymis et orationibus indulgebat et meditationibus sanctis, castimoniam sectans in corpore, servans in corde pudicitiam, modestiam in sermone, in opere iustitiam, ut quos erat eruditurus verbo, sanctitatis suæ potentius moveret exemplo. Hæreticos schismaticosque infatigabiliter expugnabat, et nunquam induci potuit, ut cum excommunicatis communicaret. Quiquis sanæ doctrinæ adversabatur, eum sibi hostem futurum in Christo non dubitabat. Justitiæ quoque zelo fervens, quod suum erat cuique

villde hverge af hæilagre reglo hæilagra guðs laga ganga, allre mannvirðeng oc mutogirnd meðr ollv hafnaðre oc brott kastaðre.

En i vigslogiofum var hann vmframm alla lvte aðra i sino byskuplego æmbætte bæðe varr oc viliagóðr, athugall ok miok smasmugall oc ottafullr, þi at leset hafðe hann þætta hæilræðe mæistarans til læresveinsens: Lægg ængum skiott[1] vigsluhændr i hófuð, at æige samneyter þu synðum þæirra. Af þessum orðum[2] hins mickla meistara Pals postola, sem af nockorum ræðilegum reiðidunu þyt, sturlaðez hann ollum hug ok hiarta, oc var þi varare i uigslugiofunum, sem hann huglæidde þetta orðet optarr með sialfum ser. Af þui var hann ok i vigiande manna provan hinn snarpazte skoðanarmaðr. Fyrst provaðe hann, sem ritnenganna regla byðr, ef sa være vigslo verðr saker sins lifnaðar, er vigiaz villde. En þar nest reynde hann oc ransakaðe, ef hann være sva vitzko oc visdome pryddr, sem þæirre vigslu til heyrðe, sem hann stundaðe þa til. En þisa nest skoðaðe hann þat, ef lifnaðenum eða klærkdomenum þess, sem vigiaz villde, oc uigslunne þæirre, sem[3] hann til bæiðez, vére nockot viðrkœmelekt beneficium, þi at hann villde viðr þi sia, at þæir fœre siðan, sem þæir vére vigðer, raðlauslega reikande eða sem læigodrenger, sva at þar af mætte þæir sinar[4] hæilagar ok halæitar vigslor eigi meðr sounu siðléti varðvæita, hælldr yrðe þæim þær til heimskrautz at hafa oc færlegra fefanga. En i þisa var hann sva snarpr oc harðr provanarmaðr oc smasmugall, at varla villde hann nockorum nema

[1] hændr *tilf. Cd.* [2] orðam *Cd.* [3] tisem *Cd.* [4] smár *Cd.*

---

servare nitebatur, personarum prorsus et munerum acceptione deducta.

In ordinibus vero, ut verum fateamur, super cætera et præ cæteris in hoc pastoris officio pavidus admodum fuit et sollicitus. Legerat quippe illud magistri ad discipulum: Manus cito nemini imposueris, ne communices peccatis alienis. Et ex his, quasi terribili quodam tonitrui sono, toto corde concutiebatur et corpore. Unde et in ordinandorum discussione erat indagator acerrimus. Primum, ut ecclesiastica habet institutio, si vita dignus. Secundo, si scientia ornatus, pro gradu tamen, quem quærebat. Tertio, si vitæ et scientiæ vel gradui, quem quærebat, ecclesiæ beneficium esset competens, ne, postquam promoti, palantes et vagi ceu conductitii sacros ordines non religioni sed potius quæstui haberent et ostentui. Verum in his adeo erat indagator acerbus, ut vix absque se ipso hanc inda-

ser siolfum til þessarrar provanar trua eða treysta. Sva miok varaðez hann oc viðr sa, sem nu uar sagt, annarra synðum at samneyta, oc at hann uillde eige þa i guðs musteri setia, sem skynlausum skurðguðum vére likare en skynsamum klærkum. Vrugglega sagðe hann þat, at huerr, sa er vuerðugan viger uttan fulla prouan, at hann stygger storlegha miok guð, þo at sa bœte sek siðan ok bætre, er uigðr var. En ef hinn vigðe vil æighe bætraz, þa vefr vigslufaðerenn sek i synðum hins vigða, þæim æinkannlegha sem hinn vigðe misgerer, siðan er hann er vigðr, þi at hann er skylldr at skoða hans meðfærðer, aðr en hann vigðe hann.

XIII.

Ritaðum þæim siðsæmðum meðr virðuleghum verkum, sem hinn sæle Thomas erkibyskup ok allz Englandz primas prydde sitt lif meðr sva fagrlegha oc fagnaðarsamlegha, sem um rið var fra sagt, vilium ver varre rœþu til þæss efniss vikia, sem greiner hans gofuglegar gerðer oc inner hans fagætar frammfærðer. Nu af þi at hann hafðe her til sua sem i nackorum kirkiunnar kuirleik oc hennar hoglife viðr hafz, þa skil hann, at hann ma æige lengr meðr hoglife sina lifdaga leiða, ok tekr nu meðr micklum ahyggium veralldlega[1] lute innuirðelegha hugum at læiða, þat sem byskupe er miok opt nauðsynlekt, en vitrum byskupe er þat alldre blitt eða miok sœtt, þi at hann væit, at mart er at vinna i kristne guðs i Englande, þat

[1] veralldelega *Cd.*

---

gationem crederet. In tantum verebatur, ne peccatis alienis communicaret, vel ne pro templi ministris in templo Dei idola erigeret, vel ne tanquam trapezita, sed dolosus, summi regis nummum adulteraret. Certissime enim asserebat, quoniam qui indignum sciens, vel absque multa probatione, ordinat, etiamsi ordinatus postea corrigatur, graviter Deum offendit. Quod si ordinatus non corrigitur, ordinans ordinati se peccatis maculat, his maxime, quæ post ordinationis suæ diem ordinatus perpetrat.

XIII.

De prædiis et dominiis suis repetitis et revocatis.

Igitur his, quibus tam gloriose vitam suam instituit vir beatus, expeditis, ad alia transeamus. Jam enim qui huc usque in portu ecclesiæ navigaverat, sæculi mare ingredi incipit et sæcularia tractare.

sem hann værðr sek frame at hava, ef þat skal nockora framkœmð fa. Nu af þi at hann finnr þi fleiri þa lute, sem hann skoðar innuirðelegarr, sem guðe ero gagnstaðleger en hæilagre kirkio særviðleger, þar sem hon er sino goðs rænnt, þa byriar hann þisa nest sina akærslu af kirkiunnar halfo a nackora konungsens mænn i rikeno mickla ok mattuga af æignum þæim oc gerðum, sem ærkibyskuparner hans forfeðr hofðu vndan Cantuariensi kirkio latet ganga saker. vanmægns eþa vanrœktar. Ok þar sem honum þotte sva til heyra, sœker hann sin rettyndi oc kirkiunnar meðr loglegre framfærð. En þat sem honum synez beraz kirkiunne, tekr hann utan alla akerslo aptr under kirkiuna oc hælldr. En þann er hann spyrrðe epter, fyri hvi hann gerðe sva, svarar hann, seger sek með engo mote vilia þrætta til þæss, sem sva fullkomlegha er vitað af ollum, at honum til heyrir valld iver at hafa en enghum oðrum, með huerium hætte sem þer eigner hefðe ranglega undan kirkiunne genget. Ok sva hælldr hann þessar eigner ok garða i sino vallde, oc epter sinum vilia skipar, þar til er hann af Hæinreke konunge ok hans stormenne sturlaðr af lǽtr sakar sins rettlætiss bæþi þessum lutum oc auðrum, er honum oc hæilagre kirkio til heyrðo, þann tima sem hann utlǽgezt.

En af þess[1] hattar kærslum, rœrðum af Thomase ærkibyskupe ok upphofðum, springa honum a mote marger i sænn harðer motstoðumænn, ok sakar konungsens ognar oc aga aller at sva bunu þo miok leynilegha, þi at þæir huglæiddo meðr skamfullegre ræzlo þa hina volldugu vinatto, sem hann hæfer æenn af konungenum, oc af þi ottaz þæir ecke litt ærkibyskupsens rááð oc ræiðe. En þo allt at

[1] þessar *Cd.*

Quod persæpe necesse pontifici, sed sapienti pontifici dulce nunquam. Jam quibusdam regni magnatibus, viris magnis et potentibus, de prædiis per præcessorum impotentiam seu incuriam ecclesiæ suæ ablatis, quæstionem movet, quædam repetendo, nonnulla vero, ubi manifesta videbatur iniuria, absque quæstione revocando. Conventus vero quare hoc faceret, respondit nullo modo se velle litigare super his, quæ ad dominium suum pertinere fuisset notissimum, etsi quocumque titulo iniuste alienata. Et ita prædia illa, quæ firmæ feodales dicebantur, pro voluntate sua ordinavit et tenuit, donec exturbatus hæc et alia propter iustitiam proscriptus perdidit.

Unde huiuscemodi motis quæstionibus oriuntur pontifici mox contentiones et lites et adversarii multi, sed propter regis metum

æino sottu sumer suðr vm sio a Hæinræks konungs fvnd, þæir er sek virðo hafa vanlvta orðet firi Thomase erkibyskupe. Sva sœkia þæir ok æige siðr, sem kuiða ser, at þæir verðe ofsotter af honum, kærande sek firi konungenum, svmer hvat er þæir þola af erkibyskupenum, en aðrer kéra þat, hvat er þæim þickir von vera, at þæim myne fyri hondum vera, ok huilikar mæingerðer er þæir mano bratt af Thomase ærkibyskupe þola, nema konungleg milldi hafe sitt rættléttiss valld framme. A þat leggia þæsser nu hvarirtvæggio kapp meðr megne, at minkez konungsens vinatta til ærkibyskups, ok at þæir flecki þæirra samþycke meðr nackorskonar þæim rœþum, er konungrenn reiðez viðr, sva at þar firi styggiz hann við ærkibyskup. Segia sva, at konungsens of mikell bliðskapr gefr ærkibyskupenum valld til þæss, at hann geystr gange vmframm rett ok fare ollu þi framm, er honum likar. En konungrenn, er þænna tima elskaðe ærkibyskup fullkomlegha væl, vill æcke a slikar rœður lyða. Nv af þvi at Hæinrekr konungr er þenna tima firi svnnan sio, ætlar hann hæim til Englandz, þa dvalðe hann þessa mænn meðr ser, er kéra, þi at hann vill, at þæir fylgi honvm til Englandz, at hann heyre þar hvaratvæggio.

En er Hæinrekr konungr kom til Englandz, tok hann land við Sudhamtun. Thomas ærkibyskup mœter honum þar þegar meðr Heinreke konungs syni fostra sinum. En er Thomas oc svæinninn gengo baðer samt i konungsens herberge, stendr Hæinrekr konungr þegar (upp) oc gengr mote þæim meðr ollum, er viðr varo, oc verðr

---

occultiores, eximiam illam, quam habebat adhuc, regis gratiam verentes, et ob hoc pontificis non modicum metuentes offensam. Verum qui se læsos sentiebant aut lædendos verebantur, regem extra regnum agentem adeunt, et conquerentes exponunt aliqui se passos, alii vero se passuros iniuriam per pontificem, nisi regia clementia iustitiæ adhibeat manum. Et constantem regis ad pontificem gratiam vel in aliqua labefactare attentantes addunt, quod nimia regis gratia cornua daret pontifici ad excedendum. Sed rex, qui opere et veritate eum diligebat, a talibus avertebat auditum. Et quia in articulo erat transfretandi, in adventum suum in Angliam querentes distulit.

Quo tandem apud Suthamtune applicito, confestim archipræsul cum egregio illo puero Henrico filio regis obviam venit. Et ecce illis regis hospitium ingredientibus, rege et universis occurrentibus,

vm alla hollena mikell glaumr af goðre glæðe i þessum fagnaðarfvnde, þi at konungrenn syner sek nv i allre bliðo viðr ærkibyskup. Einkannlegha fagnar konungrenn Thomase ærkibyskupe væl firi þa skylld, at hann glæz af þi, at hann ser þann erkibyskup nv oc allz Englandz primas, sem hans var fyrr mæirr hinn kærazte cancelér. Fagnar konungrenn þi, at hann hafðe heyrt af ærkibyskupsens hæilagleik marga lute leynilega mickla oc sannlega af morghum rettorðum monnum. Nu sem þæir hafa nockora daga meðr sœmð aller samt veret, tekr Thomas ærkibyskup meðr fostra sinum konungs syne gott orlof af Hæinreke konunge, oc skiliaz þæir at sinne meðr hinne mesto vinatto. En fyrr næfnder akærslomenn, sem þæir sea þessa lute oc heyra, skiota þæir ufremðar skugga ifer sek oc hafa sinar akerslor æcke at sinne framme.

XIV.

I þenna tima kallar Alexander pave, er goðrar minningar truiz vera, af allre almænnelegre kirkio ok kristne guðs þing saman i Turonsborgh, þi at marger oc vánder oc harðer þrættomænn springa upp nerre Romuerium. En af þi at Thomas ærkibyskup er i þenna tima[1] i ollum lutum mikell oc miok agætr, þa biogge hann sek til þessa fundar meðr ollum koste hit mikelmannlegsta. Nu sem hann er albuenn, færr hann oc finnr Hæinrek konung ok fǽr honum fostra

[1] er *tilf. Cd.*

---

per totam aulam fit gaudium et exultatio. Ita ut videretur rex se totum propter pontificem in omne gaudium dilatare, utpote qui nunc primo suum quondam aulæ Thomam videret pontificem. Et maxime ob hoc gaudebat, quod de sanctitate pontificis tot et tanta, secreto iam perstricto, acceperat. Cum vero per aliquot dies sic congratularentur ad invicem, tandem pontifex cum alumno suo præfato a rege in summa gratia abscessit. Præfati vero queruli videntes et audientes sic abscondunt se et querelas dissimulant.

XIV.

De profectione eius ad concilium Turonense.

Et ecce post modicum felicis memoriæ Alexander papa per universam catholicorum ecclesiam, erat quippe in Romana ecclesia tunc schisma, concilium convocat. Unde et archipræsul, in omnibus magnus, magnificentissime ad transfretandum se præparabat. Et rege

sinn i hond, en siðan tekr hann orlof af konungenum, oc skilðuz þæir meðr hinne mesto bliðo oc vinatto. Ok þegar sem byrr kæmr, tekr Thomas ærkibyskup i haf, oc sem guð gefr, færst honum farsælegha, þi at hann tækr þa hofn i Flándr, sem Grafening heiter. Ok þegar sem gofger mænn af Flandr frétta þætta, at Thomas ærkibyskup er komenn i Flándr, fara þæir þegar at finna hann ok væita honum værðuglegha væghsæmð, sem þæir framarst matto honum mæðr bliðo bioðande sitt goðs oc meðr goðvilia gæfande.

Af Flandr færr Thomas ærkibyskup i Normanniam, en þaðan færr hann framm iver Cenomanniam. En huar sem hann kom i Englakonungs rike, er honum sva mæðr allre virðeng ok vægsæmð fagrlegha fagnat sem sialfum Hæinreke konunge. Sem hann a æighe miok langt framm til Turonsborghar, i huerre er hinn gofugleghe gimstæinn lærðra manna Martinus huiler, heyra menn hans tilkvamo þrim daghum firi þingit. Bliðkaðez oll borghen, oc mæðr fagnaðe rænna ut af staðenum mote honum æige at æins borgeisar oc borgarmænn, nema iamnvæl klærkar oc kænnemænn, er nu ero nér aller, þæir sem af pavanum hofðu kallaðer verit, til Turonsborgar samankomner af ollum londum. Ok þat fylger her meðr, er honum ma til sœmðar segiaz, at kirkiunnar fæðr ok forstiorar aller cardinales riða langt mote honum út af borgenne mote siðvanda sialfrar Roma kirkio, utan tva cardinala, þa er hia herra pavanum epter sitia firi sœmðar saker

---

adito alumnum suum patri restituit, et sic cum summa gratia licentiatus a rege, tandem, aura flante prospera, mare ingressus, in Flandria in portu, qui dicitur Gravelinga, prospere applicuit. Cui mox proceres et nobiles terræ illius occurrerunt, omnem honorem exhibentes certatim, et sua et quæ poterant offerentes.

Deinde vero per Nortmanniam et Cenomanniam transiens in omni regis Anglorum ditione honorifice quidem tanquam rex ipse excipiebatur. Turonis vero iam appropinquans tertio, ni fallor, die ante celebrandum concilium civitatem ingressurus. Audito eius adventu mox universa civitas commovetur, et obviam exeunt universi, non solum cives et indigenæ sed et personæ ecclesiasticæ, quæ ad concilium iam fere omnes convenerant, diversarum nationum archipræsules et pontifices. Et quod minime tacendum, præter Romanæ ecclesiæ morem, domini patres et rectores ecclesiæ, cardinales universi, longe priusquam civitatem ingrederetur, occurrerunt, præterquam duo tantum, qui domino papæ, ne in tam celebri frequentia

viðr hann, sem verþugt er, at æighe fare aller hans brœðr i sva micklo fiolmænne fra honum, sva margr mǽtr maðr oc agǽtr sem nu er til Turonsborgar saman komenn. Alexander pave gengr v́t af þi hærbærge, sem hann sitr i, oc framm i holl nackora, at hann þole æighe þrong of mickla, þann tima sem ærkibyskupenn kæmr a hans fund, þi at hann heyrer, at mikell fiolðe fylger honum.

Sem Thomas ærkibyskup kæmr firi Alexandrum pava, tekr herra pavenn honum harðla bliðlegha. En af þi tekr herra pavenn Thomase ærkibyskupe bæzt oc bliðlegazt, at hann hafðe veret langan tima fúss at finna hann, æinkannlegha fyri (þa) skylld at hann hafðe af morghum sannyndamanne heyrða marga goþa lute sagða af honum. En af þi at ærkibyskupenn er miok farmóðr oc af longum væghum tilkomenn, þa vil herra pavenn vera honum varkunnigr þar vm, af þi gæfr hann honum skiott gott orlof at fara til sins herbergiss. Thomas ærkibyskup for a konungs garð til herbergiss skamt ifra herra pavans holl. Sem þinget hefer staðet vm nockora daga, gæfr postolegr faðer Alexander pave Thomase ærkibyskupe meðr friðarkosse ok sinne bliðre blæzan oc verðulegre vinatto gott orlof til heimfærðar, ændrnyiaðum aðr epter ærkibyskupsens bœn nockorum sinnar kirkio priuilegiis. En siðan vænder hann hæim a vægh, ok færsk honum harðla væl, þi at hann kom skiott hæim, ok varð hans færð meþ friðe oc fagnaðe margfallegrar sœmðar. A oðro are sinnar vigslo, sem hann kæmr hæim, finnaz þæir Hæinrekr konungr skiott, tekr

---

sine lateribus esset, considebant. Tanta vero fuit sequentium turma, ut, archipræsule ad dominum papam ingrediente palatium, ipse papa quasi ex necessitate, ne comprimeretur, in quo erat, exiret thalamum et ingrederetur palatium.

Et dominus quidem papa archipræsulem benignissime tunc suscepit. Et eo quidem benignius, quod ex multo tempore cupiens erat eum videre et iam multa bona audierat de eo. Et ut videbatur super itinere ei compassus, cito dimisit eum. Et archipræsul sic recedens in arcem regis, quæ prope palatium erat, hospitio se recepit. Itaque per aliquot dies celebrato concilio, ad archipræsulis nostri petitionem nonnullis ecclesiæ suæ privilegiis renovatis, vir apostolicus in osculo pacis dimisit eum cum benedictione sua et gratia. Et quidem æquore et aere faventibus, in Angliam cito cum gaudio reversus est, secundo iam anno consecrationis suæ. Et a

konungrenn honum nu sem fyrr miok kærlega með allre bliðo oc sœmð, sem andlegr faðer a af sinum syne at hafa.

XV.

A þessum dagum varo tvau byskupasǽte i Thomass ærkibyskupsdome hofþingialaus, Vigornensis ok Herefordensis, þæim vnder lok liðnum, sem i Vigornensi sǽte hafðe setit, en auðrum af Herefordensi sǽte til Lunduna sætis fluttum. Þessor Herefordensis, sem nv var Lundunaborgar byskup vorðenn, hæiter Gillibert eignarnafne, en kænnengarnafne Folioth. Nu sem Hæinrekr konungr hafðe þæssa byskupstola, sem hofðingialauser varo, vm nockora stund i sino vallde, þa er hann af Thomase ærkibyskupe optlega vingiarnlega aminntr, bæðe með bliðum bœnarorðum oc miukleghum aminningum, stundum ok nockot sva mvne snarplegarr, sem samðe, meðr bliðo viðrbragðe, at hann samþycke, at klærkar oc kænnemænn kiosæ ser byskupa efne til þessarra tveggia fyrr næfndra byskupsǽta. En huer sok er til hællt, at Hæinrekr konungr hellt þersa byskupstola sva længe i sino vallde, þa er þessor en engen onnur, at i þæim a tima springr vpp vándr vvande af hofþingium i morghum rikium meðr of micklum framgang, þi at konungar hallda nu, sva længe sem þæim likar, i sino vallde þær kirkior oc þa klaustra ok byskupstola, sem byskupar[1] ok aðrer hofðingiar ero frafallner, takande under sek alla þa tolla oc tiunder meðr oðrum gognum oc gœþum, er þæim kirkium eþa

[1] b'pstolar *Cd.*

---

rege, pro more et debito, tanquam pater a filio in omni gaudio suscipitur.

XV.

De consecratione episcoporum Vigornensis et Herefordiensis.

His diebus duæ vacabant sedes episcopales in provincia, Vigornensis videlicet et Herefordiensis, prioris sedis pontifice iam mortuo, sed altero ab Herefordiensi ad Londoniensem sedem translato. Translatus Gilbertus vocatus erat nomine proprio, cognomento Folioth. Has igitur duas sedes vacantes cum rex aliquandiu tenuisset, a novo metropolitano suo sæpius est conventus, nunc rogatus, nunc monitus, interdum et acriter sed amice correptus, quod in sedibus vacantibus clero de substituendis pastoribus non consentiret. Mos enim profanus in plurimis iam regnis inolevit, quod episcopatus vacantes et

klaustrum til heyra, sem þæir helldo þa i sino vallde. Ok sem Kristr se nu útlægr vorðenn, takaz nu tollar aller oc tiunder þessarra byskupstola af konungs monnum oc fara með konungsens skatte, ok sva færr kirkiunnar mundr oc hins krosfesta Kristz faðerne, at konungsens mænn draga þat i konungsens fehirðzlor, þat sama kirkiunnar goðz, er væra skylldi, angraðra manna huggan ok fatœkra manna fœða.

Sem þætta færr sva miok langa stund, þa huglæiðer Thomas ærkibyskup ok sa, at æighe hœfer, at sva fare længr framm, þi at hann væit sino vallde ok vigslo til heyra, at þilikar vuænior af veralldleghum hofðingium mæðr mikille agirnd fundnar ok vpp a kirkiunnar skaða innlæiddar næmez meðr allu af. Nu af þi at hann sér, huerso mikenn skaða er hæilagre kirkio læiðer allzkostar af, at hon misse þæirra, er henne skylldo með rettre reglo stiorna, þa bað hann konungenn mæðr bliðre bœn, þann er hann ælskaðe umfram alla mænn, oc opt miuklegha aminte, at hann gæfe þessa tva byskupstola, sem rettr ok regla hæilagrar kirkio stændr til. En stundum synde hann konungenum diarflegha, oc sagðe, huerso mart illt oc uhaglegt er af sliko kunne koma bæðe i stundleghum lutum oc andleghum, ok hue oþarfr avoxtr er af sliko þroaz. Sua varð vm siðer við ærkibyskupsens marga bliða bœn, at konungrenn iááðe, at mænn være til byskupa valðer ok vigðer.

Nu þegar sem konungrenn iaaðe þæsso, kiosa korsbrœðr af huarumtueggia þæssa stað ser byskupa æfne, mænn gofga ok goðum siðum prydda. Til Vigornensem sætiss var kosenn nockorr ungr maðr at alldre æn gamall at goðum siðum, Rogérus at nafne son

---

monasteria reges pro voto per annos tenent. Et quasi Christo proscripto applicantur fisco dos viduæ et crucifixi patrimonium, calamitosorum refrigeria et egenorum subsidia.

Hæc archipræsul recolens, et attendens sui esse officii talia non sustinere, regem, quem super hominem diligebat, nunc rogabat, nunc monebat, ut sedes diu vacantes ordinari permitteret, in temporalibus et spiritualibus quæ inde constabant mala non tacens. Et rex tandem ad multam archipræsulis instantiam pontifices fieri annuit.

Et ita ad duas sedes prænominatas pontifices sunt electi, viri certe omni sanctitate perspicui. Ad Vigornensem electus est quidam ætate quidem iuvenis, sed morum gravitate senex, nomine

Robertz mikels mannz, er forðum var Glavernensis iarl. En þo at þæsse vnge maðr se gofugr maðr at ǽtt, þa er hann þo gofgare at goðum siðum, þi at hans agæter kraptar stiga umframm stort kynfærðe. Sem hann var mæðr allra samþycke kosenn, þæirra sem kosningrenn til heyrðe, þa var hann þisa nest vigðr af Thomase ærkibyskupi. Hann var iamnan siðan bæðe i friðe ok ofriðe lættr oc lyðenn Thomase ærkibyskupe oc buenn at taka [1] mæingerðer með honum, þi at honum virðez þat vera með ollu sœmðarlaust ok sóma, at neyta þa náða, er hans vigslufaðer þoler af vándum monnum marghattaðar skæmðer oc skaða.

Til Hereforðensem sǽtiss viger Thomas ærkibyskup þann mann, er Robert af Meledun hæiter, volldugan skolamæistara, huartueggia væl kunnanda veralldlegar ok hælgar ritningar, ok þo var hann i sinum lifnaðe micklo agǽtare. Þæssa læresvæinn var hinn i skola, er fyrr var vigðr. Þessorr hinn mickle mæistare var sva i lifnaðenum ok i visdomenum sem æinn mikellysande lampe vm kristnena, þi at hans læresvæina fiolðe dreifðez viða vm verolldena sem glaðer gæislar af liosum lampa. I þæssum tvæim virðuleghum vigðum byskupum ollum siðum sœmðer fullnazt fagrlegha af hinum (hæsta)

[1] tala *Cd.*

Rogerus, magni viri Roberti quondam Glavorensis (Glauconensis) comitis filius, cuius adhuc virtus insignior sanguinis generositatem superabat. Cum omnium, ad quos id spectabat, voto electus, primus fuit, quem beatus Thomas archipræsul in episcopum Vigornensem consecravit. Qui postea et in prosperis et in adversis ipsi semper erat obediens, etiam usque ad damna, usque ad proscriptionem et pericula multa, turpe iudicans, si imperatore in castris, miles domi, quasi inter mulierum colos seu calathos puellarum, balneorum et unguentorum uteretur fomentis.

Alium vero in Herefordensem episcopum consecravit Robertum nomine de Meleduno, sæcularium et sacrarum litterarum in scholis magistrum præclarum, in vita etiam quam in scientia multo magis adhuc præclariorem. Cuius et ille sacerdos magnus prius consecratus in scholis discipulus fuit. Hic quippe doctor magnus tam vita quam scientia tanquam luminare magnum per universarum ecclesiarum orbem erat rutilans, et discipulorum multitudinem eruditam, tanquam varios per orbem lucis suæ radios, a se emittens. Et ita in duobus his pontificibus consecratis, omni sanctitate conspicuis,

guðe hins sæla Thomas ærkibyskups fyrerætlan ok vile, þi at hann hafðe með ser statt ok þess hinn hæsta guð bærlegha bæðet, at hann lægðe engum uttan mackleghum vigsluhænndr i hofuð mote sinno samvizko, meðan hann være ærkibyskup.

Litlum tima heðan fra liðnum kallar Thomas ærkibyskup saman miok marga byskupa i sino ærkibyskupsdœme, þi at hann vill vigia æitt verþulegt mustere[1] , er Hæinreks konungs forfæðr hofðu gera latet, konungenum þat sama sialfum vilianda ok viðrveranda. I þæssarre kirkio huiler Hæinrekr Ænglandz konungr i dyrlegho læge, mikels háttar maðr, foðurfaðer þessa Hæinreks konungs, sa er i fyrsto hóf þetta mustere. A þi sama are við Vestmystr i Lundunum tækr Thomas ærkibyskup upp or iorðu likama hins hæilagha Edvarðar konungs, biartan oc blæzaðan af fullkomnum ræinlæika, er hann hafðe i sino life, ok saker hans verðlæika margra ok mikels verðra skipar hann honum i þæirre somu kirkio millem annarra hæilagra doma, Hæinreke konunge þat sama vilianda ok sialfum viðveranda.

Ok er nu, sem ver fyrr sogðum, verðulegs konungs ok hæilags ærkibyskups æinn hugr oc hiarta i guðe[2], rikeno ok rætto raðe meðr klærkum ok kirkiunne i fullum naðum ok friðe samþyckiandum,

[1] *aabent Rum i Cd.* [2] hguðe *Cd.*

---

beati Thomæ propositum stetit firmum et ab altissimo desiderium est impletum. Proposuerat enim et altissimo supplicaverat, ut archiepiscopatus sui tempore contra conscientiam suam nemini præterquam digno consecrationis præsertim manum imponeret.

Post modicum vero archipræsul, plerisque comprovincialibus episcopis convocatis, nobile illud et regale monasterium de Radinges, in quo divæ recordationis Henricus quondam Anglorum rex, secundi Henrici regis avus, in mausoleo gloriose quiescit, et ipse fundator exstitit, magnifice dedicavit, rege volente sic et præsente. Et eodem quoque anno Londoniæ apud Westmunster gloriosi et vere sancti regis Edwardi corpus, tanquam clarum admodum et pretiosum vas perfectæ continentiæ, de terræ pulvere extulit, et ob multa et præclara regiæ vitæ merita solemniter quidem et sublimiter ibidem in ecclesia inter sanctorum corpora collocavit, rege itidem volente sic et præsente.

Et erat, sicut prælocuti sumus, illustris regis et sancti pontificis cor unum et anima una in Deo, regno per hoc et sacerdotio in

sialfum guðe sva geranda, þæim er friðenum fagnar oc elskunne við mannkynet alldre hafnar. En ha(r)mr oc sannlegha ofharmr, þi at æcki er meðr monnunum miok langætt oc æcki lenge væl veranda, hælldr er epter hins visa orðum, þess er sva seger, at aller luter ero timaleger oc sinum timum under himne um liða. Time gráts[1] ok látrs, time ælsko ok hatrs, time friðar oc time bardaga. Aller luter hafa tima. Mikel nofn oc sœtt samþycke sliks konungs oc þiliks ærkibyskups. Oc mæðr sonnv nv at segia, þa ær æigi auðvællt i nockoru oðru lande at finna slikan konung oc þilikan ærkibyskup oc sva mickla vinatto millem sua mikella oc volldugra.

Miket oc sœtt samþycke er nv millem þessarra tvæggia hofðingia, en oflitenn tima hælltz, þi at skamt er at biða, at sundrlynde slœckuer þæirra samlynde af þæss aæggian, sem ovin er elskunnar oc friðarens fullr fiande. Firi þænna hinn forna fianda allz mannkyns svikara er þætta hit mickla oc hit ælskulegha samlynde skiott liotlegha leyst millem Hæinreks konungs oc Thomas ærkibyskups. En þo verðr þetta auðroviss um siðer, en fiandenn hugðe oc hann villde at vére, þi at friðr meðr goðu samþycke varð micklo fastare millem lérðra manna oc læikmanna þann tima, sem Thomas ærkibyskup vann mæðr sinum dauða under kirkiuna oll þau mal, sem honum oc Hæinreke konunge kom sundrlynde af. Ok af þi var þætta sundrlynde meðr nockoro mote sva nauðsynlegt sem nytsamleght.

[1] grátrs *Cd.*

---

summa pace et tranquillitate concurrentibus, Deo pacis et dilectionis sic agente. Sed proh dolor, et vere dolor! Nihil in humanis diuturnum, nihil permanens, sed iuxta sapientis dictum: Omnia tempus habent, et suis spatiis transeunt omnia sub cœlo. Tempus flendi et tempus ridendi, tempus dilectionis et tempus odii, tempus pacis et tempus belli. Omnia tempus habent. Magna certe nomina et cara fœdera tanti regis et tanti pontificis. Revera tantum regem et tantum pontificem in alio mundi regno inveniri simul difficile esset, et tantam inter tantos concordiam.

Grandis quidem concordia, sed brevis hora. In brevi quippe extrema concordiæ dissensio occupat. Nec per alium quam per totius pacis et dilectionis inimicum misere et infeliciter istud tantum et tam firmum concordiæ vinculum dissolutum, ad regni et sacerdotii unitatem solidandam tam necessarium.

XVI.

Nv sem hinn forne fiande, hinn meste mannanna vvin, sa sva sœtt oc sœmilegt samþycke millem Hæinreks konungs oc Thomas ærkibyskups, þa auuundar hann þat hinn vánde, þi at hann þickez þat skilia af sva micklum manne, sem Thomas ærkibyskup er i kristne guðs, at kirkia i Ænglande man af honum mikelegha gofgaz. En til þæss at þat verþe eighe, oc at landzfolket fagne æige længr i slikum friðe með sva sœtu samþycke, þa kastar hann sino sæðruga illgræse i guðs akr, þat er udœmilegt oc bolvað sundrlynde, er hann sender i landet, með hverio er hann uill niðr briota þat ælskulega samþycke, sem her til hefer með micklum bloma staðet millem Hæinreks konungs oc Thomas ærkibyskups. Ok mæðr þæima hætte fær hann ser hinn vande sundrlyndiss sáð i fyrstunne millem konungsens oc ærkibyskupsens, þat er hann væner, sem vera man, at margt annat oþarft mvnde af groa, þo at upphafet mæge æighe miok mikit synaz.

Mæðr þi at Thomas ærkibyskup ok allz Ænglandz primas þickez hafa noga byrðe, er byskuplegre tign til heyrer oc þi vallde, er hann hælldr af kirkiunnar halvo, þa sender hann mænn til Hæinreks konungs oc bað hann kiosa ser canceler, þi at hann þickiz þi siðr tvæim volldum vinnaz, at hann kænner sek varla æino nœgiaz. Þessor er su hin fyrsta sundrlyndis sok, sem fiandenn saaðe millem konungs Hæinreks oc Thomas ærkibyskups, þi at sva varð sem hann villde, at konungrenn stygðez viðr þætta, reisande sinn hugh þegar mote ærkibyskupe. En þessor var onnur sok til þæirra askilnaðar, at konungsens mænn krofðu meðr mikille freko af folke mikenn fiarlut um allt Ængland af minna huse oc mæira, þann sem folket

---

XVI.

Qualiter inter regem et archiepiscopum dissensio orta est.

Videns igitur hostis antiquus tantum virum ecclesiæ Dei plurimum profuturum, invidit, et ne sperata pace terra diutius frueretur, zizania superseminavit, quæ fructum veteris amicitiæ regis et pontificis suffocarent. Et inde seminarium sumpsit.

Nam cum primas onere pastoralis curæ premeretur, mittens regem rogavit cancellarium sibi providere, quia ipse vix uni, nedum duobus officiis poterat sufficere. Secundam vero causam iræ dedit. Nam publicæ potestatis ministri per regionem anglicanam de con-

lagðe framm, til þæss at landet væri væl friðat oc frælst firi ránsmonnum oc hervikengum. En þenna sama fiarlut vill Hæinrekr konungr snua i sinn visaeyre, oc lætr krefia meðr mikelle fræko sem annarra sinna inngiallda. Her i mote mæler Thomas ærkibyskup, seger æigi heyra at heimta þenna fiarlut sem konungs visaeyre eþa með freko epter fara, þar sem þetta er ænge forn skyllda, nema konungsens alagh a folket, oc hans manna atkvæðe, hue[1] miket er greiða skyllde.

Hit þriðia efne finnr hinn forne fiande morghum monnum til mikella onaða, er konungenum oc Thomase ærkibyskupe snerez til of mikels sundrlyndiss. Sva bar til, at nockorer klærkar, þæir er diofulsens verkrekar mego hælldr hæita en klærkar, þo at þæir bære klærka nofn oc bvnat, þi at þæir fylla oc fullgera fiandans vilia, oc af þi at þæir ero af sialfra sinna vandum verkum oc uheyrileghum illgerþum rœgðer, af soknarmonnum rekner ok i bondum halldner. Millem þæirra var æinn prestr, sa er af manndrápum var miok ufrǽgr oc af þi rœgðr af frændum hins dauða. Hann er af soknarum[2] tekenn, en fyri saker virðingar vigslo hans, þa er hann sændr til byskups af Sarisber. Konungsens iustisar með frændum oc felagum hins dauða fylgðo oc flutto, slikt er þæir matto, þann vesla prest, rópa huat er þæir mæga, oc helldr biðia byskupenn gera þæim rett

[1] hui *Cd.* [2] soknararum *Cd.*

---

suetudine sibi de singulis Hidis, ut verbis comprovincialium utar, pecuniam colligunt, tanquam laboris mercedem, quem tuitioni patriæ impendunt. Quam pecuniam tamen rex tanquam reditum nitebatur in fiscum redigere. Obstitit primas, dicens ne oporteret pro reditu computari, quod suo et aliorum arbitrio daretur.

Sed et tertium fuit, quod iram regis accendit. Contigit ut quidam operarii diaboli, nomine dumtaxat clerici, sed de sorte Satanæ, de maleficiis accusati, capti tenerentur in vinculis. Inter quos sacerdos unus erat de homicidio infamis et accusatus a propinquis defuncti. Iste ob privilegium ordinis ad diœcesanum episcopum Saresberiensem captus dirigitur, regis officialibus et propinquis defuncti accusantibus, et acriter instantibus, ut episcopus exhiberet iustitiam. Sed sacerdote constanter inficiante, cum non posset super homicidio per accusatores convinci, canonica indicitur purgatio accusato. Sed eo in purgatione deficiente, mittit episcopus ad archipræsulem de iure consulens, et ut in exequenda pœna procederet securius. Archipræsul vero consultus mandavit, ut omni privatus

af honum. En prestrenn syniar, ok varðe sina sok, slikt sem hann gat. Nu sem hann ma æighe af asoknarmonnum sigraðr uerþa, sva at hann gange viðr verkino, þa byðr byskupenn, at hann ræinse sek meðr loglegre vndanfœrslo. En er hann fǽr æigi vndan fœrsz, þa sender byskupenn hann prestenn til Thomas ærkibyskups, þi at hann vill hans rááð við hafa, ok af honum heyra, hvat er loglegazt vǽre, at hann mǽtte þi orugglegar framm fara i hegning við hann prestenn. En er Thomase ærkibyskupe er þætta mal mæðr byskupsens bræfe birt, þa byðr hann þat fyrst, at prestenn skyllde ollu sinnar kirkio góðs af sætia, oc allan vægh oc kirkiolegt valld skyllde af honum taka, hær mæðr skyllde hann i munklife gera ævenlegha iðran hins harðazta lifnaðar, iamnlegha til dauðadaghs inne byrgðr. Nu sem klærkarner varo þessa læið rœgðer eþa at illgerðum stadder, eþa faheyrðum vfrægðum kunner oc sanner oc at male fallner, þa varo þæir utan limalat eþa nockor mæizl sva af lande brott rækner mæðr raðe Thomas ærkibyskups epter fornum decretanna logleghum sǽtningum, pinunne harðnaðre oc minkaðre epter glœpanna mikileika oc tilskylldan, epter virðing oc vigslo misgerandans, atvikum oc hǽtte misverkans.

Þi er æighe gleymanda, at Philippus nackorr korsbroðer af Brois hefer firismat konungsens rétt oc stiorn meðr nockorum brigzsamleghum mæinmǽlum. Þat mislikar konungenum harðla miok, ok fyri þi harðnar hann nu i sinum hugh oc hiarta, æighe at æins mote honum korsbroðurenum, nema iamnvæl mote ollum klærkdomenum.

---

ecclesiastico beneficio exauctoraretur, et in monasterio ad agendam perpetuam vitæ districtissimæ pœnitentiam perpetuo recluderetur. Et quidem clerici in hunc modum super maleficiis accusati et convicti, vel deprehensi vel infames et in purgatione adiudicata deficientes, absque omni mutilatione vel deformatione membrorum ex decreto archipræsulis, pristinis authenticorum canonum sanctionibus roborato, per provinciam percellebantur, pœna tamen exasperata vel emollita pro qualitate flagitii, pro gradu etiam et ordine delinquentis, et modo et causa delinquendi.

Illud etiam minime prætereundum, quod circa idem tempus Philippus quidam de Brois canonicus iustitias regis probrosis quibusdam contumeliis affecerat. Propter quod rex non solum adversus ipsum, sed potius adversus totum regni clerum exasperatus videbatur. Solet quippe mox in totam officii professionem conferri, si quid forte turpiter vel enor-

Er oc vandr vane til þess at víta alla um[1], huerso sem við væit, ef af nockorum verðr brotlegha talat. En er þetta er kért fyri Thomase ærkibyskupe, þa er hann klærkrenn til kallaðr ok heyrðr, en siðan hægndr oc hirtr vmframm háátt illmælisens, at konungsens ræiðe mynde þi auðvællegarr minkaz. Opinberlegha var hann meðr vondum væl huðstrokenn, oc vm nockor ár af ollum sœmðum sættr oc sino æmbætte af flettr oc þi beneficio, sem hann hellt i þi konungsrike.

En er konungenum myndi æigi enn at gætaz, þa synez sva sem hann vile helldr enn sakaða klærk til nockorrar pino bæiðaz, oc vile þo æigi opinberlega vpp bera, þi at hann huglæiðer erkibyskupsens logsamlegha staðfesto, oc at honum man huerge mega af rettum vægh vikia. Þrongez nu af þesso ollu iamsaman konungsens hugr ok hia(r)ta, þrongez oc erkibyskupsens hvgr oc hiarta. Konungrenn elskaðe, sem syndez, sins folks frið, sem erkibyskupenn sinna lærðra manna frælse oc grið. En nu af þi at Hæinrekr konungr heyrer þilikra klærka illgerðer, er enn sannara mego krunaðra diofla heite bera, huerge minkaz fyri þess hattar hegningar, nema hælldr huervitna dagh fra dege vaxa oc versna, þa kallar hann þisa nest Thomas ærkibyskup meðr oðrum byskupum klærkum oc kænnemonnum rikessens saman i Lundunum við Vestmystr.

[1] ef *tilf. Cd.*

---

miter ab aliquibus de professione admittitur. Verum querela ad archipræsulem delata, citatus clericus etiam supra modum delicti, ut vel sic facilius quiesceret regis indignatio, est punitus. Publice scilicet virgarum disciplinæ adiudicatus, et per annos aliquos ab omni officio et ecclesiastico beneficio, quod in regno habebat, suspensus.

Verum cum regi non sufficeret hoc, videbatur rex potius reum clericum ad aliquam pœnam corporalem deposcere, sed verebatur hoc exprimere, iam advertens archipræsulis rigorem non posse flecti ad hoc. Arctabatur itaque rex, arctabatur et pontifex. Rex etenim populi sui pacem, sicut archipræsul cleri sui zelans libertatem, audiens per huiusmodi castigationes talium clericorum, immo verius coronatorum dæmonum, flagitia non reprimi, sed potius in dies per regnum deterius fieri, archipræsulem et episcopos et reliquum regni clerum Londoniæ apud Westmunster convocat.

XVII.

Nu sem Thomas ærkibyskup, byskupar, abotar meðr klærkum oc korsbrœðrum, koma til Lunduna epter konungsens boðskap at nefndum tima, var Hæinrekr konungr þar komenn meðr iarlum oc barunum, meðr valldzmonnum oc aðrum sinum sœmðarmonnum. Ok þinge setto oc samtals sokenne vppsagðre, kræfr konungrenn þegar miok akaflegha, at klærkar þæir sem i sva micklum glœpum virðe gripner, sem ver fyrr gátum, eþa i asoknum sigraðer, se sinum soknarmonnum i hændr fengner, seger þa litils virða vigslotion, sem æigi ero skamfylleger sakar sinnar virðingar ok vigslo at hallda sinar hændr af sva micklum glœpum. Seger hann ok þa þi verre vera i sinum glœpum ok grimmare, sem þæir ero af virðingvm vigslunnar aðrum mætare ok agætare, ok af þi vera þæim mvn harðare hirting hegnande, sem þæir ero i verkunum verre oc uvarare en aðrer, ef þæir verða i sinum glœpum gripner. Nu af þi at konungrenn var nockorra sinna manna raðe styrktr oc studdr, þæirra sem sek sogðuz hvartveggi logen væl vita kirkiunnar oc landzens, þa bæiðez hann berlega meðr hinne mestu akæfð, at þiliker klærkar se hans monnum i hændr fængner sva skiott, sem þæir voru klærkdomenum af sagðer, sem þæir sogðu logen til standa. Þar af segia þesser vera optlegha in canone af þilikum sva ritað: Se hann sælldr curie. Þætta likar konungenum, þi at konungsens klærkar, þæir sem viser synaz, segia slikt ok af konungsens halvo framm flutto, at þiliker illgerðaklærkar

---

XVII.

De allegatione regis et responsis pontificis.

Rex itaque, causa vocationis exposita, mox instanter exigit, ut deprehensi vel convicti clerici in tam enormibus flagitiis exponantur suis lictoribus, ecclesiæ præsidio destituti, adiiciens ad nocendum fore promptiores, nisi post pœnam spiritualem corporali pœnæ subdantur, et parum curare de ordinis amissione, qui contemplatione ordinis a tam enormibus manus continere non verentur; et tanto deteriores esse in scelere, quanto sunt cæteris ordinis privilegio digniores, unde et severioribus coercendi vindictis, quando reperiuntur in scelere. Hoc ergo rex, quorundam fretus consilio, utriusque iuris se habere peritiam ostentantium, instantissime postulat, ut tales mox submoti a clero curiæ tradantur, quod non solum ius humanum, sed et ipsius divini iuris sanxit auctoritas. Unde et

se meðr ængo mote i mvnklife eþa utlægðær rekande, nema hælldr segia þæir, at epter loglegum rettyndum se þiliker curie i hændr fáánde, en þat vera at fa þa curie[1] at selia þilika klærka veralldleghum domara til pinsla.

Ok af þi at konungrenn hælldr a þesso miok forlegha mæðr sinna manna fylge ok frammflutninge, þæirra er sva segia satt vera, þa hever[2] Thomas ærkibyskup ráád oc ræþur meþ fyrr næfndum sinum uisdomsmonnum. Oc somðo ráðe oc sætto, sem Thomas ærkibyskup hefer morgu sonnu svarað konungenum meðr fogrum flutninge, kirkiunne oc hænnar klærkum til friðar oc frælsis, synande honum fornra fæðra reglulegan rett oc skipan, en ecke vinnz at, þa biðr hann konungenn at lyktum sinnar ræðu meðr allre góðfyse opinberlegha ok bliðlegha, at konunglegt valld ok millde læiðe æige nyia hægning inn i sitt rike vpp a kirkior Kristz ok æinkannlegha Kristz drottens lut, klærka ok kænnemænn, mote hæilagra fæðra setningum ok kirkiunnar logleghum rettyndum. Ok þæssa sama biðr Thomas ærkibyskup Hæinrek konung optlega fyri kirkiunne ok klærkdomenum linlegba oc litillatlega. En er hann vinnr æcke meðr sinne auðmiukre bœn, seger hann sva æige sek skalo þola, sem hann ma oc meþ ængo mote þola, at læikmænn dœme klærka.

[1] er *tilf. Cd.* [2] hœver *Cd.*

---

de talibus sæpe reperitur in canone: Tradatur curiæ. Unde et qui pro rege ob regium favorem videbantur scienter edocti, allegabant tales nequaquam exsilio vel monasterio, sed, canonibus sancientibus sic, potius tradendos curiæ, et hoc esse tradi curiæ, iudici videlicet sæculari tradi puniendos.

Verum rege et suis sic allegantibus, archipræsul, una cum provincialibus episcopis et cum præfatis eruditis suis librato consilio, cum plurimum et ipse pro cleri libertate secundum antiquorum patrum canonicam institutionem luculenter satis et probabiliter respondisset, in fine sermonis cum omni devotione regiam obsecrabat clementiam, ne sub novo rege Christo, et sub nova Christi lege, in nova et peculiari Domini sorte contra sanctorum patrum instituta novam per regnum suum induceret coercitionem. Et hoc quidem pro se et pro regni sui stabilitate obsecrabat humiliter et frequenter, crebro interadiiciens se hoc sic nec debere sustinere nec posse.

XVIII.

Nu sem konungrenn vikr ser a ænga lund viðr erkibyskupsens sva bliða bœn, nema stirðnar i hugh ok sturlaz i hiarta æ þi mæirr, sem hann ser Thomas ærkibyskup oc aðra byskupa standa mote ser, þi at hann ætlar þa sva staðuga, sem hann ser þa samhuga, af þi spyrr hann þegar byskupana, ef þæir vile hallda sina forna konunglega vana, „þi at þæir hafa verit væl varðvæitter af ollum byskupum i landeno vm tima mins foðurfoður oc her til, ok af þi eiga þæir æigi a varum tima afvirðaz eþa niðr læggiaz, helldr æiga þeir halldaz ok varðvæitaz.“ Mote þesso suarar erkibyskup sva, tekno raaðe aðr með sinum brœðrum byskupunum, seger sek ok sina brœðr byskupana varðvæita vilia þa hæilum rette ok reglo sinnar vigslo. Þetta sama seger ok sérhuerr byskupanna, sem þæir varo af konungenum spurðer. En er byskup Hylarius Cycestrensis heyrer konungenn af þesso orðe storlegha miok styggiaz, skipter hann orðeno oc vmvænder, erkibyskupenum ok aðrum byskupum ecke aðr at spurðum, seger sek konunglega vana vilia meðr goðre tru væl hallda ok varðvæita. Ok fyri goðu gerðe hann, sem ætlaz ma, þi at vera kann, at hann true sek sva æiga at gera. Enn minkaz ecke viðr slikt konungsens ræiðe, nema hælldr gefr hann byskupenum horð orð, enskis virðande hans framleype, nema fyrismaande hans skiotræðe.

XVIII.

De exactione regiarum consuetudinum.

Verum rex nihil motus ad hoc, sed eo amplius commotus, quod cerneret archipræsulem et episcopos adversus ipsum, ut reputabat, unanimes sic et constantes, sciscitabatur mox, an consuetudines suas regias forent observaturi, replicans illas tempore avi sui ab archiepiscopis et episcopis privatis et privilegiatis observatas, non oportere suo tempore tristi iudicio damnari. Ad quod archipræsul, præhabito cum fratribus suis consilio, repondit illas se et fratres suos observaturos salvo ordine suo. Et id ipsum etiam ex ordine responderunt pontifices singulatim singuli per se a rege interrogati. Unus autem, Hilarius scilicet Cicestrensis episcopus, audiens ob hanc omnium vocem regem magis exacerbatum, archipræsule et coepiscopis inconsultis, mutavit verbum, dicens se regias constitutiones observaturum bona fide. Et profecto pro bono, ut reor, ut regis videlicet sedaret animum. Sed rex nihil mitigatus ob id, et ipsum quibusdam affectum contumeliis sprevit.

En þisa nest snyz Hæinrekr konungr til Thomas ærkibyskups oc annarra byskupa, er við varo, sem hann heyrer allra þæirra andsvor, seger þa hafa skipat mote ser fasta fylkeng, ok æitr oc umsater þi orðeno i vera viðr sek, sem þæir logðu við, þa er þæir sogðuz hans vana vilia hallda, oc þæir sogðu sva hæille vigslu sinne. Af þi bæiðez hann nv, at vttan alla viðrlogv sege þæir sek konunglega vana vilia væl varðvæita, þi orðeno brott kastaðo hæille vigslo sinne. Mote þesso svarar Thomas ærkibyskup sva, seger, at trulæika hava þæir honum svaret, en þat er lif oc limo oc veralldlega virðeng heille sinne vigslo, seger, at i þi orðeno, er þæir soru honum at hallda veralld(l)ega virðeng, mego konungleger vanar væl vnder skiliaz. En seger sek oc þa með engo mote meþ auðrum hætte skylldanda til þæirra varðvæizlo, nema sva sem þæir hofðu fyrr svaret.

Sem miok liðr degenum, en byskuparner vilia æige kasta brott orðeno heille vigslo sinne, hlæypr konungrenn vpp meðr mikille stygð ok reiðe, þi at hann var allan dag angraðr[1], gengr þegar vt af hollenne, a engan oc æige byskupana hæilsande, eige gæfr oc nackorr honum af byskupunum sina blæzan. Thomas erkibyskup, er meðr byskupunum var allan dag angraðr af konungenum oc hans monnum, gengr oc brott oc hæim til herbergiss. Sem byskuparner ganga brott, tekr Thomas ærkibyskup fast byskup Hylarium Cycestrensem vm þat, at hann dirfðez at venda vm, sem honum likaðe, þæim

[1] *udraderet i Cd.*

Et ad archipræsulem et episcopos se convertens rex, omnium scilicet una et eadem voce audita, dicebat aciem contra se firmatam, et venenum verbo illi inesse et captiosum esse, salvo ordine suo. Unde petebat, ut absolute et absque adiectione regias consuetudines se observaturos compromitterent. Archipræsul respondit ad hoc, quod fidelitatem ei iuraverant, vitam scilicet, membrum et honorem terrenum, salvo ordine suo, et quod in honore terreno regiæ consuetudines fuissent comprehensæ. Et ad earum observationem se minime in alia forma obligaturos, nisi in qua prius iuraverant.

Cum vero multum inclinata esset iam dies, tota die rex vexatus, insalutatis pontificibus, in ira et indignatione multa, subito recedit ab aula. Pariter et pontifices tota die vexati recedunt, et in hospitia se recipiunt. In recessu vero episcopus, quem supra diximus, ab archipræsule acriter est obiurgatus, quod et se

orðum, er þæir hofðu meðr ser statt, hverso þæir villde at orðe kveþa, ser oc sinum brœðrum byskupunum ecke at spurðum.

Vm mœrgenenn epter kallar Hæinrekr konungr aptr ok under sek tekr kastala konungdomsens, meðr eignum oc aðrum sœmðum, þann er Thomas ærkibyskup hafðe af honum halldet fra þæim tima i sino vallde, sem hann gerðez konungsens canceler. Ok a engan hæilsar konungrenn. Af engum byskupanna tekr hann oc blæzan. Enge þæirra biðr hann ok væl fara, hælldr riðr hann ollum þæim ovitandum brott af Lundunum leynilegha, aðr en af deghe lyser, oc sva skiliaz þæir at sinne.

XIX.

Litlum tima heðan i fra liðnum girner Luxouiensem byskup at fara a konungs fund viðr hann at liknaz, þi at hann hafðe or hans vinatto vollteð. Nu sem hann byskupenn kæmr a konungsens fund, gæfr hann konungenum ráðð til þess, at hann kome ser i vinatto viðr hann oc þilika virðeng, sem hann hafðe fyrr haft, være væl, ef æighe være vpp a hans sal. En þætta uar byskupsens raað, at konungrenn locke lérdomenn at ser, snuande ollum klærkdomenum til sin sem skiotaz, at æigi iamnbioðe þæir honum længr meðr sva sterko samlynde oc staþugo, „þi at þæir standa, seger hann, sem meþr fylkto liðe mote yðr. En at sannre vinatto væl samtengðre millem yðar, megu þæir yðr at sterkum stoðum verþa i malum yðrum Thomas ærkibyskups.“ Af þesso hans uppkaste er lenge viðr fængez,

---

et coepiscopis inconsultis commune omnium verbum mutare præsumpsisset.

In crastino vero rex munitiones et honores, quos archipræsul a rege iam a tempore cancellariæ in custodia habebat, repetita recepit. Et nec salutans nec salutatus a pontificibus, immo nescientibus ipsis, clam et antelucanus Londonia recessit. Et quidem hoc grandis iræ et indignationis argumentum exstitit.

XIX.

Qualiter episcopi archipræsulem deseruerint.

Accidit post modicum episcopum Lexoviensem reconciliandi gratia regem ex Transmarinis adiisse. Nam ab amicitia eius exciderat, cui, forsan ut recuperaret gratiam, quam perdiderat, consilium dedit, utinam non in læsionem nominis sui, ut ad se partem cleri conver-

at klærkdomsens samlynde snuez i sundrþycke, sua at þætta samband brægðæzt, en byskuparner snuiz til konungsens ok fylgi honum fastlegha, til þæss at Thomas ærkibyskup sigrez þi avðvællegarr, sem honum fylgia fære, oc enge stændr sa meþ honum, sem hann styrke. Nu sem byskuparner, þæir sem af fornu konungsens hatre ok hæitan syniz limalat eþa annarr vaðe við liggia, snuaz til konungsens fyri ræzlo saker. snuaz ok aðrer byskuparner til konungsens, sem sitt hús hofðu a sande sett oc æigi fæck staðet fyri áárstraums striðe oc akæfð, þi at þæir hofðu æige sinn hugh oc hiortu staðfest yfer guðleghan grundvoll.

Oc vttan sins erkibyskups vilia gera þæir þætta, meðr hvæim er þæir hofðu fyrr staðet oc þo skamma stund meðr dyggum drengskap, þi at aller hæita þæir konungenum at gera sem hann vil. Ok sem aller byskuparner skakaz i hugh en skialfa i hiarta, skiliaz þæir viðr Thomas ærkibyskup, þilikazt til at iamna sem agner af illgræse skakaz af goðu saðkorne. Stendr Thomas ærkibyskup æinn epter, utan harðla faer af byskupunum er mæðr honum standa, ok standa þæsser þo at hvaro með honum hælldr lagt oc leynilegha sakar konungsens ognar ok aga. Her meðr freistar konungrenn oc at snua Thomase ærkibyskupe meðr bærum bliðskap oc fogrum fyrihæitum til sin, stundum yrker hann a at vikia honum epter sinum vilia meðr hæitum oc horðum kvganarorðum. En guðs maðr yfer

---

teret, ne prævalerent adversus eum, dum simul quasi conserta acie starent, et communicato consilio atque suffragio sibi subvenirent. Igitur elaboratum est, ut unanimitas ecclesiæ scinderetur, et in partes regis episcopi converterentur, quatenus et archiepiscopus converteretur, aut si solus staret, facile contereretur. Conversis igitur episcopis, quibus ab antiquo regis odio dispendium membrorum et salutis imminere videbatur, conversi sunt et alii, qui domum suam super arenam posuerant, et fluminis impingentis impetum non sustinebant.

Et præter archipræsulis sui conscientiam, cum quo prius, sed ad horam steterant, regis voluntati se parituros promittebant. Reliquis, itaque, tanquam palea a grano, eventilatis et excussis, solus remansit archiepiscopus, paucis cum eo episcopis remanentibus. Et hi tamen occulti propter metum. Rex vero conabatur archiepiscopum promissis et blanditiis ad suum inclinare consensum Sed vir Dei fun-

sterkan stæin Jesum Kristum settr ma huerge með bliðo ne striðo af rettlætiss vægh vikiaz.

Enn er ecke vinnz at, fara marger mikils hattar mænn optlega millem Hæinreks konungs ok Thomas ærkibyskups, oc meðr morghum fyrihæitum oc ymisleghum hattum erkibyskupenn aæggia at vikia ser epter konungsens vilia, honum fyri hugar augu læiðande fornan ok fullkomenn fælagskap með hæimoleika millem hans ok konungsens, minnande hann a virðulegar[1] vegsæmðer, er konungrenn hafðe honum væittar fyrr mæirr meþr storum femunum fagrlegha framm[2] logþum, græinande fyri honum, hve miket gótt oc sœtt er af friðenum grœr, eþa hve[3] miket illt er af sundrlyndeno leiðer, eþa huerso mikel hæimska ok vuizka er monnum synez, at hann gere sek sva uminneghan margra luta goðra ok nogra sakar æins litils þrættosamlegs orðs viðr þann, er sva elskaðe hann, ok tyna þar fyre sva mikille virðeng oc vinatto, sem konungrenn hafðe honum langan tima af æ sinne eigenne millde herralega teet, en nœra sundrlynde, vækiande uró upp i landeno, þa er sva margra luta oc mikella man vera vant upphaf, sem epter kunno koma, uttan gott niðrlagh. I. þui fáz nu flester at æggia erkibyskupenn a, at hann lægge þat orðet niðr, sem konungrenn styggez viðr, þa er hann iaaðe sek hallda uilia konunglega vana, sem konungrenn bað, ella auðro viss um venda. En framarre flæstum aðrum aæggiar Thomas ærkibyskup, oc hann fast

[1] virðulegan *Cd.* [2] flutt *tilf. Cd.* [3] hvi *Cd.*

---

datus in petra et solidatus, nec blanditiis emolliri potuit nec minis terreri, ut a cultu iustitiæ deviaret.

Interim vero multi et magni videntes sic et condolentes, crebro inter regem et archiepiscopum commeantes, multis modis archipræsulem ad regis gratiam exhortantur, nunc familiaritatem pristinam, nunc impensos honores, nunc collata beneficia, hinc quantum pacis bonum, inde vero quantum dissensionis malum proponentes; adiicientes etiam, quanta foret insipientia, unius verbuli contentiosi occasione bonorum tantorum ingratitudinis incurrere notam, tam diligentis et tam dilecti tantam perdere gratiam, et tot et tantorum malorum radicem fovere dissensionem. Hoc enim solum agebatur tunc, ut verbum illud scilicet „Salvo ordine“, quod regem offenderat, aut supprimeret archipræsul in regiarum consuetudinum obligatione, quam sibi fieri petebat rex, aut mutaret. Et præ cæteris suadebat, quibus poterat modis, et impellebat archipræsulem ad verbi huius

til knýr þessa orðz umskiptiss, byskup Hylarius Cycestrensis, sa maðr er miket briost hefer ok i orðum er glœsilegr.

A nackorum dege kæmr byskup Herefordensis ok iarl Vendonie oc abotenn af Elmes til Thomas ærkibyskups, oc hava meðr honum af fyrr nefndum konungsens vanum ráád meðr langre rœþo. Seger abotenn sek vera sendan af Alexandro pava til Thomas ærkibyskups þæss ærendiss at telia þat fyri honum með sinne aæggian, at hann sœme ok samþycke viðr konungsens valld oc vilia, seger konungenn þat fyre kardinalum svaret hava, at hann skal enskiss þess af byskupunum bæiðaz, er mote se rette oc reglo hæilagrar kirkio oc hænnar klærka, nema hælldr girnez hann at vera vegsamaðr fyre sialfs sins stormænne, ok fyri þa sok seger abotenn, at ærkibyskupenn ma þat væl gera epter konungsens bœn, folkeno til naða, meðr þi viðbragðe sem honum likar. Verðr nockot slikt til raaðs teket, seger hann abotenn, þa vil pavenn lata ser þat kenna hælldr, en æigi faez friðr. „En eige truum ver þat vera ævanda, at goðer mænn ok gægner vile vist, at kirkiur oc klærkar fae frið oc góð grið, þæir er at hvaro of litt a lita, huat er hœver, þi at meþ hógværre bæizlu ma konungrenn auðmykiaz, þar sem hann man af ofdirfðarsamre framferð harðna ok styggiaz.“

Marger kosta nu at umgrafa guðs mann, en hæimolleger hans uviner æinna hættlegazt, þi at bæðe biðia hann oc honum aeggia

---

mutationem Hilarius Cicestrensis, vir certe multum pectoris habens et sermone potens.

Sed et quadem] die præsul Herefordensis Robertus et comes Vendomiæ, abbasque de Eleemosyna super prædictis consuetudinibus cum primate sermonem diutius habuerunt. Asserebat autem abbas se a Romano pontifice directum, qui regis eum voluntatibus obtemperare persuaderet, dicens dominis cardinalibus dominum regem iureiurando cavisse, quia nihil in præiudicium ecclesiæ postularet, sed honorari coram optimatibus suis dumtaxat exoptaret, et per hoc postulationibus eius vel umbratilem et qualemcunque consensum sufficere ad reformationem pacis. Si quid sic præsumeretur, dominum papam sibi malle imputari, quam pacem non reformari. “Non credimus ambigendum viros bonos bonum ecclesiasticæ pacis optasse, minus tamen cauti parum attendebant, quia in modestia postulationis rex excederet, et in locum præsumptionis germina promissionis degenerarent.“

Nitebantur tamen plurimi supplantare virum Dei, sed hostes familiares perniciosissime perurgebant. Suadent igitur hi, suadent

sialfs hans mænn sem konungsens mænn. En umframm alla lute fyser hann at gera konungsens uilia su hin hæita ast, sem hann hefer a konungenum. Nu af þi at hann uerðr um siðer of miok talðr af monnum oc af sinum vinum umkringðr, en umframm alla lute þæirre ælskunne aæggiande, sem hann hefer viðr konungenn, þa kæmr hann til konungsens við Oxenforð, ok þat sama orð sem konungenum er stygð a, hæitr hann sek vilia vm vænda. Þarį af bliðkaz konungrenn nockot sva i sinum huga, oc syner sek viðr ærkibyskupenn nockoru bliðara, en þo æigi epter þi sem hann var vanr. Seger konungrenn sek vilia fyrihæitið með þæima hætte hava af konunglegum vonum varðvæitandum, at þat se opinberlegha en æige leynilegha gort, byskupum ollum oc barunum meðr ollu oðru rikissens stormænne viðrverandum oc aheyrandum.

XX.

Þisa nest stefner Heinrekr konungr byskupum meþ auðru stormænne oc micklo folke a sinn fund i Klarendun, þi at sva synez, sem hann girnez at gera frið millem lærðra oc olærðra, en væiter þo at hvaro ser oc sinum[1] sonnum vin Thomase erkibyskupe minne forsea en hœfðe. Sem byskupar oc annat stormænne koma til

[1] monnum *tilf. Cd.*

---

illi, sed super omnia, quam archipræsul ad regem habebat, urget caritas. Unde et persuasus tandem archipræsul, super omnia urgente caritate, apud Oxenefordiam ad regem accessit et verbum, quod regi scandalo erat, se mutaturum promisit. Unde rex iam aliquantisper sedatus multum se exhibebat sereniorem archipræsuli, necdum tamen ut solitum. Dicebat autem rex obligationem de regiis consuetudinibus observandis velle sibi fieri in forma hac in episcoporum et procerum regni conspectu et audientia publica.

XX.

De vocatione archiepiscopi apud Clarendonam.

Rex igitur regni et sacerdotii, ut videbatur, pacem zelatus, sed sibi et archipræsuli suo minus providens, apud Clarendune regnum convocat universum. Quo cum præsules et proceres convenissent, exegit rex instantius, ut promissa sibi solverentur. Verum archiepi-

konungsens við Klarendun, kallar hann alla a konungsgarð til stæfno, ok þegar þæir koma, kræfr hann þegar sialfr miok akaflega, at byskuparner æfne[1] sitt fyrihæit væl viðr hann. En þo at Thomas ærkibyskup have hæitit at samþyckia konungenum her um, þa hefer (hann) þo æigi þi siðr grun a hans glœsum oc fogrum fyriheitum, þi at honum gefr skilia, huerso konungrenn micklar sitt valld mote kirkiunne. Af þi kyss hann hælldr vnder standa þi, er konungrenn vill viðr hann framme hava, en briota kirkiunnar log sva berlega, oc þo at hann ottez epter natturo mæingærðer, myrkvastofu eþa utlægðer meþr þi fleira, sem grimmer mænn fœra optlega at þæim monnum, sem retto fylgia, þa ræðez hann þo mæirr guð en mænnena. Af þi skipar hann sek andverþan mote ollum þæim. Firi þa sok skorter æighe þegar af konungsens halfo bæðe hót ok hæitan meðr morghum horðum ognarorðum akæfðar ræiðe. En mote sva ræðileghum rœðum oc harðleghum hæitanum hæfer Thomas ærkibyskup sek þolinmoðlegha.

Sem her er komet, ganga framm fyri Thomas ærkibyskup byskupenn af Sarisber oc byskupenn af Norvik, þæir er af fornre konungsens hærmð oc hans manna hatre er sem vá se fyri dyrum, þi at þæir ottaz, at þæir fae nockorar skammer a sialfum ser eþa fiarskaða af konungenum eþa hans monnum saker þæirrar uroar, er nv er i rikeno. Þæir biðia ærkibyskupenn mikellegha, at hans millde miskunne sinum klærkum ok kirkium, þess biðia þæir oc, at hann hæpte sitt harðyðge, geymande þæss, at sialfr hann yrðe æige i myrkvastofu keyrðr, klærkdomrenn se ok æige i vtlegð fœrðr, „ver byskuparner fallem oc æigi

[1] hæfne *Cd.*

---

scopus licet regi assentire promisisset, suspectam tamen habens regis promissionem, et quia frequenter principes ad indebita manus extendunt, modum ignorantes, elegit potius apud regem quam in lege Dei periclitari, æneumque serpentem conterere, priusquam pravitas in populo Dei pullularet. Itaque quamvis exilium vel carcerem metueret, Deum tamen pluris æstimans ex adverso ascendit. Ille minatur, iste refragatur, ille delirat, iste tacita prece suspirat.

Interea episcopi Salisberiensis et Norvicensis, quos ab antiquo odio pœna manebat, timentes sibi ex impacati temporis occasione, verbis lacrymabilibus archiepiscopum exorabant, quod sui misereretur cleri, quod animi pertinaciam relaxaret, ne ipse carcerem, clerus exterminium, ipsi capitis damnationem incurrerent. Sed et comites

i várs hals fyrdœmeng.“ Tvæir hiner mesto iarlar i rikeno koma ok til Thomas ærkibyskups, þæir er sva sogðu til hans: „Nema þu samþycker, segia þæir, konungsens vilia vm þat sem yðr greiner a, virðande hans valld, epter þi sem þu ert til skylldr, þa manv þæir meðr konungsens berum boðskap vera meðr mæingerðum kugaðer, sem konungenum oc ser sialfum vilia ævenlegha ufrægð vinna.

En usigranlegr staðfestomaðr Thomas ærkibyskup ifer Krist groenn ok grvndvallaðr, sa sem æigi matte fyri bliðo ne striðo af rettum vægh vikiaz, verðr nu sva talðr um siðer, at hann af skilz sannlæiksens frægð oc sinnar moþur sœmð hæilagrar kirkio oc kristne, þæirrar frægo frælse er hann hafðe aðr lenge væl viðr staðet. Ok af þi[1] at hann skal eige i sinum hugh þrutna i drambvise i þæirra þrætto, oc þar af siþan þuerra fyri guðe, huar af er[2] hann skyllde þroaz ok þrifgaz, þa er hann um stundar saker sino sialfræðe uppgævenn, at hann falle i fræistnenne, til þess at hann risi þi rosklegarr upp epter fallet, ok at[3] fallenn viðr kænnez hann sinn mannleghan breysklæika, en upprisenn epter fallet skile hann guðlegha millde ok miskunn meþr ser sannlegha vera. Ok til marks at enge hafe trutt traust a sialfum ser, nema a guðe grœþara sinum, þa fello hiner agætazto tvæir guðs viner, hinn sæle Petr postole, postolanna hofðinge, oc hinn dyrlege Dauið konungr oc guðs spamaðr. En eige segium ver þætta, fyri[4] þi at ver dœme setim nockorum, til þess at hann falle, nema helldr til þess, ef nockorer hava fallet, at hann rise upp sem skiotaz oc skorulegazt, þi at sva gerðo þæir. Fell hinn sæle Petrus, sem ver sogðum, þa er hann neitaðe guðe, en várum drotne sinum miskunnaraugum til hans litande, reis hann

[1] verðr sva *tilf.* *Cd.* [2] en *Cd.* [3] hann *tilf.* *Cd.* [4] fyrr *Cd.*

---

duo, potentissimi in regno, ipsum aggressi dicebant, quod nisi ille voluntati regis acquiesceret, ex regis iussione ipsi ad violentiam cogendi erant, quæ regi sibique perpetuam erogaret infamiam.

Vir igitur invictæ constantiæ, et in petra Christi fundatus, nec blanditiis emollitus, nec terroribus concussus, tandem a gremio veritatis et sinu matris avellitur, cuius libertati adhærebat. Et ne victor in lite per superbiam tumesceret in mente, inde decrescens unde proficere deberet, derelinquitur ad horam sibi, ut cadat, post casum resurgat; cadens humanam fragilitatem agnoscat, resurgens circa se divinam miserationem intelligat. Sic, ne quis de virtute sua confidat, princeps apostolorun Petrus et David sanctus ceciderunt. Non tamen cadendi

meþ tárum oc trega upp bæðe skiott oc skorulegha epter fallet. Fell oc hinn dyre Dauid konungr, þa er hann horaðe kono riddara sins en reð honum banarááð, en spamannenum Namán til hans komande ok hann fyri sinn glœp fast avitande, ræinsaðe hann sek meþr sannre iðran, bœtande þat er brotet var, glœpenn með ollu af maande, oc forðaðez sva verþuga pino. Sva er nu ok hinn sæle Thomas ærkibyskup til provanar sino sialfræðe um stund uppgefenn, at hann falle i freistninne, ef hann uill eige mote standa, til þess at hann se siðan af falleno minnegr sialfs sins breyskleiks, ok at hann rise þi rauskare upp til striðs mote þæim, er minka vilia kirkiunnar rett, ok se þi staþugare, sem hann kænner sek hava gort guðrækileghan glœp.

Nu sem hann er þrysvar aminntr af Rikarðe einum mikils hattar manne, er þenna tima er formaðr templara i Jorsalaborgh, at hann vare sek oc viðr siae grimð sinna fiandmanna, oc at hann seae sva fire kirkiunne oc klærkdomenum, at huarke fae[1] nockorn skaða af, þa gefr hann ser ecke um slikar aminnengar. Harma synaz þeir nu ok syrgia, er hann viðr slikt vara, sva sem þæir sæi skæken sverþ með hatre upp a sialfs hans hals, oc sva lata þæir nu, sem þeir grate huartueggia i senn, hans braðan dauða oc þæirra glœp, er gera manu. Af sliko ollu iamnsaman kæmz Thomas ærkibyskup viðr, þi at hann meðr millde ok miskunn væl tempraðr vill giarna, at goðer mænn fae frið með naðulegho samþycke, oc af þi vikr hann nu epter þæirra rœþum oc fortolum, mæirr sakar klærkdomsens en

[1] fare *Cd.*

---

proponimus exemplum, sed si ceciderit quis resurgendi. Cecidit siquidem Petrus, sed respiciente in eum Domino, flens amarissime fortior resurrexit. Cecidit David, sed propheta eum redarguente, lapsus culpam plene pœnitendo delevit et pœnam evasit. Sic beatus Thomas tentationi relinquitur ad horam, ut postmodum fragilitatis propriæ memor, fortior resurgat ad pugnam.

Igitur cum tertio per Richardum, magni nominis virum, qui templo Hierosolymitano tunc præerat, sibi cavere moneretur et clero misereri, non tulit eorum supplicationes, non geniculationes. Nam tanquam in ipsius verticem vibratos gladios viderent, plangere videbantur, et tanquam funus præsens futurum facinus lugebant. Unde potius super clerum, quam super se motus miseratione, annuit de consilio illorum regiæ voluntati parere. Primus igitur ante omnes archipræsul

sialfs sins, er honum mikilega aeggia at vikia epter konungsens uilia, kirkiunne oc klærkdomenum til naða, er nu þicker standa með micklum vanda ok vaða. Nu af þi at hann er allum lærðum monnum i Ænglande virðulegarre i sino vallde, þa hæitr hann fyrstr at hallda alla konunglegha vana, ok þæger nu ifer þi orðeno heille vigslu sinne. Ok sua sem æið sinn viðr leggiande hæitr hann upp a sin sannynde, at hann skal sva gera, leggiande sva synð við synð. Sva sueria oc aller byskuparner serhuerr.

Sem aller byskuparner hafa svaret, at þæir skalo hallda alla forna konungsens vana, þa er þegar epter rannsakat af nockorum konungsens monnum, er sek segia vita, hue[1] marger þæir ero eþa huiliker. Oc sva sem þæir verða fundner, sva ero þæir ok þegar greinilegha uppsagðer. En þo at marger se nu upptinder, þa segia konungs mænn, at þo ero mycklo flæire enn otalðer. Sem þesser vanar ero fyri byskupunum upplesner, svarar erkibyskupenn sva, seger sek huarke vera i vallldeno sva fornan ne i uisdomenum sva froðan, at hann vite alla gamla vana i rikeno, seger sek oc skamman tima hava veret erkibyskup, oc af þi vera litet af slikum lutum kunnegt. Oc af þi at degenum liðr, en notten at liðr, seger hann, at sva miket mal ma væl mœrgens biða. Þetta likar ollum væl, ok sœker huerr sitt herberge meðr þesso skilorðe, at vm mœrgenenn epter at œrnum dæghe skalo þæir til þæssa sama umtals aller koma.

[1] hui *Cd.*

---

in prætacta forma se obligat, quod videlicet regias consuetudines foret observaturus bona fide, verbo illo suppresso, scilicet salvo ordine suo. Et quasi iuratoriam adiiciens cautionem, hoc se facturum in verbo veritatis spopondit, peccatum peccato adiiciens.

Et id ipsum in eadem forma singulatim universi pontifices iurarunt. Et incontinenti facta obligatione in forma hac, per quosdem regni proceres, qui has nosse debuerant, facta est regiarum consuetudinum recognitio, et sicut publice ita et expressim recensentur. Verum cum pleræque iam fuissent expressæ, et multo plures, ut videbatur, forent exprimendæ adhuc, archipræsul interlocutus est, dicens se nec esse ex antiquioribus regni, ut pristinas regni constitutiones sciret, nec in archipræsulatu diu fuisse, unde et dicebat se nescire de his. Et præterea quia inclinata esset iam dies, tantum negotium differendum in crastinum. Placuit sermo, et in sua se receperunt hospitia, in crastino revertentes in id ipsum.

Vm mœrgenenn voru þæir vanar ritaðer, er fyrra daghs epter stoðu, en siþan uppsagðer oc a cyrographum sætter oc konungleger vanar kallaðer. En þo voru marger, sem provaðez, meðr engo mote konungleger vanar, hælldr varo þæir fundner ok frammsagðer sakar hatrs oc hærmðar viðr Thomas ærkibyskup, kirkiunne ok klærkdomenum til niðranar oc vdœmilegra vnáða, vandra manna vppkast, er auvundar æitr ma sannlegha heita, konungenum sialfum ovitanda, at mænn mynde með þessarre sundrlyndiss[1] slœgð fara at saa sva æitrlego illgrese millem sialfs hans oc Thomas ærkibyskups. En konungrenn, er enn er ungr at alldre sem erkibyskup, er nesta er nyr i sino vallde, vita þat æina af þessum vonum, sem þæir heyra af auðrum. En ef nockorn girner at vita, huiliker er þæir ero, þa gae hann þann tima sogunnar, er hinn sæle Thomas ærkibyskup less þa i curia sialfum, Alexandro pava aheyranda oc ollum hans kardinalum við verandum, skyrande sialfr serhuern þæirra meðr sniallre rœþo.

XXI.

Ritaðum konungsens vonum epter vilia af þæim, er hann hafðe til fenget, a æitt cyrographum, beiðez konungrenn af Thomase erk-

[1] syndrlyndiss *Cd.*

Et quæ pridie intermissæ fuerant consuetudines regiæ, recognitæ sunt et expressæ, et in scriptum Chirographi modo confectum redactæ, et regiarum consuetudinum nomine censitæ. Quarum tamen multæ, ut perhibebatur, nequaquam regiæ, sed odio archipræsulis ad ancillandam ecclesiam evomitum æmulationis et invidiæ virus, ipso etiam rege ignorante, quod homines inter ipsum et archipræsulem suum hac astutia dissensionis zizania seminare intenderent. Nec enim rex, qui adhuc iuvenis, sicut nec archipræsul novus, pristinas regni consuetudines nisi ex aliorum relatu cognoscebat. Quales vero hæ regiæ consuetudines fuerint, siquis plenius scire desiderat, eas in fine huius historiæ scriptas inveniet.

XXI.

Qualiter archiepiscopus ad se reversus facti pœnituerit.

Scriptis igitur consuetudinibus et ad formam chirographi redactis, postulat rex ab archiepiscopo et coepiscopis, ut ad cautionem

ibyskupe ok aðrum byskupum, at þæir gæve þar sin innzsigle fyre til styrktar, at enge dirfðezt at fyridiarva þa þaðan af. Hinn signaðe Thomas hylr sinn angr, sem hann gætr, harmande sek hava fallet i sua þunga synð, en lætr þo æcke a sek finna, þi at hann varaz, sem framarst gætr hann, at gera mote konungenum. Ok væl oc vitrlegha næitar hann eige þuerlegha, nema seger vm nockorn tima vera biðanda, „oc þo at ver byskuparner, seger hann, mynim buner vera at gera, þa hœfer þo at dvelia um litenn tima sakar mikileika malsens, með þi at hinn vise Salomon seger utan ráád ecke geranda eþa frammfaranda. Af þi megum ver bætr annan tima, sem ver hafum oss um hugsat, geva þau svor her vm, sem gvþ vill varum hiortvm birta.“ Eina cedulam, þa er þesser vanar varo a ritaðer, tekr Thomas ærkibyskup til sin, ok forsealegha gerer hann þat, at hann beri sina sok meðr ser huervitna skrifaða. En annan lut skriptarennar tekr Eboracensis erkibyskup. Þriðia tekr Hæinrekr konungr sialfr ok lætr þann varðvæita. Sem þætta er sva gort, sem konungrenn vill, gengr Thomas ærkibyskup þegar i brott af garðenum ok byggez til brottfærðar. Sem hann er a sinn hæst stigenn, vender hann til Vintoniam.

En er hann er a færð komenn meðr sino foruneyte, er skamt at biða, at millem sialfs hans hæimolægra manna, klærka oc kænnemanna, springr upp a vegenum mikel moglan af þesso tiltœke. Tala mænn miok misiamnt vm, sem verða kann i þilikum tilfællum.

---

maiorem et firmitatem sigilla sua appendant. Verum archipræsul, etsi vehementer contristatus, dissimulat tamen, regem contristare tunc nolens. Et caute quidem de plano non negabat, sed differendum adhuc dicebat. Etsi parati essent ad faciendum, dicebat tamen propter negotii magnitudinem decere dilationem vel modicam, cum iuxta sapientem absque consilio nihil faciendum grave, et exinde post deliberationem aliquantulam ipsum et episcopos alios super hoc decentius requirendos. Scriptum tamen dictas consuetudines continens recepit, præmeditate quidem et provide, ut causam videlicet suam secum scriptam haberet. Aliam vero scripti partem suscepit Eboracensis archiepiscopus. Rex vero ipse tertiam, in regni archivis reponendam, et sic a curia recedens versus Wintoniam archipræsul proficiscebatur.

Eo itaque sic recedente, ob iter inter familiares ipsius orta est murmuratio, his, ut assolet, suggerentibus sic fieri oportere propter

Fylgia sumer erkibyskupenum, segia at sva hœfðe at gera, sem gort var, saker sva harðs tima ok konungsvalldzens. En aðrer mote mæla, segia kirkiunnar rett oc klærkanna frið ok þæirra frælse hverge eiga fyrismáz saker eins mannz þyckio. Millem þessarra, er um tala, stændr æinn af þæim fastaz framme, sa er sua seger: „Konunglegt valld oc vile sturlar alla lute, a sialvan Krist œþez nu illzkan, þinghuss andskotans saurgar nu ok suiuirðer kirkiur Kristz. Sáto hofðingiarner ok a æitt satter vrðo mote Kriste drottens. Enge er sa nu uruggr, er rettlætit elskar. Þæir æiner vita nockot oc i dagh vegsamaz, er hofþingianum þiona allt epter hans uilia. Skók þessorr stormrenn stolpa kristnennar, ok þa er sauðahirðerenn huarf, dræifðuz sauðerner ok fyri varginum leynduz. Huar man nu vera staðr mæinleyseno heðan af, huerr man mote standa, eþa huerr man sigraz i bardaganum, sialfum hofðingianum sigraðum?" Þessor orð muðlar sa fyri munne ser, er krossenn berr fyri erkibyskupenum, en aller aðrer þægia fyre hugar harme. Klærkrenn mæler enn nockoru diarflegarr, sva segiande sem hann gere ser nockor likenda dœme mæðr þæima hætte: „Huat hællt sa maðr ser af kraptunum, er sinne sœmð ok samvitzko tapaðe með frægðenne." Sem her er komet rœðunne hans klærksens, suarar honum Thomas erkibyskup: „Huerium til heyra þessor þin orð, sun?" seger hann. „Þer sialfum, seger hann klærkrenn, heyra þessor orð til, er i dagh tapaðer þinne sœmð

---

temporis instantiam, aliis indignantibus ecclesiasticæ libertatis auctoritatem ad unius hominis libitum deperire. Inter quos unus acrius institit dicens: „Publica potestas perturbat omnia, in ipsum Christum delirat iniquitas. Synagoga Satanæ profanat sanctuarium Dei. Sederunt principes et convenerunt in unum adversus Christum. Nemo tutus, qui diligit æquitatem. Mundo iudice soli sapiunt et venerantur hodie, qui principi obsequuntur ad libitum. Concussit hæc tempestas etiam columnas ecclesiæ, et dum pastor desipuit, oves dispersæ latitant sub lupo. De cætero quis erit locus innocentiæ, quis stabit ex adverso, vel quis triumphabit in prœlio, principe devicto!" Hæc quidem is murmurabat, qui crucem ante archiepiscopum ferebat, cæteri obmutuere præ angustia. Et adiecit audacius, assumens parabolam in hunc modum: „Quid inquit, virtutis sibi retinuit, qui conscientiam prodidit et famam?" „Quorsum, ait episcopus, hæc, fili?" „Te ipsum, inquit, id respicit, qui hodie omnino prodidisti conscientiam et famam, Deo odibili et honestati contrario exemplo in poste-

ok samvitzko i þino guðrækelegho dœme af þer gefno ok sannre sœmð gagnstaðlegre, þa er þu iáðer at hallda þæssa bolvaða konungsens vana, kirkiunne ok klærkdomenum til vanuirðo oc udœmilegs skaða, samþyckiande meðr fiandans felaghum ok hans þrælum.

Sem Thomas erkibyskup heyrer klærksens orð epter sialfs sins tilgerð, kæmz hann viðr i sino hiarta, harmsamlegha andvarpande sva segiande: „Iðrar mek, mikilega angrar mek sakar mins ogurlegha glœps, ok af þi uirðe ek (mek) vera heðan af vuerðugan at þiona guðe grœðara minum meðr minne kennemannlegre þionasto, af huers kirkio ok klærkdome er ek hefe sua hervilegt vanvirðe gort. Þægiande man ek sitia meðr sút ok sorgh, þar til er hinn hǽste guð af himnum vitiar min meðr sinne miskunn, sva at ek fae likn með lausn af sialfum guðe ok herra pavanum. En eige er undarlegt, at sva verðe, þar sem ek skil, at hæilog Ænglandz kirkia man sakar minna synða þessa vanvirðo skalo þola, su hin sama sem miner fæðr ok forstiorar Kantuarienses ærkibyskupar helldo sva hæiðrlegha, sem goðum monnum er kunnekt, millem margra oc þrætosamlegra haska, ok stiornaðo sva væl ok vitrlegha, sem verollden veit, at guðe likaðe, fyre huerre er þæir striddo sua sterklegha millem hennar vandra uvina oc sigraðuz sva sœmilega, sem sa berr vitne um, er alla lute rettlega ambunar, oc su hin sama, sem aðr var drotneng annarra kirkna, en ek kom til hennar, synez nu fyre mik veslan þrelkande oc vanuirðande. Makara at ek vǽre sva eyddr oc upp neyttr, at enskiss mannz auga mǽtte mek sia, hælldr en hæilogh kirkia þole slika lute, sem mer synez saker minna synða. En eige er undr, at sva gange, þi at ek var eige sem miner fæðr oc forner

---

rum relicto, cum manus tuas Deo sacratas ad exsecrandas consuetudines observandas extenderes, et in confusionem libertatis ecclesiasticæ cum nefariis Satanæ ministris communicares."

Ingemuit igitur archiepiscopus et suspirans ait: „Pœniteo, et graviter meum perhorrescens excessum, me ipsum indignum iudico de cætero ad eum accedere in sacerdotio, de cuius ecclesia tam vile contraxi commercium. Silebo itaque sedens in mœrore, donec me visitaverit oriens ex alto, ut per ipsum Deum et dominum papam merear absolvi. Nec mirum. Videre enim iam mihi videor, quod per me, peccatis meis exigentibus, debeat ancillari Anglicana ecclesia, quam mei prædecessores inter tot et tanta, quæ mundus novit, pericula rexerunt tam prudenter, pro qua et inter hostes eius mili-

Cantuarienses erkibyskupar af kirkiunne eða klærkvm til kosenn þessa valldz ok virðingar, hælldr var ek af konungsens holl oc herberge til þessa æmbættis valðr. Eighe var ek ok af nockoru klaustre kosenn ne af nockorum siðsamum stað ok heilagvm, hælldr var ek af konungsens huskarlum ok hans hirðsvæitum valðr, drambsamr (ok) hegomlegr var ek i þætta sæte settr. Af falkiner varð ek sauðahirðer Kristz, ok þar sem (ek) elskaða mæirr fyrer skommu truff ok hegoma, með veiðehundum flokrande, loddara ok læikara prisande, þa em ek nv sva margra salna skipaðr þilikr geymare. Þi at æige væit ek, huerer eða huiliker skipaðo mek geymslomann i guðs vingarðe, þar sem ek varðveitta æige minn æigenleghan, nema hælldr vanrœkta ek mina salo væsalegha[1]. Af þi er mitt umliðet lif langt i brott af kirkiunnar hialp ok sialfs mins hæilso. En nu birtaz slik min verk með fanytum frammferðum. Fyre slik min verk ok vilia se ek mik nu vera fyrelatenn af gvðe oc vera þi verþugan af minum maklegleika, at ek se or sua hæilago sǽte kastaðr, i hvert er ek var með vallde i sættr."

Sem harmr pinar hann sva hiartalegha, sem af hans orðum ma skilia, fliuga taren v́t af hans augum, oc meðr sva micklo mote harmar hann sitt illfelle, at millem samfleyttra tára, iþulega horðum hixtum upp riotandum, heyrez hann mæirr orðen sundr slita oc halfsogð

[1] væselegha *Cd.*

---

tarunt tam fortiter et triumphaverunt tam potenter. Et quæ ante me exstitit domina, nunc per me miserum videtur ancillanda, qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret. Et ecclesia quidem merito passura hæc est per me et meo tempore, qui non, sicut prædecessores mei, de ecclesia sed de aula assumptus sum ad hoc officium. Non de claustro, nec de loco religionis aliquo, nec de schola salvatoris, sed potius de satellitio Cæsaris, superbus et vanus, de pastore avium factus sum pastor ovium, dudum fautor histrionum et canum sectator tot animarum pastor. Posuerunt enim me nescio qui custodem in vineis, qui meam propriam non custodivi, sed neglexi. Longe certe a salute ecclesiæ anteacta vita mea. Et nunc hæc opera mea. Unde et plane video me iam a Deo derelictum et a sede sancta, in qua locatus sum, iam abiici dignum."

Dum igitur dolor eum sic urgeret, exitus aquarum deduxerunt oculi eius, ita ut inter continuas lacrymas, singultibus crebro erumpentibus, compelleretur magis rumpere sermonem quam finire. Et

vpp gæva, en þann enda a þæim binda, er hann vill oc honum likar. Ok hann angrs fullr oc hærmðar harmar mikelegha, at hann hafe uleyfelegum lutum sua ovitrlegha sem vuarlegha samþykt[1], þo at hann mege sek með nockoru mote afsaka ok sva segia, at hann gerðe þætta mæirr saker annarra manna en sialfs sins ok af aæggian margra uolldugra manna. En þo leggr hann pino a sialfan sek oc mœðer sek i mæinletum, sem hann have fyre sina skylld i fallet, bæðe i fostum oc snarplæika klæðes, sialfan sek þvingande oc sek um stund altaris æmbætte fra halldande.

Epter litenn tima gerer hann mænn á herra pavans fund með micklum skunda, þi at hann væit væl, at hann ma meðr sinne miskunn hugga hiartsara ok þæirra angr milldlegha minka. Hann ritar meðr þæim til Alexandrum pava sem innuirðelegazt, berar honum sina synð, en bæiðez af honum liknsamlegrar lausnar með hialpsamlegre lækningu. En allan tima meðan þæsser voru i ferðenne, þiar hann sinn likama meðr marghattaðre mœðo oc iðran sannre, þar til er sendeboðar koma aptr fra herra pavans, er þænna tima sitr i Senonisborgh i Frannz, meðr þæirre lausn ok likn sem hann hafðe bæizt. En þi sitr Alexander pave hælldr i Frannz en i Róm, at hann fǽr i Rom engar naðer, eða þar nockor i nand, fyre þæim þrættopava, sem kæisarenn oc Romverir hallda upp a hann, oc Octouianus hæiter, oc þæirra annarra sem hann styrkia. Vmframm lausnena fǽr Thomas ærkibyskup af herra pavanum foðurlegha huggan meðr marghattaðre styrkeng milldlegrar aminnengar. Her meðr er herra pavenn honum miok aæggiande, at hann se þa byskuplega byrðe, er hon-

[1] semþykt *Cd.*

---

pœnitentia ductus, quamvis temerarie consensisset illicitis, quamvis ex magnorum virorum persuasione culpam excusaret, quamvis ex cleri causa causam suam iustificaret, tamen a se ipso, tanquam pro se ipso commisisset, pœnas exegit, ieiunio et asperitate vestimentorum se affligens, et se interim ab altaris officio suspendens.

Post paucos vero dies, eo quod ex gestis cauteriatam gereret conscientiam, archipræsul cum multa festinatione ad Romanum mittit pontificem, utpote cuius est sanare contritos corde et alligare contritiones eorum. Igitur sicut absens per scripta poterat, vulnus detegit, medicinam quærit, toto interim tempore se affligens, donec reverso nuntio a summo pontifice, qui propter schisma Senone morabatur, super his, quibus se accusabat, per apostolica scripta abso-

um til heyrer, sterklegha berande, biðr hann hava sek viðr vanda mænn frœknlega framme, en geyma væl guðs rettar, þola væl oc glaðlega, hvat er at hondum kann koma, hafa sek framme mote kirkiunnar ovinum, epter þi sem þilikum hofðengia oc byskupe berr at gera. Sem þessor herra pavans bræf koma til Thomas ærkibyskups meðr sva bliðum boðskap, tekr hann sva herra pavans hialpsamleg hæilræðe meðr allre fyse ok fegenleika sem guðlegha giof af hinum hǽsta anda ser senda, þi at hann var af kirkiunnar ælsko oc hennar vandlæti sialfr gloande i guðs anda.

XXII.

A þæima tima er Heinreke konunge þat kunnect giort, at Thomas ærkibyskup vill eige gæva sitt innzsigle fyre konungsens vana, sem hann hafðe bæizt. Þar af harðnar konungrenn miok mote Thomase ærkibyskupe, oc tekr at þuinga hann oc angra með marghattaðum mæingerðum nylegha fundnum, sva at monnum birtiz þat berlegha, at hans bloðe ok life er epter leitat. En af þi at herra Alexander pave sitr i Frannz, ok hans fund er eige langt at sœkia, en guðs maðr Thomas ærkibyskup væit væl, at skriptagangr ma huarke geraz með bræfum ne sendiboðum, skil hann oc, sem fyrr sagðez, at hann man litenn avoxt at sua buno vinna i sino folke, af þi fysez hann at sœkia sialfr a herra pavans fund. Saker þilikra tilfælla fræistar Thomas ærkibyskup eina nott at fara leynilegha suðr um sio, ollum

---

tionis gratiam obtineret. A quo præter absolutionis beneficium multam consolationem accepit, qui etiam, ut pastoralem sarcinam fortiter et alacriter sustineret, et strenue ad opera pastoralia se accingeret, paterno exhortabatur affectu. Unde et ipse apostolicum mandatum tanquam hostiam cœlitus sibi missam in omni iucunditate suscepit, sicut qui et spiritu ferventissimus erat.

XXII.

De prima beati Thomæ fuga.

Innotuit interim id ipsum regi, quod archiepiscopus ab illa supradicta compromissione vellet resilire, in eo præcipue dum palam restitit, ne scriptum illarum consuetudinum, sicut condictum fuerat, suo sigillo corroboraret. Exinde rex asperatus gravioribus et exquisitis cœpit archiepiscopum vexare exactionibus, ita ut palam fieret intelligentibus, sanguinem eius et vitam requiri. Verum quia, ut

sinum monnum þo ovitandum utan þæim tvæimr eða þrimr, er hann vill með ser hava. En fyrir þi gerer hann sva, at honum gafz æigi frials vegr ut af rikeno, þi at þessorr er einn af þæim vanum, er konungrenn vill hallda lata, at enge byskupa eða valldzmanna skal nockorn stað or fara rikeno, utan konungsens lof eþa leyfe se til, ella þæss er i hans stað stendr, ef sialfr hann er æige viðr. Nv af þi at hann fær æige frialslega faret, þa freistaðe hann at fara með leynd laglega, at hann mætte meðr þi mote sinne færð framm koma, sem hann til fyste. Tysvar tekr hann i haf, tysvar verðr hann aptr-reka til sama landz, sem guð geve honum þat at skilia, at hann skyle slikt huarke girnaz ne vilia.

En er hans mænn verþa varer við hans brotthuarf, dreifaz þeir þegar, ok her oc huar færr huerr, sa er honum til heyrer. Sva bar til, at einn af hans klærkum kom til Kantuariam, sa er af þilikre erkibyskupsens brotferð[1] hever ecke heyrt, nema hyggr hann hava faret i nockorn annan stað. En af þi at hann klærkrenn var æcke odiarfr i ser, þa tekr hann ser nattbol i herberge sialfs ærkibysk-upsens. Sem hann klærkrenn er mættr vm kuælldet, tekr hann at angraz af brotfærð sins herra erkibyskups, oc þi oðru at hann hafðe iááð at samþyckia uleyfðum lutum. En er miket er af nott, vill hann klærkrenn sova fara ok ser naðer gæra: „Far, seger hann svæininum, oc aptr stræng yzto dyrr herbergissens, at ver megim

[1] vissi *tilf.* *Cd.*

---

diximus, dominus papa prope erat, videns et sciens vir Dei, quia confessio per scripta nec fieri solet nec debet, videns etiam, quia propter ea, quæ supra diximus, in populo suo vix fructum faceret, in propria persona summum pontificem adire disposuit. Unde et suis ignorantibus, præterquam duobus tribusve, quos secum ducebat, noctu clam transfretare attentavit. Nec enim si palam vellet, pateret egressus, inter cæteras quippe consuetudines regias fuit et hæc, quod nemo pontificum vel procerum regni absque licentia regis, vel iusti-tiarum eius, terram egrederetur. Unde et archipræsul clam egredi attentavit. Bis quidem mare ingressus, sed ingressus et repulsus, tanquam Deo per sua elementa ipsi in facto hoc resistente.

Denique comperta discessio familiares eius et famulos singulos dispersit. Cæteris tamen unus audacior, veniens Cantuariam in cameram ipsam archiepiscopi nocte se recepit. Et post cœnam sollicitus cœpit contristari de casu et angustia domini sui. Plurima

þi naðulegarr sofa.“ Hann suæinnenn kæmr i hollena meþr tendraðo liose, ser hann, huar honum þicker þilikt vera, sem Thomas erkibyskup site i æinne hyrneng æinn saman. Ok sva skiott sem hann ser hann, flýr hann brott iræddr, þi at hann hyggr at skrimsl se. Seger klærkenum, hvat hann hefer séét, oc klærkrenn kvetz æige trva fyrre, en hann sér, at sva er sem hann seger. Stændr vpp þegar oc gængr þanneg oc finnr þar fyri sitia Thomas ærkibyskup. Thomas erkibyskup kallar saman nockora brœðr af kirkiunne, seger þæim, huerso honum hefer farez, oc at honum synez, sem æige hafe vile guðs til þess veret, at hann hafe brott faret. Epter þætta gengr hann til borðz oc sitr litla rið. Siðan færr hann at sofa. Sem mœrgenn kæmr, koma konungs mænn þess erendiss a ærkibyskups garð, at þæir take allt hans goðz i konungs valld, þi at þæir hofðu hæyrt af hans brotfærð, en vissu eige hans tilkvámo. En er þæir heyra, at hann er hæima, huerfa þæir þegar brott þægiande saker þæirrar skammar, er þæir hava af sinum illuilia, þi at þæir mægo æige þi alæiðess koma, er þa girner at gæra.

Thomas ærkibyskup skil nv, at vile guðs oc valld var miok mote honum i þæsso tiltœke, sem hann hafðe framm faret. Sva heyrer hann ok, at Hæinrekr konungr styggiz miok af þæsso. En af þi at hann ælskar konungenn af hiartalegre dygð, þa færr hann mæðr allum skunda a hans fund, ok finnr hann i þæim stað er Videstock

---

itaque parte noctis transacta, volenti quiescere: „Vade, inquit puero et claude ulterius ostium aulæ, ut securius dormiamus.“ Veniens autem illuc puer accenso lumine, aperto ostio, vidit archiepiscopum in angulo sedere et solum. Quo viso territus aufugit, putans se phantasma vidisse. Eo suggesto, clericus ille nullatenus voluit fidem adhibere, donec in sua persona verum probaret. Et veniens, sicut dictum est, sic et invenit. Convocatis igitur quibusdam fratribus ecclesiæ Cantuariensis, exposuit eis archiepiscopus, quid sibi acciderit, et quod nondum fuerit voluntas Dei, ut recederet. Recreatus igitur breviori cœna quievit. Mane autem facto irruerunt ministeriales regis, ut archiepiscopo fugiente confiscarent omnia. Sed audita et visa eius præsentia confusi siluerunt.

Igitur intelligens archipræsul Deo minime placere, quod attentavit, audiens etiam certissime et sciens regem ex hoc exacerbatum, popterea mœstus, quia adeo regem diligebat, apud regiam mansionem, quæ dicitur Wodestoc, acceleratim accessit. Rex vero venienti

hæiter. Sem hann kæmr a konungsens fund, tekr konungrenn honum sœmilegha, oc þo æige sem von var oc vant var. Konungrenn lætr, sem hann vite æcke af erkibyskupsens færðum, nema meðr ollu ifer þeger þi, er hann heyrt hafðe. En þat ætlar ærkibyskup þo meðr engo mote eða hans mænn, er með honum varo. Ifer þeger konungrenn, sem ek sagða, nema glænzar með gra gamne a ærkibyskupenn, epter spyriande hvar fyri er hann villde sina fostriorð sva skiott firraz, sem landet mætte æige baðum þæim nœgiaz. Af þilikum konungsens orðum skil Thomas ærkibyskup, sem sa er kænde konungsens skaplynde longu aðr af þæim marghattaða hæimolleika, er hann hafðe með konungenum fra fyrsta tima haft, at hans hugr af goðum vilia var fra honum snuenn, sem sialfum honum gæfr skilia. Þetta sama seger hirðsueitin honum af hollenne. Fyre þessa skylld biðr Thomas ærkibyskup konungenn orlofs ok fáer þegar. En af þi at hann skil af þæim hinum uollduga, er vindarner uǽgia, en hofen lǽger, sina brottferð vera bannaða at sinne or landeno, þa hugsar hann nu meðr ser, oc i lioðe sinum vinum sagðe, at heðan af er annathvart hærvilega a hǽl faranda, ella karlmannlegha mote konungenum oc hans rongu raðe striðanda.

XXIII.

A þæima tima er i fængez af Ebroicense byskupe, at konungenum ok erkibyskupenum seme. En Hæinrekr konungr uill enga

---

ad se archipræsuli honore, non tamen quem solebat, exhibito, dissimulavit audita. Quod tamen archipræsul, et qui cum eo erant, minime arbitrabantur. Dissimulavit, inquam, nisi quia velut iocando improperavit archipræsuli, quare terram suam deserere voluisset, tanquam si ipsos duos simul capere non potuisset. Verum iam deprehendit archipræsul, qui regem ex multo tempore familiaritate eximia noverat, cor regis elongatum a se. Et qui de aula erant id ipsum iam prædicabant. Unde et quantocius licentiatus a rege discedens, et intelligens ab ipso, cui venti et mare obediunt, egressum eius de terra inhibitum, cogitabat iam intra se, et sereto etiam suis expressit, deinceps aut cedendum turpiter aut certandum viriliter.

XXIII.

De zelo archipræsulis pro dignitate ecclesiæ.

Interea elaboratum est ab episcopo Ebroicensi, ut rex et archiepiscopus in gratiam revocarenter. Rex autem ad gratiam sine su-

vinatto hallda viðr ærkibyskupenn, nema hans vanar se aller halldner oc erkibyskupsens innzsigle styrkter, þi at hann gæfr þæim litenn gaum, er sva seger: „Væi þæim, er rong log setia, til þess at þæir fatœkum þrongui i dome, oc þæir lágum oc litilatum i folke guðs ofrið bioðe.“ Sem byskupenn fæzt fast i friðargerðenne millem konungsens oc ærkibyskupsens, sender Thomas erkibyskup bræf til herra pavans, þi at hann girnez miok guðs naða, kirkiunne til friðar ok farsælldar, i huerio er hann synez biðia, at konungleger vanar, er þæim riss allt sundrlyndi af, se af herra pavanum styrkter ok samþykter. En huerso væit þæssor ostaðfesta viðr þessa hins staþuga, at hann biðr, at þæir hiner uloglego luter se nu af herra pavanum styrkter oc samþykter, er sialfr hann villde fyrr meðr engo mote samþyckia? En ef Thomas ærkibyskups orð ero rett skilð, þa skytr hann þesso vandamale a hins héra skyn oc meira sem maðr væl vitr, at þat er hann dirfez eige at gera af sialfum ser, girnez hann at skilia, huerso honum hœfer at gera oc fram fara, sakar þess at hann fœre glœpenn af sialfum ser, en væite sinum herra konungenum epterléte.

En herra pavans sœmð ok siðléte ma eige um turnaz ne af rettum vegh uikiaz viðr þilik bræf oc bæizlor, þi at hann skil konungsens oc erkibyskupsens dæilo, oc visse hann hana fullkomlegha fyrre, en fyre hann kœme at sinne, af þi kænner hann, at þilik erkibyskupsens bœnarorð risa mæirr vpp af nauð en naðum. Alexan-

---

arum legum confirmatione compelli non poterat, non attendens legislatorem dicentem: „Væ qui condunt leges iniquas, et scribentes scripserunt iniustitiam, ut opprimant pauperes in iudicio et vim faciant humilibus populi Dei!“ Unde cum episcopus ad pacem instaret et archiepiscopus ecclesiæ profectum desideraret, qui sine pace provenire non poterat, mittit ad Romanum pontificem, tanquam rogans consuetudines illas confirmari. Quæ tam subita viri mutatio, quæ tanta constantis inconstantia, ut modo rogaret enormia confirmari, ad quorum consensum prius non potuit inclinari? Nimirum maioris arbitrio reliquit, quod per se non præsumpsit, ut a se culpam transferret, et domino suo satisfaceret.

Sed beati papæ religio circumveniri non potuit, qui regis et archipræsulis certamen ex ordine cognovit. Archipræsul itaque fultus apostolica auctoritate et exhortatione, sicut erat spiritu fervens, mox excussit se, cum prophetico sarculo evellens, destruens,

der pave skrifar nu bræf meðr sinne postolegre blæzan til Thomas ærkibyskups, i huerio er hann styrkte hann til rettrar frammfærðar meðr bliðum orðum blæzaðrar fortolu. Sem Thomas ærkibyskup er styrktr hæilræðum herra pavans mæðr foðurlegre frammæggian, hefer hann sek framme þegar, sem sa er hann er fullr virðulegs vandlætiss hæilagrar kirkiu, ræinsande folket af saur oc synðum ok morghum rangyndum, huartueggia meðr bliðu oc stundum æi siðr mæðr striðu, læiðande sva a rettan vægh guðlegra laga, at hann kænner þæim, huat er hann hafuande er, eþa huerio er fylgiande er. Biðr oc byðr af guðs halfo, at mænn hallde þo logh, sem heilager fæðr hava af guðs halfo skipat, guðe til tignar, hæilagre kirkio til sœmðar. Sva gærer hann ok sialfr, sem hann kænner auðrum. Hælldr hann oc fram kirkiunnar logum, huerge fyresmáánde konungsens goða vana, en vánda vana, er hann skil at inn voru læidder a kirkiunnar skaða, fyribyðr hann hueriom manne at hallda eþa mote kirkiunne framme hafa. Sva læiðer hann folket epter megne, sem hann viðr kæmz, a hialpsamlegan vægh með sœtum orðum oc virðuleghum verkum, allan hugh a læggiande, at retta með folkeno allt þat, er hann finnr ranglega upp runnet, sva at þat finnz ecke, sem vsœmelegt er eþa guðe gagnstaðlekt.

Sem Hæinrekr konungr sér, at hann vinnr ecke i þi, er hann freistar oc frammfærr, snyz hann af vandra manna rœðum a þat ráád, at koma þi legatavallde af Cantuariensi kirkio, er hænnar formænn hava iamnlega haft af herra pavans vallde. Af þi gerer hann

---

dissipans, et eradicans quidquid in horto Domini male plantatum reperisset. Non quiescebat manus eius, non parcebat oculus. Quidquid etiam pravum, quidquid asperum, quidquid distortum, non iam cum prophetico sarculo, sed in evangelica securi deiiciens; regias quidem et ecclesiasticas consuetudines bonas conservans, alias vero in ecclesiæ detrimentum vel cleri dedecus introductas, tanquam spuria quædam vitulamina resecans, ne mitterent radices altas. Et tanquam de silvestri nimis silva et veprosa, sic nitebatur pro viribus quidquid asperum, incompositum, indecorum, obviumve foret, totum de populo suo delere et exstirpare, ut faceret prava in directa, et aspera in vias planas.

Videns itaque rex, quia in his, quæ tentabat, non procedebat, ad id ex consilio malevolorum divertit, ut ad æmulum domini Cantuariensis legationem apostolicæ sedis transferret. Quod cum missis

mænn mæðr bréfum til herra pavans, i huerium er hann biðr hann fá einshuerium sinna manna þætta valld. En hann fær eige i fyrsto, sakar þess at sva fannz i fornum skriptum, at Cantuariensis kirkia hafðe þæsso sœmðarvallde meðr tign iðulega halldet. En af þi at Alexander pave, sem hann huglæiðer þætta mal meðr sialfum sér, skil hann sva af sendiboðanna orðum ok þæirra frammfærðum, sem af þæirra grimlæik kunnum ok sonnum, er konungsens ero hæster oc hæimolegster ráðgiafar, at Thomas erkibyskup man af þesso fa þyngsl, sua at konungrenn oc hans mænn manv þæssa a honum hæmna, æf konungenum væitiz æige, at nockorum hans vina se þætta valld fænget. Sakar þessa sender Alexander pave Hæinreke konunge bræf, er honum birte, at hann man þætta valld fa nockorum hans vina[1], sem hann til bæiddez, meðr þi skilorðe[2], at Thomase erkibyskupe læiðe her af enga þuingan huarke af konungenum ne nockorum auðrum. Nackoru siðarr sender herra pavenn goða mænn oc gofga mænn af sialfs sins curia til Hæinreks konungs i Ængland meðr þæsso vallde. En er þæir fa engo til vægar komet, þi er þæir vilia, millem Hæinreks konungs oc Thomas ærkibyskups, snua þæir sinne færð skiott aptr. Sem konungrenn hæfer þat fænget, er hann til bæiðez, hœlez hann, at hann hever fænget valld af herra pavanum ifer Thomas ærkibyskup.

Ecki bliðkaz konungrenn við slikt, ne vandréðe niðr sætiaz, hælldr harðnar hann, þi at hann létr taka alla klærka, er at illgerðum verþa kunner oc sanner, oc lætr sina soknara dœma þa,

[1] vinum *Cd.* [2] slilorðe *Cd.*

---

nunciis postulasset, et non impetrasset, eo quod ab antiquo Cantuariensis ecclesia legationis privilegio gaudere dignoscitur, cognovit et coniecit Romanus pontifex, cum ex nunciorum protestatione tum ex nota curialium crudelitate, quod vindicandum esset in archiepiscopum, nisi regi permitteretur de voluntate sua legationem cuiquam suorum conferre. Unde litteras censuit regi dirigendas, quasi legationem et legationis officium concederent, et gravamen archiepiscopo inferre prohiberent. Igitur qui missi fuerant, cum sanctitatem viri ad aliud inclinare non possent, cum umbratili et vana legatione reversi sunt. Quam rex suscipiens gloriabatur, ut fertur, in nominis umbra, tanquam in archiepiscopum potestatem accepisset.

Sed nec in his finibus lis et ira subsedit, sed progressa est super alterutrum sine mensura caput. Rex enim clericos homicidas,

þegar er þæir varo sino æmbætte af sætter. En er Thomas erkibyskup heyrer þætta, hugleiðer hann, huat er huerium domara til heyrer yfer þilikum at dœma, skoðar hann skynsamlegha ok finnr huerge, at veralldlegt valld eige klærka at dœma, fyrre en kirkian hæfðe þæim fyre sina þriotzko oc fullkoma illzko af sinum miskunnarfaðme meðr rettre refseng út kastat, sem kirkiunnar log vatta, þau er hæilager fæðr sætto, epter þi sem seger: Ef sa glœpr er gorr, er hæilagre kirkio til hæyrer yfer at dœma oc retta ræfseng a læggia, fare byskupenn hænnar loglegr domare framm epter rettyndum oc fornum sætningum, prove malet, dœme siðan, sæte skript, engum aðrum verallegum domarum til kallaðum. Nu af þi at Thomas ærkibyskup væit þat væl, at veralleger hofðingiar hava ecke valld yfer þæss hattar malum, þa lætr hann huarke kirkna mal ne klærka provaz ne dœmaz nema fyri þæirra loglegum domarum. En er klærkarner ero af byskupunum eþa þæim, er þæir fa sitt valld, provaðer at vándum verkum, þa voru þæir sinum sœmðum af sætter oc sino æmbætte af suipter, en æige særðer ne skæmðer ne liotlega aflimaðer. En er allr vægr meðr vigslum være af þæim tekenn, oc felle þæir optarr i þilika glœpe, þa skylldo þæir af verallegum domarum epter landzlogum provaz oc dœmaz.

---

fures, latrones, sicarios. aut aliis flagitiis deditos, ad sæculare iudicium trahebat, ut confessi vel convicti de crimine officio suo privarentur, privati curiæ traderentur. Archiepiscopus vero, quid cui iudici liceret in causis considerans, nihil invenit quod habeat in ecclesiastica causa criminali potestas sæcularis, quæ de divinis rebus definire non potest, iuxta constitutionem illam: Si crimen ecclesiasticum est, tunc secundum canones ab episcopo suo causarum examinatio et pœna procedat, nullam communionem aliis iudicibus habentibus in huiusmodi causis. Hæc et his similia considerans archiepiscopus, clericos infames non nisi apud ecclesiasticos iudices permittebat conveniri, ubi convicti propriæ dignitatis officio spoliarentur, non mutilarentur, quia non iudicat Deus bis in id ipsum, vel ne forte duplici pœna multati, laicis infamibus conditione viderentur inferiores. Sed si post degradationem relaberentur in consimile flagitium, secundum publicas leges a sæculari iudice punirentur. Non enim decebat, ut dicebat, quamvis inordinatos, inordinate iudicari.

Þiliker luter oc þessum liker kvæiktu konungenn upp til mikillar reiðe mote Thomase ærkibyskupe oc mote ollum þæim, er meðr honum hielldo, oc er æ daglega vaxande, þar til er hon snyz i hatr. Sem byskuparner spyria, at konungenum mislikar, er þæim þegar aptr a vege, þi at þæir villdo æige mvna ne nockora skyn fyri þi vallde oc vanda gera, er þæir æigo meðr retto fyri svara, nema vænda sinum guðleghum hervópnum hærvilegha ser at bokum. Ok æigi vilia þæir nv lifa ser ne sinum undermonnum meðr traustum truarennar skillde, þi at þæir vilia eige ne þora a þeima oroatima at standa meðr sinum andlega fæðr dyggilega ne kirkiunnar rette loglega framm hallda, hælldr venda þæir sinne sœmð með samvizko i faheyrða flærð nograr illzko. Ok þar sem þæir varo ser minnum monnum skynsemðar skugsion skipaðer til sannrar raunar retlegs epterdœmiss, þa verþa þæir nu sialfer af sino uþorane oc vanrœkt sinum undermonnum at ferlego fottroðe, fyresmaðer af sialfra sinna hæimsko oc favitzko.

En guðs maðr Thomas ærkibyskup var ecke þi siðr minnegr, huat er þi vallde ok virðeng til heyrðe, er hann hafðe. Þi skipte hann ecke skape viðr nockorskonar hermð eða harðende, nema var ǽ úskiptelegr i verkum oc vilia með staðfostum sannyndum. Oc þo at hann se af monnunum fyrismaaðr, þa hælldr (hann) þo sino siðlǽte með reglulego rettlæte. Af þi er guð með honum, at hann vikr sér eige ne vm vænder, þo at honum se af vándum monnum hæitet harðyndum, þi likazt til at iamna, sem þat tre, er sek hefer i sinum uppvæxte hátt upp hafet oc rótum hæfer under sek ramlega komet; þo at kuister tresens bifez eða brotne við stóra storma oc sterka huiruilvinda, eþa með ollu af falle, þa stændr þo sialft treeð fast ok uskælft i sinne stoðu oc fellr eige við vælle. Sva stændr ok

---

Hæc et huiusmodi iram regis accendebant. Et iam ira præceps ferebatur, et per diuturnitatem temporis invalescens in odium vergebat. Quapropter episcopi non reminiscentes se super gentes et regna ad evellenda vitiorum plantaria constitutos, non modo non sumpserunt scutum fidei, ut starent pro domo Domini in die belli, sed et posuerunt corpus suum in terra, ut fieret via transeunti.

Nihilominus tamen vir Dei, acceptæ potestatis memor, Deo sibique relictus, immobilis permanebat. Egerat in altum abies radices suas, et licet defluentibus foliis ramisque suis, tamen ad turbinem ventorum deiici non poterat. Sed heu! grandis quidem opera, sed

hinn sæle Thomas ærkibyskup meðr sinne dygð oc drengskap i kirkiunnar malum þisa nest einn saman upp, þi at aller aðrer fello fyre konungsens ogn oc aga, þæir er honum hofðu her til fylgt, sva byskuparner hans brœðr sem hiner, er minne von var at gvðs rettar gætte. Faer fylgðo honum i þæssum malum, en marger sprungu upp mote honum til bæggia handa mattuger mótstoðumænn. Þa renna hans avvndarmænn daghlega til Hæinreks konungs með nyivm kvittum af hans frammferðum, rœgiande hann sva segiande, at hann vill þa vana nu meðr engo mote hafa, er hann hefer konungenum svaret at hallda. En sumer gengo fyri konungenn gratande, þæir er a sialfan hann kæra ok honum sva segia, at su mickla vinatta, er hann hefer til erkibyskupsens, gerer honum of mickla frammhuot ok fylge at fara þi ollu framm, sem hann vill. Segia honum, ef sva gængr lenge, sem framm var faret af erkibyskups hende, at hann man þa skiott alla af ollu sino goðs flætta. En þo varo þæir honum grimmaster, er konungenum gengo nester, þi at þæir brigzla honum i augo upp opinberlega, at hann var allra þæirra goðra luta oc gofuglegra ominnegr, sem hann hafðe af konunglegre millde, epter þi sem sialfr hann villde.

Oc sva sem hans[1] . . . .

[1] *Her mangler 2 Blade i Codex.*

---

parva mora. Jam enim eo ipso suscitantur ei adversarii a dextris et a sinistris. Currunt hinc quotidie ad regem rumigeruli, accusantes quod consuetudines regias, quas archiepiscopus se observaturum iuraverat, non observaret, inde vero pulsant queruli plangentes, quod de nimio regiæ gratiæ favore confisus eos exhæredasset. Sed super omnes æmuli aulici pungunt et instigant, improperantes iam manifeste tot et tantorum bonorum ingratitudinem.

Et hanc circa beatum virum dexteræ Excelsi mutationem maligna interpretatione conati sunt impii obfuscare, superstitioni ascribentes, quod vitam duceret arctiorem. Zelum iustitiæ crudelitatem mentiebantur. Quod ecclesiæ procurabat utilitates, avaritiæ attribuebant. Contemptum mundani favoris dicebant esse venationem gloriæ. Curialis magnificentia fingebatur elatio. Quod divinitus edoctam voluntatem sequebatur in plurimis, nota supercilii inurebatur. Quod antecessorum metas in tuendo iure sæpe videtur excedere, temeritatis arbitrabantur indicium. Nihil iam ab eo vel dici vel fieri poterat, quod non malitia infelicium hominum depravaret; adeo quidem,

ut regi persuaderent, quod, si archiescopi potestas procederet, regia dignitas esset procul dubio peritura, et nisi sibi et hæredibus suis prospiceret, is demum futurus esset rex, quem clerus eligeret, et quamdiu placeret archiepiscopo, regnaturus.

XXIV.

De citatione archipræsulis apud Northantune.

Proinde aggravabat rex manum suam in archiepiscopum, eum citari faciens peremptorie, ut die statuto regi responderet de his, quæ sibi fuerint obiecta. Et præter tempus locus etiam determinatur, nobile videlicet illud et regium castrum, quod dicitur Northamtune. Ad diem et locum hunc ex edicto regio regni pontifices universi et proceres districtissime convocantur. Facta igitur concione trahitur in causam archiepiscopus, quod ad quandam regis citationem se in propria persona non exhibuerit. Qui licet se sufficientem responsalem pro se misisse probaverit, tamen omnium procerum et etiam pontificum iudicio mox omnia eius bona mobilia sunt confiscata, nisi forte regia clementia vellet temperare iudicium. Quod ita vulgo dicitur: De omni mobili suo in regis misericordia iudicatus est. Dum vero audisset se iam iudicatum sic: „Quale, inquit, sit iudicium hoc, me etiam tacente, sæcula post futura non tacebunt. Nova quippe iudiciorum forma hæc est, forte secundum novos canones apud Clarendune promulgatos. Siquidem a sæculo non est auditum, quemquam Cantuariensem archiepiscopum in curia regum Anglorum pro qualicunque causa iudicatum, tum propter dignitatem ecclesiæ, tum propter auctoritatem personæ, tum quia ipse regis et omnium, qui in regno sunt, spiritualis pater sit, et ob id semper ei deferendum ab omnibus.“ Verum multo magis, quam de iudicio vel proceribus iudicantibus, de confratribus suis et coepiscopis querebatur, novam dicens formam hanc et ordinem iudiciorum novum, ut archipræsul a suis suffraganeis, pater a filiis iudicetur. Et hæc sententia sic lata in archipræsulem feria quinta prima fuit concilii actio.

XXV.

De opere secundæ diei.

Die vero sequenti rex ipse exegit ab archipræsule pecuniam, quam, ut asserebat, cancellarius tunc a se acceperat mutuam, argenteorum videlicet libras quingentas. Quas licet archipræsul a rege sibi donatas, non mutuo acceptas in veritate affirmaverit, has tamen

. . . . geva.“ Thomas erkibyskup spyrr nu byskupana, er meðr honum varo inne strængðer, huerio suara skyllde. En þæir þegia aller vm stund. En epter hugsanar tima aminnez byskup Hæinrekr Vintoniensis, þi at hann uill erkibyskupenum væl oc fylger honum, huat er hann gætr, ok þo læynilegha saker konungsens ognar oc aga, at þann tima sem trakterað var um hans kosneng til erkibyskups, sem hann var konungs cancelér oc Kantuariensis kirkio erkidiakn, at hann var af ollum lutum þæim leystr ok fullkomlega

---

regi solvendas adiudicaverunt æmuli, eo quod archipræsul pecuniam illam, etsi donationis titulo, quem tunc probare non poterat, confessus est recepisse. Adiudicata sibi pecunia, exegit rex cautionem. Quod cum facere moraretur archipræsul, dictum est ei in faciem, quod aut caveret aut remaneret. Verum nonnulli, rege iam ex directo adversante, videntes archipræsulem ab omnibus, etiam suis suffraganeis, destitutum iam quodammodo naufragari, commoti aliqui eorum sponte se obtulerunt et fideiusserunt pro eo. Et erant fideiussores quinque, unusquisque pro centum libris. Et hoc actum feria sexta fuit secunda concilii actio.

XXVI.

De opere tertiæ diei.

In crastinum vero cum sederet archiepiscopus seorsim in quodam conclavi cum suis coepiscopis, ex edicto regis seris obiectis, ne pateret exitus, propositum est ex parte regia adversus archiepiscopum, quod cum haberet vacantes episcopatus et abbatias, et multos reditus domini regis per annos plurimos in manu sua. nullam ei super his reddidit rationem, quam nunc sibi rex requirebat exhiberi. Et reddente rationem, rationis summa taxata, videlicet circa triginta marcarum millia.

In palatio vero et alii qui ad concilium venerant universi iam audientes hoc obstupuerunt. Et iam sparsim submurmurabant solam captionem archipræsulis superesse. Alii vero etiam graviora suspicabantur, et hoc quidem iam passim. „Super his, inquit archiepiscopus, prudentiores volumus consulere et de consulto respondere.“ Dum igitur pontifices qui aderant, quid super his respondendum agendumve esset requirerent, Henricus tunc Vintoniensis episcopus, qui quidem archipræsuli favit, sed propter metum occulte, tandem recordatus est, quod in electione archipræsulis tunc Cantu-

frælstr, er konungenum ok hans garðe til heyrðo, bæðe af uerkum oc uilia, sem þæir goðer mænn mattu þa skilia, er við varo, oc mæðr þæima hætte var hann hæilagre Cantuariensis kirkio gevenn oc aptr golldenn. Meðr þeima hætte bar byskup Hæinrekr sitt vitne. En er byskuparner er viðr varo, heyra sva uist uitne boret af sva agætum manne, þa mega þæir með engarre skynsæmð nockot mote bera.

Byskup Gillibert Londoniensis, Cantuariensis kirkio dekan, mæler til erkibyskupsens: „Faðer, seger hann, ef þer aminnez, af huilikre dygð oc drengskap er herra konungrenn hever yðr sva háátt hafet, oc huilikan uegh oc uirðeng er hann hever yðr gevet, oc i annan stað vili þer hugum læiða timanna vesolld oc þæirra vandskap hæruilegan (oc) harðan, meðr þi raðleyse sem þer hafet allre kirkio Englandz oc ollum oss byskupunum yðrum brøðrum fyre buet, þa seger ek sva, at þér eiget æige at eins sialfs yðars erkibyskupsdœme[1] fyri konungenum upp geva, nema iamvæl eigu þer tiu lutum mæira aptr at greiða, ef hann uill sva krefia, oc i ollum lutum eigo þer fyri honum at vægia oc sialfa yðr lægia, til þess at hans hugr hœgez oc hans reiðe lægez sva. Oc ef minn herra konungrenn finnr litileti með uerþugu tillæte með yðr, þa væner mik, at hans ualld oc millde man þer með ollu oskaddo aptr fa þat, sem þer hafet aðr i hans ualld upp gæfet.“ Sem hann þagnar, svarar honum Thomas erkibyskup: „I nog birter þu, broðer, huat raðe er þu gefr ut.“

Byskup Hæinrekr Vintoniensis, er vigt hafðe Thomas erkibyskup, oc þat uitne bar, sem fyrr var sagt, at hann var fullulega frælstr af ollum lutum, þæim er hann hafðe gort a konungs garðe, svarar

[1] erkib'dœmiss *Cd.*

---

ariensis archidiaconi et regis cancellarii, ab omnibus curiæ nexibus Anglicanæ ecclesiæ redditus fuerit absolutus. Et quidem huius tam evidenti testimonio reliqui episcopi deesse non poterant.

Verum Londoniensis episcopus Gillibertus, decanus ecclesiæ Cantuariensis, inquit: „Si, pater, recolis, unde te dominus rex sustulerit, quid tibi contulerit, considerata temporum malitia, quam ruinam Catholicæ ecclesiæ et nobis omnibus paraveris, si in his regi resistere volueris, non solum archiepiscopatum sed in decuplo, si tanti fuisset, cedere deberes. Et forsitan, si hanc in te rex viderit humilitatem, te in universum restituet.“ Archiepiscopus inquit: „Satis innotuit, quid consulto responderis.“

Deinde Henricus Vintoniensis episcopus subintulit: „Hæc, ait, forma consilii catholicæ ecclesiæ penitus perniciosa nos omnes obli-

rœðu hins byskupsens Gillibertz ok þi ráðe, er hann gaf erkibyskupenum, oc mæler: „Þetta raað er Gillibert Londoniensis gaf erkibyskupenum, er með ollu skaðvænlekt hæilagre kirkio, þi at þat bindr alla oss berlega, saurgar oc suiuirðer. Eða huar skal heðan af kirkiunnar réttr oc roksæmð standa, ef várr erkibyskup oc allz Englandz primas gefr oss af ser slikt epterdœme, at viðr hofðingianna ognarhót skyle huerr byskup sina sœmð oc sannynde með kirkiunnar rette upp gæva, oc þær salur uiðr skiliaz. sem hann hever guðe fyri at svara. Man eige sa vera hennar rettr þisa nest, at enger luter gerez epter kirkiunnar logum oc hæilagra fæðra sætningum, hælldr vanvirðez hon oc væslez með ollum þæim, sem henne til heyra, sva at skamt man at biða, at slikr man vera lérðr sem læikmaðr, vigðr sem úvigðr." Sem hann hefer sliko svarat, sem honum likar, þagnar hann.

En byskup Hylarius Cycestrensis, glæsilegr i orðum, sniallr i frammburðum, hæfr sina rœðu a þessa læið, svarande orðum hins byskupsens: „Vére timar eige sva harðer oc illzkofuller, sem nu ero af þessum ufriðe oc uró, sem nu er i kristne guðs, þa være þessorr hattr halldande, sem skilia ma, at þer villdit at vére. En huar er kirkiunnar log ero nockot sva vond at skilia, þa synez mer, at i þæim punkt se, hit mesta er ma, harðyðge heptande oc striðlæike stoðuande, til þess at hatrsamleg hirting fyrikome þi æige, er diuphugað dispenséran ma fagran framgangsvægh finna. Af þi er þat mitt raað, at ver byskuparner végem fyre konungenum um æina stund, oc gætim þess, at ver rasem æige fram fyre raðen þat nockot at skipa, at þar af faim ver hart oc haðulegt aptrkast, sua at þar fyre

---

gat et confundit. Quod si archiepiscopus noster et totius Angliæ primas nobis id reliquerit exemplum, ut ad nutum et comminationem principis quisque episcopus auctoritati et curæ animarum sibi commissæ debeat cedere, quis erit de cætero status ecclesiæ, nisi ut nulla agantur de iure, sed omnia confundantur pro libitu, et sic erit sacerdos sicut et populus?

Hilarius Cicestrensis episcopus, qui et ipse gloriosus in verbis, subiunxit: „Nisi temporis instantia et catholicæ ecclesiæ perturbatio aliud exigerent, standum utique esset verbis sententiæ. Verum ubi nutat canonum auctoritas, plurimum subtrahendum est severitati, ut in eo perficiat dispensatio, quod posset destruere severa correctio.

berem ver lenge rauða kinn meðr fullre sviuirðing." Sem hann hefer sva sagt, þagnar hann.

En byskup Robert Lincolniensis einfalldr maðr oc skýrrar skynsæmðar tekr til máls: „Þat er ollum auðsynt, at dagar þesser, sem ifer mænn ero komner, ero harðer, þi at sva synez, sem epter se læitat life oc bloðe þessa mannz erkibyskups. Af þi man hann nauðsyn til reka at taka annanhuarn þessarra kosta, at gæfa vpp erkistolenn, ella af lata lifeno. En æige se ek, huerso hann ma erkistolsens niota, ef hann skal fyri þa sok dauða þola, er hann uill æige upp gæva." Sem hann þagnar, seger byskup Bartholomeus Exoniensis: „Dagar þesser, sem ifer ero komner, ero huartueggia harðer ok illzkofuller, sem aller vito. Ok af þi virðez mer, at meðr þole under yferhylmingar skugga se til þess frammfaranda, at ver megem þænna striða storm uspellaðer um liða. En þat man æige auðuellt at fa, nema sannynda hirting se hælldr i mæirum logum aptr halldet. Ok sem mer synez, þa krefr oss þess sama su ruglan oc rœring, sem nu er iver komen, at harðre hirting se miok aptr halldet at sua buno, einkanlegha fyri þa sok, at þetta er æige upp a almennilega kirkio asokn, nema hælldr vpp a æinn mann ofsokn. Oc af þi sǽter þat meira raðe, at æinn maðr þole helldr nockor sva harðynde, en kristne oll læggiz under ugrœðelegan haska i Englande."

Sem hann hefer sagt, huat er honum likar, er byskup Rogeirr Vigorniensis epter spurðr, huat raðe er hann uill her til gæva, eþa

---

Censeo igitur cedendum regiæ voluntati, sed ad tempus, ne præpropere procedamus id statuere, unde sequatur durior res sive tristior.

Episcopus deinde Lincolniensis, simplex homo et minus discretus, ait: „Patet vitam hominis istius et sanguinem quæri, et necessario erit alterum horum, aut archiepiscopatui aut vitæ cedendum. Quis ergo fructus de archiepiscopatu proveniet, si proinde vitæ cesserit? nec id video." Exoniensis autem episcopus Bartholomæus ait: „Palam est quoniam dies mali sunt. Et si possimus sub dissimulationis umbra huius tempestatis impetum pertransire illæsi, id præcipue procurandum est. Sed nec ad id facile perveniendum, nisi subtrahatur plurimum severitati. Temporis instantia id requirit, maxime cum non sit generalis sed personalis hæc persecutio. Satius est igitur unum caput in parte periclitari, quam totam Anglicanam ecclesiam inevitabili discrimini exponere."

Vigorniensis vero episcopus Rogerus requisitus et ipse, quid inde sentiret, ita temperavit responsum, ut etiam negando palam faceret,

huat hann uill her um segia. En hann hœfer sva sino andsuare, at hann neitande syner sialfr berlega, huilikan hugh er hann hever. Þi at hann kemz sva at orðe: „Ecki, kueðr hann, gæf ek her nockorskonar ráāð til, þi at ek mæle mote sialfs mins samuitzko, sœrande mina sál meðr fullre fyrdœmeng, ef ek sege þat valld uera uppgefanda saker konungsens uilia eþa hans ognar oc aga, er ver byskuparner hafum af sialfum guðe at geyma kristinna manna salna, þæirra er oss ero af kirkiunnar vallde a hende folgnar. En ef ek sege, at ver skalum mote þi standa, er konungrenn vill at se, þa ugger mek, at hans mænn heyre oc fram bere min orð fyri konungenn, ok ræðumz ek þa, at ek verþe skiott útkastaðr, fallande i hans fulla reiðe, sva at minn lutr verþe með hans opinberum ouinum oc dræpileghum dauðamonnum. Þar fyri segi ek æi ne ræð ek þetta vera frammfaranda, ne hitt meðr fullu halldanda.“

Sem þæir hava af þesso tractérat um stund, þagna þæir, ok sva sitia þæir um hrið, at enge þæirra mæler nokorskonar orð viðr annan. En epter hœuilegha hugsanarstund mæler Thomas ærkibyskup, sem hann hever til þess funnit list, at herberget lukiz upp iver honum: „Kalle mer, seger hann, tva iarla, er með konungenum ero-ok nefner þa-þi at ek vil tala viðr þæim“, seger hann. Þæir kallaðer koma, oc at dyrum upploknum ganga þæir inn fyri erkibyskupenn með micklum skunda, þi at þæir trva sek þat æitthuat af honum heyrande, er konungenn se væl gleðiande. Standa um stund biðande sua sins erendes. Sem Thomas erkibyskup hefer sek um hugsat, huat er hann uill segia, mæler hann: „Ver byskuparner hafum af þi

---

quid animi haberet. „Nullum, ait, in hac parte dabo consilium, quia si dixero a Deo susceptam animarum curam ad regiam voluntatem et comminationem oportere relinqui, contra conscientiam meam et in capitis mei condemnationem loquetur os meum. Si sentiam regi resistendum, ecce qui sui sunt, audiunt, per quos id ipsum innotescet regi, statimque eiiciar extra synagogam, et erit sors mea de cætero cum publicis hostibus et condemnatis. Idcirco nec hoc dico, nec illud consulo.“

His ita gestis, sederunt aliquamdiu sub silentio, nec erat qui amplius his aliquid adiiceret. Et arte quæsita ut pateret eis exitus, inclusi enim erant: „Volo, inquit dominus Cantuariensis, loqui cum duobus comitibus, qui cum rege sunt.“ Quos et nominavit. Vocati illi apertis ostiis introierunt properanter, credentes aliquid audire,

talat um hrið, sem hérra konungrenn kærðe upp a oss i gær. En af þi at ver hafum eige at sinne þa mænn i hia oss, er kunnegazt er um þetta efne, þa beiðumz ver firi þa sok fræsta til morgens, at ver gævim þa þau skynsemðarsuor til þessa, sem guð vill varum hiortum teet hava." Meðr þessarre bœn oc beizlo til konungsens gerer erkibyskupenn tva byskupa Gillibert Londoniensem ok byskup Rofensem. En byskup Gillibert leyner sek með lymsko reflegrar slœgðar under byskuplegum bunaðe, þi at meðr sialfs sins velisamlegho uppkaste vender hann sino sendiboðe um, sem honum likar, en ferr æige sva framm, sem honum var af sinvm herra erkibyskupenum boðet, þi at hann seger sva konungenum, at Thomas erkibyskup beiðez fyri þa sok fresta af honum, at hann uillde honum a þeim dege fullre skynsemð fyri svara, sem hann sér, at hann ma honum goða græin gera a ollum þæim[1] lutum, er hann a fyri at suara, seger erkibyskupenn[2] meðr þeima hétte vilia væita konungenum mæira epterlæte en fyrr, epter þi sem hann kænner hans uilia til vera.

Sem Hæinrekr konungr heyrer þetta, sender hann þegar tva iarla til Thomas erkibyskups, er segia honum, at konungrenn iár þi, sem hann bæiðez, ef hann vill þat hallda, er byskuparner hofðu af hans hænde flutt konungenum. Erkibyskupenn er hann heyrir huat er þeir segia, mæler hann: „Þetta hefe ek engum manne boðet at mela fyri konungenum, vil ek ok at allz engo hafa þat, sem hon-

[1] er *tilf. Cd.* [2] uilia *tilf. Cd.*

---

quod regiam satiaret voluntatem. Adstantibus his ait archiepiscopus: „Super his, de quibus nos dominus rex convenit, contulimus. Et quia non habemus ad præsens eos, quibus res ipsa magis innotuit, ideo usque in crastinum petimus inducias, tunc responsuri, sicut Deus nobis inspiraverit." Ad hæc regi deferenda missi sunt Londoniensis et Roffensis episcopi. Londoniensis autem sub vulpe latens iniunctum sibi pervertit negotium, dicens regi archiepiscopum apud eum postulare inducias ad præparanda instrumenta, quasi statuto die rationem redditurus super obiectis, ut sic magis obligaretur archiepiscopus ad exsecutionem regiæ voluntatis.

Directi sunt igitur duo comites ad archiepiscopum postulatas ex parte regis deferentes; si tamen ratum haberet, quod ex parte sua per episcopos fuerat regi suggestum. Quo audito, ait archiepiscopus se id in mandatis non dedisse, neque id, quod regi suggestum fuerat,

um hefer auðro uis veret flutt, en ek hefe fyri sagt, hælldr skal ek i mœrgen, ef guð lofar, koma sialfr a konungsens fund oc svara þæim lutum, er a mek kǽraz, epter þæirre skynsemð sem guð gefr mer þa.“ Skammaz nu Gillibert byskup, er hann heyrer huat er erkibyskupenn seger, þi at hann finnr sek nu þæirre snoru vera i uafðan, er hann hafðe til þæss eygt ok uppsætt, at hann uillde væiða i sinn herra Thomas erkibyskup. Jarlarner ganga nu (til) konungsens, segia honum suor Thomas erkibyskups. Gafz nu upp þinget. En Hæinrekr konungr gængr til herbergiss. Þetta var þingat hinn þriðia dagh þessa fundar, ok sva framm faret mote Thomase erkibysupe, sem nu var sagt. Þetta var a laugardege.

Fiolðe riddara oc margt annarra manna, þæirra er meðr Thomase ærkibyskupe komo til fundar [1], skiliaz nv viðr hann konunglegre ogn skælfðer, þæir er alldre komo siþan aptr til hans. Sem Thomas ærkibyskup verðr þessa viss, lætr hann kalla til sin fatœka mænn guðs hallta eþa kræpta, ella með oðrum hǽtte vanfœra, seger at meðr þilikarre riddara svæit ma skiotara sigr vega [2], en með þæim er bake við snøru, aðr en bardagenn hœfez, oc sva hæruilega sinum herra fylgðo. Sem time er, gængr Thomas ærkibyskup til borz, enda varo nu hans herberge skipat meðr æige fǽrum, nema hælldr flæirum fatøkum monnum, en þæir varo at tolu, er fra honum flyðu, ok hælldr hann þænna dagh allan með guðlegre glæðe oc goðu gamne, utan alla opinbera umrœðu af þæim lutum, er konungrenn hafðe a hann kǽrt.

[1] viðr *tilf. Cd.* [2] viga *Cd.*

---

ratum habere, sed die sequenti Deo auctore se venturum et sicut datum fuerit desuper, responsurum. Erubuit ergo Londoniensis, dum videret se incidisse in laqueum, quem iecerat ad patrem suum decipiendum. Soluto itaque concilio ea die discesserunt ab invicem.

Multitudo vero militum, et aliorum qui cum domino Cantuariensi illuc convenerant, regio metu perterrita secessit in partem, et amplius cum eo non stetit. Quo comperto, circuiri sepes et vicos, et ad se vocari pauperes, claudos et debiles, dicens per talem militiam provenire posse celeriorem victoriam, quam per eos qui tempore tentationis turpius recesserunt. Impleta est igitur domus eius discumbentibus, et peracta dies illa cum lætitia in Domino, nulla mentione palam habita de perturbatione pristina.

XXVII.

Drottensdagenn gaf konungrenn Thomase ærkibyskupe náðer saker dagsens. En daghenn epter, þegar fyrste time er til, var hann kallaðr a konungsgarð, hefer hans þo veret beðet um stund. En um nottena aðr feck hann harðan krankleika. Þessorr krankleike kom opt at honum sva harðlegha, at hann feck sek huerge or reckio rørt. En er hans ovvndarmenn tortryggia hans siukleika, ok etla hann annattueggia litt eþa ecke siukan, þa gerer konungrenn þegar nockora uollduga mænn at skynia, ef hann se nockot siukr. Finnz þæim hann litt eða ecke krankr, þa skalo þæir kalla hann til konungsens. Sem þæir koma, kalla þæir hann þegar til konungs. Hann suarar þæim sva: „I dagh, sem sialfer þer séét, fær ek æige komet a konungs fund. En þat skalo þer vita ok fyri vist hava, ef guð uill, sem ek etla at gera, at mer hæilum man ek þar koma, en ef ek em krankr, skal mek þanneg i borum bera, helldr en ek koma þar eige.“

A þeima sama dege springr upp hueruitna horð rœða með þi mote af morghum sogð, oc iamnvæl segia sialfum erkibyskupe nockorer gofger menn, at hann man uera dræpenn, ella i myrkuastofu haðulega rekenn, ef hann kæmr þenna dagh a konungsgarð. En er erkibyskup heyrer þenna kvitt, ottaz hann þenna hurr oc ræðez sva horð orð, þi at hann kenner sek eige enn þess uerþugan at þola

---

XXVII.

De opere quartæ diei.

In crastino vero, dominica videlicet die, propter diem quievit, in secundam feriam citatus, et exspectatus archiepiscopus ad agonem. Verum ea die, in ipsa etiam nocte diei, gravissima passione iliaca percussus est. Nam et ea multoties vexabatur, eatenus quod non potuit se de lecto erigere. Invidis vero hanc fictam non veram infirmitatem arbitrantibus, de maioribus regni proceribus, qui convenerant, ad archiepiscopum mittunt, ut veritatem explorent et ad curiam citent. Quibus ille: „Hodie, inquit, sicut ipsi cernitis, ad curiam venire nequeo, sed pro certo sciatis, favente Domino, cras exhibiturum me curiæ, et nisi aliter datum in lectica vehendum.“

Ea die sermo percrebuit et a nobilibus quibusdam Thomæ nunciatum est, quod si sui copiam faceret in curia, vel trucidaretur vel in carcerem mitteretur. Timens igitur sibi archiepiscopus, eo quod necdum se martyrio sentiebat idoneum, a quodam religioso accepit

dauða fyri guðs saker. Af sva horðum hurr ok rœþum var Thomas erkibyskup af nockorum siðsamum manne aminntr, at hann synge eina messo til lofs oc dyrðar hins sela Stephani frumvatz a nesta dege epter oc biðe þann goða guðs vin, at hann uerþe þess arnande við guð, at illzkosamlegh þuerúð oc þralynde hans motstoðumanna herðe sek huerge of miok mote honum ok kirkiunnar rette.

XXVIII.

Hinn sette dagr þessa fundar, er Heinrekr konungr helldr viðr Thomas erkibyskup i Norðantun hinn þriðia dagh uikunnar, er af folkeno kallaz Mars dagr, en þat er sva sem þess dagr, er bardaga elskar oc giarna beriaz vill, verðr Thomase erkibyskupe ok fullr onaðadagr. Þi at fyrr en hann kemr a konungs fund, møta honum hans brøðr byskuparner, rézlofuller af þi sem þeir hava nylega heyrt. En fyri þi at þeir vita þat vera beðe liott ok leiðelegt, þa birta þeir honum þat eige berlega, nema koma við þat efne meðr listulegre lymsko nockot sva slœglega, sem þeir vile eige a kueða, en hann mege þo með nockoru mote skilia, þat er þæir uilia segia. Her með aæggia þeir honum með falsblandaðum [1] fagrum fortolum, at hann gefe sek oc sinn erkistol i konungsens [2] valld epter hans uilia með bliðum hugh oc gloðu hiarta, til þess at hann høgez i sinum harða huga viðr hann, oc vile sva sina reiðe við hann vpp geva. Segia sva, at

[1] flalsblandaðum *Cd.* [2] k'gsil *Cd.*

---

in monitis, quod in honorem beati protomartyris Stephani die postera missam celebraret, ne adversariorum protervitas adversus ipsum prævaleret.

XXVIII.

De opere ultimæ diei.

In crastino vero, tertia videlicet feria, quæ vulgo dies Martis dicitur, quæ et archiepiscopo vere dies Martis illuxit, antequam curiam intraret, conveniunt ad eum pontifices, attoniti quidem et exterriti propter audita. Unde non aperte propter enormitatem, sed sub quadam insinuationis specie artificiose ei suadebant, ut ipse de omnibus, etiam de ipso archiepiscopatu regis se per omnia voluntati subiiceret et arbitrio, si forte sic posset regis ira sedari et indignatio. Adiicientes etiam, quod, nisi fieret sic, iam audiret sibi in curia periurii crimen imponi, et tanquam proditorem iudicandum, eo quod

honum man þegar brugðet meinsœrum a garðenum af konungs monnum, er hann kemr þar, oc at hann man sva vera dœmðr sem sannr drottens suikare, nema sva se gort, sem konungenum likar, fyri þa skylld at þeir segia hann æige vilia þa ueralldlega vegsemð oc sœmð konungenum veita, sem honum hever (hann) svaret at hallda.

Sem honum gefr skilia, huat er þeir[1] vilia, af sialfra þeirra orðum oc slœgleghum meðferðum, þi at þæir hyggiaz hann mega véla epter sinum vilia, understendr hann allra þæirra raað meðr falsleg-um rœþum oc fanytum aæggianum, (oc) svarar þæim sva: „Brœðr miner, seger hann, þér séét nu, at hæimrenn herðer sek nockot sva mote mer meðr sinna manna agange viðr mik. Fianndenn meðr sino afle oc œþe riss ok rett mer mote. En þo harma ek sarlegaz af ollu, at syner moður minnar striða mote mer. Ok þo at ek yfer þegia, þa manu þo varer epterkomendr boða oc fram bera, huerso þer hafet mik fyrilitit oc yðr at bake latet, nema þer hafit mik yðarn erkibyskup ok andlegan foður, þo at synðugr se, vm tva daga meðr minvm ovvndarmonnum i veralleghum domvm dœmðan. Ok enn grvnar mik af sialfra yðar orðum, at þer séét eige at eins framm-luter upp a mik i fiarskoðum fyri annarra hond, nema iamvæl trui ek yðr vera bvna at draga mik ok minar synðer i læikmanna doma, at þer meget mek enn með þæim rangdœma. Ok i krapte lyðninnar under haska uigslu yðarrar fyribyð ek ollum yðr, at þer séét i

[1] þ' *Cd.*

---

terreno domino honorem terrenum, fidelitatis iuramento comprehensum, non servaret, regias videlicet ipsas consuetudines non observans, ad quas etiam specialiter observandas nova iurisiurandi obligatione se adstrinxerat.

Ex insinuatis fratrum suorum deprehendens iam votum et consilium, ipsis respondit archipræsul: „Fratres mei, sicut iam cernitis, fremit contra me mundus. Insurgit inimicus. Sed quod plango lacrymabilius, quia cæteris est detestabilius, etiam filii matris meæ pugnant contra me. Et si ego tacuero, sæcula post futura enarrabunt, qualiter me solum deserueritis in certamine, qualiter me archipræsulem vestrum et patrem, quantuscunque sim peccator, per duos continuos dies bis iam iudicaveritis. Et adhuc coniicio ex his quæ dicitis, vos non solum in civili sed in criminali causa, in foro sæculari, iudicare me paratos. Verum communiter vobis omnibus in virtute obedientiæ, sub ordinis vestri periculo, hoc inhibeo, ne dein-

nockorum dóme þæim heþan af, er ek em dœmðr. Ok at þer meget mek eige optarr dœma, stefne ek yðr a herra pavans fund oc hæilagrar Roma kirkio, þæirrar er allra varra er moðer oc rangdœmðum rett gerer oc þæim meðr sino vallde ok millde við hælpr, er vanlvta verða. Oc af þi at sa kuittr ferr með folkeno, at konungs menn mani leggia hendr a mek með harðendum, þa byð ek yðr i krapte lyðninnar, at þer fremet oc framme havet fyri yðrum feðr oc erkibyskupe þa striðo af kirkiunnar halfo viðr þa sem þat gera, sem til heyrer. En eitt vil ek at þer viteð, at þo at fiandenn øsez i mote mer, oc hans menn striðe upp a mek með grimð oc reiðe, þa skal ek þo heþan ifra i varum malum, ef guð lofar, huerge a hǽl fara ne viðr skiliaz þat folk, er guð gaf mer at geyma."

Mote erkibyskupsens appelléran appellerar Gillibert Lunduna byskup þegar oc byskupenn af Vinton. Sem þeir skiotaz sliko a, at huarer appellera aðra, snua byskuparner skiott fra erkibyskupenum oc skunda a konungsgarð, vtan tvæir af þæim, þæir er siðarst hofðu til erkibyskupsens komet. Þæir dveliaz epter oc styrkia sinn foður i huga ok herða hans hiarta mennelega ok þo leynilega. Einn af þessum er epter dueliaz er byskup Heinrekr af Vincestr, er Thomas vigðe til byskups ok hans vin var iamnlegha, af þi harmar hann meirr en aðrer þau harðynde, er hann þoler af sinum ovvndarmonnum. En annarr er byskup Jocelin af Sarisber. Þesser tvæir óro þæir, er

---

ceps intersitis iudicio, quo mea persona iudicetur. Quod etiam ne faciatis, matrem nostram, omnium refugium oppressorum, Romanam ecclesiam appello. Et si, ut rumor iam in vulgo est, sæculares in me iniecerint manus, vobis itidem in virtute obedientiæ præcipimus, ut pro patre vestro et archipræsule, quam decet, ecclesiasticam exerceatis censuram. Unum autem sciatis, quia fremat mundus, insurgat inimicus, tremat corpus, caro quippe infirma, ego tamen, favente Domino, nec turpiter cedam, nec creditum mihi gregem enormiter derelinquam."

Verum contra prædictum archipræsulis præceptum Londoniensis episcopus confestim appelavit, et Vintoniensis: „Sub tanta, inquit, partis utrimque dissonantia pax perpetuum relegatur. Nec spes quidem gratiæ poterit æstimari." Igitur pontifices omnes discedentes ad curiam properabant, præterquam duo, qui archipræsulis thalamum tardius ingredientes, secreto confortabant et animabant archipræsulem; nempe dominus Vintoniensis Henricus, qui, quia archi-

með honum stoðu enn, oc saker konunglegrar ognar oc aga leynilega en eige opinberlega.

Nu sem byskuparner varo brottu, gengr Thomas erkibyskup til kirkio, oc gerer sem honum hafðe einn goðr maðr kennt, at hann syngr messo af hinum sæla Stephano frumvátt guðs. Ok var þetta messu upphafet: Etenim sederunt principes et adversum me loquebantur. Hann syngr messuna með pallio mote vana, þi at hann var ecke þi vanr at syngia a nockorum þeim dagum með pallio, er eige var einhuer hatið. En konungsens skuiérar, er viðr varo stadder, hugleiddo messu upphafet meðr ser, ok skilia sva, sem þat muni hava eitthuat at merkia, at hann song þilika messu meðr þiliko vpphave.

XXIX.

Messunne meðr sœmð sunginne, leggr Thomas erkibyskup af ser pallium ok mitruna epter ráðe sinna vina oc hollostomanna, skryddr aðrum messukleðum. Hann kastar yfer sek einne klerkakápu oc byr sek sva til ferðar. En af þi at hann ottaz epter mannlegre natturo af þeim ognarorðvm, er byskupar kuoðuz hava heyrt, oc þeir hofðu honum sagt, þa tekr hann corpus domini oc berr með ser

---

episcopum consecraverat, amplius compatiebatur afflicto, et Saresberiensis Jocelinus, et hi tamen propter metum occulti.

Post episcoporum discessum archipræsul cito intravit ecclesiam, et ut præmonitus erat, missam ipsemet de beato protomartyre Stephano celebravit. Et erat missæ introitus: Etenim sederunt principes et adversum me loquebantur. Et hanc quidem missam præter morem, eo die qui festus non erat, cum pallio celebravit. Ministeriales vero regis, qui ibi forte tunc aderant, id tacite considerabant, quibus visum est rem ipsam aliquid prætendere.

XXIX.

Qualiter archiepispopus sit curiam ingressus.

Missa tandem cum debita devotione celebrata, amoto ab humeris ad quorundam amicorum et familiarium suorum suggestionem pallio cum infula, cæteris indutus vestibus sacris, cappa clericali superiniecta, processit ad regis curiam. Et quoniam ex auditis timebat sibi ut homo, secum ipsemet, sed clam, ecclesiasticæ communionis portabat viaticum, eucharistiam scilicet, unde iam audacior

leynilega under kapunne, styrkez hann nu þegar oc dirfez i hugh. Meðr þeima hætte gengr Thomas erkibyskup a konungsgarð.

En er hann kemr at þi herberge, er konungrenn biðr hans i, tekr hann krossenn af þeim, er berr firi honum, aðr en hann gengr i herberget, oc berr sialfr ollum a siándum. Byskuparner fylgia honum fram, oc virða hans tiltœke verr, en honum gengr til. Sem byskup Robert Herefordensis ser þetta, gengr hann at erkibyskupenum oc mæler sva til hans: „Latet mek helldr, faðer, seger hann, bera krossenn fyri yðr, þi at sva hœver oc til heyrer.“ „Betr er, seger erkibyskup, at ek bera hann, under huers vernd oc varðvæizlo er ek man úruggr vera, oc sva halæito ok hæilago marke uppsetto oc séno, er engum ævanda, hvæim er ek þiona.“ Sem Lunduna byskup Gillibert heyrer þessor orð Thomas erkibyskups oc ser hans frammferð, mæler hann til hans: „Ef konungrenn ser þek sva koma skryddan oc vepndan i sitt herberge, þa man hann þegar venda sino huassa suerþe upp a þinn hals, oc mantu þa prova, huat þin vapn vinna þér.“ Thomas erkibyskup svaraðe honum: „Váár rááð oc rœþur gefum ver guðe i valld.“ Gillibert mæler enn til Thomas erkibysups: „Hæimskr hever þu veret her til, ok man su heimska, sem nv synez, seint eða alldre við þek skiliaz, þi at hon likar þer.“ Framm ganga þæir.

---

factus et securior, tanquam si ad prædam leo iste evangelicus, sicut dictum est, ad curiam properabat.

Intraturus cameram regis, ubi eum rex præstolabatur, ad ostium ipsum a crucis baiulo crucem accepit, et palam cunctis videntibus ipse eam baiulavit, sequentibus episcopis et id aliter quam decuit interpretantibus. Occurrens Robertus Herefordensis inquit: „Pater, sustine, ut ego vice capellani crucem deferam ante præsentiam vestram, sic enim condecet.“ Archiepiscopus ait: „Justius est me ipsam deferre, sub cuius protectione tutus maneo, et eius viso vexillo non est mihi dubitandum, sub quo principe militem.“ Londoniensis ad hæc: „Si viderit rex te armatum intrare, gladium suum fortiorem exseret in caput tuum, et tunc videbis, quid proderunt tibi arma tua.“ Archiepiscopus inquit: „Hæc Deo committimus.“ Et Londoniensis: „Stultus hactenus fuisti, et ab hac stultitia, ut video, de cætero non recedes.“ Et processum est.

En er konungrenn heyrer, huerso Thomas erkibyskup hever sek kleddan, oc at hann sialfr berr sinn kross, vikr hann þegar skyndilega undan i annat herberge, gleymðo þi huassa sverþe, er byskup Gillibert ognaðe, at a erkibyskupsens hals myndi koma, þi at ecke kemr þat fram at sinne. Thomas erkibyskup setz nv niðr með sinum monnum i þi sama herberge, er konungrenn sat aðr i. En byskuparner setiaz annan vegh gegnt honum, samlynder sin i millem sva i huga sem at sæte, en sundrlynder við erkibyskup sva i hiortum sem i sesse. Sitia sua um stund.

XXX.

Sem þæir sitia sva vm stund, óro byskuparner þisa nest meðr oðru stormenne kallaðer til konungsens. Ok er þeir koma fyri konungenn, byriar Hæinrekr konungr sina røðu sva i fyrsto, at hann kærir fyri þæim mikilega vpp a Thomas erkibyskup vm þat, at hann gengr með þeima hætte i hans herberge, sem fyrr var sagt: „sialfum mer oc mino ráðe til suiksamlegrar suivirðo; þi at eige geck hann sva i várt herberge, sem þess er hann hugðe vera eþa villde at vere sannr dygðarmaðr oc trygðar, helldr gerðe hann þetta fyri þa skylld, at hann þottez með þesso merkia mik vera sinn suikara, gerande þa meðr þiliko tiltœke sialfan sek sannan at suikum. Slikt skal af engum manne her til uera heyrt, at nockorr maðr have sua vant verk gort i einshuers konungs kurt, sem sia hever uttan sok viðr mik gort.“ Aller er við varo sanna þetta þegar með honum, segia erkibyskupenn alla gotu hegomlegan veret hava með sinne dul oc

---

Audiens autem rex archiepiscopum armatum venire, oblito vel deposito gladio illo, de quo dixerat Londoniensis, citius recessit in conclave ulterius; sedente hic seorsim archiepiscopo solo cum suis et paucis episcopis ex adverso, et loco et animo adunatis.

XXX.

Qualiter iudicatus sit.

Vocatis igitur præconis voce pontificibus et proceribus universis, gravem et grandem rex deponit querimoniam, quod archipræsul in ignominiam eius et regni sic intraverit curiam, non tanquam regis sed proditoris, se de proditione sic notabilem reddens, inauditum a sæculo in curia alicuius regis christianæ professionis hoc factum. Cuncti vero regis verbo testimonium perhibentes dicebant illum

drambe, kueða hann þessa vanvirðeng eige at eins mote konungenum hava gort, nema oc eige siðr ollu hans raðe oc rike oc sialfs sins brœðrum byskupunum. Segia at konungenum hafðe þetta með maklego tilfelle at borez, at sa hinn same gere honum nu slika lute með sva údœmelego tilbragðe, er hann hafðe nest sialfum ser skipat i ollu sino rike, oc keraztan haft oc ollum oðrum meira gort, oc með mæire sœmð oc selo en nockorn annan gofgað, þar sem aller skylldo honum luta, oc huerr maðr skylldi sek fyri honum lægia, þi at engenn skyllde honum þa iamn vera. Sem þæim kemr a samt ollum, þat er þeir rœða, œpa þæir upp aller i senn oc segia, at Thomas ærkibyskup hefer með þesso tilbragðe þat birt, at sialfr hann er at suikum sannr viðr konungenn, oc hann berr sialfum ser vitne i þesso tiltœkc, at hann var sekr, þar sem hann veit sek þa lute eige hava halldet við konungenn, er hann hafðe honum svaret at hallda, þeim er hann atte með retto sva margt oc miket gott at ambuna. Segia hann i þesso verke hafa bæðe gort konungenum oc ollu hans rike fullan fiandskap, þar er hann þickez evenlegan suiksæmðar flæck a alla oss fœra, at aller mege þat skilia oc sia, at honum mynde eige ohætt vera at ganga a konungsens valld, nema hann bygge sek sva. Segia hann vera fyri þa sok sva hegnanda sem konungs eiðrofa oc vandan suikara.

Her af magnaz nu af ollum þæim mikell hurr ok akaflegt kall, oc skelvaz aller, er við varo oc þetta heyra, af þæirre ogn oc otta, er iver menn kemr. Erkibyskupenn af Jork er nu viðr staddr, gengr vt af konungsens herberge til klærka sinna, sem hann heyrer þetta.

---

vanum semper et superbum exstitisse, et ignominiam hanc non in solum regem, sed in regnum totum, in ipsos omnes redundare, et hoc nunc merito regi accidisse, qui talem fecerit sibi secundum in regno, cui subessent omnes et par nullus. Omnes igitur passim et manifeste proditorem conclamabant, qui domino suo et regi, a quo tot et tanta bona acceperat, non iam honorem terrenum, sicut iuraverat, servasset, sed potius in facto hoc et regi et regno perpetuam proditionis maculam impressisset, et propterea in eum tanquam in regis periurum et proditorem animadvertendum.

Et super hoc clamor invalescebat. Unde et audientes hæc per totam aulam tremore et horrore concutiebantur. Exiens autem Rogerus Eboracensis archiepiscopus ait clericis suis quos ibi invenit, erant enim ibi magister Robertus, grandis cognomine, et Osbertus

Hann mæler til meistara Robertz mickla oc annars Osbertz Arundniel: „Verðum brotto heþan, seger hann, þi at oss samer eige at sia vpp a þa lute, er her manu bratt at beraz oc Kantuariensis man a ser kenna.“ Meistare Robert seger: „Ecke fer ek fyrr heðan, en ek ser meðr huilikarre lykt er þætta lykz. þi at þat ser ek, at sia man sino life lofsamlega luka, ef hann tekr fyri þat dauða, at hann fylge guðs rette.“

En i þi er þæir rœðaz við, laupa framm innverðer meðr lokusvæinum [1] nockorum af konungsens herberge meðr stofum ok svigum, renna þanneg akaflega, er Thomas ærkibyskup sitr fyri, oc meðr ognande asiono ok fingrum mote honum erkibyskupenum frammrettum. stefna þæir hit beinsta upp a hann. En aller er i varo herbergeno signa sek, þi at ollum varð miok vásuipt við þetta. En er Thomas erkibyskup ser, at þæir stefna rett upp a hann, talar hann i lioðe til klærksens, þess er sitr fyri fotunum honum: „Ræðumz ek nu, at þu mœter mæingerðum nockorum, en þu ottaz ecke þi helldr, þi at mit manvm baðer samt vera ok þola.“ Klærkrenn svarar: „Ecke þurfo þer, herra, ne ek at rǽðaz, þi at þér hafet þat hit sigrlega oc guðlega krossmark sialfer upp sætt, er huerio iarðlego vallde er volldugra, mǽtara oc agætara, en ollum reknengum reðilegt oc miok ogurlekt, með huers trauste oc krapte er hæilager oc haleiter guðs viner sigraðu otululegar mæingerðer margra bardaga. Munit nu oc minnez, herra, at þer vorut skommu Heinreks konungs hinn kǽrazte cancelér, honum meðr trygleik hinn traustazte epter hans vilia oc vallde, þi at þer villdut þa varla af hans vilia ganga, nema þi framm

[1] lokumsvæinum *Cd.*

Arundelli: „Recedamus hinc, non decet nos videre quæ hic habent fieri cito de Cantuariensi.“ Magister Robertus inquit: „Non hinc recedam, donec videro, quid Dei voluntas super his iudicaverit. Si pro Deo et eius iustitia dimicaverit is usque ad sanguinem, pulchrius vel melius vitam finire non poterit.“

Cum autem quidam, qui ostiarii dicebantur, cum virgis et baculis de cœnaculo, in quo rex erat. cum magno impetu descendissent, et vultu minaci et digitis extensis versus archipræsulem respexissent, quotquot in domo erant crucis se signaculo signantibus, archipræsul inclinato capite sedenti ad pedes discipulo inquit: „Timeo iam tibi, verumtamen tu non timeas, adhuc enim coronæ meæ particeps eris.“ Cui mox discipulus inquit: „Nec tibi timendum

fylgia, er þer vissut hans vilia til vera. En nu af þi at þer eroð orðner hinn hæste kænnemaðr i kristne guðs i Englande, þa er yðr þat bæðe liott oc læiðelekt, ef þer gefet upp guðs rett eþa standet nu oframarr með kirkiunne, en þér stoðut um rið með konungenum."

Sem þeir tala slikt sin i millem, kemr byskup Exoniensis Bartholomeus fallande til fota Thomase erkibyskupe, segiande: „Minn faðer, seger hann, miskunna siolfum þer, miskunna oc oss þinum brœðrum byskupunum, oc geymit huerso gera hœfer, þi at aller ver fyridiarfumz i dagh af þæirre hærmð, er þæir hava a yðro hofðe. Konungsens boðskapr er nu birtr, at huerr sa byskup ella annarr maðr, er með yðr stændr lengr, skal sua harðlegha handlatz sem konungs ovin, sa er at suikum er sannfundenn[1], þi at sua er nu upp a yðarn hals diktat. Sva er oc sagt, at byskup Jocelin af Sarisber ok byskup Vilialmr af Norvik, er enn standa með yðr, mano skiott lata sina limu, ella pinaz aðrum pinum." I þesso koma framm byskuparner sialfer Vilialmr oc Jocelin fyri Thomas erkibyskup, oc biðia hann hugleiða um þæirra mal, at eige drage ollum þæim til ofmikillar ogipto. Sua biðia þær hann hugsa. huat raðe er takande se i þilikum tilfellum. En meðan byskup Bartholomeus flutte sitt ærende. ser erkibyskupenn upp a hann, en mæler siðan til hans, er hann hever flutt, sem honum likar: „Gack brott þu heðan, seger hann, þi at þu skil eige guðs uilia."

[1] sandfundenn *Cd.*

---

nec mihi, erexisti enim nobile illud et triumphale vexillum, omni potestati sanctum et terribile, in quo multi bella multa vicerunt. Memento igitur te quondam exstitisse regis Anglorum signiferum inexpugnabilem, nunc vero si signifer regis angelorum expugnaris, turpissimum.

Dum ergo magister et discipulus sic in aure colloquerentur veniens Bartholomæus Exoniensis episcopus. procidens ad pedes archiepiscopi, ait: „Pater, miserere mei, miserere et nostri, omnes enim hodie perimus odio capitis tui. Exiit namque edictum a rege, ut qui amplius cum Cantuariensi staret. publicus hostis iudicaretur in capite puniendus." Dictum est etiam, quod Jocelinus Saresberiensis et Wilhelmus Norvicensis episcopi, qui adhuc restiterant, traherentur statim ad supplicium in membris mutilandi. qui et ipsi pro salute sua Cantuariensem rogabant. Intuens igitur archiepiscopus in Exoniensem ait: „Fuge hinc, quia non sapis ea quæ Dei sunt."

XXXI.

Sem byskuparner rœþaz þetta viðr, vita þæir varla, huat er þæir vilia. Ero nu sumer með konungenum i hans herberge, en[1] aðrer faer fyre erkibyskupenum. Þæir byskuparner er með konungenum varo, ganga fyri hann biðiande sér orlofs. Konungrenn gefr þeim orlof, biðr þa gera gott ráåð. Þæir ganga brott i einnhuern stað fra oðru stormænne konungsens oc setiaz a ráåð. Miok var at þæim þrœngt, þi at þæir verþa nu at snuaz vpp a sinn herra Thomas erkibyskup, ella falla þæir þegar i konungsens reiðe, ef þeir vilia nu eige með oðru stormænne samþyckia, en þæir þora þo varla at dœma hann sua ranglega sakar sva opinberlegrar afgongu guðs laga oc sætninga heilagra feðra. Af þi varo þæir nu miok i þrongan punkt setter ihugafuller. Varla vilia þeir nu skilia, huerso þæim hœfer at gera, eige fa þæir ok a fundet, meðr hvæim hætte er þeir mege þenna vanda forðazt. En er þæir hava lenge i fængez, kemr þat asamt með þæim, at þæir skalo aller snuaz mote Thomase erkibyskupe ok appellera hann til herra pavans, gefande honum þa sok, at hann hever rofet trv sina við herra konungenn ok genget a þa eiða, er hann hafðe honum suaret, ok kalla hann af þi meinsœramann. Þetta binda byskuparner nu millim sin með micklum fastmælum, at þeir skalo fylgia konungenum oc hans malum fullulega under þeim skildaga, at Hæinrekr konungr skal þæim þat þola, at þæir se eige

[1] su en *tilf.* Cd.

XXXI.

Qualiter contra archiepiscopum appellatum est.

Pontifices de licentia regis separati a proceribus per se seorsim inierunt consilium. Res enim in arcto erat, siquidem pontifices aut regis indignationem incurrerent aut una cum proceribus archipræsulem suum super causa criminis in curia condemnarent. Quod quidem propter nimis manifestam sanctarum sanctionum prævaricationem non audebant. Unde in arcto positi volvunt et revolvunt, quid agendum, qualiter hæc evadenda foret necessitas. Et demum de communi omnium consilio hoc concinnatum est, quod archipræsulem ad Romanam sedem de periurii crimine appellarent, et regi se obligarent in verbo veritatis promittentes, se omne opus et operam ad archipræsulis depositionem pro viribus adhibituros sub hac con-

i þæim dóme. er erkibyskupenum dœmezt. Epter þætta ganga þæir fyri konungenn, bindande sek honum a hende.

Sem þæir hava sek sva konungenum a hende bundet, at huarer heita aðrum sinum styrk oc fullu fylge mote erkibyskupenum, ganga byskuparner þegar vt af konungsens herberge aller samt oc framm til Thomas erkibyskups. Sem þæir koma fyri hann, tekr Hylarius byskup til orðz, talande til erkibyskupsens: „Her til hever þu veret várr formaðr, oc af þi áttum ver þer at þiona, lúta ok lyða. Þu sort minum herra konungenum, at þu skyllder honum vera trúr oc tryggr. En þat er sva at skilia, at hans lif ok limer meðr verallegre virðeng se af þer heiler oc halldner meðr þeim ollum vonum, sem hann vill hava ok hallda lata i sino rike. En af þi at þu villt alla hans vana fyrisma oc fyri allz ecke hava, þo at þæir heyre hans sœmð oc sama til, þa kallum ver byskuparner þek meinsœramann. Af þi eigo ver eige ne vilium heþan af þino raðleyse lita eþa þer með nockoru mote lyða, þar sem þu ert trurofe viðr þinn herra Hæinrek[1] konung, þann er ver byskuparner elskum af varre dygð. En oss oc allt várt goðs setium ver under herra pavans valld ok vernd, kollum þek þar með a hans fund, at þu suarer þar þæim lutum ollvm, er þar kunnu a þek kéraz.“ Ok hann byskupenn anefner dagenn, ner erkibyskup skal koma til curiam. Thomas erkibyskup suarar: „Heyre ek“. seger hann. Epter þetta snua byskuparner brott oc setiaz

[1] Hæinreki *Cd.*

---

ditione, ut rex eos de beneplacito suo ab hoc, quod tunc imminebat archipræsuli, absolveret iudicio.

Regi igitur se ita obligantes, exierunt a concilio regis omnes simul episcopi ad archiepiscopum. Quorum unus eloquens, Hilarius Cicestrensis episcopus, prorumpens in vocem ait: „Quondam noster fuisti archiepiscopus, et tenebamur tibi obedire, sed quia domino regi iurasti fidelitatem, hoc est vitam, membra, terrenam dignitatem sibi per te salvam fore, et consuetudines, quas ipse repetit conservandas, et tu niteris eas destruere, præcipue cum spectent ad terrenam eius dignitatem et honorem, idcirco te reum periurii dicimus, et periuro archiepiscopo de cætero non habemus obedire. Nos itaque et nostra sub domini papæ protectione ponentes, te ad eius præsentiam appellamus super his responsurum.“ Et diem statuit

annan væg i herbergino aller samt, oc sitia sva þegiande, at enge þæirra mæler nockot orð.

XXXII.

Ogn oc otte kemr nu yfer alla meire en fyrre, þa er viðr varo oc heyra, huat er byskuparner segia, einkannlega fyri þa skylld at konungrenn hever raað með sinu stormenne fra skilðum byskupunum. Af þi hyggia þat aller, at þeir myne þat raða, at Thomas erkibyskup skyle vera tekenn oc i myrkuastofo rekenn, ella eitthuat þat annat at honum fœrt oc gort, er verra se. Sem konungrenn hever meðr sino raðe langa rœþu haft um Thomas erkibyskup, kemr þat meðr ollum þeim asamt, at þeir dœma erkibyskupenn konungs eiðrofa oc sannprovaðan suikara. En er hiner mestu menn rikissens hava þat dœmt með mikille akefð rasande reiðe, at hann er konungsens eiðrove oc sannprovaðr suikare, standa þeir vpp.

En iarlar nockorer oc baronar með morgo stormænne ganga framm til Thomas erkibyskups. Sem þæir koma fyri hann, tekr[1] Robert iarl af Leicestr fyrst til orða, talande til Thomas erkibyskups: „Konungrenn byðr þer, seger hann, at þu ganger til hans oc gerer honum skynsæmð, sem (þu) hezt, at þu mvnder gera fyrra dags, af ollu þi er a þek kærez, ella heyr þann dom, er þer er dict-

[1] tøkr *Cd*

Archiepiscopus ait: „Audio". Subtrahentes se ipsi seorsim sedere ex adverso, diutius in summo silentio.

XXXII.

De pronunciatione iudicii contra archiepiscopum.

Jam igitur terror et horror plus quam prius universos invasit. Rege enim cum principibus, pontificibus subtractis, iam pro tribunali sedente, certissime putabatur mox captio aut quod durius archipræsuli imminere. Et tunc siquidem principes et quotquot regni maiores aperuerunt ora sua, sicut leo rapiens et rugiens, et periurum ac proditorem archipræsulem iudicarunt.

Tandem a rege processerunt comites, barones et plurima turba ad archiepiscopum, quorum primus Robertus comes Leicestriæ ait: „Mandat tibi rex, ut venias reddituros rationes super obiectis, sicut pridie promisisti te facturum. Alioquin audi iudicium." Archiepiscopus inquit: „Judicium!" Et surrexit dicens: „Jmo, fili comes,

aðr.“ „Dómr!“ seger hann erkibyskupenn til iarlsens, oc stendr vpp: Lyð mer, sun minn, litenn tima ok heyr, huat er ek kann þer fyrst segia. Kunnegt er þer þat, huerso heimollegr er ek var Hæinreke konunge, ok hue trulyndr er ek var honum epter hætte hæims þessa. Af þi likaðe honum at ambuna mer mina þionostu, sva at hann birte þat með sinum bœnarbræfum, at hann villde, at ek virðe Cantuariensis erkibyskup, þi at hann ritaðe meðr sinum sendiboðum til Englandz til þæirra, er kiosa atto ser erkibyskupefne, biðiande þa mek kiosa, mer þat, sem guð væit, vvilianda, þi at mer var minn ostyrkleikr kunnegr, ok mæirr gaf ek iayrðe til þess fyri konungsens saker, en ek gerþe þat fyri guðs saker. Er mer þat sama nu i dag berlega af guðe birt, þar sem hann vænder sialfum ser ok konungenum fra mer. En i minum kosnenge, sem ek var epter bœn konungsens til erkibyskups kosinn[1], var epter leitað af lérðum monnum, meðr hvæim hætte er konungrenn villde mek Cantuariensi kirkio upp geva, Hæinreke unga konungs syne við veranda, epter þi sem faðer hans hafðe aðr rááð fyri gort, at þat skylde standa, er unge konungr iaðe vm mitt efne, sva framarlega, sem sialfr gamle konungr segðe. En þæir suoruðu, er af konungenum varo til þæss sætter, at konungrenn gerþe mik fullkomlega frialsan af ollum akærslum, huerso er ek hefðe með hans goz faret, sva langan tima sem ek hafða með honum veret. Nv af þi at ek var þa af ollum þæim lutum leystr oc frælstr, er nu ero af konungenum oc yðr vpp a mek kærðer, þa er bæðe, at ek a engv fyri svara, enda vil ek engu fyri svara.“

[1] kosinni *Cd.*

---

et tu prius audi. Non te latet, fili, quam familiaris domino regi, et quam fidelis secundum statum huius mundi fuerim. Cuius rei gratia placuit ei, ut promoverer in archiepiscopum Cantuariensis ecclesiæ, Deus scit, me id non volente. Nota enim mihi fuit infirmitas mea, et magis pro suo quam pro Dei amore acquievi. Id satis hodie palam est, dum Deus et se mihi subtrahit et ipsum regem. Verumtamen in mea promotione, dum electio fieret præsente Henrico regis filio et hærede, cui et hoc ipsum mandatum fuit, quæsitum est, qualem me redderent Cantuariensi ecclesiæ? Et responsum est: Liberum et quietum ab omni nexu curiali. Sic igitur liber et absolutus super his, a quibus sum liberatus, nec teneor nec volo de cætero respondere.“

Jarlenn mæler: „Þetta var allt aðruviss en Gillibert Lunduna byskup sagðe konungenum oc oss.“ Thomas erkibyskup mæler enn til iarlsens: „Herra iarl, seger hann, heyr enn huat er ek sege þer. Sva mycklo mætaro oc agætare sem salen er en likamenn, er mer er yferboðet af guðe, sva mycklo meirr oc framarr skylldaz þu til at lyða mer en nockorum iarðleghum konungenum, oc enge guðleg log lofa þat, ne nockor skynsemð samþycker þat, at synerner dœme foðurenn, enn siðr lofa þat logen, at þæir fyredœme hann. Oc af þi at[1] enge iarðlegr maðr a dom a mer vttan herra pavenn sialfr, þa dreg ek mik með þesso mote vndan konungsens dome oc þinum, sem allra annarra er mek hafet dœmt, at ek skyt ollu mino male a herra pavans. Set ek mik oc mina kirkio vnder hans vald oc vernd meðr ollu þi sem mer ok henne til heyra. Her meðr stefne ek yðr a hans fund, at þer svaret þar þæim lutum, er þer hafet mer gort.“ Siþan mæler hann til byskupanna: „Yðr stæfne ek ok, brœðr miner, a herra pavans fund, þi at þer lyðet framarr veralldlegvm hofðingium en guðe ok mer.“ Oc meðr þæima hætte lifðr under almænnelegre kristne ok postolegs sætiss vernd oc] vallde [geng ek[2] heþan a brott at sinne.“ Hann stændr nu vpp ok gængr brott.

XXXIII.

Sem Thomas erkibyskup gengr brott oc vt a garðenn, fylgia honum marger konungsens mænn hans avundarmænn, þæir er hann

[1] an *Cd.* [2] [gengr Tho. erk' *Cd.*

Comes inquit: „Et hoc aliter se habet, quam Londoniensis regi suggesserat.“ Adiecit archiepiscopus: „Adhuc, fili comes, id attende. Quanto dignior est anima quam corpus, tanto magis Deo et mihi teneris obedire, quam terreno regi. Nec lex nec ratio permittit, ut filii patrem iudicent vel condemnent. Unde regis et tuum et aliorum declino iudicium, sub Deo a solo domino papa iudicandus, cuius coram vobis omnibus præsentiam appello, ecclesia Cantuariensi, ordine et dignitate mea, cum ad hæc pertinentibus, sub Dei et sua protectione positis. Nihilominus vos, fratres et coepiscopi mei, quia magis homini quam Deo obeditis, ad domini papæ audientiam et iudicium voco, et sic Catholicæ ecclesiæ et apostolicæ sedis auctoritate munitus hinc recedo.“

XXXIII.

De recessu eius a curia.

Abeuntem igitur archiepiscopum prosequuntur curiales et invidi contumeliis et iniuriis lacessitum, proditorem et periurum acclaman-

hervilega hæða ok með morghum mæinmælum mœða, kalla hann eiðrofa ok konungs suikara. En hann færr fagnande af þesso þinge, at hann er verðugr at þola harðynde fyri Jesu Kristz nafne. Marger mǽla til hans illa oc vsœmilegha, en tvæir varo þo verster af þæim ok i orðum harðazter, Hamelin iarll ok Ranulf af Brock. Þæssum svarar Thomas ærkibyskup sva, þa er þæir brigzla honum þi, at hann se trurofe ok herra sins svikare, at hann kueðr huarngan þæirra vera mann til at mæiða sek með orðum eþa nockorum oþrum[1] skæmðum saker sinna vándra tilbrigða, seger annan vera putu barn oc i fullife fœddan, ok af þi vera með engo mote til alæitne fælldan, en seger annars frænda sakar sinna glœpa oc nogra tilgerþa hafa veret i snoru haðulega hátt vppfestan, huat er hann kvæðr i sinne ǽtt eige finnaz.

Sem hann kemr til yzta portz, er aptr portet, ok fǽr eige vt komez, þi at hvarke finnaz luklarner ne nockorr portinhér. Ok sem þæim fǽr þetta hugsótta, oc vitu varla, huerso þetta man verða, eþa til huers þetta man draga, siaz þisa nest meðr guðlegre tilvisan, huar marger luklar samfaster hanga a mvrenum. Einn af erkibyskupsens monnum rann til þegar oc gripr þæim af murenum, berr huern epter annan ǽ sem tiðazt at lasenum, þar til sem hann fær vpp loket. Glæðiaz þæir nu oc ganga ut af garðenum.

Thomas erkibyskup stigr nu a hest sinn. Sem hann riðr, fǽr hann varla tvæim hondum gort þria lute i sænn, styra hestinum, bera krossenn, geva folkeno blæzan, sem þæir bæiðaz. Þi at mikill

[1] orþum *Cd.*

---

tes. Ille autem gaudens ibat a conspectu concilii, quoniam dignus habitus est pro nomine Jesu contumeliam pati. Hamelinum tamen comitem et Ranulfum quendam, præ cæteris ei maculam proditionis improperantes, tanquam mentientes refellit, vicissim improperans, quod refellere non poterant, alterum garcionem et spurium, nec viri reprehensione dignum, alterius vero cognatum, quod in sua minime cognatione contigisset, ob crimen laqueo suspensum.

Venienti igitur ad ulteriorem portam, clausa est ianua, nec potuit exire, nullo ibi invento custode. Et dum res ageretur in metu et dubio, nutu Dei contigit claves plurimas in fasciculo pendere a muro, quas arripiens familiaris quidam archiepiscopi, unam post alteram attentavit, donec aperiret ianuam.

Egressus igitur a curia, cum in equo esset, vix potuit equum regere, crucem portare, et benedictionem dare poscentibus. Occurre-

fiolðe fatœkra manna oc siukra renna kallande mote honum, sva segiande: „Blezaðr se hinn signaðe guð, er sinn þræl oc þionostumann frælsaðe sva frealslega oc fagrlega af sinna ovina valde.“ En af þi segia þæir sva, at menn hugðu, at þæim mynde eige kostr a at sia hann lifanda. Mikell fiolðe folks, lærðer oc læikmænn, fylgia erkibyskupenum til herbergiss i munkaklaustr nockot við kirkio hins hæilaga Andress postola. Sem Thomas erkibyskup ser folksens fagnat, mæler hann sva til sinna manna: „Se huerso fagrleg fylgð er oss leiðer af vallde várra ovina. Latet, seger hann, alla fatøka mænn guðs, luttakendr várrar angranar, ganga meðr oss til borðz, at með þi goðs er guð gæfr, glæðemz ver aller samt i dagh.“ Þisa nest varo herberge oc strete umkringiss erkibyskupenn skipat með fatœkvm monnum.

Sem Thomas erkibyskup sitr yfer borðe, koma þar tvæir byskupar farande, byskup Gillibert oc byskupenn af Cycestr, er sek segia hafa funnet fagran vtvæg til friðargerðar millem hans oc konungsens. Thomas erkibyskup spyrr, huilikr utuegr sa er. Byskuparner svara: „Femal er millem yðar oc konungsens. Nu ef þer vilet veðsetia herra konungenum yðrar tvǽr iarðer um stund Otteforð oc Vingeham fyri þa peninga, sem hann kræfr af yðr, ok man hann þisa nest þær somu iarðer yðr aptr giallda oc penninga með ollu uppgeva

---

rat enim ei multitudo maxima pauperum et infirmorum, acclamantium et dicentium: „Benedictus Deus, qui eripuit et salvum fecit servum suum a facie inimicorum suorum.“ Putabatur enim iam fuisse exstinctus. Præcedente igitur et subsequente turba pauperum, cum clero et populo, in gaudio et lætitia perducitur ad hospitium, ad ecclesiam videlicet beati Andreæ religiosorum monachorum conventuale monasterium. Videns autem exultationem plebis sequentibus se dixit: „Quam gloriosa processio nos conducit a facie tribulantis. Sinite pauperes Christi, et nostræ tribulationis participes, omnes intrare nobiscum, ut epulemur in Domino ad invicem.“ Et impleta sunt domus et atria circumquaque discumbentium.

Inter epulas accesserunt Londoniensis et Cicestrensis episcopi ad mensam, dicentes se viam pacis invenisse. Requirenti archiepiscopo sub quali forma, inquiunt: „Quæstio pecuniaria agitur inter te et regem. Si igitur nomine pignoris duo maneria vestra Occeford et Muncheaham regi assignaveris ad tempus, credimus quod inde pacatus et maneria resignabit et pecuniam remittet, et gratiam suam tibi

oc sinne sannre vinatto til yðar vænda.“ Thomas erkibyskup svarar byskupunum sva: „Mer er sagt[1] meðr sonnu, at þa iorð, er Hecka heiter, hælldr Hæinrekr konungr enn i sino vallde, oc (þo at) Cantuariensi kirkio heyre su iorð til ok hennar formanne hœfe hana aptr at kalla, þa væne ek[2] varla, at hon verþe a minum dagum aptr sótt. En mycklo skal ek helldr huerskyndiss hatr ok hermðer af konungenum þola, ok þetta hofuðet huerivm haska oc hǽtto mote setia - takande sitt hofuð með sialfs sins hende - en af segia mer þat valld, er mer er sagt at Cantuariensis kirkia hever með retto i þæirre iorðu.“ Byskuparner, sem þæir heyra þessor orð oc andsvor hins sæla Thomas erkibyskups, snua þæir þegar meðr raðleyse reiðer i brott, segiande konungenum, huerso erkibyskup svaraðe þæirra uppkaste. Af þilikarre meþalgongu meðr vándra manna fortolum kværikez nu ræiðe með konungenum mote erkibyskupenum, ok sem siþarr meirr berlega birtez, snyz hon heðan af i hatr.

XXXIV.

Þenna dagh lætr Thomas erkibyskup lesa af Tripartita Hystoria yfer borðe af þæim ufriðe, er Liberio byskupe var gorr. Oc er þessor orð varo lesen, sem i guðspiallino standa, at várr drottenn seger til sinna manna, ef þæir verða fyri vandra manna ofsokn: „Ef þer

[1] sva *Cd.* [2] at *tilf. Cd.*

---

citius restituet.“ Ad hæc archiepiscopus: „Hecham manerium fuit quondam Cantuariensis ecclesiæ, ut accepi, quod rex modo tenet in dominio. Et licet ad eius restitutionem Cantuariensi ecclesiæ competit rei vindicatio, tamen id fieri his temporibus omnino non spero. Nihilominus antequam, vel cuiuslibet turbationis sedandæ vel recuperandæ regiæ gratiæ causa, antiquo iuri, quod in illo manerio Cantuariensis ecclesia habere dicitur, renunciarem, cuilibet periculo vel discrimini caput istud opponerem.“ Et caput tetigit. Indignantes ergo episcopi regressi sunt, hæc regi nunciantes. Et accensa est in his regis indignatio.

XXXIV.

De ultima archipræsulis fuga.

Prandente igitur archiepiscopo, infra prandendum in Ecclesiastica Historia Tripartita de persecutione Liberii episcopi lectio fuit. Ubi cum illud evangelii, scilicet, „Si vos persecuti fuerint in ista civi-

hafet, seger varr drottenn, veret ofsotter i þessarre borgh, flyet þa i aðra“, [1] litr erkibyskupenn til klærksens er læss, ok hugfester þænna guðspiallegha flotta i sino hiarta, sem siþan provaz, at hann forþar ser með flotta vm stund. Vpp tekno borðeno gængr Thomas erkibyskup i herberge, en gerer Rogeir byskup Vigornensem til konungsens ok byskup Robert Herefordensem ok sinn kapellanum byskup Rofensem meðr þæim orðum, ær hann bæiðer konungenn gæva ser vruggan gang út af rikeno. En er þæir koma fyri konungenn, segia þæir honum erkibyskupsens orð, her meðr biðia þæir konungenn geva ser her um goðan orskurð. Konungrenn svarar, seger þetta mal mæga biða mœrgens. Sem þæir fa ekke mæira af konungenum, snva þæir aptr, segia Thomase erkibyskupe, hucrio konungrenn hæfer svarat.

En er nattar, koma tvæir trygger mænn mikils hattar hofþingiar meðr hinu ryggazta yferbragðe, klockvande ok a sin briost beriande, iatande Thomase erkibyskupe með sterkum ok storum æiðum fyri þann ogorlega dom, er guð dœmer huern epter sinum verkum ok vilia, at vttan æf vita þæir nockora mattuga mænn, morghum illgerðum ivafða ok af þi miok frægia, hava vpp a hans hals hæitaz oc sek hava meðr iofnum sœrum til þess saman bundet, at þæir skalo verþa hans banamænn. En af þi at kirkiunnar sok var eige enn til fullz kunneg vorðen, þa man heilog kirkia helldr fa i hans dauða niðrfall en nockora uppreist, ok af þi tekr hann sinn hug a flottanum at festa.

[1] Nu *tilf* *Cd.*

---

tate, fugite in aliam“, interpositum audiret, respexit archipræsul ad discipulum, qui scripsit hæc, et ut cognosci poterat, sicut mox exitus probavit, evangelicam iam animo conceperat fugam. Hymno vero dicto archipræsul surgens a mensa, confestim Rogerum Vigornensem et Robertum Herefordensem episcopos, et Roffensem episcopum, proprium capellanum suum, ad regem misit, postulans ab eo securum de terra sua egressum. Qui cito reversi retulerunt regem respondisse, quod in crastino ad concilium hoc differret.

Ipso die duo magni et fidelissimi proceres ad eum in ipso noctis confinio accesserunt, vultu miserabiles et lacrymosi, tundentes pectora sua et confitentes ac protestantes per tremendum iudicium Dei, quod indubitanter sciebant viros magnos et malefactis insignes, utpote multis pollutos facinoribus, in illius necem conspirasse, et se ad eum occidendum mutuis invicem adstrinxisse iuramentis. Ne ergo causa ecclesiæ, quæ nondum plene innotuerat, in morte eius pateretur occasum, cœpit cogitare de fuga.

Nu af þi at hinn sele Thomas skil, at hann man sek varla fa var(ð)væitt fyri vandra manna vmsátum, ef hann duælsz lengr ok forðar ser eige þægar i stað, þa lætr hann þegar a þæirre somu nótt gera sina sæng millem tveggia alltera i kirkio hælga Andres postola. Þanneg gængr hann meðr fáám hæimolleghum monnum sinum. Hann leggz til bœnar oc tekr at lesa siau psalmi meþ letania. En er hann hætr upp letaniam, fellr (hann) a kne við huert heilags mannz nafn. Sem hann mœddr hefer leset siau psalme með letania, kastar hann ser i sengena ok lætr sem hann uile sofa, en hiner ganga brott ok fara at sofa. Hann liggr litla hrið. Þægar er honum þicker time til vera, skreiðaz hann leynilega brott af sængenne, ok gængr ut af kirkiunne, ok sva nockorar laundyrr vt af klaustreno, goðre stund fyre dag, forðande ser sva meðr leynileghum flotta. Þessor er sa burstigull er diakn nockorr sa þilika syn af, sem her fylger.

XXXV.

Sva birtez honvm klærkenum i svæfne, sem Hæinrekr konungr fœre a dyravæiðar[1] meðr ollu sino stormænne, erkibyskupum, byskupum, iarlum, abotum, baronum, priorum, meðr ollum virþingamonnum sins valldz, a þæim skoge er Valberg hæiter. Sem þæir heyia sina færð sem honum synez með tilskipaðum hætte, sva springr upp fyre þæim æinn burstigull, laupande framm millem þæirra sva sem hann se þæirra þyss oc ópe vppœstr. Sem þæir aller sea hann, heita þæir

[1] dyrðarvæiðar *Cd.*

Intelligens itaque Cantuariensis moram sibi periculosam esse, et per eam sibi parari posse insidias, iussit in ipsa nocte in ecclesia Sancti Andreæ parari sibi lectum inter duo altaria. Quo accedens cum paucis, prostratus cœpit psallere pœnitentiales cum litania, et singulorum sanctorum nomina pronuncians singulas fecit genuflexiones. Quo completo, proinde fatigatus strato se proiecit, capessendæ quietis simulans occasionem. Deinde secreto se subtrahens et per posticum exiens, parum ante gallicinium clam destinavit fugam.

XXXV.

Visiones propheticæ fugæ.

Ecce fugitivus ericius, de quo diaconus quidam vidit in visione. Nam rege Anglorum cum universitate suorum archiepiscoporum, episcoporum, comitum, procerum, abbatum et priorum in luco, qui

a hann meðr ræðilego akalle oc hareyste, rennando þanneg epter, er hann rann fyre. En hann rann fyre þæim mickla fiolða, epter þi sem hann gat ok honum þicker likatz, at hann mæge ser forða. En eige rann hann rettan vægh framm firi sek, nema vikr hegat ok þegat stefnande til siovar með ollum skunda, berande a bake ser eina bok, þa er hæiter Actus Apostolorum. En aller þæir er epter þesso dyre renna, synaz honum hærvilegha hallter, aðrer blinder eþa ein(e)ygðer, sumer nefskorner, en af auðrum óro allar varrarnar skornar. Engenn er ok sa, er hann hever eige eitthuert likamsens lyte a ser. Nv sem hann bustigullenn kæmr til siovar, sender hann sek þegar i sioenn ok i kaf, at hann kæmr alldre upp siðan. Sem konungrenn ser þætta, ok þæir er honum fylgia, snua þæir aptr. I þesso kastar þyckre þoko mick myrkre þegar yfer ioɪðena, en þisa nest rigner bloðe. Honum þicker Hæinrekr konungr nv snýa til herbergiss i fyrr nefndvm stað, þisa nest synez honum hann sitia i huse nockoru, huito ok viðo linklæðe klæddan, hafande refahala a hofðe fyri siappel. En at þi at honvm synez þetta herberge sva sæm æitt eyðehús fiarre goþum bygðum, ok nǽr æcke þaket a, þa drypr ǽ bloðet, er ovan rigner, i hofuð konungenum ok dræifez yfer hann, þar er hann sitr, sva at þisa nest fyllaz aller refahalarner bloðe, er alla væga hanga ovan af konungsens hofðe. En ór ræfahalunum drypr sva akaflegha i fang konungenum, at skiott fyller allar ruckur oc skuckur hans klæðess meðr bloðeno vmkringiss hann, sva at skamt

---

dicitur Waberghe, exiliit ericius de medio eorum, tanquam tumultu venantium excitatus. Quem cuncti videntes agitare cœperunt, vociferationibus et insultationibus insectantes. Ipse autem multitudinem præcurrens, non in directum, sed per flexuosos calles ad mare festinabat, portans in dorso suo librum intitulatum Actus Apostolorum. Nemo autem eorum, qui sequebantur, erat sine vitio corporis, sed aut cæcus aut luscus videbatur, aut claudus, aut labiis aut naso mutilatus. Cumque tandem venisset ericius ad mare, misit se in illud, et ulterius non emersit. Quod videntes, qui eum persecuti fuerant, reversi sunt. Et ecce suborta est nebula densa et tenebrosa, occupans faciem terræ, quam sequebatur imber sanguinis. Divertit autem rex in salam regiam fundatam in prædicto loco, et sedit in ea indutus veste candida, linea et lata, caudisque vulpinis tanquam serto caput cinctus. Non cessabat autem sanguis super eum destillare, quia domus, utpote deserta in loco deserti, sarta tecta non habebat,

er at biða, at bloðet rann inn i hans mvnn oc fyller hann. Sem honum klærkenum synez konungrenn sitia i bloðono, ok ýt ok inn renn bloðet um hans mvnn, oc honum synez hann hava af þesso fullan mvnn, vaknar hann klærkrenn.

A þessarre samu nátt, er hinn hæilage Thomas erkibyskup hefr sinn flótta upp, sofa klerkar nockorer, er honum til heyra, einer ser i hærberge nockoru, þi er brott er komet fra aðrum monnum, þæir er ecke vita af hans brotferð. Einn af þeim klærkunum, sem sialfr hann sagðe siþan, heyrer upp i loptet i suefne meðr skyrre raust, at þessor tvau vers varo sungen or psalltere, er sua segia: Várt lif er sem (titlingr) leystr ok af væiðemanna snoru frælstr, snaran er sliten, en ver erum leyster.

Her lyktaz nu hinn fyrste lutr sogu hins sæla Thomas erkibyskups með þi moto, at honum (synez) þetta likazt upp at taka, er hann gærer, at forða ser meðr leynileghum flotta sakar þæirra harðynda, er hans fiandmænn fœrðu at honum. Ok varla komu verre dagar eþa bolvaðra þingh en þætta var, er sva kær vinatta sœtz samþyckess, sem var um stund millim konungsens oc erkibyskupsens, skyllde sva botlauslegha sundr segiaz oc i fullan fiandskap snuaz. Fra þæssum tima sááz þæir Thomas erkibyskup ok Hæinrekr konungr alldre siþan i Englande. En huerso hart eþa oþarft ok alla vega ranghuerft er af þilikum framferðum kunne lærðum ok ulærðum siðan at hondum koma, þa man fylgiande frasogn birta.

---

per quæ dependentes caudas vulpinas defluebat in sinum eius. Cumque sinum et sinuosa vestis eius volumina implesset, refluere cœpit et os eius etiam abundans implevit.

Eadem quoque nocte, qua sanctus vir fugam iniit, quidam de clericis fugæ istius ignari, in thalamo quodam seorsim dormiebant. Quorum unus, ut ipse postea retulit, in somnio sonum vocis manifeste audivit, duos illos psalmographi versus decantantis: Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium; laqueus contritus est et nos liberati sumus.

O maledicta dies, o malignum concilium! O diei et concilii actio omnibus post futuris sæculis detestanda, per quam tanti regis et tanti pontificis tam cara fœdera tam irreparabiliter sunt soluta, de cætero nunquam rege et archipræsule se in regno revisuris. O quanta ex his gestis et regno et sacerdotio incommoda provenerunt, quæ sequens ex parte historiæ ordo declarabit.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

I

Her hæfr annan lut sogu hins sǽla Thomas erkibyskups. Sa er lesenn var, byriaðez af hans barndome oc uppruna, þar nest sagðez, hue sœmilega er hann kom ser til mannz, þar sem hann varð fyrst erkidiakn Theoballdus erkibyskups i Cantarabyrge. En siðan gerðez hann Hæinreks konungs kancelér oc hans hiun hǽste raðgiafe með fullkomenne sœmð. Þar nest var fra þi sagt, hvǽim hætte er hann varð erkibyskup i Cantarabyrge, oc huerso skiott hann skipte sér i annan mann. Oc af þi var þar nest sagt af hans hæilagum háttum meðr marghattaþum dygðarverkum, er hann vann. Þar nest var sagt fra þæim greinum, er gerðuz millem hans oc konungsens meðr þæirre frammferð, sem við hann var hofð, þar til er hann hællt undan, þi at hann sa þann sinn kost bliðaztan. Nu af þi at Thomas erkibyskup er nu a fœrð komenn, þa byriaz þessor annarr lutr hans sogu meðr þæima hǽtte, at i fyrsto segir, huerso huerium brægðr við hans brotthuarf, en siþan seger fra hans færðum meðr allum þæim græinum, sem gioraz millem Hæinreks konungs oc hans, meðan er hann var i Frannz ok vttan landz, þar til er gamle[1] konungr létr kruna vnga konung. Hær til hever veret fra þi sagt, huert efne til þæss varð, at sundrlyndi varð millem Hæinreks konungsens ok erkibyskupsens með fullum fiandskap af konungsens hænde ok hans manna til Thomas erkibyskups, meðan er hann hiællzt[2] viðr i lande, ok af þæim mæingerðum, sem hann var angraðr ok mœddr meðr, skylldaðez hann til af nauðsyn at forða ser með flotta. En nu skal fra þi segia, er hann þoler firi Kristz saker oc kirkiunnar, sva lenge sem hann var i vtlegðenne.

[1] gamla *Cd.* [2] hiæzllt *Cd.*

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

I

Quod sit gestum in curia, cognita archiepiscopi fuga.

Expeditis in superioribus his, ex quibus dissensionis inter regem et archipræsulem orta est materia, quantisque et quibus iniuriis appetitus, contumeliis lacessitus, et furoribus concussus, compulsus sit beatus Thomas fugæ præsidium quærere, ad exilii eius historiam et in exilio gestorum ordinem expediendum procedamus.

Vm morgenen(n) epter sem hinn sele Thomas erkibyskup hafðe aðr vm nóttena gængit út af klaustreno, kemr vávæiflegr[1] kvittr oc rygglæike yfer hans mænn meðr rézlo oc otta af hans brottfærð ok flótta. En er Hæinrekr konungr heyrer þetta, verðr hann bæþe reiðr ok ryggr, kallaðo þegar til sin byskupana ok aðra hofðingia meðr sinum raðgiofum, spyriande huat til rááðs er takande. En þæirra rááð ok rœþur samþyckiaz meðr þi mote, at þæir sialver byskuparner skalo fara a herra pavans fund at kæra fyri honum af þæirre micklo úró, sem nv er i Englande, ok at þessarro væsolld vælldr enge uttan Thomas erkibyskup, þi at hann hæfer a sina eiða gængit ok konungenn sva sviket. Ok þi dikta byskuparner þetta rááð nu mote Thomase erkibyskupe, at þæir hava meðr fastmelum konungenum a hændo bundetz meðr þæima hætte, at huarer skolu heðan af oðrum fylgia ok með megne styðia ok styrkia i ollum þæim tilfællum, sem verða kunnu i malum konungsens ok þæirra, þeim er þæir æiga at skipta við Thomas erkibyskup. Þesser ero bæðe mæster ok rikaster af lioðbyskupum i Englande, er sva bræggðaz Thomase erkibyskupe, en binda sek sva a hende Hæinreke konunge, sem nu var sagt. En sua er af konungenum skipat, at allt þat goðz sem Thomase erkibyskupe heyrer til, skal með naðum standa i fullum friðe, meþan byskuparner ero i þessarre ferð, þar til er þæir koma h(eim) aptr til konungsens meðr herra pavans orðum oc skyrum orskurðum um þæirra mal. Af þi gerer konungrenn þegar einn rennara út af sinne curia, þann er þat kallar, at konungrenn fyribyðr huerium manne[2] at misþyrma nockorum lutum, þæim er Thomase erkibyskupe til heyra, eþa under sek draga, huarke iarðer ne nockot annat, nema allt hans

[1] vágvæiflegr *Cd.* [2] manna *Cd.*

Mane autem facto subitus rumor et sinister de clandestina archipræsulis fuga hos, qui ei adhæserant, invadens, omnes compulit latitando sibi consulere. Rex vero hæc audiens turbatus plurimum, convocatis pontificibus et proceribus sciscitatur quid agendum. Et commune quidem consilium erat, ut maiores natu episcoporum, qui, ut supra diximus, regi se obligaverant, Romanum adirent pontificem de perturbatione regni et sacerdotii et reatu periurii archipræsulem suum accusaturi, et interim omnia ipsius in pace essent, donec quid Romanus pontifex iudicaret, reportarent. Unde et mox regio edicto præconis voce proclamatum est, ne quis homines archiepiscopi molesta-

gotz skal nu standa fullkomlega meðr friðe, hans menn skal[1] nu oc engenn þuinga ne þæim i nockoru þyngia.

Sva brugga byskuparner meðr oðru konungsens stormænne Thomase erkibyskupe þann dryck til handa, sem honum ok þæim kæmr i mikenn vanda, þi at þæir með sinum raðum oc rœðum sitia nu vm hann flyianda, at þæir fae hans sœmð allre sva fyrikomet. Nu huat er þæir gera meðr konungenum her um statt, hava þæir þat oc hallda allt fyri satt. Ok af þi verða þæir þegar a færð[2] . .

[1] skalo *Cd.* [2] *Her mangler 16 Blade i Codex.*

---

ret aut possessiones, seu de rebus eius quidquam auferret, sed universa ipsius pacem haberent.

Ita pontifices cum divitibus in occultis paraverunt laqueum fugienti, et ita confestim arripiunt iter Rogerus Eboracensis archiepiscopus, Gilbertus Londoniensis, Rogerus Vigornensis, Hilarius Cicestrensis, Bartholomæus Exoniensis episcopi. Præter hos vero et cum istis nonnulli aulici et alii quidam honorati viri et magni ab ipso latere regis missi in testimonium illis. Missi quidem in magno apparatu, in donis et muneribus multis, quibus pro viribus iudicium pervcrterent et sapientum oculos excæcarent. Hoc etenim modo credebant curiam Romanam, in hac parte quandoque vacillantem, inclinari posse ad id quod quærebant. Et hoc quidem consilium dederant quidam pontificum contra archiepiscopum.

II.

De itineratione Thomæ fugientis.

Igitur archiepiscopus, ut diximus, clam de nocte fugiens, fratrem unum de ordine de Simplingeham secum habens viæ ducem, versus aquilonem ad nobilem illam civitatem Lincolniam tendebat, sciens et prudens, invium carpens non viam, ut ita cautius, si qui post mitterentur, persecutores effugeret et declinaret insidias. Et ea nocte venit ad pagum, qui dicitur Grabam, viginti quinque circiter milliaribus a Northantuna distantem. Ubi postquam modico indulsit somno, in crastino arripiens iter venit Lincolniam, iterum circiter viginti quinque milliaria, hospitatus in civitate in domo cuiusdam fullonis. Et ibi aquam quæ fluit per civitatem intrans, ad locum quendam solitarium in medio aquarum situm, qui dicitur Hermitorium et pertinet ad sanctam illam sanctimonialium congregationem de Simplingeham, per aquam venit millia circiter quadraginta; ubi propter

loci solitudinem et propter difficultatem accessus, eo quod in medio aquarum sit, per tres dies securus latuit, ad iter, quod restabat, vires reparans. Una vero dierum cum frater, qui ipsi ministrabat, videret solum sedentem in mensa et pulmentariis vesci, compunctus lacrymas continere non potuit, et continuo exivit, ne inter epulas virum Dei lacrymæ effusæ perturbarent. De Hermitorio venit ad Sanctum Botulfum decem milliaria, et inde per aquam venit ad locum, qui dicitur Haverolot, ad Simplingeham pertinentem. Deinceps vero nocte solum proficiscebatur, veritus deprehendi. Jam siquidem orientem versus ad Cantiam tendebat, ubi a populo terræ facie magis cognitus erat. Nocte itaque ibat et die latitabat, octo dierum noctibus conficiens iter.

Tandem vero ad pagum supra mare situm, qui dicitur Estrei, veniens, manerium pertinens ad prioratum Cantuariæ, ibi per aliquot dies moram fecit in conclavi. Ubi facto in pariete foramine, fuit enim prope ecclesiam, audivit missarum solemnia cum plebe id ignorante presbytero etiam sacramenti perceptione perfruente. Quidam autem clericus huius rei conscius osculum pacis ad archiepiscopum deferebat, recedenti quoque post servitium populo nec id scienti episcopalem devotius impertivit pontifex benedictionem. Latuit autem lux mundi futura in pago hoc usque ad diem animarum, diebus octo.

III.

Qualiter archiepiscopus mare transierit.

Die igitur animarum, qui fuit tertia feria, quintus decimus dies ab illa tertia feria, ab illo die Martis, quo apud Northamtune pugnarat ad bestias, nocte parum ante diem in scapha intravit mare, et circa vesperam applicuit in quodam maris latere, quod dicitur Oie in Bolonia, per unam leucam distans a portu, qui dicitur Graveninges.

Et ivit vir Dei pedes, quia sic oportuit, et indutus alba veste, et monachali cappa super scapulas posita, in tempestate, pluvia et luto, non ex solito iter peragens. Et dum pertransiret, obiter accidit iuniores stare et eorum aliquem in manu sua tenere accipitrem. Visaque ave archiepishopus eo intendit, memor pristinæ conditionis et oblitus exilii. Quo viso inquit unus: „Ni fallor, ecce hic est Cantuariensis archiepiscopus.“ Alter ait: „Fatuns es, quid opus est Cantuariensi archiepiscopo, ut sic incedat?“ Expavit archiepiscopus timens detegi, et forte timor ille huius vanitatis culpam ipso tempore potuit diluere.

Verum quoniam per crebros et profundos maris iactus fatigatus erat, utpote in modica scapha transvectus, diu pedes ire non potuit. Unde post modicum iter reclinavit in terra, non valens procedere, et dixit fratribus, qui cum eo erant: „Hinc non recedam, nisi vehar a vobis, aut quæratis mihi vecturam." Et quæsierunt ei iumentum pro uno argenteo, et quidem hoc non frenum, sed tantum prolectam circa collum habebat. Et posuerunt vestimenta super dorsum, et eum desuper sedere fecerunt.

Et paululum progressus quosdam de more gentis illius armatos obviam habuit. Quibus percunctantibus, an ipse esset Cantuariensis archiepiscopus, verbo respondit: „Siccine Cantuariensis phaleratus incedit?" Et non est agnitus ab eis, quamvis de se ipso testimonium perhiberet.

O spectaculum! Cernere Thomam, quondam in curribus et in equis, super iumentum nunc sedentem, pro freno solam prolectam circa collum habens, et supra dorsum pro sella fratrum pauperum panniculos. O quam magna super te, Thoma, rerum mutatio! Ubinam sunt quondam tot equi tui, tot equites tui, et tam divites et ambitiosæ phaleræ tuæ? Ecce nunc omnia hæc ad iumentum unum et prolectam unam redacta, nec tamen iumentum tuum vel prolecta tua, sed alterius. Te revera transeunte, transierunt et tua, vetera enim tua transierunt et facta sunt omnia nova. Vere mirabilis Deus in sanctis suis, deducens eos in via mirabili, de tribulatione lætificans, de pressura dilatans, de tentatione probans, destruendo ædificans, percutiendo sanans, occidendo vivificans.

Et quidem ad supradictum portum Graveninges venit, sic supra iumentum sedens. Nescio vero quo rerum præsagio, si tamen præsagium dicendum est potius quam eventus, tertia feria in transmarina applicuit, tertia a marinis recessit, tertia iterum revertens in Angliam applicuit, et tertia deinde feria gladio occubuit, ab eo die, quo rediens applicuit, mense solum exacto, ut ita, quæ fuit dies Martis, fieret et martyris, in qua, velut quodam futurorum præsagio, ter quater sic parabatur ad martyrium. Tertia itaque feria in transmarina, ut dictum est, applicuit, et in vespera Graveninges venit.

IV.

Quomodo ab hospite suo agnitus sit.

Cum sero igitur discubuisset una cum tribus fratribus viæ sociis, ab hospite suo in fractione panis agnitus est; cum tamen in mensa

non magis ipsi quam aliis deferretur, immo minus, utpote qui in mensa primum nequaquam teneret locum, sed extremum. Qui etiam per totum hoc itinerarium suum, sicut habitu ita nomine mutato, a viæ sociis frater Christianus vocabatur, nomen Christiani sortitus pro proprio, ne posset agnosci. Verum cautus hic hospes notavit, quod præ ceteris recumbentibus singularem habebat vescendi modum et in distributione affectum. De illo siquidem modico, quod ei in mensa apponebatur, parvulis et aliis in domo singulis dabat. Præterea ad certius conceptæ iam agnitionis argumentum totius hominis compositionem intuebatur et gestum, corporis videlicet proceritatem egregiam, frontem amplam et aspectum severum, faciem oblongam, venustam formam manuum oblongarum et articulorum in manibus congruam et quasi exquisitam protensionem. Videns itaque hominem in modo edendi, in corporis qualitate et gestu cæteris longe dissimilem, existimavit mox se magnum aliquem virum in hospitio suo suscepisse, et pro certo suspicabatur Cantuariensem hunc esse archiepiscopum, eo quod iam densus in terra circumquaque precrebruerat rumor, Cantuariensem sic Northamtune clam recessisse, et iam in partes illas aut applicuisse aut in proximo applicandum fore.

Hospes igitur confestim rusticam suam seorsim vocavit, et instillavit secretius Cantuariensem esse, quem hospitio susceperant. At illa impatiens, vix verbo audito, ad mensam properat et post modicum intuitum mox rediens et subridens: „Certe, inquit, bone vir, ipse est.“ Rustica igitur mox sollicitior circa ministerium, discurrit, festinat, et nunc nuces, nunc poma, nunc caseolum ante fratrem Christianum apponit. Frater vero Christianus suspicans se iam ex aliquibus indiciis deprehensum, carere mallet his, quæ rustica affectuose apponebat, et tamen dissimulabat. Cœna autem facta, hospes cum nova vultus hilaritate accedit propius. Quem cum frater Christianus super sedem iuxta se ponere voluisset, hospes constanter renuit, in terra secus ipsius pedes sedens. Et post modicum inquit: „Domine, gratias ago Deo, quod dignus fui, ut sub tectum meum intrares.“ Cui mox frater Christianus: „Quis ergo sum ego? nonne ego quidam pauper frater sum, et Christianus dicor?“ Et hospes inquit: „Certe, quidquid dicaris, scio te magnum virum esse et Cantuariensem archiepiscopum.“ Igitur cum frater Christianus nullis verborum involucris ab hospite suo se potuisset evolvere, quin horum alterutrum necesse haberet, aut de se veritatem fateri constanter aut diffiteri

mendaciter, confessus est quod ipse erat, et non negavit. Et ne se proderet, hospitem suum blando demulcens secum duxit in crastino.

V.

Quare in transmarinis partibus se absconderit.

Ecce quam longa viri Dei pericula, qui et iam in portu periclitabatur. Rex quippe nobili comiti Flandriæ Philippo germano suo et amicis suis magnatibus terræ scripto iam et verbo disseminaverat, Thomam quondam Cantuariensem archiepiscopum, talis enim erat scripti conceptio, de regno suo tanquam proditorem suum fugisse; unde et quam longa manus regia, tam longa pericula regiam manum fugientis, et ideo omnia plena suspicionibus et securitas nulla. Causa etiam, qua in illis partibus prodi metuerat, erat, quod procurante rege Anglorum Matthæus frater Philippi comitis Flandriæ, tunc Boloniæ comes, cum abbatissa quadam, filia Stephani quondam regis Anglorum, matrimonium profanum et detestandum contraxerat, archiepiscopo tunc regis canceilario propter facti enormitatem contradicente et, quoad potuit, reclamante. Unde et comes Boloniæ extunc perfecto eum odio oderat. Non igitur sine causa in partibus illis manifestari se noluit. Unde propter crastinæ diætæ longitudinem et viæ difficultatem et insidias, quas verebatur, in crastino summo diluculo arripuit iter, et de Graveninges pedes ivit vir Dei tota ea die, via admodum lutosa et lubrica, tempore præsertim hiemali, et circa noctem venit ad monasterium de ordine Cistertiensi, quod dicitur Clermareis, iter duodecim leucarum terræ conficiens ea die. Est autem monasterium hoc situm prope illud castrum nobile Sancti Audomari.

Eadem vero nocte, qua archipræsul, regis nuncii præfati cum multo et magno apparatu mare intrantes, subito procella suborta, in multa difficultate et periculo vix applicuerunt, cum tamen archipræsuli et suis in scapha mare pacatissimum foret. Testati sunt sic fratres, qui cum archipræsule in scapha, et alii ex parte adversa, qui in navibus transierunt. Eadem die qua et archipræsul ad castrum Sancti Audomari venerunt. Et quia celebre erat in terra, quod Cantuariensis archiepiscopus ad monasterium illud de Clermareis, ad quod iam venit, adventare proposuerat, eadem nocte post synaxim nocturnam decantatam intravit stagnum quoddam grande et spatiosum, super quod monasterium illud situm, et in scapha venit ad locum quendam abditum aquis septum, qui ab incolis dici-

tur Eldeminster, quondam hermitorium gloriosi confessoris Bertini. Verebatur quippe, si in monasterio illo usque in crastinum moraretur, forte ad aliquorum indicia indigenis aut regis nunciis revelari, qui forte ad videndum eum diverterent, et videntes eum sic, fieret opprobrium abundantibus et despectio superbis, et insultarent de facili, quod fatue et inconsulte de tanta quondam gloria ad tantam nunc miseriam devenisset. Unde eadem nocte se subtraxit et in dicto hermitorio per tres dies latuit.

VI.

De adventu archiepiscopi ad Sanctum Bertinum.

Die autem quarto, ad petitionem sanctæ memoriæ Godescalli tunc abbatis et conventus loci, ad abbatiam Sancti Bertini navigando, erat enim eis iter per aquam, venire properabat. In eundo vero ait quidam: „Domine, fatigatus es ex itinere, et venturi sumus hodie ad eximiæ humanitatis viros, qui plurimum congratulantur tibi in Domino, quod illæsus evasisti. Fac igitur caritatem eis, ut pro adventu tuo comedant hodie pinguia.“ Archiepiscopus inquit: „Quarta feria est, et oportet nos hodie a talibus abstinere.“ Et alter subintulit: „Domine, forsitan non abundant piscibus, et oportebit nos eis condescendere.“ Archiepiscopus inquit: „Domini est id providere.“ Inter loquendum igitur ad nutum Dei exiliens de aqua grandis piscis, quem brennam vocant, proiecit se cum impetu in gremium viri Dei. Et factus est eis transitus ille iucundus in laude Dei. Ductus itaque ad Sanctum Bertinum illic comiter satis exceptus est.

Contigit eodem tempore Richardum de Luci, familiarem regis, peregre redeuntem ad eundem locum devenire. Qui audito archipræsulis egressu a Britannia, accessit ad eum, promittens se ei gratiam regis redditurum, si rediret. Præsul vero se non credebat ei, timens laqueos, quos evaserat. Ille vero, quem reducere non potuit, diffiduciatum dimisit, et debitam domino patrique suo reverentiam non exhibuit.

VII.

Quomodo nuncii regis, et post nuncii archipræsulis, ad regem Francorum venerint et qualiter sint excepti.

Archipræsulem itaque iam dicto Sancti Bertini monasterio dimittentes, prius viam et actus nunciorum prosequamur. Qui mox in crastino sui adventus a Sancto Audomaro recedentes, tertio quartove

die per piæ recordationis Ludovicum regem Francorum transitum fecerunt, quem apud castrum regium, quod Compendium nominatur, reperiunt. Et salutato rege, litteras illi de nomine regis Anglorum porrexerunt. Quarum forma illis similis erat, quas supra diximus comiti Flandrensi directas, videlicet quod Thomas quondam Cantuariensis archiepiscopus de regno tanquam proditor fugerit, unde et ne ipsum in terra sua reciperet, tanquam dominum precabatur. Verum ut audivit ex litterarum initio „Thomas quondam archiepiscopus", regem sicut ecclesiæ filium devotissimum statim apprehendit æmulatio, et plurimum ex verbo motus est. Verbum quippe insolens offensionem generat, et iuxta sapientis dictum, qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est. Et rex mox, quis eum deposuisset, iterum atque iterum sciscitatus est. Et adiecit: „Certe sicut rex Anglorum, ita et ego rex sum, verumtamen minimum de clericis mei regni deponere ego non valerem." Et ita qui missi fuerant, nec ad regis quæstionem prudens reddere responsum poterant, nec ad petitionem suam responsum pro voto retulerunt.

Magister vero Heribertus, qui et scripsit hæc, et alius quidam de archipræsulis societate, cautus quidem et eruditus, de consilio et præcepto archipræsulis nuncios regis quotidie, ipsis nescientibus, e vestigio sequebantur, ita tamen quod illos sequentes una semper die præcesserunt. Et quidem ex industria factum est, ut ita cautius et certius ipsorum verba et molimina explorarent. Cum vero ad illum christianum regem Francorum venissent, ipsum, mox ut accessum habere potuerunt, nomine archipræsulis, quem a tempore cancellariæ propter hominis magnificentiam, probitatem et industriam reputabat strenuum et habebat acceptum, devote quidem et humiliter salutarunt. Et quia ei incogniti erant, more suo crebro, an de archipræsulis domo et familia essent, sciscitabatur; quo cognito, mox eos suscepit in osculo et benigne audivit. Qui cum, iuxta archipræsulis mandatum, lacrymabilem historiam laborum et periculorum eius exposuissent, regiæ clementiæ viscera commota sunt. Quibus itidem ipse referre dignatus est, qualiter contra archipræsulem rex ipsi scripserit et quid ipse responderit. Et adiecit: „Debuisset quidem dominus rex Anglorum, si ipsi placuisset, antequam tantum amicum suum archipræsulem et personam tantam tam dure et tam dire tractaret, illius versiculi fuisse recordatus, Irascimini et nolite peccare." Cui mox alter nunciorum comice respondit: „Domine, forte illius recordatus fuisset versiculi, si illum tam frequenter ut nos in hora illa

regulari audivisset." Et subrisit rex. In crastino vero, antequam nuncii recederent, cum hominibus suis, quos secum tunc habebat, consilio accepto, ad petitionem archipræsulis in regno suo pacem et securitatem ei concessit. Et quidem adiecit: „Hoc de pristina dignitate diadematis regum Francorum fore, ut exules, et præsertim personæ ecclesiasticæ, regum et regni securitate et pace perfruantur et a persecutorum iniuria defendantur.

VIII.

Quomodo nuncii archiepiscopi ad dominum papam venerint et qualiter excepti sint.

Itaque regiæ pacis dono et securitate fruentes in exultatione et lætitia christianus ille rex licentiatos archiepiscopi nuncios dimisit in pace. Illi vero non statim ad archipræsulem revertentes, nec quidquam nunciantes de hoc, quia cito se reversuros sperabant, prout eis iniunctum fuerat, ad dominum papam accelerabant, et venerunt Senonis, quo nuncii regis proxima die, quæ præcessit, eos prævenerant. Sane in eorum adventu hinc timor publicæ perturbationis, quæ ex ira regis posset oriri, inde spes quæstus, quam plures cardinalium nutare compulit, et facta est inter eos dissensio, dum diceretur ab his Cantuariensem ecclesiasticæ libertatis defensorem et iusta causa fovendum, ab illis pacis et unitatis esse perturbatorem, et ideo præsumptionis impetum refrenandum potius quam fovendum. Et eo usque prævaluit inimicorum suggestio, quod nuncii archipræsulis nec promeruerunt a cardinalibus vel in osculo recipi. Angustiantur proinde illi videntes causam domini sui imminere discrimini.

Eadem tamen die in vespera ad dominum papam habentes accessum, ipsum nomine archipræsulis, tanquam patrem et dominum, qua decebat devotione et humilitate, salutaverunt, dicentes quod illi essent duo tantum, qui evaserunt de calore domus Rechap et ad sanctitatis suæ pedes venerant, ut nunciarent ei, quod filius Joseph adhuc viveret, sed non dominaretur in terra Ægypti, quin potius ab Ægyptiis oppressus fere fuisset et extinctus. Enarraverunt itaque libenter audienti et paterno compatienti affectu, filii sui archipræsulis pessimas angustias et dolores, pericula etiam in pugna illa apud Northamtunam ad bestias, pericula in falsis fratribus, pericula in fuga, pericula in via, pericula in mari, in ipso etiam portu pericula, laborem, egestatem, ærumnam, et ad declinandas insidias habitus sui et nominis mutationem. Et audiens hæc pater omnium patrum,

commota paternæ pietatis viscera super filio, et paternum non valens dissimulare affectum, lacrymatus est. Et ita compunctus inquit eis: „Dominus vester in carne adhuc vivit, ut dicitis? Magis tamen iam sibi in carne vivens martyrii gloriam vindicat.“ Et quia iam valde sero erat, nuncios ex itinere fatigatos, data benedictione et consolatione apostolica, ad hospitium citius remisit.

IX.

Quomodo nuncii regis allegaverint coram viro apostolico contra archiepiscopum.

In crastino vero dominus papa cum fratribus suis venerabilibus cardinalibus, qui tunc fere omnes in curia præsentes aderant, consistorium intravit. Advocataque concione, adsunt etiam nuncii archipræsulis, ut vel finem viderent. Consurgentibus ex adverso nunciis regis, primus, et cæterorum signifer, in hunc modum inchoat Londoniensis: „Pater, ad vos spectat catholicæ ecclesiæ cura et sollicitudo, ut qui sapiunt per vestram foveantur prudentiam ad exemplum morum, et qui desipiunt apostolica auctoritate corripiantur et corrigantur, ut sapiant. Sed apud vestram sapientiam non creditur sapere, qui in sua sapientia confidens, et fratrum concordiam et ecclesiæ pacem regisque devotionem perturbare contendit. Nuper siquidem in Anglia orta est dissensio inter regem et sacerdotium ex levi et minus utili occasione, quæ facilius posset extingui, si adhibita ei fuisset moderata curatio. Verum dominus Cantuariensis suo singulari in hac parte et non nostro usus consilio, acrius æquo institit, non considerata temporis malitia, quod vel quale dispendium ex tali impetu posset provenire, et sibi et fratribus suis contexuit laqueos. Et si ei in proposito suo noster favisset assensus, iam res ipsa ad deteriorem calculum devenisset. Verum quia nostram conniventiam, sicut nec debuit, ad id quo tendebat, habere non potuit, visus est in dominum regem et nos, immo in totum regnum, temeritatis suæ culpam retorquere. Quocirca ad decolorandam mutuæ fraternitatis infamiam, vim nemine inferente vel minas intentante, fugam inivit, sicut scriptum est, Fugit impius nemine persequente.“ Ad hæc dominus papa inquit: „Parce, frater!“ Et Londoniensis: „Domine, parcam ei?“ Et dominus papa: „Non dico, frater, quod parcas ei, sed tibi.“

Ad hanc igitur apostolicam vocem et tubam sensus Londoniensis infatuatus est a Domino, ita demum quod amplius mutire non potuit.

Excepit illum proinde sermonem facundus Hilarius Cicestrensis episcopus, magis de sua confidens eloquentia quam de iustitia et veritate, quod ex post facto innotuit: „Domine pater, inquit, interest beatitudinis vestræ, quod perperam actum est in perniciem universitatis, ad pacis et concordiæ debitum statum citius revocare, ne unius hominis immoderata præsumptio multorum stragem et catholicæ ecclesiæ scissuram possit procreare. Id parum attendit dominus Cantuariensis, dum relicto maturiori consilio se solum consuluit, et sic sibi et suis, regi et regno, populo et clero graviores labores procrearet et angustias. Et certe virum tantæ auctoritatis id non decuit, nec oportuit, nec aliquando oportuebat. (Ita grammatizabat Hilarius Cicestrensis dicendo: Oportuebat.) Insuper suos, si saperent, non oportuebat sibi in talibus præbuisse assensum.“ Audito igitur, qualiter facundus ille grammaticæ prosiliret de portu in portum, soluti sunt in risum universi. Inter quos unus prorumpens in vocem inquit: „Male tandem venisti ad portum.“ In quo verbo episcopum illum ita infatuavit Dominus, quod de cætero factus est mutus et elinguis.

Eboracensis autem, priorum ruinam attendens, animi impetum studuit temperare: „Pater, inquit, mores Cantuariensis et studia nemini innotuere plus quam mihi. Et id animi eius novi propositum ab initio, ut quod semel arripuerit ex sententia, ab eo facile non possit avelli. Quare facilius credi oportet ipsum in hanc obstinationem de sua levitate de more incidisse. Et aliam non video viam ad eius correctionem, nisi ut vestra discretio ad id efficiendum manum apponat graviorem. Intelligenti satis dictum puto.“

Episcopus Exoniensis subiunxit: „Pater, non oportet multum in his immorari. Causa ista in Cantuariensis absentia non habet terminari. Petimus igitur legatos, qui inter dominum regem et Cantuariensem possint causam istam audire, et auditam definire.“ Et subticuit. Nec post eum aliquis episcoporum amplius addidit. Id autem videns comes de Arundel, stabat enim in ordine suo cum multitudine militum, postulat audientiam. Et facto silentio inquit: „Domine, quod locuti fuerunt episcopi, nos illitterati penitus ignoramus. Ideo oportet nos edicere, quomodo possumus, ad quod sumus missi; non ad hoc utique ut contendamus, vel cuiquam faciamus contumeliam, in conspectu maxime tanti viri, cuius nutui et auctoritati se de iure totus inclinat mundus, sed ad hoc procul dubio venimus, ut domini regis nostri devotionem et amorem, quem circa vos gerere consue-

vit et adhuc gerit, in præsentia vestra et totius Romanæ ecclesiæ vobis præsentemus. Per quos, inquam? Per maiores et nobiliores, quos habere potuit in omnibus terris subiectis sibi, hoc est, per archiepiscopos, episcopos, comites et barones. His superiores in sua potestate non invenit, et si invenisset, utique destinasset ob reverentiam vestram et sanctæ Romanæ ecclesiæ. His adiicimus, quam paternitas vestra satis experta est in novitate suæ promotionis, domini regis fidelitatem et devotionem, dum se ipsum, suos, et sua omnia vestræ penitus exposuit voluntati, et pro certo sub catholicæ fidei unitate, quam habes in Christo regere, ut credimus, fidelior eo non est, vel Deo devotior, seu ad eam, ad quam assumptus est, pacis conservationem moderatior. Nihilominus et dominus Cantuariensis archiepiscopus in suo gradu et ordine æque instructus, in his, quæ ad eum pertinent, providus et discretus, licet, ut quibusdam visum est, nimis acutus. Et nisi ista, quæ nunc est inter dominum regem et dominum archiepiscopum, esset dissensio, regnum et sacerdotium mutuo congauderent ad invicem paci et concordiæ sub principe bono et pastore optimo. Est igitur hæc nostra supplicatio, ut ad tollendam istam dissensionem et ad pacis et amoris reformationem velit vestra gratia invigilare attentius." Hæc itaque comes eleganter, sed in sua lingua proposuit, ita quod ab omnibus plurimum commendaretur eius modesta discretio.

Vir vero apostolicus, qui ex multorum fida sed secreta relatione causam dissensionis inter regem et archipræsulem et gestorum veritatem cognoverat, criminatoribus non adhibuit fidem; potius in consistorio publice hortabatur episcopos, ut in archipræsulem suum parcius agerent. Unde et qui missi fuerant, videntes sic fortiter et instanter regis nomine postulant, ut archipræsulem in Angliam remitteret, pariter et a latere suo legatum, qui remota appellatione causam ibi inter regem et archipræsulem audiret, et inter ipsos vel componeret vel causam per sententiam terminaret, ubi, sicut adiiciebant, gestorum veritas verius et commodius agnosci poterat. Verum papa, necdum petitionem hanc vel concedens vel renuens, hortabatur attentius, ut archipræsulis ad curiam exspectarent adventum, et iam obiecta eo præsente intentarent, aut nihil obiicientes suam facerent petitionem, adiiciens in absentia eius nihil in eum statuendum, nec ipsos in forma illa, quam petebant, exaudiendos. At illi exspectare nolentes, eo quod, ut aiebant, ultra terminum a rege sibi præfixum in curia moram facere non audebant, crebro postulant et

instanter dictam regis petitionem adimpleri. Arctabatur itaque Romanus pontifex. Cernens enim regis iuventutem et dominationem amplam, et durum illud et dirum, quod tunc erat in Dei ecclesia, schisma, metuebat quod, si rex pateretur repulsam præsertim per tam magnos et honoratos factæ petitionis, maior in ecclesia scissura fieret, quod et ipsi qui missi fuerant, præsertim laici, minabantur. Inde vero verebatur, archipræsulem in insulam, in qua iam velut publicus hostis habebatur, et a qua cum tanta difficultate et tot periculis, quasi ipso Domino educente, iam exierat, sua auctoritate remittere, ne sic archipræsulis innocentia, et causa opprimeretur iustitiæ, unde et in se Dei provocare iudicium, et toti ecclesiæ scandalum foret. Forte etiam tali mandato minime parendum fore pensabat. Sic enim erat in insula contra regem insularum contendere, tanquam si vinculatus in carcere contra magistrum et dominum carceris dimicaret. Vir itaque apostolicus coarctabatur, præsertim plerisque fratrum suorum cardinalibus, illis maxime, qui ut principibus et magnatibus placeant studere solent, adiudicantibus regis petitionem fieri debere, aliis vero renitentibus. Attamen librato demum consilio, et consilii ac fortitudinis desuper accepto spiritu, pater patrum dissimulare non potuit, et dictam regis petitionem, in gravamen et oppressionem archiepiscopi conceptam, non adimplendam decrevit, nisi forte eius ad curiam exspectarent adventum; alioquin in ipsius absentia nihil agendum contra ipsum. At illi exspectare nolentes, voto et causa frustrati, in Angliam non cum benedictione apostolica, sed potius, ut credendum est, cum maledictione paterna reversi sunt, et in se et in semine suo maledicti, qui patris sui verenda non operuerunt, sed potius frontose detegere nequaquam veriti sunt. Et quidem eo festinantius acceleraverunt, reveriti quod ipsis secreto nunciatum fuisset, nonnullos de militibus terræ, favore archipræsulis et ipsorum odio, sarcinis suis, in quibus non modicum argenti sperabatur, per viam paravisse insidias. Unde festinanter et subito Franciam exeunt. Miro siquidem modo et incredibili, mox ut de archipræsule per universum ecclesiarum orbem innotuit sic, omnium dedit ei Dominus gratiam et favorem, in adversantes vero e diverso omnium odia concitavit. Vix enim est, ut non omnibus placeat, qui omnium placet auctori, iuxta quod de uno sanctorum legitur: Quod quem perfuderat Deus gratia. ab omnibus amabatur.

X.

Qualiter Archipræsul a rege Francorum sit exceptus.

Archipræsul vero, quem supra in Flandria apud Sanctum Audomarum in Sancti Bertini abbatia dimisimus, propter terræ, quas, ut supra diximus, verebatur, insidias paucos ibi faciens dies, noctu Flandriam egreditur in equis et comitatu multorum. Siquidem bonæ memoriæ Milo tunc Teruanensis episcopus et supra nominatus sancti Bertini abbas, ipsum propter viæ securitatem comitati, eduxerunt de terra, et ad inclytam illam Galliarum civitatem Suessionem perduxerunt. Ad quam, Domino procurante sic, in crastino sui adventus rex Francorum Ludovicus venit. Qui mox ut Cantuariensem archiepiscopum in civitate audivit, ad hospitium suum descendit, et in salutatione prævenit, ipsum in omni alacritate et exultatione suscipiens, ex regia quidem clementia vexationi suæ et labori compatiens, ex regia magnificentia pacem et securitatem donans, et ex regia munificentia ad necessarios de fisco sumptus, quamdiu exularet, accipiendos compellens. Archipræsul vero videns cor regis ita erga se, Deo et regi devotas gratias retulit, illum præsertim et corde et ore summa prosequens gratiarum actione, in cuius manu corda sunt regum. Et ita dominus rex et archipræsul per aliquot dies in civitate commorantes, recessit in multa gratia archipræsul a rege, Senonis ad dominum papam properans, cui rex statim de ministerialibus suis, qui ipsum per viam necessaria ministrando procurarent et ducerent, commisit.

XI.

Qualiter archiepiscopus a viro apostolico sit exceptus, et exilii sui causa.

Itaque archiepiscopus ad dominum papam Senonis venit, tepide quidem exceptus a cardinalibus, ad domini tamen præsentiam est intromissus, qui venientem ad se paterna suscepit benignitate, super vexatione ipsius multimoda et perigrinatione tam periculosa et dura paterne compatiens. Dumque hæc et illa verbotenus ibi agerentur, demum recepit in mandatis in crastinum exilii sui causas coram fratribus exponere. Sequenti ergo die dum quæreretur inter sodales, quis eorum causam hanc exponeret, singulis sese excusantibus, verbi pondus apud archiepiscopum recedit. Doctus igitur a Deo et per se mpræmeditatus, dum primus a domino papa sederet, et propter

reverentiam vellet surgere, iussus residendo causam edicere, sic incepit: „Licet non multum sapientes, nec tamen usque adeo sumus fatui, ut regem Angliæ, suos et sua, pro nihilo relinqueremus. Nam si vellemus suæ per omnia placere voluntati, in sua potestate vel regno non esset, qui nobis non obediret pro libito. Et dum sub hac conditione ei militavimus, quid fuit quod nobis non successit ad votum? Ex quo vero aliam ingressi sumus viam, memores professionis et obedientiæ, quam pro Deo suscepimus, quem ad nos habuit, tepuit profecto prior affectus. Adhuc autem si ab isto proposito vellemus resilire, ad eius recuperandam gratiam nullius personæ egeremus interventu. Verum quia Cantuariensis ecclesia sol solet esse occidentis, et in nostris temporibus obfuscata est claritas, quodlibet tormentum, sed et mille mortis genera, si tot occurrerent, libentius exciperemus in Domino, quam sustineremus sub dissimulatione his diebus mala, quæ patitur. Porro ne videar curiose vel obtentu vanæ gloriæ hæc inchoasse, expedit ut oculata fide constet de affectu.“ Et producens scriptum, in quo continebantur consuetudines illæ, de quibus contendebatur, cum lacrymis inquit: „Ecce quæ statuit rex Angliæ contra libertatem ecclesiæ Catholicæ. Si hæc licet dissimulare sine dispendio animæ, vos videritis.“

De exactis consuetudinibus.

Huic etiam libello nostro inserere studuimus funestum illud et famosum decreti chirographum, consuetudines videlicet illas regias, apud Clarendunam promulgatas, quas ideo hic interserimus, ut legant sæcula futura post, et hinc cognoscant, quam iusta, quam perspicua fuerit gloriosi neomartyris Thomæ, primo exilii et postea martyrii causa.

Cap. I. De advocatione et præsentatione ecclesiarum si controversia emerserit inter laicos, vel inter clericos et laicos, vel inter clericos, in curia domini regis tractetur et terminetur.

Primum hoc damnavit sancta Romana ecclesia sub papa Alexandro tertio.

Cap. II. Clerici citati et accusati de quacunque re, submoniti a iustitia regis, venient in curiam regis, responsuri ibidem de hoc, unde videbitur curiæ regis quod sit ibi respondendum, et in curia ecclesiastica, unde videbitur quod sit ibi respondendum; ita quod iustitia regis mittet in curiam sanctæ ecclesiæ ad videndum qua ratione res ibi tractabitur. Etsi clericus

. . . . ok skal hann taka oll þæirra inngiold sua frealslegha sem hann sætti þau rettlega. En er sa time kemr, sem byskup[1] eþa abote eþa priorr skal kiosaz, þa skal konungr kalla saman þa lerþa menn sem honum likar, at i hans kapellu kiosez einnhuerr i stað hins framfarna meðr konungsens samþycke oc raþe hans raðgiava, þæirra sem hann hefer til kallat at gera þenna kosning. Ok þar skal sa þegar i stað, sem hann er kosenn, gera konungenum

[1] b'pa *Cd.*

---

convictus vel confessus fuerit, de cætero non debet eum ecclesia tueri.

Cap. III. Archiepiscopis, episcopis et personis regni non licet exire de regno absque licentia regis; et si exierint, si regi placuerit, assecurabunt, quod nec in eundo nec in moram faciendo perquirent malum vel damnum regi vel regno.

Cap. IV. Excommunicati non debent dare vadium ad remanens, nec præstare iuramentum, sed tantum vadium et plegium standi iudicio ecclesiæ, ut absolvantur.

Cap. V. Nullus qui de rege teneat in capite, vel aliquis dominicorum ministrorum eius excommunicetur nec terræ alicuius eorum sub interdicto ponantur, nisi prius rex, si in terra fuerit, conveniatur, vel iustitia eius, si extra regnum fuerit, ut rectum de ipso faciat, et ita ut quod pertineat ad curiam regiam ibidem terminetur, et de eo quod spectabit ad ecclesiasticam curiam ad eandem mittatur, ut ibidem terminetur.

Cap. VI. De appellationibus, si emerserint, ab archidiacono debent procedere ad episcopum et ab episcopo ad archiepiscopum; et si archiepiscopus defuerit in iustitia exhibenda, postremo ad regem est perveniendum, ut præcepto ipsius in curia archiepiscopi controversia terminetur, ita quod non debet ulterius procedere absque assensu regis.

Cap. VII. Cum vacaverit archiepiscopatus, vel episcopatus, vel abbatia, vel prioratus de dominio regis, debet esse in manu eius et inde percipiet omnes reditus et exitus sicut dominicos. Et cum ventum fuerit ad consulendum ecclesiæ, debet dominus rex mandare potiores personas ecclesiæ, et in capella ipsius debet electio fieri assensu regis et consilio personarum regni, quas ad hoc faciendum vocaverit. Et ibidem faciet electus homagium et fidelitatem domino regi, sicut ligio domino de vita

homagium, ok at hann skal uera honum tryggr oc trúr, sem sinum herra til sins lifs oc lima ok allrar ueralldlegrar sœmþar hæille sinne vigslu, aðr en hann er uigðr.

Þenna hinn attanda er sua seger: Ef nockorr erkidiakn ella byskup hefer nockorum þæim manne fyri einhueria sanna sok til sin stefnt, sem hann er af þæirre borgh, kastala eþa bœ eþa nockorskonar eign, sem konungenum til heyrir, at hann svare þæim logleghum rettyndum, er hann hafðe eige villt koma ne rett gera, þa ma hann forboða, en eige bannsetia fyrre en sa er fundenn, sem hann helldr af konungenum valld yfer þæim stað, at hann late hann rett gera. En ef valldzmaðr afrœkez rett at gera, ok hinn vile eige rett gera kirkiunne, þa er hann a konungs miskunn, en byskup ma þa hegna hann meðr kirkiulegre hirting fyri sina sok.

Þenna dœmum ver af kristne guðs hinn niunda, er sua seger: Ef lærðan mann ok leikmann skil a um einnhuern lut, ok seger klerkrenn almusu vera oc af þi kirkiunne til heyra, en leikmaðr seger læikmanna eign til heyra, þa seae tolf logleger menn ifer malet ok dœme, huat huarum til heyrir epter konungs vana, firi þæim sem konungs ualld hefer i þæim stað. Ok ef olmusu synez til

---

sua et membris, et de honore suo terreno, salvo ordine suo, priusquam sit consecratus.

Cap. VIII. Qui de civitate, vel castello, vel burgo, vel dominico manerio regis fuerit, si ab archidiacono vel episcopo de aliquo delicto citatus fuerit, unde debeat eis respondere, et ad citationes eorum satisfacere noluerit, bene licet eum sub interdicto ponere, sed non debet excommunicari, priusquam capitalis minister regis loci illius conveniatur, ut iustitiet eum ad satisfactionem venire. Et si minister regis inde defecerit, ipse erit in misericordia regis, et exinde potuerit episcopus ipsum accusatum ecclesiastica iustitia coercere.

Cap. IX. Si calumnia emerserit inter clericum et laicum vel econverso, de ullo tenemento, quod clericus velit ad eleemosynam attrahere, laicus vero ad laicum feodum, recognitione duodecim legalium hominum per capitalis iustitiæ regis consuetudinem terminabunt, utrum tenementum sit pertinens ad eleemosynam sive ad laicum feodum, coram ipsa iustitia regis. Et si recognitum fuerit ad eleemosynam pertinere, placitum erit in curia

heyra, fare þa firi kirkiu domara. En ef þæim litz leikmanne til heyra, þa fare þat mal a konungs garð eþa fyri hans iustisa, nema baðer se af eino byskupdœme eþa einne baronia. Nv hefer huarrtueggi byskup eþa baron til nefnt, se þa a þess garþe græitt, sem næfndr er.

Skipaner þessar, sem ero nv fyrdœmdar ok kallaðer ero konungsens vanar i Englande, mætte serhuerium meþr skyrre skynsemð guðlegra laga sannar fyrdœmingar saker finna, ef þǽr vere eige huerium manne, þo at hann vite eigo miok miket af kirkiunnar logum ok klærkanna rett, iamnskiott liosar, sem þer ero heyrþar, huerso þer ero all(a) uega guþe ok hans logum ok heilagra fæðra setningum ok þæirra skipanum gagnstaðlegar, ok af þi meðr ollu mote ranglegar.

Her fyri tekr hinn sæle Thomas erkibyskup utlægð meðr frendum ok fælagum uttan alla vægð, þi at hann vill eige þessum bolvaþum skipanum fylgia ok þeim framm hallda, en samþyckia synðugum i þæirra rangyndum. Þa lætr hann sitt lif at lyktum sua harðlega, sem hann deyr ok i guðs auglite fyri hans blæzaða nafne dyrlega.

Sem hinn virðulege faðer Alexander pave almennelegrar[1] kristne guðs hever þessar guðrækilego Heinreks konungs skipaner kristne

[1] almennelegre *Cd.*

---

ecclesiastica. Si vero ad laicum feodum, nisi ambo de eodem episcopo vel barone advocaverint, in curia regis erit placitum. Sed, si uterque advocaverit de feodo illo eundem episcopum vel baronem, erit placitum in curia ipsius, ita quod propter factam recognitionem saisinam non amittat, qui prius saisitus fuerat, donec per placitum disratiocinatum fuerit.

Singulis vero damnatis his mox singulas damnationis suæ causas subiecissem, nisi quia cuivis vel modicam sacrorum canonum habenti experientiam statim in primo auditu notissimæ sunt.

Facta est autem prædictarum consuetudinum et dignitatum regiarum recordatio ab archiepiscopis, episcopis, comitibus, baronibus, nobilioribus et antiquioribus regni apud Clarendunam, quarto die ante purificationem sanctæ Mariæ Virginis, domino Henrico filio regis cum patre suo ibidem præsente.

Quibus perlectis moti sunt omnes usque ad lacrymas. Nec ii se continere poterant, qui prius pro viribus adversabantur, communi voce

guðs ok kirkio af dœmt ollum a heyrandum, er viðr ero, snyz hann til Thomas erkibyskups ok seger: „Meðr þer, broþer, er linlegarr frammfarande en nockorum auðrum ok þer meirr þyrmande, þo at þinn glœpr ok þinna byskupa se sva liotr oc læiþilegr, sem hann er ogurlega ræþilegr. Þi at þegar sem þu hafðer falleð, villder þu rosklega upp risa ok kostaðer at koma þer i sætt, en hefer siþan þolt sakar þins fallz marga lute þunga, harþa ok miok faheyrþa. Sva bæiddiz þu ok af oss, sem þu vart hæima i Englande, lausnar ok liknar, sem þu feckt þegar af várre millde. Nu af þi at þu fort sva framm epter þitt fall, sem engenn gerðe sva annarra, þa er þar fyre værþugt, at ver linim þer nu meðr likn, sva at þu kenner i þinum þrautum huggan oc herradom varrar vinattosamlegrar millde, þi fullkomlegarr[1] ok elskulegarr en aller aðrer lerðer menn, sem þu hever firi kirkiunnar frælse ok tru rettre af þinne goðfyse fleire lute ok

[1] fullkomlegrar *Cd.*

Deum laudantes, dum vel unum sibi reservarit, qui pro ecclesia Dei in illa tempestate ausus fuit ex adverso ascendere. Et qui ante videbantur super hac causa varie disceptare, iam in unam convenere sententiam, in persona Cantuariensis archiepiscopi universali ecclesiæ succurrendum. Verum dominus papa, lectis et relectis, et diligenter et attente auditis et cognitis singulis consuetudinibus, acerrime motus statim excanduit in archipræsulem, arguens eum et dure increpans, quod in illarum non consuetudinum, sed tyrannicarum usurpationum assensu ipse, ut ibi confessus est, cæterique episcopi sacerdotio suo renunciaverint et Dei ecclesiam ancillaverint, asserens multo satius omne sustinuisse discrimen, quam tantis legis Dei subversionibus præbuisse assensum. Et adiecit: „Verum inter abominabilia hæc, quæ hic lecta sunt et audita, nulla quidem bona, sed quædam tolerabilia sunt, quæ utcunque potest ecclesia tolerare. Sed horum maior pars reprobata et ab antiquis quidem et authenticis damnata est conciliis, utpote directe sacris sanctionibus adversa.“ Et hæc quidem dominus papa in audientia omnium reprobavit, et ab ecclesia in posterum damnanda censuit. Et ad archiepiscopum se convertens inquit: „Tecum, frater, etsi tuus et coepiscoporum tuorum grandis fuerit excessus et enormis, agendum est parcius. Qui etsi, ut confiteris, ipse cecidisti, mox post casum tuum resurgere conatus es, propter casum multa iam gravia et dura perpessus, et statim ut cecideras, cum adhuc esses in Anglia, a nobis quæsisti et invenisti

meire fyrilateð fyri guðs saker en aðrer. Meiri rián ok rékneng hefer þu ok af kirkiunnar ovinum þolt, meðr þi vase ok vesolld er þu hever i þinum rekstrum a þek teket, en nockorr annarra." Meðr þeima hætte asakaðe Alexander pave hinn séla Thomas erkibyskup i fyrstunne meðr faðurleghum væl stilltum striðleika, en þisa nest huggaðe hann hann [1], bliðkande hann meðr milldleghum sœtleika moþurlegrar hugganar. Sem herra pavenn hever sva sagt, biðr hann Thomas erkibyskup væl fara meðr sino goðu orlofe til sins herbergiss.

XII.

Um mergenenn epter sem Alexander pave sitr i nockoru naþulegho herberge með sinum brœðrum kardinalum, kæmr þar Thomas erkibyskup, ok byriar sva sitt mal til herra pavans oc kardinala: „Fæðr miner ok sirar! seger hann, engum manne er i nockorum stað lofað at liuga, en micklu siðr nu her i guðs auglite fyri sialfum yðr. Nv af þi at ek vil eige liuga, þa ia ek þi ok harmande viðr geng ek, at minn væsell glœpr hefer þessor þyngsl hæilagre kirkiu ok kristne i Englande upp vakt. Fyri þi sua, at æk geck eige i Kristz sauðahus um dyrr, þi at loglegr kosningr kallaðe mik eige til þessa valldz ok virþengar, hælldr var ek meðr konunglegre ogn ok vilia i þætta

[1] hans *Cd.*

---

de clementia nostra absolutionis beneficium. Unde et dignum est, ut nos tibi indulgeamus, aut in tuis adversis clementiæ nostræ consolationem et gratiam præ cæteris personis ecclesiasticis tanto plenius et affectuosius sentias, quanto pro libertate ecclesiæ, et pro fide et devotione vestra maiora reliquisti, et graviora perpessus es." Et ita vir apostolicus archipræsulem primo paterna severitate obiurgans, et maternæ post consolationis dulcedine reparans, tunc dimisit.

XII.

Qualiter domino papæ archiepiscopatum resignaverit et iterum receperit.

Postera vero die in secretiori thalamo cum domino papa cardinalibus residentibus, adfuit et archiepiscopus, hæc inquiens: „Patres mei et domini, mentiri nemini licet alicubi, nedum coram Deo et vestri præsentia. Unde gemens fateor, quod has Anglicanæ ecclesiæ molestias mea miserabilis culpa suscitavit. Ascendi in ovile Christi, sed non per ipsum ostium, velut quem non canonica vocavit electio,

sœmilega sæte ok valld i sættr. En þo at ek have þenna vanda nauðegr a mek teket, þa hefi ek þat þo gort meirr fyri konungs saker en Kristz. Huat er þa undarlegt, at mer gange gagnstaðlega. En ef ek hefðe gort, sem miner byskupar mer mikilega aeggiaðo, þegar er konungrenn hóf sina kæru vpp a mek, at ek skylldi viðr konungsens hot ok hæitan geva erkistolenn upp i Kantia i konungs valld ok vilia, mynde eige þa kirkiunnar rettr at litlo verþa, ef veralldleger hofðingiar skyllde hana slika gera, sem þeim likaðe. En almennelegre kristne guðs myndi af minum tiltœkium uþarft ok miok daprlekt epterdœme iafnan liva, þi at sva mynde huerr hofþinge sinum byskupe segia, sem þæim kœme sliker luter til efniss: Gefz upp ok ger sem ek vil. Nu af þi at ek uillda viðr sliko sea, þa dualþa ek, þar til er ek kom a yðarn fund, at gera sva sem þæir logðu rááð a. En nu uiðr kennumz ek, at ek kom i þetta valld ok virðing miok uloglega. Af þi ugger mek, at mer mane harðu hefna. Mina mennt ok megen kenner ek ok þæim vanda ok þunga meðr engo mote nœgiaz, er mer er bundenn. Af þi gef ek minn erkistol upp, heilagr faðer, i yðart valld ok vilia, at eige berez sva illa at, þar sem ek heiter hirðir ok hofþinge, at ek verþa minne hiorð til uheyrilegrar rapanar sakar mins litilleika."

Sem hann hever sva sagt, dregr hann þegar sitt vigslugull af sinne hende, bað hann kiosa þa Cantuariensi kirkiu annan matkara ok maklegra hofðingia, þann er meðr staðugum sterkleika standæ

---

sed terror publicæ potestatis intrusit. Et licet hoc onus susceperim invitus, tamen ad hoc me induxit humana et non divina voluntas. Quid igitur mirum, si mihi cessit in contrarium. Verum si ad regis comminationem, ut coepiscopi mei persuasere instantius, renunciassem episcopalis auctoritatis mihi indulto privilegio ad principum votum et voluntatem, catholicæ ecclesiæ perniciosum relinqueretur exemplum. Distuli igitur usque ad vestri præsentiam. Nunc autem recognoscens ingressum meum minus canonicum, et timens proinde exitum mihi provenire deteriorem, videns etiam vires meas oneri impares, ne gregi inveniar præesse ad ruinam, cui datus sum qualitercunque in pastorem, in manu tua, pater, archiepiscopatum Cantuariensem resigno."

Mox transsumens annulum suum de digito suo rogabat ecclesiæ dignum pastorem provideri, eo quod ipse nomen pastoris habens officium pastoris non impleret. Complensque orationem in lacrymis,

fyri guðs folke: „Þi at ek byskups nafn berande, fylle ek eige ne framme hefe ek byskuplegt embætte.“ Sva lykr hann sinne tolu, at sialfr Alexandr pave meðr ollum þæim sem við ero, komaz viðr ok fælla táár. Ok uttan undr er þat, eþa huerr man eige af sialfs sins huggœðe viðr komaz, er hann heyrer sliks mannz sua hryggelega rœðu lesna.

Sem Thomas erkibyskup hefer sva sagt, vikr hann nu meðr sinum monnum ut af i æinn stað, er af þilikum hans orþum ok meðferðum verþa geyse uglaðer, þi at þæir virða hans orð sva, at hann man siðan alldre uppreist fa. Af þi ræþaz þeir sitt raðleyse ok þickiaz varla vita huat fyri þæim man. En i annan stað tekr Alexandr pave at tala meðr sinum brœðrum kardinalum af þesso[1] . . . . . .

[1] *Her mangler 4 Blade i Codex.*

---

dominum papam et omnes, qui aderant, flere compulit. Immo et hæc audiens quis poterit se continere a fletu?

Seorsum igitur Archiepiscopo sedente cum suis in hoc verbo scandalizatis, nimirum qui iam cœperant desperare, dominus papa super his cum cardinalibus cœpit conferre. Hinc inde varia et diversa est orta sententia. His visum est oblata occasione regis iram sedari posse facilius, dum in alia persona ecclesiæ Cantuariensi conciliaretur, et beato Thomæ possit alias competentius provideri. Hi siquidem erant ex pharisæis. Aliis autem visum est in diversum, qui apertos habebant oculos. Quasi is qui pro tuenda ecclesiæ libertate summo periculo et discrimini, non solum divitias et gloriam, dignitatem et auctoritatem, sed et vitam exposuit, ad regis libitum deberet suo iure privari, sicut forma fieret aliis in consimili causa regibus resistendi, si ei sua iustitia servaretur illæsa. Si eo cadente caderent universi episcopi, ut nullis futuris temporibus auderet quis obviare principis voluntati, et sic vacillaret status catholicæ ecclesiæ, et Romani pontificis deperiret auctoritas: „Expedit igitur, inquiunt, hunc restitui etiam invitum, et ei, qui pro nobis dimicat, omnimode succurrendum.“ Placuit omnibus hæc sententia, præterquam pharisæis.

Vocato igitur beato Thoma cum suis, dominus papa hæc ait ex sententia: „Nunc demum, frater, nobis liquet, quem habuisti et habes zelum pro domo Domini, quoniam sincera conscientia te ipsum statuisti murum ex adverso. De tuo ingressu cum puram feceris confessionem, resignatione facta, qua potuit et debuit dilui culpa delicii, iam secure de novo poteris de manu mea pontificalis officii

curam recipere, dum te in integrum ducimus restituendum. Et merito, quem multiplici genere tentationis virum probatum novimus, providum et discretum, Deo et hominibus carum, nobis et sanctæ Romanæ ecclesiæ per omnia fidelem. Et sicut nostræ persecutionis factus es particeps et consors individuus, ita tibi, Deo auctore, in nullo deesse poterimus, quamdiu in hoc corpore vitalis duraverit spiritus. Verum hactenus deliciis affluens, ut de cætero discas esse, quod debes, pauperum consolator, nec id doceri poteras, nisi docente religionis matre, ipsa paupertate, pauperibus Christi te duximus commendandum, huic, inquam, abbati Pontiniacensi (erat enim ibi præsens ex condicto) et suis fratribus educandum. Non, inquam, educandum splendide, sed simpliciter, ut decet exulem et Christi athletam, inter quos cum paucis et necessariis, reliquis sociis per amicos divisis, oportet te ad tempus conversari, donec adspiraverit dies consolationis, et tempus pacis desuper ad nos descenderit. Interim autem forti animo esto, et his qui pacem perturbant, resiste viriliter."

XIII.

Qualiter habitum monachalem de manu papæ susceperit.

Accepta itaque benedictione beatus Thomas cum paucis familiaribus, cæteris, ut dictum est, alias destinatis, Pontiniacum ingressus, iudicavit se non digne curam pastoralem de manu apostolica accepisse, nisi etiam et habitum religionis reciperet, nimirum qui in episcopali sede primogenitos filios suos monachos haberet regere, et a prima fundatione Cantuariensis ecclesiæ ipsius archiepiscopos didicerit fere omnes monachos fuisse, nec secundum veterum historias aliquam regni scissuram vel translationem accidisse, nisi dum quis alterius professionis Cantuariensi ecclesiæ præfuerit. Missis igitur proinde nunciis, remisit ei dominus papa habitum monachalem, quem ipse benedixit, de laneo utique panno grosso et crudo. Unde et nunciis iniunxit dicens: „Dicite domino Cantuariensi, quod habitum ei misimus, qualem habuimus, non qualem vellemus." Pontiniacensis vero abbas, dum cum paucis beatum Thomam illo indueret habitu seorsim et secreto, adstans etiam ibidem quidam familiaris, is utique qui pridie illud problema proposuit apud Clarendonam, scilicet: Quid virtutis sibi retinuit, qui conscientiam prodidit et famam, dum vidit in ipso habitu capucium minoris quantitatis, quam ut toti congrueret, ait: „Fuit tamen id serio factum, utrum regulariter, nescio. Liquet tamen dominum papam minus congrue adunisse

cucullæ capucium.“ Subridens autem beatus Thomas inquit: „Provide, ne et tu possis iterato mihi illudere, sicut fecisti pridie.“ Et ille: „Ubi et quando, domine?“ Et archiepiscopus inquit: „Nudiustertius, dum sacris vestibus induerer ad missarum solemnia, et zona præcinctus viderer suffarcinatus, requisivisti, unde posteriora mea inflata fuissent? Si igitur a scapulis dependens capucium maius et ibi prætenderet formam inflationis, nihilominus posses deridere gibbosum. Idcirco cautius mihi est contra talium insultationes provisum.“ Utebatur revera archiepiscopus cilicio a nudicollo usque ad poplites clam ipsius etiam familiaribus, et dum cingeretur arctius, rigor cilicii se extendebat, et videbatur grossior, qui fuit macilentus, sed iucundus facie.

Tertio quartove igitur adventus eius ad Pontiniacum die ingressus capitulum, causam ecclesiæ quam agebat, Domino et ipsorum orationibus commendavit. Igitur post tantas, quas supra ostendimus, ipsius turbationes, quasi post densum tempus et nubilum, ad serenitatem et tranquillitatem divinæ lucis cœpit se mox tota mente convertere, lectioni, orationi et meditationi se dans totum. Fuit igitur illud monasterium archipræsuli, et eis qui cum ipso erant, sicut certaminis palæstra, qua exercitabantur, ita et quædam virtutum schola, qua erudiebantur ad prælium.

XIV.

De proscriptione totius cognationis archiepiscopi.

Rex autem cum redeuntibus nunciis se in suis petitionibus didicisset repulsum, res omnes archiepiscopi suorumque confiscari præcepit; totam eius cognationem, omnes qui eum familiaritate vel quovis titulo contingebant, proscriptos addixit exilio. Non infanti vagienti, non decrepito seni, non in puerperio mulieri decubanti parcebatur. Processit ulterius furor inanis, et piis auribus horrenda crudelitas. Nam compulsi sunt adulti iurare, quod contristandi causa archiepiscopum, ubicunque reperiretur, expeterent. Prohibitumque est, ne pro eo oraret ecclesia, quod pro hæreticis et schismaticis facere consuevit. Quotidie igitur ad eum nova exulum confluebat multitudo, nisi quod plerique a præfato iuramento auctoritate apostolica absoluti in Flandria remanserint. Hi præsertim qui propter ætatis vel sexus infirmitatem, et multam, quæ tunc erat, inclementiam temporis absque multo dispendio ad archipræsulem, sicut iuraverant, proficisci non valebant. Cæteri vero quotidie glomerati

. . . . . . þilikum ufriðarens storme. En þo tekr hans hiarta þat harðla fast, at hann ser þilika fyri augum ser daglega, ok ma þæim þo litla eþa enga huggan gera. Ok hann sva sættr millim þess angrs, er hann fæck af vfriðar storme Hæinreks konungs, ok þæss ryggilega harms, er alla vega at honum þryster sakar sinna harmulegra frænda ok vina[1], er daglega drifa flockum fyri hann, tækr hann sva mart harmsamlegt hogg i sitt hiarta, sem þæirra fiolðe er hinna fatœku, er fyri hann koma. Af þi ma þat væl segiaz, at af þilikum mannraunum gerez hann sannr martir, aðr en hann fenge sáár af suerðum sinna ovina.

Sem hinn virðulege herra Alæxander pave spyrr þetta hit udœmilega Hæinreks konungs tiltœke, verðr hann úglaðr viðr, harmande sva grimma gerð ok faheyrða framferð. Ok huar sem þessor tiðende flytiaz fyri konungum ok aðrum hofðingium, urðu aller mæire menn oc minne rygger, fvrþande sva fyrdœmælegt tiltœke, en harmande þann goða guðs vin Thomas erkibyskup, er slikt þoler meðr sinum mickla fatœka fiolða. Sem flæire koma fatœker a ærkibyskupsen(s) fund, en hann fae nockot fyri ollum séet, sendær hann þa meðr sinum auðmiuklegum bœnarbræfum i ymiss lond til sinna vina ok kunningia ok allra þæirra, sem honum þicker hællzt von a vera, at hans vilia mane her um gera ok þæim mvne hællzt til naða vera.

[1] frænda *Cd.*

---

veniebant ad eum eiulantes et plangentes, quod essent sic a natali solo expulsi, bonis suis proscripti et ab amicis et proximis suis elongati. Et ita quotidie virum Dei movebant. Quanta igitur anxietate, putas, premebatur, cum assidue præ oculis haberet, quorum miseriæ causa erat, et quibus præter compassionem parum vel nihil conferre poterat! Nimirum inter incudem et malleum versabatur, et tot in se persecutiones excepit. Hinc ante martyrium martyr factus est, ante tunsiones latomorum angulari lapidi conquadratus, ante fornacem ex ære in argentum, ante molam ex palea in frumentum transformatus, et citra fracturam alabastri nardi suavitatem redolevit.

Vir itaque apostolicus, et fratrum potentatus, nationes et regna, audientes hæc mox obstupuerunt, et factum admodum profanantes, archipræsuli et tali ac tantæ eiectorum turbæ totis pietatis visceribus compassi sunt. Unde archiepiscopus, eo quod tantam turbam secum ferre non posset, ipsos per diversas nationes et provincias ac diversas personas cum litteris suis supplicatoriis transmittebat.

Sem þesser er bræf bera ok þyrfande ero, finna þa er þæir ero til sender, ero þæir þegar af ollum væl ok goðmannlega tækner[1] bæðe sakar hatrs ok hærmðar viðr þa, er sva uheyrelegt verk hofþu meðr sva micklum nið(ing)skap gort, sem sakar vinatto viðr þann goþa mann, er fyri þæim bað ok þa sende. Meðr sva micklu mote gerer guð viðr þessa, at a skommum tima er sva meðr guðs miskunn ollum þessum fatœka fiolða fyrir set, at engenn af þæim finnz þurfande, nema marger ero nu i vtlægðenne selegar sætter, en þæir varo aðr i sialfs sins fostrlande vpp fœdder.

XV.

Sem miskunn guðs meðr vinsælld Thomas erkibyskups hever sua fyri þessum fatœka fiolða sét, sem nv var sagt, gerer hann guðe þacker. Her meðr huglæiðer Thomas erkibyskup meðr sialfum ser ok skil, at þessarra þuingan þynger miket hans utlægð ok aukar hans angr. Nu af þi at hans hugr er nu allr hátt upphafðr ok hans hiarta er nv birt meðr lioma guðlegs lioss, sua at hann girnez enskiss nema lika guðe, þa skipar hann ser harðara lifnað, sva sem þesser hiner utlægo þole af hans volldum sua mickla væsolld. Vmframm þat harða harklæðe, er hann berr iamnlega ok umframm þa disciplinam, sem hann tekr huersdaglega leynilega, finnr hann ser þann hátt at fægra sitt umliðet lif meðr, er hann vill giarna fyri guðs saker vpp a sek taka. En þat er sva, at hann kallar þann broður

[1] kænder *Cd.*

Qui omnes ab eis, ad quos missi sunt, tum tantæ malitiæ odio, tum favore mittentis, benigne suscepti sunt. Omnibus itaque sic propitiante Domino provisum est in brevi, ut inter ipsos egens nullus esset, plurimi etiam felicius in exilio, quam in patria degerent.

XV.

Quomodo archiepiscopus cœpit arctius vivere.

Verum etsi proscriptis Deo miserante sic provisum fuerit, archipræsul tamen attendens in tanta proscriptorum multitudine suum aggravatum exilium, et pœnam exasperatam, disposuit una et pœnitentiæ suæ aggravare districtionem, ut præter illud, quod quotidie portabat, cilicium, et crebras, quas flagellatus furtivas accipiebat disciplinas, ipse quoque districtius solito viveret. Unde et uni fratrum, qui ipsi in mensa ministrare consueverat, una dierum instillavit

til sin[1], er honum þionaðe at borðe a nockorum dege, seger honum einum lagt ok leynilega, at hann sæte honum meðr þæim riklegum rettum, er sialfum honum voru sætter, slika rette, sem brœðrum i klaustrino biugguz almennelega, biðr hann fara meðr þessu sva leynilega, at engenn mege grun af hafa, þi at hann vill nu þæim einum fœðaz, at hann likez sva brœðrunum i fatœkdóme fœþunnar, sem hann var þæim likr i klæðabunaðenum.

Nu liða sva nockorer dagar, at hann hever enga fœðu, nema þa æina er Cysterciensis[2] regla byðr at hafa, en su er þurr ok þeflauss. Enn er hann hever sva harðlega lifat um stund, fær hann epter fáá daga mikenn kranklæika, sva at hann lægz þegar i ræckio, þi at hann hafðe iamnan veret fra fyrsta tima sins alldrs miok sællega uppfœddr, ok af þi æirer honum eige sva fatœk fœþa. Einn af hans hæimollegum vinum verðr varr af sialfum honum, huat er þi vælldr, at hann þoler sua hart, en þo æige fyri aðra skylld verðr hann varr, en þa at erkibyskupenn fær eige længr leynt, sakar sua akaflegs kranklæika sem hann hefer. En þegar sem sia verðr viðr varr, af huerio efne er erkibyskupenn hever þenna harða siukdom fenget, þa ræðr hann erkibyskupenum þat þegar, at hann nœre sek meðr þilikarre fœþu, sem hann hallde hæilso sinne, ok hans vane var at hafa. Hinn sæle Thomas gerer sva, lætr, sem hann var vanr, væl (oc) virkulega matbua, nœrande sek sua með þilikarre fœðu, sem honum til heyrer, meðr sva agætu hófe, sem fyrr var sagt, at hann

[1] sinn *Cd.* [2] Cycestrensis *Cd.*

---

secretius, ut inter alios lautiores cibos, quibus uti solitus erat, caute quidem, ita ut nullus adverteret, quotidie conventualem sibi apponeret cibum, quibus solis uti disposuerat. Quod ut cautius fieret et secretius, mensa ipsi soli seorsim a suis ponebatur quotidie.

Et ita quidem per aliquot dies solis pulmentariis aridis et insipidis, iuxta quod Cisterciensis ordinis regularis institutio habet, vescebatur. Verum per aliquod tempus sic se mortificans, sic contra solitum vivens, post aliquot dies gravi decretus valetudine decubuit. In deliciis enim a primæva ætate enutritus, absque salutis detrimento grossioribus uti non poterat. Verum ad cuiusdam familiaris sui admonitionem, cui ægritudinis suæ causam hanc, nec tamen sine importunitatis instantia, secretius indicavit, congruis sibi alimentis,

tok huerge mæira af fœþunne en natturolegh nauðsyn krafðe, ok er hann i stað alhæill.

XVI.

Thomas erkibyskup er nu, sem sagt var, meðr gramunkum i Pontiss, ok hefer hann nu sua nockoru miket af ueralldarennar goðs, sem hann ma vera uiðr. Hans frændr ok fælagar ero aller landflæmter, her ok huar meðr okunnum monnum dræifðer, hann ok þæir fyri olmusumænn hafðer ok halldner. En Hæinrekr konungr af Englande sitr nu i sino uallde með micklum rikdóme. En af þi at allum goðum monnum fannz miket um þat grimþaruerk, er Hæinrekr konungr hafðe gort viðr vine oc frændr Thomas erkibyskups ok sialfan hann, huar sem þat for meðr monnum, þa sændaz hofðengiar mænn i millem ok orkaz hugar a, at þæir gæte nockot at gort sakar uirðingar ok vinskapar viðr hinn sæla Thomas ærkibyskup. Þæir rita ok til konungs i Englande af þessu sama efne, biðiande hann gæfa guðs manne frið oc naðer, meðr þæim sem honum til heyra[1]. Sva skrifar[2] ok Alexander pave til konungsens af Englande með sama hætte. Kæmr sua um siðer með goðra manna flutninge, at fundr er stefndr i Frannz. Er akueðenn dagr oc staðr, i huerium er konungr af Englande skal finna herra pavann. Þicker þat likaz vera til, at friðrenn formærez millim kirkiunnar oc konungdomsens, ef Hæinrekr konungr finnr herra pavann. En Hæinrekr konungr seger sek vilia finna herra pauann, ef Thomas erkibyskup er ecke a þæim funde, ella seger hann sek ecke eyrende eiga a pava fund, ok eige uill hann herra pauans andlit sea, nema Thomas erkibyskup se langt ifra.

[1] heyrer *Cd.* [2] skripar *Cd.*

---

sobrietate comite, utebatur. Unde Deo favente, in brevi restitutus est incolumis.

XVI.

De nunciis regis et archiepiscopi missis ad dominum papam.

Discurrebant interim hinc inde, et etiam a domino papa mittebantur, nuncii ad pacis reformationem. Tandem vero placuit utrobique dominum papam et regem statuto die et loco ad invicem convenire, ut per mutuum eorum colloquium via pacis possit facilius inveniri. Rex ait ad id se venturum, sed in archiepiscopi absentia, quia eo præsente demandat nec domini papæ faciem se visurum.

Þessa uerðr Thomas erkibyskup varr, at Hæinrekr konungr vill engan fund hallda þann við herra pauann, er hann er viðr. Af þi skrifar hann ærkibyskupenn þegar til herra pauans, birtande honum i sinu bræfe, at honum er enga lund talande meðr konunge af Englande, nema hann se uiðr þæirra rœþu, seger fáám monnum hans skaplynde kunnare en ser, en kueðr þat eige allra vera at skilia hans uilia, huerso slætt eþa sœtt er hann talar, eða huerso myrkt er hann kann mæla, þa er honum þat likar. Ok ef sa er eige nærre, sem hans veler kenner af myrkum hugum frammlæiddar marghattaðs hiarta, ok þær þyðe ok liosar gere, þa ma huerr maðr sem æinn, er eige kann hans skaplynde, af hans marghattaðum malum ok hans slœgðum tælldr[1] verða: „Verðr konungenum ok kunnegt, huat nauð er þer þolet[2] eða til huerra luta er þer fulla nauðsyn hafet, i þilikum vaða oc vanda sem þer standet, þa man hann þegar hallda mote yðr sino vallde."

Sem þetta bræf kemr til Alæxandr pava, virðaz honum þessor orð vera væl sogð, ok synez þætta vera væl sagt ok sonn rœða. Af þi likar herra pauanum at skrifa bræf til konungs af Englande, sem hann gerer, i huerio er hann seger sua, suarande þæim Hæinreks konungs orðum, er hann sagðe sek eige sia vilia Alexandr pava, ef Thomas erkibyskup være viðr: „Þat er huarke heyrt af verolldinne ne af Roma kirkio gort, seger Alexander til Hæinreks konungs, sakar þyckio nockors hofðingia, at hin romuerska kirkia hafe nockorum þæim af sinum naðum utkastað, er þuingan oc harðynde hever þolt fyri guðs ast oc hans rettyndum. Ok allra sizt hefer hon þat gort við þa, er sva ero kunner oc sanner uorðner at dyrlegre dygð viðr hæilaga kirkio ok hennar klærka, sem hinn goðe maðr Thomas erkibyskup er vorðenn. Hæver ok sannr guð þat valld postolego sæte

[1] tœlldr *Cd.* [2] þoler *Cd.*

Domino papæ archiepiscopus significat nulla ratione regis uti colloquio sine sui præsentia, cui mores illius hominis noti fuissent: „Citius enim, ait, poterit apostolica circumveniri religio ex varietate verborum regis, si non adsit sedulus interpres, qui regiæ mentis propositum ex ipsius animi possit latebris elicere, quoniam si rex infirmiora domini papæ prænoverit, exitus viarum suarum obstruet offendiculis."

Quo accepto, moderata responsione regi renunciat dominus papa hoc inauditum a sæculis, Romanam ecclesiam ad alicuius principis nutum quemquam a suo conductu reiicere, maxime pro iustitia ex-

gæfet, ok þi þat skylldat, at þat skal ollum viðr hialpa, sem fyri þa skylld þola angr ok eymð, ok utlægðer taka a sek, at þæir fylgia guðs logum ok kirkiunnar rettyndum, iamnvæl mote konunganna raðum oc reiðe ok þæirra ranglatum raðgiofum, sem mote ollum oðrum, þæim er meðr grimð ganga upp a guðs rett, rænannde hans kirkior ok klærka þi[1] vallde, er þæir hallda af sialfum guðe, epter þi sem huerium er af kirkiunnar halfo skipat i sinne stett meðr þæim rett, sem sialfr guð ok hæilager varer fæðr hafa fyri oss skipat ok sætt. Sem sendemænn Hæinreks konungs, er þænna tima vóru a paua garðe, verþa þæss varer, vænda þæir þegar hæim a vægh rygger ok stygger, bærande honum Hæinreke konunge þessor herra pavans bræf[2]. Enn er hann hefer þau yfer leset, uerðr hann sua reiðr ok oðr, sem reynez ok siðarr segez.

Sem Hæinrekr konungr uill meðr engu mote sœkia fund Alexandrs paua, uerþa þæirra orð enskiss uirð, sem her hofðu gott til lagt. En uirðulegr herra Alexandr paue færr epter þetta or Frannz ok snyr til Róms. Thomas erkibyskup fylger honum framm til Bituricensem borgar, þar tekr hann gott orlof af Alexandro pava með blæzan, en siðan snyr hann aptr til Pontiniakum. Fra þessum tima siaz þæir Alexandr pave alldre siðan i þesso life.

Thomas erkibyskup sem hann kæmr aptr i sitt klaustr, snyz hann fra hæimenum meðr ollu, liver storum heilaglega miok einslega, fra skilðr verolldenne ok hennar uirðeng fullkomlega, varðvæiter sek með litilæti heilagra naða leynilega, aullum sinum hugh ok hiarta andlegum lutum a litande, guðlegan uilia um allt framm uirðande.

[1] þa *Cd.* [2] orð *Cd.*

---

ulantem: sed et id privilegii et auctoritatis esse indultum apostolicæ sedi, ut exulibus et oppressis subveniat, etiam contra principum iras, et violentos impetus malignorum. Indignantes igitur nuncii recesserunt, hæc regi nunciaturi.

Dominus vero papa Romam reversurus iter ingreditur, quem prosequebatur archiepiscopus usque Bituricum. Ubi accepta licentia et benedictione regreditur Pontiniacum, amplius domini papæ faciem in carne ista non visurus.

Ibi igitur in solitudine, inter petras et monachos solitarius delitescebat, a sæculo iam remotus, eo liberius quo quietius, et eo fructuosius quo secretius, tota mente spiritualibus intendens. Tantus siquidem sacrarum scripturarum amator erat, ut post horas regulares

Sva mickla elsko hæfer hinn sæle Thomas erkibyskup nu a hæilagum ritningum, at nalega uar su enge stund millem reglulegra tiða, at hann stúdere eige i guðlegum ritningum. sem rauner berr a, þi at hann leyser opt bætr sterkar ritningar oc myrkar spurningar meðr sannleik skyrrar skilningar, en þæir er hann heyrer.

XVII.

Sem hinn sæle Thomas erkibyskup stigr upp i sua halæita kraptanna hæð, sem nu uar sagt, auundar sa hinn ille ande ok hinn forne fiande allz mannkyns hans sua hæilagt lif, sa er illgræse kastar i guðs akr, ku(æ)ikiande sua storm ok sturlan i kristne guðs. Þat angrar diofulenn nu ok einkannlega, at hann fær hueruitna heruilekt aptrkast i ollu þi, sem hann girnez mest. Engan framgang ne vinneng sér hann sek ok fa af skiptum þæirra Thomas erkibyskups. Af þi bæiskazt hann nu enn meðr nyio ok meðr bolvaðu avvndarennar galle mote Thomase erkibyskupe, kloksamlegt kapp a þat leggiande, at hann kome Thomase ærkibyskupe sem fyrst or þæim agæta lifnaðe, er hann væsell uerðr nu fyri luta. Af þi þoler hann nu eige, at hinn sæle Thomas se lengr i Pontis. Fyri þessa skylld hefer hann sek til hiarta Hæinreks konungs af Englande, honum mikilega aæggiande, at hann late Thomas erkibyskup eige længr meðr sua hæilagum naðum lifa i Pontis. Nu af hans aæggian, sem æige er utrulegt, sender Hæinrekr konungr af Englande abotanum af Pontis ok hans brœðrum sitt bræf, meðr horðum orðum ognande þæim mikilega hæfndum ok harðyndum, ef þæir hallda hans ovin ok motstoðumann Thomas erkibyskup lengr meðr ser, til þess at hann striðe or þæirra

---

quotidie sacri codices vix de manu eius discederent. Unde ex amore hoc scripturarum et opera adeo in brevi profecit, ut sæpissime in scrupulosis et nodosis scripturarum sententiis etiam super docentes se intelligeret.

XVII.

Quomodo rex archiepiscopum amoverit a Pantiniaco.

Invidet ergo tantis profectibus, qui zizania superseminat in agro Dominico, et quia vir Dei de tribulatione sua profecerat, et ipse machinatione sua corruerat, bile maiori motus hospitem, tanquam de loco crevisset, hospitio proturbare contendit. Cuius instinctu, ut credi fas est, direxit rex Anglorum litteras ad generale istud capi-

klaustre sem or[1] uruggum stað mote honum, unáðande sua allt hans rike.

Sem hinn sæle Thomas erkibyskup verðr þessa varr, kallar hann sina kompana a tal, sægiande þæim, huersu horðum orþum er Heinrekr konung(r) hefer teket abotann ok alla hans brœðr, fyri þa sok er hann er þar: „Ok ef þæir hallda mik lengr meðr ser, seger konungrenn þa skalo fa fyre þat fullan ufagnat. En ek uil æige, at þæim læiðe þat með nockoru mote af mer, er þæim skaðe miket ne litet, þi at þæir ero þess allz kostar ouerþuger sakar þess mickla manndoms, er þæir hafa oss i þilikum nauðum ok varum nauðsynium mænnelega synt. Af þi skal ek sem skiotaz uttan alla[2] duol fra þæim fara, huert sem ek fer, eþa huar sem ek gæt þann stað fundet, er ek mege hallda mino hofðe, varum drotne af sinne miskunn mer ok minum utlagum fyriseande, þæim er himensens fugla fœðer, en iarðrikissens lilior pryðer ok klæðer.“

Nu sem hinn sæle Thomas erkibyskup fær þessarra naða eige længr noteð, sem pauenn hefer honum i skipat, vttan munkarnær fae af Hæinreke konunge skammer eþa skaða, þa sender hann þegar i stað mænn til Franka konungs, þa er honum gere kunnekt, huat sok til þess er, at hann fær eige lengr ueret i Pontis. En er Loðuiss konungr heyrer, huar nu er komet, undraz hann storlega miok, segiande ollum þæim er uið oro, meðr hvæim hætte er Hæinrekr konungr hefer nu enn framm faret mote Thomase erkibyskupe. Sua seger hann ok, huerium harðyndum er hann hefer ognat munkunum

[1] :or j *Cd.* [2] allan *Cd.*

---

tulum Cisterciense, ordini eorum plurimum comminatus, si ulterius adversarium suum apud se retinerent.

Quod cum archipræsuli nunciatum fuisset, habito cum suis consilio mox respondit nulla ratione se velle, quod sui occasione ordo læsionem ullam caperet, vel modicum aliquid damni hospitibus suis eveniret, qui in tam arcto et sibi et suis tantam exhibuisset humanitatem. Et addidit, quod quocunque diverteret, ubicunque caput suum reclinaret, ab eis se citissime amoveret: „Domino, inquit, si placet, mihi et coexulibus meis providente, qui volucres cœli pascit et vestit lilia.“

Misit igitur ad gloriosum illum Francorum regem Ludovicum nuncium, qui de recessu suo a Pontiniaco et causam recessus ei nunciaret. Quod cum audisset rex, plurimum admiratus est, et mox suis, qui aderant, totum retulit quod audierat. Et iterando sic

ef þæir hallda erkibyskupenn þar lengr. En siþan mæler hann sua til munkanna optlega hit sama segiande: „Heyret nu, seger hann, hiner hæilagu, huar komo nu yðr hin guðlego hæit ok hinn reglulege hæilagleikr, huar kemr hann nu? Se, seger hann, at þæir ottaz ognær iarðrikiss manna, er ver truðum her til verolldenne (dauða) vera, ok snuaz nu aptr af þi guðlega gœzkuuerke, er þæir mannlega upp hofu, rekande nu fra ser utlægann firi guðlega sok ok sannynde sakar stun(d)legra luta, þæirra er þæir segia sek hafa lateð ok meðr ollu hafnað fyre guðs saker.“ Sem hann hefer sua sagt, mæler hann sua til þess er sendr var af erkibyskupsens hænde: „Hæilsa, seger hann, vin minn ok herra þinn Thomas erkibyskup, ok seg honum sva min orð, at ek skal þo æige fyrilita hann, at hæimrenn hafne honum, ok þæir eige siðr, er hæiminum synaz dauðer ok honum kallaz hafnat hafa. Sua skal ek ok meðr honum hallda mote minum manne Hæinreke konunge, huat harþyndum er hann fœrer at honum, þæim skal ek ok uiðr hialpa, er fyre guðs saker ok sannz rettlétiss þoler ofrið. Gere sa goðe maðr af þi varo vallde kunnekt, huern stað er hann kyss ser til ivero i uaro vallde, ok skal hann þann buenn fyre finna.“

Sem erkibyskupsens maðr heyrer konungsens orð, þackar hann honum mikilega sinn herradom ok tekr sua orlof, at hann verðr þegar a færð, segiande Thomase erkibyskupe konungsens orð, er hann

---

omnibus audientibus inquit: „O religio, o religio, ubi es? Ecce enim, quos credebamus sæculo mortuos, sæculi minas timent. Et pro rebus caducis, quas se propter Deum contempsisse profitentur, a Dei opere, quod cœperant, convertuntur retrorsum, Dei causam et Dei causa exulantem eiicientes a se.“ Et convertens sermonem ad eum, qui missus fuerat, inquit: „Saluta dominum tuum archipræsulem, et fiducialiter ipsi meo nomine nuncia, quod si mundus, et etiam qui videntur mundo mortui, eum deserant, ego tamen eum non deseram, sed quantacunque rex Anglorum, etsi dominicus homo meus sit, adversus ipsum moliatur et exerceat, ego tamen suscipiam propter Deum exulantem, et propter iustitiam adversa patientem. Nunciet ergo nobis ad quemcunque ditionis nostræ locum divertere maluerit, et paratum inveniet.“

In brevi igitur reverso eo, qui missus fuerat, archipræsuli nomine regis reportata sunt hæc. Qui ad complendum cum suis peregrinationis suæ tempus residuum, præclaram illam et regiam civitatem

finnr hann, ok alla konungsens rœþu greiner hann fyri honum giorsamlega, birtande honum, at hans valld er epter vilia, at vælia ser þann stað at vera i, i hans rike, sem honum likar. Thomas erkibyskup þackar guðe ok þæim goða konunge, er honum tér sua mikenn herradóm, en kyss at vera i Senoniss, þar sem Alexandr pave sat vm stund, sakar mikels nogleika goðra þarfynda, menn siðsamer oc hœuersker einkannlega við utlenzka mænn, sœter i samrœðu ok fogrum felagskap. Hinn signaðe Thomas erkibyskup er nu buenn til Senonem borgar, sem hann hafðe veret tuau ár i Pontis.

XVIII.

Thomas erkibyskup sem hann riðr i brott af Pontis, stefner hann til Sainz. Mart manna fylger honum ut af klaustreno ok a uegenn. En er þeir snua aptr meðr hans goðu orlofe, kæmz hann viðr ok klœckr. Abotenn af klaustreno, er honum fylgðe, sem hann ser erkibyskup fælla tár, fyresmár hann erkibyskupenn i sino hiarta, til hans sua talande: „Huat gere þer? Vndra ek, at sua stoðugr maðr ok sterkr, sem þer eroð, skaluð nu uera fallner i kuenslegan væikleika. Eþa huat nu þa, þickez þer þurfa penninga? Eða fliota yðr fyri þa skylld tar ut af augunum, at fære fylgia yðr en þer uilldet, ok minne þionosta væitez yðr en vant var, þa er þer satuð i yðarre sœmð með nogre sælu. Nu latet i lios ok seget, huat þer vilet, eða huers þer viðr þurfet, er varr litillæike skal þat giarna gera, epter þi sem hann vinnz til, sem yðr þicker væl vera ok yðr til heyrer.“ Thomas erkibyskup suarar: „Ecke er þessarra, sem þer hafet upp kastað, auðru-

---

Senonis, a Pontiniaco duodecim milliaribus distantem, elegit, tum propter loci plurimam commoditatem, tum propter civium laudabilem moralitatem, et devotam præsertim advenis dapsilitatem, dulcemque affabilitatem, et iucundum socialitatem. Biennio ergo peregrinationis suæ Pontiniaci iam expleto, a Pontiniaco discessit.

XVIII.

De discessu a Pontiniaco et revelatione martyrii sui.

Cum itaque territorium Senonense petens, vale iam se deducentibus facturus esset, erupit in lacrymas, quas increpans venerabilis abbas loci inquit: „Quid agis? Miror virum invictæ constantiæ femineam in mollitiem degenerare. Numquid rei familiaris necessitas maiores expensas exposcit? An comitatus rarior, et famulatus

vis væit viðr, en þer hygget, herra. Miner lifdagar manu skiott liða. Skamt man at biða, at þæir luter manu fa enda, sem sialfum mer til heyra. Minn drottenn virðez at birta mer sinum þræle ok fyre segia i suefne, i nott er var, huilikum dauða er ek man deyia, ok mæðr huilikum hætte er þat man verþa. Af þi kann ek þer þat meðr sonnu segia, at manndrapara suerð manu mer at bana uerþa.“ „Nu þa, seger hann abotenn, mantu pinslarvattr verþa? I huerio likiaz þæir, eþa huat kemr þæim asamt viðr guðs pinslarvatt, er hann ætr sœtt oc dræckr dyrt? Ecke koma þæir ser væl saman, ok eige sitia þæir meðr samþykt eitt sæti valenn vindryckr epter vilia ok dyrlegr dauðans pinslardryckr fyre guðs sakar druckenn.“ Hinn sæle Thomas erkibyskup suarar honum abotanum sua: „Viðr gengr ek þi, at mer lika sva lystileger luter, ok at ek em giarn upp a slika lute. Af þi ma þat vera, at ek fa eige hœft hof i slikum lutum, meðr þi at miatt er mundangshof. En allt at einu at ek se synðugr, þa er guð þo goðr, sa er meðr sinne miskunn visar ranglatum a rættan vægh, ok mer ouerþugum virðez at birta sina leynda lute.“

Af þilikum orðum hins sæla Thomas erkibyskups væx honum abotanum ofsa mikel forvitne a, hueim hætte er þetta man verþa eþa viðr vita. Af þi læitar hann fast epter ok biðr mikilega, at erkibyskupenn gere honum grein a, hvæim hætte er þetta man verþa. Nu sem hann sœker þetta fast, suarar honum hinn sæle Thomas sua: „Herra abote, seger hann, ok þo at þu ser mer hæimollegr, þa man

---

minor lacrymas istas excutiunt? Si quid tua poscit indigentia, quod nostra facultas supplere possit, ostendatur, et fiet.“ Respondit igitur archiepiscopus: „Nihil istorum, sed quæ de me sunt, finem habent. Dominus servo suo vitæ finem finisque modum in visu præteritæ noctis præostendere dignatus est. Gladium spiculatoris subterfugere non potero.“ Subridens abbas inquit: „Ergo martyrio interibis? Quid esculento, temulento et martyri? Non bene conveniunt, nec in una sede morantur calix vini quem potas, et calix martyrii.“ Archiepiscopus inquit: „Fateor, corporeis voluptatibus indulgeo, bonus tamen Dominus, qui iustificat impium, indigno dignatus est revelare mysterium.“

Et cum instaret abbas, ut seriatim prosequeretur, subintulit: „Domine abbas, etsi familiaris meus sis, non prius edisseram, nisi eo pacto, ut secretum teneas, quoad vixero ego.“ Et abbas mox pepigit. Et ipse: „Hac nocte visum est mihi, quod in ecclesia, nescio

ek þer af þessarre syn ecke segia fyrre, en þu hæitr mer þi, at þu later þetta sama leynt vera, sua lenge sem ek life.“ Abotenn hæitr þegar. Hinn sæle Thomas mæler: „Sua syndez mer i suefne, herra abote, a þessarre natt, sem ek véra i kirkio nockore, en eige vissa ek i huerre. Þar þotte mer ok vera Alæxandr pave meðr kardinalum. Hæinrekr konungr af Englande var ok þar. Mer þotte sem við Hæinrekr konungr geingimz fast a ok þrættem meðr micklu[1] kappe, pauanum ok hans kardinalum við verandum ok a heyrandum ockra dæilu. Ek þottumz slikt framme standa, sem ek gat, fyri kirkiunnar sok mote konungenum. Herra pavenn fylgðe mer ok fulltingðe[2] kirkiunnar sok ok mino male, en kardinales fylgðo konungenum, huat er þæir mattu mest. I þi sem mer þotte ockur konungsens deila akovvzt vera, liopu framm fiorer riddarar vavæiflega, miok akaflega gripande mek þegar þaðan i brott af þæirra asynd. En er þæir (varo) þar komner i þæirre somu kirkio, sem þæim likaðe, þa þottu mer þæir hogga sva miket ok vitt ofan af mino hofðe, sem rakað var, ok meðr ollu þottu mer þæir minn haus af mer sla. Sua miok þotte mer þa alla væga at mer þreyngia, at ek þottumz mitt lif þar sua lata. Nu véner mek ok true ek sannlega fyre þessa guðlega vitran, nema ek fallerumz, at minn dauðe man sua harðr verþa, sem ek véne at hann verþe oc dyrlegr fyri drottne. En þat vil ek at þu viter, at ek ryggiumz[3] eige af þessarre vitran, fyri hueria er ek gere hælldr hinum hésta guði sua halæitar ok micklar þacker, sem ek vinnumz til, nema hælldr harma ek ok syrge ek sarlega sakar þæirra, er mer fylgia, er sua marga lute hafa fyre mina skylld þolt, þi at ek væit

[1] micklum *Cd.* [2] mer ok *tilf. Cd.* [3] ryggyumz *Cd.*

---

tamen qua, contra dominum regem Anglorum in audientia domini papæ et cardinalium pro ecclesiæ causa contenderim, domino quidem papa parti meæ favente, sed cardinalibus adversantibus pro rege contra me, cum ecce subito quatuor superveniunt milites, qui mox rapientes me ab auditorio, in eadem ecclesia capitis mei summitatem, ubi coronæ meæ locus est, excoriarunt, adeoque, ut mihi videbatur, angustiabar, quod videbar mihi defecisse. Per hanc, ni fallor, revelationem Dei credo, quod morte dura, sed spero pretiosa, sim de hoc mundo transiturus. Nec tamen propter revelationem, pro qua potius Altissimo, quantas valeo, gratias ago, sic contristor, sed propter eos doleo, qui secuti sunt me, et tot et tanta sustinuerunt prop-

utan ef, at mer afslægnum ok dræpnum dræifaz þæir ok manu þa fara miok villeraða, sem þæir sauðer er ser hafa engan hirþingia."

Þessa samu syn seger hann ok abotanum af Valle Lucenti sinum vin oc goðum fælaga, þiliko skilorðe a sætto sem viðr hinn annan, at hann hæitr honum þi aðr, at hann skal engum manne segia, þar til sem vitranen birtez berlega. En af þi sagðe hinn hæilage Thomas erkibyskup abotunum þessa syn, at hann villde, at þæir hællde hænne i sinu minne, þar til sem sua birtiz, sem hon fyre boðaðe, at þæir mætte þa segia sannynde af þessarre syn, huersu hann sialfr hafðe þæim fyri sagt, aðr en framm kom, at hans liflat uerðr alla læið meðr þæim hætte, sem vitranen til visaðe ok sialfr hann fyri sagðe, at uerða mynde. Abotar þæsser giora sem þæir hiæto, þægia ifer þessarre vitran, þar til sem erkibyskupsens dauðadagr birter hann opinberlega meðr þilikum dauða, sem guð gaf honum at þola fyri sino blæzaða nafne.

XIX.

Thomas erkibyskup riðr nu, sem ver sogðum, til Senonensem borgar. Enn er hann kemr i borgena, gengr Huge erkibyskup meðr lærðum (monnum) ok læikfolke miok glaðlega mote honum. Hann finnr þar sua fyre buet, sem Loðuis konungr hafðe honum fyre hæitið. Þi at konungrenn hafðe þar aðr sua rað fyre gort, at hann skyllde

---

ter me. Certissime enim scio, quod me percusso dispergentur, quasi oves non habentes pastorem."

Hanc eandem visionem itidem retulit abbati de Valle Lucenti, amico et familiari suo, pacto simili, ne videlicet eam cuiquam, donec visionis videret exitum, revelaret. Visionem itaque duobus his abbatibus retulit, ut ita ipso eo modo, quo ex revelatione præmunitus fuerat, ex hoc mundo sublato, in ore duorum staret verbum revelationis hoc. Dicti vero abbates relatam sibi visionem omni tempore siluerunt, donec ipsam in cursus sui fine finis confirmaret.

XIX.

Qualiter Senonis veniens exceptus sit.

Profectus igitur a Pontiniaco Senonis venit, a piæ memoriæ Hugone tunc Senonensi archiepiscopo et a clero et populo civitatis in omni gaudio et alacritate susceptus, de fisco ad usum necessaria percipiens amplissime. Rex vero omni tempore, quo ad civitatem veniebat, sicut ubique moris sui erat, primo quidem ad ecclesiam et

þar enskis þess hafa skort, er hann[1] ok hans menn þarf at hafa. Sua gængr þat ok allt fram bæðe væl ok noglega. En huert sinne sem Loðviss konungr kæmr til borgarennar[2] . . . .

[1] hans *Cd.* [2] *Her mangler 2 Blade i Codex.*

---

confestim, nisi maior detineret causa, ad archipræsulem visendum accelerare consueverat. Cuius tunc prolixiori eloquio et in magnis consilio, tanquam viri exercitati et experti negotia regia, fruebatur.

XX.

Qualiter rex ex odio archipræsulis schismati consenserit.

Beato igitur Thoma Senonis sic residente, rex Anglorum indignissime ferens, quod in petitionibus suis ipse repelleretur a quo suus protegeretur adversarius, prebyterorum bona, per diœcesim Cantuariensem decedentium, et vacantes ecclesias occupavit, et pro voluntate personas instituit, et se ab Alexandro papa, quem iam Dominus, Romanæ miseratus ecclesiæ, in sedem suam revocarat, abalienavit. Unde dolorem suum in fide vindicaturus, clericos duos, Joannem videlicet de Oxenefordia et Richardum de Jvelcestria, misit ad imperatorem Alemanniæ Fredericum, qui coacto concilio de pace Romanæ ecclesiæ tractabat, mandans, quod si nomen et obedientiam Alexandri papæ abiuraret, participem se schismatis haberet cum episcopis et archiepiscopis suis. Ille cum schismatis fautores haberet, de consilio Coloniensis archiepiscopi, qui Octaviano extincto successorem iam suscitaverat, consensit. Jurantibus itaque cum imperatore optimatibus, et episcopis quibusdam volentibus, quibusdam obtrectantibus et usque in lacrymas renitentibus, nuncii quoque regis ex persona ipsius in consimilem formam iurarunt. Et tanquam si minus adhuc peccavisset, rex portus diligentissime custodiri præcepit, feralia in eos statuens edicta, qui vel papæ mandata, vel litteras in Angliam deferrent, vel delatas reciperent. Præcepit etiam publice et compulit per vicos, per castella, per civitates, ab homine sene usque ad puerum duodennem beati Petri successorem Alexandrum abiurare. Omnibus igitur capiti suo renunciantibus sic, revelabantur ex multis cordibus cogitationes. Tunc erat videre miseriam, Dathan et Abiron quamplures per fines Anglicanos passim emergere, et in lateribus aquilonis Luciferum sedere.

. . . . . oc tva erkidiakna, Galfrið Ridel af Kantarabyrge ok erkidiakn Rikarð af Peituborgh meðr ollum hofðingium i Englande, til þess at þæir late þessar skipaner sua halldaz oc varðvæitaz, sem hann byðr, oc þæir vita at hann vill. En þesser menn flytia þessar skipaner vm England, Vinier prouicecomes ok Galter af Grimsbœ vicecomes.

En þessor er Heinreks konungs hin fyrsta skipan, er hann sætte mote Alexandro pava oc Thomase erkibyskupe, at huerr sa er hann uerðr at þi kunnr ok sannr, at hann berr þau bræf Alexandri pava ella Thomas erkibyskups til Englandz, sem nackorskonar banne eþa forboðe kaste a landet, se hann þegar tekenn ok af ollum riaðr oc rekenn, ok hafe slika refsing uttan duol, sem sa a at hava, er hann suikr allt riket undan konungenum, en sælr sialfan hann við verþe.

Þessor er onnur, at engenn klærkr ne nockorr klaustramaðr fare ut af Englande ne til Englandz, uttan hann hafe valldzmanna bref af Englande meðr, ef hann ferr suðr um sio, en konungsens, ef hann færr sunnan aptr. Verðr nockorr at oðru kunnr ok sannr, se hann þegar tekenn oc i myrkuastofu rekenn.

Constitutiones Henrici regis contra Alexandrum papam et Thomam archiepiscopum.

Hæ sunt constitutiones, quas constituit rex Henricus in Nortmannia, proscripto beato Thoma, et mandavit iustitiis suis, Richardo de Luci et duobus archidiaconis, Galfrido Ridel archidiacono Cantuariorum, et Richardo archidiacono Pictaviensi, et omnibus principibus et populis Angliæ iuranda et servanda contra papam Alexandrum et Thomam archiepiscopum. Harum latores fuerunt Winierus presbyter et vicecomes (*v. l.* capellanus), et Galterus de Grimesbi vicecomes.

Cap. I. Si quis inventus fuerit litteras ferens domini papæ vel mandatum, aut archiepiscopi Cantuariensis, continens interdictum christianitatis, in Angliam, capiatur, et de eo sine dilatione iustitia fiat sicut de traditore regis et regni.

Cap. II. Nullus clericus vel monachus permittatur transfretare vel redire in Angliam, nisi de transitu suo habeat litteras iustitiæ, vel de reditu suo litteras domini regis. Si quis aliter inventus fuerit agens, capiatur et incarceretur.

Þessor er hin þriðia, at engenn skal huarke til pavans ne Thomas erkibyskups appellera.

Þessor er hin fiorða, at enge maðr i ollu Englande hallde þat þing, sem pavans bræf bioða eþa Thomas erkibyskups, þi at engenn skal þæirra bræf heyra ne þæirra boðskap hallda. Verðr nockorr at oðru kunnr oc sannr, se hann þegar tekenn ok i myrkua(stofu) rekenn.

Þessor er hin fimta, er konungrenn fyribyðr huerium manne i allu Englande at bera nockorskonar bræf pavanum eþa Thomase erkibyskupe, eþa nockorn boðskap brott or Englande, huart[1] sem lǽrðr eþa leikmaðr sender.

Þessor er hin sǽtta, at huerr sa er þat bann eþa forboð hælldr, sem Alexandr pave leggr a landet eþa Thomas erkibyskup, huart sem hann er helldr lǽrðr eþa leikmaðr, se þegar uttan alla duol af rekner rikeno meðr ollum sinum frændum ok felagum snauðer i anauð, en fe þæirra falle allt i konungs garð.

Þessor er hin siaunda, at iarðer þæirra manna allra falla i konungsgarð, sem Alexandro pava ella Thomase erkibyskupe fylgia i nockoru eþa styrkia þæirra valld oc vilia, oc allra þæirra sem þæim til heyra, meðr huerium vegh, vigslu eþa vallde, karlmaðr eþa kona, eþa huerrar slektar sem hann er.

[1] huarat *Cd.*

Cap. III. Ne aliquis appellet ad papam vel archiepiscopum.

Cap. IV. Ne aliquod placitum teneatur de mandato papæ vel archiepiscopi, vel aliquod mandatum eorum in Anglia ab ullo homine accipiatur. Si quis inventus fuerit aliter agens, capiatur et incarceretur.

Cap. V. Generaliter quoque interdictum est, quod nullus ferat aliquod mandatum clerici vel laici domino papæ vel archiepiscopo. Si talis inventus fuerit, capiatur et incarceretur.

Cap. VI. Si episcopi, vel clerici, vel abbates, vel laici sententiam interdicti tenere voluerint, sine dilatione de terra eiiciantur, et tota eorum cognatio, ita quod de catallis suis nihil secum ferant, sed omnia in manu regis saisiantur.

Cap. VII. Et catalla omnium domino papæ vel archiepiscopo faventium, et omnes possessiones eorum et omnium eis pertinentium, cuiuscunque gradus, vel ordinis, vel sexus, vel conditionis sint, capiantur et in dominico domini regis confiscentur.

Þessor er hin attanda, at aller þæir klærkar, sem vttan landz ero ok eigner eþa ingiolld eiga i Englande, se aminter af ollum valldzmonnum um allt landet, at þæir kome sua til Englandz, aðr en þrir manaðer ero fra lysengenne liðner, sem þæir vilia sinn visaeyre hafa eða nockorn tima til Englandz koma. En ef þæir koma eige innan þria manaðe, falle oll þæirra ingiolld i konungs garð.

Þessor er hin niunda, at konungrenn bannar huerium manne at giallda Rumaskatt pavanum, helldr lǽtr hann sina mænn hæimta ok saman taka ok i sinar fehirðzlur leggia, þi at hann vill þat af honum gera, sem honum likar.

En af þi at byskup af Lundunum oc byskup af Norvik forboðaðu land Huga iarls, sem pavænn bauð þæim, lysande þi banne um sina byskupdoma, sem herra pavenn sialfr hafðe a hann kastað, þo at þat være mote þæim vanum ok sætninghum, sem Heinrekr konungr skipaðe viðr Klarendun, þa skalu þæir vera a konungsens miskunn, oc se þo aðr aminter af veralldlegum valldzmonnum, at þæir gange eige sva fast mote konungs vanum oc hans vilia, at hann eþa hans iustisar nae eige þar fyri sinum rettyndum.

Cap. VIII. Et omnes clerici, qui reditus habent in Anglia, sint summoniti per omnes comitatus, ut infra tres menses veniant in Angliam, sicut reditus suos diligunt et deinceps in Angliam redire. Et si non venerint ad præscriptum terminum, reditus eorum in manu regis capiantur.

Cap. IX. Et denarii beati Petri non reddantur ulterius apostolico, sed diligenter colligantur et serventur in thesauro regis, et expendantur ad eius præceptum.

Cap. X. Londoniensis et Norvicensis episcopi sint in misericordia regis, et summoneantur per vicecomites et bedellos, ut sint coram regis iustitias ad rectum faciendum regi et iustitiis eius de eo, quod contra statuta de Clarendune interdixerunt ex mandato papæ terram comitis Hugonis, et excommunicationem, quam dominus papa in ipsum fecerat, per suas parochias divulgaverunt sine licentia iustitiarum regis.

XXI.

Sem æige liðr langt heðan fra þi er þessar skipaner flytiaz um England, kallar Heinrekr konungr saman nockora byskupa ok abota i Lundunum meðr þæim, þi at hann vill eiga tal viðr þa oc heyra þæirra ráád ok rœður, huat er likazt er framm at fara mote Thomase erkibyskupe. En þæir gefa honum þat ráád, er sialfer þæir taka, at appelléra enn af nyio mote Thomase erkibyskupe, þi at þæim er a þi mikill ræzlu uggr ok ótte, at hann kaste skiott harðre hirting yfer konungenn ok alla þa fyre þau hin guðrækilego tiltœke, er hann gerer upp a kirkiuna ok herra pavann, ok byskuparner styrkia meðr honum bæðe meðr orðum oc illgerðum. Vita byskuparner, þo at þæir fylge konungenum, at konungrenn hefer sua hart ok haðulegt heruirke gort, en þæir samþykt, upp a kirkiuna i Englande i hermð viðr Alexandr pava oc Thomas erkibyskup, at sua guðrækileg grimð var i þi lande alldre fyrre heyrð. Nu af þi at þæir hava her af sára samvizko, þa fellr a alla þa ræðilegr ótte meðr horðum hugsóttum, ok gǽta nv uarla skilt, meðr huerium hǽtte er þæir mega lifa ser viðr verþugre hegning, er þæim þicker sialfum visa vón saker sinna vandra verka, at þæim[1] kome skiott at hondum.

Fyrster af byskupunum [appellera byskup Londoniensis ok byskup Saresberiensis[2], þæir er alla gotu hafa þat til lagt millem konungsens ok Thomas erkibyskups, er illt var oc uþarft, oc um þat daglega liggia, at herða konungsens hiarta mote Thomase erkibyskupe, œsande hann fram meðr þi boluaða sundrlyndiss saðe, er þæir sa iamnlega millem hans oc Thomas erkibyskups. Byskup Exoniensis vill meðr engo mote appellera, oc eige gæta þæir honum með nockoru mote til komet. En byskup Rofensis gerer ser skropasott, oc leggz hann

[1] þæir *Cd.* [2] [þi at þæir þickiaz appellera *Cd.*

XXI.

De appellatione pontificum contra archiepiscopum.

Post modicum tempus convenientibus ad urbem Londonias ex mandato regis episcopis et abbatibus nonnullis, visum est contra archiepiscopum appellari. Timebatur enim, ne ipse in enormia, quæ per regnum præsumebantur, manum correctionis extenderet.

Appellarunt itaque primi Londoniensis et Saresberiensis, provocationis et prævaricationis fomites, Exoniensis ad appellandum cogi non poterat. Episcopus vero Roffensis per simulatam, ut dicebatur, infirmitatem excusavit suam absentiam, sicut et suam Wintoniensis,

siukr, kuetz eige mega fyri þa sok koma til konungsens. Byskupenn af Vincestr sender sitt bræf til þessa fundar. i huerio er hann afsakar sek sua: „Af þi, seger hann, at ek em af hinum hésta byskupe kallaðr, þa gere ek enga appelleran.“ Nu af þi at hann kuezt af hinum hésta byskupe kallaðr vera, þa hyggia þæir aller, at herra pavenn, er héstr er allra byskupa a iarðrike, hefðe hann a sinn fund kallat. En sialfr hann setr ser i hug hinn dyrasta domara Jesum Kristum hinn hésta byskup, fyri huers domstol er hann væit sek skiott (koma) mann ok sin verk ok vilia þar til profs[1] bera, gerande guðe grein af allum þæim, þi at hans lifdagum liðr fast.

Thomas erkibyskup, sem hann spyrr i Frannz, huat harðyndum er heilug kirkia þoler af Heinreke konunge i Englande, harmar hann ok syrger, at konungrenn fell i þilika folsku, gerande sua uheyrelega glœpsko upp a guðs kristne oc herra pavann, at bæðe er ryggilekt at rœþa ok ræðelegt at heyra. En þo at hugr hins sæla Thomas erkibyskups hitne mote Hæinreke konunge af þi hæilaga vandléte, er hann hefer meðr sannre guðs elsko fyri kirkiunnar loglegum rettyndum, þa uill hann þo fyrre rita til hans meðr bliðum orðum en kasta a hann nockorskonar harðyndum. Sem hann gerer, þi at bæðe skrifar hann til konungsens hin bliðazsto bræf meðr foðurlegum andlegum aminnengum, sva sender hann oc til hans vitra menn ok goðgiarna, biðr hann gefa heilagre kirkio frið i Englande, en vanuirða hana eige lengr meðr sua faheyrðum framferðum, sem hann syrger nu sarlega af, seger hann. Sva skrifar oc Alexandr pave bræf til Heinreks konungs, i huerio er hann byðr honum at læggia niðr illzko, en taka i staðenn gœzko með guðlegre vitzko oc elska þann, sem hann hever gort slikan mann, at hann ma af veralldlegre virðeng

[1] probs *Cd.*

---

per litteras dicens: „Vocatus a summo pontifice nec appello nec appellare volo.“ Et ex ambiguitate nominis putabatur ad summi pontificis, id est, domini papæ vocatus audientiam. Ipse vero summum pontificem, summum iudicem intelligebat, ad cuius tribunal iam iamque trahebatur examinandus, tanquam qui in multis diebus processerat et vitæ metis appropinquaverat.

At archiepiscopus regem sæpe paterna caritate commonuit, tum per scripta, tum per viros, qui pro sua reverentia meruerant audiri, ut ab ecclesiasticæ libertatis oppressione desisteret. Sed et eundem super eodem Romanus pontifex per Rothomagensem archiepiscopum,

ok vallde, huat er hann til lyster, en seger, at þat er eige allt lofat at gera, er til lyster framm at fara, ognar honum guðlegum hemndum, ef hann letter æige af sinum rangyndum[1] mote guðe, striðande upp a kirkiunnar virðing meðr margfalldre suiuirðeng. Alexandr pave skrifar ok til Rothomagensem erkibyskups ok konungsens moður, er forðum var keisarinna[2]. Hann skrifar ok til tueggia byskupa i Englande Herefordensem oc Londoniensem, oc byðr þæim at bera þessor bræf framm fyri konungenn oc flytia, huat er þæir gæta, biðiande konungenn, at hann gere hæilagre kirkio naðer, en late Thomas erkibyskup i friðe fara heim til stols sins at styra þi folke, sem hann er ifer skipaðr. Þesser gera sva, finna konungenn, flytia fyri honum, sem pavenn bauð, en fa ecke at gort. Byskup Herefordensis oc byskup Londoniensis fylgia konungenum ýt i Valleam, sem hann færr þanneg til striðs, berande pavans bræf meðr sér, oc sysla allz ecke, nema fa hin samu suor af konungenum, er þæir biðia hann taka Thomas erkibyskup aptr i landet. Konungrenn biðr hann sva frialsan heim fara, sem hann for sialfraðe brott. Byskup Gillibert Londoniensis hafðe skrifat herra pavanum aðr af sinum flutninge oc konungsens andsuare, stoð þar sua i, at hann afeggiaðe pavann at kasta nockorre harðynda hirting a Heinrek konung eþa land hans. Af þi þicker monnum þat likt vera, at hann flyte þenna boðskap meðr litille alvoru viðr konungenn, einkanlega þo þat meðr minnzto mote til goðs, sem Thomase erkibyskupe til heyrer, þi at hann hirðer oflitið vm at Kantuariensis kirkia syrge fravero sins hofðingia, oc eige liggr honum miok a hiarta, huat vanrétte eþa rangyndum er oll heilog kirkia þoler nu i Englande.

[1] er hann *tilf. Cd.* [2] keisariana *Cd.*

---

et per imperatricem quondam Romanorum, matrem eius, et per Herefordensem et Londoniensem multa prece sollicitavit. Dumque singulis circa mandata suam diligentiam adhibentibus, Herefordensis (et Londoniensis) ipsum usque in fines Walliarum ductantem exercitum cum litteris prosequerentur, nihil impetrarunt, nisi ut archiepiscopus repatriaret ultroneus, sicut ultroneus abscesserat. Credebatur tamen Londoniensem minus fideliter mandata prosecutum, quia cum domino papæ rescripsisset super executione mandati sui et responsione regis, ecclesiasticæ severitatis animadversionem, quam in prævaricatores intendebat, dehortari non erubuit, ut ecclesia Cantuariensis perpetuum sui pastoris exilium, suumque lugeret Anglicana naufragium.

En hinn virðulege herra Alexandr pave kristninnar sterkr stolpe rœrðez huerge fyri þat, sem (byskupenn) ritað hafðe, ok æige vikr hann sinum hugh ne hiarta epter sva rongum rœþum, þi at hann kænner þann fullgiorla, er þat briost berr, er þilikt raðleysi ýt gaf. Helldr vill herra pavenn væl fyri sea Cantuariensis kirkio vegsemð oc hennar vallde. Þat vill hann oc allt hallda, er hann hiæt hinum sǽla Thomase erkibyskupe, honum til virðingar, epter þi sem hann skrifaðe til hans, aðr en hann fœre i útlegðena, en þat er sva: „Ver vilium, broðer, sagðe Alexandr pave til Thomas erkibyskups, at þu viter oc truer þi vttan ef, oc hallder þat sua fullkomlega meðr váro vallde, at þu ser engum manne skylldugr at lúta ne lyðne veita vttan Romaborgar byskupe einum.“ A þeima tima er Alexandro pava þat kunnegt gort, at Rogeirr Eboracensis erkibyskup hefer latet bera kross fyri ser, sem hann hever farit um syslu Kantuariensis erkibyskups, mote allum vana Kantuariensis kirkio ok hennar formanne til vanvirðu, dragande sva vnder sek meðr drambe vegh oc virðing Thomas erkibyskups. Þar af skrifar herra pavenn til erkibyskupsens af Jork fyribioðande honum, at hann dirfez at draga þat under sitt valld, er Thomase erkibyskupe til heyrer, en engum aðrum. Nu sem erkibyskupenum af Jork koma þessor bræf fra herra Alexandro pava meðr harðum hirtingarorðum, er hann skil sek vera niðr sættan af sino ofstœre ok fyre þann sialfs sins kross sua kualðan, sem hann bar þar aðrum til smaanar, er hann var ecke til valðr, þa stefner hann til sin Gillibert Lunduna byskupe ok byskupenum af Sarisber

---

Sed successor apostolorum et columna ecclesiæ non movebatur. Noverat siquidem quis esset qui loquebatur. Unde eum modo non audivit, sed et archiepiscopi et ecclesiæ, cui præsidebat, iuris et dignitatis providebat indemnitati, sicut ei ante exilium promiserat dicens: „Sane indubitanter credere te volumus, et firmiter tenere, quod nunquam in animum nostrum, Deo volente. descendet, ut te vel ecclesiam tuam alicui personæ velimus in ecclesiasticis subesse, nec nisi tantum Romano pontifici obedire.“ Nam quia audierat Eboracensem archiepiscopum crucem suam in stipite elationis extulisse, et contra consuetudinem per provinciam Cantuariensem deferre, prohibuit ne id de cætero facere præsumeret. Eboracensis igitur a temeritatis ausu prohibitus, et in cruce sua cruciatus, associatis sibi Londoniensi et Saresberiensi una cum episcopis Angliæ congregatis. sicut dictum est,

meðr aðrum byskupum, ok gerer sina appelleran mote Thomase erkibyskupe ok sender honum skrifaða meðr þæim dagh, sem hann anefner.

Sem byskupanna bræf koma til Thomas erkibyskups, skrifar hann onnur mote, suarande þæim meðr allre[1] þolinmœþe oc hugar hogvære, hirtande þa meðr sinum hialpsamlegum aminnengum fyri þa úro, er þæir reisto millem kirkiunnar ok konungsens, „hueria er þer suiuirðet sialfer meðr horðum frammferðum, þar sem þer ættið, segir hann, at styðia hana ok styrkia ok hænne alla vega epter yðro vite meðr goðvilia viðr hialpa“ Mikilega aminner hann þa, at þæir elske frið oc farsælld heilagrar kirkio, legge sek alla þar til, at hennar uppreist verþe sem fyrst meðr þæim rette, er sialfr Kristr hever henne sett oc goðer guðs viner hava fyre oss varðvæitt, huerium sem þat er mote eþa huerium sem þat er meðr. En allt at einu at hann aægge þæim af sinum goðuilia væl at gera, þa uerpr hann þo sinum orðum i vind viðr þa, ok meðr ollu ecke vilia þæir hans heilræðe þeckiaz, þi at þæim lyster at mœþa hann meðr sinum motgange, en honum byriar at þola rangynde af þæim.

XXII.

Heinrekr konungr sem hann hugleiðer, ser hann, at æige lyðer at sva fare lenge framm. Af þi sender hann þisa nest bræf til herra Alexandrum pava, i huerium er hann biðr herra pauann hælldr dramblatlega meðr storum oc sterkum orðum senda nockora þa af sialfs sins curia, er yfer siae þann mickla vanda, er þæim er komenn til handa. Sem þæssor bræf koma til herra pavans, vill hann nu

[1] þallre *Cd.*

---

appellavit adversus Cantuariensem, scriptamque ei appellationem, et appellationis terminum innotuit.

Ille vero in omni patientia et mansuetudine rescribens, et increpans, et obiurgans animos inquietos, ad ecclesiasticæ pacis unitatem retorquere frustra satagebat. Oportebat enim pati Christum Deum, et iniquitates Amorrheorum compleri.

XXII.

De legatis missis a domino papa.

Interea ad instantiam regis missi sunt a Romano pontifice legati duo. Quorum unus erat Wilhelmus presbyter cardinalis, regis amicissimus, qui, sicut ipse archiepiscopus de eo dicit, potius elegit esse

giarna huat gott til leggia, er hann framast gætr. Af þi sender hann til Englandz tva legata af sialfs sins curia, sem konungrenn bæiðezt, Vilhialm prest kardinala, Heinreks konungs hinn mesta vin, sa er helldr vill, sem sialfr Thomas erkibyskup seger af honum, minka klerkanna rett en auka, hueruitna hofþingiunum fylgiande, þæirra ráád oc rike hueruitna meðr sinne þionastu aukande, helldr en hann vile under konunganna stygð afla ser guðs miskunn með dygð. Annarr kardinalenn, diakn at uigslu, hæiter Otho, sa maðr er meirr þionar rangre agirnd en rettre astundan. Ok ef þesser være æige af sialfum Alæxandro pava sender, þa vére þæir æige verþer at vera þilikum væg ok vallde sœmðer, helldr skylldo þæir vera riaðer oc rekner af allum. Þesser hava nu þo fullkomet valld af herra pauanum til þess at sæmia sétt millem Hæinreks konungs oc Thomas erkibyskups, allre appelléran fraskilðre. En af þi at Thomas erkibyskup væit hann Vilhialm vera hinn mesta vin Hæinreks konungs af Englande, ok at hann færr þessa ferð mest af þi, at konungrenn hafðe gort honum orð oc bæþit hann fara, þa hever hann grun a hans gerðum, en annan þæirra hever hann fyrir aðra skylld grunsaman. Oc af þi vill hann under huarskiss vallde vera, en þo seger hann sek helldr enn siðr vilia Vilhialms yferboð hava, fyri þa sok at hann hafðe ser i þetta valld af sialfs vppkaste komet, ok þessa ferð mæirr epter sialfs sins fyst faret ok konungsens atkalle, en hann vére af nockorum oðrum til þessa skylldaðr, kuezt hans dome þi diarflegarr mega næita, „at hann vil mek vanuirða, seger hann, en gera ser fræmð oc sœmð af minne minkan, oc selia mitt bloð við verþe, en vænda verþinu ser til tignarnafns ok hegoma-

---

malleator clericorum, principibus obsequendo, quam regum offensio divinam gratiam consequendo. Alter diaconus cardinalis Otho nuncupatus. Et plus avaritiæ quam iustitiæ studiosi, et nisi delegarentur a domino papa, potius relegatione quam legatione digni. Acceperunt autem plenariam potestatem decidendi quæstiones, quæ vertebantur inter regem et archiepiscopum, et debitum eis finem imponendi, remoto appellationis obstaculo. Archiepiscopus vero sciens regis amicissimum alterum, et instanter ab ipso petitum, alterum autem ex aliis causis suspectum habens, recusavit utrumque. Dicebat enim nequaquam se Wilhelmi iurisdictioni in causa debere subiici, qui regis instantia potius mittebatur, quam ipse coactus et missus veniebat, et quia non erat iuri consentaneum subire eius iudicium,

dyrðar.“ Hælldr vill Thomas erkibyskup nu þola, huat illt er þesser gera, en standa a hans legatans dome, þi at hann vill sitt mal i engum stað dœmaz lata nema i Roma curia, ok þi seger hann svo, at hann er þess varr vorðenn, at hann[1] legatenn hefer lenge meðr marghattaðu vite vm þat vællt, at fa valld ifer honum. Nu sem lagatarner fara af pauans curia meðr þiliko vallde, oc þæir sœkia norðr um fiall, þa ihugar Alexander pave um þæirra ferð oc ærende, ok þat mickla hatr ok þann harða tima, er nu er i kristne guðs. Ok af þi at hann væit of fa vera kirkiunnar fulltrua, þa kemr honum i hugh, at þat man vera varlegare at væita þæim þetta valld með akueðnum tima, þi at hann uill þæirra frammleype stoðua, er kirkiuna vilia sturla.

Sem legatarner koma i Frannz, rósar Vilhialmr þi, at hann hever valld yfer Thomase erkibyskupe, sem hann uill. Seger hann sek ok þessa ferð mest fyri þa skylld faret hava, at hann vill hepta forz oc framferðer Thomas erkibyskups, ok minka hans valld en fylgia Hæinreke konunge, ok sua gera, sem honum þicker væl vera. Nv sem legatarner koma i Frannz ok finna Franka konung, ok er hann heyrer þæirra rœþur meðr þilikarre rosan, þa ryggez hann udœmilega ok miok styggez meðr allre hæilagre Franka kirkiu, ok kunna þæir þi storum illa, at Thomas erkibyskup skal i þilikra vallde vera, þar sem þæir leyna þi litt, at þæir vilia honum i ollum lutum niðra ok hans vallde ok virðing fyrikoma. Af þi þicker Franka konunge oc auðrum goðgeornum monnum þessorr utvegr, sem nu er af pauanum giorr, likare til unaða en friðar eþa nockorra naða. En sua bar til, sem hinn bazte villde, at sa tynde skiott sinne sœmð

[1] er *tilf.* Cd.

---

qui de sanguine suo sibi commercium facere quærebat, et de pretio nomen et gloriam. Adeo autem recusabat, ut excommunicationi subiici mallet, quam eius iudicium subire in aliquo extra curiam Romanam, nam ad iudiciariam potestatem obtinendam super eum multiplici laboraverat ingenio. Dominus papa tamen considerans malitiam temporis, ut mitigaret potentiam eorum, qui turbare poterant ecclesiam, ad tempus eis potestatem iudiciariam duxit concedendam.

Unde cum in Franciam venissent, iactabat Wilhelmus, se in damnum et confusionem domini Cantuariensis venisse ad faciendam voluntatem regis. Hinc Gallicana verebatur ecclesia, et qui bonum pacis expectaverant, deiectione Cantuariensis audita deiiciebantur.

faande enga framkuemð, er sek villde til þess hava at gera aðrum skammer ok skaða, þi at hann Vilhialmr vælltr fyrre or valldeno, en sialfan hann varer, ok baðer þæir. En þat vælldr þi, at konungr af Frannz skrifar þegar herra pavanum, er honum verðr kunnegt, meðr huiliko ofbellde er þesser fara, birtande honum meðr sinum bræfum, at hæilog kirkia i Frannz angraz oc ryggez storlega miok af þi, ef sva sterkr stolpe, sem Thomas erkibyskup er kirkiunne, skal sinu vallde ok virðing aftignaz eþa nockoru vanvirðaz, eþa hans mal af þilikum vanvirðaz eþa fyri borð beraz, seger þaðan koma þa uheyrelegan kirkiunnar skaþà, huaþan er friðr ok fagnaðr væntez at koma mynde.

Af þilikum Franka konungs orðum falla legatarner fyrre or valldeno, en þæim verþe þessor mal kunneg. Þi er eige ulikt i þessum malum, sem Alexandr pave se sua sættr millem konungs af Frannz ok þæirra, er honum fylgia, ok konungs af Englande ok þæirra, er honum samþyckia, sem sa er hann er komenn i mikinn váða oc vanda millem skers ok báro. Þi at Hæinrekr konungr ok þæir, er honum fylgia, gera bæþe sina sendiboða til pavans meðr morgum presentum miok agǽtum ok fogrum fyriheitum, sem meðr horðum ognarorðum, i hverium er Alexandr pave ok þæir, er meðr honum varo, geta þæirra grimleik skilðan, ok at mikill vaðe meðr marghattaðum vanda man morgum koma skiott til handa, ef Heinrekr konungr oc þæir, er honum fylgia, hafa æige þann orskurð mala þæirra Thomas erkibyskups, sem þæim likar. En i aðrum stað flytr Loðuiss konungr af Frannz ok hans byskupar meðr Thomase erkibyskupe, skrifa herra pavanum optlega bræf, einkannlega skrifar konungr af Frannz meðr bliðlegum bœnarorðum oc marghattaðum milldlegum aminnengarorþum til herra pavans, biðr hann a lita þessa goða mannz Thomas erkibyskups nauð ok þa nauðsyn, sem

---

Sed qui confusionem intentabat, confusus et inutilis factus est, minus exsecta fronte ventilando metuendus adversario. Nam ante cognitionem causæ ab officii suscepta potestate recidunt, scribente rege Francorum domino papæ, quod maximum ingereretur ecclesiæ scandalum, si defensor ecclesiæ innocens deponeretur, et inde damnum dignitatis efficeretur, unde præmium promotionis promerendum esset.

Unde dominus papa, quamvis in medio Charybdis et Scyllæ constitutus, hinc enim rex Angliæ donis, et promissis, et minis instabat, inde rex Franciæ precibus et admonitionibus obstabat. Hinc

hæilog Englandz kirkia hefer, ok gerer honum her meðr kunnect, vnder huilikum storme ok sturlan er Thomas erkibyskup ok kirkian i Englande stendr nu.

Alexandr pave huglæiðer nu meðr ser i huarntueggia stað, ok sem hann skil hit sanna, ugger hann, at heilog kirkia fae skiott enn meira ufrið, ef yfergiŗnd Heinreks konungs ok hans manna er sua harðlega hirt, sem til er gort. Sua skil hann ok i annan stað þat vera ser ok heilagre Roma kirkio full ufrægð, ef mal Thomas erkibyskups ok hans manna meinleyse bers af kirkiunnar ovinum fyri borð. Af þi kallar herra pavenn sin bræf ok boðskap aptr, skrifande legatunum annor bræf, i huerium er hann birter þæim, huilika frammfærð er hann uill, at þæir have nu i þæima malum, ok seger sva: „Þat sama valld er ver fængum yðr fyrr, kallum ver nu aptr under oss, þi at ver vilium nu, at þit fræistit at koma Heinreke konunge ok Thomase erkibyskupe meðr bliðskap saman, semiande þæirra sett meðr fullum vinskap, meðr þæim hætte at Thomas erkibyskup ok hans kirkia hafe sinn fornan rett allan uspellaðan, en engo domsorðe vilium ver at þer kasteð a þesse mal. Ecke vilium (ver) ok, at þer fræmet yðart valld ne nockot þat framme hafet, er mikils hattar er i Englandz konungs rike, fyrre en þæir ero aðr fullkomlega satter.“ Ok væl ok vitrlega gerer herra pavenn þetta, þi at hæilog kirkia mynde hinne fyrre frammferð[1] storlega illa kunna, oc myndo aller goþer kirkiunnar syner veita sinum fæðr ok herra Alæxandro pava odœmilegt amæle, ef þæir skyllde dœma Thomas erkibyskup, er sialfer rosaðu þi opinberlega, at þæir skyllde vpp a hans skaþa vera, huat er þæir mætte framarst at gera.

[1] fræmmferð *Cd.*

---

turbatio ecclesiæ, si reprimeretur arrongantia, inde infamiæ nota, si damnaretur innocens.

Sententiam suam revocavit, scribens legatis, ne ordine iudiciario inter regem et archiepiscopum præsiderent, sed plenæ inter eos paci componendæ omnimodis intenderent, ita quod archiepiscopo et ecclesiæ suæ antiqua iura integra et illibata servarent, nec in terra regis aliquid magnum facerent, vel in regnum eius, si eos intrare vellet, intrarent, nisi archiepiscopus regi primitus integre reconciliaretur, quia super his sibi et illis plurimum detraheretur, et ipse communi voce cunctorum sinistra detractione laceraretur.

Nu sem þessor herra pavans bræf koma legatunum, er þæim gerer skilia, at þæir mega nu ecke fram fara i þessum malum epter konungsens vilia ok sinum, þa skunda þæir þegar a Heinreks konungs fund, birtande honum pavans bræf ok þenna boðskap, en hann verðr af þi uglaðr, er þæirra valld er sva miok minkat. Spurt hafðe konungrenn aðr um ferðer þæirra, ok huerso þæirra vallde var af pavanum aptr halldet, ok gaz honum geyse illa. En allt at æinu at þæir mege eige epter vilia oc vallde i þessum malum sua fram fara, sem þa til lyste, þa vilia þæir þo þessor mal meðr nackoru mote rœra ok akæra. Af þi stefna þæir Thomase erkibyskupe til tals viðr sek at akueðnum dege ok stað. At akueðnum tima koma þæir i æinn stað Thomas erkibyskup meðr sinum utlagum ok legatarner annan vægh meðr nockorum erkibyskupum, lioðbyskupum ok abotum, er þæir hofðu til þessa fundar kallat meðr ser.

Nesto natt fyrir þenna fund dreymer Thomas erkibyskup draum, er hann seger sinum monnum sialfr epter um morgenenn: „Mer þotte sua, seger hann, sem nockorr maðr skænkte mer eitr i gullego kære.“ Ok þilikt barsk at þenna sama dagh, þi at hann kardinalenn Vilhialmr, er glæsilegr er i orþum, hefer lin orð ok lockaðarsamleg i munne miok aheyrelegh, skænkiande erkibyskupenum bliðar friðarens rœþur, oc heyraz hans orð alla leið liklega fara, ok synaz sannlegh ok miok friðsamlegh með skiotu alite. En sem þau ero smasmuglega greind, finnaz þau þi falsamlegre ok meirr mote kirkiunnar frælse, sem þau varo af kirkiunnar vinum vitrlegarr aliten. Af þi finnz

---

Quæ cum in mandatis accepissent, legationis tamen reliquias prosequentes, regem aditum tanto minus lætificaverunt, quanto minus potestatis habuerunt, qui iam sciebat et gravissime ferebat, quod potestas eorum exspirasset ex parte. Sed ne nihil ageretur, ad colloquium archiepiscopum vocarunt, et præfixum est tempus et locus. Igitur conveniunt, hinc exul cum exulibus suis, inde legati, adiunctis sibi archiepiscopis, episcopis et abbatibus quam plurimis.

Nocte vero proxima ante colloquium archipræsul vidit somnium, sicut ipse suis mane secum ad colloquium euntibus retulit, quod videlicet propinaretur ei venenum in calice aureo. Et quidem accidit sic. Alter quippe cardinalium, præfatus videlicet Wilhelmus, elegantis eloquii et verba habens persuasibilia, pacis quidem suaves et blandos sermones ei obtulit, et videbantur in superficie bona verba et pacifica, quæ tamen si quis interius adspiceret, ecclesiasticæ paci

Thomase erkibyskupe þi færa um kardinalanna flutneng, sem þæir mǽla flæira oc gera glæsilegra. Þi at hann ok hans mænn ottaz at verþa vellter meðr sva sniollum orðum sœtz frammburðar, er meðr hunanglegum sæim synaz sœtlega blandat, þar sem þau ero þo sem skorp eitrað skeyte, ef þau ero meðr rettre raun rannsakað. Fyri þessa skylld hefer hann grun a þæirra framferðum, at hann finnr annat sannare, en þæirra orð heyraz um friðargerðena millem hans ok konungsens, lǽtr hann sér fyri þi harðla fátt vm finnaz. Enn er legatarner sia sek enga frammkœmð fa i þessum malum, skiliaz þæir at sinne, snva legatarner þegar a konungs fund.

Nu sem spurðez, at enge sǽtt samðez af kardinalunum millem Heinreks konungs ok Thomas erkibyskups, þa samnaz nockorer klærkar af nestum bœum ok borgum til Senonisborgar, þi at kardinalarner varo þar fyre. Þæir appellera enn af nyio til postolegs sǽtiss legatunum aheyrandum meðr mikille akefð af Heinreks konungs halfo ok sialfra sinna, sætiande sua hans riki ok sitt goðs meþr þæima hætte i herra pavans valld ok vernd. En legatarner venda a konungs fund oc dueliaz meðr honum um stund. En er þæir sia sina framkuemð enga mæiræ verþa i þessarre ferð um konungsens mal, en nu var sagt, þa taka þæir orlof af konungenum meðr mikille vægsæmð ok vi(r)ðulegum giofum utleidder, gǒfuglega af sialfum honum sœmder, snuande siþan sinne fërð til Franz ok þaþan ỽt til fiallz, sva til Róms, kirkiunne huarke til friðar ne nockors soma, ok æige verðr þæirra erende meira ne betra en nu mege þer heyra.

---

et libertati non modicum derogabant. Unde et singula fere, quæ a cardinalibus de pace proponebantur, archiepiscopo et suis suspecta erant, metuentibus capi in sermonibus, qui molliti et melliti erant, et tamen ipsi nihilominus iacula. Diutius igitur et inaniter protracto colloquio, tandem infecta pace, immo etiam absque omni spe pacis per ipsos deinde faciendæ, archiepiscopus et legati ab invicem discesserunt, legatis quidem ad regem confestim revertentibus.

In Cenomannia vero, in civitate ipsa Cenomannis, nonnullæ personæ regni iam convenerant, et videntes sic pacem nequaquam per cardinales posse fieri, in audientia ipsorum suas appellationes renovarunt, pro rege, pro regno, pro personis propriis, et pro ecclesiis suis ad sedem apostolicam reappellantes. Post aliquantum vero temporis cardinales, a rege multum honorati et ambitiosis onerati donis, archiepiscopi et ecclesiæ pace infecta, ad Romanam reversi sunt ecclesiam.

XXIII.

Thomas erkibyskup riðr af þeima funde, sem hann hellt við legatana, aptr til Sainz, sem hann var aðr, duelz hann þar vm rið. En af þi at mænn fara daglega millem Frannz oc Englandz, þa heyrer meirr a huerium dege af þæirra flutninge, er fyri hann koma, at margar nygiar uhéfur verþa viþa i hans byskupdœme meðr þi vanrette, er hann væit at af konungsens vanum koma, þat [1] skil hann ok, at þat þroaz nu oc daglega allt saman upp renn meðr folkeno ok fǽr hinn versta avoxt. Af þi riss hann nu upp rœsklega [2], gyrþande sek ster(k)lega meðr guðlego hegndar suerþe, þæim [3] til hirtingar sem [4] nu geraz hæilagrar kirkio niþingar. Þi at hann visse þann vera af spamannenum sagþan i guðs banne, er hann er sva latr oc slior i striðu hialpsamlegrar hirtingar viðr sina sunu, þa er hann hefer af sialfum guðe [abyrgþ um [5] teket, at hann sparer þæim hegning rettrar refsengar, er sek herþa meðr illgerða þrae mote sinum lausnara ok hans loglegum rettyndum ok kirkiunnar formonnum. Nu af þi at hann ser eige mega lengr aptr hallda harðynda hirting uttan sinnar salu haska ok þæirra, sem hann a fyri sialfum guðe suara fyre, þa hever hann sina hirting heþan af viðr marga vanda mænn framme meðr hialpsamlegre striðo.

Alexandr pave hever þenna tima fenget hinum sǽla Thomase erkibyskupe þat sama valld fullulega, er meðr honum var vm rið af hans ovina atkalle of miok minkat, til þess at hann hafe sek þi urugglegarr oc frialslegarr framme við kirkiunnar ok sina fiandmænn, þann tima er hann ser sua hœfa ok til heyra, ok enn til þæss at

[1] þ't *Cd.* [2] reaklega *Cd.* [3] sei *tilf. Cd.* [4] til *tilf. Cd.* [5] [a byrgþum a *Cd.*

XXIII.

Qualiter archipræsul de episcopis quosdam et multos de aulicis excommunicavit.

Archiepiscopus vero audiens novas et sciens enormitates cum veteribus, quæ in pessimos fructus excreverant, per diœcesim suam quotidie pullulare, sciens a propheta maledictum, qui gladium a sanguine prohibuerit, et qui opus Dei negligenter fecerit, ne non amputatis putridis ramis vinea Domini corrumperetur, accinxit se et falcem ecclesiasticæ severitatis in multos exercuit.

Obtinuerat siquidem a viro apostolico apostolicæ sedis legationem super Angliam, et quidem ad cautelam, ut videlicet firmior et magis authentica ecclesiatica quævis sententia haberetur, si dein-

hans orð se af ollum i Englande þi meira virð. Nu af þi at hinum sæla Thomase erkibyskupe þickia þæir eige mega[1] lengr uhegnder[2] vera, er sek vilia enga lund bœta fyrir nockorskonar goðar aminnengar, þa yrker hann sua a i fyrsto, at hann stefner þæim konungsens klærkum meðr akueðnum dege nockot sva striðlega a sinn fund, er honum varo fyre eitthuat skyllduger, annathuart sakar uigslu eþa þess valldz, sem þæir hallda af honum, þo at þæir þione konungenum, þi at þæir eiga at væita honum verþuga lyðne fyre þat goðz, sem þæir hallda af[3] kirkiunne. Sua byðr hann ok nockorum i krapte lyðninnar under haska vigslu sinnar, at þæir geræ sua ok framme hafe, sem honum þicker satt vera, ef þæir vilia hallda þæim hæilagrar kirkio sœmðum, er þæir hallda af honum, ella fara a sinn fund. En huariger birtaz fyrir honum ne bræf senda, ok ecke virða þæir hans orþ þi meira, sem hann byðr þæim fleira, nema herða sina huge mote hans hialpsamlego boðe. Fyre þa sok gæfr hann ser ecke vm þæirra appelléran, þo at þæir þickez honum hafa stemnt a herra pavans fund, sem fyrr var sagt, nema bannsætr þa opinberlega ok lætr þa huervitna boða bansætta.

Sva bannsætte hann oc nockora eige allfa af konungsens heimolleghum monnum, hans riddarum ok raðgiafa fyre ymislegar saker. Æina bannsætr hann fyre þa skylld. at þæir hafa bæþe rennt hæilagar kirkior ok þeirra kennemenn. Aðra bannsætr hann fyre þi, at þæir toku kirkio æigner meðr forze fyre honum, en hællde siþan meðr þriotsku oc þrae, ok harðna æ i sinne folsko ok illzko viðr hans hæilagar oc hialpsamlegar aminnengar. Bannsætr hann ok nockora byskupana eige siðr en klærka eþa læikmenn fyrir kun(n)iga ok langa olyðne, er þæir hava honum væitt, en þo æinkannlega mest fyre þa sok, at þæir hofðu fra vpphafe oc her til veret æ sundr-

[1] meirga *Cd.* [2] uhegndar *Cd.* [3] kirk *Cd.*

---

ceps ab eo aut in regnum, aut in regni personas ferretur. Et in primis quosdam de aulicis clericis, qui ratione ordinis seu beneficii ecclesiastici obligati sibi fuerant et obedientiam exhibere tenebantur, districtissime citavit, ut ad ipsum venire non differrent. Quibusdam etiam in virtute obedientiæ sub ordinis sui et beneficii periculo nonnulla præcepit, at nec venerunt hi, nec paruerunt illi. Unde appellationi non deferens ipsos publice anathematizavit, et anathematizatos denunciari fecit.

Et non solum de aulicis clericis, sed et de aulicis laicis, et ob varias causas. Quosdam quia invasores, quosdam tanquam rerum ecclesiasticarum violentos detentores. Et non solum ex his et illis,

lyndiss nœreng ok uviðrkœmeleg kueikeng ok dagleg vppœseng millem konungsens oc sin. Þa somu œseng ok sina illzko œsa þæir enn ok huersa meðr udœmelegre folsko, þi at oll sin verk ok vilia hafa þæir mote hans gerþum ok virðulegum frammferþum morgum manne til mikels vaða ok langra unaða.

Einn hinn fyrsta i framgange viðr sek ok hæilaga kirkio ok hinn fremsta af byskupunum bannsetr hann Gillibert Lunduna byskup, en annan Jocelin af Sarisber. Þesser oro guðe ok kirkiunnar rétte einkanlega gagnstaðleger, en fylgia konungenum fastaz ok hallda mest mote Thomase erkibyskupe. Hann bannsætr ok þann mann er Jon af Oxeneforð hæiter, ok annan Rikarð af Yvælcestr, er baðer hofðu i fyrdœmða villu fallet, væitande þrættomonnum sinn suardaga, til þess at styrkia þa oc fylgia þæim mote Alexandro pava, sem fyrr var sagt, at þæir varo af Hæinreke konunge til keisarans sender, ok soru þat fyri honum upp a sal Heinreks konungs herra sins ok sialfra sinna sal, at þæir skylldo meðr ollu sino vallde hallda þann þrettopava upp a Alexandr pava, er keisarenn hafðe ok svaret þæim at hallda ser fyri pava mote Alexandro pava, þæim er konungr af Frannz fylger ok oll hæilogh oc almænnelegh kristne guðs gofgar sem sinn sannan herra. Thomas erkibyskup bannsetr Rikarð af Luci oc Jocelin af Ballolio, er þessarra óraða oc rangynda varo vpphafsmænn meðr konungenum. Hann bannsetr ok Ranulph af Brock, er meðr vallde hafðe erkistolenn lenge halldet oc i sætet oc kirkiunnar goðs under sek teket, ok epter sialfs sins vilia sua haft oc skipt, sem honum likaðe; sua hælldr hann ok bæðe lærða mænn oc ulærða herfengna fyre Thomase erkibyskupe. Hann bannsetr ok þann mann, er Huge af Sancto Claro hæiter, ok Thomas Bernarðz

---

sed et aliquos etiam ex ipsis episcopis propter inobedientiam manifestam, et maxime quia inter regem et ipsum totius dissensionis incentores exstiterant, quam et fovere in dies non desistebant.

De anathematizatis sic Londoniensis et Saresberiensis primi erant. Anathematizavit etiam Joannem de Oxenfordia, et Richardum de Ivelcestria, qui in hæresim damnatam inciderunt præstando iuramentum schismatis. Richardum etiam de Luci et Jocelinum de Baillolio, qui pravitatum illarum auctores et fabricatores exstiterunt. Ranulphum etiam de Broc, qui bona ecclesiæ Cantuariensis, hominesque tam clericos quam laicos cepit, et in captione detinuit. Hugonem quoque de Sancto Claro, et Thomam filium Bernardi, qui bona eius-

sun, er sinnar kirkio iarðer tok(u) meðr forze vttan sitt viðmæle, hallda siþan meðr þrae. Ok alla bannsætr hann þa nu, er taka kirkiunnar iarðer oc eigner meðr ráne mote sinum vilia.

Þesser varo aller, er bansetter ero, af Heinreks konungs holl ok hans hirðsvæitum, oc hans raðgiafar oc hiner heimollegsto hans herbergissmenn, ok engenn er sa nu i hans holl eþa herberge, er æige se annathuart opinberlega bannsettr ella bannsættum monnum samneytande, þi at varla fǽr nockorr þa forðatz, þo at vile, ok þi siðr fǽr þa nu forðaz i konungsens holl eþa herberge, at varla finnz sa nu i hans kapello, at honum mege bera pacem i messunne, nema hann se annathvart bannsettr ella þæim samneytande.

XXIV.

Sem Hæinrekr konungr ok hans menn spyria þetta, verðr hann storlega ræiðr viðr, ok sturlaz af þesso furðulega miok, ok aller þegar meðr honum i sænn motstoðumænn Thomas erkibyskups, ok kunna þi æinkanlega verst, at konungsens heimollegvm heimamonnum var eige fyri sialfs konungsens sakar þyrmt. Appelléran til postulegs sǽtis var oc enskis virð. Viðr þætta hit ogurlega afall, er konungrenn, byskuparner ok aðrer hans menn fengo, verþa þæir harðla óttaslegner, skrifa nu ǽ sem tiðaz herra pavanum, oc senda menn, (sem) skiotaz gæta þæir, þa er honum gere kunnegt, meðr hvæim hǽtte er þæir

---

dem et possessiones absque conniventia sua occupantes detinuerunt. Omnesque qui de cætero in possessiones et bona ecclesiæ contra voluntatem suam et consensum manus violentas extenderent.

Et hi quidem anathematizati ex aulicis de magis familiaribus et consiliariis regis erant. Unde et fere iam quotquot in aula erant, aut nominatim excommunicati erant, aut excommunicatis participando, quos evitare nec poterant nec licebit, adeo ut vix in capella regis esset, qui in missa pacis illud osculum sacramentale regi offerret, nisi excommunicatus ex nomine, vel ex participatione.

XXIV.

Qualiter arctabatur papa pro nunciis regis et præsulis sibi invicem adversantibus.

Audiens autem rex motus et turbatus est, et pars omnis adversa, videlicet quod nec aulicis deferretur propter regem, nec appellationi propter sedem apostolicam. Et cum omni festinatione mit-

ero i bann sætter af Thomase erkibyskupe. Virðulegr herra Loðviss konungr, sa er i þessum malum var fra fyrsta tima, er þav hófuz, mikill oc milldr meðr Thomase erkibyskupe ok kirkiunne, en volldugr mote hans ok hennar ovinum, gerer ok sina sendiboða til Alexandrum pava ok til sinna vina kardinalanna sakar Thomas erkibyskups, sva skiott sem hann spyrr, at konungr af Englande, byskuparner ok aðrer hans raðgiafar hava gort menn meðr sinum bræfum til pavans helldr akaflega. Hann skrifar pavanum meðr þeima hætte meðr sinum milldlegum bœnarbræfum, at hann biðr herra pavann styrkia þenna goþa mann Thomas erkibyskup, er sva goðmannlega hefer sek meðr storum verkum ok sterko hiarta mote Kristz oc kirkiunnar ovinum, er alla væga vilia honum oc henne fyrikoma: „Ok sa gripr i sialfs mins augnasialldr, seger Franka konungr, er hann angrar eþa gerer honum nockot hit minnzta til mæins.“ Einkanlega biðr hann herra pavann mikilega, at hann leyse þa æige af stormælum miok skiotlega, er sva heilagr byskup hefer sva rettlega meðr banne bundet. A þat minner hann herra pavann, ok þess biðr hann, at hann styrke þau somu verken meðr Thomase erkibyskupe, en minke huerge, er sialfr hann herra pavenn hafðe fyrr meirr framme haft viðr kirkiunnar ovine. Meðr þessum konungsens bræfum skrifa bæþe byskupar af Franz oc aðrer Fraklandz hofðingiar herra pavanum ok kardinalum, biðiande ok honum meðr bliðum bœnarorðum mikilega æggiande, at hann se sua gerande oc framfarannde, sem konungrenn af Frannz biðr i sinum bræfum, segia sva hœfa at gera, biðia hann fyri þi sva framm fara.

Nu sem Loðviss konungs bræf ok annarra Fraklandz hofþingia koma til Alexandr pava, þau er meðr Thomase erkibyskupe flytia

---

tunt et remittunt, qui hæc viro apostolico nuncient. Misit et pius rex Francorum propter Cantuariensem ad virum apostolicum et ad familiares suos cardinales, pias preces mandans et remandans, quod qui archiepiscopum vel suos tangeret, tangeret pupillam sui oculi. Super omnia vero rogabat, ne dominus papa solveret, quos tam venerabilis, tam sanctus archipræsul tam iuste ligasset, nec evacuaret, quæ sibi fecisset ipse contra inimicos ecclesiæ iustitiæ opera. Id ipsum etiam pontifices et principes Franciæ Romano pontifici et cardinalibus, cum omni devotionis affectu monentes, supplicarunt.

Arctabatur itaque Romanus pontifex, quippe nec quæ archiepiscopus fecerat, irrita faceret, sed potius ut ipse apprehensus aposto-

ok hans mal styrkia, ok herra pavanum sogðu fullan sanleik af Heinreks konungs frammferðum ok þeim harðyndum, er gior voru i Englande mote Thomase erkibyskupe, huerso hæilagrar kirkio (iarðer) oro þar renntar ok hennar klærkar rekner ok riáðer af konungs monnum ok margfalldlega vanvirðer ok skemðer. En i annan stað koma eige fære, nema hælldr fleire fra konungs af Englande ok fra þæim aðrum, er meðr honum standa at malum mote Thomase erkibyskupe, þau er herra pavanum birta, under huilikre hegning[1] ok harðyndum er þæir standa af Thomase erkibyskupe, greinande honum serhueria erkibyskupsens gerð meðr storum oc sterkum orþum oc þa grimmo frammferð, er þæir segia hann hafa viðr sek ok þæir kueðaz kulða af kenna. Sem þilik bræf koma herra pavanum daglega af huarumtueggia konungenum Frannz ok Englandz meðr margra annarra hofþingia huarstueggia rikissens, fællr a hann, þegar er hann skoðar ok skil, hvgar angr, þi at hann harmar ok syrger, i huilikum vanda er kirkiunnar formenn standa af þæim mickla fiandans frammgang ok hans fælaga, er kristne guðs þoler þenna tima. Einkanlega harmar hann ok Thomas erkibyskup ʼoc þa aðra guðs menn, er meðr standa kirkiunnar logum ok klærkanna rétte. Varla gefr honum nu skilia, meðr hvæim hætte er hann mætte sva i þiliko tilfelle framm fara ok gera, sem bazt bere fyri guðe, sva vere ok þæim goðum monnum væl viliat, er goðan lut eiga at þessum malum, en hiner herðe sek huerge meirr mote ser ok Thomase erkibyskupe, er aðr varo kirkiunnar fullkomner fiandmænn. Nu sem Alexander pave skoðar invirðilega, þa skil hann sannlega, at Thomas erkibyskup hefer sek i þessum malum alla leið rettvislega, ok af þi at sialfr hann herra pavenn hever virðulegt vandlæte kristne guðs oc hæilagrar kirkio, enda væit hann ok sva hava Thomas erkibyskup, þa huesser hann þat miok fram mote kirkiunnar ovinum, oc þar meðr rettviss soken, su er Thomas erkibyskup framme hever oc meðr megne fylger. ʽHer meðr styrkia hann ok einkanlega þess goða oc gofga Loðviss konungs oc hans manna bræf meðr bliðum bœnarorðum,

[1] hofðingium *Cd.*

---

lico zelo cum eo adversus malignantes consurgeret. Urgebant tum iustitiæ causa, quam fovebat, tum mundi favor in archiepiscopum, tum pii regis Ludovici et suorum desideria et postulationes tam affectuosæ pro eo. Inde vero obsistebant regis Anglorum tam potentis et suorum postulationes contrariæ. Considerabat itaque vir

er meðr ero Thomase erkibyskupe. Slikt sama almugsens vinsamlegr orðromr til hans. Her meðr skilr herra pavenn ok þa grimmo huge, er fiandmenn Thomas erkibyskups a honum hafa. Sua gefr guð honum ok at skilia, meðr hvæim hǽtte oc greypleik er Heinrekr konungr meðr sinum monnum ganga mote Thomase vpp a kirkiuna i Englande oc hennar klærka, oc at þæir harðna ǽ daglega mote honum i sinne illzko.

Af þi virðer hann ser þat vera uheyrelega synð guðlegs logbrotz, ef hann striðer erkibyskupenum meðr nockoru mote fyri þessa sina gerð oc þa retta refsing, er hann hever lagt a Heinrek konung oc hans menn, þar sem hann væit Thomas erkibyskup vera guðlegu vandlǽte oc rettlǽte vpptendraðan með kirkiunne mote konungenum, hælldr kenner hann sek skylldugan at styrkia slik ok onnur hans verk. Skil hann ok, ef hann gærer auðruviss, at konungr af Frannz meðr ollu sinu ráðe ok rike man sinum vinskap fullkomlega skiott fra ser venda, oc at a hann man þar meðr falla storlega harðr orðromr af allre almennelegre kristne guðs, ok þessor ufrǽgð man skiott a hvert land fara ok ollum góþum monnum udœmilega stygð gera. En nu þo at herra pavenn hugleiðe meðr ser ok vite Heinreks konungs ok hans manna harðyðge, oc at Heinrekr konungr ok hans mænn mano þess allz meðr hermðarfullum harðyndum a ser hefna oc a Thomase erkibyskupe oc kristne guðs i Englande, sem minnr er epter hans vilia viket, en hann bæiðezt, þa vill hann þo æige þi hælldr af rettum vegh vikia i þessum þæirra malum, standa vil hann lata enn at sinne, sem komet er, oc ecke vil hann annat at gera, nema freista enn, at hann fae til goða menn at ganga vingiarnlega millem þæirra ok sǽtta þa sva heilum sáttum. Af þi sender hann sem tiðaz menn meðr bræfum til konungs af Frannz, i huerium er

---

apostolicus archiepiscopi æmulationem tam accensam et adversariorum obstinationem tam duram.

Unde turpe et irreligiosum, et forte damnabile sibi credebat, si archipræsulem ex tam iusta causa sacerdotali zelo accensum ab officio suo suspenderet, seu ab ipso facta irritaret iustitiæ opera, ex quo universæ ecclesiæ grande et grave scandalum generaret, et regis Francorum et regni incurreret indignationem non modicam. Igitur quod solum videtur superesse, Romanus pontifex inter regem et archipræsulem paci amicabiliter reformandæ adhuc studere necessarium duxit. Sacros itaque apices suos regi Francorum sæpius

hann biðr hann mikilega meðr bliðum orðum, at hann geriz heilráðr meðalgongumaðr millem Heinreks konungs ok Thomas erkibyskups, oc gere sva meðr sinum fogrum fortalum, at hæilog kirkia i Englande ok hennar klærkar fae frið meðr fullkomnu frælse, en Thomas erkibyskup fae oll sin rettynde. Herra pavenn skrifar ok viða til goðgiarnra manna bǽþe i Frannz ok i England, æinkanlega skrifar hann til þæirra, er honum þicker likaster at læggia gott til þessarra mala meðr þæim, ok hann væner at Heinrekr konungr mune hellzt heyra vilia, þi at hann trýr, at meðr þeima hǽtte formerez friðr meðr fastastum vinskap.

XXV.

Sæm hærra pavans bræf koma iþulega til Franka konungs, gefr honum skiott skilia af bœnarorðum herra pavans, huerso micklo honum þicker varða, at friðr formæriz sem fyrst millem Heinreks konungs oc Thomas erkibyskups, ok at hæilog kirkia i Englande mætte aptr fa sinn sama, þann er hon var von at fornu at hafa. Oc af þi at Loðuiss konungr vill giarna vera Alexandro pava i ollum lutum lyðenn sem kirkiunnar sannr sun bæðe meðr verkum oc vilia, þa er hann til allz þess buenn, sem hann er af herra pavanum beþenn. Er hann ok sialfr Franka konungr af sinne æiginne dygð ok nogum goðvilia miok frammfuss a friðargerðena, þi at hann harmar hiartalega, at sua góðr maðr oc agætr guðs vin Thomas erkibyskup skal sva harðlega handlaðr vera af Heinreke konunge ok hans monnum vttan alla sok, oc af þi þa hefer hann sek þegar framme meðr þesso mote, at hann kallar konung af Englande til sin, oc talar við hann vm mal þæirra Thomas erkibyskups. En ecke vinnz at,

---

mittit, mandans et rogans regem, ut pacis mediatorem se interponat. Mittit etiam nunc ad hos, nunc ad illos, ad eos maxime, qui credebantur a rege Anglorum libentius audiri et benignius, et quorum opere et industria sperabatur verbum pacis melius et efficacius promoveri.

XXV.

De quodam regum colloquio, ubi pacis impedimentum fuit hoc verbum, scilicet, Salvo honore Dei.

Dominus autem rex Francorum, videns dominum papam de pace sollicitum, tanquam filius pacis et obediens viro apostolico,

nema þat at þæir hallda af þesso efne marga funde. Konungr af Franz lætr Thomas erkibyskup iafnlega a vera þæim fundum, er hann helldr við konung af Englande. Loðviss konungr af sinum goðvilia er aæggiande huarumtueggia mikilega, at þæir sættez heillega, einkanlega biðr hann Hæinrek konung, at hann have þann guð fyre augum ser, er honum hefer allz þess lét, er hann hafa lyster, seger hann eiga meðr aðru mote at ambuna guðe slika lute, en strīða upp a kirkiuna i Englande oc hænnar klærka, eþa hataz viðr Thomas erkibyskup. En þo at hann tale slika lute fyrir Heinreke konunge ok aðra þilika, þa er þilikt sem hann verpe ollum sinum orðum i vind, ok[1] fær hans[2] harðyðge ekke minkað til Thomas erkibyskups.

A æinum funde, er konungarner hallda ok Thomas erkibyskup var viðr, er Heinreke konunge sva sagt af nockorum monnum, at Thomas erkibyskup vill nu gevaz i hans valld. Af þi tekr konungrenn honum nockot sva meðr bliðlegra[3] viðbragðe en vant var. Nu sem konungarner sitia baðer samt a þeima funde, ok Thomas erkibyskup er i hia þæim meðr morgu stórmænne, er meðr huarumtueggia konungenum hava til þessa fundar sott, þa fellr Thomas erkibyskup, er alla varer minnzt, til fota Hæinreke konunge af Englande oc seger sva til hans: „Herra konungr, seger hann, alla þa sok meðr þæim greinum, er gorzt hava millim vár fra fyrsta tima várs askilnaðar ok her til, gef ek i guðs valld oc yðart, at þer skipit sva ok skapit alla lute, sem þer vilit millem vár, hæille sœmð guðs ok halldenne.“ Hæinrekr konungr styggez storlega miok við, sem hann heyrer hit siðarsta orð, hæille sœmð guðs ok halldenne, oc kastar morgum mæinmélum i augu erkibyskupenum, seger hann hava veret alla gotu, siþan hann matte ser

[1] þa *Cd.* [2] hann *Cd.* [3] bliðlegu *Cd.*

---

operose et attente partes suas interposuit. Unde et ad pleraque colloquia, quæ inter ipsum et regem Anglorum erant, archiepiscopum vocavit, pacis inter eos se mediatorem interponens.

Inter quæ unum colloquiam fuit, in quo suggestum est regi Angliæ, archipræsulem suo se arbitrio omnino velle committere, ideoque gratius eius præsentiam acceptabat. Multis igitur utrimque ad id convenientibus, ad pedes regis Angliæ procidit archiepiscopus dicens: „Domine rex, totam causam, unde inter nos orta est dissensio, tuo committo arbitrio, salvo honore Dei.“ Tali adiectione audita rex vehementer scandalizatus est, multis ipsum contumeliis afficiens, multa improperans, plurima exprobrans, arguens eum tan-

nockot, bǽðe dulenn ok drambvisan ok ominnegan allz þess goðz, er hann kvæz honum hava gott gort.

Sem Heinrekr[1] konungr hever gevet Thomase erkibyskupe slik orð sem honum likar, er bæðe varo horð ok haðuleg, þa snyz hann til konungs af Frannz, ok seger svà til hans: „Huglæiðet, herra minn, þat er ek uil yðr með sonnu segia. Hvat er aðruviss er mællt eða gort, en þessum Thomase gæz at, þa seger hann þat vera guðe gagnstaðlekt, þi at hann vil með þeima hǽtte draga mek oc allt mitt gotz vnder sina drotnan, at hann seger, at ver farem[2] ranglega framm mote honum oc kirkiunne, ok hafim fyre þi ollv varu goðv fyrigort viðr hann ok hæilaga kirkio i Englande, þickez hann sva letlegaz mega komaz at varum sœmðum, en aller trui þi til fullz, at sa se hverr guðe gagnstaðlegr, er honum er æige epterlatr um alla lute. En til þess at þer ok aller aðrer goðer menn vitið, at ek vil huerge mote vera guðs sœmð ok hans sannyndum huarke leynilega ne opinberlega, þa byð ek þetta, sem þer skaluð nu heyra. Ek sege sva, at marger hava veret fyre mer konungar i Englande, hava sumer veret rikare, aðrer hava veret ecke rikare en ek em. Marger hava oc veret erkibyskupar i Kantarabyrge, mickler mænn ok hæilager. Nu huat er einnhuerr erkibyskupenn hans forfaðer mæire oc hælgare gerðe nockorum hinum minzta konunge minum forfeðr, gere (hann) þat sama viðr mek, ok manum ver þa skiott satter verþa."

Sem Hæinrekr konungr hever sva sagt, syniz allum meðr braðo alite vera væl sagt, ok af þi kalla þegar aller, er viðr varo: „I nog léger konungrenn sek." Thomas erkibyskup, sem hann heyrer þæirra

[1] heinreker *Cd.* [2] eige *tilf. Cd.*

---

quam superbum et elatum, et regiæ munificentiæ circa ipsum impensæ immemorem et ingratum.

Et ait regi Franciæ: „Domine mi, attende, si placet. Quidquid isti displicuerit, dicet honori Dei esse contrarium, et sic sua et mea omnia sibi vindicabit. Sed ne videar honori Dei, vel sibi in aliquo velle resistere, hæc offero. Multi fuerunt reges in Anglia ante me maioris vel minoris auctoritatis, quam ego sum. Multi fuerunt ante eum archiepiscopi Cantuariæ, magni et sancti viri. Quod igitur antecessorum suorum maior et sanctior fecit antecessorum meorum minimo, hoc mihi faciat, et quiesco."

Acclamabatur undique: „Satis rex se humiliat". Dum archiepiscopus aliquantulum subticuisset, rex Franciæ adiecit: „Domine

orð, þeger hann um stund ok suarar engo. En konungr af Franz tekr hann til orða ok mæler sva til hans: „Vile þer, herra erkibyskup, vera guðs hæilagum monnum mæire eþa Petro postola betre, eþa hvat efe þer enn vm? Séét nu sialfer, at friðr er fyri dyrum, oc at þer meget hann nu auðvellega fá, ef þer vilit sva.“ Thomas erkibyskup svarar sva: „Satt er þat, herra konungr, at miner forfeðr Kantuarienses erkibyskupar varo meire ok heilagare en ek em. En þo at sérhuerr þæirra, huerr a sinum timum, reinsaðe meðr rettuise saur oc synðer folksens, ok kœme morgu þi af kristne guðs i Englande, sem langr vuande hafðe þæim hervilega i halldet, þa gatu þæir þo æige allum þæim illum lutum af komet kristnenne, sem guðe oc hans loglegum rettyndum varo gagnstaðleger. Hefðe þæir þa fenget allt þat meðr rotum upp rifet, er þæir funnu vera guðe gagnstaðlegt, hverr mynde nu þænna freistanar elld mote oss upp tendra, er ver oc várer viner kænnum nu miok mikenn angr af. Meðr þilikum freistanar ellde geve guð, at ver verþim meðr þæim makleger, er guðe likaðu at fa loflega dyrð, sem ver þickiumz nu framm fylgia meðr várre framferð. Ok þat gæfe hinn hæste guð, at ver verþim sva þæirra starfs ok verkkaups luttakare meðr guðe i life æilifo, sem ver starfum nu fyre kirkiunne meðr þilikre tru, sem þæir hofðu, oc þilikarre mœþu, sem þæir hofðu. En þo at æinnhuerr þæirra have annathvart miok slior ella of forr veret i sinum framferðum, þa ero oss þar enge dœme af dragande, nema fylgia þi meðr ollu fast, sem ver vitum fyri guþe vera rettazt. En at rœþa um Pétr postola, þa er hann fyre þat ecke lofande, er hann neitaðe Kriste, fyre hitt sœmum ver hann ok sannlega sælan segium, at hann stoð a sinum siðarstum timum dyggilega með kristilegum boðum ok kirkiunnar logum mote Nerone keisara, allt til þess er hann uar af honum

---

archiepiscope, vis esse maior sanctis viris, vel melior Petro? Quid dubitas? Ecce pax præ foribus“. Ad hæc archiepiscopus ait: „Verum est, antecessores nostri multo me meliores fuerunt, et maiores. Singuli autem suis temporibus, etsi non omnia se adversus Deum extollentia, quædam tamen resecarunt. Et si omnia radicitus tunc extirpassent, quis nunc adversum nos ignem tentationis huiusmodi excitaret? Quo cum illis probati, digni inveniamur etiam cum illis laude et gloria. Multò melius nobis Deo consulente actum est, ut, sicut in eorum sorte et numero laboravimus, ita et illorum laboris et præmii simus participes. Nec si aliquis eorum forte tepuit

krossfestr. Nu af þi at hinn sæle Petr villde Nerone keisara meðr engo mote um þat samþyckia, sem hann visse sinn saluhaska við liggia, ne yfer þi þegia, er hann var skylldr fyri guðe keisaranum fram at segia, þa var hann ok marger aðrer guðs viner fyri þilikum sokum kiotlegum dauða deydder. En þo at þæir være af kirkiunnar ovinum drepner ok deydder, þa sigraðuz þæir þo sællega a sinum fiandmonnum, ok af þæim þrœngingum, sem sliker oc þiliker guðs viner þolðu fyri guðs nafne ok kirkiunnar rettyndum, magnaðez miok ok huervitna miklaðez kristne guðs, upp reis hon ok viða vox. Feðr varer ok formænn hæilagrar kirkiu varo þi af vandum monnum pinaðer meðr marghattaðum pinsla hattum, at þæir uilldo meðr engu mote yfir þegia þi, er þæir vissu guðs vilia, nema fluttu þat helldr, hueruitna er Kristr bauð at boða skyllde, ok huerge villdu þæir af hans vilia vikia, þæirre somu kristne ok kirkiu til uppreistar, er hann hafðe meðr sinu blæzaða bloðe keypt, huat er hvæim þotte liuft eþa læitt. En ek skyllde nu hans sœmð vanvirða ok hans hæilago nafne sva niðra, ok sialfum honum þa neisu giora a minum dagum, at þegia yfer hans boðskap ok kirkiunnar rettyndum, til þæss at koma mer sva aptr i vinattu nockors mannz. Langt af, seger hann, langt af.“

Sem ollum gefr skilia ok virðaz hans orð vera miok horð, þa risa upp mote honum hiner mestu mænn huarstueggia rikissens Franz ok Englandz, segia hans ofstœre meðr favitzko þi vallda, at mænn mego æige fa frið. Sem aller verþa her vm samþycker, at a þæim funde mvnde friðr formæraz millim hans ok Hæinreks konungs, ef hans þrae ok þuerlynde være[1] æige, þa tekr æinn iarl sva

[1] villde *Cd.*

---

vel excessit in aliquo, eius in hoc teporis vel excessus exemplum sequi tenemur. Petrum etenim Christum negantem arguimus, sed Petrum usque in capitis sui periculum Neronis impetum arguentem omnibus modis commendamus. Sane quia Petrus ei consentire noluit in eo, quod et dissimulare sine animæ suæ periculo non potuit, idcirco inimicorum victor in carne occubuit. Ex talibus pressuris catholica surrexit et crevit ecclesia. Patres nostri passi sunt, quia noluerunt nomen Christi subticere, et ego, ut hominis gratia mihi restituatur, Christi honorem deberem supprimere? Absit!“ ait.

Insurrexerunt itaque magnates utriusque regni, imputantes arrogantiam archiepiscopi impedimentum pacis, uno inter alios comite

til orðs, at aller máttu heyra: „Meðr þi seger hann, at erkibyskupenn stendr nu mote vallde ok vilia huarstueggia rikissens Franz ok Englandz, oc fyresmár vitra manna raað, er honum raaða hæillt, þa fylge honum enge heðan af ne hans malum fulltinge, nema helldr se sva giort, sem hann til skylldar, at sva sem hann er nu riaðr ok rekenn af Englande, sua hialpi honum ok enge ne hallde[1] heþan af a Franklande.“ Meðr þilikum orðum gerðo þæir þenna dagh enda a sinum funde.

XXVI.

Sem konungarner standa upp, gengr huerr hæim til sins herbergiss, huislande huerr við annan af þi, er talaðez a fundenum af konungunum, ok huat er iarlenn lagðe til. Af þessu oglodduz miok erkibyskupsens mænn, oc fællr a þa hit mesta hugar angr, þi at þæim þicker nu harðla vuænnt um sins herra mal Thomas erkibyskups. Konungarner riða þegar brott, sem fundrenn gafz upp, þi at komet var at natt. Ok meðr sua skiotu viðrbragðe oc styggilego fara þæir af þessum funde, at huarge þæirra kueðr Thomas erkibyskup, aðr en þæir skiliaz, oc æige fǽr hann ok bæðet þæim (væl) fara. Nu sem konungr af Ænglande riðr a vægenn, tekr hann þegar at tala um Thomas erkibyskup, bakmæler honum oc brigzlar meðr morgum horðum orðum, æ meðan vægr vinz, sva segiande millem annarra brigzla ok bakmæla, er hann gæfr honum meðr gralæito gabbe, sem hann hœlez þi, at hann hever a þæima dege hæfnt sin a sinum

[1] þ' *tilf. Cd.*

---

palam protestante, quia archiepiscopus utriusque regni consilio et voluntati resistit, de cætero neutrius dignus erit auxilio, sed eiectum ab Anglia Francia non recipiat.

XXVI.

Qualiter multi in recessu concilii conviciabantur archiepræsulem.

Soluto igitur colloquio non sine multorum murmure reditur ad propria, coexulibus archiepiscopi in summa desperatione positis. Et reges quidem festinantissime in equis, nox quippe iam diremerat colloquium, recesserunt, nec salutantes, nec ab archiepiscopo salutati. Quin potius rex Anglorum adhuc in recessu, etsi non in faciem archipræsulis, a conviciis non cessavit, insultando dicens inter alia, quod ea die de suo ultus fuisset proditore. Pariter et aulici, et qui pacis mediato-

suikara. Slikt sama gera ok Hæinreks konungs mænn, ok iafnvæl þæir sem millum þæirra hofðu gengit vm dagenn ok friðenum villdu a koma, kasta nu ok morgum mæinmǽlum i augu erkibyskupenum, sua sem þæir riða brott, segia hann hava alla gotu veret ivergiarnan af sialfs sins drambvise, ok at hann virðez vitr i sialfs sins alite, segia hann mæirr hafa framfaret epter valide ok vilia sialfs sins þickio en meðr sannyndum, segia þat hava veret mikenn ufagnat ok kirkiunne uheyrelegan skaða, at hann var nockorn tima gorr kirkiunnar formaðr: „ok sva sem nockorr lutr kristnennar er nu af þinum volldum oc tilgerðum fallenn ok fyrekomenn, sua man hon skiott oll i Englande af þinne folsku ok forze meðr ollu niðr falla."

En Thomas erkibyskup sinum munne væl varðvæitande, sem hiner synðugu standa sua mote honum, þi at hann lǽtr eige sem hann heyre, huat er þæir segia, er honum brigzla sliko i augu vpp sva opinberlega, oc enge asakanarorð gefr hann þæim mote, er slikt mæla viðr hann, nema suarar sva æinum þæirra meðr hogvǽre, er honum brigzlaðu þi, at kristne guðs i Englande mynde skiott af hans volldum meðr ollu niðr falla, ok seger sva: „Varaz, broðer, ok viðr se, seger hann, at kristne guðs ok kirkia fae engan vansa af þinum volldum, þi at guð meðr sinne miskunn man sua til hialpa, at hon fae huarke niðran ne niðrbrot af mer." Þessorr hæiter Jon Pictauiensis byskup, enskr at kyne, er slika lute talar, Thomase erkibyskupe af optlegre nauisto forns felagskapar miok hæimollegr, kǽrr oc væl tekenn. En engum aðrum suarar hann nockorskonar

---

res exstiterant, in recessu multa etiam in faciem archipræsuli obiecerunt, quod videlicet fuisset semper superbus, elatus, sapiens in oculis suis, propriæ semper sectator voluntatis et sententiæ, adiicientes grande fuisse hoc malum et enorme ecclesiæ damnum et periculum, quod ipse unquam rector ecclesiæ constitutus fuisset, et quod per ipsum ex parte iam destructa, penitus cito destrueretur ecclesia.

Sed archipræsul ponens ori suo custodiam, cum peccatores sic adversus eum consisterent, factus est ad exprobrantes et insultantes sibi quasi non audiens et non habens in ore suo redargutiones, nisi quod uni de ecclesiæ destructione sibi exprobranti humiliter quidem et mansuete respondit inquiens: „Frater, cave ne destruatur ecclesia Dei per te, per me favente Domino non destruetur." Et hic erat Joannes natione Anglus, episcopus tunc Pictaviensis archiepiscopo

orðe, þi at hann vill þæim likiaz, er fyri vára skylld tok a sek sár ok sviða meðr morgum brigzlum bolvaðra orða en enga hefnd frame hafðe. Þindr var hann, en engum ognaðe hann. Sva færr nu Thomas erkibyskup af þesso þinge i Franz, sem hann for fyrr i Englande af þi þingino, sem Heinrekr konungr ok annat stormenne hellt mote honum viðr Norðhantun i Englande, þi at aller hiner hæsto hofðingiar, er til þessa þings komu, hǽþa hann nu, segia hans hæimskufullt harðyðge þi vallda, at menn mattu æige naðer hafa, af allum hinum mestum monnum er hann nu fyrismáàðr oc haðulega hæimskaðr.

Thomas erkibyskup snyr þanneg epter, sem konungr af Franz riðr fyre, fylgiande honum til herbergiss i kastala nockorn, er Mons Mirabilis hæiter, þar sem fyre honum var buet. Loðviss konungr duelz þar um nottena. Thomas erkibyskup er ok þar. Sitt herberge hava nu hvarer. En þo fǽr erkibyskup alla lute noglega af konungs garðe, þa er hann ok hans mænn þurfa nauðsynlega at hava. Ecke gengr konungrenn nu, sem hann er van, i hærberge erkibyskupsens at vitia hans. Af þi grunar Thomas erkibyskup ok hans mænn, at konungrenn man hava sino skaplynde vmskipt, oc man hans vile ecke sua bliðr til hans, sem veret hever. Thomas erkibyskup hever sek þo harðla bliðan viðr sina mænn, oc enskiskonar umskipte fǽr hann af þesso allu iamnsaman huarke i hugh ne i hiarta, nema gerer sek sua ok sina mænn, sem hann var van, meðr goðum lutum

---

ex diutina conversatione et societate familiaris admodum, carus et acceptus. Ab aliis etiam conviciatus non reconviciabatur, illius profecto discipulus, qui cum malediceretur non remaledixit, cum pateretur non comminabatur. Sic igitur recessit a colloquio nunc in Francia, sicut prius in Anglia apud Northamtunam, factus opprobrium abundantibus et despectio superbis.

Et recedens sic cum suis dominum regem Francorum sequebatur, cuius erant præparata hospitia in castro, quod Mons Mirabilis dicitur. Fuit et archiepiscopus in castro hoc pariter hospitatus cum rege ipso, semper per servientes aulicos abundanter ei viaticum ministrante. Rex autem tunc non declinavit, quemadmodum in aliis negotiis et colloquiis consueverat, ut archipræsulem in hospitio suo videret. Unde et mox coniiciebatur cor regis non ita cum archiepiscopo esse sicut heri et nudiustertius. Nihilominus tamen archipræsul hilarem et iucundum se exhibuit, neque deprehendi potuit vul-

fagrlega glaðan. Af huerio er hans mikel hugarens staðfesta ma væl mærkiaz meðr usigranlegum hiartans styrklæik, þi at enga rygð eða rœreng fǽr hann af þesso. Ecke brægðr hann þi hælldr sino yferbragðe ne syner sek i nockoru uglaðara, þo at hæimrenn hærðe sek nu sva mote honum meðr vandra manna ráðum ok rikdome.

Vm mǽrgænenn epter riðr Thomas erkibyskup til Ciertres. Sem hann nalgaz staðenn, renna mænn fyre forvitnis sokum, sem þar er siðr til, langt ut af staðenum mote honvm, at þæir finne vmfarande mænn ok kænne. Nu sem erkibyskup riðr vm þa, spyria þæir, er hann kænna eige, huerr þar riðr. „Hær riðr Thomas Kantuariensis erkibyskup,“ segia hiner sem kænna. Sem þæir kenna fyri vist, at hann er, visar huerr aðrum til i lioðe, huar hann riðr, sva segiande: „Se nu, her riðr same erkibyskupenn, sem fyrra dags a konungastefnunne villde meðr engo mote guðe neita ne yfer hans sœmð eða sannyndum þægia. Af þesso verðr hann nu harðla frǽgr um Frannz, sva at huern tima, er hann færr nockor, talar folket fiolt af þesso, ok gera marger ser her af kǽrar rœður. Af Cyertres riðr hann til Sainz, þar sem hann hafðe vm stund sitt heimile haft, siþan hann for af Pontis, sem fyrr var sagt, biðande þar þæirrar guðlego miskunnar, sem hann vǽner meðr fullre tru, at guð mane honum af sinne millde skiott sænda. Loðvis konungr ræið ok af fyrr nefndum funde til Sainz, duelz hann þar um rið, ok ecke kæmr hann nu at finna Thomas erkibyskup vin sin(n), sem hann var fyrre van. Liðr nu sua fram um hrið, at þæir finnaz ecke. Thomas erki-

---

tus eius in diversa mutatus ob hoc. In quo adverti potest magna viri constantia, fortitudo animi invincibilis, qui mundo iam sibi contrario nullam vel etiam modicam turbationem ex hoc vel solliciti ostendit speciem.

In crastino a præfato castro recedens et ea die Carnutum veniens, plerique, ut mos est, ipsi accurrerunt, ut transeuntem viderent, et quærebant, quis esset qui transiret. Et cum cognovissent, quod archipræsul hic esset Cantuariensis, ipsum mox digito notaverunt, aliis qui ignorabant indicantes, et dicentes invicem murmurando tamen: „Ecce archipræsul ille, qui in hesterno colloquio Deum propter reges negare noluit, nec Dei honorem subticere.“ Postea etiam sæpissime, cum iter per Franciam faceret, multi in populo

byskup sitr nu meðr sinum monnum i sino herberge, nockot sva hugsande um sitt efne, ok huersu þesse fundr[1] hafðe faret.

XXVII.

A nockorum deghe [sitr Thomas erkibyskup[2] i sino herberge, talande meðr sinum monnum af þæima funde, huerso gagnstaðlega er hann gæck viðr þa. Nu af þi at þæim þicker, sem var, at konungr af Frannz var nockot sua fra honum snuenn, þa ræþaz þæir, at hann væite þæim enga hialp heþan af, finnande þat til saka, at erkibyskupenn villde huarke epter honum ne nockorum aðrum vikia, oc þat fyri allz ecke hava, sem ollum aðrum þótti satt vera. Af þi tala þæir meðr ser, huert þæir skalo nu snua, eþa huat þæir skalu nu af ser gera, ef Loðuiss konungr rekr þa brott or Franz, þar sem þæir ero nv af ollum fyrilitner ok vita ser enskis skiols váner. Sem guðs maðr hinn signaðe Thomas erkibyskup heyrer, huat er þæir rœþa meðr ser, svarar hann þæim sva meðr glaðu andlite ok stilltum latre, sem hann glænze a þa meðr glaðo gamne þæim til hugganar, þi likaz sem hann kænne ser nu enga lute þa mote ganga, er hans hug eþa hiarta take nockot, sem þæim gefr at skilia, er nv varo honum i hia, þi fastare stendr hann, sem flæire oc mæire knyia hann nu til fallz, huarke vikr hann nu a vinstra vægh fyri hofþingianna bliðo ne striðu: „Mek einn ofsœkia þæir, seger hann, en mer afslægnum man engenn sa vera, er yðr striðe þaþan ifra. Veret af þi staðuger i hugh með sterko hiarta, ræþez ecke ne kuiðet.“ „Þek, segia þæir, harmum ver meirr en oss, þi at ver gætum eige skilt,

[1] funder *Cd.* [2] [sem Tho. erk.' i sitr *Cd.*

---

eadem de eo prædicaverunt. Carnuto vero recedens, quantocius potuit, Senonis venit, ubi per dies salutare Dei præstolabatur.

XXVII.

Qualiter archiepiscopus suos confortaverit, et quomodo gratia regis Francorum ei restituta sit.

Una vero dierum sedente archiepiscopo cum suis in hospitio, cum confabularentur ad invicem super his quæ acciderant, et secum quærerent, quo possent divertere, vir Domini iucundo vultu, quasi nihil adversitatis habens, et ad omnes fortunæ impetus invincibilis, moderato risu condolentibus allusit dicens: „Solus impetor, et me cedente non erit qui vos persequatur acrius. Confortamini igitur,

huert þer snuiz, maðr sua mikils hattar sem þer eroð, þi at þer erut nu af allum minnum sem mæirum yðrum vinum fullkomlega uppgefenn ok útkastaðr.“

Hann seger; „Guðe gævem ver várt raað i valld, verðe hans vile. En af þi at oss fyrebioðaz nv oll gœþe huarstueggia rikissens Frannz ok Englandz, þa er nockot sva vant at sea, huar ver megum naðer fa eþa nockora miskunn fyri finna, þar sem sialfer Romverer ræna ok raufa, under sek allt dragande meðr agirnd, huat er þæir gæta. Fyri þi syniz fám miok fysilekt at finna þa, ok af þi at engenn ræðr oss[1] at reyna þæirra drengskap ne vǽna upp a þæirra frealsleik, þa er eige ulikt, at i nockorum stað oðrum se eige siðr a litande eða nockorrar hialpar ventande. Af þi kemr mer þat i hug, sem ver hofum opt heyrt, at þæir menn fœþaz frealsare af sino goðs ok bætre bœna viðr þvrfande[2] menn en miok viða annars staðar, er byggia meðr a þæirre, er Ararim hæiter, allt til Provinz. Fyre þi man ek fara fœte til þæirra goðra manna, meðr einshuerium þæim er mer vill meðr fatœkt þanneg fylgia, er vera ma at oss miskunne, varre væsolld sænne, gevande[3] oss fyrir guðs sakar mat af sinne millde, þar til er varr drottenn sænder oss sina miskunn meðr millegre huggan. Ecke skalum ver miok kuiða ne sua sorgsamer vera, at ver gaim eige guðs. Sa kristinn maðr er hæiðingium verre, er orventer ser nockorn tima guðs miskunnar, þi at varr hinn (hæste) guð, milldr oc mattugr, er allum þi nerre meðr sinne haleitre miskunn, sem huerr þoler flæire ok meire þrauter fyrir hans saker. Jamnvæl i slikum ok þilikum tilfællum, sem ver þickiumz nu vera i stadder, ma hann oss oc meðr sinum náþum skiott nerre vera, várum litilleika miskunnande meðr sinne heilagre hialpar hænde.“ Sua

[1] at finna *tilf. Cd.* [2] þyrfande *Cd.* [3] gæfande *tilf. Cd.*

---

et nolite expavescere.“ Cui inquiunt: „Miseremur tui magis, dum nescimus, quo possis divertere, vir tantæ auctoritatis, a summis et ultimis derelictus amicis.“

Archiepiscopus inquit: „Deo nostri curam committimus. Et ex quo utriusque regni nobis præcluditur aditus, nec ad Romanos latrones consolationis gratia nos expedit recurrere, quippe qui miserorum spolia et sine delectu diripiunt, alia est nobis via procedendum. Audivimus siquidem circa Ararim fluvium Burgundiæ usque ad partes Provinciæ liberaliores esse homines. Ad hos ego et unus mecum pedites ibimus, quia visa afflictione nostra forsitan

verðr oc, sem hann væner, þi at nu er einn Franka konungs svæinn laupande komenn til ærkibyskupsens hærbergisdyra, krefiande inngongu helldr akaflega, er mę̨ð miskunn guðs er nu sændr af Loðvi konunge til Thomas erkibyskups. Sem hann kemr fyre Thomas erkibyskup, mæler hann til hans: „Herra konungr af Franz kallar yðr til sin.“ „Til þess“, seger æinn þæirra, er fyre er, „at hann reke oss af rikeno.“ Thomas erkibyskup suarar honum: „Ecke ertu nockorr spamaðr, eige ertu ok spamannz sun. Af þi gæt enskis þess fyri fram, sem oss se gagnstaðlekt, ok ver villdim eige at være.“ Thomas erkibyskup, sem hann heyrer, huat er svæinnenn seger, stendr þegar (upp) oc fylger honum.

Nu sem hann kemr a konungs fund oc finnr konungenn þar fyri sitia meðr micklum ryggleika, ok eige stendr konungrenn nu upp mote erkibyskupenum, sem hann var van, nema sitr þegiande. En er þæir sia konungenn sua daprlega drúpa, þa ryggiaz þæir, þi at þæir ræþaz, at þat æitthuat fylge þesso faléte, sem engenn þæirra munde orð epter senda. Erkibyskupenum meðr sinum monnum laglega innkallaðum, setz hann niðr, ok þegia aller. Langre þogn liðenne, sem konungrenn sitr meðr neigðu hofðe framme fyre sek miok dapr, sem meðr nockorum nyfengnum harme, ok allum þicker þat likazt vera, at þa ok þa mune þat af konungenum upp springa at gera Thomas erkibyskup utlægan af Franka rike, ok mune honum þo miket fyre þickia at kueþa þat upp, stendr Loðviss konungr upp ok gengr þannig[1], sem Thomas erkibyskup sitr fyri, oc kastar ser framm a golfet fyri honum meðr tárum ok storum anduorpum[2] af þæirre

[1] þannik *Cd.* [2] anduorpnum *Cd.*

---

nostri miserebuntur, victualia ministrantes ad tempus, donec nos visitaverit Deus. Potens est Deus et in ultimo miseriæ calculo suis adesse, et infideli deterior est, qui de Dei desperat misericordia.“ Et statim adfuit præ foribus Dei miseratio. Accurrit enim quidam serviens regis Franciæ, qui diceret: “Dominus rex vos ad curiam vocat.“ Ad hoc ait unus eorum: „Ut eiiciamur a regno“. Archiepiscopus inquit: „Non es propheta nec prophetæ filius, noli vaticinari sinistra.“

Venientes ergo invenerunt dominum regem cum tristi vultu sedentem, et non assurgentem de more archiepiscopo. Quod factum est in principio triste præsagium. Considentibus illis et adhuc tepide vocatis, diutius facto silentio, rex inclinato capite, quasi dolens et invitus cogitaret, ut eos de regno eiiceret, et illis id ipsum

iðran, sem guð allrar millde oc miskunsemðar hever honum nu gefet, þi at hann hever sinum heilaga anda honum i briost blaset, vndrandum allum viðverandum.

Thomas erkibyskup, sem hann ser sua miket litilléte Loðviss konungs, tekr hann til hans meðr virðing, at hann styðe konungenn a fœtr. En konungrenn fær fyrir sino angre langan tima meðr engo mote sialfs sins valld, fyrre en hofsemðar stilling temprar hans hugar œseng. En þegar sem hann fær sialfs sins valld epter vilia, talar hann sva til Thomas erkibyskups: „Þer æiner sat hit sanna, herra“, seger hann, ok enn mæler hann hit sama anduarpande: „Þer einer sát hit sanna, minn hinn sœte faðer, en ver aller blinder varum, er yðr gafum þat raað mote vilia guðs ok hans vallde, at þer skylldut epter nockors mannz boðe eþa bæizlo geva sœmð guðs vpp meðr kirkiunnar rett ranglega i nockors leikmannz valld. Iðrar mek, minn kǽre faðer, ok miok angrar mek. Miskunna mer ok leys mek veslan af þessum glœp, en ek heitr þi, at fra þeima tima skal ek yðr[1] ok yðrum monnum heþan af alldre fraskila verða, ne yðr nockorn tima vpp geva, sua lenge sem guðe likar at ek lifa, ok þer þurfet mitt goðs at hafa.“ Hinn signaðe Thomas erkibyskup, sem hann heyrer sva skǽra ok skyra konungsens iatneng meðr sannre iðran, leyser hann konungenn[2] af þæirre synd, er hann i fell a þæim funde, er þæir helldo nest, aæggiande Thomase erkibyskupe at vikia epter konunge af Englande, minkande sva guðs rett ok kirkiunnar meðr sinne tillogv.

[1] *æ tilf. Cd.* [2] konungrenn *Cd.*

---

timentibus, obortis lacrymis prosiliens cum singultu proiecit se ad pedes archiepiscopi, obstupentibus his qui aderant.

Archiepiscopo vero se inclinante ad erigendum regem, vix tandem rex ad se reversus præ angustia ait: „Vere, domine mi pater, tu solus vidisti.“ Et suspirans præ mœrore repetiit: „Vere, pater mi, tu solus vidisti. Nos omnes cœci fuimus, qui contra Deum tibi dedimus consilium, ut in causa tua, immo Dei, ad nutum hominis honorem Dei remitteres. Pœniteo, pater, et graviter pœniteo. Ignosce ergo, et ab hac culpa me miserum absolve. Sed et Deo et tibi me ipsum et regnum meum expono, et ab hac hora promitto, quod tibi vel tuis non deero, quamdiu Deo auctore vixero.“

Loðvi konunge leystum, gefr hinn sæle Thomas honum guðs blezan. En siðan snyr hann meðr sinum monnum hæim til sins herbærgis. En konungr af Franz helldr hann nv sua hofþinglega, sem hann hellt hann fyrir þenna fund, þar til sem hann vænder hæim til Englandz epter sǽtt þæirra Hæinreks konungs. Af þessarre sinni einorð oc staðfesto virðez hinn sǽle Thomas erkibyskup Loðvi konunge storlega væl, þegar er hann ser hit sanna, sem guð gefr honum fullulega skilia, at erkibyskupenn hefer rettara at mæla en Heinrekr konungr. Sva seger ok allt Frankarikiss folk, at Cantuariensis erkibyskup er mikils hattar maðr, framr ok forseoll ok skynsamr, ok engan segia þæir honum vera i ollu Frankariki likan i staðfesto, er þora munde æinn at mæla sva mote morgum storhofþingium, hirðande ecke vm þæirra harþynde, segia hann einn hava hæille samvizko halldet ok frealslega faret af þæim funde i guðs auglite saker sinnar diorfu einarðar ok skyro skynsemþar, er aller aðrer vurðu meðr falsaðum orðum fangner af Hæinreke konunge ok hans monnum, þæir er aðr helldo meðr honum ok hæilagre kirkio, þi at aller kendo erkibyskupenum, at friðrenn formeraðez eige at þi sinne. Af þessarre virðeng, er aller goðer menn væita honum sakar þæirrar staðfesto, er hann framme hafðe a þæima fiolmenna funde, væx hans vægr nu hvarvitna framarr en fyrre i huivitna, fyrst af Franka konunge, en þar nest af ollum ut ifra.

XXVIII.

Konungr af Englande þessa lute heyrande ryggiz af reiðe, er a hann fellr sakar þess, at honum þicker Thomas erkibyskup vera of

---

Rege igitur absoluto, dataque ei benedictione archiepiscopus Senonis ingressus est cum suis in gaudio, ubi eum rex Franciæ regaliter exhibuit usque ad regressum eius in Angliam. Id ipsum etiam iam universa terra prædicabat, magnum videlicet esse virum, providum et discretum, Cantuariensem, nec eius in terra similem, qui contra tot et tantos tam constanter, tam viriliter steterat, qui solus evasit, ubi omnes alii præter ipsum capti sunt et in sermone circumventi. Unde tota terra magis ipsum commendando ampliorem honorem et reverentiam exhibebat in dies.

XXVIII.

De mandato regis Angliæ.

Audiens autem hoc rex Angliæ contristabatur, regique Franciæ mandavit se mirari plurimum, quo modo vel qua ratione de iure

væl tekenn af Franka konunge, vndrande meðr ser, at Franka konungr vill sva gæra. Af þi gerer (hann) þegar sina sendiboða meðr bræfum til Franka konungs, i huerium er hann segir sek storlega miok undra þat, at hann vill enn hallda Thomas erkibyskup upp a sinn skaða, ollum þæim til unáða, ok æige seger hann sek skilia, meðr hvæim hǽtte eða meðr huerre skynsemð er hann ma þat gera, sva mælande til Franka konungs: „Þar sem ek gerða mek, seger hann, buenn oc til allrar rettvise boðenn, sialfum yðr nerre verandum a varum funde, mina tign sua lægiande, sem sialfer þer voruð a heyrande, sua heyrðut þer ok skilðut æi siðr, at Thomas ærkibyskup matte fa naðer af mer meðr fullum friðe a várum siðarsta funde, er ver helldum i Frannz, ef hans ofbællde hefðe æige veret nockoru mæira en hœfðe eða skyllde, vaar boð ok yðarn bœnarstað fyrir ecke hafande, nema meðr sino einrǽðe ok þráe mote ollum oss striðande. Nu af þi at hann fyrismaðe yðr, viliande huarke hava yður heilrǽðe ne nockorra annarra goðra manna, er gott til logðu, þa eigo þer æige at væita honum heþan af nockora værnd i yðru rike, ne hallda hann vpp a mek sialfs yðars mann, mer til vanvirðu ok kinnroða“.

Sem Loðvis konungr hever þessor bræf yfer leset, svarar hann sendiboðunum sva: „Faret heim aptr, seger hann, ok berit konunge yðrum þessor min orð. Ef Hæinrekr konungr vill hallda þa vana, er hann seger konunga i Englande hafa fyrer hans daga halldet, ok engan vil hann uppgeva ne af sinum hirðskram skrapa, þo at þæir se guðe ok kirkiunne oc hennar klærkum gagnstaðleger, þi at hann kallar þa konunglegre krunu ok hennar tign til heyra, þa skal hann þat ok væl vita, ok seget honum sva, at mycklo siðr hœver

---

posset contra eum fovere archiepiscopum, cum in ipsius regis præsentia ipse se ita humiliarit, ad omnem paratus iustitiam, nec per ipsum steterit, quominus archiepiscopus pacem haberet, quam ipse arroganter et contumeliose reiecit. Quocirca ait regem Franciæ tali de cætero in suo regno non debere præstare subsidium in sui fidelis ignominiam et ruborem.

Ad hæc rex Franciæ inquit nunciis: „Ite regi vestro nunciantes, quod si rex Angliæ consuetudines avitas quas vocant, licet minus, ut dicitur, legi divinæ congruas, tamen ut ad regiam dignitatem spectantes non sustinet abrogari, multo minus mihi licet ius illius liberalitatis subvertere, quod cum corona regni mihi iure competit

mer at fyrikoma þi, er Franka konungar hava fyrir mer aðr herralega halldet meðr rikissens krunu iamnlega, ok mer heyrer nu rettlega epter erfðum til. En af þi at Frankland var æ vant at fornu oc nyio at hialpa þæim ollum viðr, er meðr meingerþum verþa mœdder ok suivirðer, oc einkanlega þa upp a sinar naðer at taka, er fyre rettlæte utlægiaz (oc) af sinum fostrlondum verþa vtflæmter, þa skalum ver hallda þæirre sœmðar millde enn i dagh, er til heyrer varre tign oc vallde, þi at guðe vilianda, en mer lifanda, skal rettr ok sœmð Thomas erkibyskups huerge finnaz minne her meðr oss heþan af, en her til hever veret, nema helldr skal hans sœmð oc virðing i huivitna vaxa, hvat bræfum eþa bœnarorðom er boren verða."

Sva gerer ok hinn virðulege Franka konungr, sem hann seger sendiboðunum, at þi siðr harðnar Thomas erkibyskups utlægð meðr honum, at hann vænder nu sinum vilia meðr fullkomenne elsko til hans enn fyrre framarr, þi at þæir verþa heþan af millem sin sanner astviner meðr meirum heimolleika en her til hever veret, ok var þo allan tima væl.

XXIX.

Thomas erkibyskup sem hann skil, at Franka konungr vænder nu sinne fullkominne vinatto til sin meðr hæimollegum bliðskap, gerer hann guðe goðfuslegar þacker, i huers vallde er konunganna hiortu ero, vikiande þæim alla leið meðr vallde epter sinum vilia. Nu af þi at hann finnr Loðvi konung vera meðr allre bliðo snuenn

---

hæreditario. Consuevit siquidem Francia ab antiquis temporibus omnes miseros et afflictos maxime pro iustitia exulantes recipere, et donec pacem habuerint, fovere et tueri. Cuius honoris et excellentiæ gratia, Deo propitio, me vivente ad nullius personæ suggestionem in Cantuariensis exilio derogabitur.

Erant itaque deinceps rex et archiepiscopus familiares et amici multo plus quam antea.

XXIX.

De legatis secundo missis a domino papa.

Videns itaque archipræsul et sui cor regis Franciæ sic reversum ad se, Deo, in cuius manu sunt corda regum, summas et devotas gratias agunt. Videns etiam tempus opportunum, regi supplicavit, utpote

til sin oc sinna manna, þa virðer hann nu vera þann tima komenn, er hann væner, at konungrenn heyre hann um þa lute, er hann vill af honum bæiðaz. Af þi færr hann oc finnr konungenn ok biðr, at hann skrife herra pavanum, huat er þi vollde, eþa af huerium þat til læidde, at engenn friðr varð formæraðr ne nockor sætt samet millem hans ok Hæinreks konungs „a þæim nesta funde, sem þer, herra, helldut, seger hann, við Hæinrek konung, heyrande a oll ockor orð, skiliande hann oc hans manna framferð mote kirkiunne ok mer.“ Þessa sama beiðez hann af byskupum ok aðrum hoiþingium i Franz, þæim er viðr þæirra fund hofðu veret. Einkannlega biðr hann þa, er meðalgongumenn hofðu af herra pavanum verit fengner[1] . . .

[1] *Her mangler 1 Blad i Codex.*

---

qui ad apostolicas preces mediator suus iam fuerat, ut viro apostolico scribat pacem non processisse, et qualiter hoc et quomodo steterit. Postulat et hoc ipsum a pontificibus et principibus et præsertim ab his, qui colloquio interfuerant, ut rescribant et ipsi, et hi etiam, qui ex mandato apostolico pacis mediatores exstiterant. Rege, itaque scribente, scribentibus et his, scribentibus et illis, sollicitabatur usque ad amaritudinem animæ pontifex Romanus super diutina oppressione Anglicanæ ecclesiæ.

Hinc enim ingratitudinem timens regem respiciebat, qui in se beneficia congesserat, dum schisma Romanorum declinaret, illinc periclitantem ecclesiam, dum transgressionem impunitam relinqueret. Tentaturusque si vel adhuc sine incisione vulneribus medicari posset et citra rigorem severitatis regis emollire duritiam, missis duobus viris litteratis et discretis, altero subdiacono et notario suo, altero Romanæ curiæ advocato, rogavit attentius, ut archiepiscopo archiepiscopatum suum cum sua gratia redderet.

Qui venientes sæpe et sæpius, regem nunc in omni lenitate monendo et exhortando, nunc arguendo et increpando durius, iuxta iniunctum sibi apostolicum mandatum super ecclesiæ pace et archipræsulis convenerunt. In quo cum nihil profecissent, tandem ad archiepiscopum venientes retulerunt se in omni negotio, ad quod venerant, regem reperisse tergiversatorem, versipellem, tortuosum et

. . . . . gerande sek allz þess ovitanda, er fram for millim hans ok Thomas erkibyskups, læitande iafnlega at forða friðargerðenne meðr reckvisleghum ẏtvæghum uskilianlegra uppkasta, gerande sinn lvta mals i allum malagræinum miok goðan, ok hann meðr allu frammfœrande, en afflytiande Thomas erkibyskup ok hans framferðer sua framarlega sem honum sinne tign heyra. Af þesso þickiaz herra pavans sendiboðar skilia, at enge sætt man su af þæirra hende millem konungsens ok erkibyskupsens samet verþa, sem guð ok hæilog kirkia hallde sinum heiðr i. Nv af þi at þesser góþu mænn vilia geyma guðs rettar meðr guðs manne Thomase erkibyskupe, en sia sek enga framkœmð fa til nockorrar friðargerðar millim þæirra, þa snua þeir þisa nest aptr meðr ollum skunda a pavans fund.

XXX.

A þæima vróa tima gerer konungr af Englande sina pilagrimsfærð i Franz i virðing viðr hinn hæilaga Dionisium ok aðra hæilaga mænn, er þar dyrkaz. Nu sem hann er in Monte Martirum, þar sem hinn virðulege karll æinn hinn dyrazte drottens vin Dionisius var hoggenn fyre nafne guðs, biðr konungr af Franz Hæinrek konung hava guð fyri augum ser meðr þæirra heilagra virþulegum verþleikum, er hann er nu dyrka komenn, ok at hann take Thomas erkibyskup aptr i sinn sannan vinskap vttan alla underhyggio, þo at hann vile þat fyrst kǽra, at erkibyskupenn mœtte honum huerge fyrre en þar, siþan hann kom i Franz. Hæinrekr konungr var fastr fyrir, ok varla vil hann alyða Franka konungs orð. En af þi at Loðviss konungr

---

eius quod agebatur dissimulatorem, quærentem semper per quasdam ambages et excogitatas astutias pacis negotium protelare, et summopere molientem partem suam iustificare et archiepiscopi deprimere. Unde certissime advertentes, quod salvo honore Dei et ecclesiæ per ipsos pax processum habere non posset, cito et expedite ad Romanam reversi sunt ecclesiam.

XXX.

Quomodo pacis fuit impedimentum negatum pacis osculum.

Sub ea tempestate rex Anglorum orandi gratia profectus est in Gallias, ubi rogatus a rege Francorum et regni optimatibus, apud Montem Martyrum divinæ maiestatis intuitu, sanctorumque quos adorare venerat memorias, archiepiscopo suo gratiam suam reddere,

fylger fast Thomase erkibyskupe, ok aðrer Frankarikess hofþingiar meðr honum, ok hans orð meðr sniollum framburð virðaz ollum væl, þæim er viðr oru þæirra (tal), þa vikr Hæinrekr konungr ser sua viðr Franka konungs flutneng ok annarra þæirra dugande manna, er við óru ok gott til læggia, at hann iáár honum þat, at Thomas erkibyskup fare i friðe aptr i sitt fostrland ok hafe sinn erkistol meðr ollu þi, sem honum til heyrer, styrande honum meðr ollu þiliko frælse, sem þæir erkibyskupar hofðu, er fyri honum varo. Beðenn er Heinrekr konungr ok af nockorum goðgiarnum monnvm, sem hann hefer þæsso[1] iað, at hann minnez viðr Thomas erkibyskup, til þess at mænn mege þar meðr marka aptrkomenn fornan oc falslausan vinskap millum þæirra. En konungrenn seger þat giarna gera vilia, ef hann hefðe æige aðr einn tima þat i sinne reiðe meðr bræðe suaret, at hann skyllde alldre minnaz viðr Thomas erkibyskup. Seger sek þo enga hæipt vilia þui helldr hallda viðr erkibyskupenn i sino hiarta.

Thomas erkibyskup sem hann heyrer konungenn slik orð i munne hava, grvnar hann þegar, at þau se mæirr með glœsum frammfœrð en fullum vilia, þi at hann (var) viss ok millum hinna vitraztu manna hinn varazte, sem sa maðr er margt hafðe reynt ok margs var avita vorþenn, konungsens skaplynde kenner hann ok giorla, fyri þi gefr honum skilia, at slik orð ero æige sogð af fullum vilia. Fyri þi grunar hann þegar, sem alla aðra viðverande ok a þæirra tal heyrande, at æigi se vist at fullr vile fylge sliko slettmæle. En þo hever hann fatt vm i fyrsto, nema talar varlega ok æige miok berlega, vttan þegar sem hann grunar, huerso fara man, duelr hann sitt

[1] þæssor *Cd.*

---

omni deposita simultate, quamvis primo conquereretur quod sibi non occurrisset, concessit, ut in pace et securitate repatriaret, possessiones et archiepiscopatum suum reciperet, et eo iure et libertate teneret, quo prædecessores sui tenere consueverant. Rogatusque rex osculum ei pacis dare in signum veræ dilectionis, se quidem hoc libenter facturum respondit, nisi quia iratus iuraverat publice se archipræsuli nunquam pacis osculum daturum, nec tamen in corde iram ullam retentam vel rancorem.

Archipræsul vero inter cautos cautissimus, tanquam vir multa expertus, in primo auditu, sicut et alii, in suspicionem mox incidit. Et ex his, quæ caute et operte interloquebatur, videri iam poterat futurorum sibi præsagus. Nec responsum suum ad consilium

andsvar æige til nockorra vmráða, seger sek enga sétt at sinne semia vilia, nema epter herra pavans raðe se sva millim þæirra sættr friðr, at sialfer þæir minnez viðr. Ok þetta hans hit skamma andsvar meðr nattenne, er nv færr at hohdum, gerer a þæirra tale skiotan enda, ok lykz þessor stefna sua at sinne.

En Hæinrekr konungr, er nu a miok langan veg i myrkre at fara til sins herbergiss, ok allan dagh þickez i þessum malum af Franka konunge ok aðrum goðgiarnum monnum mikilega mœddr hava veret, bakmæler nu Thomase erkibyskupe meðr berum bannaðarorþum, meþan hann riðr æ sem tiþaz ok vegr vinnz, meþr bræðe vanstilltrar reiðe, innir fyrir þæim, er honum fylgia, ok aminner a væginum alla, er með honum riða, þa mœðu meðr utolulegum kostnaðe, er hann seger sek fyrir hans sakar optlega haft hava uttan þock, tel hann allan þann angr, sem hann seger ser lenge af honum hafa læitt ok allu Ænglande, sakar þæirra harðynda „er hann hever oss hervilega meðr stritt."

I aðrum stað sem Thomas ærkibyskup gengr brott af þessum funde, vikr at honum einn af hans klærkum, er sva seger til hans: „I dagh var trakterað i þæirre kapello, er gior var i þæim stað, sem hinn sæle Dionisius var hoggvenn ok martirium kallaz, ok af þi at sva bar til, þa véne ek, at hæilog kirkia ok klærkar fae fyri yðart pinslarvétte sœmð með fullum friðe." Hinn sæle Thomas erkibyskup svarar: „Verðe sva væl, at hæilogh kirkia fae frið ok allt sitt frælse meðr mino banabloðe."

---

distulit, sed mox absolute et præcise respondit se in præsentiarum cum rege pacem non facturum, nisi secundum domini papæ consilium, dato videlicet in pacis signum pacis osculo. Et responsum sic absolutum cum nocte, quæ iam imminebat, colloquium diremit.

Rex vero Anglorum tota die fatigatus, cui et adhuc noctis restabat iter, inter itinerandum archipræsuli sæpius maledicebat, recolens in via et repetens labores et tædia, quæ iam per eum sustinuerat.

Recedente quoque archipræsule, accessit ad eum unus de clericis suis dicens: „Hodie de pace ecclesiæ tractatum est in capella, quæ Martyrium dicitur, et credo quod solum per tuum martyrium ecclesia consecutura sit pacem." Cui archiepiscopus breviter sic respondit: „Utinam vel meo sanguine liberaretur."

XXXI.

Epter þænna fund vender Hæinrekr konungr þegar aptr til Englandz, ok stændr nu sva vm stund, sem komet er. Enn er at liðr Jons messo baptiste, kallar Heinrekr konungr saman byskupa meðr aðrum landzens herrum ok hofþingium, stefnande þæim til Lunduna, þi at hann vill, at þæir se viðr, er hann lætr krúna vnga konung. Sem konungarner koma til Lunduna, færr þessor vigsla sva framm, sem fyrr var etlað, mæirr meðr vallde, sem vile dictaðe, en meðr ráðe eþa rettyndum. Ok oro þæir, er fylgia þesso meðr konungenum, ok sua segia, at gamle konungr gerer þetta meðr fullre forsio viðr sinn sun ok ærvingia með vitrlegre varygð, en aðrer segia hitt, er þæim syniz oc vera satt, at hann gerðe þetta mæirr fyri þa skylld, at hann villdi vanvirða valld ok virþing Thomas ærkibyskups. Þi at þat vægsamliga valld var af Thomase erkibyskupe teket i þesso verke af þæim, er þisa vollde, ok hinum, er vigslu gerðe, sem allum aðrum, er hana styrkto, en honum en engum aðrum til heyrðe, þi at Cantuariensis erkibyskup hever æinn þat valld at vigia Ænglandz konunga. Af þi er Kantuariensi kirkio væitt mikil vanvirða oc hennar formanne i þessarre vigslugerð. En Rogæirr erkibyskup af Jork gioriz formaðr at kruna unga konung. En þo gerer hann þessa vigslu æige i sialfs sins syslu, nema helldr gerer hann þetta guðrækilega verk i syslu Kantuariensis erkibyskups i kirkiu hins sæla Petrs i Vestmystr i Lundunum mote tign ok fornum vana Cantuariensis kirkio, nerre verandum oc styrkiandum þetta æmbætte tuæim bannsættum byskupum Gillibert Londoniensi[1] ok Jocelin Sarisberiensi, viðr þessa vigslu er ok byskup Rofensis, engum þæirra þat valld fyri nockorum

[1] londoniensis *Cd.*

XXXI.

De coronatione Henrici regis iunioris.

Rex autem Anglorum cito post supradictum colloquium in Angliam transfretavit. Imminente vero solemnitate beati Joannis baptistæ, sub prætextu ordinandi regni convocatis regni proceribus, primogenito filio suo regni sui commisit habenas. Et erant qui dicerent, quia successuro sibi rex præcaverit hæredi, asseverantibus aliis, quia in odium archipræsulis et in læsionem dignitatatis ecclesiæ Cantuariensis hoc fecerit. Imposuit autem ei manum archiepiscopus Eboracensis in Cantuariensi diœcesi, in ecclesia videlicet beati Petri apud Westmonasterium contra dignitatem ecclesiæ Cantuariensis et antiquam consuetudinem, assistentibus sibi et suffragantibus præsu-

vattande, er Cantuariensis kirkio formaðr hafðe at fornu oc nyio i þilikum konunganna vigslum, þi at enge atte meðr réttu at kruna konungenn, nema Thomas erkibyskup, þi siðr bannsætter byskupar.

En epter vigsluna væitte gamle konungr ollu sino stormenne virðulega væizlu með allum þæim, er við oro þessa vigslu, þionande sialfr konungr konunge, faðer syne, ok æige vill gamle konungr lata sek nu konung kalla. En eige liðr langt, aðr en hann iðraz þessa allz, ok provar þat meðr rettre raun a sialfum ser, at hann hever æige at æins i þesso verke vanvirt Cantuariensem kirkio oc hennar formann, nema iafnvæl reyner hann þat ok þisa nest, at hann hever sialfum ser i sinum syne ofmikenn motstoðumann uppvakt epter rettum dome guðs ok sialfs sins tilskylldan, til þess at hann skile þat meðr skynsemð, at allan þann angr oc eymð, sem hann þoler siþan af sinum syne, þoler hann sakar Thomas erkibyskups oc annarra þæirra, sem hann stridde ok meðr honum ofsótte. Þessor vigsla meðr þæima væg, sem gamle konungr gerer i þessarre hatið sakar sunar sins, spyrz skiott innan landz ok þar nest i Franz.

Sem Thomas erkibyskup fær af þesso nockora frætt, vill hann varla i fyrstu trva, þi at hann hafðe sem vitr maðr meðr sinne forsia fenget þau bræf af Alæxandro pava til erkibyskups af Jork ok annarra byskupa i Englande, aðr en vnge konungr var vigðr, er meðr þeima boðskap varo skrifat til byskupanna af sialfum Alexandro pava, at hann fyribauð[1] þæim af sino postolego vallde vpp a þa

[1] fyri boð *Cd.*

---

libus Londoniensi, Sarisberiensi, et Roffensi, nec ius ecclesiæ Cantuariensis protestantibus, ad cuius dignitatem et ius regum Anglorum coronatio ab antiquo pertinere dignoscitur.

Post coronationem celebrato convivio, rex regi, pater filio dignatus est ministrare, et se regem non esse protestari. Pœnituit eum dicti processu temporis et facti, didicitque rei comprobatione non tantum Cantuariensem ecclesiam læsisse, quantum in vindictam eorum, quos persecutus est, adversarium sibi ipsi de suo femore suscitasse.

Audiens hæc archipræsul in primis vix credidit. Ipse siquidem tanquam vir providus, et cui de suis adversariis suspecta erant omnia, a Romano pontifice litteras impetraverat, ad Eboracensem archiepiscopum et alios Anglorum episcopos ante coronationem directas, quibus auctoritate apostolica in virtute sanctæ obedientiæ erant

lyðne, er þæir varo honum skyllduger at væita, at vigia unga konung, nema þat geriz meðr goðu love ok samþycke Thomas erkibyskups. Þessor pavans bræf meðr þilikum boðskap fengu nockorer af byskupunum ok yfer láso, aðr en ungo konungr var krunaðr. En þæir varo sumer af byskupunum, er sua gerðu, sem þæir vorv aðr af kirkiunnar ovinum varaðer viðr ok aminnter, þi at þæir villdu þau þi siðr sialfer yfer lesa eþa heyra þau lesen, at þæir villdu sea þau, ok æcke hirðu þæir meira um herra pavans forboð, nema foru framm epter sialfs sins vilia meðr uheyrelegre ulyðne, verande þo alltt at æinu viðr konungsens vigslu, at herra pavenn fyribyði þæim meðr guðlego ok sino forboðe oc banz viðrlogu. Oc af þi at þessor vigsla var i þiliko banne gior, þa ma þat ollvm auðsynt vera, hverso bolvað blæzan oc suivirðilegh smurneng er hon hever veret, ef hon ma helldr heita blæzan en bolvan, þar sem hon var mote herra pavans vilia sva glœpilega gior af byskupunum meðr fullum fiandskap hiartgroinnar illzko viðr sinn sœta herra ok andlegan foður Thomas erkibyskup, sem Hæinrekr konungr i sinne reiðe hafðe mote honum ráð fyrigort.

En huerso harðer atburðer er i landeno koma at hondum, er skamt er fra þessarre uigslugerð, þa bera epterkomande timar vitne vm. Byskuparner, er viðr varo vigsluna, taka verþug giolld, er skamt liðr, fyri sitt ofbællde ok langa olyðne, ok marger aðrer lærðer mænn meðr þæim, þæir er hiælldo mote herra pavanum ok Thomase erkibyskupe, þi at þæir voru bæðe sinum vigslum af suipter ok ollum sinum volldum ok virðing af flætter, ollum guðlegum lutum ero þæir

---

inhibiti, ne in præiudicium archiepiscopi Cantuariensis, qui pro iustitia exulabat, regis filio diadema imponerent. Et directas has sibi litteras quidam episcoporum ante coronationem susceperunt. Alii de mandato præmoniti recipere noluerunt. Unde et contra inhibitionem apostolicam coronationi interfuerunt. Sed modicum attendere libeat, quam profana unctio, quam inimica fuerit hæc consecratio, si tamen consecratio magis quam execratio dici debeat apostolica benedictione destituta, immo in transgressione contra virum apostolicum facta. Quæ etiam ex mero odio, ira, et indignatione processit, odio patris spiritualis a patre carnali excogitata.

Probant hæc lugubres, et omnibus post futuris sæculis detestandi, qui ex hac consecratione provenerunt, eventus, sacerdotum videlicet suspensio et anathematizatio, archipræsulis occisio, semel et iterum

ok giorsamlega af sætter. Her meðr geck oc guðs bann ok herra pavans meðr ogurlegre bolvan vm allt England. En þisa nest niðazt konungs mænn a Thomase erkibyskupe, drepande hann i kirkio. Epter þat bræstr hormulegt strið upp meðr fullum fiandskap millum gamla konungs oc vnga konungs. En siðarst kemr daprlegr unga konungs dauðe. Þessor hormulego harðynde oll iafusaman komu monnum skiott at hondum i Englande epter þessa vigslugerð, þi at meðr rettum guðs dóme ma sva guðrækileg gerð æige lenge vera uhægnd.

XXXII.

Sæm hinn sæle Thomas erkibyskup fær sanna frætt af, mæðr huæim hætte er gamle konungr hever byskupana latið krvna sun sinn, gerer hann þegar mænn meðr bræfum til Alexandr pava, i huerium er hann birter honum þat fyrst, at enge sætt varð a þæim funde samet, er þæir Hæinrekr konungr funnuz siþarst i Frannz, a huerium er Loðviss konungr var meðr margum aðrum virþuleghvm monnum huarstueggia rikissens Franz ok Englandz. Hann seger oc, huat þi vollde ok af hvæim þat læidde. Sva skrifar hann pavanum ok, hvat er Heinrekr konungr meðr sinum byskupum hævez at i Englande, meðr huilikarre frammferð er hann hever byskupana lateð

---

inter patrem et filium rebellio, et in fine egregii illius pueri consecrati sic in adolescentia omnibus post futuris sæculis præmaturæ mortis detestanda præventio. Unde et plangendum et exclamandum: O mors tua, Henrice, O mors, quam dira, quam dura! Et quam amara memoria tua, quæ talem et tantam mundi gloriam, dum adhuc ordiretur, succidisti! Quam inconsiderata, quam inhumana, quæ tam certam, ut putabatur, mundi spem, dum adhuc fructus in flore esset tam præclaro, una et brevi flatus tui vehementia exsufflasti! Sit mors tua ille, qui mors mortis est, ut vel per te transeat ad vitam, qui non sibi, sed mundo sperabatur victurus. Plura quidem de actibus Henrici huius, etsi ætas tenera, strenuis tamen, et de modo eius exitus a vita inseruissem hic, nisi quia quam scribendam suscepimus lex historiæ obviat. Igitur ad cœptum ordinem revertamur.

XXXII.

De suspensione episcoporum.

Sciens itaque tandem pro certo sanctus Thomas coronationem factam sic, per nuncios suos, quatenus pax processerit, et in quibus finibus steterit, et de coronatione facta, Romano pontifici totum et verbo et scripto intimavit, humillime et lacrymabiliter supplicans,

korona sun sinn Hæinrek unga konung mote sino vallde ok vilia, kǽrande sek her meðr mikilega ok litillatlega biðiande, at Alexandr pave hafe sek um siþer framme meðr harðre hægneng viðr þa, er sva mikil rangynde gera hæilagre kirkio ok hænnar formonnum. Nemner til þess æinkannlega fyrst byskupana i Æinglande, er sva odœmilegt verk hava gort, „sem þer hafit nu heyrt, seger hann til herra pavans, þar sem þæir hava sialfs yðars bŕæf broteð, huarke virþandæ i þesso verke yðart guðlega valld ne yðarn gœzkofullan goðvilia, ok sua sem þæir hava yður bræf ok boðskap enskiss virð, sua hava þæir ok Kantuariensi kirkio ok hennar formanne i þesso verke suivirt.“

Sem þessor bræf koma til Alexandr pava, ok hann verþr hins sanna viss, meðr huilikum hǽtte er Hæinrekr konungr i Englande ok þesser bannsætto byskupar hava vigt unga konung, þar sem hann hafðe aðr sialfr fyriboðet þæim under bannz viðrlogu at gera þat, uttan Thomas erkibyskup gæfe sitt gott samþycki til, þa uerðr hann bǽðe styggr ok ryggr, ok hitnar nu miok mote Hæinreke konunge ok byskupunum saker sva mikillar olyðne, sem þæir hofðu viðr sialfan hann gort ok Thomas erkibyskup. En i annan stað harmar hann þat hiartalega, at sua goðr ok gofugr guðs maðr, sem Thomas erkibyskup er, skal under slikum ok aðrum þilikum mæingerðum Hæinreks konungs oc byskupanna iamnlegha standa, ok sakar þæirrar foðurlegrar elsko, sem Alæxandr pave hafðe a Thomase erkibyskupe, þa fellr nu enn einkanlega nýr harmr a hans signaða hiarta framarr en fyrre, ok af þi at honum gæfr nu fullulega at skilia af þesso þæirra verke þat hatr ok þa micklo hærmð, sem konungrenn ok byskuparner hava a Thomase erkibyskupe, þa ven(d)ir hann nu ollum sinum goðuilia til þess gofuglega guðs astuinar Thomas erkibyskups, er sva m¡ckla eymð með utolulegre usœmð tok a sek fyre Kristz sakar ok kirkiunnar, samharmande honum nu mycklo mæirr en fyrre af sinne huggœðe.

---

ut vel nunc se excuteret excussorum filius, et in falsos fratres maxime nsurgeret, qui tanta læsione patris sui, propter ipsos exilium et proscriptionem sustinentis, et matris suæ Cantuariensis ecclesiæ, tam manifesti erant etiam apostolici mandati transgressores.

Vir autem apostolicus audiens universa, quæ et qualiter fuerant gesta, et in regem et in episcopos vehementer motus est, et archipræsuli multo plus quam prius paterno compassus est affectu.

Konungr af Franz gerer ok sina sændiboða meðr bræfum til Alæxandr pava, i huerium er hann tér herra pavanum þat grimma hatr, sem konungr af Ænglande meðr byskupunum hever a Thomase erkibyskupe, aminnande herra pavann[1] her meðr ok hann mikilegha biðiande meðr sœtum orðum sniallrar rœþu, at hann duele eige længr meðr fanytum biðstundum at hava sek framme viðr þa, er fyrekoma kristne guðs ok kirkio: „Litið hælldr, seger hann, a þa micklo nauð, sem Thomas erkibyskup þoler af Hæinreke konunge, byskupunum ok aðrum guðs ovinum, er meðr forze ok fullum fiandskap ganga honum i mot. Huglæiðit ok þa micklo nauðsyn, sem heilog kirkia i Englande hever nu til yðarrar hialpar. Haveð yðart virðulega valld um siþer framme meðr harðre hegning, virðande her til mina þionostu meðr þæirre elsko, sem millum vár hæver æ iamnan veret ok enn er. Refset þæim sva skiott fyre sinn ofsa, sem þer elskeð oss ok várs rikiss fræmð ok yðars postolegs sætiss sœmð.“ Virðulegr herra ærkibyskup Vilhialmr af Sainz, harmande eymð ok auðn Englandz kristne, sœker a pavans fund ok fær þat af honum fyri sina ferð ok flutning, at hinum sterkaztum forboðum skal nu kasta a allt Hæinreks konungs rike fyre svnnan sio sem i Ænglande, en bannsætia sialvan hann, ok ænskis þæirra bræf ne bœnarorð, sem mote ganga Thomase erkibyskupe, skalu nu nockorn frammgang fyri Alexandr pava fa, fyrre en Heinrekr konungr gæfr Thomase erkibyskupe falslausan frið, bœtande þat allt, sem hann hever broteð mote kirkiunne ok Thomase erkibyskupe.

Alexandr pave sænder nu bræf til Rothomagensem erkibyskups Rotherodum ok byskups Niuernensem[2] Bernardum, bioþande þæim i krapte lyðnennar, at þæir fare sem fyrst ok finne gamla konung.

[1] pavænn *Cd.* [2] niuersensem *Cd.*

Sollicitavit etiam eum rex Francorum in virtute amoris et sub impensi protestatione obsequii, ne ulterius dilationes frustratorias prorogaret, sicut regnum Francorum diligebat et honorem apostolicæ sedis. Miseratus etiam Anglicanæ ecclesiæ desolationem Wilhelmus Senonensis antistes, sedem apostolicam petiit, et a Romano pontifice impetravit, ut rex Anglorum, omni apellatione cessante, subiiceretur anathemati, et regnum interdicto, nisi Cantuariensi ecclesiæ pax redderetur.

Scripsit itaque Romanus pontifex Rothomagensi archiepiscopo Rotherodo et episcopo Nivernensi Bernardo, mandans ipsis in virtute obedientiæ, præcipiens ut regem Anglorum pro pace ecclesiæ

„Taket hann, seger herra pavenn, harðum orþum, ef hann vill eige af létta þæim rangyndum, sem hann helldr upp a erkibyskup Thomas ok kirkiuna i Englande. Seget honum sua, at allt hans rike skal under hinum sterkaztum forboþum standa, ef hann vill længr i sinne þriozko ok illzko harðna, sua fullkomlega fyre sunnan sio um allt þat rike, er hann hælldr þar, sem i sialfo Englande, at i engarre kirkio skal nockorskonar æmbætte fræmiaz uttan skirn við born ok skript við þa, er a dauðstrám liggia. En erkibyskupenum af Jork, er krunaðe unga konung, oc aðrum þæim byskupum, er við hofðu vigsluna verit, sender hann þau bræf, er þæim birta sek ollu sinu æmbætte vera suiuirðlega af sætta. Nockora af þæim, er við hofðu veret vigsluna, bannsetr hann ok sialfr, bæðe fyre þat oc enn nockorar aðrar saker. Þessor bannsetningarbræf byskupanna meðr hinum, er sinum embættum ok sœmðum voru af suipter, sænder Alexandr pave Thomase erkibyskupe oll iamnsaman meðr þæim formala, at hann hafe þau þann tima mote kirkiunnar ovinum framme, sem hann vil, ok hann ser sialfr, at stund ok stað til heyrer. Sua lykr her nu aðrum lut saghu hins sǽla Thomas erkibyskups.

---

districtissime convenirent, adiiciens quod si rex in obstinatione per durans adhuc pacem nollet, tota ipsius terra, tam transmarina quam cismarina, sub interdicto poneretur, omni ecclesiæ cessante officio præter baptisma parvulorum et pœnitentias morientium. Eboracensi vero archiepiscopo et aliis episcopis, qui coronationi interfuerant, litteras direxit suspensionis. Quosdam etiam episcoporum, et ob id quod coronationi interfuerant et ob alias causas anathematizavit. Et has suspensionis et anathematis litteras beato Thomæ destinavit, ut illis loco suo et tempore uteretur.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

Her hefr nu hinn þriðia lut sogu hins signaða Thomas erkibyskups, ok seger i þæima fra þi, er hann lyktaðe sino life meðr þæim atvikum, sem her greiner, oc gerez sva ender a hans sogu epter marghattaðar mæingerðer uheyrilegra framfærða[1] karlmannlega umrunnar, i huerium er hinn sǽle Thomas erkibyskup hafðe sek sva hæiðrlega ok hæilaglega, sem ollum epterkomandum man nerr umattulekt epter at likia, sem epter þæim er bǽþe var hinnar hésto staðfesto meðr þæirre faheyrðre þolinmœðe, er hann bar mote ollum mæingerðum, at hann varð huarke sva skelfðr meðr ovinanna[2] ognum ne sva myktr meðr lockande manna bliðyrðum, at hann af genge guðs vægum oc vilia, nema stoð sua fast meðr kirkiunnar sannyndum allt til dauðans mote hennar ovinum, at hann hirðe huarke huat er mæire maðr eþa minne seger, þegar er hann fann þa mǽla eða gera mote guðleghum rettyndum. Ok af þi byriaz her nu hans pinslarsaga.

Sem unge konungr var krunaðr af byskupunum i Ænglande i banne pavans ok Thomas erkibyskups, sem fyrr var skrivat, ok

[1] framfœrðra *Cd.* [2] ovinnanna *Cd.*

INCIPIT LIBER TERTIUS.

Post fidei et spei viriliter iam transcursa stadia, in quibus beatus Thomas et summæ constantiæ et eximiæ patientiæ inexemplificatum sæculis post futuris et argumentum exhibuit et exemplum, ad supereminentioris viæ, caritatis scilicet diffusioris, sudorem attentius contemplandum accingamur, per cuius ad metam perventum æternæ mercedis a summo iudice præ participibus suis percepit bravium. In caritatis siquidem latitudine semitarum sic direxerat Deus gressus eius et pedes perfecerat, ut nec minis persequentium territus a Dei sui dilectione aliquatenus deviaverit, nec promissis blandientium emollitus naufragantis| matris ecclesiæ vel fratrum proximorum iustis provectibus studere omiserit, quin potius caritatis ardore succensus et pro lege Dei sui certavit usque ad mortem, et tandem animam suam pro ovibus sibi commissis posuit. Sed hæc studioso lectori subtilius perscrutanda relinquentes, cœptum historiæ ordinem prosequamur.

Verum ut passionis et triumphi sancti viri veritati certior fides habeatur, in hac particula testem quintum quatuor supradictis addimus

Alexandr pave kastaðe banne iver byskupana, er viðr hofðu veret vigsluna, en skrifaðe til Hæinreks konungs horð[1] ognarorð epter atkalle Loðviss konungs af Franz ok margra annarra goðra ok gofugra manna meðr honum, þa linaz konungrenn nockot sva viðr. En at engenn mege æva um pins(l) ok dauða Thomas erkibyskups, at sva hafe veret ok fram faret, sem her seger, þa læiðum ver þann mann fram meðr þæim fyrr nefndum fiorum, sem fra þeima tiðendum hafa trulegha skrifat, er Benedictus hæiter, er ver truum vera goðrar minnengar fyri guðe oc goðum monnum, at hann sege þat er hann saa, þi at hann var i hia ok geck Thomase erkibyskupe nerre en nockorer aðrer a þæim tima, er hann var pindr. Skrivaðe hann ok sialfr sannlega ok talðe alla lute trulega, þa er hann sa eþa heyrðe a þæim tima, er guðs maðr var af sinum vuinum gripenn, sǽrðr ok til dauðs drepenn. Hann varð siþan saker sinnar mikillar dygðar oc goðrar mænntar hins hæilaga Petrs abote de Burgo.

I.

Sæm erkibyskup Rothomagensis ok byskup Niuernensis fa herra pavans bræf meðr fyrr nefndum boðskap, fara þæir þegar a fund Hæinreks konungs oc tea honum bræfen[2], minnande hann a opt oc iðulega, sem pavenn hafðe þæim boðet, at friðr formériz millim hans ok Thomas erkibyskups. Segia honum i augu upp, at skamt man at biða, aðr en sialfum honum ok aullu hans rike man af pauanum þungt afælle meðr uerþughum dome a dǽtta, nema friðr oc sǽtt verþe sva samet, sem til heyrer, oc pavænn vill at se. Segia herra pavann

[1] harð *Cd.* [2] bræfem *Cd.*

---

piæ videlicet memoriæ Benedictum, postea multa eius probitate promerente abbatem sancti Petri de Burgo, qui ipsa die, qua martyr victor occubuit, inter familiares illius familiarius illi assistens, quæ vidit et audivit, veraci stylo testis fidelis ex ordine singula digessit.

I.

De reformatione pacis.

Igitur Rothomagensis archiepiscopus et Nivernensis episcopus secundum apostolicum mandatum regem pro pace sæpe et sæpius convenerunt, et nisi interveniret pax, censuram ecclesiasticam sibi et terræ suæ imminere in brevi asserebant, domino papa sic præcipiente. Adiicientes nec minis, nec blanditiis, nec aliquibus verborum

sva hava boðet ser at bera fram fyri hann. Þat segia þæir konungenum oc með, at þæir skalo huarke fyri bliðo ne nockorskonar striðo vǽgia eða nockorum orþa glœsum gaum gæfa, ne þann tima vm liða, er herra pavenn hever i sinum bræfum a kueþet, at þæir skalo þa striðo viðr hann ok hans rike framme hafa, er hann hever þæim boþet at gera, nema sǽtt sæmezt fyri þann tima með fullum friðe.

Sem Hæinrekr konungr heyrer ok huglæiðer, huat er byskuparner flytia, skil hann, at nu er miok at honum þrœngt ok hans rike. Ok af þi at guðlegt valld gængr nv framarr en fyrre at honum ok hans raðe ok rikdóme, þa ottaz hann sva strið stormǽle, sem þæir ogna honum meðr. Af þi hæitr konungrenn nu, at sættin skal skiott sæmiaz. Sakar þessa nefniz fundr i Frannz millim konungs af Englande ok konungsens Loðviss ok Thomas erkibyskups meðr hinum goðgiarnaztum monnum huarstueggia rikissens, sem Alexandr pave hafðe sin bræf ok boðskap til sennt. Sættaz þæir Thomas erkibyskup ok Hæinrekr konungr hæilum sattum, at þi sem góþum monnum synez at se, a þessum fiolmænna funde. Þi at Heinrekr konungr skil nu, at skamt man til þess vera, at sialfr hann með ollu sino rike man i þat fyrdœmða forað falla, er eige er vis vón, hvæim hétte er hann frealsar sek af. Virþulegr herra Loðviss konungr hafðe ok aðr rááð fyri gort, en hann fœri af fundenum, at sættin skyllde takaz, þi at hann hafðe alla hina agetazto mænn, er þar varo komner, til þess at sǽtta þa heilum sáttum.

Þessor sǽtt semz meðr þæim a deghe Marie Magdalene a nockorre hinne fegrstu æng, er Suikara Æng kallaz at fornu af sialfum landzmonnum, sem siðarr kom upp. Sem þæir ero satter at hugsan þæirra goðra manna, er við ero ok sættena somðu millim þæira, riða mænn af

---

ambagibus seu tergiversationibus, se ullatenus audere a Romano pontifice statutum terminum præterire, quin mandatam sibi coercitionem exequerentur, nisi pax interveniret.

Videns itaque rex rem iam in tam arcto positam, certissime promisit pacem. Unde in quodam regum colloquio per magnos quidem mediatores, quibus dominus rex Franciæ archiepiscopum in recessu suo commiserat, ut de pace illius tractarent, pax inter regem et archipræsulem reformata est.

Facta est pax hæc die beatæ Mariæ Magdalenæ, in prato amœnissimo, quod, sicut post innotuit, ab incolis dicebatur ex antiquo Pratum Proditorum. Rex vero et archipræsul soli duo seorsim in

fundenum. En er konungr Hæinrekr oc Thomas erkibyskup sitia upp a sina hæsta, vikia þæir tvæir ser ut ifra aðrum monnum a nockora fagra slétto ok talaz viðr um stund. En siþan mæler Thomas erkibyskup sua til konungsens: „Ek biðr yðr, minn góðe herra, at þer styggiz eige viðr, þo at ek hægna erkibyskupenn af Jork epter sinum tilgerðum, er hann hever mer oc minne kirkio væitt, ok aðra byskupa, þa er við vóru vigslu sunar yðars. Þess bið ek yðr meðr, at þer þolet ok samþycket, at ek sæte þæim þess hattar pinu fyri, sem kirkiunnar log vatta þæim under at standa, er i slikt falla.“ Konungrenn iár ærkibyskupenum þesso þegar. Hér fyri þackar hann konungenum mikilega meðr morghum fagrum orðum. Ok ollum viðrverandum upp a þetta siándum, stigr hinn sæle Thomas ærkibyskup þegar af sinum hæste, fallande litilatlega til fóta konungenum. Epter þætta stigr erkibyskupenn vpp a sinn hæst, en konungrenn gripr a mot hans istigi, berr at erkibyskupsens fœte, halldande þi þar til er hann sitr upp i soþulenn, allum aseandum, er við ero, oc meðr ser miok undrandum, þi at mænn matto eige understanda, fyri hueria skylld er konungrenn gærðe sva, fyrr en erkibyskupenn sagðe siþan sialfr sinum monnum i lioðe fra, sem hann riðr brott af fundenum.

Sem þæir sitia annan tima baðer upp a sina hæsta, talar konungrenn sva til ærkibyskupsens: „Þer fysez, herra, at fara aptr i Frannz af várum funde, en mek væner, at bætr se, at þer dueliz hælldr meðr oss um nackora dagha, til þess at þat sama synez, er varla vænez at vera myne. Váár vuinatta er allum monnum kunneg,

---

equis in quandam planitiem deflexerunt, secreto colloquentes. Ubi archipræsul inter alia regi supplicavit, ut iniuriam, quam sibi et suæ ecclesiæ suffraganei sui episcopi una cum Eboracensi archiepiscopo in coronatione filii sui fecerant, per censuram ecclesiasticam sine ipsius offensa punire sibi liceret. Et annuit rex. Unde archipræsul gratias agens de concessione, confestim in oculis omnium se ab equo demisit et humiliter se ad pedes regis inclinavit. Cum vero archipræsul equum suum reascenderet rex ascendenti ascensorium aptavit et tenuit, omnibus qui aderant cernentibus et mirantibus, causamque nescientibus, donec archipræsul suis secretius hæc retulisset.

Et ait rex ad archiepiscopum: "Optas, ut dicis, in Gallias repedare, sed arbitror expedire tibi mecum dies aliquot commorari, ut palam videatur, quod nondum existimatur. Sciunt omnes inimicitias

en ockra sǽtt vito fǽre at sua búno.“ Thomas ærkibyskup suarar sva konungenum: „Ek man þickia, seger hann, sem satt er, uhœuerskr, ef ek finn æige vine mina her i Franz, aðr en ek vende heim, þackande þæim sva marga lute mikels verþa, sem þæirra goðvile hefer mer oc minum mannum længe teeð. Af þi man ek fara fyrst at finna þa ok þacka þæim sinn herradóm, en siþan man ek fara sem fyrst a yðarn fund.“ Epter þi sæm monnum synez, verþa þæir nu væl asátter a þessum funde konungrenn ok ærkibyskupenn, ok skiliaz meðr góþum bliðskap at sinne.

Nockorum daghum siþarr fara svæinar Thomas erkibyskups til Ænglandz meðr Hæinreks konungs bræfum, i hueriuin er konungrenn gerer sinum monnum þat kunnegt, þæim er volld hallda af honum, at friðr er sættr meðr samðre sǽtt millem þæirra Thomas ærkibyskups. Af þi byðr konungrenn sinum monnum, at þæir late Thomas erkibyskup ok hans mænn hava frið, ok at allt þæirra goðs greiðez þæim fullulega aptr. Ok þo at hinn sǽle Thomas erkibyskup gere þæssa svæina fyri ser meðr þilikum konungsens brǽfum til Englandz, þa vill hann þo, sem sa er fullr er goðrar forsio oc vitrlæiks, giora siðarr aðra mæire oc visare sendiboða fyre ser til Englandz, aðr en sialfr hann fare, ok þæir með varygð i lioðe epter læite þæim orðróm, er a er honum ok hans monnum, eþa huerer meðr, eþa hverer mote honum standa. Sva skalo þæir ok verþa viser, æf nockorer gagnstaðleger luter se i læynd magnaðer i mote honum.

En af þi at Hæinrekr konungr hafðe hæitið i sǽtt þæirra Thomas ærkibyskups at greiþa honum aptr iarðer nockorar, er erkistolenum

---

nostras, pax inita paucis innotescit.“ Archiepiscopus inquit: „Ingratus non immerito reputabor, si benefactoribus meis vale non fecero. Ibo et revertar.“ Facti igitur, ut videbatur, ea die rex et archipræsul amici amicabiliter tunc ab invicem recesserunt.

Post dies paucos nuncii archiepiscopi cum litteris regis sunt missi in Angliam, quibus rex iustitiariis suis de pace facta mandavit, præcipiens ut archiepiscopum et suos ad sua in omni pace et securitate restituant. Decrevit tamen archiepiscopus, utpote vir summæ prudentiæ, alios adhuc, priusquam ipse in Angliam intraret, nuncios præmissis maiores et plus industrios in Angliam mittere, qui testimonio famæ caute explorarent, qui starent pro eo, et qui contra eum, et si qua occulta molirentur adversus eum.

Sed quoniam rex pepigerat quædam prædia de feudo Cantuariensis ecclesiæ se redditurum, misit ad eum archipræsul sanctæ re-

i Kantia til heyra, ok konungrenn hafðe lenge halldet i sino vallde, þa sender Thomas ærkibyskup til konungsens dyrlegan mann mæistara Jon, er epter dauða ærkibyskupsens verðr Carnotensis byskup, ok annan meistara Herbert af Boseham, bioðande þæim, at þæir uerþe uiser, æf konungrenn uill æfna sin hæit oc gæva aptr æignirnar. En siþan biðr hann þa fara fyre ser til Ænglandz sakar fyrr næfndra tilfælla, æf konungrenn vill æfna sin hæit viðr hann, en ella biðr hann þa skynda aptr a sinn fund, ef hann uill æige hallda sin hæit. Þæir fara ok finna Hæinrek konung i Normandi, oc hæilsa hann af herra sins halfo, epter spyriande, ef þǽr æigner, sem hann hafðe erkibyskupenum upp iað ok Kantuariensi kirkio til heyra, mane sva fátz, sem hann hafðe hæitið. Konungrenn gerer sem hann var optlega van, duel um æina stund at heyra þa, ok æige vill hann væita þæim her um nockorn orskurð. En af þi at þæir diarfer flytia fast sitt ærende, þa suarar konungrenn sva um siþer mæistara Jon: „Meðr engo mote gere ek þetta, mæistare Jon, er þer beiðez, nema ek finna yðr fyrre aðroviss gera viðr mek ok mitt rike, en þer hafet her til gort.“ Af þilikum konungsens orþum gefr þæim skilia, at þæirra ærende fǽr enga framkœmð, þi at þat verðr nu allt úsatt, er fyrr var af konungenum gort statt um þætta efne, þi at iarðernar fáz nu meðr engo mote. Venda þæir fyri þi sem fyrst aptr a vægh til sins herra Thomas erkibyskups, segiande honum oll konungsens orð ok hit sannazta allt af sialfra sinna færð. Hinn signaðe Thomas erkibyskup, sem hann heyrer, huat er þæir flytia fra konungsens orþum, verðr hann miok styggr viðr oc mæler sva: „Konungsens hæit, seger

---

cordationis magistrum Joannem Saresberiensem, postea Carnotensem episcopum, et magistrum Heribertum de Boseham, iniungens eis, ut in Angliam ob dictam causam præcederent, si forte rex promissam restitutionem compleret, alias non, sed ad ipsum mature reverterentur. Illi autem profecti regem in Nortmannia reperierunt, et eum data copia nomine archipræsulis super dictorum promissa restitutione convenerunt. Quos cum more suo aliquamdiu distulisset audire, tandem ad instantiam eorum ad magistrum Joannem, qui loquebatur, specialiter sermonem dirigens inquit: „O Joannes, nullatenus vobis, quæ petitis, faciam, nisi videro prius aliter vos gerere erga me, quam hucusque gesseritis.“ Et quidem ita intelligentes se minime tunc posse proficere, infecto negotio ad dominum suum archiepiscopum in Franciam reversi sunt, narrantes quid a rege audierint.

hann, ero iamnlega hegomlegh, sem þau er meðr súiksamlegre underhyggio ero frammsogð ok fyrirhæiten.

II.

Fvndr er þisa nest stefndr millem konungs Hæinreks af Englande ok iarlsens af Blæssess, er The(o)balldus hæiter, saker nockorra greina er i ganga meðr þæim um æina lute ok aðra. Thomas erkibyskup sem hann frægn þetta, færr hann til Turónsborgar at finna Hæinrek konung, ok kemr þar tvæim doghum fyri fundenn. Hæinrekr konungr sem hann heyrer, at Thomas erkibyskup kemr þar, gerer hann nockora af sialfs sins svæinum ýt a væginn fyrir hann, at þæir sœme hann meðr sinne fylgð, sva sem hann nalgaz staðenn. En nockoru siþarr riðr hann sialfr ut af staðenum. mote honum. Sæm þæir finnaz, ma sva synaz a viðrbragðe konungsens, at hann bere ognar asiono iver ærkibyskupenum i viðrbragðe, ok þo æige meðr augunum, þi at hann tǽr honum varla sitt andlit, sua at hann megæ þat fullulega sea. Þat marka þæir ok meðr ser, er meðr ærkibyskupenum ero um nottena epter, ok gaum at gefa, at huarke sialfr konungrenn ne nockorr annarr hans manna i hans herberge vænder sino andlite til Thomas ærkibyskups. Ecke sæfr ok konungrenn lenge a mærgenenn framm, nema stendr storlega arla upp, ok þegar sem hann er klæddr, lǽtr hann syngia ser sálumessu, þi at hann vil æige taka pacem af ærkibyskupenum, en ugger, at hann

---

Audiens autem archiepiscopus plurimum motus est, vanas et semper deceptorias hominis promissiones detestans.

II.

De primo accessu archiepiscopi ad regem post pacem.

Verum archiepiscopus audiens inter regem et nobilem virum Blesensem comitem Theobaldum colloquium futurum in proximo, pridie ante colloquium Turonis ad regem processit. Audiens autem rex archipræsulis adventum, quosdem ex aulicis in occursum præmisit, et demum ipsemet civitatem exiit et occurrit. At cum convenirent, non oculi, sed vultus regis, sicut notari poterat, erat super eum. Unde et, quod multum notabant, qui cum archiepiscopo erant, nocte illa archiepiscopum in hospitio suo nec rex respexit nec suorum aliquis. Quin potius summo mane rex in capella sua celebrari missam fecit pro defunctis, suspicans, ut dicebatur, ne si

man at standa messunne. Læte hann syngia sér aðra messu, ok stœþe ærkibyskupenn at, en hann villdi æige taka af honum pacem, þa uissi hann, at þat mynde eige þickia goþum monnum kristins mannz giorð, nema helldr guðs ouinar.

Sungenne messunne stigr konungrenn þegar upp a sinn hæst, riðr sua uttan alla duol ut af borginne, skundande framm til stefnostaðarens. Erkibyskupenn riðr ok meðr sinum monnum nackoru seinna. Sem þæir sœkia framm til fundarens, riðr Thomas ærkibyskup framm epter konungenum. Þæir talaz þegar viðr, er þæir finnaz, meðr þi mote at huarr kærer a annan, asakande meðr horðum orðum ok berum brigzlum, sva længe sem þæir talaz viðr. Seger konungrenn ærkibyskupenn meþ ængo mote vilia mvna þær sœmðer, er hann kvætz hava væittar honum umframm alla mænn. Ærkibyskupenn seger hann ænga lund mæira muna til þess æpterlætiss ok þionostu, er hann seger sek hava væitt honum. Meðr þeima hætte riða þæir fram a fundenn, at huarr þæirra brigzlar auðrum þi berlega vpp i augun, at huarge þæirra vill nv muna, huat er huarr hafðe auðrum gott gort, sua miket epterlæte sem huarr þæirra hafðe auðrum fyrrmæirr væitt meðr sannre elsku. En er þæir koma framm til stefnostaðarens, gefa þæir upp þætta tal. En konungrenn ok iarlenn hallda þegar a sinum malum. Ok epter miok langan tima dagsens, sættum ok somþum allum þæim græinum, er gortz hofðu millem konungsens ok iarl(s)ens, meðr raðe oc tillogu Thomas erkibyskups ok annarra goðra manna, sva yrker erkibyskupenn a konungenn meðr horðum orðum ok staþugu hiarta, aminnande hann þegar i

---

forte archipræsul alii missæ interesset, in missa osculum pacis sibi offerret, quod ibi negare non esset Christiani, sed plane inimici Christi.

Missa celebrata mox rex civitatem exiit ad colloquium properans. Archipræsul pariter sed tardius secutus est, et ante colloquium consecutus est regem. Qui inter viandum mutuo se invicem obiurgantes, uterque vicissim alter alteri collata pridem beneficia et exhibita obsequia improperavit. Cum autem venissent ad colloquium post diem multum decursam, propter quæ ad colloquium venerant, inter regem et comitem sedatis omnibus, archipræsule etiam inter ipsos sedulo cum aliis et efficaci mediatore, tandem archipræsul regem super dictarum possessionum promissa sed non adimpleta restitutione acriter quidem et instanter convenit, frequenter ex obli-

fyrsto, huersu hann hafðe honum hæitið at gæfa allar þǽr æigner aptr, er hann hafðe længe fyre honum halldet, ok erkistolenum i Kantia til heyrer. Sva seger hann konungenum ok diarflega oc miok einarðlega hans gerðer ok frammferðer, þǽr er hann hefer mote honum oc kirkiunne, aminnande hann ǽ sem tiðazt millem annarra orða, hverso omerkr ok lausorðr er hann provaz i allum sinum fyrirhæitum viðr sek. Meðr goðra manna tillogu, æinkannlega iarlsens, er fyrr var nefndr, er gott æina til lagðe, heitr Hæinrekr konungr nv enn af nyio, at hann skal þessar iarðær aptr geva, en biðr ærkibyskupenn þo fyrst at fara hæim til stols sins, kvætz sia vilia, huilikan er hann tǽr sek landzfolki. Skiliaz þæir sva at sinne.

Litlum tima liðnum fra þeima funde, riðr Thomas erkibyskup til kastrs, þess er Mons. Caluus kallaz ok skamt er fra Blæses, at finna Hæinrek[1] konung, ecke til þess at kǽra nockot eþa kræfia konungenn[2] nockorra luta, nema finna hann ok fræista at guþe like, at hann fae hans vinskap aptr meðr fornum fælagskap. Sæm hann finnr konungenn. tekr konungrenn honum, sem synez, elskulega meðr bliðskap. Af þi tala þæir marga lute millum sin hæimollega. I þæirra tale mæler konungrenn sva til ærkibyskupsens: „Hvat vælldr þi, herra ærkibyskup, at þer vilet æige epter minum vilia vikia, ok sva gera sem mer likar? Villdet þer sva gera, sem þer vitit minn

[1] Hæinrekr *Cd.* [2] k'grenn *Cd.*

---

quo assuetam regis arguens levitatem in verbo et usitatas deceptiones in promissis. Quid multa! Iam dicto comite et aliis nobilibus se interponentibus, a rege iterum restitutio iam sæpe dictorum certissime repromissa est. Volebat tamen rex, ut ante restitutionem ad ecclesiam suam reverteretur archiepiscopus, sicut aiebat, prius videre desiderans, qualem se in regno exhiberet. Et hic colloquii finis.

Post aliquot vero dies archipræsul in castro, quod Calvus Mons dicitur, prope Blesis, regem, qui illo tunc venerat, revisere profectus est. Non quidem ut quidquam exigeret vel repeteret, sed solum ut regem videret, et si posset fieri sic, antiquam familiaritatem et amicitiam, quatenus Deus permitteret, repararet. Et quidem rex ipsum venientem tunc honorifice nimis, ut decebat, et ut videri poterat, gratanter plurimum et affectuose excepit. Qui cum familiariter colloquerentur et iucundius, inter alia rex archiepiscopo dixit: „O quid

vilia til vera, þa munda ek alla lute fa sem fyrr i yðart valld ok vilia.“

Nackorum dagvm siþarr sem [1] Thomas ærkibyskup talar við meistara Herbert af Boseham, seger hann honum þetta sama konungsens orð, „ok sem konungrenn mvnde sva segia til min, seger ærkibyskupenn: Alla lute gef ek i yðart valld ok vilia, ef þer vilit allt epter minum vilia gera, þa komo mer þessor orð i hugh, er i guðspialleno standa ok Sathan sagðe til vars herra, er hann freistaðe hans, synande honum alla þessa hæims dyrð: Þæssa lute alla, sagðe Sathan til vars drottens, man ek geva þer, ef þu mek dyrkande fællr til fota mer.“ Af þæima gaufga guðs vin segez þætta til þess, at aller skile, at hans vandlæte, þat er hann hafðe fyre guðs rétte, sva opt sem þat kom at hænde, sem marger kændo, reis af ræinu brioste vttan alla ranga agirnd til valldz eþa virðingar. Af þi ma hans vilia i allum þæirra konungsens malum skiran skilia ok ufalsaþan veret hava.

III.

Um mærgenenn epter sæm ærkibyskupenn fær orlof af konungenum, riðr hann brott ok snyr aptr til Sainz. Þisa nest byr hann sek til hæimferðar, skyndande at ollu sem mest gætr hann, epter þi sem fatœkr utlage fær við komez. Sæm hann (er) buenn, færr hann ok finnr Loðvi konung ok aðra Fracklandz hofþingia, at hann

[1] kom *Cd.*

---

est, quod voluntatem meam non facis? Et certe omnia traderem in manus tuas.“

Et post dies archipræsul hoc regis verbum magistro Heriberto de Boseham retulit, adiiciens: „Et cum rex mihi dixisset sic, recordatus sum verbi illius in evangelio: Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.“ Hæc et huiusmodi de viro hoc sanctissimo historiæ huic curavi inserere, ut quemadmodum in plerisque rebus deprehendi sacerdotis potuit zelus, ita et in hoc cognosci possit purum in sacerdote fuisse ab omni cupiditatis labe affectum.

III.

De præparatione archiepiscopi ad repatriandum.

In crastino vero licentiatus a rege a castro illo recedens archiepiscopus cum suis ad civitatem peregrinationis suæ Senonis reme-

þacke þæim, aðr hann snue hæim, sinn herradóm, er þæir téþu honum i þæim punkt, er hæimrenn meðr sinum herra fiandanum œstest mest mote honum, ok aller aðrer snero bake við honum. Sæm hann finnr Loðvi konung, þackar (hann) honum fagrlega allan goðvilia sinn, biðr þann guð gæfa honum fyri allan þann herradom, er hann hefer honum teeð i sinum nauðsynium, fulla ambun friðar ok fagnaðar, er engo gleymer þi ær gott gerez. Þackar hann ok þæim ollum auðrum Franklandz hofþingium mikilega. Sem hann hefer sva gort, tekr hann orlof af Loðvi konunge, ok skiliaz þæir með hinum (mesta) vinskap. Vænder ærkibyskupenn nu hæim a vægh ok snyr til Vitsandz.

Thomas ærkibyskup hafðe nockoru aðr sennt þau hin samu herra pavans bræf fyri ser til Englandz, er herra pavenn hafðe honum nockoru aðr sennt, fyri huerium er sva var sagt i þi bræfe, er til sialfs hans var ritað af herra pavanum, at herra pavenn biðr hann þau þa framme hafa, er honum virðez time til vera. I huerium er nockorer byskupar i Ænglande oro af sialfum Alexandro pava boðaðer bannsætter, en sumer oro sino æmbætte afsætter, Rogeirr ærkibyskup, Gillibert Lunduna byskup, Jocelin byskup af Sarisber. Koma þæim þessor bræf byskupunum rett i þann tima, er þæir etla at fara suðr um sio at finna Hæinrek konung.

Thomas ærkibyskup er nu komenn til Vitsandz, ok af þi at hann bíðr byriar, duelz hann þar um nockora daga. A nockorum dege sem hann gengr meðr siónum at skynia vind oc væðrs far, sem siglande manna siðr er til, ser hann huar Milun Bononie dek-

---

avit, et mature, prout adhuc pauperes et exules poterant, iter ad repatriandum maturabant. Igitur domino rege Francorum et principibus terræ, qui, deserente eos mundo, tam benigne tamque magnifice susceperant, salutatis, licentiati ab eis ad portum, qui dicitur Witsand, devenerunt.

Archipræsul vero hinc, antequam naves ascenderet, domini papæ litteras, quæ, ut supra diximus, erant de generali episcoporum per Angliam suspensione et quorundam anathemate, præmisit. Quorum aliqui, Rogerus Eboracensis, et Gilbertus Londoniensis, et Jocelinus Sareberiensis, transfretare volentes, in ipso portu suspensionis suæ et anathematis litteras susceperunt.

Una vero dierum deambulans archiepiscopus in littore maris cum suis, dum qualitatem elementorum, sicut transfretaturis moris

an er komenn. Thomas ærkibyskup sem hann ser decanenn, kastar hann þegar fyrre brosande orþum a hann meðr glænnze, epter spyriande, ef hann vill fa ser far, þar sem hann færr sva akaflega. Hann dekanenn heilsar ærkibyskupenn fyrst ok lytr honum litillatlega, en siþan tekr hann sva til orðz: „Eige fer ek þi sva skyndilega, at ek vile fa mer far, hælldr skunda ek til þess a yðarn fund at bera yðr sem fyrst þessor orð, sem minn herra Bononiensis iarl bað mik bera yðr: „Séét fyrir yðr, herra ærkibyskup, seger hann dekanenn, þi at bvner biða þæir yðar, er yðro life epter læita, þar sem þæir ero nu til siovar komner i Englande at geyma allra þæirra hafna, er þæim þicker von at vera, at yðr bere til, eige fyre aðra skylld, nema þegar sem þer stiget fotum a Ængland, gripe þæir yðr þegar ok drepe, eþa ella i bond reke.“ Hinn sæle Thomas ærkibyskup suarar honum sua: „True þessu, sun minn, sem æk sæge þer, þo at ek se af minum fiandmonnum i sma stycke sundr slitande, þa skal ek þo æige at hælldr af þæim vægh vikia, er ek hefe upp hafet, ok ek ætla mer framm at fara, sva længe sem guð lofar. Ok enge ogn eþa otte, engenn styrkr eþa sturlan skal mek heþan i fra hæpta mega, at fara æige at sinne sem mek til fyser. Yfreð længe hæfer su guðs hiorð, sem ek a at væita værnd ok vorð, firð veret navisto sins hirþiss. Gefe guð þæim naþer epter langar nauðer. En þessor er su hin siþarsta bœn, er ek bæiðumz með allre fyst af minum vinum, at þæir flyte mek dauþan, ef þæss þarf viðr, til þæirrar kirkio, er ek em nu lifande vt af þrœngðr, þi at ænge

---

est, consideraret, Milonem quendam Boloniæ decanum advenientem prospexit. Quem tanquam ad naulum exigendum properantem subridendo prior occupavit. Et inquit Milo: „Non ad naulum exigendum, sed ad mandatum deferendum festinamus. Hæc tibi mandat dominus meus comes Boloniensis: Provide tibi. Parati sunt, qui quærunt animam tuam, portus transmarinos obsidentes, ut exeuntem te a navi rapiant et trucident, vel in vincula coniiciant.“ Cui archiepiscopus: „Crede, fili. nec si membratim decerpendus sim, ab incepto itinere desisterem. Non metus, non vis, non cruciatus de cætero revocabit ulterius. Sufficiat Dominicum gregem pastoris sui absentiam luxisse septennem. Hanc vero extremam petitionem a meis obtinere votis omnibus exposco, nihil est enim quod magis hominibus debeatur, quam ut suprema voluntas, postquam aliud velle non

er sa lutr, er menn skylldaz mæirr til at gera, en fylla hinn siðarsta mannzens vilia, þa er sialfr ma æige vm mæla.“

Sem Thomas ærkibyskup talar þilika lute, sigler æitt skip at hofninne, er kæmr af Ænglande, þat berr bratt at lande. Sæm þæir hafa um buez, ero þæir þegar af ærkibyskupsens monnum epter frætter, huat i Ænglande være talat um tiltœke Thomas ærkibyskups, eþa um hans hæimkvamo i landet. Þæir svara þegar aller i senn, segia þat vera ollu folke sœtt ok blitt, at hann kome til sins fostrlandz sem fyrst. Vttan æinn af þæim er at er spurðr, suarar ærkibyskupsens monnum sva: „Heyre þer, væsler mænn, seger hann, hvat vile þer, eþa sege þer, eþa huers læite þer, eþa huert skunde þer? Vttan ef, seger hann, til yðars dauða, sem ek kann yðr meðr sonnu at segia. Þi at sva segia þæir er vita, at marger riddarar ero nu til þæss i þa somu hofn saman komner, er þer vilet til sigla, at þæir take ærkibyskupenn ok reke i bond, sva skiott sem hann stigr fotum a land, ok alla hans mænn meðr honum, þi at oll iorð er af hans framfærð rœrð. Aller menn i Ænglande herþa sina huge mote yðr, einkannlega hiner kærasto konungs mænn, fyri þa sok at þer komut rygð ok rœreng upp a landet i yðarre tilfærð, suma byskupana bannsætiande, en aðra æmbættino af sætiande.“ Meðr fyrr næfndum hinum bannsættum byskupum, seger sia, laupa upp meðr mikille œþe mote Thomase erkibyskupe Reinalldr de Varenna ok vicekomes Gervasius, hinn þriðe er Ranulf af Brock, sa er Thomas erkibyskup hafðe aðr skommu bannsættan.

---

possint, adimpleatur, quatenus ad ecclesiam, a qua arceor vivens, vel mortuum ferre non graventur.“

Dum hæc diceret, ecce navis ab Anglia ad portum velificans. Quæ cum cito applicuisset, quæsitum est ex nautis, quid in Anglia de reditu archipræsulis diceretur. Et responderunt hoc quidem fore gratum valde et toti terræ acceptum. Verum unus eorum sciscitantibus archiepiscopi sociis respondit inquiens: „Miseri, quid quæritis, quid agitis, quo properatis? Certe in mortem vestram. Sic dicunt, qui noverunt. Convenerunt enim milites in portu, quo applicare quæritis, certe, sicut dicitur, ut in archipræsulem et suos, mox ut applicuerint, manus iniiciant. Commota est siquidem terra et exasperata adversus vos, et præsertim regis fideles, eo quod in adventu vestro etiam commovistis et conturbastis eam anathematizando episcopos terræ et suspendendo.“ Conspiraverant siquidem adversus archiepiscopum vel

Svmum gængr her til frammfylge viðr hina bannsætto byskupa mote erkibyskupenum, en aðrer springa af sialfra sinna eigenne illzko upp mote honum, ok ero nv komner meðr morgum væpndum mannum at gæta þæirra hafna, er þæim þicker mest von a vera, at hann bere at.

Sem viner hins sæla Thomas erkibyskups heyra þenna kvitt, aflætia þæir hann at fara at sva bunu til Ænglandz, biðia hann hælldr biða þar til, er hann færr mæðr friðe faret i sitt fostrland, ok friðrenn verðe enn uruggarr styrktr. Hinn signaðe Thomas ærkibyskup svarar þæim sva, er slikt tala: „Ek ser nu, seger hann, England, oc æf guð styrker sva minn vilia, sem hann væit minn vilia til væra, þa skal ek. ef æk ma, minum fotum sem fyrst a þat stiga, þo at ek vite mer, er skamt liðr heþan, harþan dauða vera fyre hænde.“ Ok ængenn ma hann nu dvælia, at hann fare æige, æf guðe likar, sem hann sialfr hefer fyrir ætlaz.

IV.

Sem þusundrat ara hundrat ok siautiger oro liðen fra vars drottens holldgan, en sæx ár full vtlægðar hins sæla Thomas erkibyskups, ok þat vmframm hins siaunda arsens, sem ær fra allra hæilagra messu til iolafostu, þi at nu er hinn þriði dagr i advent, er hinn stoðugazte stolpe kristninnar, gafugr guðs astvin, Thomas Cantuariensis ærkibyskup gengr i haf af Flandr vm natt til Ænglandz. Ok af þi at guð ær meðr honum, þa falla honum væðr epter fyst

---

ex aliena voluntate, vel ex propria malignitate, cum prædictis episcopis Reginaldus de Warenna, vicecomesque Gervasius, et Ranulphus de Broc, quem pridem anathematizaverat, et cum armata manu littus obsidebant.

Quibus auditis cœperunt quidam dissuadere archiepiscopo, ne transfretare præsumeret, donec pax firmaretur certior. Quibus ipse respondit: Terram Angliæ video, et favente Domino, terram intrabo, sciens tamen certissime, quod ibi mihi immineat passio.“

IV.

De his quæ in ingressu in terram facta sunt.

Anno igitur ab incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo, exilii vero sui septimo, secundo tertiove die in Domini adventu, gloriosus Dei amicus et propugnator ecclesiæ constantissimus, Thomas

sakar þæirra fyresata, er honum varo giorvar, þi at sæige kemr (hann) viðr Doroberniam at Ænglande, sem hans oviner villdo, hælldr tekr hann farsælega þa hofn, sem guð villde oc Sandvik hæiter. Sæm hann berr at homnenne, aðr en þæir take land, lætr Thomas ærkibyskup sætia þann sama sinn kross upp a skipino, ær Kantuarienses ærkibyskupar oc allz Ænglandz primates voru iafnlega vaner at lata bæra fyre ser. Af huerio ær hans skip ma væl kænna fra auðrum skipum. Sem (þæir) kænna krossenn, þickiaz mænn vita, at Thomas ærkibyskup fylger honum. Af þi ma nu sea margra fatœkra manna flocka, er mote honum rænna, eina gyrða, aðra uppstytta, at þæir sinum fælaghum fyre renne ok fagnande sinum fæðr i lændingo viðr take, at þæir take af honum fyrster blæzan. En aðr(a) ma sea litilatlega framm fallande ok honum sva meðr grate fagnande, ok alla samt ma heyra hátt kallande ok sva segiande: „Blæzaðr se sa, er kemr i nafne drottens, faðer fatœkra ok foðurlausra[1] manna, huggare ækna ok harmþrutenna þurfande manna.

Sem fyrr næfnder riddarar, er i annarre vik biða væntande ærkibyskupsens tilkvamu, heyra hann hafa (i) aðrum stað lænnt, skunda þæir a hans fund meðr mikille akæfð, ok varla vilia þæir hæilsa honum, er þæir finna hann, nema spyria hann vttan alla dvol

[1] foður lausara *Cd.*

Cantuariensis archiepiscopus, nocte cum suis mare intravit, et ad votum aura prospera propter insidiarum, quæ sibi, ut audierat, iam parabantur, suspicionem, non in sinu maris Dorobernisæ, ut putabatur, sed in alio maris sinu qui vocatur Sandwiz prospere applicuit. In navi vero archipræsulis, vexillo crucis, cum ad littus appropinquaret, erecto, quod archipræsules Cantuarienses tanquam totius Angliæ primates coram se semper baiulare consueverunt, per quod navis eius ab aliis discerni poterat, videres mox pauperum turbam, quæ venerat in occursum, hos succinctos, ut prævenirent et patrem suum applicantem acciperent et benedictionem præriperent, alios vero humi se humiliter prosternentes, eiulantes hos, plorantes illos præ gaudio, et omnes conclamantes: „Benedictus qui venit in nomine Domini, pater orphanorum et iudex viduarum!“

Verum milites, qui in alio sinu maris eum applicaturum fore speraverant, audientes eum iam applicuisse, illuc præpropere accelerabant. Et vix salutato archipræsule animose sciscitabantur, quare in primo adventu suo in terram, qui tranquillitatis deberet esse et

meðr horðum hiortum þrutens hugar, fyre hueria sok er hann bannsætte fyrre suma byskupana, en suma ollu sino æmbætte afsætte, en hann kœme fotum a land, vækiande sva uro upp i rikino, þar sem aðr var friðr ok goðar naðer i landeno, hœta honum þi þægar, at iafnskiott sem gamle konungr verðr varr viðr þessor hans tiltœke ok hina faheyrðo framfærð, at hann man vdœmilega styggiaz viðr, sem von ær at, þar sem slikr ufagnaðr er giorr i hans rike bæðe lærðum ok læikmonnum. Thomas ærkibyskup sem hann ser þæirra bræðe, svarar hann þæim sva meðr hogvære: „Ekke man gamle konungr styggiaz viðr þetta, ok æcke væit æk mek hava mote honum gort ne hans rike uróat i þæsso, þi at sialfr hann gaf sitt gott orlof hær til, at sva være frammfaret viðr byskupana. Af þi ær þat þa vttan alla mæingærð giort viðr konungenn ok hans rike, nema hælldr ær þat meðr sialfs hans samþycke til þæss gort. at su mæingerð er byskuparner giorðu mer ok minne kirkio i krunan sunar hans være æige upind. Einkannlega fyre þa skylld ok, at engænn dirfez heþan af at giora sva guðrækelegha glœpsko, herra pavans bann ok boðskap fyre allz ecke hafande, Cantuariensem kirkio ok hænnar formann vanvirðande." Sæm riddar(ar)ner heyra, at þetta var meðr konungsens raðe giort, tala þæir þegar nockot sva miuklegarr, æn biðia þo þæss miok þrátt, at hann frælse byskupana af sinum afællum, leysande þa af þi banne, er þæir hugðu hann hava þa mæðr bvndet. Hann suarar þæim sva, sæger þat mæga biða mærgens, þar til ær hann kæmr til Kantvariam. Riddararner sem þæir fa æcke af ærkibyskupenum þat ær þæir bæiðaz, riða þæir meðr skyndingo brott.

---

pacis, mox, etiam necdum ingressus. episcopos regis excommunicasset et suspendisset. Et adiicientes comminabantur mox, cum hoc regi innotesceret, regis futuram turbationem non modicam, unde iam regnum turbatum esset et sacerdotium. Archipræsul vero mansuete respondit regem non offendendum ob id, nec se ex hoc quidquam vel contra regem vel regnum fecisse, sed absque regis et regni iniuria de ipsius regis permissione sic factum, ut ita iniuria, quam sibi et ecclesiæ suæ in coronatione filii regis episcopi fecerant, impunita non remaneret, ne tanta usurpatio de cætero traheretur ad consequentiam. Cum igitur milites audirent regem de facto laudari auctorem, modestius sunt locuti, id tamen instanter postulantes, ut episcopos excommunicatos vel suspensos absolveret. Quod archipræsul ad consilium distulit, donec in crastino Cantuariam veniret. Et ita recesserunt tunc milites.

V.

Thomas ærkibyskup er i þæima stað nesto natt, ær hann kom a land. En vm mærgenenn æpter riðr hann nær sæx milur til Kantuariam, fra þæirre vik ær hann tok land. En hvar ær hann riðr, er hann sva af ollu folke meðr fagnaðe tækenn, sæm guðs ængell. Fatœkra manna flockar mote honum fagnande rænna, hann fagrlega meðr mycklum knefollum hæilsande, sinum klæðum framm a vægænn kastande, opt aller hit sama hátt kallande: Blæzaðr se sa, ær kemr i nafne drottens. Prestarner af kirkiunum meðr sino soknarfolke skipaðre processione meðr krossum ok kærtum rænna ỿt a væguna mote honum, hæilsande sinum fæðr mæðr fagnaðe, biðiande hann meðr litilæte gæfa ser guðlega blæzan. Þæssor vægr ok virþeng ær hinum sæla Thomase ærkibyskupe væitez af folkeno, er æige þæim úlikr, er várum drottne var giorr fyre pinsl sina, þa ær hann ræið til Jorsalaborghar, ok þo at vægrenn se skammr, þa vinnz honum þo varla dagrenn til staðarens saker fiolða folksæns, ær mote honum rænn mæðr fagnaðe ok þæirre þrong, sæm a væginum ær. Sæm hann kæmr til Cantuariam, ær honum þar virþulega fagnat, sæm verþugt ær, af sinum andleghum svnum, mæðr hæilaghum ymnum ok sœtum

---

V.

Qualiter archiepiscopus Cantuariensis a populo terræ et fratribus exceptus est.

Archipræsul vero in crastino a sinu illo, quo applicuit, distante a Cantuaria circiter sex milliaria, Cantuariam proficiscens, a populo terræ tanquam hostia cœlitus missa, tanquam ipse Dei angelus, tam gratanter quam ovanter exceptus est. Quacunque enim transibat, turbæ pauperum, parvuli et magni, senes cum iunioribus, glomeratim occurrebant, alii prosternentes se in via, alii vero exuentes vestimenta sua et sternentes per viam, illud frequenter iterantes et conclamantes: Benedictus qui venit in nomine Domini. Sacerdotes etiam parochiani cum parochianis suis ordinata processione cum crucibus transeunti obviam exierunt, et patrem suum cum gaudio salutantes, benedictionem postularunt. Diceres profecto, si videres, Dominum secundo ad passionem appropinquare, et imminente passione in pueris lactantibus et pauperibus secundum Domino præparatum occursum, et venire iterum moriturum in Christo Domini pro Anglicana ecclesia Cantuariæ, qui Hierosolymis pro totius mundi salute semel mortuus est. Cum vero, etsi via brevis esset, in-

lofsongum. Kænnemænn meðr klærkum ganga langt vt mote honum meðr skipaðre processione, skrydder dyrmætum skruða, syngiande guðe fagra lofsongva, sœmande sva sinn andleghan faður meðr folkeno, ær þæim meðr fagnaþe fram fylger.

Hinn sæle Thomas ærkibyskup sem hann kæmr i kirkiuna, fællr fyrir alltere allr til iarðar mæðr mycklo litillæte, ok bitz fyre vm goþa stund. En siþan sæm hann riss upp af sinne bœn, minnez hann viðr alla brœðr, mæira mann ok minna, ok þi gerer hann sva, at hann hafðe gort hæim fyre ser, sem hann var i Frannz, mæistara Jon af Sarisber, ær vtlægðez mæðr honum, æinum manaðe fyrr æn sialfr hann fœre meðr þæim ærendum, at hann gaf virðuleghum manne broður Thomase valld at leysa þa, ær synþulegha hæfðe flæckaz af þrættomanna samneyte, þi at hann hafðe þat hæyrt sagt, at sumer af brœðrum hefðe samneytt bannsættum monnum. Allum lutum i kirkiunne sœmilegha sogðum ok fagrlegha fromðum, gengr Thomas ærkibyskup hæim i sina holl, ok hælldr þænna dagh allan hatiðleghan meðr allzkyndiss goðre glæðe, vinum ok frændum ser fagnandum meðr allre bliðu.

VI.

Um mærgenenn epter riða riddararner a fund Thomas ærkibyskups, epter spyriande hann, huern órskurð er hann vill þæss mals

---

ter tot turbas occurrentes et opprimentes vix ea die Cantuariam veniret, in sonitu campanarum, in organis, in hymnis et canticis spiritualibus, a Christi pauperibus, filiis suis, sacro videlicet conventu suo, debita patri devotione et reverentia susceptus est.

Et ingressus monasterium toto corpore prostratus formam humilitatis exhibuit. Deinde fratres omnes, a minimo usque ad maximum, cum lacrymis in osculo pacis suscepit. Nam quia quosdam ex eis excommunicatis communicasse audierat, cum peregre esset, per magistrum Joannem Saresberiensem et coexulem mense uno præ se præmissum fratri Thomæ venerabili viro potestatem solvendi iniunxerat, ut quod contagionis in grege fratrum ex scabie schismaticorum contractum fuerat, antidoto reconciliationis eraderet. Omnibus itaque ea die in ecclesia celebriter peractis et solemniter, in palatium se recepit, totam diem lætam ducens et solemnem.

VI.

De militibus et clericis episcoporum missis ad archipræsulem.

In crastino præfati milites suum super hesterna quæstione quærentes responsum reversi sunt. Venerunt et cum eis prænominatorum

gæfa, er þæir hofðu fyrra daghs framme, er þæir baðo hann leysa byskupana af banne. Meðr þæim koma ok klærkar þriggia fyrr næfndra byskupa, ærkibyskupsens af Jork ok byskupsens af Lundunum ok byskupsens af Sarisber, ær til þæss ero a ærkibyskupsens fund af þæim sænder, at þæir læite þæim lausnar af þi banne, er þæir hugðu Thomas ærkibyskup hafa þa meðr bundet. En hann svarar þæim sva: „Byskupar þesser meðr þæim aðrum, ær i stormælum standa, ero af sialfum hærra pavanum bannsætter æn æige af mer. Fyre þi er þat æige mitt at læysa þa, er hann sialfr hæfer sva bundet meðr sinu vallde fyri sannar saker, þi at hinn minne hæfer æcke valld yfer ser mæira manne ne a nockorum hans gerðum eða framfærðum. Af þi ær þat sialfs hærra pavans at lina þæim, þægar honum likar, æn æige mitt.“ Klærkarner meðr riddarunum[1], sem þæir heyra þilik orð ærkibyskupsens, flytia þæir ecke þi siðr meðr mikille akefð, biðia hann leysa byskupana af banne. Thomas erkibyskup kallar nu sina raðgiafa til sin, at hann heyre, huat raðe er þæir vilia til gefa, huerio hann skal her um svara. Ok ær þæir verþa aller a æitt satter, svarar Thomas ærkibyskup klærkunum ok riddarunum sva um siðer: „Til þæss at sa friðr halldez, er sættr var millim[2] kirkiunnar ok konungsens, þa man ek með miskunn guðs a hætta, treystande upp a herra pavans millde, at taka þæssa lute i þæima punkt upp a mek, en þo heyra honum æinum til, ef þæir vilia mer þat aðr sveria (oc) loglega festa, at þæir skalu standa a kirkiunnar dome um alla þa lute, er þæir ero i stormælum fyre hafðer, ella gere ek þetta meðr ængo mote.“

[1] riddaranum *Cd.* [2] vaar k'g. *tilf.* *Cd.*

---

trium episcoporum clerici ad archiepiscopum missi nomine episcoporum absolutionem postulantes. Respondit archiepiscopus et illos tres et alios episcopos auctoritate domini papæ quosdam anathematizatos, quosdam vero suspensos, nec ipsius esse a tanto iudice ligatos, nisi forte per ipsum, posse solvere. Cum vero clerici et milites urgentissime instarent, consilio præhabito, tandem respondit archiepiscopus, quod de domini papæ clementia fisus pro bono pacis in hoc articulo usurparet, quæ domini papæ erant, præstita tamen cautione canonica, quod super quibus excommunicati erant vel suspensi, ecclesiæ iudicio parerent, alioquin se facturum hoc nullatenus præcise et absolute respondit.

Riddararner meðr klærkunum snua þægar brott reiðer, sem þæir hæyra slikan ærkibyskupsens orskurð, þi at þæim þicker harðla haðulega vera sagt af ærkibyskupenum, at byskuparner þurfe nockoru at hæita honum fyre sina lausn, talande morgh usœmelegh orð til hans af sino ofdrambe. Millim huerra er Ranulf af Brock hefr nu þegar sinn mvnn upp mote ærkibyskupenum meðr mikille guðlastan, kastande morghum meinmælum upp i sialfs hans augu. En guðs maðr sakar sinnar þolenmœþe lætr æige sem hann heyre, hvat illt er hann seger, hælldr þeger hann sem sáuðr, ok ængo svarar hann. En klærkarner er ræiðer brott snero, fara með allum skunda at finna byskupana, er þa sendu, segia þæim orð ok orskurð Thomas ærkibyskups, ok huat er sialfra þæirra byskupanna bræf ok bœnarstaðr matte fyre honum. Sva finnz i þæirra byskupanna orðum, er suaraðu sinum klærkum, at byskup Gillibert af Lundunum ok byskup Jocelin af Sarisber myndu sva hafa gort, sæm ærkibyskup Thomas hafðe fyri sagt, æf Rogæirr ærkibyskup af Jork hinn þriðe af þæim hæfðe æige mote mællt. Ok af þi ær þat meðr sonnu sagt ok skrifat, at hin þriðia tunga sturlar marga.

Sua segiz at ærkibyskupenn af Jork hafe til orðz komez: „Atta þushundrat punda skærra pæinga var(ð)væiter vár feork, hafe þar guð lof fyri. En mikenn þora af þi fe vil æk, ok sva skal æk, til þæss glaðlega vt gæfa, at minnkæz þueruð ok þriotzka Thomas ærkibyskups, ok hans forz ok folska mœþez vm siþer, sva at hans dul

---

Et hi quidem et illi audientes hæc indignanter recesserunt, in recessu multa in superbia et in abusione loquentes. Inter quos Ranulphus ille de Broc linguam suam in blasphemiis exaltabat. Sed vir Domini admodum patiens factus est sicut homo non audiens nec habens in ore suo redargutiones. Clerici vero, quos a tribus episcopis missos diximus, revertentes dominis suis, quæ ab archiepiscopo acceperant, retulerunt. Et, ut dicebatur, duo episcopi, Londoniensis videlicet et Saresberiensis, exactam ab archiepiscopo cautionem præstitissent, nisi tertius ille Eboracensis obstitisset. Vere enim scriptum est, quia lingua tertia multos commovet.

Fertur enim dixisse Eboracensem: „Octo millia librarum numeratæ pecuniæ, Deo gratias, adhuc apotheca nostra reservat, quæ, si tanta dispendia necessitas exegerit, ex asse demolienda erit ad reprimendam contumaciam Thomæ, dissipandamque arrogantiam, quæ maior est quam fortitudo eius. Ne, quæso, fratres, religionem ve-

ok dramb dræifez ok værðe at allz engo, er mæira er meðr honum en ráåð eþa nackorskonar rœsklæike. Af þi biðr ek yðr þæss, brœðr miner, at þit latið hann æige fa fyrikomet yckro sonnu siðlæte, hirðit æcke heþan af um hans ognarorð. Sœkium hælldr aller samt a gamla konungs fund, er allt hær til hæfer i þæima malum meðr oss mote várum ovin herralegha framme staðet, sæm hann man ænn framm a læið, nema þit bleyðiz ok bilit, þi at hann man várt mal til goðra lykta leiða, æf sialfer ver kunnum til at gæta. En æf þit skiotez hanum ok skiliz viðr hann i várum malum, en samþyckez hans fornum fiandmanne Thomase ærkibyskupe, þa manu þit i hans vinattu alldre um alldr aptr komaz, en hann man kalla yckr, sem þit eroð sakar yckarra[1] uheyrelegra suika viðr hann, laushugaða laupara ok sina trusuikara. Af þi man hann þa giora viðr yckr, sem þit hafet til skylldat viðr hann ok logen dikta yckr, þi at hann man baða yckr or reka sino rike, sem verþugt ær, æn taka allt yckart goðs i sitt valld. Hvat manu þit þa? Seget mer, a huerio lande vilet þit hælltz vallarar vera? Eða huar kiose þit oreigar yckr hælltz brauðs at biðia, ollu fe flætter ok huivetna goðu haþulega af sætter? Sva true ek, at fara skal, sem ek hefe yckr nu fyri sagt, nema þit standit ænn staðfastlegha mote varum ovin meðr þæim, ær þit hafet her til meðr staðet. Eþa huat ma sa mæira illt at yckr fœra, er yckr bannsætte? Gerðe hann baðum yckr slikt illt, sem hann gat, kom a yckr banne ok bölvan meðr sinum rongum ok falsum flutninge.

[1] yckarrar *Cd.*

---

stram circumveniat. Adeamus potius dominum regem, qui usque in hodiernum diem causam, quæ inter nos et illum diutius vertitur, fideli patrocinio consecutus est, et de cætero, nisi per nos steterit, ad consummationem expediet. Si resilieritis adhærentes ei, quem habet adversarium, nunquam enim post tantas inimicitias et inexorabiles redintegrabitur gratia, nos de ratione tanquam transfugas iudicabit. Et si districte egerit vobiscum, de iuris æquitate a vestris possessionibus vos deiiciet. Quid ergo facturi estis? Dicite, quibus in terris, inopes rerum familiarium, mendicabitis? Si vero e converso steteritis, cum quo stetistis, quid amplius facturus est, qui vos damnavit? Fecit quod potuit in vos: sententiam per pravam suggestionem extorsit.

VII.

Sva huesser ærkibyskupenn af Jork ok framm œser byskupana Gillibert af Lundunum ok Jocelin af Sarisber, at þegar i stað fara þæir suðr um sio til gamla konungs. Þæir finna hann i Normannia fám daghum fyri iol. Sem þæir koma fyri hann, kvæþia þæir hann hælldr skyndilegha, kasta ser niðr fyri fœtr honum, segiande oc þegar mikilega kérande fyri honum af frammferð Thomas ærkibyskups, er hann hafðe framme viðr þa, þegar hann stæig fotum a land, ær bæðe er[1], segia þæir, horð ok faheyrð. Her meðr biðia þæir konungenn mikilegha, at hann hafe sitt rettynda valld um siðer framme viðr Thomas ærkibyskup, miskunnande sialfs sins folke, segia þæim til heyra miskunn af hans millde, er fyri borðe verþa: „en þat erum ver byskuparner, segia þæir, en hinum heyrer til rættynda ræfsing af yðarre halfo, er vnaðar margan agétan mann, en sa er Thomas ærkibyskup, er meðr faheyrðre (striðu ok) frammleype rœrðe allt yðart rike, i sinne tilkuamo lærða menn ok læikmænn ranglega sturlande, þæim naðum ok friðe i folsko meðr illzko snuande, er þer varoð honum meðr gœzko af sonnum goðvilia gæfande.“ Sva segea byskuparner konungenum, at allr sa friðr, er sættr var i sétt þæirra konungsens ok ærkibyskupsens, er nu meðr ollu fyridiarfaðr af Thomase erkibyskupe i Ænglande.

Sæm þæir hafa um stund meðr sva falsum flutninge rœgðan Thomas ærkibyskup aller samt, tækr ærkibyskupenn af Jork sva til orða: „Herra konungr, seger hann, mer æinum af oss kumpanum er

[1] ero *Cd.*

VII.

De episcopis regem iterum contra archiepiscopum instigantibus.

Et ille tertius duos sic commovit, ut confestim transfretantes regem adirent. Quem in Nortmannia reperientes paucis diebus ante Natalem Domini, salutato eo ad pedes eius mox se prostraverunt, pro regno, pro sacerdotio, et pro semetipsis regiam clementiam et iustitiam pariter interpellantes, unam contestantes ipsum debere læsis, lædenti alteram. Querulo itaque et exacerbativo sermone mox enarrant, quam præcipitanter, quam temere, quam superbe archiepiscopus in adventus sui initio regnum turbaverit et sacerdotium, pace de regia miseratione concessa sibi et suis abutens.

Et ait Eboracensis: „Domine rex, mihi soli mutire permittitur, duobus sociis meis his, quibus aqua et igni interdictum est, confa-

æige ænn meðr ollu bannat at blaðra minne tungu, en viðr þessa tva mina brœðr ok fullkomna fælaga byskupana Gillibert ok Jocelin er nu huerium manne fyriboðet at mæla viðr, nema hverr sa er viðr þa mæler, skal þegar falla i sva fyrdœmt bann, sem þæir ero nu sialfer með bundner. Sva hæfer Thomas ærkibyskup viðr yðr ok yðra vine gort, sem nu meget þer heyra. Af þi ma þat sannlegha segiaz, at hann ær þess allz ominnegr, er yðarr herradómr hefer honum mikilegha meðr goðu langan tima téét. Gleymer hann þi ok æige siðr, ær hann ætte giarna at muna, at þer gafut honum af yðarre millde gott orlof at fara aptr i sitt æiget fostrland, ok æige virðer hann þat, nema ambunar sialfum yðr þat fyrst ok allum oss út ifra, ær sun yðarn vigðum under krunu, at hann gæfr oss fyri guðz ræiðe kastande a oss bolvan[1] ok banne, þi at hann villde giarna meðr ollu fyrikoma oss, æf hann réðe sua, sæm hann villde, oc hann mætte ollu þi framm fara, er hann til fyser. En af þi at hann væit sek slikan vera viþ oss oc sialfa yðr ok viðr allt landzfolket, þa geymer hann sin nv, sæm hann gætr, verndande[2] sialfan sek viðr, at hann verþe optarr af sino fostrlande útflæmtr, þi at hann riðr nu miok riklega með fogru foruneyte hœverskra riddara. Mikell fiolðe fotgangande manna fylger honum ok æige siðr meðr morghum laupande suæinum, ær báþe fara fyri honum ok epter, ok alla væga um hann kringia, þæir ær þæss æina læita mæðr hans raðe, at hann uerþe i nackora þa verndarstaðe inntekenn, at hann fae sek ok sina mænn i þæim fyri huers mannz vallde urugglegha halldet. En þat skulu þer vita, minn sœte herra, at litils virðum ver viner yðrer iþulægar mæingerþer varra auundarmanna ne þann kost, sem váárr goðuile gæfr út af varo vallde (oc) goðs fyri yðra skylld, ok mæðr ængo mote angra oss eþa ryggia þæir hiner odœmilego skaðar, er ver þolum, þægar ver faam yðr með trulæika sva þionat, sem yðro vallde væl like. En af þi at

[1] bollvan *Cd.* [2] undrande *Cd.*

---

bulari nemo potest, nisi sententia damnationis eadem, qua feriuntur, et ipse colloquens involvatur, quam ingratus ille, permissæ reversionis immemor, in illos et omnes coronationi filii tui consentites effudit. Nunc autem patria potitus, præcavens ne de cætero proscribatur, multo comitatu equitum peditumque præeuntium et subsequentium stipatus incedit, circuiens et quærens, ut in præsidia recipiatur. Non nos, domine rex, usque adeo vexationes assidue movent, non labores frangunt, non damna enormia sollicitant, quæ pro minimo ducimus, dummodo tibi domino regi fide servata place-

sa hinn mickle kostr, er ver út gæfum af várum goðvilia fyri yðrar saker, fyrikæmr oss ok várum volldum, ok tign várs virþulegs æmbættes er sva miok minkat, sem varre fræmð meðr frama er sua giorsamlegha af Thomase erkibyskupe fyrikomet, þa uerþum ver huerium manne at fyrilitneng ok aumlegu augabragðe, þi likast sem ver hafem hinn mesta glœp giort, þa er ver vigðum sun yðarn, krunande hann, sem konunglegt valld villde oc honum retlegha til heyrðe. Þar fyri ero ver af varum ovinum meðr banne boluaðer, þo at ver vitim oss meðr ollu saklausa viðr hann vera, ok mægim ver meðr ængo mote ne vilim vára skæra samvitzko gruna."

Konungrenn sæm hann hæfer heyrt um stund, mæðr hvæim hætte ær ærkibyskupenn af Jork flutte, suarar hann honum sua: „Ef aller ero þæir i banne, sæger hann, er sunar mins vigslu hafa samþyckt eþa viðr verit, þa mau æige æk æinn undan standa." Erkibyskupenn suarar: „Þola mægu þér, herra, þann ufriðarens storm um æina stund, ær þer faet æige forðaz, at þat birtez ollum opinbærlega, huat ær yðart hœga hugskot, ær af volldugu hiarta framm færr, þoler meðr faheyrðum kyrlæika sannrar þolinmœðe. Ok æf þer vilet sua um stund gera, at gæfa yðr æcke um, huerso ær hann forzar eþa frammfærr, ok latet hann læika uruggan um sua langan tima, sem hann til lyster, þa skal þat bratt birtaz ænn framarr æn fyrre, huat rangyndum er þolet oc aðrer af honum."

Meðr slikum fortolum ok morgum aðrum þilikum hærðer ærkibyskupenn af Jork konungsens hugh daglega meðr sinum kumpanum byskupunum ok aðrum sinum fælagum mote Thomase ærkibyskupe,

---

amus: sed frequentes exactiones, sed officii nostri mutilata dignitas, sed famæ periclitantis diminutio. Quasi flagitium perpetraverimus, spectaculum facti sumus, reique iudicamur, cum de puritate conscientiæ non dubitemus."

Respondit rex: „Si omnes excommunicationi subiacent coronationi filii mei consentientes, ego, per oculos Dei, non excludor." Sed intulit Eboracensis: „Æquanimiter ferenda tempestas est, quam declinare non potes, ut ex quieta mente et modestia tolerantiæ lacessitus et passus iniurias videri merearis. Quod facile fieri potest, si dissimulare potes in præsentiarum irrogata et iniuriantem quasi securum dimittis ad tempus.

Per hæc et his similia et maiora his dietim per se et per complices suos regem in archipræsulem instigabat. Verum qualiter et

eþa i huilika œþe er þæir fa honum snuet meðr sinum falsum fortolum, þa birtez þat bratt. En fra þui skal fyrre segia, huerso Thomasc ærkibyskupe er fyreboðet at fara i syslu sina, sem hann kom hæim til stols sins.

VIII.

Erkibyskup Thomas er nu komenn til Cantuariam, sem fyrr sagðez. Sæm hann hæfer fa dagha hæima dualz, gerer hann agætan mann málsniallan ok raðspakan, Rikarð prior hins hæilaga Martini, til unga konungs fostra sins, er vigðr hafþe veret af æmbætteslausum byskupunum. Þæssor Rikarðr ær æinn mikils hattar maðr i sino vite ok visdome, sæm væl ma marka a þi, er vitrir mænn bera honum vitne vm æpter dauða hins sæla Thomas ærkibyskups, þi at þæir kiosa hann til ærkibyskups æpter dauða hins sæla Thomas ærkibyskups. Sæm hann priorrenn kemr til unga konungs, berr hann honum ærkibyskupsens bliða kueðio, hæilsande hann mikilegha af sins herra halfo. En siþan seger hann honum, at Thomas ærkibyskup er komenn til Ænglandz, ok sitr nu hæima at stole sinum i Kantarabyrge. Þisa nest afsakar hann ærkibyskupenn fyri konungenum, sem honum var boðet at gæra, af þi ær byskuparner voru af sinum sœmðum útsætter, er þæir hofðu vigðan hann, en seger honum, at þetta var gort meðr goðu orlofe faþur hans. En konungrenn, ær ænn ær barn at alldre, gæfr ængan gaum, sem synez, sendeboðans orþum ne sialfum honum,

---

quantum rex commotus, immo in qualem et quantum furorem, instigantibus talibus, conversus fuerit, sequens historiæ ordo declarabit.

VIII.

Qualiter archiepiscopus prohibitus per regem ne procederet.

Itaque, ut præfati sumus, archiepiscopus Cantuariam veniens post paucos adventus sui dies misit ad egregium illum puerum Henricum regis filium, tunc regem a iam suspensis episcopis coronatum, Richardum priorem Sancti Martini, virum satis eloquentem et industrium, postea in sede Cantuariensi suum successorem. Qui ad regem veniens ipsum nomine archipræsulis officiosissime salutavit et eius adventum in terram nunciavit, ipsum de suspensione episcoporum, sicut iniunctum fuerat, excusans et quod de permissione regis patris sui factum fuisset sic. Verum puer ille rex nec nuncium nec verba nuncii acceptare videbatur, et hoc quidem, ut pro certo dicebatur,

ok mæirr gerer konungrenn þætta fyri þa skylld, sem siðan fluttez, at hann þorer eige aðruviss at gæra fyri fæðr sinum ne fyri þæim, er honum varðvæitto (oc) til þess oro sætter af gamla konunge at geyma hans, en þat se sialfs hans vile. Af þi er hann ok sændiboðenn huarke af þessum ne nockorum aðrum væl tekenn i hollenne, at ængenn fester nockorn trunað a hans tolu. Sæm hann skil, at hann syslar æcke, hefer hann sek skiott i brott, færr ok finnr Thomas erkibyskup, þo at hann kunne honum engan lut fyri vist at sægia af sinum ærendum.

En guðs maðr, er bæðe er stærkr i hugh ok staðugr i hiarta, byr sek ecke þi siðr færðar, þi at hann fysez at finna nygian konung fostra sinn. Enn er hann hefer funnet hann, etlaz hann þegar at fara i syslu sina, þi at hann hefer fulla fyst a þi af sinum goðvilia at vitia þæirra, ær honum til heyra ok hann hæfer længe langt ifra veret. Sialfr hann væit ok, at nogh nauðsyn hælldr til at hann viti sins folks, af þi hygz hann fara skalu sæm viðaz ok skiotazt gætr hann, þi at giarna vill hann nu koma folkeno a rættan vægh, slikt ær hann gætr, ræinsande þa af þi ær þæir hava i fallet mote guðe ok hæilagre kirkio, meþan hann hæver brotto veret. Nu af þi æpter fáá dagha riðr hann ut af Kantuaria til Lunduna meðr mycklo folke. Sæm hann sœker fram til borgarennar, verðr mykell þyss i staðenum af folkeno, er fyrer er, ok renna ner aller burgæisar ut af staðenum fagnande meðr folkeno mote honum. Thomas ær þar næsto natt.

---

non de voluntate pueri provenit, sed quia aliter pro rege patre non audebat, nec pro aulicis ipsius pædagogis, quibus filium suum rex commiserat, qui plus patrem quam filium verebantur. Unde nuncius nec ab his nec ab illis in aula benigne acceptus, in brevi reversus nihil certum archiepiscopo retulit.

Verum vir Dei constans nihilominus se præparabat ad iter, volens alumnum puerum videre regem, et postea provinciam, a qua tamdiu absens fuerat, circuire, properans et anhelans ad discurrendum ubique, ut evelleret et eradicaret quæ in absentia sua in horto Domini distorte et incomposite excreverant. Itaque post paucos dies a Cantuaria profectus in multo comitatu Londoniam venit. Cum vero civitati appropinquaret, universa civitas commota præ gaudio civesque universi archipræsuli occurrerunt, ipsum cum gaudio et exultatione multa suscipientes.

En um mærgænenn, sem hann ær færðar buæenn, koma þar sændemænn unga konungs til hans, sægiande honum, at konungrenn fyribyðr honum at fara viðara vm sitt rike, nema byðr honum at fara hæim til kirkio sinnar, biðr hann sitia at stole sinum. Thomas ærkibyskup svarar þæim þægar uttan alla duol, þi at hann ær allr gloande i guðleghum anda: „Ecke snyr ek minne færð fyri þi aptr sakar sliks forboðs, nema hælldr fyri þa skylld, at sva mikil hatið ferr at hondum, sem ær hatið guðs sunar, ok fyri þi man sek aptr snva, at sek vil hæima vera þann tima ok sœma varn drotten meðr minne þionostu i minne kirkio hans burðardagh.“ Ok sua snýr hann aptr til Cantuariam.

En er hans vviner hæyra, at hann snyr hæim, þa yppa þæir þægar sino ofmætnaðarkappe, ognande honum þegar horþum ognarorþum, segia sek skalu vera upp a hans skaða, huat ær þæir mega, ok at sialfs hans hals ok hofuð skal sinnar hæimsko giallda. Æinkannlega fæz i þesso mest at tala til hans bæþe verst ok þo flæst, ok hæitaz viðr hann sæinna hærvilegaz, þætta noðrulegha afspringe, ær kallat ær Brockhæis, þi at su kynkuisl hafðe honum længe þung veret oc ollum hans vinum framarre sen flæster aðrer i allzkyndiss skæmmeleghum orþum meðr faheyrðum meingerþum. Æinn af þæsso vanda tye ær Robert klærkr af Brock, ær hio rófu or rosse staðarens i Canncia, sæm hann mœtte þi a vægh, er þat bar byrðar hæim til staþarens. Þetta sama ross var siþan framm læitt fyri Thomas ærkibyskup ok honum sýnt.

In crastino vero cum se præpararet ad procedendum, ecce mane regis iunioris nuncii, de nomine regis archipræsuli inhibentes, ne procederet, sed ad ecclesiam suam reverteretur. Archipræsul vero tanquam spiritu fervens mox respondit se nullatenus propter inhibitionem hanc regressurum, nisi quia tunc tam solemnis urgebat dies, videlicet Natalis Domini, quo ecclesiæ suæ adesse voluit. Et ita Cantuariam reversus est.

Audientes itaque sic ne procederet, inimici eius extulerunt caput, et ipsius iam capiti minabantur. Et præsertim progenies illa viperarum, quæ dicebatur de Brecheis, turpibus et ignominiosis iniuriis archiepiscopum et suos lacessebant. Inter quos unus erat de funesta illa progenie dictus Robertus de Broc, clericus, qui, in ignominiam et contemptum archiepiscopi, iumentum quoddam, quod quædam culinæ necessaria vehebat, in via forte sibi obvium, excurtavit. Jumentum hoc mutilatum sic ante archiepiscopum ductum est.

IX.

Hinn sæle Thomas ærkibyskup sitr nu hæima at stole sinum framan til iòlanna. En a sialfan ioladagenn, er hinn siaunde ok tuttugu er hans hæimkuámu til Kantuariam, stigr hann upp a tolustol ok predikar langan tima dags fyri folkeno væl ok sniallega. En siþarst i sinne tolu seger hann þæim, at skamt man til þæss vera, at hann man viðr þa skiotlega skiliaz: „þi at a mino life man skiotr ænder verþa“, seger hann. En er hann seger sitt liflát fyri sua lioslega, ok kvæðr skamt manv til vera, at þat mane framm koma, þa fællr sva miket til meðr honum, at hann kæmz viðr oc fæller tár sva noglegha, at hann fær varla orþe vpp komet. Slikt sama rœraz hiortu allra þæirra, er a hæyra, ok viðr komaz vndarlega miok, sva at af þæima angre, er mænn fa af hans orþum, ma hæyraz harmsamlegh andvarpan um alla kirkiuna. Sva ma ok tár sea meðr nogum trega fliuga framm af margs mannz augum, ær sua segia millim sin: „Huar um lætr þu oss sua skiott, goðe faðer, eþa huerium gæfr þu oss i gæzlu, meðr þi at at þu skiliz sva skiott við oss.“

Nu sem hann hefer længe meðr tárum talat fyri folkeno, þæim mikilega aæggiande, at þæir se sinn skapara ok lausnara umframm allt annat ælskande, hans kirkio oc klærka sœmilega virþande, hær meðr sinn dauða meðr tárum fyri sægiande, ok hann vera skiotlega at hondum komande, þa skipter hann sva skiott sino skaplynde, sæm hann snyr sinne rœþu i annat æfne, ok hann tækr at tala af

---

IX.

De gestis eius in die Natalis Domini.

Die vero Natalis Domini, qui ab adventu suo in Angliam vigesimus septimus erat, archipræsul ascendens pulpitum sermonem fecit ad populum, prædicens post alia in calce sermonis, quod instaret tempus dissolutionis suæ, et in brevi se migraturum ab eis. Et quidem cum hæc de excessu suo prædiceret, lacrymæ magis erumpebant quam verba. Pariter et auditorum corda supra modum commota sunt et contrita, ita ut cerneres et audires per totam ecclesiam eiulatus et lacrymarum exitus emanare, et inter se submurmurare: „Cur tam cito nos deseris, pater, aut cui desolatos relinquis?“

Tandem vero post multum sermonem et de ædificatione et de excessu suo præhabitum, non iam plangens, non lacrymans, sed ut audiri poterat et videri, post priores gemitus tam ferus, tam indigna-

þæim, ær hæilagre kirkio gera rangt ok hennar klærka sviuirða, þi at æige ær hann nu klœckande ne tár fællande, nema hælldr verþr hann sua hæitr oc harðr epter gratsamlegan styn ok stor anduorp, sæm bæþe matte siaz ok heyraz, at likare er hann nu i sinum orðum grimmhugaþum manne sæn linum eþa miuklyndaðum. Hann huæsser nu sina tolu með snarpre rœþu upp a þa, ær reynder oro at rangléte i rikino, ok til þæss hafa sek allan tima haft, at draga hans valld under sek, rænande hann kirkiunum ok þæirra goz, niðrande klærkdomenum, þæirra rétt i ollum lutum fyrismáánde. Diarflega anefner hann nu serhuern þæirra meðr æiginlegho nafne, er mest hafa genget upp a kirkiunnar ok klærkanna rétt. Marga næfner hann til þæssa af konungsens holl ok hans hirðsuæitum, sialfum honum miok hæimolegha, einkannlega gætr hann þæss frændabálks af Brochæis meðr horþum orðum, er ver fyrre sogðum at sialfan hann hafðe margan tima haþulega háddan ok marghattaðum mæingerþum alla gotu mœddan. En nefner Ranulf af Brockh oc Robert klærk hans frænda af Broch, ær halann hio af rosseno, kirkiunne ok sialfum honum til vanuirðu, bannsætiande baþa þa.

En þi skal æige glæyma at sægia, huerso hærvilega ær bannet bæit hann klærkenn Robert af Broch. Hann klærkrenn væiter þænna tima vinum sinvm væizlu nockora i sialfs sins huse, sæm hann ær bannsættr af ærkibyskupenum, þi er hann hafðe lateð smiða þar i staðenum. En viðuna til hussens hafðe hann valet til æpter sinum vilia ok latet upp hoggua i skogum Thomas ærkibyskups. Hundar oro inne hia þæim i hærbe(r)gino, sem margtitt er, lættlega at þæir heyre honum klærkenum til, þi at hann vill gæfa þæim brauð, er liggr a borðeno fyri honum. En þæir vilia meðr ængo mote nærre koma ne a þi brauðe bita, er hann hæfer sinum hondum a teket,

---

bundus, tam ardens, tam audens nominatim iam et expressim in cervicosos terræ et spurcos invehitur, et plerosque de aulicis regi patri magis familiaribus, et præsertim domum illam exasperantem, de qua supra tetigimus, in spiritu judicii et spiritu ardoris anathemate percussit. Et inter alios prænominatum Radulphum de Broc et illum supra dictum Robertum, qui in contemptum archipræsulis iumentum mutilaverat, perpetuo anathemati tradidit.

Cuius vero efficaciæ fuerit in eo sententia, in præsentiarum absolvemus. Cum enim præfatus Robertus in domo sua, quam de nemoribus archiepiscopi pro voluntate sua passim succisis in Cantuaria construxerat, quibusdam communicantibus ei convivium fecisset, canes

þar sem þeir æta allt annat miok graðuglega, et aðrer, þeir ær inne ero, gæfa þeim. Nu sæm aller undra, er viðr ero, þi at þeir vita æige, huar af þetta læiðer, þa vilia prova, ef[1] þetta mune hundunum hugat vera. Af þi taka þeir læifar hans klærkæsens ok blanda viðr annarra manna brauðmola ok kasta framm fyri hundana. En þeir hafna huarutueggia saman, ræka ok rækia ok huerge nærre koma, nema flygia oc forðaz, sem þeir viðr komaz, allt æitt sem þat æitthuat, er þeir vita ser illt ok ohæillt.

Sæm hinn sæle Thomas ærkibyskup hefer sitt guðlega æmbætte gort ok alla lute fagrlega framet i kirkiunne, er til hatiðarhalldzens heyra, gengr hann til borðz ok hæfer sek æcke með minna mote væl glaðan viðr sina mæðn iver borðeno, en hann hafðe sek aðr fyri guðe i kirkiunne goðfusan i sinne þionostu. Joladagr stændr nu upp a sætta dagh, ok ætr hann sialfr kiot sem aller aðrer i hollenne, sæger mæire skynsæmð ok siðsæmð i þi finnaz at æta þat a sua dyrum deghe, en i þi at nockorr vare sek viðr ok vile æige æta. Glæðez nu hinn sæle Thomas ærkibyskup meðr sinum vinum sua lenge um iolen likamlega, sem várs drottens er vile til. En nu skal fyrst fra þi segia, huerer þat drecka, sem þeir byskuparner brugga, ær næðr gamla konunge ero, Rogæirr ærkibyskup af Jork, Gillibert byskup af Lundunum, byskup Jocelin af Sarisbær.

x.

Þessær þrir byskupar, sæm fyrr sagðez, foru a gamla konungs fund, sem þeir fængu enga lausn, þa er þeim likaðe, af Thomase

[1] en Cd.

---

panis fragmenta, quæ manus eius contrectaverat, recusabant, qui de manibus aliorum quidlibet porrectum avide sumebant: mittentibus cunctis et reliquias eius fragmentis aliorum commiscentibus ab utrisque tanquam tactu contaminatis visi sunt canes abstinere.

Peractis itaque quæ ad tantam solemnitatem pertinebant, per totam reliquam diem archipræsul in mensa Dei se devotum et post in mensa sæculi more suo se iucundum exhibuit, ita etiam quod ea die, quæ sexta feria erat et Natalis Domini dies, carnibus, sicut alii, vesceretur, eas tali die sumere quam abstinere religiosius iudicans. Verum ad id, quod supra intermisimus, revertamur.

x.

De furore regis et carnificum præparatione.

Rex, ut prædiximus, a tribus præmemoratis episcopis, eum instigantibus, in furorem omnibus post futuris sæculis detestandum accen-

ærkibyskupe, kærande sek mikilegha[1] fyri honum, en ropande ok rægiande hinn sæla Thomas ærkibyskup, segia konungenum, at hann hafe bannsætta tva af þæim, æn teket af æinum þæirra allt æmbætteð, fyri þat at þæir vigðu sun hans under krunu. Margt flytia þæir annat fals mæðr lyge upp a hann, meþan þæir duæliaz meðr konungenum, ok þi meira hugh læggia þæir a at fyrikoma honum, sem þæir finna, at konungenum lika hælldr þæirra ræþur. Sva fa þæir ok gort um siðer meðr sino róge, at konungsens hugr oc hiarta hitnar sva hærvilegha mote Thomase ærkibyskupe, at hann œsez allr ok vpp kvæikez i sua myckla ræiðe, at þar af fællr hann i fullt raðleyse, þi at hann hærmðarfullr gætr mæðr ængo mote sin sua gétt, at hann kére æige opinberlegha iver Thomase ærkibyskupe fyri aullum viðrverandum sem af sinum vvin[2]. Hær meðr bannar hann i sinne bræðe ollum sinum fostrsunum ok fælaghum, talande morgh færlegh orð til þæirra, er honum þickia vera skyllduger at virða sinn vilia ok géta sinnar sœmðar, seger ængan, ok æige æinn vera þann af þæim, er hans réttar vile reka a æinum lærðum manne, „þæim er sva margfalldlega vró gerer mine rike, minne virðeng ok valde fyrirkomande.“

Ok ænn seger hann: „Einn maðr, sa ær mitt brauð át, hóf sinn drambuisissfót mer a mot.“ Ok ænn mæler hann sua: „Einn maðr gerande ser af þi gotz, er ek gaf honum, gabb ok glænno, vanuirðer nu konunganna kyn, allt mitt ráád ok rike under fotum troþande, þi at ænge hirðer nu um minn vanæiðr, þar sæm ænge hæfner honum, huat sem hann gerer.“ Enn mæler konungrenn sva: „Einn maðr, sa er holltu rosse reið i fyrsto a minn garð, tignaz nu sœmð ok sælo

[1] mikælagha *Cd.* [2] vvinum *Cd.*

---

sus est, adeo ut flammam iam continere non valens, manifeste coram omnibus de archipræsule tanquam de hoste conquereretur. Et sæpe et sæpius ex ira inflammatus, in funestam vocem erumpens, omnes, quos enutriverat, qui familiaritatis gratia et beneficiorum collatione sibi obnoxii fuerant, maledixit, quod ipsum de sacerdote uno non vindicarent, qui ipsum et regnum suum sic turbabat, et suis dignitatibus exauctorare et exhæredare quærebat.

Et adiecit: Unus homo, qui manducavit panem meum, levavit contra me calcaneum suum. Unus homo, beneficiis meis insultans, dehonestat totum genus regium, totum sine vindice conculcat regnum. Unus homo, qui manticato iumento et claudo primo prorupit in

volldugs sǽtiss með nogu epterlǽte, þi at hann fagnar nu i hǽð várs hasǽtiss, allre konunganna fræmð ok þæirra sœmð fyridiarfaðre, ollum minum vinum þetta sama vitandum ok daghlegha hæyrandum, ok late þer þo sua vera, þi at þer vilet æcke at gera.“

Sem fiorer riddarar konungsens hæimoleger hærbergissmænn hæyra konungenn slik oc þilik[1] orð meðr œþe ok ræiðe optlega tala, bera þæir þægar ráád sin saman, ok kæmr þat asamt meðr ollum þæim, at þæir skalu þægar i stað fara aller til Ænglandz at dræpa Thomas ærkibyskup, þi at þæir hyggia, at konungenum man þætta sva væl lika, at hann man sœma þa her fyri. Þæir binda þetta úráád millim sin meþ storum orþum ok stærkum æiþum, at þæir skalu hans dauþamenn verþa. Sva samþyckiaz fiorer riddarar, sem nu ær sagt, upp a dauða Thomas ærkibyskups.

En þessor ero nofn riddaranna. Einn hæiter Ræinalldr Biarnar sun, er sek til ænskiss illz sparer, ok likare er dyrum æn monnum i sinum grimlæik. Annarr hæiter Huge af Morevil, þat þyðez sva, Huge af dauða eþa dauðra manna þorpe, hvart ær hælldr kallaz. Af þi ma hann sannlegha kallaz maðr dauþans. Hans moþer, sem hon mynde hafa ælskat æinn ungan mann harðla hæitri ast, ær Lyulf hǽt, æn hann uilldi æige, sæm sægez, mæðr hænne læggiaz, þa gerðe hon ser ráád af sinne kuǽnslegre slœgð meðr þæima hætte, at hann skal a sinum hæste læika fyri hænne meðr nóckuiðu suerþi. Nu sem hann gerer sva, kallar hon háátt a sun sinn, ær fyri ræið, ok mæler: „Huge af Morevil,

[1] þilikik *Cd.*

---

curiam, depulso regum stemmate, videntibus vobis fortunæ comitibus, triumphans exultat in solio.

Quæ sæpius in furore suo replicantem de aulicis concubiculariis suis quatuor milites audientes, de verbis auditis dicentis votum concipiunt, certissime iam arbitrantes gratissimum se in hoc regi præstituros obsequium, si archipræsulem interficerent. Et ita conspiraverunt in archipræsulis necem.

Quorum nomina hæc sunt. Primus, Reginaldus, nullius, sicut asseverabant, sceleris metuens, et ab Urso patre belluinam feritatem trahens. Secundus, Hugo de Morevilla, mortis scilicet, vel mortium villa. Quocunque modo dicatur, mortis virum exprimit. Huius uxor, ut fertur, cum iuvenem quendam Lithulfum nomine ardenter amaret, et ille stuprum recusaret, exquisita muliebri versutia, petiit, ut vel educto gladio coram se ludentis speciem agens, admitteret equum

vara, vara, vara þik, Liulf hæfer brugðit sino suerþe.“ Her fyrir var þessor hinn mæinlause unge maðr til dauþa dœmdr, en siþan soþenn i vællanda vatne, sem hann hæfðe þetta til þess gort, at hann uilldi sinn mæistara dræpa. Meðr þiliko pinslarvætti lauk hann sino life. Nu æf illt tre, sem váárr drottenn seger sialfr, ma æige gera goþan avoxt af ser, þa er þat ok liklekt, at af æitrsfullre konu kome ok illt afkvæme. Hinn þriðe hæiter Vilialmr af Tráz, ok þo at hann hafe sek optlegha i riddaraskap frœknlegha framet, þa hæfer þo længe hans lifnaðr sua liotlegr veret i oðru lage, at af sinum illgærþum verþr hann nu at vinna æitt hit glœpilegsta verk, þi at sialfs hans synðer hafa fænget hann nu fiandanum i valld. Fiorðe hæiter Rikarðr Brito, ær sialfs sins vandskapar ok[1] . . . .

[1] *Her mangler 1 Blad i Codex.*

---

suum. Quod cum faceret, propria voce exclamavit ad præeuntem virum: „Huwe of Morevile, war, war, war, Lithulf haveth his swerd ydrawen“ . . Quod latine sonat: „Hugo de Morevilla, cave, cave, cave, Lithulfus eduxit gladium suum.“ Quamobrem iuvenis innoxius, tanquam qui ad fundendum sanguinem domini sui manum extendisset, morti addictus, et aqua ferventi decoctus, martyrium complevit. Quid de genimine viperarum speremus? Numquid de tribulis uvam, aut de spina ficum colligimus? Si arbor mala fructus bonos facere non potest, teste veritate, consequens est, ut ex radice mala et virosa germen innocuum non surgat. Tertius, Wilhelmus de Traci, qui quamvis in congressu militari sæpe fortiter fecerit, tamen eius conversationis fuit, ut exigentibus peccatis ad paricidium vel aliud flagitium devolvi meruerit. Quartus Richardus Brito, qui ob pravitatem vitæ ex Britone brutus effectus est: dumque prœliatur in ecclesia, pro nomine tyronis notam traditionis incurrit.

XI.

De adventu carnificum in Angliam.

Isti igitur quatuor in viri Dei necem sic coniurati, sunt profecti in Angliam. In quorum profectione hoc quasi novum, immo miraculosum, contigit. Cum enim in hieme, inter tam crebras aeris et maris mutationes et diversos portuum situs, mare non simul omnes in eodem portu, sed in diversis intrassent, omnes tamen eadem die applicantes, immo fere eiusdem diei eadem hora ad locum, quem statuerant, conveniunt, ad castellum videlicet, quod Saltwude dicitur,

. . . . Biarnar sun um siþer sva til orþa ok mæler til Thomas ærkibyskups: „Ver erum sender, seger hann, af varum herra gamla konunge sunnan um sio, at bera þer hans boðskap. Af þi vilium

---

distans a Cantuaria per sex milliaria, Domino quidem, cui venti et mare obediunt, ut videri potest, sacerdotis sui immo ipsum sacerdotem suum, quasi gratam sibi victimam accelerante sic.

Unde satellites Satanæ, cœlum terramque suo sceleri putantes arridere, proniores et animosiores effecti, in blanditiis elementorum sibi blandiebantur. Abierat Ranulfus de Broc in occursum eorum, totaque commota regione maritima, multo milite stipatus adventabat. Tota itaque nocte illa de nece archipræsulis in castello illo contractantes, in crastino, qui fuit quartus Natalis Domini dies, videlicet in Sanctorum Jnnocentium die, cum complicibus suis Cantuariam veniunt, nihil secum præter arma sua militaria et inauditam sævitiam ferentes. Alii vero cum gladiis et fustibus venerunt, occultis tamen his omnibus adhuc, ne forte christus Domini fugeret et absconderet se ab eis. Qui tamen, ut rei mox probabit exitus, magis de pugna, quam de fuga cogitabat.

XII.

Qualiter carnifices ad archiepiscopum accesserint et eum convenerint.

Die igitur Natalis Domini quinto, sedente archipræsule in thalamo suo circa horam diei undecimam, considentibus hinc et inde clericis et monachis nonnullis, de negotiis et utilitatibus cum archiepiscopo agentibus, ecce satellites quatuor prænominati, cum patre suo Satana a facie Domini egressi, thalamum archipræsulis ingressi sunt. Salutati, ut moris est, a nonnullis in introitu considentibus, resalutatis eis, sed voce submissa, usque ad archiepiscopum progrediuntur. Et considentes ante pedes eius in terra, ipsum nec suo nec regis nomine salutantes, utpote a quibus longe erat salus, mors et perditio prope, venenum aspidum, quod sub labiis gerebant, ut postea impetuosius erumperet, per moram aliquantulam compresserunt silentio, innocentissimo christo Domini nihilominus tacente.

Cum ita sub silentio, non sine considentium admiratione, modicum temporis intervallum attrivissent, Reginaldus filius Ursi, mente potius ursinus quam genere, sic sanctum affatus est: „A domino nostro rege de partibus transmarinis ad te directi, regia tibi man-

ver vita af þer, huart þu uillt helldr, at sa boðskapr se uppborenn i fæð eþa fiolða, leynilega eþa opinberlega.“ En guðs maðr, er engan trunað hefer nu á heimsens trauste, eþa uon a hans vinskap, ne nockorn ugg eþa ótta af gagnstaðleghum lutum, suarar meðr æinfalldre rœþu, sva sægiande: „Raþet sialfer“, seger hann. „Talum þa hælldr æinslega, seger Ræinalldr, en þæsser gange um stund út.“ Nu af þi, sem sagt var, at guðs maðr hefer huarke traust a fiolða ne ugg a mannfæð, þa biðr hann alla sina mænn ut ganga. Ollum útgengnum, vttan riddararner[1] sitia epter meðr ærkibyskupenum, renn lokusuæinnenn til dyranna ok lǽtr opnar standa, at þæir er úte ero, mege sia sinn herra erkibyskupenn, ok æige siðr riddarana, er nu ero æiner inne hia honum.

Nu sem þæir hafa sua setit um stund, ok Reinalldr hefer nockorn sua konungsens boðskap birtan, en hinn uisazte guðs vin Thomas ærkibyskup gætr glœglega skilt, at hans orð ok framburðr heyra huarke til friðar ne nockorrar farsælldar, þa kallar hann lokusuæininn, biðr hann lata inn klærka ok munka, er út gængu, „en læikmænn biði vte“, seger hann. Sem þæir koma inn, er kallaðer ero, mæler Thomas ærkibyskup til riddaranna: „Nu megu þer, herrar, seger

[1] riddarnar *Cd.*

---

data deferimus. Volumus igitur scire, utrum ea malis secretius an publice dici.“ At vir Dei, nec prospera mundi sperans, nec adversa reformidans, simplici et supplici voce respondit dicens: „Hoc vestro arbitrio, vestræque relinquo voluntati.“ Reginaldus ait: „Secretius ergo dicantur, eis qui præsentes sunt interim absentatis.“ Sanctus vero, nec suorum multitudine confisus, nec solitudinem veritus, omnibus suis indixit egressum. Quibus egressis et solis illis quatuor satellitibus in thalamo cum archiepiscopo remanentibus, accurrens ostiarius ostium patefactum dimisit, ut qui extra iam consederant, ad dominum suum, christum Domini, oculos reflectentes, tam ipsum quam illos Dei inimicos intueri valerent.

Cumque Reginaldus prædictus regia quædam explicuisset mandata, et vir Dei prudentissimus luce clarius perpendisset, quod nec pacis nec alicuius boni speciem prætenderent, recolens etiam illius evangelici quodam præsagio futurorum, Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes, accersito ostiario, tam clericos suos quam monachos, qui forte ibi aderant, laicis omnibus exclusis, adesse præcepit. Quibus ingressis, ait sanctus ad satellites

hann, tala huat er yðr likar, þessum hiauerandum.“ Reinalldr suarar: „Af þi at þu kyss hælldr, at flæire heyre a várt tal en fære, þa hirðum ver ok æcke, at epter þinum vilia verþe, ok vite sem flæster[1].“ En siþan byriar hann sina rœþu a þænna hátt.

XIII.

„Ver berum þer þænna boðskap af hænde Hæinreks konungs gamla, er nu er fyri sunnan sio, at þu farer sem fyrst a fund unga konungs sunar hans ok væiter honum þa virþeng, sem þu ert skylldr at væita herra þinum ok konunge.“ „Huat er þat, seger ærkibyskupenn, er ek skal honum?“ Ræinalldr suarar: „Þat ertu skylldare at vita en ver.“ „Ef ek uissa, seger hinn sæle Thomas, þa mvnda ek æige segia, at ek visse þat æige, þi at ek etla mik hafa gort honum, huat er ek em honum skyllduga.“ Reinalldr suarar: „Ecke er sva. Mart være geranda, ok mart bætr geranda, en her til hefer verit gort.“ „Eige væit ek, seger hinn sæle Thomas ærkibyskup, huat er ek a at bœta viðr konungenn, nema þer seget mer.“ Reinalldr suarar: „Meðr þi at þu lætr sua, sem þu viter þat meðr engo mote, þa skalum ver segia þer. Várr herra konungrenn byðr þer, at þu farer, sem ek sagða þer þegar i fyrstu ockarrar rœþu, a fund unga

[1] flæister *Cd.*

„Ecce domini, quæ vestræ placent voluntati, potestis his præsentibus loqui.“ Reginaldus ad hæc: „Ex quo ea in publicum potius venire delegisti, quam secreta teneri, et nos nihilominus ea, tuæ super hoc satisfacientes voluntati, præsentibus publicabimus.

XIII.

Explicatio mandatorum regis.

„Mandatum tibi a domino rege deferimus, qui in partibus commoratur transmarinis, ut ad filium suum novum regem cismarinum pergas, facturus ei quod domino et regi facere debes.“ Sanctus ait: „Et quid est, quod ei facere debeo?“ Et Reginaldus: „Hoc in tuam potius debet venisse notitiam, quam nostram.“ At ille inquit: „Si illud scirem, me profecto nullatenus id ignorare dicerem; verum existimo me prorsus ei fecisse, quidquid ei facere debeo.“ Reginaldus contra: „Nequaquam. Multa adhuc facienda, multa sunt corrigenda.“ Asseverante igitur archiepiscopo se nescire, quid erga maiestatem regiam emendare deberet, nisi illud eorum benevolentia,

konungs sunar hans, er her er innan landz, oc fester honum þinn trunað meðr suardaga, ok þat meðr at þu bœter þat allt viðr þa, er þu hefer her til mote konunglego vallde broteð.“ Hinn heilage Thomas erkibyskup suarar honum sua: „Huar um skal ek skylldr at sueria konungenum trunaðarœiða, eþa i huerio hefi ek mest misgort mote konunglego uallde?“

En riddarenn suarar honum engo, af þi at hann kunne enga grein a gera, þi at hann visse hann mote konunglego vallde ecke broteð hafa, oc af þi lǽtr hann þann luta ærkibyskupsens sþurnengar lausan, sem hann væit hann vera meðr ollu saklausan af. En suarar sua til annarrar ærkibyskupsens spurnengar, er hann spurðe þæss, huar fyre er hann være þess skylldr at sueria unga konunge nackora æiða: „Sakar þæirrar baronie, seger hann riddarenn, er þu hælldr af minum herra konungenum, ertu skylldr at sueria honum hinn sterkasta eið, ok þat kræfium ver nu af þer ok allum þæim klærkum, sem þu leiðer meðr þer inn i land várs herra konungsens, sua sem þer vilet i hans lande vera.“ „Af þæirre baronie, seger ærkibyskup Thomas, er ek hælldr af konungenum, em ek buenn at suara oc gera, huat er logen meðr skynsæmð segia. En uttan æf skal konungrenn þat væl vita, at ængenn minna klærka skal honum heþan af nockorskonar eiða sueria, þi at allz of marger æiþar ero aðr

---

quæ utique nulla erat, ediceret, ait Reginaldus: „Cum te rei huius penitus confitearis ignarum, nos tibi quid agere debeas explicabimus: Mandat tibi dominus rex noster, ut ad filium suum regem, in finibus cismarinis commorantem, quantocius eas, fidelitatem ei interposito iuramento facturus, et quæ in regiam peccasti maiestatem emendaturus.“ Respondit vir Domini et ait: „Unde illi fidelitatem tactis sacrosanctis debeo confirmare? aut in quo maiestatis regiæ reus effectus sum?“

Satelles autem posteriori quæstionis parte, quam solvere nullatenus poterat, omissa, sic denodavit anteriorem: „De baronia, quam de domino meo rege tenes, exigitur a te cum iuramento confirmata fidelitas. Et de clericis quos in terram suam adduxisti, si in terra sua remanere voluerint, securitatis iuramentum nihilominus exigitur.“ Archiepiscopus ad hæc: „De baronia domino meo regi, quidquid ius aut ratio dictaverit, facere paratus sum. Verum omni ambiguitate remota pro certo teneat, quod nec a me, nec ab aliquo clericorum meorum iuramentum aliquod poterit extorquere. Multa super modum

meðr rangendum af morgum manne ut snaraðer, sem synaz ma af þi, at þæir ero nu flæire en talt fae, er fyre þa skylld ero bæþe bannsætter ok meinsœramenn. En guðe se þat þakkat, at ek hæfe margan mann af meinsœrum frelstan ok af banne leystan, ok sua skal ek margan leysa af þeima haska heþan af, ef guð lofar.“

„Skilium ver, seger Reinalldr, at þu villt engan lut þann[1] gera, er ver hafum uppkastat fyre þér, at þu átt meðr skylldo at gera. En þo at þu uiler þann engan lut gera, sem konungrenn byðr þer ok ver segium þer, þa skalum ver þo birta þer nockoru framarr hans boðskap. Meðr þessu, sem ek hefe aðr birt þer, at þu skyler gera, byðr konungrenn, at þu leyser byskupa hans af banne, a hueria er þu hefer honum ovitanda þiliko afelle kastat, ok gever þæim sitt embætti aptr. Sua byðr hann ok, at þu gerer honum her af goða skynsemðar grein ok ollu aðru, þi er hann uill a þek kéra, fyri hueria skylld er þu hefer sua framm faret mote honum ok hans vinum. Af þesso ok aðru þi, er þu hefer mote honum brotet, krefr hann, at þu bœter honum epter logleghum rettyndum.“ Hinn sæle Thomas suarar honum sua: „Byskupa þessa, sem þer kereð þar af, hefer ek eige bannsætta. Eige hefer ek þa ok helldr út af sinum sœmðum sætta, þi at þat gerþe herra pavenn sialfr, er aller vita at valld hefer af sialfum guðe til þilikra luta. Nu ef þer uilet her um nackot kéra eþa flytia, faret þa til herra pauans, ok kæret fyrir honum, þi at þat kæmr ecke til min at suara yðr her um.“ Reinalldr mæler: „Ok þo at þu hafer þat eige sialfr gort, þa hefer þat þo at huaro af þino

[1] lut þann *tilf. Cd.*

---

extorta sunt, et iam periuri et excommunicati nimirum videntur excedere. Sed iam plurimos, Deo gratias, tam a crimine periurii, quam anathematis vinculo colligatos absolvi, reliquos, cum Dominus annuerit, ab eisdem periculis eiecturus.“

Reginaldus inquit: „Intelligimus quod nihil eorum, quæ tibi proposuimus, facturus sis. Præterea præcepit dominus rex, ut episcopos suos a te absque licentia sua vel excommunicatos vel suspensos tam a damnationis, quam a silentii absolvas sententia, tam super his, quam super aliis, quæ tibi volet obiicere, iuri pariturus.“ Et archiepiscopus: „Episcopos quidem nec suspendi nec anathematizavi, sed dominus noster papa, cui dignoscitur esse a Domino collata potestas. Si super his causam volueritis instaurare, inter vos et ipsum causa versetur, mea nihil interest super his vobis respondere.“ Reginaldus

uppkaste ok aæggian veret gort.“ Her til suarar honum erkibyskupenn sua: „Ef herra pauenn hefer þetta gort sakar þess, at hann villde refsa þæim sin rangynde, er mer ok minne kirkio hofðu sua micklar meingerðer gort, þa ia ek mer[1] þetta meðr engo mote mislika.“

En sun illzkunnar er her til hefer með suiklegre flerð um þat uellt at fa nockor þau orð af erkibyskupenum, er hann þikkez mega sakar a gefa, sua at þar af fyrikome hann guðs rétte oc heilagrar kirkio, en fær enge, þa finnr hann ser aðra frammferð, sem hann ser sek ecke meðr þessarre vinna, tekr nu oc talar til ærkibyskupsens horðum orðum, brigzlande honum opinberlega meðr marghattaðum mæinmælum: „Meðr morgum hattum syner þu þer þat allt væl virðaz, er konungenum oc hans uallde verðr til vanheiðrs gort ok hafnanar, ok sva villt þu oc sialfr gera, sem þu gerðer, þa er þu bannzsetter hans byskupa, komande þæim sva or sino vallde ok uirðeng, skiliande þæim fra sœmð ok samneyte heilagrar guðs kristne, eige fyre aðra skylld en þa, at þæir þorðu vigia varn unga konung, konungs ok drotningar sun, huerium er oll konungleg ærfð rettlega til heyrer. Ok af þi at þu meðr uheyrilego forze uppspringande mote hans uegsamlegre hæð hefer slika lute dirfz at gera, þa[2] er þat ok truanlekt, at þu uiler þisa nest krununne af honum kippa meðr ollu rikino, til þess at þu uiler þa

[1] mek *Cd.* [2] þ' *Cd.*

---

dixit: „Etsi id in propria persona non feceris, per te tamen et tuo factum est instinctu.“ Et sanctus inquit: „Si dominus papa nimiam ecclesiæ meæ inique illatam respiciens iniuriam vindicaverit, fateor mihi non displicere.“

Impietatis autem filius, qui huc usque totis institerat viribus, quibus captiose loquens prudentissimum agnum Dei vel in sermone caperet, vel contra Dei et ecclesiæ, cuius propugnator erat invincibilis, honorem a statu rectitudinis averteret, cum vidisset quia ante oculos pennati frustra rete iecisset, conviciosis eum insimulationibus aggreditur, dicens: „Hoc tibi placere manifestis probas indiciis, quod in regiæ maiestatis dedecus atque despectum, episcopos suos ab episcopalibus arces, et a sanctæ matris ecclesiæ sequestras liminibus, eo quod dominum nostrum novum regem, ad quem de iure spectat hæreditas, utpote regis filium et reginæ, signum etiam in humero ferentem imperii, ausi fuerint coronare. Et cum adversus hanc eius exaltationem insurgens rem talem præsumpseris, credibile satis est verique simillimum, quod coronam suam velis surripere, et regno

vera bæðe kallaðr konungr ok vera ok sua. En guð man sua væl gera, at alldre mantu þi helldr konungr vera.“

Guðs maðr, sem hann heyrer þilik riddarans orð, er honum gera fulla meingerð, minniz hann þess er hinn vise Salomon seger: Reiðr maðr uekr upp þrettur, en vitr maðr lǽger vppvaktar. Sua gerer ok hinn sæle Thomas ærkibyskup, þi at hann læggr lint andsuar viðr beiskan hugh oc hiarta hins drambvisa, riddaranum sua andsuarande: „Fyri engan mun, Reinalldr, fyri engan mun helld ek mik til konungs, ok eige girnumz ek at koma hans korono af hans hofðe, micklo helldr villda ek væita honum þa sœmð at kruna hann þrim krunum eþa fiorum, ef ek hefðe þar til sua miket valld, sem ek villde þat giarna gera, en taka af honum æina. Ætla ek ok engan þann vera i verolldinne, minum herra konungenum foður hans fraskildum, at hann ælske með meire dygð en ek, ok honum vile betr, ok sua lenge sem ek lifer, skal ek þetta sama, ef guð lofar, styrkia meðr minum verkum. En huat er byskupum þæim er gort, er þer seget af mino vallde ok atkalle sinum sœmðum vera afsuipta, eþa meðr ollu af mer bannzsætta, þa skalo þer þat væl vita, at þat var æcke fyrre gort, en konungrenn gaf þar til aðr sitt samþycke meðr goðo orlofe, at þæir tœke verþug giolld epter tilgerðum. Þi at þann tima er við Hæinrekr konungr funnumz snimst i Franz a Mario messudagh Magdalene, sem friðr ok sætt var samet millim vár, ok hann tok mek i sinn fornan vinskap, þa kærða ek fyri honum af morgum mæingerþum, er mer ok minum monnum hofðu verit gorvar,

---

invaso rex terræ nominari et esse. Sed annuente Deo, nequaquam usque ad dignitatis regiæ nomen proficies.“

Sanctus autem non immemor sententiæ, qua dicitur: Vir iracundus suscitat rixas, sapiens autem mitigat suscitatas, amaricato satellitis animo mitis responsi apposuit medicinam, dicens: „Nequaquam, Reginalde, nequaquam ad regis nomen vel dignitatem aspiro, nec coronam suam ab eo avellere cupio; tres ei potius vel quatuor coronas tales, si mihi pro voluntate facultas responderet, libenter impositurus. Nec æstimo quemquam, solo patre suo domino meo rege excepto, in mundo esse, qui tenerius me illum diligat, vel plus ei boni exoptet. Et hoc ei, vita comite, si Dominus annuerit, opere comprobabo. Porro super episcopis, quos a me vel per me suspensos asseritis vel excommunicatos, pro certo noverit vestra discretio, quidquid actum est, regio actum consensu atque consilio. Cum enim

en æinkanlega kerða ek þo mest ok flæst af minum brœðrum byskupunum, er þess dirfðuz at fyridiarfa mina virðeng ok minnar kirkio vægsæmð, dragande þat valld með sino ofbællde under sek, sem mer ok engum oðrum til heyrðe, at kruna unga konung. Ok af þi at hann skilðe þat vera satt, sem ek sagða honum, þa gaf hann þat upp meðr goðuilia sialfs sins herradoms, at byskupar þesser skylldi meðr hans goðu orlofe vnder þilikarre refst vera, sem minn flutnengr oc framkœmð gæte framarst fengit af siolfum herra pauanum epter þæim guðs rætte, sem oll hæilog kirkia hælldr i dagh ok hæilager fæðr postolanna epterkomendr skipaðu fyri oss, ok herralega gerðe konungrenn þetta, at hann samþyckte eige at æins viðr mik her um, nema iamvæl het hann at hialpa mer meðr sinum styrk her til."

En Reinalldr, er her til hefer mæira af folsku en hœuersko, mæira af œþesamlegre bræðe uanstilltrar ræiðe en hofsæmð eþa skynsæmð, œper þegar hátt upp, sem hann heyrer ærkibyskupenn þat segia, at konungrenn samþyckte þi at byskuparner vere bannzsætter: „Auvi, auvi, seger hann, huat seger þu? Vheyrileg odygð ok odœmelegh suiksæmd er þetta, sem þu seger upp a konungenn, at hann munde gefa þer orlof til þess at bannsætia byskupana sina vine ok hina kerazto kumpana, eþa hann munde lofa þér, at reka þa sua ranglega af sinum sœmþum uttan alla sanna sok, er við varo uigslu sunar hans. Sannlega kom honum þetta huarke i hugh ne i hiarta, at hann uillde þetta mæla þi siðr gera, hitt er helldr sannara, at þu

---

in festo beatæ Mariæ Magdalenæ, reformata inter nos pace, in pristinam gratiam me recepissem, et super iniuriis et violentiis mihi meisque illatis, maxime vero super episcopis, qui in matris suæ Cantuariensis Ecclesiæ despectum, quod mei erat officii usurpare non timuerunt, querimoniam apud ipsum deposuissem, ille sua gratia ut a domino papa iuris et æqui vindictam qualemcunque possem impetrare concessit, adeo ut non solum ad consensum inclinari, sed etiam spondere mihi dignaretur auxilium."

Exclamans autem Reginaldus, tam facetæ curialitatis vacuus, quam furore plenus, inquit: „Audi, quid est tu dicis? Inexemplificata et inaudita proditio: si dominus rex episcopos suos excommunicandi vel suspendendi tibi contulisset licentiam, qui præcepto suo filii sui coronationi interfuere. Porro nunquam ei in mentem venit.

uæizt þek sialfan uera upphafsmann mikils fals ok fullkominnar flǽrðar viðr varn herra konungenn, er slikum suikum lygr a hann.

„Reinalldr, Ræinalldr, seger ærkibyskupenn, meðr engu mote vil ek nockorskonar suiksemðar fleck fœra upp a konungenn. En þat er morghum mannum kunnekt, at váár rááð ok rœður, sem friðr var formeraðr meðr[1] samðre sǽtt millem konungsens ok kirkiunnar oc min, foru æcke sua leynilega, at æige vissi þat oc heyrðe marger virðuleger oc agǽter mænn, ærkibyskupar, lioðbyskupar, klærkar oc klaustramænn, ok her meðr fimm hundrað riddara, er við voru oc upp a þætta heyrðo, ok sialfr þu, sira Ræinalldr, vart oc þar." Vuin sannlæiksens suarar oc seger: „Ecke var ek þar nérre, ok af þi sa ek enga þessa lute. Ecke heyrða ek ok þat, er þu seger ifra." Sæm hann riddarenn neitar sek þar hafa við verit, suarar hinn sæle Thomas honum sua mælande: „Jaur, seger hann, guð þat væit, at ek em uruggr um þat, at ek sa þek þar." En Reinalldr suerr um ænn, seger sek þar meðr engo mote veret hafa: „oc þat er undarlekt oc æige minnr uheyrelekt, at þu seger konungenn hafa sua suikit sina sanna vine, gerande hann sva at falsara oc fullum suikara. Ma þer þetta meðr engo mote þolaz, ok æige vilium ver lengr þola þer, er hans mænn erum truer oc trauster."

[1] semeðr *Cd.*

Te vero immensi mali noveris auctorem, qui dominum nostrum regem tali proditione insimulas."

Archiepiscopus inquit: „Reginalde, Reginalde, nequaquam regem proditionis accuso. Verumtamen reformata inter nos concordia, et habitæ inter nos conventiones nequaquam ita latenter factæ sunt, quoniam archiepiscopi, episcopi, viri multi sublimes, viri valde religiosi, quingenti etiam et eo amplius milites eis interfuerint, easque audierint. Sed et tu ipse, domine Reginalde, interfuisti." Respondit veritatis inimicus, et dixit: „Vere neque ibi præsens adfui, nec hæc vidi, vel audivi." Sanctus autem, utpote tam in verbo quam in voce temperatissimus, suppliciter et simpliciter affirmans ait: „Immo Deus scit; certus sum enim, quia te viderim ibi." At ille rursus, quod ibi non fuisset peierando, seque peierando inficiatus ait: „Mirum est et inauditum, quod domino nostro regi tantæ proditionis notam imponis. Nec hoc poterit de te ullatenus sustinere, nec nos, qui homines eius sumus fideles, ulterius sustinebimus."

Sæm Ræinalldr hefer sua sagt, œpa þæir upp aller i sænn riddararner meðr hotvm oc heruilego akalle, sveriande við guðs sonar sáár ok suiða, at þæir hafa honum allz oflænge þolat sin rangynde. Af sialfra sinna ræiðe væx þæim nu sva mikil œþe, at þæir sturla sialfra sinna hugh oc hiortu, oc af þi mæla þæir viðr hann margfallldlegha folsko af nogre illzko, laðande brigzlum a brigðzle oc ognarorþum a hæitan. En guðs maðr er æige at æins er nu til þæss buenn at þola brigzle oc heyra þæirra hót, nema iamnvæl at gefa sinn hals oc hofuð fuslega under þæirra suerþ, kirkiunne til friðar oc frælsis, hefer sek hofsamlega mote þæirra vanstilltre akæfð, þi at hann minnez þess, sem hinn vise seger: Sem ræiðen œsez, vægh hænne rasande. Sua gerer oc þesse hinn goðe guðs maðr, hefer sek hofsamlegha mote þæirra vanstilltre akæfð, suarar stillilegha meðr linvm ok liosum orðum: „Siþan ek kom hæim i land, seger hann, meðr miskunn guðs oc konungsens friðe, þolða ek i nogh yfrit morg hót meðr berum brigzlum oc marghattaðum skammum oc skaðum. Mænn miner voru hervilegha meðr forze tækner oc haþulega halldner, en sino goðs gersamlegha rænter, hæstar miner varo ok haþulega spillter, er Robert af Broch fœllte hoggande þæirra rófur, Ranulf af Broch tok oc fong min oc meðr forze hællt, þau hin somu sem Hæinrekr konungr let fyri svnnan sio i friðe fara hæim til Ænglandz. Her meðr em ek ok angraðr af minum fiandmannum meðr morghum harþum (orðum), meðr brigzlum ok berum meingerþum, allt at æino at minn

---

Exclamaverunt autem tunc et alii milites, in minas easdem prorumpentes, per plagas Dei iterum atque iterum iurantes, quod eum supra modum sustinuissent. Turbati sunt igitur insipientes corde, et iniquitatem in excelso locuti, convicia conviciis, minas minis accumulant. Vir autem Domini, qui non solum minis et conviciis venerat affligi, sed et caput gladiis pro tuenda libertate ecclesiæ libenter exponere, iuxta illud ethici, Dum furor in cursu est, currenti cede furori, mitius respondit dicens: „Ex quo in fines istos cum Dei regisque plenaria pace per ipsius conductum deveni, multas satis comminationes, multa opprobria, multa damna sustinui. Verbi gratia, de hominibus meis captis, et rebus eorum violenter ablatis; de equis meis, quos Robertus de Broc mutilavit cauda; de vinis meis, quæ Ranulphus de Broc violenter detinuit, quæ etiam dominus rex per medium terræ suæ transmarinæ deduci fecit in Angliam. Aliis etiam iniuriis et opprobriis multis affectus sum, cum dominus noster rex

herra konungrenn hafe sænt mænn til unga konungs meðr bræfum, i huerium er þat var boþet, at ek oc miner mænn skylldim hueruitna frið hafa. Ok nu ofan a þætta allt iafnsaman komu þer at ogna mer. Vitið at mer þicker slįkt harðla þungt at þola af yðr."

Ræinalldr suarar: „Ef nackorr hefer þer rangt gort eþa þek i nackoru angrað, hui kerðer þu þat fyri engum manne? Hæfðer þu þat kért oc kunnekt gort, þa mvnder þu þat hafa þegar fængit oll þin rettynde." „Fyri huerium skyllda æk kéra mek?" seger ærkibyskupenn. „Fyri unga konunge", seger Ræinalldr. „Vin, seger ærkibyskupenn, i nog hefe ek kért. i nog hefi ek skyrt, huilikum mæingerþum er ek hefe længe veret mœddr. Yfrit længe hæfe ek oc bæizt bóta, en ængar fængit. Vmframm þetta ero mer ænn daglega margar mæingerðer væittar, ok sua margfalldlegha em ek enn angraðr ok rygðr meðr rangyndum minna fiandmanna, ok sua margar kerslur oc kueinkaner minna fatœkra manna heyraz minum eyrum nétr oc dagha, at til serhuerra nauðsynia fér ek æige funnet sendiboða. En þo at ek hyle mitt angr eige længr, ok kæra ek meðr noghum sannyndum, þa man ek ecke fa þi hælldr af minum rettyndum, þi at unge konungr oc hans ráád gera sua oll sin ráád, sem gamle konungr seger fyrer, oc ecke ráád gera þæir honum ospurðum. Bannat er mer oc at gera menn mina suðr um sio til konungsens

---

filio suo regi tam per brevia, quam nunciorum viva voce mandaverit atque præceperit mihi meisque firmam pacem haberi. Et super omnia hæc mihi comminari venistis. Noveritis quia talia valde moleste fero."

Reginaldus ad hæc: „Si quis aliquid forte præsumpserit, quod in tuam videbatur redundare iniuriam, quare non illud exposuisti, et quidquid ius dictaret aut ratio, reportasses?" Archiepiscopus inquit: „Apud quem querelam meam deponerem?" Et satelles: „Apud regem cismarinum." Archiepiscopus inquit: „Amice, satis conquestus sum, satis illatas mihi iniurias exposui, satis ad satisfactionem impetrandam incassum laboravi. Præterea tot mihi in dies cumulantur iniuriæ, tot et tam tædiosis malis affligor, tot in auribus meis tam noctibus quam diebus pauperum meorum hominum resonant querimoniæ, quod ad singulas necessitates singulos nequeam nuncios invenire. Sed et iniurias meas quamvis exposuero, iuris mihi et rationis beneficium denegabitur. Rex enim cismarinus, eiusque iustitiæ, ex domini regis in finibus transmarinis commorantis pendentes

at flytia mitt mal fyri honum. Af þi er miok illa við mik gort. En nu af þui at ek fær huarke her ne þar nockorskonar rettyndi fyre fundet, þa man ek sua heþan ifra framm fara, sem æinn ærkibyskupenn ma ok hann a at gera, fyri engum dauðleghum manne min rettynde uppgæfande, ne heðan ifra fyre nockorum af rettum vægh vikiande."

Heyrðo þesso ærkibyskupsens orðe, kallar æinn þæirra hátt: „Hæitan, hæitan, seger hann, eþa huat, mantu æige forboða allt landet, en bannsætia alla oss?" Annarr suarar: „Guð se mer sua hollr, seger hann, þat man alldre verþa, þui at aflaga[1] hefer hann (marga) aðr bannsetta." I þesso laupa þæir upp aller meðr horðum orþum ok berum brigzlum viðr hinn sæla Thomas i sua mikille ræiðe ok œþe, at nesta ganga þæir af vitino af sino rase oc raðleysi, sem synaz ma a þæirra latœþe. Þi at þæir mega sinar hendr meðr engo mote kyrrar hafa, nema kasta armlæggiunum fast, snarande hærui-legha glovana, er þæir i hondum hafa, synande sua a ser sonn mork sinnar œþe, huartueggia meðr ollu likamlegu viðrbragðe sem mæðr akaflegho kalle ok reðelego hareyste. Ok af þæirra orðarugle ok hareyste ma nu æige skiluislegha skilia, huilikum (orðum) er huerr þæirra kastar nu upp a ærkibyskupenn, aller mæla þæir bæþe mart ok illt viðr hann.

[1] aflage *Cd.*

---

consilio, nihil eo faciunt inconsulto. Mihi iuris et æquitatis, meis transfretandi et regem adeundi copia denegatur. Unde et male nimis mecum agitur. Verum ex quo nec hinc nec illinc recti quidquam seu iustitiæ invenio, ego qualem potest et debet archiepiscopus ex-ercebo, pro nullo mortalium id dimissurus."

Ad hanc vocem unus illorum exclamavit: „Minæ, minæ, etiamne totam terram interdicto subiicies, et nos omnes excommunicabis?" Et alius: „Sic mihi Deus sit propitius, nequaquam id efficiet, multos supra modum in anathematis vincula coniecit." Illis igitur exsilien-tibus, et iræ et conviciis frena laxantibus, chirothecas contorquenti-bus, brachia furiose iactantibus, et tam gestibus corporum quam vehementia clamorum manifesta insaniæ indicia dantibus, archiepis-copus etiam surrexit. Jam vero præ nimietate tumultus et confu-sione nemo facile noverat discernere, quæ verborum venena quisque illorum in christum Domini spargeret.

En um siþer sem þæir hafa sua miok længe lateð, snvaz þæir til munkanna[1], er viðr ero, meðr þæssum orþum: „Ver bioðum yðr af vars herra konungsens halfo, at þer varðvæitið þenna mann ærkibyskupenn vandlega, ok geymit hans, sva at hann komez æige fra yðr, þar til er þer læiðet hann framm, þa er konungenum likar, ok hann lætr hans kræfia af yðr.“ Enn er þæir mæla þetta miok þrátt viðr munkana, ok þæim verðr æcke a munne sælugum, suarar milldr faðer riddarunum fire sina sunu: „Huat er þetta, er þer seget? Hygge þer, at ek vilia flyia? Nei, seger hann, eige fyri konungenum ne nockorum oðrum lifande manna forða ek mer meðr flótta, þui at æige kom ek til þess hæim til minnar kirkio, at ek vilia þegar i stað fra hænne fara, hælldr fór ek fyri þi sem fyrst gat ek a hennar fund[2], at ek vil a hænnar náþum biða þess, er miner ofundarmænn vilia mer gera.“ „Sannlegha, segia riddararner, skalltu æige forðaz, þo at þu viler, oc ef þu villt, þa skalltu æige undan ganga.“ En þar er hinn sǽle Thomas tok til orðz, sem fyrr var sagt, at hann sagðe sek huarke skylldo flyia fyre konunge ne nockorum aðrum, þa mællte hann æige af kyndugu kappe konungenum til smaanar, hælldr mællte hann þat meðr æinfalldre rœþu af sialfs sins hugprýðe ok þæirre hugarens obrigðilegre staðfeste, er hann hafðe i sino brioste meðr guðs vilia, ok at ollum epterkomandum heyrande hans staðfesto mætte hann verþa til virþulegs epterdœmes.

Enn er riddararner ganga vt meðr harke ok hærvilego hareyste, með brigzlum oc hæitan udœmelegre, þa stændr hinn sǽle Thomas

[1] munkuna *Cd.* [2] fond *Cd.*

Tandem vero filii Belial ad monachos, qui forte aderant, conversi, his eos verbis in proprium et totius patriæ patrem armare, casso licet labore, conati sunt: „Ex parte domini regis præcipimus vobis, ut hunc hominem, ne quoquam divertat, diligenter custodiatis, rursus illum regi, cum ei placitum fuerit, repræsentaturi. Eundemque sermonem iterum iterumque replicantibus respondit pius pater pro filiis: „Quid est hoc? Numquid me fuga labi velle putatis? Nec pro rege, nec pro aliquo viventium fugam inibo. Non veni ut fugerem, sed ut grassantium rabiem et impiorum malitiam exspectem.“ „Vere, inquiunt satellites, vere, volente Deo, non effugies.“ Nec administraverat verbum istud viro sanctissimo in regis despectum inflata superbia, sed in virtutis exemplum fundata in Christo perfectaque constantia.

Illis itaque in tumultu maximo et contumeliis egredientibus,

ærkibyskup upp ok fylger þæim allt til hærbergisdyranna, kallande a Huga af Morevil, er sakar ættar vére æige uliklegt, at mæire skynsæmðar mynde vera en þæir aðrer, biðr hann aptr snua ok tala viðr sek. En af þi at hann fér nu varla styrt (ser) fyri œþe sinnar reiðe, sem aller þæir[1], þa gæfr hann ængan gaum at ærkibyskups-ens orþum. Af þi snyr hann aptr ok sættz i sitt (sæte), kerande fyre þæim munkunum ok klærkum af þessum konungsens boðskap, er riddararner hofðu framm boret. Sua kérer hann ok eige siðr fyre þæim af þæim mæingerðum, er riddararner hofðu væitt[2] honum meðr sinum orþum. Sem ærkibyskupenn hefer sva kært sek um stund fyri þæim, svarar honum æinn af sialfs hans klærkum mæistare Jon af Sarisber vitr maðr, sniallr ok mikell klærkr, guðréddr ok ælskande guð: „Sira minn, seger hann, vndarlegt er þat, at þer vilet ænskis mannz raað viðr hafa, eþa huerr nauðsynia(kostr) var yðr a, sua mikils hattar manne, at standa upp ok fylgia þæim allt framm til herbergissdyranna, þæirra œþe oc ofsa til frammœsengar ok mikils aauka? Mynde æige likare hafa veret, at hafa aðr teket ráád af þessum, er viðr ero, ok hafa suarað þæim meðr linare orþum, er yðr vilia allt þat illt, er þæir mego gera, œsande yðarn hugh til reiðe, at þer mælltið nackor orð i yðarre bréþe, er þæir gæte yðr siþan

[1] aller *tilf. Cd.* [2] hofðo *tilf. Cd.*

---

plurimumque comminantibus, secutus est eos archiepiscopus usque ad ostium thalami, Hugonem de Morevilla, qui cæteris sicut nobilitate generis, ita et virtute rationis debebat præeminere, ut secum reversus loqueretur, inclamitans. Verum illo, reliquisque, utpote qui iam se ipsos præ furore capere non poterant, cum superbia et indignatione abeuntibus, reversus vir Domini resedit, et de huiusmodi regis mandatis, ac satellitum contumeliosis verbis coram suis conquestus est. Unus autem clericorum suorum, videlicet magister Joannes Saresberiæ, vir litterarum multarum, eloquentiæ magnæ, profundique consilii, et quod his maius est, in Dei timore et amore fundatus, conquerenti tale dedit responsum: „Domine, inquit, res nimis admirabilis est, quod nullius admittis consilium. Et quæ necessitas fuit tantæ excellentiæ viro ad ampliorem malignorum illorum exacerbationem surgere, et post eos ad ostium usque procedere? Nonne satius esset, communicato cum his, qui præsentes sunt, consilio, mitius eis dedisse responsum, qui tibi quidquid possunt machinantur mali, et ut te ad iracundiam provocatum in sermone saltem,

sakar gefet af sialfs yðars orþum.“ En hinn sæle Thomas, er fyre rettléte kirkiunnar ok klærkunum til frælsis oc friðar girniz nu til dauþans, sem anauðegr maðr til sélo ok náþa, suarar honum sua: „Gort er allt rááð, ek ueit væl, huat ek skal gera.“ Meistare Jon suarar: „Guð gæfe gott rááð.“

XIV.

Riddararner ganga nu út a garðenn meðr micklum skunda til sinna felaga, er sek hofðu meðr þæim saman bundet at dreþa Thomas erkibyskup, ok herklæðaz þegar. En siþan sem þæir ero uepnder, snuaz þæir þegar upp a ærkibyskupsens herbærge meðr berum suerþum oc bitrum bulæxum, meðr arbystum ok tuiæggiaþum tolum oc aðrum lystulegum vopnum, til þess funnum, at þæir leme lasa en hogge hurðer, oc briote sua ærkibyskupsens herberge, at enge hindran hallde þæim aptr, at þæir leiþi æige fyrihugsaþan glœp til þæirra lykta, sem þæim til lyster. Nockorer af ærkibyskupsens monnum, er við þetta ero stadder, renna þegar, sem þæir sia ok skilia, huat er þesser vilia, meðr mikille akæfð ok kalle til ærkibyskupsens, sua sægiande: „Sira, sira, segia þæir, hærklæðaz riddararner nu.“ Thomas ærkibyskup suarar: „Huat skaþar þat?“

Fyrr næfndr Robert af Broch, sun glatanarennar, einn hinn illuiliafusazte, er nu meðr þessum sinum boluaþum sambandzmonnum,

---

capiant?“ Sanctus autem, qui pro iustitia et libertate ecclesiæ ad mortis angustias, tanquam ad quietis delicias suspirabat, inquit: „Consilium iam totum acceptum est. Novi satis quid agere debeam.“ Et magister Joannes: „Utinam, annuente Deo, bonum sit!“

XIV.

Quomodo milites se armaverint.

Egressi igitur milites profani, et ad socios et complices suos in curiam accelerantes, et se velocius armantes, reversi sunt in loricis, cum gladiis et securibus, arcubus et sagittis, et bisacutis, et cæteris instrumentis, vel ad seras et ostia demolienda, vel ad excogitatum flagitium mancipandum effectui. Præcurrentes vero aliqui ad archiepiscopum clamabant: „Domine, domine, armant se.“ At ille: „Quæ cura? sinite armare.“

Erat in detestanda illorum societate perditionis ille filius Robertus de Broc, quem, ut diximus, propter scelerum suorum enormita-

sa hinn[1] same, er Thomas ærkibyskup bannsætte a sialfan ioladaghenn, skiliande hann fra ollu samneyte allra kristinna manna saker sinna udœmelegra illgerþa. Hann Robert gengr nu fyri þæim, þi at honum uurðu oll gong oc gradur kunnegar a garþenum, þann tima er hann hellt ærkibyskupsens stolenn i sino uallde af sinum herra Ranulfe af Broch. En þat uar allan þann tima, er hinn sæle Thomas ærkibyskup var i útlægðenne. Riddararner skunda nu til hallardyranna, þi at þæir uilia þar giarna inn komaz ok ganga sua or hollenne framm i herberge ærkibyskupsens. En þæir er fyri ero uerþa fyrre at bragðe oc stræengia þa ute. Sem þæir komaz ecke i hollina, leiðer Robert af Broch þa þar til, er gradur nockorar leynilegar liggia af erkibyskupsens herbergium niðr i grasgarð nockorn. Múr þann er uerðr fyri þæim briota þæir, gerande sua mikenn glugg a honum, sem þæir mege i giognum hann ganga. Sem þæir ero i giognum hann komner, uerþa fyre þæim laundyrr nockorar. Þar ganga þæir inn skundande sua framm um klaustreð til kirkiunnar.

Enn er erkibyskupsens mænn uerþa uið uarer, huat er riddar(ar)ner hafaz at, þa laupa nockorer af þæim meðr akæfð til sialfs hans, kallande ok hann mikilega biðiande, at hann flye ok forðe ser meðr flotta. Þa fa þæir hann huarke or stað fœrt ne hans huga rœrt, þi at honum virðez ecke uera uesælegra oc verr uera faranda, en flyia sina fiand(mænn) ok þora eige at þola dauða fyri guðs nafne. Af þi gæfr hann þæirra orþum engan gaum, nema sitr æcke þi siðr

[1] sa *tilf. Cd.*

---

tem die natalis Domini anathematizatum, a communione fidelium præsciderat vir sanctus, qui introitus et exitus curiæ noverat universos, utpote qui dum exularet archiepiscopus, sub domino suo Randulpho de Broc totius archiepiscopatus habuerat custodiam. Dum igitur ostium aulæ occupare festinarent, præcaventibus famulis exclusi sunt. Cumque ostio clauso et obiectis obicibus, prorsus eis denegatus esset introitus, ducatu præfati Roberti ad gradus quosdam secretiores, per quos de thalamo exteriori in pomœrium erat descensus, quantocius diverterunt, proximaque fenestra demolita, etiam ostium reserarunt.

Cumque fortissimo Dei athletæ a præcurrentibus famulis undique acclamatum esset, ut fugeret, ille, cui nihil vilius erat quam mortem timere pro Christo, nec loco nec animo motus est. Instantibus etiam tam clericis quam monachis, et oppido illum ad fugam

uskelfðr i hugh meðr stoðugu hiarta, meðr þæim ecke eigande, er þann einn tima standa i guðlegum uerkum, sem þæir ero af sinum fiandmonnum huarke hriaþer ne rekner, en þegar, sem þæir uerþa firi sinna feandmanna ofsokn oc hatre, oc þæim kæmr nockor raun at hondum, þa snuaz þæir þegar af sino oþorane fra þi goðs, er þæir aðr gerþu. Klærkar oc munkar, er meðr ærkibyskupenum ero, biðia hann flyia oc forða ser sua. En af þui at þæir fa þat æige af honum, þa ganga munkarner til þæirra klaustradyra, er til kirkiudyranna uita, oc briota upp. En siþan kosta þæir, huat er þæir gæta at gort, at koma sinum fæðr til kirkiunnar, nauðgande hann nesta til, sœmelega þo at huaro firi honum til þess finnande, at hann se sua gerande, sem þæir ero honum aæggiande, segia komenn uera þann tima, er hann hœfe aptansong at syngia, oc giallde guðe i hæilagre kirkio sina skylldo.

Sem heilagr maðr guðs uikr sinum huga epter þæirra fortolum ok vilia, þa minnez hann þessarra guðs sonar orþa oc boðorða, er hann ser i brioste bar alla gotu andlegha ok sua segia: „Sa er epter mer uill koma, seger guðs son, ok meðr mer eiliflegha vera, neitæ hann sialfan sek, en take sinn kross oc fylge mer.“ Sua gerer Thomas ærkibyskup nu, þi at hann lætr nu bera kross fyre ser. Hann stændr nu upp ok gængr ut af hærbergino. En munkarner oc klærkarner hafa þegar hændr a honum, skylldande hann til at skunda til kirkiunnar, þi at driugum dragha þæir hann með ser. En hann sætr fót fyri fot, huat er hann gætr, oc gerer þui siðr ganga, sem þæir nauðga hann mæirr til at skunda, sua sem honum þicki þat uera full skomm, at hann flye sina fiandmenn. Sem þæir faz uiðr hann

---

hortantibus, nihilominus sedebat intrepidus, nesciens cum his, qui ad tempus credunt, in tempore tentationis recedere. Monachi vero, qui forte pauci aderant, seram ostii, quod ad ecclesiam per claustrum ducebat, confringentes, patrem suum, licet invitum, educere satagebant, honestiorem ei discedendi causam proponentes, horam videlicet esse, qua eum in ecclesia vespertinas laudes oporteret exsolvere.

Tunc sanctus, Dominicum illud præceptum etiam ad litteram non immemor observare: „Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me“, crucem præferri sibi præcepit. Egressus autem cum a commeantibus accelerare cogeretur, quasi fugam erubescens gradum fixit. Instantibus autem nihilominus monachis, et ut procederet oppido compellentibus, sive quia

einkannlegha munkarner at koma honum i kirkiuna, at hann forðe ser sua, suarar hann þæim sua miok optlega epterspyriande, huar um er þæir lata sua, þi at hann þickez hafa mycklo usœmelegra hátt a sinne gongu, en hann var van, ok i annan stað uill hann hugga sina menn, styrkiande þæirra hugh oc hiortu með þessum orþum: „Huat er þetta? seger hann, huat réðez þer?“ Sem þeir koma til klaustradyranna, komaz þæir þar æcke framm, þi at dyrren ero lǽst, en lyckillenn finnz ecke, ænda fa þæir oc eige broteð upp hurðena, þui at þæir hafa enge þau tol, er þar til heyre, en þo faz þæir viðr um stund, en fa æcke at gort. Sem þæir i micklum kurhuga fáz viðr at koma upp dyrunum, koma þar farande tueir kiallaramenn af garþenum, Rikarðr ok Vilelmr, er þæir heyra hark oc hareyste hærklæddra manna, ok rifa fra lasenn meðr ollum skunda, lukande sua upp dyrunum fyri erkibyskupinum. Tueir sueinar hofðu oc komet laupande i kirkiuna, þegar i fyrsto sem riddararner liopu meðr ópe oc herlaupe um garðenn, þann tima sem brœðr sungu aptansong, þæir er mæirr sogðu þæim riddaranna tiltœke með fælmt en fullum orþum.

XV.

Svngnum aptansaungenum, hafaz brœðr a bœnum uiðr, sem þæir heyra, at herklædder mænn laupa um klaustreð, en aðrer laupa, uikia ser her ok huar ut af. Ero þæir oc einer af þæim, er erkibyskupenum vilia giarna uiðr hialpa, sem marka ma af orþum þess,

---

irreverentius solito, sive ut suos confirmaret et consolaretur, hæc eis verba sæpius replicabat: „Quid est hoc, domini, quid formidatis?“ Cumque ad ostium claustri appropinquassent, et nec illud confringere possent, nec clavem præ manibus haberent, ecce cellerarii duo Cantuariensis ecclesiæ, Richardus et Wilhelmus, qui audito tumultu et collisione armorum per viam claustri illo properabant, ostium idem, avulsa sera, venienti archiepiscopo patefecerunt. Præcurrerant iam per medium fratrum vesperas cantantium duo pueri, plus terrore quam voce hostilem invasionem nunciantes.

XV.

De ingressu archiepiscopi in ecclesiam.

Audito igitur armatorum superventu, quidam ex fratribus ad orationem adhuc persistebant, quidam timentes diverticula petebant.

er ut gængr af kirkiunne mote sinum herra Thomase erkibyskupe ok seger sua til hans: „Gack inn, faðer, seger hann, gack inn, ok uer her i hia oss, at uér krunimz sua eilifre dyrðar krunu i life eilifo aller samt, sem uer þolum nu aller samt þrautina, þi at af þinne frauero aukaz oss uesolð, en af þinne hiauero hafum ver margfalldlegha huggan.“ Hinn sæle Thomas er nu komenn at kirki(o)dyrunum, andsuarande brœðrunum[1] sua: „Fareð, brœðr, seger hann, oc fyllet yðart guðlekt æmbætte.“

Sem hann nemr stað uiðr kirkiodyrren, mæler hann sua til munkanna, er hallda hurðenne, til þess at þæir strenge dyrren þegar aptr, sem hann kemr i kirkiuna: „Sua lenge, seger hann, sem þer hafet hændr a hurþenne, kæmr ek æige innan dyra.“ Sem munkarner heyra þetta, ryma þæir þegar fra dyrunum. En hann gengr i kirkiodyrren oc stændr a þreskelldinum um stund, rekande brott fra kirkiunne alla leikmænn, er at honum þyrpaz, sua sem þæir hygge, at nockorr sa atburðr man skiott uerþa, er þæim man syne þickia til uera, sua segiande: „Huat ræðez, seger hann, folk þætta?“ Honum er suarað: „Hærklædda menn ræðumz ver, segia þæir, þa er nu fara her at oss i klaustranum meðr micklo harke oc hareyste.“ Hinn sæle Thomas mæler: „Ek uil fara mote þæim oc mœta þæim sua.“ Enn er brœðrnær lata hann eige na at fara, sem hann til fyser, ut af kirkiunne mote sinum ouinum, þa færr hann um stund ræikande i kirkiodyrunum. En brœðrner biðia hann inn ganga oc innar i korenn ok sua þaþan i sancta sanctorum til heilags alltares, at þæir æire honum þar sakar uirþengar uiðr sua hæilagan stað, en hann uill[2] eige þat.

[1] brœðrenum *Cd.* [2] þ' *tilf. Cd.*

Quibusdam vero subvenire volentibus, exivit quidam ex fratribus dicens: „Ingredere, pater, ingredere, mane nobiscum, ut si necesse est una compatiamur et glorificemur. Exanimatos absentiâ tuâ præsentia consoletur.“ Respondit: „Ite, divinæ servitutis pensum implete.“

Et subsistens ad ostium inquit: „Quamdiu tenebitis introitum, non introibo.“ Cedentibus illis ingressus monasterium substitit in limine, repellensque populares circa se quasi ad spectaculum constipatos, inquit: „Quidnam metuit gens ista?“ Responsum est: „Armatos in claustro.“ „Ad ipsos, ait, exeo.“ Prohibentibus autem fratribus eum exire, cœpit circa limen obversari, et cum procedere moneretur et ad sancta sanctorum se conferre, ut deferretur ei ex reverentia loci, non acquievit.

Sem klærkunum gætz æige at, er þæir sea, at þæir koma honum hverge or þæim stað, er hann vill standa i, þa uerðr af þæirra okuirleik nockorr sua þyss, þui at sumer af brœðrum laupa til, gripande iarnlokur þær, er kirkiuna matte aptr strengia meðr, þi at giarna uilia þæir byrgia hana, sem bæzt kunna þæir. Enn er hinn sæle Thomas ærkibyskup ser þætta, mæler hann til munkanna: „Faret brott, seger hann, litilhugaþer, en lateð blinda oc væsla œþaz i sinne bræðe." Ok enn meler hann til allra iamnsaman klærka ok munka, er i hia honum standa: „Ek byð yðr, seger hann, fyri krapt lyðnennar, at þer byrgit æige aptr dyrr kirkiunnar, þi at æige samer at gera herkastala af kirkio." Vppgefnum aptansongenum ganga nockorer af brœðrum meðr skyndingo uttar af korenum, takande sinn sœta herra hondum hinn sæla Thomas ærkibyskup, oc læiða hann nær nauðgan inn i kirkiuna meðr ser, kastande aptr kirkiuhurþenne, at þæir strænge sem skiotaz úte þa, sem ærkibyskupsens life epter læita. Enn er hinn sæle Thomas ærkibyskup ser þetta, snyz hann meðr allum skunda at luka upp kirkiudyrunum, biðr þa fra ryma, er honum likar sua, en sina menn, er nu ero miok haskasamlegha stadder, þi likaz sem þæir se nær i uarga munne, drægr hann meðr sinum hæilaghum hondum inn i kirkiuna sua mælande: „Inn þer sem skiotaz", gerande sek guðs syne likan i geymslu sinna suna, at hann mæge meðr varum herra sua segia: „Enge fyriforsk af þæim, er þu fækt mer at geyma."

Munkarner meðr klærkunum, sem þæir sea, at hann uill i kirkiudyrunum viðr hafaz, taka þæir hann um siþer með forze oc fœra

---

Tumultuantibus interea clericis, quibusdamque fratribus vectem ferreum obducentibus inquit: „Abite, pusillanimes, sine miseros et cœcos delirare; præcipimus in virtute obedientiæ, ne ostium claudatis, non enim decet ecclesiam incastellari." Omissis igitur vesperis accurrunt quidam monachorum, pastoremque suum, licet renitentem, introducentes, clausis ecclesiæ valvis hostes festinant excludere. Regressus autem pater sanctus quantocius increpabat eos dicens: „Dimittite meos intrare." Et accurrens ostium aperuit, et hos et illos a valvis removens, suos qui deforis luporum morsibus relicti fuerant sacratissimis manibus suis trahebat in ecclesiam, dicens: „Introite, introite citius." Ut dicere posset cum Domino: „Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam."

Tandem vero filiorum suorum instantia violenter inde abstractus, hostibus iam prope positis ostia patefacta reliquit, ne impedito illo-

hann meðr afle or dyrunum inn i kirkiuna. Vppsættum aðr dyrunum af sialfum honum, at hans dauðe dragez eige undan ne þæirra færð sæinkez, er hans lif vilia af honum taka, er nu ero nǽr komner at kirkiunne. Ok þi gerer hann sua, at hann væit sinn dauða afla manu ser æilifrar dyrðar, sem sialfr hann hafðe laungu aðr fyri sagt tvæim abotum um sina pinsl, at verþa munde, abotanum af Pontis oc abotanum af Vallelucenti, oc at hann munde i ki.kio dræpenn vera af sinum ovinum. Sagt hafðe hann þæim ok baðum, at hann munde fara hæim til Ænglandz, ok þo mæirr sakar þæirrar uitranar, er hann fækk i Franz af sinnę pinu oc dauþa, en sakar boðskapar herra pauans.

XVI.

Nv sem Thomas erkibyskup hefer sialfr upp sett kirkiodyrnar, en munkarner með klærkunum hafa meðr afle af slitet kirkiohurþenne fœrande hann meðr uallde innar[1] . . . .

[1] *Her mangler 1 Blad i Codex.*

---

rum itinere eius impediretur martyrium, quo se scierat et prædixerat futurum esse beatum. In finibus enim transmarinis adhuc positus duobus abbatibus, Pontiniaci scilicet et Vallis-Lucentis, sicut præscripsimus, passurum se esse martyrium, et in ecclesia occidendum manifeste prædixerat. Utrique etiam prædixerat in Angliam se esse iturum, non tam propter domini papæ præceptum, quam propter martyrii sui revelationem.

XVI.

De ingressu carnificum.

Valvis igitur apertis ecce lictores perscrutato palatio ecclesiæ, conglobati per claustra ruunt. Ex quibus tres in lævis secures, unus bisacutam deferebat, omnes vero in dextris gladios acutos vibrabant.

Et cum vir Domini illam mortis horam satis declinasse potuisset, si vellet, intrantibus in monasterium prædictis satellitibus, et aliis „Ubi est ille proditor?“, aliis „Ubi est archiepiscopus?“ vociferantibus, sciens sanctus in spiritu omnia, quæ ventura erant super eum, occurrit eis e gradibus, quorum aliquos iam conscenderant, vultu intrepido dicens: „Ecce ego non proditor, sed archiepiscopus“, Dominum videlicet imitatus, qui quærentibus se Judæis processit obviam, dicens: „Ego sum.“ Accedens autem primus illorum dixit

XVII.

Nv sem guðs maðr ser, at hans lifdaghum liðr fast, þar sem hans fiandmænn skaka sin suerþ nu yfer hans hofðe sem sua reiðer

---

sancto: „Fuge, mortuus es!" Ait sanctus: „Nequaquam fugiam." Sacrilegus autem satelles manu in eum coniecta, pileumque mucrone deiiciens, inquit: „Veni huc, captus es." At sanctus: „Non veniam, hic mihi facietis quæ facere vultis", palliique sui lasciniam de manu eius excussit. Quibus verbis sicarius repercussus duos vel tres passus resiluit, similis factus illis, qui in passione Domini, Domino dicente: „Ego sum", abierunt retro et ceciderunt in faciem suam.

Et ad alterum loricatum, quem gladio nudato appropinquare videbat, conversus dixit: „Quid est, Reginalde? Multa tibi contuli beneficia; et ad me in ecclesiam armatus accedis?" Nonne his verbis videbatur imitator Christi Christum exprimere Judæis dicentem: „Tanquam ad latronem exiistis cum gladiis et fustibus comprehendere me." Cui satelles spiritu furoris plenus inquit: „Jam scies; mortuus es. Impossibile enim est, ut amplius vivas." Respondit archiepiscopus non minori constantia verbi quam animi, quia (quod omnium martyrum pace ex animi mei sententia fidenter dixerim) nullus videtur isto constantior fuisse: „Et ego pro Deo meo paratus sum mori, et pro assertione iustitiæ et ecclesiæ libertate. Quod si caput meum quæritis, prohibeo ex parte omnipotentis Dei, et sub anathemate, ne cuiquam alii, sive monacho, sive clerico, sive laico, maiori vel minori, in aliquo noceatis, sed sint immunes a pœna sicut exstiterunt a causa; non enim illis, sed mihi imputandum est, si qui eorum laborantis ecclesiæ causam susceperunt, mortem libenter amplector, dummodo ecclesia in effusione mei sanguinis pacem consequatur et libertatem." Quis isto constantior, quis videtur in caritate ferventior? qui dum pro lege Dei sui persecutoribus se offerebat, in id solum sollicitus fuit, ne commissi sibi gregis in aliquo detrimentum pateretur. Verba eius nonne Christum exprimere videntur in passione dicentem: „Si me quæritis, sinite hos abire?" Alterum etiam militem, qui prius propinquaverat, manu mox apprehendens etiam per loricam tam valide excussit, quod ipsum fere ad pavimentum usque prostravit. Wilhelmus de Traci erat, sicut ipsemet postea de se confessus est.

XVII.

De martyrio et martyrii modo.

Videns vero vir Dei mortem sibi iam imminere in modum orantis

ok oþer, at þæir ero nu likare grimmum skynlausum dyrum en monnum, þa snyzt hann at allterino, þi sem nest honum er, ok neiger sitt heilaga hofuð mote allterino, þessor orð siðarst mælande: „Guðe oc sælle Marie oc hæilaghum patroniss þessarrar heilagrar kirkio ok hinum sæla Dionisio guðs pinslarvátt fæl ek mek a hende.“ Sem hann hefer sua sagt, leypr fram æinn af riddarunum, er meðr sinne hreyste vill afla ser a þænna háátt fiar oc frama, at hann reyne sitt suerð fyrstr i hofðe ærkibyskupenum, ok hœggr til hans meðr ollu afle. En hann hinn signaðe retter framm hofuðet. Suerþet tekr fyrst armlægg klærks nockors, oc fær hann saar mikit. En at hans se at goðu gætið ok vitat se, huerr hann hefer veret, þa hefer hann Eduarð Grim heitið af kastala Kantaby(rge). Enn er hann klærkrenn kenner sek særþan, dregr hann at ser hondena sem skiotaz, þi at hann kenner sek æige mega þola þunga hoggsens. Af þi kæmr hogget i hofuð erkibyskupenum, oc uerþr þui minna saret, sem hinum tekr mæirr klærkenum, ok af þi at hann fær ok sár af þesso hogge, þa tekr bloðet at renna i augu ok andlit erkibyskupenum.

En sa sem hogget hafðe, kallar þegar háre raust a sina felaga: „Hogget, hogget“, seger hann. Sem þetta heyra þæir, er a bœnum hofðuz viðr, flyia aller þegar at forða sér, þi eige ulikt sem guðspiallet seger: „Ek skal af slá hirðenn, ok manu þa sauðerner hiarþarennar dreifaz.“ Eige lætr guð litla ogn koma yfer alla þa, er við ero stadder þenna hinn ogurlegha atburð, nema hælldr sua mickla, at huerr

---

inclinavit caput, hæc novissima proferens verba: „Deo et beatæ Mariæ et sanctis huius ecclesiæ patronis, et beato martyri Dionysio commendo me ipsum et ecclesiæ causam.“ Accelerans igitur Ursides de primo ictu referre tropæum, et de festina proditione sua lucrum, prosiliit, et toto conamine suo capiti protenso vulnus inferre nitens, clerici cuiusdam brachio gladio grave vulnus inflixit. Cuius memoria ut in benedictione sit, nomen hic intersero, dictus videlicet nomine proprio Edwardus cognomento Grim, castello illo in Anglia, quod dicitur Cantebrige, oriundus. Clericus ille, cum se cæsum sentiret et pondus ictus sustinere non posset, confestim brachium retraxit. Et reliquum ictus in se pontificis caput excepit. Et iam sacer ille sanguis cœpit emanare per faciem.

Hic autem qui percusserat, exclamavit tanquam de victo hoste triumphans: „Percute, percute.“ Protinus quidam stantes adhuc ad orationem dispersi sunt, secundum illud evangelicum: „Percutiam

sem æinn staþugr maðr ma ogn oc aga af hafa. Enn er hann klærkrenn ræþez at fa fleire saren, þa vikr hann ser at alltare, þi er nest er ok marger af brœðrum ero fyri, þæir er þanneg hofðu fyri ræzlo saker flýt, en eige væit hann, huerr hann hefer sært. En huerr er klærkenum væitte saret, þa marku ver a þi, at Vilhialmr af Tráz sagþe sinum fælaghum siþan, at hann hæfðe hogget hond af Jone af Sarisbær, er þæir talaþu af þesso vanda verke millim sin, huat illt er huerr þæirra hafðe gort a guðs manne, gerande ser rósan af sinum guðrækilegha glœp i kastala Salltude epter dauþa erkibyskupsens, i huerium er þæir trakteraðo aðr, sem sagt var, af hans dauþa. Einn af brœðrum, er af sino huggœþe ok hiartapinu huarfar hia sinum sœta foður, fær hogg i hofuðet. En af þui at bœn heilaghs mannz auðlaðez þat, er hann bað, at engenn af hanns monnum tok dauþa utan sialfr hann, þa er þessor meðr flotu suerþe slegenn, sua at hann œrer viðr.

Hinn signaðe Thomas gæfande sek guðe fell a kne, sem hann feck hit fyrsta hogget, augunum meðr samtengðum hondum framme fyri ser til himinsens upplėttum, a þann hátt sem goþer menn biðiaz fyrir til guðs, offrande sua guðe sialfan sek lifande forn i mustere fyri heilagho alltare. Ok sua sem hann stendr sua meðr neigðo hofðe biðande annars hoggs, leypr framm annarr riddare ok

---

pastorem, et dispergentur oves gregis.“ Non enim levem omnibus timorem Dominus incussit, sed magnum, et qui posset cadere in quemvis etiam constantissimum. Timens autem clericus ille post vulnus vulnera, post gravia graviora, ad altare proximum divertit, quo plures ex fratribus vitæ metuentes confugerant, nescientes a quo percussus fuerat. Sed de auctore vulneris inde coniicimus, quod Wilhelmus de Traci cooperatoribus suis apud castrum Salwode, quantum quisque sævisset in martyrem referentibus, scelusque suum iactantibus, dixerit se etiam brachium Joannis Saresberiensis præcidisse. Sed et unus de fratribus, circa patrem studio compassionis obversatus, ictum pertulit. Verum oratio boni pastoris obtinuit, ut grege non diminuto, ipse solus occumberet. Unde plano gladii percussus caput attonitum reportavit.

Sentiens itaque sacerdos ille Altissimi, se ipsum Altissimo immolans, immolationem iam inchoatam, attollens in cœlum oculos, genu flexo et orantis modo iunctis ante se manibus, in templo ante altare, obtulit se ipsum hostiam vivam Deo. Et inclinato capite secundi

hœggr enn i hofuð honum. Enn er hann fǽr þetta sár, fellr hann fram a, rekkiande sek út meðr rettum likame til iarðarennar, framfallenn sua sem til bœnar. Þisa nest leypr fram hinn þriðe riddare hoggande meðr þi mote til hofuðs erkibyskupenum, at hann sueipar til suerþino sniðande mikinn þora krununnar af honum, aukande sua hit fyrsta saret. Hinn fiorðe riddarenn, sem hann er um stund frammeggiaðr af einum þæirra ok fast hattaðr til, at hann freste eige lengr at hogga, leypr hann fram reiðande suerþit meðr aullu afle, ok hœggr i þat sama sar, sem hiner hofðu aðr hogget, sua hart, at marmaragolfeno tekr, ok brestr suerþet i tua lute, fellr hinn fremre lutr suerþzens a golfet, en hann kasta(r) hinum eptra þar til, ok sua liggia baþer epter, klærkunum ok kirkiunne til minnes. En huat er þessor suerþzbrot hafa at merkia, þa virðez sua goþum monnum ok vitrum, at þau hafe at þyða niðrkast ovinsamlegs valldz, er kirkiunnar fiandmenn fengo i dauþa ok dreyra þessa dyra guðs astvinar. En sua miket guðzreiðisverk sem þesser hofðu a guðs manne gort, þa nœgez þæim þo æige, er siþarst vinn a honum, nema hann gerer ok þetta meðr, sem faheyrt er annat slikt ok ogorlekt er ifra at segia, hann steyter suerþino ofan i þat heilaga hofuð, er þæir hofðu aðr mikenn þora haussens af slegit, sem erkibyskupenn liggr nu dauðr fyri honum, ok rœrir þann heilagha heila i hofðeno meðr suerþino, er skambragz gerer margan mann heilan, dreifande honum meðr diofulegre œþe oc hatrsamlegre hermð um kirkiogolfet, kallande hátt a sina glœpafulla kumpana, sua segiande: „Dauðr er hann,

---

vulneris præstolabatur adventum. Secundo vero vulnere capiti eius inflicto, recto corpore quasi ad orationem prostratus in terram corruit. Tertius autem plurimam testæ portionem amputando vulnus præcedens horribiliter ampliavit. Quartus autem ab uno eorum quod feiire tardaret correptus, in idem vulnus in manu gladium vibravit, gladioque in pavimento marmoreo confracto, tam cuspidem, quam gladii sui capulum reliquit ecclesiæ. Satisque veritati congruum esse videretur, quod non nihil res ista portenderit. Quid enim gladii adversariorum confractio, nisi potestatis adversæ deiectionem veram, et triumphaturæ per sanguinem martyris ecclesiæ signare videtur victoriam? Nec sufficere videbatur eidem filio Satanæ in Dei sacerdotem tantum perpetrasse flagitium, nisi etiam, quod dictu horribile est, iniecto in sanctissimum caput eius gladio, iam defuncto cerebrum eiiceret, et per pavimentum crudelissime spargeret, sceleris eiusdem

brott uer heþan sem skiotaz.“ Af þessum hans orþum ma þat skiliaz, at þæir hafa þat ottaz, at nockorer uollduger menn riddarar frendr eþa felagar ærkibyskupsens mundo viðr varer verþa þetta hit odœmelegha verk, er þæir hofðu gort, ok hefna sins herra ok hofþingia.

Enn er þæir hafa þat allt fullnat epter fyst, sem þa til lyster at vinna a þessum goþa guðs vin, þa ganga þæir hátt kallande ut af kirkiunne œpande sigraróp. a þann hatt sem menn gera epter stór strið, ef mænn fa fagran sigr i bardogum. Meðr þesshattar orþum œper huerr a annan sua segiande: „Konungleger riddarar, konungleger riddarar!“ En aðrer gera ser at gabb ok glænno, sua segiande: „Hann villde vera konungr, ok hann villde vera meire en konungr. Se hann nu konungr, se hann nu konungr.“ Likiande sek enn i þesso þæim, er sialfan guð gabbaðu, þann tima er hann heck a krossenum, brigzlande honum þi, at hann gerðe sek at guðs syne.

Sem fyrr nefnder fiorer riddarar ero varla enn af kirkiunne komner með sinne glœpafullre sueit, snyz einn af þæim aptr undrande, ef ærkibyskupenn er þegar dauðr. Gengr til skoðande þann heilagha likama, prouande at hann se meðr ollu liflauss. Ok sem hann finnr hann ærkibyskupenn meðr ollu liflausan, kallar hann háre roddu a sina fælaga, segiande þæim, at hann er sannlegha dauðr. En eige steyter hann þi siðr suerþino ofan i toman haus ærkibyskupsens, hatande sua af sinne greypre grimd hans heilagha likama. Þetta niþingsuerk gerðe Robert af Broch, sa hinn same er af þæim kynkuislum uar komenn, sem ver fyrr nefndum, er oll uar ill ok

---

participibus clamans: „Mortuus est, quantocius eamus hinc.“ Unde timuisse illos coniici potest, ne supervenientes aliqui de sancti martyris militibus vel famulis domini sui sanguinem vindicarent.

Exeuntes autem de monasterio, sicut in prælio fieri solet, in insignis victoriæ signum clamabant: „Regales milites, regales!“ Alii autem insultabant dicentes: „Voluit esse rex; voluit esse plus quam rex; modo sit rex, modo sit rex.“ Et in hoc similes illis, qui Domino in cruce pendenti insultabant, prætereuntes et capita sua moventes, et inter cætera dicentes: „Dixit enim, quia filius Dei sum.“

Necdum satiabatur impietas. Nam illis quatuor cum profana cohorte sua ecclesiam vix egressis, unus de cohorte admirans, si iam obiisset, revertens accessit propius. Qui ut certissime nunciaret mortuum, qui tamen iam iam mortuus erat, nimis hostiliter funus infestans vacuo vertici mucronem infixit. Ut dicebatur, de præfata

glœpafull. Þessor uillde likia sek Longin, þi at hann uill nu i uerkino uera annarr Longin, nema þessorr uar hinum fyrra mycklo uerre. Hinn heiþinge lagðe spiote i siþo drottens, en rettez siþan ok gerðez guðs vin ok hans martir. En þessor kristinn at kalle stingr sino suerþe i heilalaust hofuð kriste drottens, langt i mikileik glœpsens meirr misgerande, en þæir er til þess komo til vårs drottens kross at briota hanns bæin, ef hann henge a krossenum lifande fyri þæim. En sem þæir funnu hann liflausan, uilldo þæir meþr engo mote niþaz a honum dauþum.

Fra fyrsta hogge til hins siþarsta, er þessorr hinn signaðe guðs vin þolðe meðr ubrigþilegre staðfesto, þar til er hann let sitt lif fyri gvþs ælsko ok kirkiunnar sok, heyrðe enge nockorskonar orþ af hans munne, eige kallaðe hann ne anduarpaðe, ok þat er æinkannlega er mest undrande, þi at þat er mest mote natturunne, at huarke hof hann upp hond ne kastaðe klæþum sino hofðe til lifðar mote þæirra suerþum, er hann særþo, næma hællt sino hæilagha hofðe neigþo ok kuirro under þæirra suerþ, sua lenge sem hann lifðe. En siþan hann let sitt lif fyri guðs ast, fell hann fram a, sem fyrr sagþez, sua sem til bœnar meðr rettum likame, huarke hond ne fót a ser rœrande. Meþr slikre pino, mœþu oc mannraunum for þessorr hinn signaðe guþs astuin af þesso liþanda life meðr sœmð ok sigre tekenn i hit æilifa lif .iiij. kalendas Januarii meðr guðlegre glæþe allrar himneskrar hirþar meþr þæim eiliflegha samfagnande. Gæfe þat guþ,

---

illa viperarum progenie Robertus de Broc hic erat. Ecce Robertus Longinus hic alter, nisi quia certe Longinus ille ab isto iustificatus est. Ille quippe ethnicus latus Domini aperuit, iste vero christianus christi Domini capiti gladium infixit. Illis etiam in immanitate sceleris longe supereminens, qui Christi crura, quem iam obiisse viderant, non fregerunt.

In omnibus autem, quæ invictissimus Dei athleta et admirandæ constantiæ martyr sustinuerat, ab hora qua vulnus primum suscepit, nec verbum protulit, nec clamorem emisit, nec gemitum edidit. Et quod maxime omni carni mirandum est, utpote carnis naturæ prorsus contrarium, non manum aut vestem opposuit ferienti, sed caput, quod inclinatum gladiis opposuerat, donec consumeretur, tenuit immobile, tam denique, ut prædictum est, recto corpore in terram quasi ad orationem prostratus, non pedem movit aut manum. Et sic Dei athleta quarto kalendas Januarii a sæculo migrans cœlos victor introivit. Sed et hoc

at hann se fyri oss synþugum sinum almusum biðiande, sua lenge sem ver erum þurfande. Ver seem honum ok iamnlega [dy]ggilegha þionande ok hann meðr fullre elsko sua tigrlegha dyrkande, at hann uerþe oss alldre gleymande. Amen.

XVIII.

I þilikre giof guðleghs valldz ok vilia er þat æige umliðande, nema hælldr trulegha teliande, er marger ero miok undrande, hueria sœmð er sannr guð væit[1] . . . .

[1] *Her mangler 2 Blade i Codex.*

---

admiratione dignissimum, quod non ei diversa vulnera inflixere, sed unum idemque vulnus ampliando coronam eius, quæ magnæ amplitudinis erat, sicut visa fuit, fere absciderunt. Et martyris quidem consummatio sic erat.

XVIII.

Altior consideratio martyrii et argumentum.

In tanto vero divinæ dispensationis munere, hoc silendum non est, quod ad Dei et martyris sui gloriam universi mirantur, quia sic omnes circumstantiæ concurrerunt in agone pontificis, ut patientis titulum perpetuo illustrarent et persequentium revelarent impietatem, et nomen sempiterno macularent opprobrio. Si enim personas hinc inde intueri et metiri placuerit, occurrit hinc religiosus archiepiscopus, Britanniarum primas, sedis apostolicæ legatus, iudex incorruptissimus, utpote nec acceptor personarum nec munerum, assertor ecclesiasticæ libertatis, et quasi turris erecta in Jerusalem contra faciem Damasci, malleus impiorum, sed pauperum et mœrentium consolator. Viderit qui voluerit, quis e regione procedat. Et si causa martyrem facit, quod nulli rectum sapienti venit in dubium, quid iustius, quid sanctius causa eius? qui opes et omnem mundi gloriam, qui amicorum et totius cognationis affectionem pro Christi amore contemnens, exilium subiit, se et suos omnes exposuit periculo et paupertati, qui pro lege Dei sui tuenda et evacuandis abusionibus veterum tyrannorum certavit usque ad mortem, nec in aliqua obligatione, postquam semel lapsus est captus insidiantium dolo, induci potuit, ut aliquid eorum quæ exigebantur ab ipso promitteret, quin in omnibus adiiceret honorem Dei et honestatem ecclesiæ salvam fore? Nec ad modicum et quasi ad horam credens, et in arti-

culo tentationis recedens, adversa perpessus est, sed exilium et acerbam proscriptionem in annum septimum protelavit, tanta quidem virtute constantiæ regia via incedens et Christi et apostolorum sequens vestigia, ut invictus eius animus nec fortunæ sævientis impetu posset frangi, nec blanditiis emolliri.

Sed et ubi sit immolatus, advertite. Certe in ecclesia, quæ caput regni est, et aliarum omnium mater in Christo, coram altari, inter consacerdotes et manus religiosorum, quos armatorum carnificum tumultus fecerat ad stupendum et miserabile spectaculum concurrere. Qui ergo se ipsum a multo tempore exhibuerat hostiam vivam, sanctam, Deo placentem, qui carnem suam in orationibus et vigiliis, ieiuniis et asperioris usu cilicii conviciis et concupiscentiis crucifixerat, qui dorsum, quod soli familiares eius noverant, tanquam Christi puerulus exponere consueverat ad flagella, qui Christi corpus et sanguinem solitus erat offerre in altari, coram altari prostratus effusum manibus impiorum obtulit proprium. Cui unquam martyrii titulus extitit gloriosior? Cum enim singuli martyrum singulas causas agentes singulare ob salutem propriam certamen inierint, iste universalis ecclesiæ causa suscepta contra principes et tyrannos, contra ecclesiæ sanctæ mercenarios potius quam pastores decertans, ut eam evinceret, satellitibus de corpore suo triumphum reportare permisit. Illos alterius sectæ homines, istum Christicolæ et filii proprii peremerunt.

Nec licuit ministris Satanæ in immolatione discipuli et servi, quod præambulis eorum in crucifixione magistri et Domini. Christus enim, ne fœdaretur civitas, ne pollueretur sabbatum, e iudicio licet iniquo prædamnatus, qualemcunque allegandi pro se acceperat facultatem, et ab urbe eductus extra portam crucifixus est, ministerio utique gentilium, qui Deum non noverant, et auctoritate publicæ potestatis, his reum deferentibus, quorum legem visus est impugnare, discipulo, filio perditionis, proditionis perfidiam procurante. At iste non modo in urbe, sed intra ecclesiam, non tempore profano, sed die quem nativitatis Dominicæ solemnitas consecrabat. Et omni iure decuit, ut natalis eius, qui innocenter et sanctissime vixerat, natalem sanctorum Innocentium sequeretur. Et quidem, ut creditur, necem ipsius traditores procuravere discipuli, sacerdotum principes formaverunt, tanto in malitia Annam et Caipham, Pilatum et Herodem amplius præcedentes, quanto diligentius præcaverunt, ne in iudicium traheretur, ne conveniretur ab accusatoribus, ne appareret ante faciem

XIX.

Sem riddararner hofðu þetta hit udœmelegha uerk gort, snua þæir ut af kirkiunne framm i k(l)austret. En af þi at þæir ero nu ecke minnr af sinum agirndar hug oc þorsta frammluter a fearlute, en þæir voru aðr hæiter til þessa hins meinlausa bloðs, er þæir hofðu nu ut steypt, þa snuaz þæir þegar aller vpp a erkibyskupsens haller oc onnur herberge meðr allre sinne sveit. Sumer laupa til hestahusanna, dragande hestana út af stollunum, beriande oc særande þa erkibyskupsens sueina, er fyri standa. Aðrer laupa i huert hus, þat er þæir finna a garðenum, rannzsakande oc ránande ollu þi er þæir finna. En siþan skipta þæir með ser gulli, silfri, kléðum goþum,

---

præsidis, ne privilegio sacri loci vel temporis, aut dignitatis, aut gradus, aut reformatæ pacis et datæ securitatis conditione sacrilegas manus evaderet, non gentilium, non hostium, sed eorum qui legem Dei profitebantur et amicorum fidem. Sane mira Dei, cuncta sapienter et salubriter ordinantis, dispensatione contigit, quod qui hæc tam male, tam imprudenter permisit fieri, eadem non est passus abscondi, ut hic etiam temporaliter impleatur quod veritas protulit: Nihil scilicet esse occultum, quod non reveletur. Nam, quod de signifero proditorum Juda sermone celebri vulgatum est, pari iure trahendum est ad complices suos, eo quod de similibus rebus idem constet esse iudicium, ut Christianis omnibus ex fide liqueat, quod cœli revelabunt iniquitatem ipsorum, et adversus eos terra consurget. Quis autem fidelium audeat dubitare, quod Deus auctores et perpetratores tanti sacrilegii aut converteret aut contereret?

XIX.

De spoliis et vestimentis quæ partiti sunt milites inter se.

Iniquitatis igitur operarii, non minus cupiditatis siti laborantes, quam sanguinis innocentis effusione inebriati, ad palatium archiepiscopi cum complicibus suis quantocius recurrerunt. Et aliis a stabulo equos violenter extrahentibus, aliis famulos illius cædentibus, aliis revolventibus omnem domus supellectilem et clitellas, et scrinia demolientibus, quidquid auri vel argenti, vestium aut variorum ornamentorum inventum est, inter se pro voluntate propria diviserunt. Sic enim divinæ placuit pietati, potenter et sapienter disponenti omnia, ut eorum, qui Christi vestimenta partiti sunt, imitatores effecti passionem servi passioni Domini plenius assimilarent: quate-

dyrleghum husbuninge. Sua likar guþe, er ollu skipar meðr sinne speke, at þrelsens pinsl meðr ollum atuikum ok atburðum likez sem mest sins drottens pino, sua at ollum rettruaþum monnum skiliz þat i þi, at sua sem várr drottenn leyste heilaga kirkio af diofuls vallde i sinum dauða, sua skyli hon ok verþa frelst af þrælkan veralldlegra hofþingia fyri bloð þessa pinslarvattz. Oll rit ok bræf ok staþarens priuilegia, er þæir finna, fa þæir Ranulfe af Broch, at hann flyte þau til Heinreks konungs i Normande, at hann gere af, huat er honum likar, bæþe þau er þæim þickia mest mote vera konungsens vonum, sem hin er þæim þickia meðr vera hæilagrar kirkio frelse ok sœmð Kantuariensis kirkio. Ok ridd(ar)arner gerþo þetta.

Þeir finna meðr oðrum lutum tvau heruilegh harklæðe, er þessorr hinn goþe guðs vin hafðe nést ser haft ok sva viðr sek skipt, sem honum likaðe. En ecke skipta þæir þæim millim sin, oc eige leggia þæir lute a, huerr þæirra er þau skal liota, helldr fleyia þæir þæim langt i brott fra ser, eige litt undrande, at þæim gefr sua miket hæilagleiks mark oc opinbert leyndrar siðsemðar at sea þessa hins dyra drottens vinar. Af þi mæla marger þegar meðr ser af sucitinne lagt ok leynilegha: „Sannlegha var þessorr maðr rettlátr“, ok beriande a sin briost snuaz þegar brott ifra. Þessor liktiz þæim guðspiallega hundraðshofþingia, er til guðs sunar, sem hann heck a

---

nus manifesta rerum similitudine cunctis innotesceret fidelibus, ita eripiendam esse ecclesiam per sanguinem martyris a servitute mundi sicut per mortem Christi redempta est a potestate diaboli. Porro scripta omnia et privilegia, quæ malitiosi illi repererunt, filio perditionis Ranulpho de Broc tradita sunt, ad regem in Northmanniam transferenda; ut ea videlicet, quæ regni sui consuetudinibus viderentur adversari, et vel universalis ecclesiæ libertati vel Cantuariensis ecclesiæ patrocinari dignitatibus, pro libitu suo aut comminueret, aut nunquam videnda recluderet. Et milites quidem hæc fecerunt.

Sed cum inter alia duo invenissent cilicia, quæ quasi quædam vestium imitatoria athleta Christi super nudo induere consueverat, non sunt partiti illa inter se, sed nec sortiti, cuius essent, sed illa tanquam vilia et sibi inofficiosa abiecerunt, admodum tamen iam consternati et stupefacti, quod tam grande, tam evidens obumbrare religionis cernerent argumentum. Unde et mox plerique de cohorte cum centurione illo evangelico tacite tamen præ timore loquebantur sibi: „Vere homo iste iustus erat.“ Et percutientes pectora sua re-

krossenum, mællte sua: „Þessor er sannle(g)ha son guðs.“ Sua segez, at hann riddarenn, er fyrstr vann a ærkibyskupenum, angraðe, at hann hafðe i sua fyrdœmðan glœp fallet. Af þi gengr hann til skripta við byskup sinn ok iattar honum sua: „Ver skundaþum, seger hann, með storheitum hugha ok sem meþr nockorum nyfengnum fagnaðe til erkibyskupsens dauða. Enn er ver brott snerum, sem ver hofðum glœpenn gort, syndiz oss skialfandum ok ræzlofullum, sem iorþen open vere buen at gleypa oss lifande viðr huert fótspor, er ver framm gengum.“ Byskupenn, er þessor iatning var fyri gor, var Bartholomeus Exoniensis, maðr goðrar minnengar. En riddarenn er sek iaðe var fyrr nefndr Vilhialmr af Tráz.

XX.

Sæm þetta hit uheyrelegha verk spyrs um staþenn, er annat slikt var fyrr uheyrt, stirðna menn i hugh en sturlaz i hiarta, beriande a sin briost, hondum fast saman slaande ok viðr kniom liostande, sinn sœta foður harmulega syrgiande, aller samt til hofuðkirkiunnar rennannde hans heilagha likama sua leitande. Þesser er virðaz litils af rikum monnum, sua girnaz at sea sinn sœta herra bulaðan oc brytiaðan, þæim rikismonnum, er sua visna saker ræzlo af sialfra sinna ueslegre ueinoið, at þæim fellr slikt ecke a hiarta sakar konungsens aga ok sialfra sinna volldugskapar, af þi lifer þæirra minneng ecke i heil-

---

vertebantur. Unus vero carnificum militum, pœnitens quod egisset sic, diœcesano episcopo suo confitens secretius revelavit, quod cum ipsi prius ardenti animo et quasi cum quodam accidenti tripudio ad sancti viri accelerarent occisionem, mox peracto flagitio in recessu suo, quasi tremulis iam et tremebundis videbatur singulis, quibus incedebant, passibus terra quasi aperta, et quasi parata ad ipsos vivos absorbendum. Episcopus, cui sic facta est confessio, bonæ memoriæ Bartholomæus Exoniensis episcopus erat; miles vero carnifex et confessus iam supra nominatus Wilhelmus de Traci erat.

XX.

De concursu populorum ad ecclesiam post martyrium.

Audita igitur mox per totam civitatem illa prius inaudita tam profana facti novitate, omnes consternati et commoti sunt, pectora sua tundentes, et manus super genua, et manum ad manum præ stupore et dolore ferientes, et patrem suum et patronum querentes

aghum. En aller fatœker, faðurlauser, eckior, unger oc gamler, vanfœrir, er viðr hans milldiverk hofðu fluttz, meþan er hann matte sem hann uillde, renna nu til þessa hins helgasta[1] likama meðr hormuleghum angre, sarlega syrgiande, at þæir heyra sinn hinn milldazta huggara sua vera tilbuenn. Sliker renna til kirkiunnar, þenna hæilagha likama með micklum goðvilia gofgande, er ænn liggr i þæima sama stað, sem hann var deyddr, kyssande hans hændr ok fœtr meðr micklum goðvilia.

En viðr nátt sialfa ganga munkarner til þessa hæilagha likama[2] [ok leggia hi]arnskalena viðr hofuðet, er som æinn diskr hæck aðr viðr [ennet], þi at skinnit æitt hællt, ok setia sua ok sæmia viðr hofuðet, [sem likaz þik]ker, oc fagrlegaz fare, ok sua leggia munkarner hann a bor[ur huarke] þuegenn ne afklæddan, bera sua innar i korenn fyri hafa al[ltari, lata sva] vaka yfer um nottena. Vaka þæir, ok sialfer eige siðr meðr tarum [ok sarum trega].

Enn er þæir letto ærkibyskupsens likama upp af golfeno oc a barerna[r, funnu þæir] under honum iarnhamar oc æitt bryntroll, er

[1] heilgasta *Cd.* [2] *Her er et Blad i Codex saaledes beklippet, at de sidste Ord i hver Linie paa Forsiden, ligesom de første paa Bagsiden, mangle. Det manglende, udfyldt dels efter Fragm. Arn. Magn. 662 b. qv. dels efter Legenden i Maríu Saga S. 201–2, er sat mellem Klammer* [ ].

---

ad ecclesiam concurrerunt. Sed ut omittamus divites, iam arescentes præ timore et prementes se, soli pauperes accelerarunt ad summi imperatoris militem trucidatum sic, utpote qui, dum militaret adhuc, pauperum fuerat sustentamentum, pater orphanorum, pupillorum adiutor, iudex viduarum, et mœrentium consolator. Soli tales mox ad ecclesiam concurrerunt, et sanctum illud corpus, quod super pavimentum adhuc iacebat exanime, devote adoraverunt, et cum summa reverentia manus deosculabantur et pedes.

Demum vero circa noctem, erat quippe vespera cum opus illud tenebrarum ageretur, testa capitis cum corona unctionis, quæ in modum disci dependebat a capite, per cutis modicum fronti hærens adhuc, capiti resolidatur et coaptatur ut potuit, et sicut iacebat super pavimentum, nec exuto adhuc nec loto corpore, illius corpus sanctum monachi feretrum imponentes, in choro ante altare maius pernoctare fecerunt, ipsis nihilominus in luctu et lacrymis ibidem pernoctantibus.

Elevato autem sancto corpore de terra, ut in figura ostenderet, quia malis malleus esset futurus, et quia quocunque præterquam ad

riddararner þann [tima epter] leto[1], er hann dauða þolðe fyri guðs nafne, ok þa under honum var[ð, er hann til iarð]ar fell. En huat er þesser luter hafa at merkia, þa skilia sua sk[ynsamer menn], at hann hefer nu þæirra valld meðr harðre hegndar hende, er hann [vanvirðu ok] eige vilia sinna glœpa sanna iðran gera. Enn er hann la a golfeno, ra[nn bloðet um]kringiss hans hæilaga hofuð, þilikaz sem eitt raútt siappél vere [sett a hans ho]fuð, er væl ma hans virðulegha verðleika merkia fyri guþe. Ok [þo kom ens]kiskonar bloð a hans andlit, nema æin rauð bloðdrog gæck af h[œgra veg hans] enniss um nefit a vinstre kinnena i skack um þuert andlitet, m[eð huerio mar]ke er hann vitraz siþan margum manne, er af þesso vita allz æcke, [en segia þo sua] fra, sem sialfer þæir hæfðe sét a.

Sem bloðet liggr enn a golfeno, [ganga menn] til ok riða bloðeno a augu ser. Sumer samka bloðeno ser i ker[koppa, aðrer] skera klæðe[2] sin ok bloðga af skurðena, ok sæll þickez huerr, er ska[mt liðr heþan], at hann hafe nockorn lut af fenget þesso blæzaða bloðe. Tekr [nu ok huerr af] bloðeno slikt, er til lyster, þi at fyri angre gæfr enge gaum, huat [er gerer.] En þann luta bloðsens, er folket læifer, taka munkarner sam[an ok lata i hit] ræinazta kær. Þessor lute bloðsens varðvæitez i kirkiunne. Mo[ttull hans ok syr]kot er

[1] letto *Cd.* [2] klæða *Cd.*

---

pœnitentiam diverterent, nequaquam ultionis eius sententiam possent evadere, inventa sunt sub eo malleolus ferreus et bisacuta a parricidis illis derelicta, quæ corruens, quasi vindicata sibi in illos potestate, occupaverat. Et cum cruor ad instar diadematis, forsitan in signum sanctitatis, capiti circumfusus iacuisset, facies tamen a cruore prorsus immunis apparuit, excepto tractu quodam gracili, qui a dextra frontis parte in faciem sinistram per transversum nasi descenderat. Cum quo etiam signo multis postea nihil inde prorsus scientibus per visionem apparuit, qui non aliter illud referendo descripserunt, quam si corporeis id oculis inspexissent.

Jacente autem adhuc in pavimento in sanguine, alii oculos suos liniebant, alii vasculis allatis, quam poterant, partem surripiebant, alii certatim præcisas vestes intingebant, nec sibi quisquam postea visus est satis fuisse beatus, qui non de pretioso illo thesauro quantulamcunque reportasset portionem. Et quidem conturbatis et confusis omnibus, licuit singulis quidquid libuit. Pars autem cruoris, quam ecclesiæ dimiserant, in vas mundissimum mundissime collecta

gæfit fatœkum monnum fyri sal hans meðr minnum ath[uga en hœfðe], sua bloðugh sem þau voru af honum teken, ok sannlegha mega þ[æir sæler segiaz. er þau fengu,] æf þæir sællde þau æige sua skiott litlo verþe.

Alla þessa nátt [epter þa mickl]o bloða, er aðr hafðe af hofðeno runnit ifer kirkiogol[fet, drypr bl]oðet þar sem hiarnskalen hafðe sek fra hofðeno, siþan hon [var við logð]. Þar af ma þat miok undarlekt synaz, at hans asiona blik[naðe eige epte]r sua stor hogg ok stor sár, eige þornaðe hon ok æige grofu þyc[kar ruckur] hans ænne þi hælldr, æige þreyngðe ok nockorskonar [augunum, [eige sigu þau n]e sucku, eige flaut oc nockorskonar vátt ýt af hans nosum [eða munne], eige var halsenn skarpare ne herðarnar niðr sigu, eige sialfr [likamenn stir]ðare, eþa skinnet a honum rumare, ok a ængum lut eþa [lim hans lika]ma matte nockorskonar þat mark sea, a(t) þat þornaðe eþa [þyrre eþa at] honum sætte, sua sem lifande mynd þessa dauþa likama være [þat með þes]so synande, at hans dauðe er honum i guðs auglite meirr til [virðulegs ver]ðleika en nockorskonar minkanar. Varðvæittre andlitzsens [fegið i yfer]bragðe, syndez hann nockorn skirleik oc bliðo þa i asionunne [framme haf]a, sem hann bar iafnlegha lifande i sino blæzaða brioste, sva at [likara syndi]z þi, at hann hæfðe[1] sœtlegha sofnað, augum ok munne aptr [loknum

[1] hœfðe *Cd.*

---

in ecclesia reponitur conservanda. Pallium eius et pellicia exterior, sicut erant cruore infecta, pauperibus pro anima ipsius minus discreta pietate collata sunt, satis quidem felicibus, nisi ea statim inconsulte vendentes parvum eis pretium prætulissent.

Tota vero nocte illa, post grande profluvium sanguinis quod super ecclesiæ pavimentum iam emanaverat, sanguis sensim per rimas vulnerum capite resolidato distillabat. Unde et quod dictu mirum et grande ipsius virtutis Domini miraculum grata admiratione dignum, post cædem tam acerbam, post gladiorum percussiones tam duras, ubi testa capitis cum corona unctionis separatur a capite, post tantum profluvium sanguinis et demum post tam densas tota nocte sanguinis stillas, post omnia hæc non facies pallidior, non macrior, non frontem sulcabant rugæ densiores, non oculorum orbes contractiores, non oculi plus reconditi, non humor ab ore profluens aut naribus, non collum plus exesum, non humerus demissior, non corpus rigidius, non cutis laxior est, denique in nulla corporis

me]ðr lifleghum lit, en hann hæfðe sua harðan dauða þolt. Meðr [andvorpum] ok angre hallda munkarner meðr klærkunum þessa hor[mulega not]t, biðande sua þæirrar grimmo grunsæmðar, sem yfer koman[de dagr ma, a]t þæim til leiðe.

XXI.

[Dag]enn epter samnaz marger herklædder mænn saman utan bor[gar, e]n þat er æige vitað til huers. En sa kuittr færr, at riddararner [með sinne suæ]it mvni taka vt af kirkiunne meðr forze likama hins sæ[la Thomas erk]ibyskups ok dragha hann vm allan staþenn bundenn við hestz[hala ok fest]a hann háátt upp a galgha, ella slita hann i sma sega oc kasta [honum sva i] fæn eþa forað eþa i æinnhvern annan sva haþuleghan[1] [ok herfuilighan stad, sem eigi er

[1] Her mangler 3 Blade i Codex, saaledes at der af de 2 første findes Levninger i Bogens Ryg, hvor man paa det første Blads Forside i enkelte Linier kun skjelne den første Bogstav, og paa det andet Blads Forside kan læse de første Ord eller Stavelser i hver Linie, ligesom man paa samme Blads Bagside kan læse de sidste. Af det tredie Blad findes intet tilbage. Største Parten af det manglende udfyldes her i Texten, S. 274 - 277, efter Fragm. Arn. Magn. 662 b qv., og en Del; S. 278, efter Maríu Saga. De enkelte Ord eller Stavelser, der ere levnede af den Stockholmske Codex, meddeles nedenfor S. 276—279.

---

parte ulla poterat extenuatio seu emaceratio deprehendi; ipsa corporis mortui viva compositione probante hanc sancti viri ultimam exanimationem non exinanitionem fuisse. Servata namque vultus venustate in morte specie tenus quandam exhibebat hilaritatem et sanctitatem, quam gerebat in mente, ut non exspirasse videretur, sed vivido colore clausis oculis et ore potius somnum capere. Transacta est igitur nox illa lamentabiliter, in dolore, in gemitibus atque suspiriis, et nec ad momentum vel conscia lætitiæ vel mœroris ignara, diem malitia maiore suspectum adduxit.

XXI.

Qualiter sancti martyris corpus deductum sit ad tumulandum.

In crastino vero multa rursus armatorum manu extra civitatis mœnia congregata, divulgatum est undique maioris eos activitatis intentione confluxisse, videlicet ut sancti martyris corpus a gremio sanctæ matris ecclesiæ violenter abstractum vel per totam civitatem equis distraherent, aut patibulo suspenderent, aut in frusta vel minutias conscissum in paludem, vel in quemlibet locum viliorem, quem

naudsyn at nefna, gudi ok heilagri kirkiu til enn meiri svivirdu enn gior var, segia suikarans likam med engu moti vera grafuanda hia heiloghum byskupum. Munkarnir rædaz nu at erchibyskupsins ovinir nidiz nu enn af nyiu a hans heilaga likam, ef þeir hafa valld a honum eptir vilia. Sua rædaz þeir ok, at þeir muni missa sua dyrligs heilags doms, er huerium gimsteini er gofugligri ok dyrmætari. Af þui skunda þeir hit mesta er þeir megu at iarda hann. Fyrir þa skylld fa þeir hann huarki þert ne þuegit edr balsamo a ridit, sem vani er Cantuariensis kirkiu til at giora med sina erchibyskupa, hvat er eigi truizt at eins af atburd hafua ordit, nema helldr truiz þat af gudligri forsea hafua at boriz, edr hver naudsyn var þeim at vera med smyrslum smurdr, er gud gaf at rioda sik i sinu blodi? Sem þeir afklæda[1] hann skrydandi hann byskuplighum bunadi, finna þeir hans likam vera hordu hærklædi klæddan, þat er af odru var eigi minnr meinsamat ok angrsamat enn snarpleika. Sua finna þeir ok þat med, er ver hofum af ongum heilogum manne hvarki heyrt ne lesit, at hans brækr, er ofan toku at kneam, voru ok eigi sidr af hordu harklædi. Enn þar vtan vm hefuir hann gramunka klædi, staminam ok kufll. Enn er þeir sea þetta, litr huerr til annars vndrandi framar enn fra mega segia. Ok at sua senum leyniligum lutum ok sidsômum

[1] afklædaz *Cd.*

---

nec nominare decet, in maiorem Dei et ecclesiæ despectum proiicerent, dicentes corpus proditoris non esse inter sanctos pontifices sepeliendum. Monachi igitur tam sibi quam sancto timentes, ne vel ipse vilius tractaretur vel ipsi pretiosum thesaurum amitterent, eum cum summa festinatione sepelire studuerunt. Unde nec eis sacratissimum eius corpus lavare nec balsamo, sicut moris habet sancta Cantuariensis ecclesia, licuit refovere. Quod non tam humana nequitia, quam divina pietate creditur evenisse. Cui enim proprii sanguinis unctionem procuraverat Dominus, quæ erat necessitas odoris vilioris unguenti? Exuentes autem eum vestibus exterioribus, et pontificalibus induentes, corpus eius cilicio, non minus aliunde quam sui duritia molesto, involutum, et quod a nullo sanctorum exemplificatum legimus vel audivimus, ipsa eius femoralia interiora usque ad poplites cilicina, habitumque super indutum monachalem, flammam videlicet et cucullam repererunt. Respicientes vero ad invicem, et in aspectu

aukaz þeim tregi[1] ok taar, sem þeim margfalldaz af þesso efni milldz harms, ok af þui giorir þeim nu af nyio sinn herra fast at harma.

Hvat er nu þa ættlannda, at med þessum manne hafi verit suikligar agirndir, edr girntiz sa veralldlight valld at fa, er hann uirdi meira sitt leyniligt haarklædi enn allt veralldarinnar valld ok virding, edr var hann eigi helldr suikinn, enn hann villdi suikia valld vndann sinum herra konunginum, þa er hann villdi eigi sinum suikarum trua, þi at hann villdi helldr þola enn moti standa. Vel hefdi hann megat, ef hann hefdi viliat, hafua vitrliga fordaz grimleik sinna vvina, edr rekit fra ser med miklum styrk ok nogu aflli, sem sa er yfrit valld hafdi i hendi, vissi hann ok sina pisl fyrir, miklu adr enn fram kæmi, af þeim vitrunum, er sialfr gud gaf honum. Varadr var (hann) ok af monnum, ok berliga var honum af þeim sinn daude fyrirsagdr. Hafdi hann valldit, ef hann villde. Hefdi hans .x. vvinir komit, mætti hann, ef vilinn hefdi til verit, hafa rekit þa af ser med sinum monnum .x. sinnum .x. Visse hann sinn dauda fyrir, þui at hann lysti þui a ioladaghinn, sem hann predicadi guds ord fyrir folkinu, at hann sneri eigi fyrir adra skylld af útlegdinni heim i sitt eigit fostrland, nema frelsa sitt folk af þeiri þrêlkan, sem þeir voru af veralldligu vallde þuingadir med upp a þeira sælu hæska, ella sagdi hann sik mundu fyrir þeira hialp ok heilsu ok kirkiunnar rettindum skiott þola hardann dauda. Sua sagdi hann abotanum i Pontis ok abotanum af Vallelucenti sinn dauda, alla leid sua sem fram kom.

[1] tragi *Cd.*

---

sic occultatæ religionis supra quam credi potest obstupefacti, multiplicata pii doloris materia multiplices renovantur in lacrymas.

Quid putandum est in homine isto fuisse cupiditatis, quid proditionis? Numquid ad regnum aspiravit terrenum, quem constat sæculi deliciis tam occulte prætulisse cilicium? Numquid regiæ majestatis proditor fuit, et non potius proditus, qui etiam proditoribus suis, perditionis filiis, nec cædem voluit, cum posset, nec resistere? Poterat enim fraudem et rabiem hostilem, si vellet, vel prudenter declinasse, vel vi repulisse maiori, ut potens, ut præscius, ut præmunitus. Ut potens, quia hostes, quamvis decuplati venissent, posset, si voluisset, repulisse centuplicatus. Ut præscius, quia cum die nativitatis Dominicæ verbi Dei panem populo ministrasset, ait inter cætera: Non alia de causa rediisse se ab exilio, nisi ut vel eos a iugo inflictæ sibi servitutis exueret, vel inter eos et pro eis mortis

Af þi segiz sua sannliga, at hann tok huartueggia visdom sinnar daudastundar af gudi ok monnunum longu fyrre enn fram kæmi. Þi at sua var hann varadr af monnunum optliga med berum ordum, sem sialfr honum gud birti med oefuanligum vitranum.

Margir godir menn, sem von var at, voru honum velviliugir, þeir er hann vid uorudu, huat er hann vardade, segiande honum huat er þeir heyrt hofdu, med huerium hætti þessi(r) somu riddarar hofdu sik med eidum bundit vpp a hans skada. Enn þo sogdu þessir honum miklu opinberligar enn adrer, Rikardr af nafni riddare, vinr ok felagi Rikardar Cantuariensis kirkiu kiallaramannz, sagdi honum, at erchibyskup Thomas mundi vera drepinn, adr enn hit fimta iolakuelld kæmi, ok sór vm fyrir honum moti þeim eidum, er hann hafdi þeim adr suarit ok sik vid bundit, er erchibyskupinn villdo at daudamanne hafua. Þi at helldr villdi hann riddarinn bera abyrgd af rofuinni tru vid þa, ef nockur væri, er hann hafdi sik med eidum vid bundit, enn falla i fulla sekt vid gud af leynd sua[1] boluads manndraps. Segiz, at þa er Rikardr sagdi erchibyskupinum þetta sama, sem riddarinn hafde honum sagt, brosti hin sæli Thomas at ok mællti: „Ognar hot eru slik.“ Sem hann var enn visari giorr af Reinalldi af Cantuariam, ok suo sagdi, at þa uoru þeir komnir til Englandz, er sik hofdu med eidum til þess samanbundit at verda hans dauda-

[1] *Her begynder Fragmentet af det ovenfor, S. 273, omtalte bortskaarne Blad:* **sva bol . . . sama s . . . . . ognar . . . tuaria . . . eiþum . . .**

---

pateretur supplicium. Sed et abbatibus transmarinis, ut prædictum est, passionis suæ fecerat mentionem. Porro sicut super his divina pietate edoctus, sic et humana sedulitate præmonitus et præmunitus est.

Qua in re licet plurimorum benevolentia meritum sibi dicatur acquisisse, de duobus tamen constare certum est. Richardum enim Cantuariensis ecclesiæ cellerarium miles quidam sibi familiaris eundem sanctum Domini tertiæ diei vesperam non visurum sub fidei interpositione certificavit, contra fidem tamen, qua in patris sui necem homicidis illis fuerat obligatus: maluit enim fidei, qua tenebatur eis, incurrere, si quod erat periculum, quam sub silentio tam detestabilis homicidii reatum. Quod cum Richardus prædictus illi beatissimo Dei servo retulisset, subridens respondit: „Minæ sunt.“ Verum a cive Cantuariensi, Reginaldo nomine, certior effectus, quod iam in Angliam applicuissent, qui in eius mortem conspiraverant, seu pro illorum nequitia delenda, seu pro pace ecclesiæ necdum

menn, komz hann storliga vid miog ok fellde tær, harmandi þeira illzku, hana sua minkandi, ella komz hann þui vid, at sa fridr, er i hans dauda mundi kirkian fa, var eigi enn fenginn ne framkominn, ok mællti: „Sua buinn skulu þeir mik fyrir finna at þola pinsl ok dauda fyrir guds nafni, giori þeir af þui, huat er þeim likar. Ek ueit þat med sonnu, sonr min, þer at segia, segir hann, at ek mun med uopnum uegin verda. Enn allt at eino munu þeir þat eigi giora vtan i minni kirkiu.“ Profuaz eigi af slikum ordum, at hann hefuir eigi at eins sina pinu fyrir vitat, nema iafnvel sagdi hann fyrir, i huerium stad er hann mundi pindr verda, edr med huerium hætti hon mundi vera? Hefdi hans riki verit af þessi verolldu, þa mundu hans menn hafa med miklu kappi framme stadit, at hans ovinir hefdi alldri fengit valld yfir honum. Af þui kaus hann helldr at drecka daudans dryck heilagri kirkiu til fridar ok frelsiss gladliga med nogum goduilia, enn hann fleckadi krapt sinnar stadfesto] . . .

storleg . . . . ella k . . . . . . enn f . . . . . at þol . . .
væit . . . . En allt . . . . . orþum . . . . . . i huerium . . . .
. . . hefðe . . . . kappe . . . . . . Af þi . . . sis gl . . . . .
. . meðr . . . . i þesso . . . . ef hann u . . . . mann

---

adepta vehementer illacrymatus ait: „Paratum me ad mortem invenient, faciant quod facere volunt. Scio quidem, fili mi, et certus sum per arma me moriturum. Verumtamen extra ecclesiam meam non me occident.“ Nonne et his verbis non solum passionis suæ, sed et modi et loci præscius fuisse comprobatur? Sed quia non erat regnum eius de hoc mundo, si enim esset, ministri eius utique decertassent, ut non traderetur eis, elegit calicem Domini sponte cum hilaritate bibere, quam vel constantiæ prioris virtutem inerti fuga maculare, vel in defensionem sui pugnaturos in arma vocare. Illum videlicet in hoc imitatus, qui duodecim legiones angelorum, quas ad sui defensionem a patre suo impetrare potuit, noluit implorare. Nec ullius martyris passionem facile credimus inveniri, quæ |passioni Dominicæ tanta similitudine respondere videatur.

Igitur postquam exutum fuit, postquam lotum, acceperunt mox corpus Thomæ et aliis induerunt vestimentis. sicut mos est pontifices sepelire. Erat autem in crypta ecclesiæ monumentum novum, excisum de petra, a multis diebus quasi ad hoc adeo præparatum, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et propter metum persequentium coram altari sancti Joannis baptistæ et sancti Augustini

. . . .

[En þesse hinn haleite guðs kappe Thomas Cantuariensis erkibyskup ok allz Englandz primas ok postolegs sætis legatus var pindr a þi are, er liðin varo fra vars herra holldgan m. ara c. ok .lxx ok eitt, a fimtugunda ari ok þriðia sialfs sins alldrs, fiorða kalendas Januarii, þriðia dag viku, a ællifto tið dags, fimta dag iola, at vars herra likamlig burðartið, honum til erfiðis, yrði þessum til eilifrar dyrðar.]

. . . þæir af . . . . niðri i . . . . . . hafðe . . . gha Jo . . . . mickla . . . . de sua oc . . . . sina blin . . . . r siuker . . . . um grœðaz . . . . illum . . . Ok her . . . . pinslar . . . . . . nn skep . . . . . .

. . . . . . homas . . . . þi are . . . gunda . . ællifto . . .

Anglorum apostoli illud quasi abscondentes sepelierunt. Ubi ad gloriam omnipotentis Dei per eum multa et magna fiunt miracula, catervatim confluentibus populis, ut videant in aliis et sentiant in se potentiam et clementiam eius, qui semper in sanctis suis mirabilis et gloriosus est. Nam et in loco passionis eius, et ubi ante maius altare pernoctavit humandus, et ubi tandem sepultus est, paralytici curantur, cœci vident, surdi audiunt, loquuntur muti, claudi ambulant, leprosi mundantur, evadunt febricitantes, arrepticii a dæmonio liberantur, et a variis morbis sanantur ægroti, blasphemi a dæmonio arrepti confunduntur. Et quod a diebus patrum nostrorum non est auditum, mortui resurgunt, illo hæc et plura, quæ referre perlongum est, operante, qui solus est super omnia benedictus in sæcula.

Passus est autem egregius Dei athleta Thomas Cantuariensis ecclesiæ archiepiscopus, totius Angliæ primas, et apostolicæ sedis legatus, anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo septuagesimo, vitæ vero ipsius anno quinquagesimo tertio, quarto calendas Januarii, feria tertia, hora quasi undecima, ut dies quintus Dominicæ nativitatis ad miseriam eius fieret natalis ad gloriam, præstante eodem Domino nostro Jesu Christo, cui cum Patre et Spiritu sancto honor, et virtus, et imperium est per infinita sæculorum sæcula. Amen.

. . . . um sinna . . . monnum . . ar sa . . . . ingia . . . . . t sek . . . . . ar fœ . . . Enga . . tande . . . . c uarla . . . . . . de ægigi með . . . . môte . . . . . . olla sino . . . . . . t verk er . . . . . .

INCIPIT DE GESTIS POST MARTYRIUM.

I.

Quomodo rex facinus doluerit et conatus fuerit se expurgare.

Cum audisset rex Anglorum gladiis suorum occubuisse beatum Thomam, post paucos dies misit clericos suos ferentes litteras, qui Cantuariam venientes congregatis fratribus dixerunt: „Infortunium, fratres, quod penes vos accidit, eatenus dominum regem contristavit, ut ab introitu ecclesiæ per triduum abstinuerit, cibumque a die, qua audivit, usque in tertiam, præter lac amygdalarum, non sumpserit, consolationem non admiserit, nec in publicum prodierit, sciens in suam redundare infamiam, quod suorum actum sævitia, nec facile posse persuaderi, quin videatur animam eius quæsisse, quem toties doluerit suis obviasse decretis, quem solum senserit in regno suo sibi impedimento fuisse, quo minus res ecclesiasticas ordinaret. Res quidem detestanda expleta est, et facinus inauditum, tantoque minus eiusmodi conscius fuisse credendus est, quanto magis eum in innocentia servasse usque in hodiernum diem, dubium non est. Unum est, quod mordet eius conscientiam. Cum enim omnes, qui coronationi filii sui interfuerunt, excommunicatos accepisset, dolorem suum dissimulare non poterat, quia iam fomitem omnem irarum et inimicitiarum sub inita pace sopitum putabat, vocatisque necessariis suis de resuscitata iniuria querimoniam deposuit, qui eius compassi sunt dolori, eoque vehementius moti sunt, quod eum persequebatur ille, quem promoverat. Unde eo nesciente vindicaturi eius iniurias, ac per hoc placere ei putantes, a curia latenter recesserunt quatuor illi, qui flagitium perpetraverunt. Quod cum audisset, sciens eos ferocissimos omniumque nequissimos, qui infra terminos regni sui continentur, veritus ne quid ageretur, quod in regiam redundaret infamiam, e vestigio misit expeditissimos, qui portus præoccupantes filiorum Belial insaniam prohiberent. At illi velut aspirantium obsequio ventorum in miseriam suam transierant, præter conscientiam eius explentes, quod in perpetuum oblivioni non tradetur. Die enim, qua facinus expletum est, apud se præsentes eos esse putabat. Hec fra-

[1] striþande upp a þat hæilagha la . . . .
feall, sua i Franz, at hann letti eige sin . . . .
diss at hann herra konungenn ok aðra voll . . . .
pa hino hæilagha Jorsalalande . . . . myndi miok þraatt
tala millim sin af goþum uerkum ok dyrleghum dauða hins sæla Thomas ærkibyskups, suarar patriarcha ok seger, at „innam .xv. dagha fra hans dauþa varð mer ok ollu Jorsalalande, þar sem ek var i Jorsala-

[1] *Her begynder det sidste Blad i Codex. Et Stykke af Bladets øverste Del til høire er bortrevet, hvorved noget over Halvparten af de 3 første Linier, samt Midtparten af 4de mangler.*

---

tres, missi sumus vobis intimare, ne de tanti principis serenitate sinistrum quid suspicemini, sed si quid culpæ contraxit in eo, quod aliquid dixisse videtur, quod ad facinus aggrediendum grassatores invitaverit, vestris orationibus convenit expiari. Et nunc corpus iubet honeste tradi sepulturæ, ut apponatur ad patres suos. Non enim mortuum persequitur, licet viventem infestum habuerit, sed quidquid in se deliquit, animæ remittit. Non retrovexationes attendit, non irrogatarum sibi ut regi reminiscitur iniuriarum.“

Posset quibusdam per hæc regis innocentia purgata videri, nisi regiam serenitatem regiorum obloquia satellitum suspectam reddissent. Siquidem cum Wilhelmus de Mandevilla de transmarinis partibus Cantuariam venisset, inquit: „Si primatem invenissem, super his, quæ spectant ad regiam dignitatem, distincte convenissem; et siquidem secundum beneplacitum postulatis acquievisset, pax fieret; sin autem pertinaci contumacia refragari præsumpsisset, procul dubio compellendus erat ut cederet.“ Sed et alii similiter minabantur, quod si ausu temerario proditorem regis occuluissent monachi, omnes latebræ eorum ad unum stipitem inflammatæ corruissent, ut vel victi capite plectendum exhiberent, quem regiæ reum maiestatis in propriam perniciem protexissent. Nonnulli vero prohibebant eos lugere seditiosum illum, qui totum regnum conturbaverat, ne cum eo pariter traherentur ad luctum. Et hæc et his similia regiam conscientiam reddebant suspectam.

II.

Quomodo martyrium cognitum est in Hierusalem infra quindecim dies martyrii.

Visionem quandam de iam glorificati hominis glorificationis cer-

borgh, hans dauðe meðr atuikum sua kunnigr, sem nu segiz her. En meðr þeima hætte, seger patriarcha, uarð hans frammferð sua skiott vitað a Jorsalalande, a huerio er i eino klaustre uar æinn broþer, er sitt lif hafðe lenge reinlega lifat meðr auðrum hinum hælgazta lifnaðe. A þæim deghe sem hinn sæle Thomas var pindr, la hann broðerenn i siþarsta siukleika nærr liflauss, sem hann mynde þa ok þa sina ond upp gefa. Geck til hans broðorens faðer ok formaðr af klaustreno, þi at hann (hafðe) þenna broður saker hans heilags lifnaðar framarr elskað en nockorn annan i klaustreno, ok þi heimolegarre vinatto sem hann hafðe viðr hann haft, þi mæirr sampindez hann honum i sinum siukleika. Enn er hann formaðrenn ser hann broðurenn vera nær i andlate, biðr hann formaðrenn broðurenn, ef hann fœre fram af þessarre verolld, at hann birti honum, huilikt er honum være, ef guð lofaðe, sakar þæirrar ælsko sem þæir hofðu millim sin haft. Þesso iattar hann broðerenn. En siðan salaðez hann.

Fáám daghum fra hans liflati liðnum huerfr hann aptr til sins foður epter sinu fyrirhæite, segiande sek vera i fullum fagnaðe, þi at hann kvaz sea sialfan guð, ok af þui framarr gleðiaz en fra mege

---

titudine cognitam præterire non debeo nec subticere, tum propter nimiam rerum certitudinem tum propter referentis auctoritatem. Patriarcha Hierosolymitanus, Heraclius nomine, vitæ sanctitate non infimus, propter illius sanctæ terræ crebros et intolerabiles Ethnicorum hostiles incursus partes petens Cisalpinas demum in Angliam applicuit, a rege et militibus regni militaris manus auxilium postulans. Et cum de beato Thoma et de eius conversatione et vita tam sancta et fine tam glorioso creber sermo haberetur ad ipsum et alios ipse inter cætera assertione firmavit certissima, sibi in Hierusalem infra dies quindecim a martyrio martyris finem sibi fuisse cognitum, et per totum etiam regnum divulgatum. Et ut ferebat, cognitus erat. Est in terra illa cœnobium, e cuius fratribus unus, ab ineunte ætate puritatis magnæ et conversationis sanctissimæ, in die illo, quo beatus Thomas passus est, infirmitatem patiebatur extremam. Et cum iam quasi extremum traheret spiritum, pater cœnobii accessit ad fratrem, quem pro sanctitatis suæ prærogativa præ cæteris dilexerat, et eo magis cum eo contraxerat familiaritatis gratiam. Unde et magis compatiebatur infirmo. Cum vero eum iam in extremis laborantem cerneret, paterne et cum lacrymis supplicabat, ut cum migrasset a sæculo, ipsum, quem adeo in vita dilexerat et a quo tantum

segiaz. Ok at þu trúir þetta satt vera, sem ek segi þer, meðr ecgo mote ꝏfande, þa skal ek þat her meðr segia þer af nockorum aðrum, sem þek skal skylda til at trua þesso, sem ek hæfe nu saght þer af mer. Þegar sem min sala skilðez viðr minn likama, var hon af ænglum teken ok fyrir sialfan guð fram . . . .
. . . . agætsamlegr oc mikils hattar maðr . . . . : . . . . . naðarfullre fægrð oumrœðele . . . . a handa standande utolulegr engla fiolðe með hof . . . . nn meðr patriarchum ok dyrleghum guþs postolum meðr purpurleghum pinslarvattum ok sniohuitum iatarum. Enn er sia stoð fyri sialfum guðe sem æinn pinslarvattr meðr særðo hofðe ok driupandi dreyra af rifum saranna, sem syndiz, mællti varr drottenn til hans: „Sua byriar þer, Thomas, at ganga i herberge þins drottens, ok sua mickla dyrð sem ek gaf Petro, sua skal ek ok þer gefa.“ Vaarr drottenn tok undarlegha fagra krunu af gulle ok sætti sialfr sœmilegha a hans raufaða hofuð. Ok enn mellti hinn frammfarne broðer: „Veit ek, sagðe hann, uttan ef, at þessorr Thomas er Cantarabyrgiss ærkibyskup, sa er a þessum daghum var dræpinn oc for meðr þæima hætte til guðs. En þu, mun ok marka væl mina sogn oc tima. En litlum tima liðnum man þetta prouaz meðr manna sannre sogn“ [1].

[1] *Her ender Pergamentscodex No. 17 qv. i Stockholm, idet den sidste Halvdel af anden Side er ubeskreven.*

---

dilectus fuerat, de statu suo certificaret, si tamen Dominus permitteret sic. Annuit frater. Obiit.

Et infra dies paucos iuxta promissionem suam ad patrem cœnobii reversus lætabundus se Dei frui visione et æternæ salutis sibi iam præmium redditum nunciavit. „Quod, inquit, ut scias certissime in nullo hæsitans, scito quia cito, primo ut egressus a corpore, ab angelis deportatus vidi Dominum, cito, inquam, post venit magnus quidam et supereminens cum processione ineffabiliter admiranda sequente, ipsum hinc et inde stipante et ducente, quam nemo dinumerare posset, angelorum multitudine, patriarcharum pariter et prophetarum laudabili numero, cum glorioso apostolorum choro, et innumerabili sanctorum martyrum purpurato et candidato confessorum exercitu. Stabat autem ille ante Dominum quasi martyr toto lacero capite, cruore sensim, ut videbatur, destillante per vulnerum rimas. Cui Dominus inquit: Thoma, sic decet te intrare in curiam Domini tui. Et adiecit: Quantam gloriam donavi Petro, nec tibi

minorem dabo. Et accepit Dominus miræ magnitudinis coronam auream et capiti eius convulso et dilacerato imposuit.“ Et adiecit qui loquebatur frater mortuus: „Scio igitur certissime, quia Thomas hic magnus Cantuariorum antistes in his diebus occisus sit, et sic migravit ad Dominum. Et tu interim hæc tibi dicta nota, signa tempora. Modico quidem elapso tempore ex multorum commeantium relatu fide vera probabuntur. Et tu per gloriosi martyris completum iam exitum, tibi nunc prophetatum per me, deinceps de salute mea non dubitabis. Præsertim cum et per alios cito sis accepturus, ut ego nunc tibi propheto, completum sic.“ Et his dictis mox disparuit.

Pater vero cœnobii de morte fratris post revelationem sibi factam sic non modicam consolationem accipiens, exhilaratus iam dictum venerabilem patriarcham citus adiit et cuncta pandit ex ordine, quemadmodum, ut supra diximus, ipse patriarcha postmodum ore proprio enarravit. Huiusmodi revelationibus quam plurimis et innumerabilibus virtutum insigniis, quæ per eum operari dignatus est Altissimus, manifeste satis et veraciter ostensum est, quod pretiosa admodum fuerit in conspectu eius mors istius martyris. Quæ virtutum magnalia si quis nosse desiderat, legat librum signorum a venerabili abbate Sancti Petri de Burgo, nomine et re Benedicto, editum et quasi quibusdam recentium virtutum vernantem floribus, signis et prodigiis insignitum.

III.

De pœnitentia regis.

Divulgato igitur tam letali facto undique, mox ut ad regem Angliæ pervenit, afflictus est, ut supra diximus, afflictione magna. Et in nominatissimo illo Nortmandiæ oppido, quod Argentolium dicitur, per quadraginta dies sedit mœrens. Quo toto illo pœnitentiali dierum numero acerbiorem multo plus quam mortuorum luctum fecit, lugentium cibos comedit, equum non ascendit, nulla iurgantium causa, nulla agendorum consultatio, nulla pulsantium querela ingrediebatur ad eum, nulla tot terrarum regendarum sibi cura proponebatur, quasi omnia tunc postponenti præ dolore. Sedebat quippe solitarius, super hoc quod acciderat ingemiscens semper et dolens, et sæpe et sæpius iterans: „Heu, heu accidisse mihi!“ Et quidem pœnitentis regis hæc erat salutis providentia. Mox enim in primo sacrilegii auditu viros magnos et industrios ad Romanum pontificem Alexandrum destinavit, ab ipso tanquam summo ecclesiæ patrono et

patre omnium consilium quærens quid agendum, et sicut credibile est, humiliter in quo excesserit confitens. Verum quia confessio, sicut nec per scripta, nec per personas interpositas fieri solet aut debet, et viva vox confitentis, quo plus auget devotionem, eo plus habet virtutis, vir apostolicus a latere suo duos cardinales misit, piæ memoriæ magistrum Theodwinum Portuensem episcopum et Albertum sanctæ Romanæ ecclesiæ cancellarium, viros certe omni religionis sanctitate et scientia præditos, qui et ipsos regni ob supradictas causas anathematizatos vel suspensos canonice absolverent, et regis postulantis saluti providerent. Itaque ad regis et totius ecclesiæ consolationem hi missi sunt. In quorum adventu absolutionem, quam non meruerant, de clementia domini papæ, et eorum qui missi fuerant, obtinuerunt.

Rex autem et legati primo convenerunt apud Gorham, die Martis ante Rogationes, ubi invicem recepti sunt in osculo pacis. In crastino venerunt Saviniacum, ubi archiepiscopus Rothomagensis et multi episcopi et proceres convenerunt. Cumque ibidem de pace Domini tractatum esset, quam rex secundum mandata eorum absolute iurare renuit, rex ab eis cum indignatione recessit in hæc verba: „Redeo in Hiberniam, ubi multa mihi incumbunt. Vos autem in pace ite per terram meam, ubi vobis placuerit, et agite legationem, sicut vobis iniunctum est.“ Sicque ab eis discessum est. Tunc cardinales, habito arctiori consilio, revocarunt episcopum Lexoviensem, et archidiaconum Pictaviensem, et archidiaconum Saresberiensem, et per eos laboratum est, quod sexta feria sequenti rex et cardinales apud Abrincas convenerunt, ibique omnino conventum est inter eos, ita quod rex, quidquid ex parte cardinalium ei propositum est, benigne suscepit et concessit. Sed quia rex filium suum voluit adesse, ut quæ pater permitteret, ille etiam asseveraret, terminus ei dilatus est usque ad sequentem Dominicam proximam, videlicet ascensionis Domini. Tunc in publica audientia rex manu sua tactis sacrosanctis evangeliis iuravit, quod nec mandavit nec voluit, quod archiepiscopus Cantuariensis interficeretur, et quod audita morte eius plus inde doluit, quam lætatus est. Addidit etiam ex propria voluntate, quod de morte patris vel matris suæ nunquam tantum doluit. Juravit etiam, quod quantamcunque pœnitentiam ei cardinales iniungerent pro satisfactione, plenarie exequeretur. Dicebat enim coram omnibus se intelligere, quod causa esset mortis archiepiscopi, et quidquid factum fuit, propter eum factum esset,

non quia ipse mandaverit, sed quia amici et familiares videntes turbationem vultus eius et oculorum, cognoscentes etiam dolorem cordis, et sæpe audientes querula verba eius de archiepiscopo, iniuriam eius absque conscientia ipsius ulcisci parabant. Et ideo cum omni humilitate et devotione ad omnia, quæ legati iuberent, se expositum asserebat.

Tunc iniunctum est ei a legatis, quod inveniret ducentos milites per annum integrum sumptibus suis, videlicet unicuique militi trecentos aureos in terra Hierosolymitana contra paganos, secundum dispositionem Templariorum.

Secundo, quod prava statuta de Clarendune, et omnes malas consuetudines, quæ in diebus suis in ecclesias Dei inductæ sunt, penitus dimitteret. Si quæ autem fuerunt malæ ante tempora sua, illas iuxta mandatum domini papæ et consilio religiosorum virorum temperaret.

Tertio, quod ecclesiæ Cantuariensi omnem suam integritatem in terris et in aliis rebus restitueret, sicut fuit anno, antequam archiepiscopus iram regis incurreret. Et quod omnibus, quibus offensus fuerat propter archiepiscopum, pacem et amorem redderet et possessionum suarum plenitudinem.

Quarto, quod si necesse esset, et dominus papa ei mandaret, iret in Hispanias ad liberandam terram illam a paganis.

Iniunxerunt etiam ei secretius ieiunia et eleemosynas, et alia quædam, quæ ad communem audientiam non pervenerunt.

Ad hæc omnia rex benignissime assensum præstitit, ita quod coram omnibus diceret: „Ecce, domini legati, corpus meum in manu vestra est. Scitote pro certo, quia quidquid iusseritis, seu proficiscendo Hierosolymam, sive Romam, sive ad sanctum Jacobum, vel quidquid id sit, paratus sum obtemperare.“ Unde fere cuncti, qui aderant, videntes humilitatem et devotionem eius, vix poterant lacrymas continere. His expletis, ne quid ad boni consummationem deesset, deduxerunt eum legati ex propria regis voluntate extra ostium ecclesiæ, ibique flexis genibus, non tamen exutis vestibus neque verberibus appositis, est in ecclesiam introductus. Et ut aliqui de regno Francorum hæc ita processisse cognoscerent, statuerunt quod archiepiscopus Turonensis, et suffraganei eius coram rege et legatis præsentiam suam exhiberent apud Cadomum prima die Martis post ascensionem Domini.

Quod rex iuravit, filius eius manu sua firmavit in manu domini

Alberti cardinalis, se ex parte sua observáturum, et si rex pater morte vel alia causa manifesta præpeditus pœnitentiam prædictam complere non posset, quod ille perficeret.

IV.

De dissensione orta inter patrem et filium et prima peregrinatione regis ad martyrem.

Verum modico exacto tempore, quarto, ni fallor, quintove circiter anno a martyrio et a pœnitentia regis hac, inter regem patrem et regem filium suum profana seditio et bellum nimis intestinum est exortum, adeo ut adversus regem patrem et sui fere quotquot, et etiam alieni, Francorum videlicet rex, in potentatu suo magno cum filio rege fœdus iungentes insurrexerint. Regis terræ et regna et nationes et populi tam sui, ut diximus, quam alieni, adversus solum regem patrem arma moverunt. Igitur rex pater quid faceret? quo se verteret? ad quos declinaret? Nusquam fides tuta, immo nulla, quia periit. Et foris pugnæ et intus timóres. Quod igitur solum tunc supererat, humano deficiente, rex solum ad divinum consilium et auxilium se convertit. Audiens quippe in dies et certissime credens, mundo iam contestante et cum admiratione conclamante, virtutes, signa et prodigia, quæ Cantuariæ fiebant per martyrem, de mutua inter ipsum et martyrem iam pridem gratia, sicut spero, non immemor, eo etiam fiducialior quod de excessu suo in martyrem gauderet et speraret se pœnitentiam egisse, a Nortmannia exivit. In qua tamen tunc potissimum quasi totus erat fervor debacchantis rebellionis. A Nortmannia, inquam, exivit tunc, et illam, sicut et alias dominationes et principatus suos transmarinos quasi in solius protegentis Dei et martyris sui manu relinquens, confestim sola divinæ protectionis spe adversus hostes suos armatus transivit maria, et omni occasione et dilatione postposita Cantuariam venit.

V.

Qualiter rex peregrinus Cantuariam intraverit.

Et incredibiliter humiliatus et devotus, mox, antequam civitatem intraret, ut ipsam vidit et metropolitanam ecclesiam, in qua martyr requiescit, mox, inquam, se exinanivit, et potestas tanta pauperrimi servi mox formam induit, nudis pedibus et toto etiam nudato corpore, præterquam vili quadam tunica super nudo amictus. Et pedes et nudus sic palam in die et in omnium conspectu civitatem

intravit, et per vicos et plateas civitatis luteas tanquam de plebis vilissimorum unus abiecte sic incessit. Ecce David alter, qui tam dilecto filio suo quasi Absalone altero ob peccatum ipsum persequente, nudis plantis, sicut primus David civitatem exivit, iste secundus ingreditur. Et ita in suspiriis et gemitibus, tot gentibus et nationibus tremebundus, ipse timens et tremens martyris adiit sepulturam. Ubi tota illa adventus sui die et nocte sequenti ieiunus et pervigil ante martyrem pernoctavit. Ni fallor, nec enim dubito, sic gemebundas et pias ante martyrem, quem adeo dilexerat et a quo tantum dilectus, orationes effundens, eius, nec dubium, meritis, orationibus et patrociniis in tam arcto toto cordis affectu se commendans; quod mox rerum exitus demonstrabit. Et ibidem etiam coram martyris sepultura, quasi coram ipso martyre sancto illo et venerabili fratrum cœtu convocato, a singulis fratrum virgæ disciplinalis percussiones singulas velut quasdam secundas quadragenas apostolicas, immo regias, novas et sicut arbitror usque tunc inauditas accepit.

Consuetudines vero illas, quæ inter martyrem et ipsum totius fuerunt dissensionis materia, rex tanquam vere pœnitens pro martyris devotione per virtutem martyrii abdicavit malas et iniquas, bonas vero solum observandas sanxit in posterum. Quarum tamen abdicatarum sic nonnullæ ab ecclesia damnatæ per regnum observantur adhuc. Quod si rege sciente et approbante rex ipse viderit; Deus nolit.

VI.

De hostibus a rege post peregrinationem suam cito triumphatis per martyrem.

Omnibus itaque in tanta humilitate et devotione consummatis, rex peregrinus in crastino post missam ante martyris sepulturam celebratam de martyre, maculatis sic pedibus, ut humiliter coram martyre venerat, nec etiam refocillatus, in spe multa patrocinii per martyrem in brevi sibi futuri recessit. Et quod dictu mirum, et ad martyris gloriam et regis pœnitentialem devotionem commendandam non tacendum, spes regem non confudit. siquidem ipso eodem die, quod mundus novit et rex ipse fateri dignatus est; ipso, inquam, die, quo ante martyris sepulturam missam de martyre humiliter audierat, martyre affectuose salutato et quasi a martyre benigne licenciatus post recedens, erat autem Sabbatum; eodem, inquam, die, eadem etiam diei hora, qua missæ interfuerat, princeps Scotorum captus est. Magnus

profecto princeps hic, et inter multos et magnos regis inimicos ipse tunc maximus aut de maximis. Et a militibus quibusdam et paucis et mediæ manus hominibus, qui inter regis fautores tunc paucos regi favebant adhuc, interceptus, tanquam gladio non extracto nec illato vulnere, sed sicut sine pugna et sine plaga captus est; sicut accepi, quodam casu fortuito, sed nescio quo, ab exercitu suo grandi, quem collegerat, parum deflexus, Altissimo quidem, in cuius ditione cuncta sunt posita, volente eum tradi sic.

Sed quid per singula? Post regis tam humilem, tam devotam supra descriptam peregrinationem, sensim in dies, nec longa mora, et cismarini et transmarini ei rebelles in retiaculum, quod ipsi domino suo regi tetenderant, ipsimet ceciderunt. Videntes autem alii cum rege tam subito Domini manum tam validam, siluerunt universi, et ita supra mundi assertionem et spem, sicut ex insperato et subito siluit omnis terra in conspectu eius, et factum est in pace regnum eius, Domino super iram inimicorum suorum sic manum suam extendente. Quem super inimicos suos successum talem et pacem tantam et tam perfectam, eo plus miraculosam, quo tam citam, omnium sic animis obfirmatis adversus se, rex totam ascripsit Domino et glorioso martyri Thomæ, cui certissime ascribenda.

VII.

De somnio Martyri adhuc exuli prophetice ostenso quasi rebellionis huius et pacis prophetia.

Hoc vero, quod martyri adhuc exuli super ista rebellione et post rebellionem pace tam cito accidit, propheticum quoddam somnium, et vere propheticum, evidentissime probat, ipso martyre tunc exule, somnium illud ore proprio suis indicante sic: „Aspiciebam, inquit, in visione noctis. Et ecce ego super montem valde excelsum eram et dominus rex deorsum in infimo. Et ecce subito universæ cœli volucres adversus regem convenerunt, ipsum unguibus suis et rostris in subito et cito alarum suarum quasi turbinis vehementis spiritu impetentes. Ibi omnis generis volucres, maxime quæ ex rapto vivunt in genere suo regem quotquot impetentes. Cuius vestimentis per volucrum ungues et rostra citissime panniculatim dilaceratis, rex mox solius camisiæ tenui schemate vix opertus, quasi iam nudus volucribus expositus est. Et iam tantum in modum turbinis vehementis volantium et rostris et unguibus impetentium, impetum sustinere non valens, hinc inde impellebatur. Et ipse sensim, quoad

licuit, regrediebatur et retrahebat se, ut vim impetus, etsi non declinaret omnino, extenuaret tamen. Erat autem a tergo regis non respicientis, nec conclusus sic respicere potuit, teterrimum præcipitium et profundissimum, a rege utpote a tergo improvisum. Cui cum appropinquasset iam rex sic, retrahens se et quoad poterat evitans impetentium vim, unus de aulicis regis familiarissimis, de quo tanquam de altero se rex fidebat, utpote quem et honoribus et divitiis inter regni primos illustraverat, hic, inquam, torvo torvior et plus quam inhumanus, in volucrum accessit adiutorium, camisia, qua sola super nudo rex vix amictus erat, regem spoliare violenter attentans, et cum volucrum impetu ipse pariter regem cœpit pellere in præcipitium. Rege vero iam ruituro, commota sunt pietatis eximiæ viscera mea super rege, qui in monte sedebam excelso cernens hæc. Et pristinæ gratiæ et familiaritatis mutuæ inter regem et me recolens, etsi mihi modo offensum, non potui tamen in offensa hac miserationem meam continere, quin potius, sicut visum mihi, de montis tam excelsi vertice, quo sedebam, tam citus descendi, tanquam si in ictu oculi, periculo iam sic imminente et compassione multa quasi alas tribuentibus mihi et ad velocem me succursum impellentibus. Et sic quasi in momento regi astiti. Et mox framea longa et acutissima, nescio tamen quo casu, in manu mea refulsit. Qua velut subito et momentanee mihi visus sum universas illas cœli volucres dissipatas dispersisse et dissipasse dispersas, et regem liberatum sic continuo insignibus suis regiis gloriose et decentissime indui, illum aulicum obiurgans acerrime, qui, ut diximus, in volucrum adiutorium sic transierat, addens regem ab ipso non meruisse hoc." Et quidem relato somnio dominus archiepiscopus loquens adhuc brevibus sic, quasi somnium interpretans, adiecit se in arcto aliquo regi subventurum adhuc, hac ipsa interpretatione tam brevi somnium vere propheticum indicans. Rex etiam ipse, cum visionem hanc audisset, finita, ut diximus, rebellione, et pace desuper data, mox interpretatus est, scilicet ea rebellione, et eiusdem rebellionis tam felici, tam glorioso et pacifico et vere miraculoso exitu, huius visionis veritatem evidentissime completam esse. Et ita rex ipse facti veritatem edocuit et prædicavit miraculum.

VIII.

De morte Henrici regis iunioris, archiepiscopo præostensa per visum.

De morte vero pueri Henrici regis iunioris, archipræsuli præ-

ostensa spiritualiter, hic tacere non possumus. Cum esset archiepiscopus adhuc in Gallia Senonis civitate peregrinationis suæ, una noctium post decantatum nocturnum, ut pausaret, in lectum suum se recepit. Verum, sicut ipse confessus est, curis et cogitationibus se tunc, ut solent, ingerentibus, somno indulgere non potuit. Inter alia vero de domino rege Anglorum, de eius magnitudine, de eius prosperitate in filiis, in divitiis, et latis potentatibus cogitatio subiit. Super his diutius cogitans, et præsertim de filiis, et inter filios potissimum de primogenito ipsius Henrico, quem præ cæteris diligebat, et de quodam alio. In crastino tamen, sicut referebat, se pro certo scire nesciebat, de quo aliorum cogitasset tunc, an de Richardo tunc comite Pictavorum, an de Galfrido Britanniæ comite. Cum igitur de rege patre et de filiis cogitaret sic, desiderabat scire, quid futurum esset de his, et quales circa hos dispositiones Altissimi. Et cum aliquandiu cogitaret sic desiderans, inter cogitandum hæc cœpit quasi dormitare. Et ecce facta est ad eum vox, per ipsam vocem versu quodam hexametro sibi expresso. Versus autem hic erat:

Mors tulit una duos, tulit altera, sed male patrem.

Nec arbitretur quis versum hunc quasi a dormitante aliquo casu compositum, quem etiam vigilanter vigilans non componeret, utpote qui versificandi nec etiam sub scholari disciplina artem tetigerat vel in modico. Versum vero auditum sic suis in crastino retulit, et gemebundus adiecit: „Proh! dolor, Henricus noster, antequam pater vel fratres sui, morietur!“ Et vere in morte Henrici, proh! dolor, et unde dolor, archipræsul vaticinii sui fine nimis verus propheta probatus est. Pariter et in Galfridi morte archipræsulis vaticinium adimpletum est; post Henrici mortem quinto, sextove anno ante patrem mortuo sic hoc et illo. Et quod accedit miraculo vaticinium plus commendans: „Mors tulit una duos.“ Vere una mors, quia eadem mortis species, ambobus fratribus his morbo dyssenterico interemptis. Bene quidem et sancte de medio sublatis, ut qui interfuerunt, testati sunt. De patris vero morte, de qua etiam prædictus versus vaticinari visus est, supersedemus dicere, quoniam fere toti mundo nimis nota est, et eam legentibus, et maxime eam scientibus plangenda est, quod tantus talisque princeps tali modo, et tam subito de mundo migravit. Pro quo ab omnibus pie credentibus orandum est, ut sicut pacificus et pacis amator erat, ab eo qui pacis auctor est et amator, pacem et requiem consequatur sempiternam.

IX.

De morte sacrilegorum militum.

Verumtamen in gloriosi martyris nostri victoriosæ mortis palma visibili, inter ipsius visibiles virtutes cæteras, magnas quidem et admiratione dignas, una est discernenda studiosius, intuenda attentius, et amplectenda devotius. Una est, inquam, præ cæteris miræ et fere inauditæ pietatis eximie plena. Nam cum martyr hic in sanguine suo plerosque diaboli vinctos eduxerit, adhuc, quod supra quam dici possit aut capi pietatis superabundantis plenum est, virtus effusi sanguinis ipsos suos effusores, sacrilegii tam inauditi patratores, tetigit et lavit. Lavit, inquam, eos virtus sanguinis, ut videtur, a sanguine, ipso sanguine loti, quo prius adeo erant maculati. Et hoc sanguine effuso in propriis occisoribus suis principatus et potestates tenebrarum expoliat, quæ tenebant eos, eos confidenter traducens et longe trahens a regione dissimilitudinis, quo iam procul abierant, ad illam plenitudinis solitudinem, cuius rex pœnitens mansionem optabat, dicens: Ecce elongavi fugiens et mansi in solitudine. Adeo etiam palam, quod cum in sæculo magni et generosi fuissent sacrilegi occisores hi et multarum possessionum domini, milites strenui et in militiæ suæ arte edocti et in ætate sua robustiori, cito tamen post patratum flagitium, relictis omnibus, Hierosolymam profecti, publicam egerunt pœnitentiam. Qui tamen omnes infra triennium a patrato sacrilegio rebus humanis sunt exempti, in vera et fructuosa, sicut creditur, et qui præsentes fuerunt contestantur, pœnitentia; præ horrore facti et sceleris immanitate, quod semper et in vita et in mortis suæ articulo ante oculos suos quasi appensum cernentes ponderabant, toto corpore et toto corde semper quasi attoniti, stupidi, dilacerati et convulsi, ab illo semper inter peccatorum patronos specialiter et incessanter, et in vita et in mortis articulo supplicantes veniam et invocantes patrocinium, in quem tantum admiserant sacrilegium.

Horum tamen unus quorundam pravorum consiliis moras in dies nectens, nec quam cito alii Hierosolymitanum iter arripiens, in cismarinis acturum se pœnitentiam sperans, cum in regno regis Siculi apud præclaram illam civitatem quæ Consentia dicitur in infirmitatem decubuisset extremam, infirmo mox etiam ante mortem cœperunt corporis membra computrescere, ita ut cum tabe caro ipsa, quæ nervos tegebat et ossa, ab ipso infirmo frustatim dilacerata et

convulsa proiiceretur in areæ medium, nervis sic discoopertis et ossibus. Et præsertim brachiorum et manuum caro, ossibus et nervis vix adhærens, et quasi separationem desiderans, de facili, ut videbatur, et absque difficultate a funesto illo carnifice milite, utinam tamen vere pœnitente, proiiciebatur, quasi sponte sua se sic resolvens, ipsa, ut videri poterat, quasi gemebunda, quasi indignata et verecunda, quod post tantum nefas manu hominis et brachiorum ministerio perpetratum deinceps in compositione humani corporis foret. Miser tamen ille, dum ita se ipsum vivens discerperet, convelleret, dilaceraret et proiiceret sic, pii et gloriosi neomartyris indulgentiam, suffragium et patrocinium cum summa contritione, gemitibus et suspiriis inenarrabilibus incessanter implorabat. Jam supra nominatus in historia hac Wilhelmus de Traci hic erat, Deo ultionum Domino clamantem ad se militis sui sanguinem iustissime ulciscente in isto præsertim sic, utpote qui alios provocare audens primus et ante alios super christi Domini caput gladium vibrans ad ictum, tam profane, tam impie ferire nequaquam veritus est. Unde et iustissimo Omnipotentis iudicio factum est, ut ipsi contra naturæ legem, etiam vivo adhuc, computrescerent, quæ vibraverant gladium. et manus simul et brachium. Et quidem iam supradictæ civitatis episcopus certissime retulit sic, Wilhelmi illius in hac infirmitate confessor.

Et ut ad alios præfatos sacrilegii complices, unde cœpimus, revertamur, ipsorum quotquot et talium, ut diximus, miranda, quia certe miraculosa, nec dubium corporum mors per tam modici temporis intervallum, triennii videlicet, sicut iam supra diximus, sic erat in tam brevi, ut nec unus quidem ex eis superfuerit, Altissimi super eos, sicut creditur, etsi forte quod ipse velit, miserante clementia, ad terrorem tamen et miraculosam militis sui ultionem iustitia omnes in brevi sic prosternente, ut viri isti sanguinum etsi pœnitentes, ut descripsimus, tamen iuxta verbum Domini dies suos non dimidiarent.

THOMAS SAGA ERKIBYSKUPS

HIN YNGRI.

THOMAS SAGA ERKIBYSKUPS[1].

Prologus.

Liost er vordit af letrum þeim er lærdir menn leifdu eptir sik i kristninni, at fleiri enn einn edr tueir af þeira fiold hafa skrifat á ymissum timum lif ok lofsamligar mannraunir hins agæta guds pislaruotz Thome Cantuariensis in Anglia. Hafa þær idnir farit sem verda kann, at þat er einn setti framarr ok fullkomliga, liet annar um lida, þuiat þeim, er sidarr var i verolld, uirdiz æigi naudzynligt at setia sem med nyrri letrgerd þat, er adr var fært ok fagrliga samit, frægt ok vida borit fyrir margan visan mann. Enn nu á nyium timum syndiz godfusum monnum nytsamligt, at setia samt i eina bok, til lofs ok tignar sælum Thome, þat er af huerra ordum hæst berr ok lofsamligaz uirdiz uitrum monnum, at hoglifismadr hafi nærhendis, huat er hann girniz i guds lofi af þraut ok þolinmædi þessa pislaruotz, þuiat vel maa segia med teknu dæmi, at hans blezut æsiona hefir dreift farit, sem þat skirazta gler kann audsyna, er sundr tekz i mærga luti, þuiat huer hans lifsbok, sem lesin vard, liodar enn leynir æigi, huer hædar skugsio ok hofdingia spegill hann hefir verit formonnum kristninnar med hreinleik ok hardlifi, med olmusugædi ok ubeygdri stadfesti, allt til krunu blodsins. Enn nu hedan upp i fra kann uera, at nockurum syniz, sem þessi bok megi med rettu kallaz ein ok sæmhalldin æsiana med lifsþattum, brefum ok iartegnum hins sæla Thome. Nu gefi þat Jesus Kristr fyrir arnadarord sinnar sætu modr ok meyiar Marie ok uerdleika hins heilaga Thome, at þetta verk sua upp byriz, fram flytiz ok lukiz, at honum se til lofs ok dyrdar, enn þeim er heyra til andligrar gledi ok arnadarordz uid sælan Thomam.

[1] *Sagaen meddeles her efter Thomasskinna.*

Hier byriar sogv Thomas erchibyskups.

A dogum Urbani pafa, annars med þui nafni, ok Heinreks Heinrekssonar mislendu[1] keisara, vann Vilhialmr Ruduiarll, er kalladr uar bastardr, Eingland undir sik med herskilldi af Haralldi Gudinasyni ok rikti .xx. ær ok eitt. Hann atti eptir þria syni, ok hetu Uilhialmr, Rodbert ok Heinrekr. Vilhialmr tok riki, þuiat hann var ellztr, hann var kalladr Vilhialmr raudi, hann uar uhentiligr madr Einglandz kristni, þuiat hann var bædi metnadarsamr ok storum ægiarn. Brædr hans uoru utignir menn i landi, þar til at Rodbert krossadiz til Jorsala, ok tok ouægiligt lausagodz ut af konungsgardi, at hann mætti uel fara landz ok lagar. Enn er fehirdzlan var naliga hreinsut, legz Vilhialmr konungr i hernad at afla fiær i þann stad, ok heriar æigi æ heidinn dom ædr vtlenzka hofdingia, helldr æ hinn saklausa suein drottin Jesum, þuiat hann setr uþolligt gialld æ klaustr ok kirkiur i Einglandi, helldr byskupsstola ok æbotadæmi sua leingi undir sinu vældi, sem hann lystir, sidan formenn falla fra, enn æigi skal adra til kiosa, skutlar iardir ok eignir kirknanna ok dregr vndir konungsgard, ok ær litid leid, saugdu iustisar ualldzins, at þat hefdi æfinliga konungs eign uerit. Kennimanna fund(i) i landinu, ær þeir kalla sinodos, uilldi hann æynga hafa lata, ok sua mikil var su eymdar agirnd til fiær ok frelsis, er hann hof ok efldi mot kristnum rett i Einglandi, at af þeim innleizlum, sidleysum ok ouonum leiddi sua langar limar, at margs mannz lif dro til utlegdar, ok suma um sidir, sem greinaz mun, allt fram i dauda dyrr.

Nu sua rasandi sem for konungr þessi, fellr honum handleggr himnakonungsins, þuiat æ dyraueidi uar hann skotinn i gegnum at uuilia sialfs sins riddara, er Gallterus het, þa hafdi hann uerit konungr .xiij. ær. Lægu þa hofdingialausir þrir byskupsstolar ok tolf klaustr, til uitnis um þat sem tiædiz fyrri. Eptir hans dag uar Rodbert næstr ok tok riki at olldrum. Enn sakir þess at hann er nu fyrir vtan haf, tekr Heinrekr brodir hans konungdom. Ok litlu sidar kemr Rodbert aptr ok hefir ækall til rikis, enn Heinrikr uill eyngum kosti upp gefa. Fara sua þeira skipti, at þeir æiga tuær orrostur, ok i þeiri sidarri er Rodbert fanginn ok settr i uardhalld, leiddi hann sua sitt lif sem einn heremita, þuiat brodir hans trudi honum alldri, ferr hann sua or sogu þessarri.

Enn Heinrikr styrkiz nu i konungs ualldi, ferr honum, sem hattr er ueralldar hofdingia, at eingin þickiz uhalla krunu bera, utan

[1] misl'ndu *Cd.*

hann halldi med kappi þat, sem hellt hans forellri, ok þui uerdr, sem bok uottar, þycksettr stiginn i loganum, þa er huerr erfir annan i uleyfdum lutum. Af stiga þeim er lesit in Speculo. Jarll einn dro rangliga undir sik heilagrar kirkiu eign, ok þa somu hielldu ættmenn huerr eptir annan. Þui birtiz sua einni sæl, at stigi þeira frænda stod uppreistr i dynianda loga med þeiri skipan, at sa er nyliga andadiz. skylldi æ taka hit efzta stig, enn adrir skylldu þa um reitt ryma nidr undan, þar til at guds milldi mæddiz a þessu rettdæmi, þuiat sælin huarf aptr i likam at boda þeim er enn lifdi, huerr daudi honum var handuiss, ok hann skipadi giarna aptr eignina, at hann mætti fordazt samsætissbruna sinna ættmanna. Nu mun synaz sem stigagrein þessi luti at konunginum i Einglandi, æigi þui minnr þott sagan leingiz. Nu sua sem ver hofum byriat konungatal i Einglandi fyrir þeim stortidindum, sem eptir kuomu, sua syniz uel fallit at greina med fæm klausum, huerssu erchistollinn i Cancia bidr þess hofdingia, er hann feck frægaztan um alla sina daga.

Anselmus vard erchibyskup i Cancia.

2. Vilhialmr bastardr, sem enn var hann iarll i Ruduborg, efldi hann klaustr af grunduelli i þeim stad, er Kadon heitir, i sæmd hins signada Stephani prothomartiris. Þar til feck hann sæmiligan formann, er het Lanfrancus, sidlætismadr mickil(l) ok meistari einkar diupr, hann var adr prior Beccensis, enn þann tima sem bastardr tok riki i Einglandi fylgdi hann erchistolnum i Cancia, at hann gaf upp sagdan Kadonensem abota, at hann uurdi Kantuariensis erchibyskup. Þessi Lanfrancus uigdi til krunu Vilhialm konung rauda, vard þui nockuru likt um þeira samþycki, medan þeir lifdu badir, þuiat konungr liet sem hann skylldi þyrma honum. Eptir Lanfrankum uthafinn var Anselmus erchibyskup adr prior Beccensis. Reis midil þeira Vilhialms konungs sua hord allda, at erchibyskup vard at ryma land, adr daudi Vilhialms konungs gaf honum aptrhuarf ok heimfararleyfi. Eptir Anselmum framfarinn til guds, sem vel birtiz i hans andlati, kemr Theoballdus i hans rum, tiltekinn af Becci sem fyrr Anselmus. Stiornadi hann Cantuariam, þar til saga greinir med vilia guds, huer skipan gerdiz eptir hann frafallinn. En nu þessu næst skal aptr uikia til Heinreks konungs ok siа, huer tidindi geraz a hans dogum.

Thomas fæddr.

3. I þenna tima var sa madr i Lundunum, er Gillibert het, hann var eiginkuæntr madr, het hans husfru Maílld. Bædi þessi hion

voru godrar ættar ok rettuis fyrir gudi, hofdu þꜹ verit ꜹdig at fe, adr elldzgangr eyddi þeira godz. Her berr sua til, sem hionum er kært, at Mailld er med barni, runnu fyrir þessum burd merkiligar synir, er fyrirbodudu þa storluti, er sidar kuomu fram. Eina nott dreymdi Mailld, at æ, su er Tems heitir ok rennr um midia borgina Lundun, geck henni sua nær, at hon fell i serk henni, ok sakir þess at hon var uitr kona, finnz henni um drauminn ok segir einum uitrum manni, ok sæ rædr hardla spakliga, segir, at likt rennanda uatn mundi fliota af hennar kuidi, sem grædarinn sagdi Samaritane, (at) hvern flytia mundi til hins eilifa lifs, er þar af drycki. Litlu sidar dreymdi hana draum annan: hon hugdiz koma til Kristzkirkiu þar i Lundunum ok uilldi inn ganga, enn er hun bar sik at dyrum kirkiunnar, vard hon sva digr i uexti sinum, at æ eyngua lund matti hon inn komaz. Var þetta sua þydt af uitrum monnum, er hon sagdi drauminn, at meiri mundi verda dyrd ok uirding þessa burdar, er hon geck med, enn iardlig kristni mætti med taka ædr skilning æ koma. Nu lidr sua tid Mæilldar, at hon tekr sott at fæda sinn burd, ok nærr sialfri fædinginni sigr yfir hana lættr hofgi, ok iafnbratt syniz henni, sem tolf stiornur af himni felli nidr yfir kne henni. Þessi syn er nu lios uordin, þuiat hennar son sæma æigi sidr einglar æ himni enn menn æ iardriki. Sem Mailld hefir son fætt, rennr i annan tima sem hugskotz þungi yfir hana, synist henni burdrinn sem einn logbrandr med sua hofum loga, at i himni stod. Er þetta sua glosat, at hennar son var sua heitr ok uppkueyktr af ast(a)relldi heilags anda, at fyrir pislaruætti var hann krunadr ok sættr i hit himneska sæti. Þessu næst er pilltrinn til kirkiu borinn ok skirdr ok nefndr Thomas, sem gud hafdi longu disponerat, ok fæm nættum sidar, sem hann er i vauggu lagdr, birtiz Mailld modr hans hin fimta syn sua fallin: henni syndiz sem eitt pell einkar uęnt ok sæmanbrotid lægi æ piltinum i uoggunni, hon þottiz æra ok girnaz miok at siæ, huersu þat uæri uidt ædr breitt, þuiat hon ælskadi þat miok. Þar fyrir talar hon til þernu sinnar, er geymdi[1] vogguna: „Tak pellit, sagdi hon, ok rek i sundr, þuiat ek uil siæ, huersu fagrt er.“ Ok sem hon byriar þetta bod, talar hon sua: „Fru min, sagdi hon, þetta fær her æigi unniz, þuiat rumit tekur æigi.“ Mailld segir þa: „Far til hallarinnar her æ gardinum ok profa þar.“ Mærin gerir sua, ok kallar sidan: „Fru min, sagdi hon, allt er sæmt ok adr, haullin tekr med ongum hætti.“ Mailld talar þa: „Nu at þui, sagdi hon, farim badar sæmt ut æ uidan uǫll, ok freistim,

[1] geymdu *Cd.*

huersu tekzt." Ok sem þær standa þar at, kemr ilmandi rodd af loptinu sua mælandi: „Þetta starf þurfi þit æigi leingia, pellit er uidara ollu Einglandi." Er nu þessi syn fallin undir liosa skyring, at pellit merkir heilagleik (ok) fegrd guds astuinar, er æigi at eins frægizt um Eingland, helldr um oll Nordrlond, þar sem hans blezad nafn er heyrinkunnigt til miskunnar ok medalgaungu uit hinn hæsta gud. Nu er umfærit þær framsynir, er fyrir runnu sælum Thome, sem hann kom inn i ueralldar lioss. Ok þann timæ lidandi sogunnar, sem heyriz hans bruttferd af verolldinni, mæ uitrum manni uirdaz bædi einkanligt ok storum lofsamligt, ok æigi mun vida lesit i frumtignum heilagra, at ein persona ok sama hafi audlaz sua forkunnligt upphaf ok frabæran enda.

Af Thomasi.

4. Sæll Thomas uogs upp i Lundunum, hlydinn fodr ok modr, þeckr ok þydr huerium manni, biartr ok blidr i asionu, ok þess yfirbragdz, sem uitrum monnum syndiz, at gæska guds miskunnar var ædsyn med honum. Ok sakir þess at su er hin fyrsta næmtid i mannzsin(s) uppuexti, at god ok elskulig modir tekr hann kristiligum ordum, kynnir honum otta guds ok kennir heilog frædi, tekr ok ungi Thomas þenna fystan skola, þuiat Mæilld modir hans var bædi uitr ok uiliug til at gæfa honum god ræd. Af þeim rædum er sua lesit eitt millum annara luta, er hun lærdi hann at uirda ok uegsama hina sælu mey guds modr Mariam umfram alla helga adra ok skipa hana lifs ok uegæ hinn uisazta leidtoga, ok æn ollum æfa ladadi giarna signadr Thomas þetta heilrædi til sins hiarta, at elska uora fru, þuiat hann hafdi æ henni næst sialfum Kristi allt sitt traust ok trunat, ok her i mot lagdi honum iungfru Maria sua blidan hug, at þegar sem hann var i æskutima, kiori hon hann sialf til hins hæsta kennimannz, æ nok(k)ura lika mynd ok lesit er af hinum helga Dauid, at gud drottinn kiori hann til konungs yfir Israels ok smurdi hann fyrir hendr Samuelis þegar i barndomi, sem hann var smæsueinn i saudageymslu, ok at þessi samlikan[1] er æigi med ækefdarordum framsett, lysizt med atuikum ok þui sem eptir ferr.

Sanctus Thomas før i skola.

5. Sem vngi Thomas hefir med litillæti ok sannri hlydni yfirfarit þann kennidom, er hann mæ fæ i fodrhusi, geingr hann i skola til hærra næms, madr sua fliottækr, minnigr ok gløggr i allri grein

[1] samlikam *Cd.*

til briostz ok bækr, sem alldr eflir ok timi lofar. Ok fyrir þa grein at heilog bok segir sua mikit af hans meistaradom, at um sidir hafi hann fagrliga skilit siau hofudlistir er liberales heita, hellt hann sik til skola bædi innanlandz ok iafnuel[1] allt til Franz, einkanliga i hofudborg Paris, er æfinliga hefir halldit frægaztan skola a Nordrlondum med lærdum ok boklistum. Ok til marks um at sæll Thomas hefir Parisklerkr uerit, stendr i hans þaruistar duol sua uordit miraculum.

Jarteign.

Skoli Parisiensis er breidr safnadr ok inni margir burdugra manna synir i þeim alldri, sem næstum er girndin med holldligri fyst ok holldligri blidu, kann þat ok at þrysta margs mannz lifi nogu miok, þott æigi se hann fæddr i sua gladri uerolld ok rikdom sem þar var. Vaarla matti þann faa af allri þeira fiold, at æigi helldi eina vinkonu ser vid hond, ok eyngan kunnum ver fra taka utan einn Thomam enska, hann hefir einga vinkonu iardneska, utan helldr er su hans un(n)asta, sem er drottning meyianna. Þessarri þionar hann nu þegar med hreinlifi andar ok likams, med hugskotzins fegrd ok faugrum bænum, sem hann maa til tæmaz. Her ifir leggr hann þat, er ordfrægt er uordit, at hann dicktar lofgerdir uorrar fru, bædi til einsligra lestra ok prosur til kirkiunnar. Hann faann fyrstr manna, at þui sem kunnikt er uordit nordr hingat, at hann braut nockurn skilning ut af huerium psalmi i salltara, ok yfir þann skilning samdi hann lofuersa uarri fru. At hans dæmum gerdi sua Stephanus Langatun i Einglandi, ok enn sidan þrir meistarar uestr a Skotlandi at bæn Isibell drottningar, er atti Eirikr konungr Magnusson. Þat er ok alsagt, at sæll Thomass hefir dicktat prosu Imperatrix gloriosa ok adra minni Hodierne lux diei. Nu fyrir þuilikt ok a(n)nat gott, er hann gerdi, feck hann þa blidu uorrar fru, sem uel maa segiaz, at hon tæki hann ser i fadm, ok sagdi sua til hans: Dilectus meus mihi et ero illi. Siaam nu þessu næst, huat klerkar hafazt at, þuiat nu lidr sua timum, at dregr fram at langafaustu, sem lostataumrinn er uanr med breyskum manni at teygia sik i læingra lagi. Malstefnu hafa þeir þa stora med þui umfangi, at huerr hælir sinni astvinu, segir at hon er uæn ok uitrmæl ok leggr a allt giorfua hond. Þessi er su stefna, sem Thomas einski sitr hiaa med ollu þegiandi. Þeir lita þa til hans med gra glenzi ædr gabbi nokkuru, segia at hann er liflaus ok litilmenni, er hann hendir at

[1] iafnauel *Cd.*

þui ecki gamann, sem hellzt er gladning i uerolldinni, iatta þat ok til, at hann skal heyra hrodr sinn, ef hann hefir sama einlæti a þui leikmoti, er uera skal næsta morgin. Enn þat er sua fallit, at þa skal bera til synis þat klokazta smaþing, sem huers hiakona hefir sprangat. Ok med þui at sælum Thome er alogum heitid, sækir hann heim unnastu sina ok bidr framfallinn vora frv, at hun muni leggia fram uid hann af sinum hannyrdum þat, er synilegt uæri milli kumpana, þott æigi tæki stora femuni. Eptir bæn giorua lidr nottina, ok kemur malstefna. Bærr hann ok þa huerr fram a rækibræku þat glys, sem hann hefir syslat. Þeir lita þa enn til Thomam, spyriandi huat hann hefz at. Hann suarar sua: „Ek skal i stad fara ok syna ydr þat, er min unnazta færdi mer i nott“. Sidan geingr hann inn i sitt heimonligt studium, ok finnr þar kominn kistil einn sni(o)-huitan med skinanda filbein, hann er luktr ok sua likadr, sem alldri kunni mannz hand sua pollizera. Þetta litla tekr hann ok tiaa(r) kumpanum. Er þa kistill aflokadr, ok syniz huat hann hefir. Enn þat er fliott (fra at segia), at her er hladit nidr i ollum byskupsskruda, ok sua giorla eptir farit, at iafnuel fylgdi bagallinn. Lægir nu helldr hauada klerkanna, þuiat fyrir þessa dasemi faa þeir skilt, at kosningr er fallinn yfir þenna Thomam, ok at hans uegr liggr nockut herra en þeira manna, er leggiaz nidr i saur ok syndir þessa hins auma lifs. Enn þat er sagt uar af skruda þeim, er med uitzku sua takanda, at hann uar suo granligs uaxtar, at hann matti fyrir mannz augum i litlum stad (geymazt.) Latum uær nu Thomam i skola uera gott at nema, ser ok heilagri kristni til fagnadar, enn litim a þessu næst, huat fram ferr romuerskum byskupum, fra þui sem soguna byriadi, at þat mal leidiz fram med skynsæmd, þar til er saa nefniz, er sogunni gegnir framaz.

Er Stephanus vard konungr i Einglandi ok af pafatolv.

6. Framm fra uirduligum herra Urbano papa secundo, er fyrstr uar nefndr i upphafi sogunnar, standa tiu postoligir[1] fedr, er sva heita: Paskalis, Gelasius, Kalixtus, Honorius, Innocencius, Celestinus, Lucius, Eugenius, Anastasius, Adrianus. Eptir þessa lidna geingr inn til ualdz herra Alexander pafi þridi med þui nafni, er æuint mvn æra um sauxin bædi af ofbelldi Romueria ok þeim stormi, er standa mun nordan af Anglia. Siaam nv þui næst, huat lidr laandzstiorn ok hofdingium i Einglandi, at huartueggi raas faai somu endalyckt, þo uel megi segia, at her runnu margir mot honum, þuiat

[1] pl'igair *Cd.*

sumir pafarnir fylldu æigi ærit heillt, enn Heinrekr konungr Vilhialmsson var sva langlifr[1], at hann rikti .xxx. ok fiogr ær. Honum gafz ecki borinn erfingi, at sitia mætti yfir hans hasæti, dottur atti hann eina, er Mattilld hiet, hon giptiz sudr um sio Galfridi hertoga Andagauiensi, ok med þui at þenna tima[2] er æigi konungsefni frammkomit af lendum Heinreks konungs, uikia sæmdir ser um reit ut til þess mannz, er Stephanus hiet, hann uar dotturson Vilhialms bæstardz ok systurson Heinreks gamla, þui tekr hann konungdom eptir modrbrodur sinn frafallinn ok rikir, medan sa uegs upp, er næstr uard honum, enn sa heitir annarr Heinrekr son Galfridi ok Matthilldar konungsdottur, er fullgilldis hlut mvn eignaz um sidir i sogu þessi.

Guds madr Thomas kemr heim af skola.

7. Sem Stephanus er konungr uordinn, geingr hinn signadi Thomas ut af skola. Hann hafdi þa .xx. ar ok .ij., grannuaxinn madr ok lioslitadr, suartr a hær, neflangr ok rettleitr, blidr i yfirbragdi, huass i huguiti, inndæll ok astudigr i allri uidrædu, skorinordr i formæli ok stamr nockut litt; sua snarpr i grein ok skilning, at hann greiddi iafnan uitrliga uanndar spurningar; sua uar hann ok furduliga minnigr, at huat er hann heyrdi af ritningum ok lagadomum var honum tiltækt a huerri tid, er hann vildi frammi hafa. Af þeim guds giofum, sem nu voru greindar, gaf þat uitrum monnum uel skilia, at hann uar fyrirætladr mikilli stett i kristni guds. Hefz hann nu vid i Lundunum i fodrhusi, uar modir hans þa undir lok lidin. Hann byriar nu þann hatt heimkominn a faudrgard, sem þeim er ueniuligt, er fyrir litlu hafa i skola verit, þat er at studera sina bok ok stadfesta (þat) upp i s(i)alfs sins minni, sem fyrr heyrdi hann af meistara munni. Er þat ok alsida midil þess hattar manna, ef þeir hafa til tæripeninga, at þann tima sem þeir buaz i sitt fostrland heim uenda, kaupa þeir giarna skolabækr, at þeir megi hallda med fullu þat gott, er þeir skildu. Enn huersu Thomas uikr nockut sinu medferdi litlu sidarr, stendr sua skrifat.

Er Thomas fell i ana.

8. Madr er nefndr Rikærus, hann uar ueralldar audigr bædi at fæ ok sæmdum, þuiat hann var einn af hofgardi konungsins vel metinn i hans holl. Þessi Richeus ok Gillibert fadir Thomas voru godir vinir ok felagar, þat til marks, at þa er Richeus for at sinum eyrindum ok duelz i Lundunum, hefir hann optaz herbergi ok godan

[1] langrlifr *Cd.* [2] tina *Cd.*

fognud hia Gillibert uin sinum. Ok nu sem Thomas er heim kominn, geingr sua til, at Rikeus kemr til gardz ok þiggr voizlu eptir vana. Ok af þeiri gisting geraz þau raad med fornum felagskap, at Thomas muni lypta sinni ferd ok geraz heimonligr Richeo. Þat sama fer fram, at Thomas gerizt hans notarius, ok kemr sua fyst med honum til konungs hirdar ok hirdsida. Verdr hann nu at uikia sinu medferdi i morgum lutum fra þui einfelldi, sem hann hafdi haftt i sinum uppuexti. For þat ok sua, sem verolldin baud honum nockut sina blidu framarr enn fyrr, at honum lypti til gladningar, þott hann veri hreinferdugr um þat allt, sem mestu vardar. Skemtan mikla hendi hann morgu sinni at fara med hauk ok ueidihundum[1], ok ef þat var nockut syndligt i, feck hann sua falna hirting af gudi. Suo for til um dag, sem Thomas hefir sik uti med morgum kumpanum til leiks ok fyglingar, at hann fleygir sinum falk at fugli einum. Skilr sua med þeim, at haukrinn snarar[2] langt i fra honum eptir bradinni fram yfir aa nockura ok sezt þar. Thomas uill sækia haukinn ok ridr fram aat aanni. Aa þessi var suo fallin, at hon hefir hafa backa ok fellr med odstreymi. Bryggia ein hardla mio var lagin nidr aa bakkana, er fehirdar uonnduzt at renna. Litlu fyrir nedan bruna var buit um mylnu eina. Var straumurinn þui sterkari, sem hiolinu geck nærri. Enn þadan fram var hardla skamt, adr ossinn sialfr tok uid. Var hann sua meinligr med huitfyssi ok storgryti, at eingi hestr matti þar fæti koma, sem raun aa bar i þetta sinn. Thomas, sem hann kemr ridandi frammi aat aanni, sier fliott, at bryggia su litla fyrirkuedr med ollu at rida leingra, ok þui stigr hann af hestinum, geingr ut aa bryggiuna med meira flyti enn forsia, þuiat honum stockr fotur sua hætliga, at hann keyrir nidr i aana. Enn um þat stormerki sem drottinn uann i þessum stad, er at tala eptir ordum ok sogn priors Roberthz af Cretel, er skrifadi med latinu lif heilags Thome, at iafnfram sem honum varpadi nidr i odstreymit, stoduadiz hiolit i mylnunni, þui at aain[3] vard i ægabragdi hit blidazta siluetni. Sua segir hann priorrinn, at æigi kom fyrr aptr straumrinn at snua hiolit, aenn allir limir hins sæla Thome hofz ur uatninu upp aa þurrt land. Enn þat maa huerr uitr madr hugleida, huersu dasamlig lof þeir mundu gudi ueita, er her saa upp aa, huersu Thomas var leystr ur lifshaska, þuiat mannz fullting matti honum æigi gagna sakir urdar ok ufæru sem fyrr var tiaad. Sannliga var þeim efni gefit at segia sua til himnakonungsins: „Þu

[1] ueidihondum *Cd.* [2] hnarar *Cd.* [3] aait *Cd.*

ueitz, drottinn minn, giorla, huern þu hefir kiorid at standa ok strida fyrir þinum herbudum.

Thomas vard erchidiakn.

9. Nv sem Thomas hefir verit tuo uetr med hirdsidum ok hann hefir fiogr ær ifir tuttugu, leidiz honum þess hattar lifnadr, þuiat hann ser i morgum lutum atgerdir ueralldligra hofdingia snaraz i mot lærdra manna reitt ok soma, ok þui lettir hann brutt fra þuisa lifi, enn leitar til Theoballdum godrar minningar Kantuariensis erchibyskups, er fyrr var nefndr, ok kemr ser i hans þionustu, meirr af sialfs sins tilstilli ok framkuæmd enn annara tulkan ædr tilmæli. Ok innan litils tima fær (hann) sua hagat sinu efni, at sakir uizku, litillætis ok þionustu tekz hann med fremztum uinum erchibyskups ok heimonligum rædgiofum, ok þat var uel uerdugt, þuiat prior Robert skrifar þar um eitt dyrligt efni ok morgum nytsamligt, huersu hann kunni ok uilldi sæma sinn herra. Hann uottar priorrinn, at erchibyskup var einfalldr madr, nockut fliotr i sinni lund, ok æigi sua forsiall i sinum ordum, ef æ hann feck, sem hoguerisregla bydr framaz. Ordsnilld hans var ok sua fallin, at mikit læ undir laungum, hueriar upptektir voru æ hafdar, ef hann taladi med rika menn. Enn mot þessarri grein huarritueggio skipar signadr Thomas sina godgirnd ok uitzku, at ef erchibyskup ræidiz [1] i einhueriu, suarar hann æ þui miukara ok fridar sua hiarta sins andligs fodr. Sua ok i adra grein, ef ordfelli byskups feck nockut þrot, rennr Thomas undir ok klædir med klerkdomi, sua at nu ma synaz sem framburdr erchibyskups se textus uordinn vndir fagra glosu. Sie her nu þegar forkunnligan mann, bædi i litillæti ok uandlæti laganna. Hann flydi fyrr af konungsgardi fyrir þæ eina sok, at æigi sæi hann lyti leikualldzins mot kirkiunni, enn þionar nu sinum formanni med þeim hugarkrapti, at alldri fanz ofran med honum, helldr var hann æ þui lægri fyrir gudi, sem hann var hærri fyrir monnum, ok þui var heyriligt eptir reglu drottins, at sæ hefiz er sik lægdi. Eigi hofum vær skyrt fundit, huersu leingi Thomas var i Kancia, adr hann geck til þeirar sueitar at geraz Kantuariensis kirkiu erchidiakn med ollum þeim soma ok arligri rentu er þar læ til, þuiat þess hattar nafni fylgdi mikill vandi med ymiss storf i malaskipan ok odru upphelldi heilagrar kristni. Þui er af honum sua lesit, at hann geingr optliga til þess skola, er heilagrar kirkiu log lesaz ok utskyraz, at þui riettara megi hann ollum lutum skipa, sem hann skilur framar, huerssu til

[1] hrædiz *Cd.*

geingr ok efni vikr malunum. Bænar godfyst ok olmusugædi, sem Robert uottar, fylgdi honum alla tima, ok þui uard hinn uoladi þegar uiss med fullu, er femunir hans uxu. Enn allt framdi hann þat med leynd ok sem firz manna ordlofi, þott hann bæri fogr klædi, var hann fatækr i hugskoti. Optar enn um sinn ferr hinn signádi Thomas allt til pafagardz fyrir kirkiunnar nytsemdum. Ok er ӕigi auduellt at greina, huerssu aluarliga hann leggr sitt lif ok mædu til þess, at allt veri skilrikt ok fagrliga fyllt innan landz ok utan, þat er honum var vmbodit, ok at honum var ærchibyskupinum hinn mesti afli. Sannliga þottuz þeir bezt hafa, er hans uinir voru, at hann flyti þeira maal, at faa einhueria sæmd, prouentur ædr beneficia. Eru þeir ok nockurir[1] at sambinda vid hann stadfasta uinattu. Maa þar ok til nefna tua sæmiliga menn, Johannem Cantuariensem ok Rogerum Nevstriensem. Ok med þui at sæll Thomas þionar Cantuariensis kirkiu sua þægiliga, sem nu var tiaad, syniz vel fallit, at lysa med faam klausum, huersu þat blezada sæti hofz i roksemd valldz ok virdingar ifir ollu Einglandi.

Hversu sancte Gregorius skipadi fyst kristni i Einglandi.

10. Nv lystir at nefna[2] þann mann, er heitir herra Gregorius pafi hinn milldi, fyrstr med þui nafni, þuiat hann er postoli Einglismanna ok setti þeim lifsbraud af munni Augustini abota. Ok er uors herra tru var tekin um landit, skipar herra pafinn med ualldi Roma kirkiu, huersu rikit skal sundr greinaz undir formanna stiorn i byskups syslur. Þar ifir er lesinn opinberligha pafans þodskapr, nykominn af Rom inn i Eingland, at Augustinus skal uera Kantuariensis erchibyskup ok primas yfir ollu landi, ok hans eptirkomendr, ok at þat sæti skal med tign ok priuilegijs uera hæst i hofdings(kap) yfir ollu Einglandi. Þangat skulu undir luta tolf byskupsdæmi til kosnings ok uigslu. Enn annur iafnmorg skulu til heyra tueim byskupum Eboracensi ok Lundoniensi, ok þessum tueim leyfiz i herra[3] pafans brefi at beida pallium af romuersku sæti, enn þui rædr lif ok hlydni, huart þeir faa þat. Fyrir þessa grein þarf eingi at undra i saugunni, þott fleiri beri erchibyskups tign ok nafn enn at eins Kantuariensis i Einglandi. Þetta er ok skrifat fyrir þa sok, at sidarr i þessu maali geriz[4] þa enn liosara, huerssu þat samir, ef nokkur kennimadr i Einglandi fylliz þess at gripa undir sik kirkiunnar frumtign i Kanncia, domdraga hennar formann ædr ueita honum einnhuern uansa med ofbelldi.

[1] nuckurir *Cd.* [2] nafna *Cd.* [3] herrans *Cd.* [4] geraz *Cd.*

Er Heinrek(r) vard konungr yfir Einglandi.

11. Enn nu næst er siænda, huad leikualldi lidr i Einglandi, þuiat Stephanus konungr[1], sem hann hefir rikt .xiiij. ær, endar hann sitt uald med daudadægi. Geiugr þa til hasætis at erfdum Heinrekr, er fyrr uar nefndr. Hellt hann adr hertugadom Andegauie eptir dag fodr sins, ok þui vard hann uidlendari enn nockur konungr fyrir honum i Einglandi, at hann helldr þren riki, Angliam ok Andegauiam ok þar til iarllzdom Nordmannie ok Aquitannie, er Einglandz kruna eignadiz at erfdum eptir Bastard. Theoballdus erchibyskup uigir til krunu þenna nyia konung, ok þui var vinatta þeira sæmilig. Setr Heinrekr konungr sitt hasæti i Lundunum, þuiat sæ uar stadr mestr ok glæsiligazr i landinu. Ok med þui at hann uill þar iduligaz uera, skrifar hann til Alexandrum pafa tertium, er fyrr var nefndr, at hann muni ueita honum til Lunduna þann byskup i rikinu, er uitraztr ueri til rædagerdar ok uænaztr til hialpar and ok likama. Þessi byskup heitir Gillibertt, kynstorr madr ok klerkr mikill, ordsniallr ok medallagi heill manna i millum, ok þat þiggr konungrinn, at Gillibert uerdr Lunduniensis (byskup.) Heinrekr konungr uar uitr madr ok glauggr i allri grein þegar æ ungum alldri, ordfagr ok, enn æigi lioss i skaplyndi, hardla forr, ef nokkur reis uid, ok æigi sidr langrækr, sem nogliga mun lysaz i þessu mæli, adr luki.

Er Thomas vard canceler.

12. Eigi hefir Heinrekr konungr leingi rikt, adr ærchibyskupi syniz umræds vert, huersu fara muni landzstiorn ok lagahalldit, einkannliga þat er at uikr kristnum reitt. Konungr er æskumadr ok ahlydinn, enn rædgiafar rikir ok æigi miok rettir, framgiarnir, enn æigi miok forsioligir[2], ok sakir þess at margir standa bunir at briota batinn hins sæla Petri, uilldi erchibyskup fæ til mænn at stydia nockut færskostinn, at æigi leysi med ollu til brotz. Færkostr ualdra manna til himinrikis er heilog kristni. Vel mæ segia, at æ þeim farkost uann fyrstr manna i Einglandi Vilhialmr raudi, sem skrifat var. Enn eptir hans dag uar þuilikt, sem konungar helldiz i hendr fram at elldinum, þa er huerr dro med hofdum rett ok frelsi kirkiunnar undir krununa. Enn i þetta rum, ær sua var mannuant at standa midil roksemdar guds laga ok framlutrar agirni konungs ok hans manna, sier erchibyskup eingan mann likara enn Thomam

[1] hefir *tilf. Cd.* [2] fiorsioligir *Cd.*

erchidiakn, þuiat hann er margfalliga profadr at uitru ok godum uilia. Er þat liost uitrum manni, at þessa sina astundan klædir erchibyskup med annarligri æsionu, þa er hann flytr uid herra konunginn, at hann muni taka Thomam i sina curiam. Ok þat gerdi erchibyskup reitt, þuiat su er heilog undirhyggia, er eingum meinar enn eykr gudliga tign. Þetta ferr fram, at signadr Thomas lyptir nu at sinni brutt af Cancia ok kemr sua i annan tima i konungsgard. Suo stendr sæmreiknadr hans alldr, at nu hefir (hann) .xx. aar ok atiaan, þuiat aa erchibyskups gardi hefir hann uerit .xv. uetr. Leggr hann nu af um stund erchidiakns þionustu, enn tekr i stadinn konungliga fylgd ok hirdsidu. Þar er nu hans aahyggia at uakta konung til suefns ok sætis med allri gaumgiefd ok goduilia. Ok æigi geingr þat langt, adr konungr med uitru sinni dæmir þenna Thomam meiri sæmdar makligan enn vera einfalldrar þionusto, ok þui leidir hann vars herra vin til þeirar stettar, er cancellarius heitir. Sa heitir eiginliga[1] canceler, er geymir konungs innsigli, ok hefir sua i sinu[2] ualldi, at ecki bref geingr ut af gardinum utan med hans uilld ok samþycki. Ok litlu sidarr geingr enn til uaxtar uirding Thome, med likendi nockuru sem lesit finz fordum af sæmdum Joseph ok ualldi yfir Egipto, þuiat uel maa sua tala ok til ordz taka, at herra konungrinn leggr til hans sua mikinn kærleik, at hann uerdr sem annar hofdingi yfir ollu Einglandi, næstr i uirding raadi ok metordum. I hans ualld ok uilia æru naliga komin oll konungs mal ok rikisstiorn, borgir ok bæir, kauptun ok kastalar, gull ok gersimar, ok allar konungligar herneskiur. Her med ferr þat frelsi, at huar sem stendr konungs fe, er i hans ualldi, sua tæra rikum sem fatækum, sem þat se hans fodurleifd. Enn sua temprar hann þat med uitru ok uarud, at konungi likar sua uel ok bezt, sem hann skipar, þat til marks at umfram þessa luti, sem nu voru tiaadir, gefr konungrinn kiotligaan son sinn, er heitir Heinrekr ungi, at hann skal sitia undir tygt ok meistaradom cancelers. Opttliga hafdi Thomas med ser mikit folk, bædi lærdra ok leikmanna, ok uar at ordum gert, at eingi hofdingi i ollu Einglandi helldi sua listuliga sina fylgd, bædi at uopnum ok klædum. Ok þott hann væri likr metnadarmonnum i ueralldar eptirlæti, var hann þeim hardla olikr, er elska þetta lif, þuiat hann uirdi alldri at minna godan mann, þo at fatækr ueri, ok alldri uondan at framar, þott ferikr uęri.

[1] eigingliga *Cd.* [2] sinni *Cd.*

Af hattum hins heilaga Thomas erchibyskups.

13. Svo skyrdu heilagir fedr, at skirlifr klaustramadr merkiz fyrir riddara þann, er geymir sitt godz ok lif i luktri borg. Enn saa madr er hreinlifiz i uerolldinni, þydiz fyrir þann riddara, er uegr med suerdi ok skiolld aa uidum uelli, ok færr maalagiof þui fegri, sem sigr er frægri, þuiat forkunligri ær su list at standa obrendr a glodinni enn at firrazt elldinn ok uera uskaddr. Þessi grein huartueggi lytr at lofsamligum manni signudum Thome. Hann var settr af herra konunginum i sua mikla farsælld ok fullsælu ueralldar, sem adr er tiaad, ok æigi þui sidr baar (hann) aa sinu briosti sua trausta bryniu mannkostanna med gudligri nauistu, at hreinlifi ok heilog astundan braz honum alldri, þuiat ef fiolskyllda talmadi hann aa daginn, stod hann upp aa nattar tima at þiona sinum skapara. Ok huerssu hann offradi sinum gudi lofgerdir med hreinlifi, lysiz med tueim dæmisogum her næst af þuisa efni. Sva skrifar Robert, at saa madr ueri nafrændi[1] hans, er sotti konungsgard aa þessi tid, sem sagan geingr. Hann for med maalaferli nockur ok þotti varda, at uel geingi. Hann hugsar gera, sem nu lysti margaan i Einglandi, at finna fyst Thomam canceler, tia honum maalauoxt ok bidia hann tenadar nockurs. Ok fyrir þaa sok at hann kemr æigi fyrr i stadinn, en dagr er miok lidinn, fyrirkuedr honum lofligr uani at ganga fyrir sua rikan mann aa sidkuelldi, þui hneigir hann sik til herbergis. Enn þegar i ottu, sem fyrst dagar, hefir hann sik uppi at fylgia sinum eyrendum. Vikr sua til ueginum, at hann geingr hia kirkiu nockurri, ok bratt i huminu ser hann, at frami fyrir musterinu liggr madr til bænar, framfallinn allt til iardar. Enn er hann stendr ok skyniar, huat er honum syniz, fellr til med honum hneyri ædr hostakyn, sem verda kann. Ok þegar bregdr saa uit, er frami liggr, ok riss þegar upp, hann hefr sidan upp hendr sinar til guds ok lyctar med þui bæninni, geingr sua i brutt þadan til herbergis. Var kuamumanni mikil foruitni, huerr af stadarfolkinu sua mundi uel fara, ok þui midar hann vit dagbruninni[2] bædi uoxt hans ok klædabunat, at þui helldr megi hann kennazt, þott sidarr sæi. Er ok þui maali sannprofan æi fiarri, þuiat iafnbratt sem hann hefir orlof a[3] fund Thome cancelers, skilr hann uel, at þessi voxtr ok kledabunadr, er fyrr merktiz, heyrir eyngum manni utan honum einum sialfum, þuiat nu rett leggr Thomas af ser sitt yfirklædi sem nykominn i herbergit. Vottadi þessi madr fyrir frænda sinum Robert, sem hann kom heim, hueria dygd ok gudhræzlu hann

[1] næfrændi *Cd.* [2] dagbrunni *Cd.* [3] af *Cd.*

hafdi fundit med sælum Thomase, moti þui sem flestir hugdu, ok hedan setti priorrinn þetta verk i sitt kompon. Her fylgir aunnur frasogn er bædi leidir sik til bænar ok skirlifis.

Af hinum heilaga Thomase erchibyskupi.

I þvi þorpi[1] er Staford heitir var ein kona bædi fogr ok fæmikil. Þat sogdu heimonligir menn Heinreks konungs, at þessi kona litiz honum uel um eina hrid. Enn med þui at þat er nu helldr i renan ok kolnan, kemr konungr þui sialldnar, ok honum fraleiddum berr sva til optliga, at Thomas canceler herbergist i þui sama þorpi[1]. Ok sem hann duelz þar, presenterar þessi kona honum til bordz margar sæmiligar sendingar. Her af hugsar husbondinn, er canceler uar med, at þessarri blidu uili hon fa ser nyan unnasta. Þessi hugsan sinni gefr hann sua mikinn gaum, at einn tima sem canceler duelz i hans herbergi, stendr hann upp um midnætti, tekr skridlios ok geingr til herbergis, er canceler hafdi, geingr inn, hlydiz um, ok heyrir til eingis, hugsar nu fyrir uist, at canceler muni geingit hafa annan ueg. Enn þann tima er hann bregdr upp skridliosinu ok skygniz um, profaz æigi sua med ollu, þuiat frammi fyrir sænginni a golfinu ser hann berfættan maan(n) framfallinn, ær eptir knefoll ok bæn hafdi suefn a fallit. Kennir hann bratt, at þar liggr Thomas canceler, ok sua profaz i sannleik, at saa er hreinlifr ok sidlatr, er grunsaamr madr hugdi ser likan. Blezut er su saal, er heimskar uerolldina enn þionar sinum skapara. Þui[2] æru þeir tuæir menn uel teknir til iafnadar sin i millum, hinn heilagi Sebastianus pislaruattr ok þessi Thomas, þuiat þeir uoru brædr likir i andligri list. Sebastianus var skartzmadr ok þionadi heidnum konungi, æigi sidr uar hann uinr drottins, Thomas ær ok skrautmenni ok þionar Heinreki konungi, þuilikr at mannkostum sem synt er. Sua fellr saamt i odrum greinum skaplyndi þeira, huartueggi madr dreinglyndr[3] i ordafulltingi, trulyndr i fyrirheiti, forsiall i raadi, ok biartr i allri sidbot. Her med lagdi herra Thomas þa milldi til fatækra manna ok utlendra, at uspart huggadi hann þeira uesaldir med fiægiofum, þott þat ueri leynt fyrir alþydu. Enn hofdingium ok stormenni ualdi hann opinberar giafir. Af sliku, sem uon uar, unnu honum fatækir sem sinum fedr, enn hofdingiar uirdu hann sem ser iafnan, ok ottuduz hann sem sinn formann. Þeir einir þottuz uel komnir i Einglandi a þeiri tid, sem þaagu hans[4] blidu. Enn þui matti hann mikit ueita ok margan hugga, at herra konungrinn ueitir honum serliga til aftektar ok auinnings

[1] þorfi *Cd.* [2] þ't *Cd.* [3] dreingrlyndr *Cd.* [4] hann *Cd.*

þat riki, er nyir menn kalla baruniam, þat er sua mikit leen, sem þeim manni til heyrir, er kallaz bærun i riki konungsins. Enn greinanda er þat, at af þuilikri konungsins uinattu ok ueizlum margfolldum, sem nu hafa taldar verit um hrid, laugdu signodum Thomase margir hofdingiar i Einglandi vbiartan hug, þott þeir syndi sik blida, þuiat þeir atuz innan af tueim lutum, þat er konungsins blida til cancelers, ok þat annat at þeir kuomu i þenna tima æigi sua illu fram moti kirkiunni, sem þeir uilldu, birtiz ok huerir þeir voru, þa er brestrinn kom, at briota konungsins uinattu. Enn sua uoru þeir fallnir, at giarna þagu þeir sæmdir ok syslur af krununni, enn logdu henni hatr i moti, þuiat huert þat brugg illzkunnar, er i þeim brætz moti Thomasi, var sannliga moti krununni. Þuiat med sinum frama iok hann mikit Einglandz konungs riki, sem bækr uikia til, þott þat standi æigi med greindum atb(u)rdum ædr skyrri frasogn. Enn bædi nefnir bok stund ok stad þar til fyrir sunnan sio at landamæri midil Franz ok Nordmanniam, at hann hafi unnit med sinni uitru ok logligri æstodu, huer landaskipti at fornu hofdu verit millum Franz ok Nordmandi. Þat er ok lesit med godri frægd, huerssu roskr madr hann hefir uerit til strids, þuiat hans hugdirfd for uhollum fæti, huar er hann lysti, sem einkanliga greiniz i Uestrlondum, er Heinrikr konungr striddi upp æ Gaskoniam, er liggr undir borg Tolosam. Þuilik er hans framistæda, at huarki lif ne likam sparir hann til at efla rikit ok konungsins soma, ok þo skal hann þunga mæta af þeim, er konungs uinir kallaz uera, ok þui geingr sua, at raunar elska þeir midr konunginn enn sialfra sin ægirnd ok ofsa. Enn sua gloggr sem Thomas signadr var i ollu sinu uiti, fekk hann laungu skilt, huersu stormenni i Einglandi hug(d)i honum flatt, þott fagrt leeti. Þadan er skrifat, at morgu sinni bad hann Theoballdum erchibyskup med tarum, at hann skyll(d)i aptr takaz i hans þionustu ok færa sinn hæls undan þui ænaudaroki at standa millum kirkiunnar ok konungsmanna. Enn erchibyskup uilldi þat æigi ueita, þuiat undir andliga ombun segir hann Thomam kirkiunni þui naudzynligra, sem hann þolir þyngra. Enn med þui at daudligr madr uill æigi ueita, at Thomas rymi konungsgard, skal byriæ þessu næst i nafni guds, huerssu hin himneska forsio, er alldri mæ fallæraz, uikr hans uegum, at hann aptr uendi til Kanciam.

Er Heinrekr konungr kiori Thomas.

14. Nv sua miklu rikari sem Heinrekr konungr uar enn nockr fyrir honum i Einglandi, krefr skynsemd, at hann hafi uti þui meiri

vernd ok hardfeingi fyrir laundunum, sem þau voru uidari, þuiat þetta lif er sua fallit, at allt eftirlætid liggr undir anaud ok mædu. Hedan geriz suo, at þau tidindi flytiaz heim i Eingland af Nordmandi, at su þiod er Gualensis heita, ueitr æhlaup rikinu med ræn ok oroa. Þessi saugn leidir þann dyn i landit, at Heinrekr konungr ok Thomas canceler bua sik i herferd sudr um sio. Er nu Heinrekr ungi eptir i konungs stad med godu raduneyti, ok sitr i Lundunum æ hofutgardi fedr sins. Verdr konungr uel radfara at frida land sitt, ok hann duelz leingi i Nordmandi. En nu er at sia til Einglandz, huat þar horfir til mikilla tidinda, at virduligr herra Theoballdus erchibyskup hefir feingit þann siukdom, at hann leidir fram af þessi[1] uerolld til fedra sinna i sanna huilld. Þæ hafdi hann stiornat Kantuariensis kirkiu .xx. ær ok tuo, lofsamligr madr ok godrar minningar. Er nu kirkian i eckiudomi, ok þui æru bref gerr ut af Einglandi sudr um sio til Heinreks konungs, er votta frafall erchibyskups. Geraz þau bref sua fliott fyrir tuifallda skynsemi, þa adra at birta konunginum framfor sua uirduligs hofdingia, fyrir þat annat, at konungsrikit geck sua hatt yfir Eingland i þessa tid ok upp fra Vilhialmi rauda, sem fyrr var greint, at ecki capitulum var sua diarft i landinu, at þyrdi til kosnings fram at fara, fyrr enn konungr leyfdi, þuiat kirkiurnar skylldi liggia til aftektæ undir konungsgard, medan þær ueri formanna lausar. Herra Heinrekr konungr sitr i þeim kastala, er heitir Phalase, sem (hann) fregn þessi tidindi. Er hedan æigi langt, þat er einkanl'gt mæ synaz, at i þuilikri ueralldar uirding, sem Thomas canceler stendr æ þeim degi, lyptir margr madr til hans þegar sinu hugarfæri, at hann muni hliota sætid i Cancia. Enn konungrinn gerir med sinni lund, sem honum var giarnt, lætr sem þat lidi hia honum, vtan bydr Thomase canceler, at eptir konungligum uana bui hann sik til heimferdar i Eingland at skipa kirkiunni ok gozi hennar þa forsio af krununnar halfu, sem fyrr var sagt, þuiat þessi sysla var Thomasi handuiss, sidan hann kom i uolld. Sem hann er ferdar buinn ok hygz hafa oll sin eyrindi, geingr hann ok tekr orlof, heilsar merkiliga æ konunginn sem i þeira skilnadi ok snyzt i brutt. Konungrinn talar þa ok kallar hann aptr til sin ok tala(r) sua leyniliga: „Æigi ueiz þu enn til fullz um þina ferd. Værr uili er med ollu rædinn, at þu verdir Kantuariensis erchibyskup.“ Her i mot brosir hinn signadi Thomas nockut litt, ok tekr framan i handueginn æ kyrtlinum, er hann bar, ok suarar suo lagliga: „Sie, minn herra, sagdi hann, huersu sidsaman mann ok

[1] þessu *Cd.*

heilagan þer uilit setia ifir þat haleita sæti ok sua marga munka ok dyrligar personur, sem þar þiona gudi. Þurfi þer ok æigi at girnaz sua miok a þetta mitt umskipti, þuiat ef þetta fer fram med þolinmædi guds, myndi ydr uinatta fliott fra mer uikia. Hafi þer ok sua lofsamligar personur i ydru riki, at min likamlig lausung ferr laagt fyrir þeira fotum. Kann ok uera, minn herra, ef sua kastadi um minu efni, at ek ueri þeim ulikr [1][miok ok usamlyn]dr, sem nu stendr her frammi, mundi ok þar uerda nogir menn til at [bera rog millum ockar. Þui bid] ek med allri mykt, at þer uikit annan ueg.“ Eptir sua talad hneigir hann konunginum ok geingr ut af herberginu. Sie her nu þegar efni dyrligs manz, er æigi flytr sik i tignarsæti sem sumir adrir, helldr talmar hann med einurd, at konungrinn gæfi honum orlof ok frialsan. Enn fyst Heinreks konungs er nu sua heit i þessu mali, at a eingan hatt suæfiz hon fyrir slikar motbarur, helldr by(d)r hann i stad, at su fylgd, er fara skylldi med canceler til Einglandz, kalliz inn fyrir hann. Þat er ok greinanda, at rett i þenna punckt er hia Heinreki konungi einn af cardinalibus, er heitir herra Heinrekr, af þeim stad er heitir Pisa, hann er ok legatus herra pafans nordr til Einglandz at sysla ok umsia þat, er romuersku sæti til heyrir. Hann er nu innkalladr, at merkiliga heyriz af ollu stormenni, huat herra konungrinn opinberar af sinum uilia. Sidan hefir hann þat upphaf, at hann nefnir sua marga, sem honum likar, af fylgd kancelers, ok gerir þa sina sendiboda heim til Einglandz, at þeir bodi capitulo Cantuariensis ok byskupum landzins, at þeir fari fram til kosnings eptir frafallinn erchibyskup Theoballdum ok birti konungs uilia, at hann ser eingan betr tilfallinn enn Thomas canceler at taka þat tignarsæti. Yfir þenna skilning huarntueggia, samkall lærdra manna ok konungsins girnd yfir kosninginum, eru bref giorr, sem sidarr mun lysaz i Einglandi. Skrifar hann ok til Heinreks sonar sins heim i landit, at hann skal hafa uskert konungs ualld i ollum þeim greinum, er at luta krununni i þessu mali. Eptir þetta fullgert yrkir herra konungrinn a þann riddara, er heitir Rikardr af Luci: „Rikardr, segir hann, mundir þu hallda son minn til rikis ok sæmda, ef ek uæri daudr?“ Riddarinn suarar: „Sannliga, herra minn, skylldi ek hann til rikis hallda upp a mitt lif ok limar.“ Konungr segir þa: „Somu leid uilium ver ok biodum, at þu halldir Thomam uarn canceler til erchibyskups i Kancia.“ Vndir leggr ok herra konungrinn vid cardinalem, at hann

[1] *Her er bortrevet en Snip af Codex nedentil, hvorved de to sidste Linier ere defecte. Det saaledes Manglende er paa denne og næste Side udfyldt efter Gisning og sat mellem* [ ].

stydi sua eyrindit, at æigi þarniz þat sina framkuemd. Huat leingra, enn eptir suo skipad af konunginum taka sendibodar orlof ok uenda i veg. Nu mun sua synaz med bradu tilliti, at þat samþycki varlla kirkiunnar logum, ad konungligt ualld setti sua mikinn þatt i kosning þenna. Enn ef uitr madr hugleidir, hialpa þui mæli sannar greinir, þa ser satt uera at samnadi i Cancia, þott hann hefdi haft logligt ualld ok frialsi at fara framm til kosnings, hafdi hann sæ sitt lif æigi sua diarfr verit at kiosa þa personu til erchibyskups, er sua margfalliga uar streingd i krununnar þionustu, konungsins kanceler ok landstiornarmadr, þar med æzta ræd, ok þeira logum æigi nær enn uuigdr leikmadr. Her med run[nu at margir lutir, er] Thomasi gafuz i sauk at kiosaz til sua haleitrar stettar, sem var ueralldar skra[ut ok heimsins hegomi], sem sidar mun birtaz med berum motkostum bædi i Kancia ok Lundunum. E(r) nu liost af settum greinum, at lærdomrinn hafdi sua til mikillar uirdingar huarki ualld ne rædinn uilia, ok þui uar hardla naudzynligt, at sæ leidiz i malit, er þetta hafdi huartueggia. Herra konungrinn hafdi ualld at frialsa Thomam bædi af stett ok istodu, hafdi hann ok uilia oruggan, þott æigi væri miok granduarr med þeim æuinning, at hann treysti Thomasi framaz allra manna at hallda sina erfingia til hasætis, ef han(s) misti uid. Þat flaut med annat, sem æigi uar biart i konungsins hiarta, at (hann) hugdi Thomam eptirlatan sinni uilld um lagahalld ok konungligar sidueniur i rikinu. Enn þat uar af þui meinlig hugsan, at nu var sua fottrodinn uigdr sem ouigdr, ok sua dreginn til doms lærdr sem leikr. Nu uard her sem ritad er, at optliga kemr sæ eitt mot godr uili guds ok illr ok uondr uili manz, sem uirduligaz dæmi mæ til leida lausnina sialfa, þar mættiz elska guds vit mannkinndina ok hatr uida til vars herra. Enn her mættiz fyrirætlan guds ok undirhyggia Heinreks konungs, at þat sama uerdi Thomasi til dyrkanar, er konungrinn hugdi til glatanar, ok þat kristninni til uppreistar, er hann hugdi til hrapanar. Vel lysiz i lofi guds, at þat uerda rettlætis uopn, er hann neytir, ok þat log, er hann leyfir. Siæm nu til eptir þessa duol, huat lidr sendibodum til Einglandz.

Thomas kiorinn erchibyskup i Cancia.

15. Signadr Thomas ok oll su ferd, er honum fylgir, tekr þæ stefnu til Einglandz moti Cancia, ok sem þeir fram koma, taka huarir sitt embetti. Thomas canceler skipar ytri syslur eptir nytsemdum kirkiunnar ok konungs bodi, enn sendibodar taka korsbrædr ok munka med konungs ordsending ok brefum, huern kosning hann

uill geraz la'a yfir setid i Kanncia. Er her æigi langt at bida, adr andsuor koma mot helldr framhuoss ok ymislig. Munkarnir, er þetta mæl kemr mest til, ganga þegar i tuo stadi, segia sumir, at þetta muni storgott vera, adrir mæla þuers i mot, segia þetta alldri munu uel duga. Þeir er uel lata yfir, færa þat til sinnis, at konungr er þessa uin ok muni uerda honum styrksmadr; adrir suara her til, at ef sua geriz, mun konungsgardr at marki luka upp sinn munn at gleypa goz ok frelsi kirkiunnar, segia þat ok einkar miok uheyriligt ok aflaga, at sæ skipiz forstiori[1] yfir reglumonnum ok sidsemdar, sem adr suimr i leik ok lausung ueralldarinnar. Sem konungs sendibodar fæ skilt, at her æru kappautur fyrir kosning ok ogreidi fyrir godan uilia, nefna þeir sua marga ut af capitulo Kantuariensi, at æ nefndum degi komi þeir til kosnings æ konungsgard i Lundun med byskupum tilstefndum ok audru stormenni, ok sua skiliaz þeir þar uid enn rida til Lunduna. Lidr nu til stefnudags, drifr þa mikit folk samt i einn stad, bædi lærdir ok ulærdir. Þar er þæ Heinrekr ungi konungr ok hefir sed sitt valldzbref af halfu fedr sins; þar er herra Heinrikr cardinalis, þrir æru byskupar nefndir, Gillibert i Lundunum, Heinrekr af þeim stad er heitir Uincestr ok Hilarius af Cistr. þar var ok signadr Thomas, ok var nv æhyggiusæmr um sitt efni. Margt var þar annara rikra manna. Er nu suo komit, at byskupar byria sina framferd med þu(i) upphafi at gera bæn til guds, er hiortu ser allræ manna, at siæ kiosiz hirdir ok hofdingi til Kantuaria, at bædi verdi þarfr kristninni ok þeckr folkinu. Þessu næst er framborit ok uppbrotid af sendibodum bref gamla konungs. þat er sua mælir eptir kuediusending til hofdingia i landinu, at til erchibyskups i Cancia sier hann eingan betr fallinn en Thomas, sagdi hann bædi til hafa uit ok uilia godan, ordsnilld ok siduendi ok flesta luti adra, þa er fylgia eiga gofugligum heilagrar kirkiu hofdingia. Eptir sua lesit ok heyrt, sem nu var greint, taka lærdir menn samtæl, ok ferr likt sem fyrr, at tuideila verdr i samfnadinum, adrir fylgia fram konungs ordum, enn adrir standa aurdigir þuers i moti, segia Thomam þuilikri stett æ eingan ueg heyriligan, þott hann sie merkiligr madr i leikualldi. Tillaga Gillibertz Lunduna byskups er su, at mælit bidi enn framleidis undir konungs atkuædi. Þar til suarar Hilarius byskup af Cister: „Huat uantar oss i fulla uissu, huar[2] konungrinn er? Gnogliga birtiz hans uili nu fyrir litlu, ok æigi truum ver hann[3] i þessu mali tuifalldan.“ Her eptir leggr til einn aboti: „Þat mundi synaz sumum monnum uel fallit, sagdi hann,

[1] fiorstiori *Cd.* [2] huer *Cd.* [3] hans *Cd.*

at einnhuerr af reglulifnadi ueri kiorinn til sætis i Cancia, þuiat Augustinus fyrsti erchibyskup var af regluhusi kosinn.“ Honum abotanum suarar enn Hilarius byskup: „Hyggi þer, herra aboti, sagdi hann, at eingi megi gudi lika[1] æn ydrum sid? Langt ifra.“ Þessu næst tekr Heinrekr byskup sua til ordz: „Þui ærum ver saman komnir, at med hoguærd æ huerr at segia, sem syniz. Enn birta mæ ek minn uilia, at eingan finn ek tilfelldan sua at vera erchibyskup sem Thomam, ok þann see ek eyngan lut i hans fari, at honum hrindi, ok eggiandi uil ek uera i guds nafni, at hann sie kiorinn.“ Laung var su dagþingan med ymsum atuikum ok motkaustum, þuiat sumir toludu skynsemd, enn adrir horfa upp æ sialfra sin auinning, ok æigi var uænligt til gods enda, adr enn sira Heinrekr cardinalis geingr at med rauksemd ok ritningum, at þeira þof ok þrætur se æ einga(n) veg heyrandi, er tælma uilia kirkiunnar eyrendi. Ok af hans tilleidzlu iatta nv allir kosningi upp æ Thomam, þott hiortu sumra færi annan ueg. Ok þui er signadr Thomas innkalladr, ok adr hann kemr inn æ fundinn, skipar cardinalis Heinriki byskupi at byria kirkiunnar eyrendi, sem nu var komit.

Thomas kuittadr af kr(ununni).

16. Nu sem Thomas canceler er innkominn, hefir Heinrekr byskup sitt mæl til hans æ þessa leid: „Almattigs guds forsio ok uart samþycki hefir kiorit ydr til erkibyskups i æzsta byskupssæti æ ollu Einglandi til dyrdar heilagri þrenningu, til stiornar kristninni ok folkinu til nytsemdar, ok bidium uer[2] iafnfram; at þer samþyckit uorn uilia i guds nafni.“ Þessu eyrendi byskupsins suarar hinn signadi Thomas med tarum: „Hui syniz ydr, uitrum monnum, at uikia til min sua hafum lutum ok leggia mer oberan þunga yfir mina byrdi uleysta? Þer þraunguit mitt lif, þuiat ek kenni mina samuitzku hardla miok sekia i augliti mins hins himneska domara.“ Þetta er fatt af morgum hans motkaustum, þuiat æ alla lund telz hann undan. Ok sem her stendr, syniz uel fallit at leida til minnis þat mikla umbod ok bryning, er Rikardr tok fyrir sunnan sio i kastala Phalase. Hann stendr nu upp ok tekr sua til ordz: „Til þess, sagdi hann, at su nytsemd heilagrar kirkiu, er þer hafit her byriat, fæi ęskiligan enda, see ollum ydr kunnigt, at minn herra gamli konungr hefir tekit or þessu mali allan trega, sem hann mæ framæz, at heilug kirkia i Kancia fæi þui skiotara sinn logligan soma. Vær barum hans bref af Nordmandi, i hueriu hann gaf syni

[1] luka *Cd.* [2] med *Cd.*

sinum Heinreki unga[1] fullt ok konungligt uald til samþyckis ok frelsis allra þeira greina, er Thomasi til heyra, ok þat saama flytia[2] mins herra sendibodar, at til se latid aan duol, greitt ok gert med ollum goduilia. Heyrir ydr ok einkanliga lærdum monnum at stydia þat maal, þuiat i varygd ok uitru hæfir ydr at leida þa personu i faadm heilagrar kirkiu, er þer kiosit henni til formannz, þuiat þat efni skal uel byria, er sua miklu vardar, at hafi godan endа." Sua segir Rikardr ok fær godan rom aa sinu maali. Ferr þetta sua merkiliga fram med uottum bundit, at herra konungsins ualld leysir Thomam af ollum lutum ok serhuerium, er krununni varda, sua at eingi um alldr sidan skal aa hann kæra, huat hann hefir stadit edr med konungs gozi farit. Sem þessi tilbunadr er allr ut, leita enn lærdir menn at faa samþyckt ok iatyrdi kosningsins af signudum Thomase. Enn þat maal er æigi fliott, þuiat morg bara geingr nu þegar i hans hiarta, honum er æigi okunnigt, huat setid i Kancia hefir til uegs ok uanda. Eiginni raun hefir hann ok profat, huert ottaefni stendr i hia konunginum ok hans iustisum. Skilr hann ok uel, at mutera þarf hann sialfan sik fra þeiri samþyckt, er nu hafdi hann ueitt um hrid konungsins uilia, ef kristni guds i Einglandi skal æigi med ollu hniga. Afla honum þuilikar hugsanir mikla rygd, þuiat þar kom samt i einu briosti uitrleikr med guds otta. Sem her er komit, segir til hans Heinrekr byskup: „Son minn sætazti, sagdi hann, lat þer æigi hrygdar afla þetta efni, þuiat hedan ifra muntu fagrliga bæta, ef þu hefir nockut brotid. Leid þer til minnis, huersu hann gerdi Paulus, hann uar fyrri motstodvmadr guds kristni, enn sidan mestr upphelldismadr i ordi ok eptirdæmi, ok dyrkadi hana at lycktum med sinu banablodi. Gefi þat gud drottinn, at þu likiz honum aa gotu lifs ok rettlætis." Þa suaradi signadr Thomas med upptendran heilags anda: „Leyndri guds þolinmædi, sagdi hann, er geingr med ydrum uilia i þessu maali iatti ek, þott miok ottandiz." Þa stendr upp allr safnadr med hatidligri gledi. Syngz þa Te deum med hringdum klockum. Lykr nu sua þeim fundi, at erchistollinn i Kancia ok enn helldr aull kristnin i Einglandi atti at lofa gud fyrir. Þa var lidit fra hingatburd uars herra Jesu Kristi þusundrat hundrat .lx. ok fim aar, þa hafdi Thomas uerit kanceler Heinreks um fimm aar ok vetr, ok hafdi nu fiora tigi ok .iiij. aar sialfs sins alldrs. Ridr hann sua brutt af Lundunum, at hann resignerar adr i hond Heinreks unga allt þat leen ok audrædi, er hann hafdi halldit nærr ok firr af krununni.

[1] ungi Cd. [2] flytium Cd.

Thomas vigdr munkr.

17. Signadr Thomas archielectus ridr nu af Lundunum med uirduligri fylgd bædi lærdra ok leikmanna til þess stadar er Merintonia heitir. Þat er hans eyrendi þagat, at hann uill syna bædi gudi ok monnum sitt hægri handar umskipti. Hann lætr ser hugkuemt uera, huerssu forfedr i Kancia hofdu roksamligir uerit i sinni inngongu, at naliga allir þeir fram fra Augustino uoru af regluhusi tilteknir, sem þrir af þeim voru nefndir i onduerdri sogunni, Lanfrancus, Anselmus ok Theoballdus. Þessum uill likiaz blezadr Thomas, sem hann kemr i Merenton, þui sækir hann kirkiu unnustu sinnar iungfru Marie drottningar, þar leggr hann af ser nidr guduef ok silkiklædi, enn tekr upp suarta skickiu ok huita slyppu med kanunka uigslu, ok þa reglu hellt hann sidan med byskups embetti sua lofsamliga, sem fam er mattuligt, at huarki hneig fyrir odru. Epter sua gert ridr hann ut af þeima stad i þa halfu, er uikr til Kanciam, ok rett aa ueginum, sem einn klerkr merkiligr madr ok honum heimonligr, er heitir Herbert af Boseam, ridr nærr honum, talar hann sua til hans lagliga: „Bar fyrir mik nockut i nott“, sagdi hann. „A huern hatt var þat?“ sagdi klerkrinn. „Svo syndiz mer, sagdi Thomas electus, sem einn uirduligr madr kæmi til min ok feingi til geymzlu .x. pund silfrs.“ Nu vard her, sem uitr madr maa hugleida, at herra electus skildi synina, þott sakir litillætis leti hann æigi tilþydinga. Enn klerkrinn skildi æigi i þenna punckt, huat hun hafdi at merkia. Enn nu er ollum liost, at heilagr formanzstettr hins signada Thome, er gud gaf honum, eru þau tiu pund eptir gudspiallinu, enn auoxtr salnanna ok upphelldi guds rettar er auinningr annarra .x. Ok enn segir herra electus til hans klerksins: „Med þui at þu ert oss heimonligr, uilium uær ok biodum þer, at þu segir oss einum samt, huer ordromr a legz þat, er uær forum fram, þuiat rikum monnum er þat hættligt, ef eingin dirfiz at segia þeim sinar afgongr.“ Ok enn talar hann til klerksins: „Þat uilium ver ok, at þu segir oss einardliga ok þo leyniliga, huert misfelli þu ser oss hættligaz, þuiat fleira sia .iiij. augu en tuo“, sagdi hann. Huat hefir at þyda þessi varygdargrein hins sæla Thome, utan i faam ordum, at hann uill hafa sua sem skygn augu bædi bak ok fyrir, utan aa eyngan veg megi hann falla. Sannliga uill sa uerda rettr hirdir ok lofligr leidtogi sinnar hiardar, er sua gerir. Enn er hann kemr til Kanciam, geingr stadarfolk ut i mot honum med andligri gledi, enn lærdir menn gera ut af hofutkirkiunni hatidliga processionem, sua

leidandi hann inn sem sinum saalum af gudi gefinn. Æigi hofum ver fundit dagstætt, nærr signadr Thomas uar kiorinn i Lundunum til erchibyskups, en þat maa skiliaz, af þui sem skrifat finz, at electio hefir gerz aa uorit eptir paskir, þuiat nu sem hann kemr i Canciam, stendr naalægt huitasunnudags hatid, ok med þui at su frægd flygr ut i rikit fiogurra uegna, at aa laugardag i helgu uiku muni Thomas electus uigiaz allt til prestz, enn aa trinitatisdag næsta til byskups, þaa faam ver æigi greint, huilikt fiolmenni þangat sotti uida um lond bædi af kirkiunni ok curia, virda margir þar til konungsins uinattu, enn adrir æigi sidr þess mikilmensku ok astud, er uigiaz skal. Suo mikit megn uar i þeiri tilsokn, at þar koma samt fiortan liodbyskupar, þar med abotar, priorar, erchidiaknar ok decanar, korsbrædr ok klerkar, sua mikill fioldi sem æigi er summerat, þar er ok Heinrekr ungi med morgu stormenni. Enn sakir þess at þar æru sua margir byskupar framir menn ok mikils uerdir, ma þat hugleida, at meirr en einum þeira mundi þat fagrt synaz at bera hæsta rodd i uigslugerd sua mikils herra, ok þar hellt uit um tima, at greinir mundi til renna, adr þat samþycktizt ollum samt, at uirduligr fadir Heinrekr byskup Uintoniensis skal ǫdlaz þessa sæmd, ok er þat uel uerdugt, þuiat hann er madr bædi kynstorr, litillatr ok sidgodr.

Thomas vigdr byskup.

18. A nefndan laugardag þiggr herra Thomas electus allar uigslur, ok segiz dyrligt af þui efni, þuiat æ skipadiz til meiri giezku hans hiarta, sem bænarordin upplesin geingu til uaxtar med ueizlum ok aminningum vars drottins giafa. I sinni prestzuigslu tekr hann gull, er merkir ualld ok forrædi stadarins i aullum lutum faustum ok lausum, enn aa trinitatis hatid uigiz hann byskup i sialfri hofudkirkiunni, sem modir er yfir allri Einglandz kristni. Gerdiz su uigsla med allri sæmd ok heidr, er heilog kirkia kann at ueita sinum uoldum formanni. Sem Thomas er blezadr byskup vordinn, eru kosnir uirduligir sendibodar til herra pafans curiam at þiggia pallium ok honum heim flytia. Er þar nefndr fremzti madr af þeim meistari Adam, aboti þess stadar er Ornaham heitir. Lypta þeir sinni ferd brut af Einglandi med miklum rikdomi, ok fyrr enn þeir kuomu fram, stendr uel at greina, huat þui uelldr, er uirduligr herra Alexander pafi rennr aa ueginn moti þeim allt nordr um fiall. Fyrr i pafatali er Alexander tertius uar nefndr, fer þat med, at hann atti auint i sinum ualdzdogum, bædi fyrir ofbelldi Romueria ok nordan af Anglia. Mun enskr oroi honum til mædu sidar greinaz. Enn unaad Romueria

mæ sua byriaz. Herra Adrianus pafi fiordi med þui nafni uigdi Fridrek hinn fyrsta keisara til krunu. Ok þui syndiz keisari nockuru hæfr i hlydni uit Roma kirkiu, medan þeir lifdu badir. Enn sua sem herra Adrianus var uthafinn, skutlaz kardinales i tuo stadi, birtir þa Fridrekr, huat i honum bio, þuiat hann fylgir þeim cardinalibus, er uerr hofdu. Hefia þeir allir samt til pafuadoms sterkan þrætumann, er het Octouianus, enn sidan rettir cardinales kiosa þann mann, er þann tima het Rollant, enn sidan Alexander tertius. Ok at þeim kosningi snyz Hloduir Frackakonungr med cardinalibus ok Heinrekr, nu konungr ifir Einglandi, enn þann tima hertugi Andegauie, ok sæ kosningr oflgadiz, þuiat gud uilldi. Enn Fridrekr keisari ferr sua ofdrvckinn[1] med illzkunni, at þegar annar uillupafinn uallt, hof hann annan allt til fiorda manz. Sua heita hans þrætupafar, Octouianus, Guidon, Johannes ok Leuidonus. Enn pafadomr Alexandri angradiz af þui mest, at nockurir af þeim uoru cardinales ok foru med bannsetning ubættir af heimi. Þessi er sok til ofridar, er herra Alexander þolir naliga ut um .xx. aar ok eitt, er hann rikti. Enn þo sættuz þeir at sid(u)rztu, sem enn mun sagt uerda. Hedan lidr ok þat, er Alexander pafi elskar Heinrek konung ok þolir honum meira enn dæmi finniz til, þuiat i sinum hertogadomi uar Heinrekr aludaruin Roma kirkiu bædi med ordum ok expens. Nu er æigi undarligt, þott af þuilikum ofridarelldi angriz ok sturliz Romania, sidan storeflismenn gangaz æ sem med sterkazta stridi. Her fyrir rymir herra Alexander brott af Roma, þuiat hann fær æigi uid halldiz, ok gerir sem vaani er romuerskra byskupa, at ef þa sækir nockurar þraungslir, er blezada Frackland sem þeira erfd ok odal til allra godra luta. Hedan rennr su grein, sem fyrr uar getid ok skrifat, at sendibodar uirduligs herra Thome þur(fa) æigi at leingia sinn ueg allt til Roms, þuiat þeir finna postoligan herra Alexandrum i þeim stad Franzie, er heitir Munipeler, ok þar þiggia þeir med sonnum goduilia herra pafans aull sin eyrendi, þuiat frægd ok mikilmenzka Thome flytr þeira mal hardla uel a gardinum. Suo uenda þeir aptr i ueg ok koma heim med elskuligri færsælld. Ok þuisa næst fagnar enn at nyiu heilog Cantuariensis kirkia, þuiat æ næsta hatidisdegi þeira heimkuomu audlaz hon uirduligan erchibyskup med pallio ok postoligri roksemd.

Hversv Thomas erchibyskup hattar dagliga sinvm hag.

19. Sem uirduligr herra Thomas er erchibyskup uordinn, uendir

[1] ofdryckinn *Cd.*

hann um sinu sidferdi bædi med ordum ok athofnum, sem þeim manni til heyrir, er skaparann elskar yfir alla luti, sua sem hann (bætir) sitt lif, at bædi fyrir kenning ordz ok eptirdæmis megi hann leida sinn lyd aa sanna lifsgotu. Vel maa til hans tala, at hann bar tuo dyrliga menn, var aannar hardlifr reglumadr, enn annar uirduligr erchibyskup; þui reglumadr, at hann bar leyniliga snarpt harklædi aa sinn beran likam, enn þui uirduligr erchibyskup, at hann berr fyrir utan þau klædi, sem bædi æru huit ok hrein, uid ok sid, med huitum skinnum ok luktum ermum, sua mundanglig, at huarki uoru þau ne med þeim ofranaar mynd ne forlitning. Elskuligt uar honum at uera þuilikr fyrir guds augum. Enn sammyndadr fyrir monnum, yfir þessa hirting ok mædu er harklædit fær honum, med sinni myckt fremr hann þa godfyst ok litillæti, at hann legz morgu sinni lagt til iardaar undir þann lima er han(s) trunadarklerkr ueitir honum. Maa þat hugleida hiartagodr madr, huersu klerkr sa mundi ugladr ganga til þeirar gratligrar syslu at plaga ok pina naudigr sua blezada personu. Sua uenr Thomas nu þegar sina limu at þola þyngri luti, at pislaruættis nafn maa hann i þuiliku hardretti uel greinaz. Dagliga berr hann yztan stola huitan ifir oll sin klædi til aaminningar, huat er hann reiknaz gudi skylldugr ser ok odrum til fagnadar. Enn nu sem greint er i stuttu maali, huerssu signadr Thomas skipar omiukliga vid sialfs sins lif ok likam, stendr vel, at ver heyrim þessu næst, huerssu miuklatliga hann skipar vit limu drottins vars Jesu Kristz, fatæka olmusumenn. A hueria nott sem uti var ottusaungr, eru innkalladir þrettan fatækir menn i nockut leyniligt herbergi, þar sem bord er sett ok buit. I þetta herbergi geingr sialfr erckibyskup ok leggr af ser klædit, enn gyrdir sik einum duk, ok þuær framfallinn þeira fætr, er fyrir sitia, med suo mikilli nægd gudligrar miskunnar, at tarin fram af hans augum samflutu þui uatni, er hann þuærr med. Med þeiri mykt ok framfalli bidr hann þaa guds olmusumenn arna ser guds miskunnar. Sidaan þionar hann þeim til bordz bædi mat ok dryck, ok þar umfram gefr hann fiora skæra penninga huerium þeira þa enn med knefalli. Eptir þat ganga þeir ut, enn herra erchibyskup ferr at sofa um nockura hrid. Enn þui fremr herra erchibyskup þetta miskunnaruerk̄ helldr aa natt en dag, at hann firriz alla hresni, ok i adra grein at eingin fiolskyllda dragi hann fra þuilikri stadfesti. Annan tima moti lysing æru innleiddir adrir þrettan fatækir, þionar þessum ok þuerr einn brodir skipadr af erchibyskupi. Saa brodir gæymir at nockurum lut fatækra manna fe, sem þessu manntali hæfir, hann hefir ok þionustu i stad erchibyskups i fyrra

fotaþuætti, ef hann ær æigi heima. Er su misgrein þessarrar innleidzlu tuennrar, at i sidarri gefaz æigi penningar. Þridia samkunda er skipud nærri þridiu stund dags, i þeiri er hundrat fatækra manna, þiggia þeir allir braud ok dryck i nog. Nu sem heyraz maa, æru þessar olmusugerdir sua storar, at eingi erchibyskup i Cancia hafdi geingit meirr enn til halfs vit Thomam, ok mun þo rett at hugsa, at æigi se her allar greindar, þuiat handuis var þeim olmusan, er badu, huart sem hann uar heima edr i syslu sinni.

Atferdi Thome.

20. Nv er þar til at taka, sem fyrr var fra horfit, at herra Thomas erchibyskup hefir sofit um stund eptir fotaþuottinn, riss hann upp sua uakrliga, at þa ero enn adrir menn i nadum. Hann geingr þa inn i sitt studium bædi til bænar ok heilagrar ritningar, þuiat studium heilagrar bækr uar honum hardla kært, þegar æigi stod fiolskyllda fyrir. Sem hann hefir setid um stund ok trackterad, er suo lofsamligr hans uani, at hann sendi skosuein sinn at kalla fyrr nefndan klerk Herbert af Boseam, at þeir badir samt greini fagrliga eptir rettu formi ritninganna, huersu þat rennr i samþyckt, sem syniz sundrligt. Eptir þat gert sem byskupi likar, uikr sa brutt, er[1] kalladr uar. Enn þat blezada hugskot sitr þa enn eptir i sama stad, lesandi saman i sinu hiarta sem hunangligan sætleik þat, sem adr var tracterad med rauksamligum skilning ok concorderan, þuilikan hug elskadi sa blezadi byskup, at vera odrum uitrari ok þyckiaz þo annarligrar uizku þurfandi. Sua sitr hann framan til messumæls einn samt, huart sem hann officerar ædr æigi. En þær hatidir sem sialfr hann skal syngia, geingr hann til skrydingar æ þridiu stund med sua lofsamligu upphafi, at þegar sem hann ser messuklædin ok skrudann at ser borinn, ognar hann sinni samuizku med sua litillatri hugleiding, at þegar æru tarin uti, ok þeiri somu godfysi helldr hann fram i allri sinni embettisgerd, at hans heilog æsiona þornadi alldri fra tarum, ok þadan af geingr sua hiartaligr tregi med hafum anduorpum, at uarlla feck roddin sitt frelsi til framburdar. Medan messan syngz fram til ewangelium, less hann þær bænir[2], er foruerari hans settrar minningar Anselmus erchibyskup hafdi componerat. Leingztum hafdi hann eina collectu, hafdi hann ok þriar, enn fleiri trautt edr æigi. Einga nyiung leidir hann i embættisgerd sina, utan helldr hefir hann allt eptir heilagra fedra setning. Sua fremr hann ok embettid med fogrum hætti, at ollum

[1] sem *tilf. Cd.* [2] *oprindelig skrevet* idranar *i Cd.*

var hugbot i, er hia stodu. Enn þat uar audsynt, at sakir uarygdar flygandi hugsanar, gerir hann alla sina þionustu med fliotu yfirbragdi. Þat er ok greinanda, at þa tima sem hann predicar fyrir sinu folki, geingr hann i þui embetti sua lystr ok lærdr af gudi, at framburdrinn uar bædi miukr ok mikilvirkr med reyndum rauksemdum ok sætleik elskuligum. Optliga mykti hann þat hiarta med sinum blezudum aminningum, er adr var hart ok frosit i langri uanrækt ok syndum, ok var þat likligt, at hans tarlig godfyst leiddi adra menn til tara, einkannliga fyrir þa grein, at hann lærdi þat eina, er hann lifdi sialfr. Her ma nu siaa uegligan forunaut ok felaga þriggia konunga, er af austrriki foru med þrennum fornum at tigna drottin Jesum blezadan Mariu son, þeira offr var gull, reykelsi ok mirra. Sannliga var nu lesit um stund, huersu heilagr Thomas erchibyskup geingr med sama offur um nætr ok daga fyrir uarn gredara. Gull fornar hann med rettri glosu, þa er hann þionar fatækum monnum med olmusugædi, tarum ok knefalli, þuiat gull er fegrzt ok dyraz yfir allan malm, sua er ok olmusan a domsdegi, sem heyraz mun af sialfs drottins munni. Fornfærdi hann ok ilmanda reykelsi sinum gudi fyrir suo fallna glosu: Reykelsi lagt a glod leitar i loptid giarna, somu leid for hans signada bæn til himna, þa er hann fornfærdi, er allt flaut i upplitningar hæd ok ilmandi giæzku fyrir gudi. Til lagdi hann ok mirram þessi blezadi byskup. Med mirru smyriaz daudra manna likamir, suo lagdi hann somu mirru upp a sinn likam, þa er hann deyddi sinn likam ok sitt horund med harklædi ok hudstrokum ok þiadi fra raungum girndum eptir vars drottins bodordum.

Af setningi Thome.

21. Nærri nontima dags geingr signadr Thomas erchibyskup i holl sina til bordz med sua gott mannual, at faam hofdingium ueittiz þuilikt. Þeir æru .xx. at tolu uppsitiandi yfir hans hasetisbo(r)d honum til hægri handar, er allir megu med rettu kallaz meistaramenn i speckt ok ollum frodleik, sæmiligir i sidferdi ok heilogum lifnadi, þat til marks, at eptir liflat heilags Thome var eingi þeira minni madr i guds kristni en erchidiak(n) edr dæcan. Sumir vurdu byskupar ok erchibyskupar, einn af þeim vard ok sialfr pafinn Vrbanus tertius. Þuilikir æru samsætismenn virduligs Thome erchibyskups, hafandi sua uænan sess, sem fyrr var tiad, til hægri handar, enn munkar ok reglumenn til vinstri handar. Yfir þetta signad(a) bord heyriz eingi rodd nema heilog leccio ut alla maltid. Ok þui skipar erckibyskupinn riddurum ok odru hoffolki serligt bord, at þeir megi

hafa med lægri hofsemd sina skemtan. Varlla kom saa tiginn madr aa gardinn, at brygdi þessu samsæti, sem adr er greint, aa tuær hendr herra erchibyskupi. Enn þeir uoru þo sæmdir dyrum sendingum af honum sialfum, er til gardz kuomu, þui framar sem þeir uoru meiri uirdingar. Þat er ok audsynt i sogu þessi, at bædi uirding ok langr uani bar til þess Thomam erchibyskup at hafa rikuligt bord med fogrum ok ymissum reittum. Enn þott margir ok lystiligir ueri honum settir, tok hann af faam ok þo hardla litid med sua miklum bindendis krapti, at upp fra bordinu stod hann i huern tima helldr uanmettr enn ofmettr, sem þeira skynsemd matti uel dæma, er saatu ihia honum. Somu dygd fraamdi hann aa uin upp ok ualinn dryck, at eingi beidni uleyfdrar girndar sigradi hann þar um. Enn er bord uoru upp tekin ok gratias gioruar, geingr herra erchibyskup med lærdum monnum i sitt herbergi, ef honum likar at disputera um helgar ritningar. Er þat ok til, at honum likar uel i þenna tima, at sofna nokkut litt. Þridia grein er su til eptir aatuikum at sitia yfir maalum manna, þuiat idiuleysit fordaz hann bædi nætr ok daga. Enn þat uar likligt, þott hans nattura beiddi, ath hann hneigdiz aa daginn til nockurrar huilldar, þuiat suefntimar hans uoru æigi langir aa nottina fyrir þionkan fatækra fyrir taar ok trega, bæn ok studeran. Enn sua heitt sem hann unni sinum lauard ok lausnara, var astud naungsins æ sammilskut i hans hiarta sameigin til allra, ok þo einkum til aumra manna, sarra ok siukra, þuiat þessum ueitti hann fyrir guds nafn æigi at eins fædzlur ok fiemuni, helldr sua fodrliga umhyggiu, sem lesit er, at hann gerdi optliga heimonliga menn sina at uitia siukra manna herbergi, at þeir aaliti med uanduirkt, huersu su renta ok uitværi aktaz inn ok geymiz, at þagat liggr med rettri skipan. Ok gudi til tignar uitiar hann sialfr morgu sinni þetta saaluhus, at eiginni raun sie honum liost, huat þeim lidr er þar liggia. Til þessarrar salubudar leggr hann tiund af ollu þui godzi, er a gardinn kemr, ok þat maa segia med faam ordum, at þær guds giafir, er hann hefir ualld yfir, æru allar ollum sameignar. Theoballdus erchibyskup uar milldaztr madr fyrir honum, ok þo sætr Thomas aull miskunnaruerk tuifolld yfir hans dæmi. Nu sua miukr sem hann uar uit litilmagnann, sua uar hann rikr ok rauksemdarfullr uid ribballdann þuiat þeim hardydgismanni, er standa atti undir hans aalogum, var mikit gefanda til, at hann hefdi fordaz huarttueggia saamt, þat er at skilia tiluerkaan glæpanna ok hirting þuilika. Enn þeir sem hann sottu med mykt ok idran annmarka, þott logbrot ueri afskapliga

stor, mættu þeir æigi stridari æsakan sem hardlyndir, helldr fundu þeir bratt, huern fodr þeir attu fyrir innan, er allr lek i ell(d)i astarinnar ok gret med gratundum, ok þui sua at hans blezut sampining matti ecki aumt siaa.

Af roksemd Thome erkibyskups.

22. Þessu næst er greinanda gudi til sæmdar, huersu signadr Thomas uar i sinni embættisgerd bædi uarr ok athugall, þat er uigslugerdum[1] til heyrir, þuiat honum var hugkuæmt, huat er Pall postoli sagdi sinum lęrisueini: Legg eingum manni uigsluhond æn forsio, at æigi samlagiz þu syndum hans. Þetta ord uaradiz miok herra erchibyskup ok setti laugliga profæn þeim, er uigiaz uilldu. Ok fyrst allra luta litr hann æ eptir reglu rittninganna, huart sæ er uigslu uerdr sakir lifnadar, er framm ætlar, þar næst ræannsakar hann kennidom ok uitzku, sem þeiri uigslu heyrir til, er sæ stundar til. Þessu næst skodar hann, ef vigslan ferr framm, hueria forsio ædr beneficium huerium hann megi ueita, at æigi þraungui þann aureign æ reikanar stig, er gudi skylldaz at þiona med sannri stadfestu ok heilagri vaktan sinnar uigslu. Sua var honum hugstædt allt samt þetta uanndlæti kirkiunnar, at uarlla uilldi hann treysta nockurum manni til þessarrar prouanar nema ser sialfum, þuiat hann sagdi berliga, at huerr sæ byskup, er uuerdan uigir æn logligri profan, styggir storliga miok sialfan gud, þott uigdr betri sidan sitt ræd. Þui var hann ok ræduandr i uigslugerdunum, æt hann (uar) til eyngrar aumbunar, æi til gullpennings siæandi, þionkanar ædr eptirmælis, þuiat oll simonia var i utlegd fra hans hiarta. Somu gudhræzlu fyrir utan agirnd uardueitti hann i allri kristninnar stiorn, domum ok mælaferlum, þuiat florinn smaug alldri hans samuizku. Þat fylgir her med, sem dasamligt er til frasagnar ok fagætt fyrir eyrum kristninnar, at af einum uældzmanni var allt hans ræduneyti[2], sua sett ok samit i uarygd ok uoldu riettuisi, at ollum þeim var fiemutan sua leid sem liotr ouin, ok þui sitr heilagr Thomas med sinu rædi riettr ok uhallr i malaferlunum, at þar inni var eingi sæ lǫstr, er rangsnyr dominum, sem er fesnikni ok mannamun, hatr ok uinatta, helldr uar þar i midiu framsett rettlætis uog med uægd eptir atuikum ok reglu laganna, huersu huert mæl æ at hneigiaz sem bezt sæmir. Enn þott herra erchibyskup siti med ollu kauplaust yfir æskilnadargrein sinna undirmanna, gefr hann sik betr lidugan at skoda uogst[3] ok efni malæanna, enn þeir sumir er skrapa hinn mællausa. Blezadr se sæ byskupsgardr, er sua var fyrir guds

[1] uigslagerdum *Cd.* [2] radyneyti *Cd.* [3] uougst *Cd.*

astriki fagrliga sidadr, ok sa þeim tima miok uirdandi, þuiat vuist er at nu finniz þuilikr. Enn at þetta lof hins blezada Thome er æigi ordum aukit, þa leidum uer til uott huerssu satt er. Aboti einn rikr kom til Kanciam med malefnum nockurum, er hann uill uinna. Ok sakir þess at honum er uel kunnig verolldin, huersu hinn kringlotti er iafnan þegir uinnr malin ok flytr fyrir hofdingium, hugsar hann, at her muni likr heimr ok i odrum stodum. Þui ytir abotinn florin sa gardinum ok ætlar at smyria raad erchibyskups til framkuemdar mali sinu. Enn her er annat fyrri. Saa gullpenningr, er uerolldin(a) lockar ok dregr med megni, er i þessum stad hatadr ok hrundinn, þuiat florin abotans uill raad erchibyskupsins æigi siaa, ok æigi þui sidr færr hann oll sin malalok sa gardinum, sem uel likar honum. Sua ferr hann i brutt ok frægir þenna lut sem eina nyung. Hann tok sua til ordz: „Einn hofgard fann ek þann fyrir litlu, er gull fyrirsmaar[1] ok skipar þo maalum hardla uel. Enn huer mun bodat faa med fullu þa sæmd ok sidferdi, er þessi guds madr audlæzt ok aflar bædi fyrir sik ok adra, ok þui maa sua hugleida, at þetta sem nu hefir lesit uerit, er nockur tiluisan uitrum manni, huersu margtækr ok mikiluirkr sæll Thomas erchibyskup hæfir uerit i sinum kraptauerkum. Skal nu þessu næst uikia maalinu til þeira framferda, er hans syslu ok yfirferd til heyra.

Af vmvandan heilags herra Thome erkibyskups.

23. Eptir litinn timaa sem guds madr Thomas erchibyskup hefir setid at stoli sinum, byriar hann sina uisiteran med sua haleitri godfyst uid folkit, sem byskupinum er bodit, med hialpsamligum aminningum predicanar embætti ok logligum hirtingum, miukr ok astudigr var hann sinum lyd, ollum þeim er lydnir uilldu vera, en ranglatum uar hann huellr hamar til hegningar[2]. Finnr hann ok þui giorr, sem hann ferr uidara, huersu logleysur ok uondar uueniur æru i moti kirkiunni sua sem hefdadar. Einkanliga riss þat maal af þui lastudga grunni, er fyrr var skrifat, af skutlan ok gripdeilld, er fyrr leiddizt upp sa guds eign. Nu kynniz sælum Thomasi framar enn fyrr, at iardir erchistolsins liggia nockurar sem herleiddar med eignarnafni undir leikmonnum, ok sakir þess at hann hefir skipt um rumin ok sa nu guds rettar at reka, syniz honum sa eyngan ueg þolanda, huer sem i lut sa. Hann ueit ok i sinu briosti, huersu mikinn uilia hann hefir til at ueita meira guds olmusum enn adrir fyrir honum i Kancia, ok þui setr hann sik einardan umfram sina

[1] fyrirsmaat *Cd.* [2] heginnar *Cd.*

forfedr at kalla aptr undir kirkiuna fasta eign ok lausa, er hon a med rettu, huart sem undan dre(g)z at fornu edr nyiu. Ok. þott rikir menn ædr konungsmenn halldi nu adr þessar eignir, verda þeir af lata, þuiat erchibyskup gerir i þessu mæli alla iafna. Nu þær eignir, sem nyliga hafa vndan lagz fyrir umbodsmanna uanmegn edr eptirmæli uid rikismenn, ok hann ueit uist at kirkian aa, tekr hann med sterkri hendi aan ollu profi aptr undir erchistolinn, þuiat hann segiz eingan rekstr ædr mædu uilia bera fyrir þui fie ok frelsi, er hann ueit efalaust kirkiunnar eign, ef hun skal uræmt vera. Enn þar allz stadar sem meiri fyrnd er aa fallin, leidir hann til ellri manna uætti ædr letr skilrik, ok tekr sua aptr undir kirkiuna. Nu þott þessi framferd veri lofsamlig, likar hon æigi ollum þui helldr, þuiat þeir sturlaz hardla miok, sem her æiga hlut i. Sua ok hinir sem ottaz æigi sidr, at þeim falli flisin, þott sidarr sie. Þui lyptaz þessir huarirtueggiv nu þegar til unada, hafa sig brutt or landi ok sækia sudr um sio aa fund Heinreks konungs, flytiandi helldr snid-huast af framferdum erchibyskups. Enn med þui at heimonleikr er hardla kær med konunginum til erchibyskups, tekr hann fridsamliga flvtningi þeira, segir at þat maa uel hafa godan ennda, bydr þeim at uera sem uelkomnir, þar til hann uendir heim til Einglandz aptr sialfr, ok erchibyskup maa heyraz. Ferr þetta sua fram, at litlu sidarr kemr herra konungrinn til Einglandz, ok þessir i hans fylgd, sem adr æru greindir. Signadr Thomas erchibyskup gerir eingua duol aa at finna konunginn sem fyrst, hefir hann i ferd med ser fostrson sin Heinrek unga, þuiat þeira i millum var sua mikil astud sem tueggia nastædra manna, huart sem þeir uoru dagliga badir samt ædr ser huarr. Þeir mæta konunginum i þeim stad, er Sudhamtun heitir, ok ganga suo i fyrstu inn fyrir hann, at þeir halldaz i hendr. Konungrinn synir sik uel blidan, riss upp af sætinu mot erchibysk-upi ok kyssaz med kærleik. Enn er þeir sia þenna fagnafund, er mishalldnir þickiaz, fordiarfaz þeir ok þegia, þuiat þeim syniz æigi fæ ri at flytia, medan sua stendr. Duelz herra Thomas um nockura daga med konunginum, talæ þeir margt ok nytsamligt eptir uana sinum um rikisstiorn ok landzstiorn ok rett. Enn eptir þat lidit tekr hann orlof, ok skiliaz þeir med fullri blidv.

Af Thomasi erkibyskupi.

24. Svo stendr skrifat, at herra Alexander pafi tercius hefir einkanliga þrent lof i krist(n)inni, þat fysta at hann sigradi fiora prætumenn, sem fyrr var greint, lagasetning hans er onnur grein,

þuiat hann samdi eina bok, er af hans nafni kallaz Alexander tertius, þat þridia, at hann hellt tuo kennimanna þing i sinum ualdzdogum, annat i Rom, enn annat i Turon a Fracklandi. Ok þat sem hann helldr i Turon hæfir þessum stad saugunnar, sem nu er komit, þuiat midil annarra byskupa ok lærdomsmanna, er uida um kristnina voru samt kalladir i einn stad, ferr uirduligr fadir Thomas erchibyskup ok sækir þetta þing. Byrr hann sik til þeirar farar med allri stormenzku bædi at rikdom ok uegligu foruneyti. Þat er ok hans tilbunadr, at hann uill endrnyia þau priuilegia sinnar kirkiu, sem nv synduzt miok fyrnd, enn voru þa miok nytsamlig. Mæ þar nefna til þriar greinir, er noteraz i sogu þessi, er allar þurptu frumtignar af herra pafanum, ef þær samþyckia laugunum. Þat ær skrifat logmal, at kapitulum huerrar kirkiu skal kiosa ser byskupsefni, enn æigi er sa kosningr ollugr, fyrr enn profaz logligr ok efliz fyrir herra pafans ædr erchibyskups ualld. Sua kiorinn ok confirmeradr mæ æigi uigiaz af nockurum lydbyskupi nema fyrir herra pafans ædr erchibyskups bodskap. Sua kiorinn confirmeradr ok uigdr skal sialfr sækia pallium i pafagard fyrir þa rauksemd, at hin romuerska modir skal profa fyrr bædi lifs fegrd ok uizku, enn hon ueitir þat. Nv uill sua vera i setning laganna, at allra þessarra greina hafi Cantuariensis kirkia þegit priuilegia. Virduligr Thomas kanceler uar kiorinn innanland(z) i Lundunum, ok þegar stod sæ kosningr med þui afli, at hann uigdiz litlu sidar æigi af herra byskupi helldr af herra Heinriki Vintoniensi, æigi sotti hann pallium utan fyrir sendiboda. Nu ma synaz likligr til þess blesadr Gregorius pafi, fyrir þa giæzku er hann lagdi upp a Einglandz kristni, at erchistolnum i Kancia hafi hann gefit sua mikit frelsi, med þui at þat er hofutstadr i ollu Einglandi[1], fyrir þa grein at fostrson hans Augustinus uar þar fyrstr erchibyskup, ær ok kunnigt, at æigi sotti hann pallium til Roms, æigi uigdiz hann ok þar, helldr i Saxlandi. Her fylgir fiorda grein i frvmtignum Kantuariensis kirkiu, at[2] hennar erchibyskup er legatus herra pafans yfir ollu Einglandi, þat er at skipa þeim malum, er eingum heyrir til af logunum nema romuerskum byskupi. Ok þetta sama ualld hefir Thomas erchibyskup, sem birtiz i sogunni, þar til agirnd ok ofund riss i moti. Sæll Thomas erchibyskup sem hann er albuinn, tekr hann i haf ok færr þa hofn i Flandr, er Grafningr heitir, ok hefir adr tekit kierligt orlof af Heinriki konungi med fullri blidu. Er þa æigi langt adr enn sia mæ, huerrar fregdar ok mikilmenzku hann[3] er, þuiat rikismenn i landinu sækia hans fund med sonnum goduilia biodandi honum sua med frialsleika[4], huat er hann uill af þeira gozi hafa.

[1] sua *tilf.* *Cd.* [2] ok *Cd.* [3] hon *Cd.* [4] friaslega *Cd.*

Af Flandr færr hann erchibyskup i Nordmanniam, ok er þat fliott til fræsagnar, sua sem hann kemr i riki Einglandz, er honum sua fagnat med allri uirding sem sialfum Heinreki konungi. Hædan kemr hann fram iuir Cenomanniam, ok er þat fliott til frasagnær, ok sua upp i Franz. Enn er hann nalgaz Turon ok heyrinkunnigt uerdr i borgina, at hann er nalægr, er þat med miklu megni, huersu stadarfolkit tekr þau tidinndi med mikilli gledi. Lærdir ok leikmenn hafa sik ut af stadnum framm a ueginum i moti honum, ok æigi sidr sialfir kardinales med sua mikilli ferd, at æigi satu meirr eptir hia herra pafanum enn einir tueir. Her med fer þat til frabærrar sæmdar, at þann tima sem herra pafuinn heyrir herra erchibyskup kominn innan borgar, geingr hann ut af þui herbergi, sem adr hafdi hann setid, at æigi þraungiz hann af fiolmenni, sem þeir finnaz, þuiat honum er flutt, at herra erchibyskupi fylgir mikit folk. I þeiri somu haull mætaz þeir med mikilli blidu, þuiat pafin hafdi longu girnz at sia ok heyra Thomam, fyrir sua goda fregd sem hann gaf efni til. Enn þo sakir þess at ærchibyskup er nu uegmodr, gefz honum bratt orlof til sinna nada. Syslaz honum uænt herbergi a konungsgardi æigi langt fra pafans holl. Lidr nu sua framm til þings um þria daga. Kemr þar þa samt i einn stad uolldugt mannual ymissra stetta. Enn huerssu heilagr Thomas erchibyskup skipazt uirduliga til sætis, rads ok tillogu med herra pafanum, þarf æigi langmælis, þuiat stett ok uitzka margfalliga uel profut adr ok sidan skyrir þat uel fyrir heyrondum. Enn huilikt kirkiunnar eyrendi þar flytz framm i fyrstu, ma æigi med ollu um lida, þott uisum manni see þat liost, fyrir þa styriolld er nu ueittiz kristninni. Herra pafinn med fodrligri ahyggiu uill tia fyrir lærdum monnum ok einkanliga hofdingium kristninnar, at þeir geymi sin med uarygd at samnetiaz æigi þrætumonnum, ok seti sik aurdiga moti þeim ueralldligum hofding(i)um, er bregdaz heilagri Roma kirkiu, sem er Fridrekr keisari, ok nu kominn þar til Miklagardz konungr ok hinn þridi konungr Sikileyiar. Vel ma segia i undirstaudu[1] þessa mals, sem hinn heilagi Paulus se fram settr i midiu, er hann skrifar til Thessalonicenses bidiandi fyrir tilkuomu drottins, at þeir skutliz æigi af reittum skilning, ok æigi sturliz[2] þeir i ordum ædr hugarfari, æigi fyrir bref ordsending ædr fortolur, ok æigi dyrki þeir þann, er drambarr i hasætistign umakligr allrar uirdingar. Morg aminning roksamlig var þar gefinn, þuiat nu var at buaz i morgum æskeytum, ok at þar hofz unadin, sem afskapligaz matti synaz ok mestan ufrid kristninni af leida. Sua lycktaz þingit,

[1] undirstundu *Cd.* [2] styrliz *Cd.*

at huerr uendir i sit land. Bydz ok herra Thomas til heimferdar at gerfum æskiliga sinum eyrindum, er til heyra Cantuariensis kirkiu, ok tekr blidazta orlof herra pafans med fridarkossi ok fogrum ordum. Vændir herra pafinn nu brutt af Turon til þess stadar i Franz, er heitir Sennonis, þat er einn rikazti stadr med mikilli argæzku, er uirduligr herra Hloduir Frackakonungr ueitir honum i sinu riki fyrir sæmd ok astud heilagrar Roma kirkiu. Blezadr Thomas kemr heim i Eingland med allri farsælld ok finnr Heinrek konung med blidum kiærleik. Vard þessi sæmdarferd hans mikil a margan hatt, er gerdiz a odru ari hans rikis.

Thomas vigdi byskupa ok tok or iordu likam Edvardar.

25. I þenna tima hugleidir hinn sæli Thomas, huersu þat mun standa fyrir gudi, sem hans ahyggiu til heyrir in prouincia. Þat er sua fallit, at tuo byskupssæti Uigornen ok Hereforden liggia hofdingialauss, þuiat korsbrædr kirknanna þora æigi at kiosa ser formenn sakir konungsins ognar, þuiat eptir fornum uuana uill konungrinn draga undir sik rentur kirknanna, ok þui skulu þær hofdingialausar uera, medan honum likar. Yfir þessum hlut þorir Thomas erchibyskup æigi fyrir gudi leingr þegia, þuiat hann ser afskapligt vera, þui minnir hann a konunginn meirr enn um sinn, at hann liaa tauminn ok leyfi, at formenn sie kosnir kirkiunum til stiornar. Enn med þui at konungrinn lætr seint uid, snerpir erchibyskup sinar aminningar um nockurn tima, þar til er konungrinn gefr samþycki ok þo miok um þueran hug. Maa nu þegar hans briosti taka þaa liking, at lopt hefir skirt verit, enn missi nu nockut, ok dragi af mestu birti. Korsbrædr faara nu fram til kosnings med uilld erchibyskups, kiosa þeir þann mann til Vigornem, er Rogerus het, ungr madr ok tiginnar ættar, fagr i sidum ok godrar frægdar. Til Hereforden er kosinn meistari Robert, mikill madr i uizku ok skilning heilagrar bækr. Vigiaz þessir badir saamt af Thomasi erchibyskupi. Ok þessir tueirr byskupar uardueittu iafnan sælum Thomasi sina dygd, huart sem yfir stod blitt ædr stridt. I sama argang, sem adr var greint, kallar heilagr Thomas erchibyskup samt byskupa nockura, þuiat hann uill gera med konungs samþyckt agæta kirkiuuigslu uit Uestmystr i Lundunum. Þat musteri hofdu efit af grunduelli konungar i Einglandi, ok þar huilir Heinrekr gamli modrfadir þessa Heinreks. Giordiz su kirkiuuigsla med mikilli uegsemd. A sama ari gerdi enn heilagr Thomas hit þridia uerk mikillar nytsemdar, er hann tok or iordu heilagan likam Eduardar konungs, er leiddr

hafdi uerit i Lundunum. Enn nu skipaz hann sannheilagr madr upp i millim annarra heilagra doma i þui nyuigda mustari, er adr var greint. Var Heinrekr konungr (þar) med morgu stormenni.

Hier riss misþykt milli byskups ok konungs.

26. Litlu var lesit, huersu Heinrekr konungr hiellt undir sinu ualldi .ij. byskupsstola, adr Thomas erchibyskup feick dregit hann til samþycktar, at formenn veri kiornir. Ma þeim lysaz, er hugleiddi sogunni i upphaf, at slik er erfd ok eptirdæmi Vilhialms rauda, ok þat dregr driugt, er af honum leidir, adr enn lykr mali, ok einn lut þar af hæfir þessu næst at greina, er fridarspell gerdi i landinu millum konungs ok erchibyskups. Fyrr var lesit, huersu Uilhialmr konungr setti giallld a kirkiur allar i landinu, at kuitta honum aptr þann kost, er Rodbert brodir hans hafdi or landi. Kalladiz konungr þat goz hafa lagt til frelsis Jorsa(la)landi, ok stedi uel lærdum monnum at bera þat aptr konungi sinum. Enn sakir þess at konungsgardr hefir halldzsaman munn, stod þetta gialld ar af ari. Var i fyrstu kalladr Jorsalatollr. enn þui næst leidangrs fee, at konungr hefdi uti herskiolld til sameignar fridar i landinu. Enn a þessum tima[1] er sua komit, at þetta utgialld er krafit sem konungs uiseyrir af meira busi ok minna um allt Eingland undir eingu[2] nafni audru enn forn skyllda lagin greinarlaust inn i konungsgard. Þessi framferd likar eigi Thomasi erchibyskupi, segir, at konungs ualldi samir eigi at heimta þuilikt fie med sua mikilli freku sem onnur konungs inngiolld, helldr sem atuik ok naudzyn beiddi landzfolki til fridar, ok fyrir utan þa skynsemd krafdi eingi skyllda[3] at luka þessi hialpargiolld[4]. Mislikar konungi þetta motris ok herdir nu þegar huginn sinn moti erchibyskupi. Safnaz ok hedan til annars um þetta sundrlyndi. Konunginum er flutt morgu sinni san allri uegd, at Thomas erchibyskup gerir litinn uirdingarmun i skriptabodum sinum ok alaugum, letr sa likan hatt undir luta rikan sem urikan, sua lensmenn ok uini konungs sem adra ut ifra, ef þeir[5] raska guds rett med liotum lifnadi edr leggia kirkiunnar eignir undir sik med agirnd ok ofbelldi. Þetta bryzt enn med konunginum, eigi þui ulikt sem i fyrstu sauiti hann sina samuizku, þuiat hann ser sik bleckta i þeiri hugsan, at Thomas mundi leika allr audradr i hans hendi, ok þui uæpnir hann sinn hug med forzi upp i moti kirkiunni, at hann skal þui freckligar strida lærdominum, sem erchibyskup skriptar umiukara hans. Ok uel ma segia at þeir lærdir[6] menn sem nu ganga miok afskeidis i Englandi

[1] timam Cd. [2] eigna Cd. [3] skylldi Cd. [4] hiallar giallð Cd. [5] þeira Cd. [6] leidir Cd.

æru storliga framlutir[1] til illzkunnar, þuiat sua æru þeir nu gripnir af syslumonnum sem ulærdir ok dregnir undir limalæt ok skemdir, nema þeim uerdi undan skotid med roksemd ok raadi herra erchibyskups. Þuiat sua eru sumir ollu godu afflettir ok kieyrdir af landi brutt i eilifa utlegd, enn adrir streingdir inn i klaustr undir æfinliga idran, at med þeim flotta drægiz huarirtueggia undan meidzlum ædr konungsins suerdi. Sua bar til i syslu byskups Sarisberiensis, at einn prestr for sua uanstilltr, at hann uerdi mann til olifis. Frændr hin(s) uegna kæra hann fyrir konungs ualldi, ok syslumadr gripr hann ok flytr hann fram undir byskups dom. Rægia þeir hann med megni ok þo at uuerdugu, er eptirmalit attu, þuiat mandrapit er sua liost, at hann færr a einga leid snaraz undan. Sem byskupin(n) hefir profat maalit prestzins, huersu liott er, geingr bædi til med honum uþoran moti konunginum ok uheil samúizka til erchibyskups, ok þui uill (hann) hlifa ser, at annar faai vandkuædit, þuiat þessi sami byskup, Jocelin at nafni, profar sik mun sidarr leigumann einn, þa er vargrinn kemr at dreifa hiordina. Þat tekr hann til raads at skrifa allan malauoxt til Thomam erchibyskups bidiandi med miuku yfirbragdi, at hann urskurdi maalit, huersu enndiliga skal gera uid prestinn. Herra erchibyskup skrifar i mot med fullum sentencia, at prestr skal aftignaz allri sinni sæmd ok hræra all(d)ri sinn fot ut af idranarhusi, ok sua lyktaz hans maal. Annar hutr fellr sa til, er mikla hræring leidir af. Madr er nefndr Philippus, korsbrodir[2] i þeim stad er þeir kalla Bræis. Hann er vordinn kunnigr i sua uanstilltri tungu, at Heinrekr konungr þyckiz hardla miok smadr af, ok þui riss upp a hann korsbrodrinn daudligt hatr bædi af konunginum ok raadinu, þuiat (sua er) hliod ordanna, at rikisstiorn ok framferd i landinu hafi hann fordiarfat. Herr(a) erchibyskup sier, at þetta maal suellr sua med konunginum, at þat fer æigi atgerdalaust uerit, ok þui hugsar hann, at likamlig hirting upp a korsbrodurinn muni faa myckt þessa hræring. Suo ferr til, at Philippus er dreginn undir opinbera hudst(r)oku, þi ollu framar at konungr skylldi þui h(e)llldr sefaz ok lata ser nægiaz sua mikla plagu. Enn þetta uinnr honum þorf a onga lund, helldr grimmiz hann nu at marki upp a allan lærdominn, þuiat þau undanskot ok skutlan, er hann kallar giorr moti krununni, liggia honum æigi uæl, ok þui hugsar hann, at þat mal skal opinberliga til uegar ganga. Hedan leidir, at hann bydr lærdum monnum, at a nefndan dag komi þeir til Lunduna at suara ser med rettri skynsemd til sagdra greina.

[1] framlytir *Cd.* [2] krosbrodir *Cd.*

Deila konungs ok byskups.

27. Þetta þing i Lundunum sækir herra Thomas erchibyskup med þeim fararbloma, at hann hefir med ser signad radaneyti, sem fyrr var greint. Þar koma byskupar ok abotar, korsbrædr ok klærkar, þar er ok Heinrekr konungr med ollum baronum ok morgu stormenni. Sem þing er sett, ær æigi langt adr enn sialfr herra konungrinn hefr sina rædu a skada klerkdomsins i þessum skilning: „Vær hofum þagat um stund, sagdi hann, ok hlytt med hoguerd, huersu þer byskuparnir uilit skipa uid konungligan rett ok riki uort her i Einglandi. Ok sem uer hofum sied ydra framferd, hugleiddum (uer) med oss med fridsamri eptirleitan, huert lyti þer myndit oss finna, at uer skulim sidr makligr enn adrir konungar fyrir oss at bera uhalla krunu med þeim rettarbotum ok konungligum sæmdum, sem haft hefir ok halldit huerr eptir annan, ok einga lærda menn fyrir ydr lysti at draga undan konungligum soma, ok þott þær greinir fiolgiz dag fra degi[1], sem þær dirfiz meirr ok meirr. Vilium ver uikia nefniliga uorri rædu til þeira olifismanna, er þer kallit klerka, enn uer kollum þui uerri enn ulærda menn, sem þeir drogu sik ofdiarfir fram undir sæmd ok uigslur heilagrar kirkiu, snuandi hennar tign ok frelsi upp i haad ok herfiligan þrældom, þuiat þeir megu rettligar heita fiandans uerkrekar enn uigdir klærkar, er til eingrar skemdar spara sik miklu sidr enn margir ulærdir, er med sæmd ok hlydni laganna leida fram alla sina daga. Nu kalli þer byskuparnir, at þat standi skrifat i yduarri reglu at uernda þuilikan osoma ok draga undan rettri hirting, sem þer hugsit, at login keisarans ædr kirkiunnar kunni (æigi) nockur madr at skilia utan þer einir, enn uer uitum þat sannara, at her med oss æro þeir uisdomsmenn til beggia laganna, at ydarn uanskilning mega uel uppræta ok med ollu bakfella. Þetta uotta þeir sua reitta glosu til ganga, at glæpamenn, þott uigdir sie, gefiz upp rettri hirting undir konungs ualld. Ok þui krefium ver ydr byskupana fyrir þa sæmd ok hlydni, ær þer ærut skylldugir krununni, at alla þa klerka, sem þer rangliga ruglid[2] undan uoru ualldi i ymissa stadi innanlandz ok utan, skipi þer aptr undir uorn handlegg til rettrar hirtingar, ok her um uilium ver af ydr taka lios andsuor." Signadr Thomas erchibyskup, sem hann hefir heyrt þetta konungs eyrendi, er honum syniz helldr strangt moti kirkiunni, geingr hann a rad med sinum spekingum, huat upp skal taka i þuilikum uanda. Enn sua sem þeir hofdu iafnan eitt hiarta ok eina ond til samþyctar i godum

[1] dagi *Cd.* [2] riglud *Cd.*

lutum, er ein ok sama þeira tillaga eptir dæmum postolanna, at framar see hlydanda gudi enn monnum. Sem heyrt er ok hiartaliga samþyckt af erchibyskupinum þat er þeir segia, lætr hann kalla byskupana, ok þeim komnum talar hann sua: „Nu krefr naudzyn at leida til goda athygli, huersu uer skulum suara konungs eyrendi, enn ꝏn duol mꝏ ek segia minn hug, at þa tign ok frelsi, sem gud gaf sinni kristni med fedranna setning ok somdu logmali, skal alldri eydaz med minu iatyrdi, ok sua uilldim vær, at þer gerdit.“ Þeir suara: „Ok med þui at þer erut skipadir uart hofud ok herra, hæfir at þer halldit upp suorum fyrir oss, enn vart er at skiliaz æigi uid ydr.“ Erchibyskup talar þa enn: „Buit hug ydarn til þolinmædi ok byskupligrar stadfesti, þuiat reidi konungsins er oss ollum reidubuin, ef uer risum moti hans uilia, ok giarna uilium uer bera fyrir guds nafni, huat er ꝏ gnyr, helldr enn kaupa oss stundligan frid med eilifum haska.“ Þeir iatta allir at standa uel, ok koma sua fyrir konung. Blezadr erchibyskup Thomas byriar þa sitt eyrindi ꝏ þenna hatt: „Þat ueri sanr uili uor byskupanna, at sæma ok uirda med uegsemd allan ydarn uilia, minn godi herra, ef hann snaraz æigi moti rettu. Enn ef (hann) setr sik þueran moti guds uilia ok logmali ok tign heilagrar kirkiu, megum ver æigi ne þorum at samþyckia honum. Bidium uer ydart ualld, at þer leidit inn til ydar lofsamlig dæmi godra hofdingia, þuiat æigi mun finnaz, þar sem kristnin er rett halldin ok logliga uardueitt, at suo skuli dæmaz uigdr sem uuigdr, þuiat fornar decretur heilagra fedra bioda sua: Ef klerkar uerda stadnir at þuilikum osoma, sem er manndrap, stuldr ædr ræn, skulu þeir fyrst suspenderaz af ollu embetti ok gersamliga or skipaz kirkiunnar godzi, sidan bansetiaz ok af ollum uigslum degraderazt, ok lægdir ok lyttir æru þeir komnir undir leikmanna log, ænn æigi fyrr. Nu bidium ver i annan tima ydarn herradom med allri mykt, at þer leidit æigi i land ydart nyungar i moti heilagri kirkiu, þuiat ef þer uilit þau log setia, er i moti gang(i) guds retti, ær æigi uort byskupanna þui at samþyccia. Vil ek þat ok birta ydr med hofsemd, at þær setningar, sem heilagir fedr logfestu til upphelldiz heilagri kirkiu, skulu her i landi æigi nidr falla, medan ek ma þeim upp hallda.“ Suo lycktar erchibyskup sitt eyrindi. Enn Heinrekr konungr suarar til med mikilli reidi: „Vitid fyrir uist, sagdi hann, at fyrir ydra illgirnd ok ofsa munum ver æigi af leggia konungstignina, þuiat med rettri erfd geingum ver til hasætis ok sæmda eptir fodr uorn Heinrek konung gamla, ok þui krefium ver enn af ydr, at þer ueitid konungdominum frelsi ok frid, rettarbætr[1] ok landzuana

[1] rettarbætar *Cd.*

þuilika ok sua marga, sem syndir uerda, at um hans daga hellduz, ok her um krefium ver ydr samþyckis med handfestu.“ Her til suarar erchibyskup: „Alla lofsamliga uana her i landinu uilium uer hallda, heilli uigslu uorri ok uskerdum guds retti.“ Her standa nu allir byskupar um hrid, sem fylgiandi ordum erchibyskups at hallda konungliga uana heilli uigslu[1] sinni. Enn sidan konungrinn ædiz uid þetta ord med sua forligri brædi, sem allt hans ualld ueri fyrirlagt, fær þat nu þegar eigi borit einn af byskupunum, er heitir Hilarius fyrr nefndr Cisternensis, hann uendir um ordum sinum ok gerir þui annan lit. For þat sem makligt uar, at þar er hann uisar fra ser dygdinni, færr hann eyngua þock af konunginum, þui helldr þar i mot, þuiat litlu sidarr stockr hann upp or hasætinu med þeim ordum: „Þott þer snariz nu allir undir einn skiolld moti oss, munu þer æigi sigri hrosa, helldr skal sua ganga, at ef nockur ydar dirfiz fra þessum dægi at unada vart riki, skal sa med rettu sialfan sik fyrir finna.“ Med þessum hardydgisordum lycktar konungr stefnuna. Enn herra erchibyskup lætr hrynia snarpt eyrendi a berar brynn Hilario byskupi, huerssu laust ok leigumannliga hann stod þegar i fystu raun. Enn huerssu mikil stygd er nu var med konunginum, birtiz i þui, ath þegar a næstu nott ridr hann brutt leyniliga af Lundunum, fyrr enn lysir af degi, sua at eingi byskup blezar honum ædr bidr hann uel fara.

Af Thomasi ok byskupum.

28. Þa er þing var i Lundunum, sem nu greindiz, hafdi herra Thomas setid tuo ær i erchibyskupsdomi. Er nu þar komit hans timum, at hedan af lytr hiolit fyrir heimligra manna augum, enn i sannlæik var hans tign æ þui meiri, sem hann þoldi fleira fyrir guds nafn. Mikil ær sæmd at vera smurdr erchibyskup, þar med legatus herra pafans ok primas yfir ollu Einglandi, enn morgum hlutum ædra at uera skrifadr a lifsbok undir þann riddaradom, er hann audlad(i)z i holl himnakonungs. Vel fylliz a þeim dogum i Einglandi med byskupum þat, er sagdi Salomon hinn spaki, at reidi konungsins er sem grimd leonis. Þetta uirdiz þeim satt, þuiat þau afarord, er konungr setti þeim at skilnadi i Lundunum, hafa skekit or þeim allan stad, sua at naliga þraungiz huer fyrir annan at kriupa undir konungs ualld. Sia þeir undirbrot heilagrar kristni, ok þa uanmegnaz þeir at standa henni. Skilnat gera þeir ok uit sinn andaligan fodr Thomam erchibyskup, ok yfir fram stunda þeir a alla

[1] uigsli *Cd.*

lund at leida hann brott af rettu. Margfolld er su freistni med ymissum fortolum, er nu profar Thomam erchibyskup, at hann skuli uikia til meiri myktar uid konunginn. Ok sialfr konungrinn tekr hann ordum meirr enn um sinn bædi blidt ok stridt, at hann skuli minnaz a fyrri daga ok felagskap þeira, ok huersu ferligt er, ef þeir fara til at deila. Enn herra erchibyskup stendr enn uhræigdr, þuiat samuizka hans hæfir æskiligt rum a godum grunduelli. Nu sem konungrinn hefir reynt, at herra Thomas uill æigi uikia eptir hans ordum, kemr einn byskup fyrir Heinrek konung af þeim stad er heitir Luxonion. Hann hefir fallit i oblidu nockura ok uill nu leita fridar, hann fær ser þuilikt efni guds otta utibyrgdum: „Minn herra, sagdi hann, ek hefir hugleitt, huerssu fasta fylking lærdomrinn setr i moti ydr, ok ær Thomas merkismadr fyrir ollum þeim, þui er audsynn uegr yduarri uitzku, at locka fra honum fylgdina sem aluarligaz ok leida sua til ydar, at þeir ueiti ydr fylgi aptr moti erchibyskupinum. Þessi er tillaga byskups Lyxoniensis, ok veri uel, ef hun stædi æigi upp yfir halsinn a honum, ok hedan af gerdiz sua, at byskup fær uingan konungs, þuiat af hans rædi heimtaz sua lærdir menn dagliga brott fra erchibyskupi sem ax af hueitikorni. A nockurum degi koma fyrir erchibyskupinn þessir þrir hofdingiar, byskup Herefordensis, iarllinn af Uintonia ok abotinn af þeim stad er heitir Almes. Þessir hafa tracteran i fyrstu af konungsins uonum, ær nu var kæraz til umrædu. Abotinn segir sik sendan til erchibyskups af Alexandro pafa[1] med þui eyrinndi, at hann myki til fridar uid herra konunginn. Segir þat af herra pafans ordum, at herra konungrinn hafi suarit fyrir cardinalibus hans sendibodum, at leida eingua nyung skaduænliga upp a kirkinna. Enn þott nockut grand flioti med, uill herra pafinn sakir elsku fadernis ser lata kenna. Ok þessi er sa flutningr, er Thomas erchibyskup uikr aptr ok sækir konungs fund, talar med honum leyniliga, at hann skyli blidka sinn hug, segiz nu uilia af leggia þeim ordum, er hann hefir stygt adr. Herra konungrinn synir a ser nockut blidubragd ædr lietta her i mot, enn segir þo med stauddum ordum, at sua sem askilnadr þeira uard a almenniligu þingi, sua skal ok þeira sættargerd med sama hætti, ok þui bydr hann lærdum ok leikualldi at koma samt a nefndan dag i þeim stad er Clarenton heitir. Þyngiz nu enn af þessu efni hugr erchibyskups, þuiat hann skilr þui giorr, huerssu astundan konungsins er diup[2] ok meinlig kristninni, at hann lætr ser eingan ueg lika, utan þingbera hennar nidrbrot ok uansa, þui skipar hann aptr sina

[1] fafa *Cd.* [2] diyp *Cd.*

hugsan i fyrra stett at standa med einurd fyrir kirkiunni at uernda hennar laugligan reitt.

Er Thomas samþykkir konungs vana.

29. Nv sem herra Thomas erchibyskup med lydbyskupum ok lærdum monnum kemr aa konungs fund i Clarenthon, kallaz þeir allir saamt upp aa konungsgard til stefnu. Ok þegar i upphafui krefr konungrinn med mikilli aakæfd, at Thomas erchibyskup med odrum lydbyskupum fylli sitt fyrirheit at styrkia þa somu konungs uana, sem þeim risu greinir af. Thomas erchibyskup sierr, huersu mikit megn konungrinn ferir i at briota laugin ok reitt kirkiunni, þui skipar hann sik nu enn at nyiu[1] onduerdaan med allri hans yfirgirnd. Enn er þat heyriz, skortir huarki ædi ne afarord af sialfum konunginum. Enn guds madr hefir sik hogueran moti honum ok kyrran moti kugan. Sem sua hefir stadit um hrid, ganga fram fyrir aerchibyskupinn tueir lydbyskupar af Sarisber ok Norduik bidiandi mikiliga, at hann firri þaa alla saamt sua bradu aafelli, sem nu liggr yfir, ok miskunni klerkdominum, at hann sie keyrdr i utlegd, segia hann mikla uansæmd erchibyskupsins tign, ef hann kugiz allt til myrkuastofu, þuiat hinir[2] lægri byskupar falla sua fremi i fordæming. Herra erchibyskup stendr enn ok uiknar æigi. Þui næst koma fram fyrir hann iaarlar tuæir hardla rikir. Þeir flytia sua snartt eyrindi, sem her stendr. „Vitid aan efa, sogdu þeir, utan þer heptid ydart hardydgi ok af leggit þralyndi, munu þer med opinberum konungsins bodskap sua framarliga kugadr, sem sa madr ær sinum herra leitar æfinligra hneygsla.“ Sua segia þeir, enn heyraz æigi. Þessu næst setr aa eyrendi saa madr, er Rikardr heitir, hann er mikill hofdinngi kominn af Jorsolum meistari yfir templumbrædrum. Hann tiaar aa margan ueg med skreyttum malshætti, at herra erchibyskup uægi til fyrir þraunguandi naudzyn, at lærdomrinn fordiz enn meinligra aafelli. Her med ganga fram byskuparnir enn at nyiu sem gratandi, segia þann otta yfirkominn, sem konungsins suerd sie skekit ifir hans haals, harma þat ok sialfa sik, sem þeir se allir samt i dauda dregnir. Þessar harmtolur allar saamt afla erchibyskupi uidrkomningar, ok i þui sampiningaruaatni brestr murrinn fyrir hans briosti, sua aat hann afleidiz nu at sinni sannleiksinns frægd ok sinnar modr sæmd, ok þui sua, at hann fallinn kenni sinn mannligan ueikleik ok upprisin dyrki hann med ser gudliga milldi sannliga uerandi. Ok til þess at eingi treysti ser helldr gudi einum, er til

[1] nyium *Cd.* [2] hinar *Cd.*

minniz leidanda, huersu tueir guds astuinir Petr postoli ok Dauid konungr foru hnaugganda fæti. Æi nefnaz þeir fyrir þa grein, at nockur elski fallit, helldr at hann upp risi eptir þeira dæmi, ef hann hefir fallit. Petr neitadi þrim sin(n)um varn herra, enn Dauid konungr horadi eiginkonu riddara sins ok red honum bana. Huartueggi þessarra enndrbætti sinn stett fyrir tar ok trega sua heilagliga, ad gud lagdi þeim badum sidan meiri sæmd enn adr, Petro i kristninnar hofdingiadæmi, enn Dauid konungi med herradom, ok þat samþyckir uel dyrdligum fedr Gregorio pafa, þa er hann setr sua fallit dæmi. Meiri fregd ok maala þiggr saa konungsins riddari, er syniz flottagiarn i onduerdum ofridi, enn snaraz sidan sua framliga moti sinum ouinum, at med sterkan handleg(g) drepr hann ok dreifir þeim ollum. Þessi tiltekin dæmi þiona einkar uel uirduligum herra Thomasi erchibyskupi, hann ueyktiz til þess, at hann skylldi eflaz, ok fell til þess eina, at hann skylldi sterkari upp risa. Enn huersu hann fellr, stendr þessu næst. Med þui at hann er æztr allra kennimanna i landinu, geingr hann fyrir odrum til festu, iattandi fyrst upp a sin sannindi sem eid uinnandi at hallda alla forna konungsins uana, ok þegir[1] nu ifir þui ordi heilli uigslu sinni. Þetta sama sueria nu byskuparnir med forteknum eid, at hallda med samþyckt þa konungliga uana. Er nu æigi langt, adr nockorir af hirdsueitinni ganga fram, er glogt segiaz uita, huerir konungligir uanar hafa uerit i Einglandi, ok þat er þeir fram bera, er þegar med konungs bodi skrifat sem[2] laugprouat ok lytalaust, helldr, sem sidar reyndiz, at margir articuli þar af voru æigi konungs uanar, helldr uandzligir nyiungar upp a skada kirkiunnar. Enn þeir er samsetia sua mikinn saluhaska, segia at þessir æru nockurir konungs uanar uppnefndir, ok þo enn fæir hia þeim, sem enn liggia utaldir. Herra Thomas hylr sinn harm i sutfullu hiarta, þuiat hann grunar, sem gafz, at þessir menn leggiaz of miok i liftion, er meirr ok meirr girnaz framm a fettrod kirkiunnar. Konung(r)inn er ungr ok erchibyskup æigi gamall, ok þui hefir huargi her uissu yfir. Herra erchibyskup segir liosum ordum, at fyrir þaa grein hefir hann eynga logliga aastodu til motkasta, huat er þeir skrifa. Þetta letr sem laugleitt er sett upp a þriar cedulas, tekr konungrinn eina, enn erchibyskup adr(a), þridiu Eboracensis byskup, sem konungrinn skipar. Her yfir framm krefr konungrinn, at herra Thomas ok adrir byskupar gefi[3] sin insigli þeim uanum til æfinnligrar styrktar. Enn þar undan hallaz erchibyskup uægiliga fyrst at sinni, segir at eptir ordum hins uisa Salomonis

[1] þegar *Cd.* [2] sem *Cd.* [3] gefr *Cd.*

stendr uel, at sua mal hafi skynsamliga bidstund. Enn sa er girniz at heyra þessa uana, hyggi þann tima uel at sogunni, err Thomas erchibyskup less þa upp ok skyrir fyrir sialfum pafanum Alexandro ok kardinalibus. Sua slitr þenna fund, at herra erchibyskup gefr æigi sitt insigli, huersu sem konunginum likar.

Hversu klerkr aavitadi Thomam.

30. Sem fyrstr, er lidr timi, ridr herra erchibyskup brutt af Clarentuun a þann ueg, er uikr til Uintoniam. Ok bratt i ueginum risa[1] upp ymissar ordrædr med fylgdinni, huersu þing þetta hefir ut geingit. Þeir er uernda malit segia, at i þuilikan punkt var suo geranda. Adrir kasta þuert i mot, segia at guds rettr er sua rauksemdarfullr, at ecki hatr ædr hermd a honum at ræda. Sa klerkr, er krossinn berr fyrir erchibyskupi, hlutaz nu i malit, enn adrir þagna, hann segir sua lagliga fyrir munni ser: „Konungligt ualld ok uili sturlar nu alla luti. A Krist sialfan ædiz nu illzkan. Þinghus andskotans saurgar ok suivirdir kirkiur Kristz. Satu hofdingiar ok a eitt sattir urdu moti Kristi drottins. Eingin er sa fundinn, er retlætid elskar, þeir einir uita nockut i dag ok uegsamaz, sem hofdingium þiona. Skok þessi stormrinn stolpa kristninnar, ok þa er hirdirinn huarf, dreifduz saudirnir. Huar mun nu uera stadr meinleysis ædr motstodu, ædr huer(r) mun sigraz i orrostunni at hertuganum felldum.“ Eptir sua talad þagnar hann um litla stund, ok enn segir hann sua: „Huat hellt sa med ser af kraptinum, er tapadi sæmdina med fregdinni.“ Sem her er komit, suarar Thomas erchibyskup: „Huerium, son minn, hæyra þessi ord?“ „Rett ydr sialfum, minn herra, sagdi hann klerkrinn, ær iadud at hallda þa boluada konungsins uana, kirkiunni ok klerkunum til afellis ok unada, samþyckiandi fiandans felogum ok hans þrælum.“ Sem Thomas erchibyskup heyrir sua fallin ord, kemz hann uit af ollu hiarta, sua þegar uoru tarin uti, med þuilikum ordum: „Minn glæpr er sua mikill uordinn i þeiri herfiligri nidran ok uanuirdu, er ek hefir gert kirkiunni ok klerkdominum, at berliga dæmir hann mik uuerdugan at standa fyrir gudi minum i kennimanz þionustu, ok þui mun ek þegiandi sitia med sorg ok sut, þar til er hinn hæsti gud a himnum sendir mer hialp at hugga mitt hiarta. Ok ær æigi undarligt at sua gangi, þuiat sakir minna synda mun heilog Einglandz kristni þuilikar uanuirdur þola, þuiat æigi uar ek kiorinn til þessa ualldz ok uirdingar af kirkiunni ædr klerkum, æigi af klaustri ædr sidsemdarhusi, sem adrir minir foruerarar ok forfedr Kantuariensis erchibyskupar, helldr uar

[1] rissa *Cd.*

ek tekinn af konungs holl ok huskollum. Aumr var ek minnar dirfdar, at ek dramsamligr ok hegomligr skylldi þora at skipaz geymslu(madr) yfir uingardi guds, þar sem ek næm alldri at geyma sialfan mik, þui veri mer sa domr makliga dicktadr, at ur sua heilogu sæti veri ek langt med uanuirdu brott kastadr." Þuilik er idranar raudd hins blezada fodr Thome erchibyskups, er bædi ma heita lofiig ok æminnilig. Enn huerr klerkr sa var, er þuilika einardartolu setti sua dyrdarfullum manni, utan fyrr nefndr Herbert af Boseam, þuiat til þuiliks embættis tok hann fordum umbod af sialfum Thomasi electo. Hann bar ok til klerkdom at finna sua meistarlig ord. Lofsamligr er sa erchibyskup, er sua litillatliga tok med æuitan sins undirmannz. Virdandi er ok sa þionustumadr, er sua godan lut kiori sinum formanni. Signadr Thomas ualdi ser þann ueg, er Salomon uottar godum manni tilheyræligan, at æsaka sialfan sik i þessu tilfelli, þott hann mætti afsakaz a nockurn hatt fyrir þa grein, at hann uard leiddr ædr enn helldr dreginn fyrir annara kuein. Enn sua fallin afsakan uill hann uist æigi til sin taka, helldr leggr hann likam sinn undir þisn ok þyngslir, fostur ok meinlæti med sua miklum hætti, at iafnuel leggr hann um hrid sialft alltaris embættid. Med ollum skunda gerir hann sina sendiboda med brefum til pafagardz, i huerium hann greinir sua smasmugliga herra pafanum allan hatt a sinu falli, bidiandi þar med likn ok lausn at honum sendiz til styrks ok hugganar. Ferr þat sua beggia uegna, at herra Thomas sitr i samhalldinni idran allan tima, medan sendibodar sækia til Sennonis i Franz ok aptr þadan heim til Kantuariam med sua æskiligt eyrindi, sem herra Thomas matti framaz kiosa, þuiat med lausn ok fyrirlatning leggr herra pafinn honum faudrlig ord med aminning, at þui roskligar risi hann upp med uernd ok frialsi kirkiunnar, sem nu i nalægd hafdi lot a uordit þeiri stadfestu, sem hann uar gudi skylldugr. Ok þessa frameggian herra pafans (tekr) Thomas sua gladr sem af gudi senda, þui hefir hann sik nu frammi sem nyrr i annat sinn, fullr uanndlætis, hreinsandi folkit ok leysandi af saurr ok syndum, huart sem helldr kostar med blidu ædr stridu. Kennir hann ok uspart, huat hafnanda er edr huat fylgianda, biodandi af guds halfu, at menn halldi þa log, sem heilagir fædr skipudu kirkiunni til sæmdar. Fyrirbydr hann ok sterkliga, at þeir uuanar gangiz uit, er nu voru nyliga innleiddir af konungsmonnum, ok þar yfir hotar hann andligri stridu. Enn alla þa uana, sem hann ueit stadit hafa ok honum synaz þolligir, lætr hann um lida sakir fridar,

þuiat eingin madr i Einglandi girniz meirr sannan frid kirkiunnar enn hann sialfr, þott honum eigniz sidarr i sogunni allar unadir.

Agangr Heinreks.

31. Nu er þar til at taka, sem Heinrekr konungr uerdr alluarliga uiss, at Thomas ærchibyskup uill æigi gefa sitt innsigli fyrir þa uana, er samsettir voru i Klarenthun. Grimmiz hann at nyiu moti ærchibyskupinum med sua miklu megni, at hatr ok afuirding er audsyn med honum. Ok er þat finna gamlir vuinir erckibyskups, draga þeir sik framm or skugganum ok afklæda med ollu þa baulfada aufund ok illgirni, er þeir hofdu leingi borit i sinu briosti. Ok er ferligt til frasagnar, at byskuparnir sialfir ganga i þenna flock at standa i aleitni ok umlestrum upp a skada sins andligs fodr. Sumir fyrir þa sok, at samuitzkan tiær þeim þær liotar sakir, þott enn sie leyndar, er þeir ottaz med sarum hug, ef opinberar koma undir erchibyskups dom. Adrir fyrir þa sok, at þeir hofdu ætlad ser þa tign, er hann hlaut. Sumir rægia hann fyrir eina saman illzku sinnar ulyzku. Ma her til nefna þria byskupa, er fremstir ganga, Rodgeirr af Jork, Gillibert af Lundunum, ok Jocelin af Sarisber. Hardla faair æru þeir af byskupum, er standa med kuginum, þar sem erchibyskup uar, enn þo er þat leyniligt sakir konungsins ognar. Enn þeir sem med rogi fara, rangturna allar gerdir, ord ok uilia erchibyskups, þat er hann talar, þyda þeir til uinstri handar, ok þat er hann talar æigi, liuga þeir med liotum umlestri. Hofsemd hans ok hardlifi[1] uirda þeir til hræsni, enn uanndlæti hans fyrir guds rett þyda þeir til grimdar. Fiarforad ok hagrædi kirkiunnar uirda þeir til agirni. Tempran, þa er hann uandiz at hafa i sinni uisiteran med minna fiolmenni enn Kantuariensis byskupar fyrir honum, uirda þeir i þann hegoma, at hann þyckiz æcki traust a heiminum hafa ædr i hans mannfiolda. Hofdingsskap hans heima uirda þeir til drambsemi. Þat er hann stendr a sinum skilning vid huern, sem hann a skipta, þyda þeir til einþyckis ok ofdirfdar, ok þat er hann kann framar kirkiunnar log enn adrir Kanntuariensis erchibyskupar fyrir honum, þyda þeir til suo uanstilltrar diorfungar, at hann þickiz einn uita allt. Þessar greinir, sem nu hafa lesnar uerit til afuirdingar Thomasi erchibyskupi, heyrir Heinrekr konungr giarna, a þeim timum sem nu ero yfirkomnir, ok þui snyz hann berliga med odrum ofundarmonnum til þess uegar, at minka erchibyskup ok hans kirkiu med þeiri framferd af illgiarnra manna tillogu, at þat legataualld, sem fyrr uar getid, skuli[2] hann þiggia brott af Kantuariens(i) kirkiu til

[1] hardleifi *Cd.* [2] skili *Cd.*

handa einhuerium sinna klerka. Þui gerir hann menn med brefum til herra Alexandrum pafa, i hueriu(m) hann skrifar af sogdu efni. Enn sakir þess at sua stendr i fornum skriptum, at Kantuariensis kirkia hefdi þetta sæmdarualld iduliga med tign halldit, let herra pafinn þetta eigi ueitaz i fyrstu. Enn sidarr sem hann hugleidir þetta mal med ser, skilr hann af sendibodanna ordum, at af þeira kunnum grimleik, er konunginum voru heimonligstir, mun Thomas erchibyskup fa mikil þyngsl, ef þetta ueitiz eigi eptir konungsins beidni. Nu sakir þess sendir herra pafinn Heinreki konungi bref, er honum birtir, ok mun Thomas(i) erchibyskupi mislika, at þat ualld sem hann beidiz, muni nockur hans manna fa med þui skilordi, at herra Thomasi leidi her af eingan þunga. Sem Heinrekr konungr hefir þetta feingit, hæliz hann, at nu hafi hann þegit af herra pafanum ualld yfir herra Thomasi erchibyskupi. Blidkaz hann ecki vid slikt, ne uanmdredin minkaz, helldr hardnar hann þui framar, þuiat alla þa klerka, er at illgerdum uerda kunnir, lætr hann vægdarlaust gripa ok af sinum soknarmonnum dæmaz, suiuirda ok afiima sem ulærda menn. Enn huar er nu uandlæti guds yfir þuilikri uhæfu utan med einum Thomasi erchibyskupi. Byskuparnir sia illzkuna ok þora eigi um at uanda. Skilia þeir sinn saluhaska, ef þeir þegia, ok þo uirda þeir meira fielat ædr lifs tion, þui uerpa þeir herfiliga sinum heruopnum ser a bak, ok flyia[1] sem latir leigumenn fra þeiri hiord, er þeim var umbodit af gudi sialfum, ok nu var dregin i uarga munn Fra þuilikri[2] sauk koma þar nidr hardindin aull ok hermd[3] konungsins, sem Thomas erchibyskup er. Þrir einir voru þeir byskupar i landinu, er iafnan stodu med honum i godum uilia, Heinrekr Uintoniensis uigslufadir hans, ok tueirr uigslusynir erchibyskups Rogerus Uigornensis ok Roberth Herefordensis, enn þo uar þeira goduili sem at baki erchibyskupi fan allri hlifd, þuiat konungs ognir slogu brutt af þeim allan styrk. Ok þui er rætt flutt, at i þeim stormi stod upp einn saman Thomas erchibyskup med liku dæmi sem þat tre, er i sinum uegsti er miok hatt uordit ok rotum hefir ramliga undir sik komit. Þott kuistir tressins bifiz ædr brotni af storum stormi ædr sterkum huirfiluindi, stendr þo sialfr uidrinn fastr ok uskelfdr i sinni stodu, ok þui sua, at berg er undir ok piprar huergi, huat sem a gnyrr. Byskupliga fylldi heilagr Thomas kláusu þessa, þuiat eingin vuina stormr ludi hann ædr lamdi, helldr reisir hann sik aurdigan med rettlæti laganna moti sua boluodum hernadi, sem nu geingr a kristni guds i Einglandi, ok at hans roksemd sie

[1] flytim *Cd.* [2] þuilika *Cd.* [3] hardinr *Cd.*

þui liosari ollum þeim, er uel uilia, less hann optliga fyrir eyrum omilldra sua fallit decretum, er uottar frumtign ok frelsi klerkanna: „Ef sa glæpr er gerr, sagdi hann, er heilagri kirkiu til heyrir ifir at dæma ok retta refsing a leggia, fari byskupinn fram hennar laugligr domari eptir rettindum ok fornum setningum, profi malit ok dæmi sidan, þar med seti skript, eingum veralldligum domara til kolludum. Þui er liost uordit af kirkiunar logum, sagdi erchibyskup, at ueralldligt ualld stendr miok fiarri at leggia dom yfir klerka mal, fyrr enn kirkian hefir þeim fyrir sitt ofbelldi ok uaflatliga illzku af sinum miskunnarfadmi med ollu brott kast(at)." Nu af þuilikri einurd rægiz erchibyskup dagliga fyrir konunginum, þuiat uel ma segia, at heilagr Thomas stendr nu i gudligu stridi med sua sterkum skilldi, at hann fyrirbydr undir bannz pinu, at lærdir menn se skemdir, ok þui þolir æigi konungrinn þuilika ok sua rauksamliga framferd, skrifar til herra erchibyskups, at hann stefnir honum a nefndum degi til þess stadar, er Nordantun heitir, at hann suari þar ollum þeim greinum, er a hann munu kæraz. Þagat er ok stefnt med sterkum bodskap byskupum ok barunum med odrum valldzmonnum landzins.

Af fundi i Nordanntun ok aakæru.

32. Fundr i Nordanntun byriaz a fimta dag uiku. Er þa kominn uirduligr herra Thomas erchibyskup med ollu þui stormenni. er þagat uar bodit. Lætr Heinrekr konungr þegar stefna þing, ok þui settu æru au duol sakir bornar a Thomas erchibyskup, ok er ein af þeim su i fyrstu framborin greiniliga af konunginum, at hann for æigi kalladr einn tima a konungs fund. Herra erchibyskup suarar her sua til, at hann logliga talmadr feck æigi farit sialfr, enn skipadi skilrikan annsuaramann fyrir sik. Ok æigi þui sidr ferr þetta mal i dom bædi byskupa ok annarra ualldzmanna, at i þessarri uhlydni hefir erchibyskup ollu sinu lausagodzi aluarliga fyrirgert, nema konungsins milldi uili framarr miskunna. Sem herra Thomas heyrir þenna dom uppsagdan, suarar hann sua, einkanliga uikiandi at byskupunum[1]: „Huilikr er þessi domr, er þer hafit mer sett? þott ek þegi, munu vorir eptirkomendr i frasogn fera. Nyrr er þessi hattr domanna, kann ok uera, at hann see eptir nyium logum diktadr, er næst voru sett i Klarenthun, ok þat truum uer ifalaust, at huarki hafi verolldin heyrt ne uitad, at her til hafi nockurr Cantuariensis erchibyskup verit sua dæmdr æigi fyrir meiri sok. Sannliga er þessi nyrr hattr domanna, at nockurr primas ædr erchibyskup se sua undir

[1] byskupinum *Cd.*

dom dreginn, edr nockurr fadir hafi sua uanuirdr uerit af sinum undirbyskupum ok andligum sonum.“ Med þessum hætti lyktaz fysti dagr þing(s)ins i Nordantun. A næsta morgin er kemr, sem blasit er ok þing sett, byriar sialfr herra konungrinn ok krefr herra Thomas erchibyskup sua mikit goz, sem hann segiz hafa lanat honum, er hann uar canceler. Reiknar konungr þat fim hundrat punda silfrs. Enn þott signadr Thomas usæniz þar um uottum, at þessa peninga hafi konungrinn sæigi led honum helldr gefit, þa heyriz þat a eyngan ueg, þuiat uitnin[1] æru þar eingin, helldr er settr i stad domr annar, at þessa alla peninga skal Thomas erchibyskup konunginum med skilriki aptr luka, med þui at honum fellz eiginordit, enn konungrinn uill hafa. Sem sua er dæmt eptir einsogn Heinreks konungs, krefr hann þegar sialfa med mikilli akefd utgreidzlu a ollu gozinu nu i stad, ella borgan sua auruga, at gozit se handuist. Thomas erchibyskup tekr þui tomliga at fa honum ne eina borgan, setr sik hofsaman ok lætr ser fatt um finnaz. Enn er konungrinn uirdir duol ok undandratt i fara, segiz erchibyskupi diarfliga af konungsmonnum, at hann muni fanginn vera. Sem i slikan uoda er komit erchibyskupsins mal, sampiniz honum nockurir godir menn af leikualldinu, þuiat þeir sia konunginn sua reidan sem buinn til ahlaupa, enn erchibyskup af ollum fyrirlitinn, ok einna mest af byskupunum. Ganga þeir fram fyrir konunginn ok borga þetta hundrat punda upp a sitt eigit goz. Eptir sua gert stendr konungrinn, upp ok geingr brutt. Lykr sua stæfnu þann dag. A laugardaginn sem herra erchibyskup hefir lesit, sitr hann i herbergi, ok byskupar margir[2] hia honum, ok æro .vii. nefndir þar af, Heinrekr Uintoniensis, Gillibert Lundoniensis, Hilarius af Cistr, Robert af Linkolni, Bartholomeus Exoniensis, byskup af Uigornen, ok byskup Rofensis. Þessir sæma vit herra byskup, ok þo med olikri samuitzku, sem reyndiz. Ok er þeir sitia sua, skipar Heinrekr konungr breida malstefnu med sinu stormenni, radgiofum ok hirdfolki. Stefna þessi er æigi kristiligri enn sua, at sialfr konungrinn kærir a sialfan Thomam erchibyskup frauerandа med þui efni, at hann bryttr upp allan þann tima, èr Thomas uar canceler a konungs gardi, ok lætr sua risa, at hann hafi einga skyn ædr reikning fyrir gert af aullum þeim innrentum ok auoxtum, er hann tok a fim arum af byskupsstolum ok klaustrum formannzlausum. Her af krefr konungr sitt fullretti, þuiat sua mikit goz sem þetta reiknaz skal falla med þui nafni, at Thomas hafi suckat ollu undan krununni. Her til kuedr konungrinn þa menn,

[1] uitnit *Cd.* [2] margar *Cd.*

er kallaz klokir a þess hattar reikning, at þeir feri saamt ok summeri, huersu mikit fe þetta er uordit i sua laungum tima. Ok þeir salugir menn horfa litt a sina uhæfu, þuiat þeir lata, sem þenna reikning geri þeir med nockurri uissu ædr skynsemdar asionu. Leggia sidan a orskurd, at þetta godz hefir sua mikit uerdit brænt silfr at markatali[1] sem þrirtigir þusundrat. Enn er þessi reikningr kynniz monnum, tala tueir ok tueir med ser mikit af forzi Heinreks konungs a gardinum, at æigi horfi lettliga erchibyskupinum. Samar bækr segia suo mikit af Heinreki konungi i þessu mæli, at medan þessi stefna stod, hafi hann latid streingia med læs herbergit ifir byskupi, at eingin talman ædr tillaga rynni moti hans rongum uilia. Enn þann tima sem stefnan er uti ok husit upp lokit, flytz[2] herra byskupi, huat nu er fram farit i moti honum. Enn hann þagnar uid i fyrstu ok þackar gudi alla sina mędu, uikr sidan til Heinreks byskups, huat honum syniz her til suara. Byskupinn talar sua: „Ek hugdi, sagdi hann, at fleirum, er her sitia, enn mer einum, veri kunnikt, huersu til geck i Lundunum, þa er þer uorut koenir til erchibyskups, leystr ok lidugr gerr af ollum þeim lutum, er konunginum ok hans gardi til heyrdu, huart sem helldr snart med ydr uerk ædr uilia, ok þui mun æigi ollum liost uerda, huat femæl þessi upp renna.“ Fæst þessum uitnisburd ecki motkast, þuiat þessi sannindi voru alkunnig. Þessu næst talar byskup Gillibert: „Fadir, sagdi hann, ef þer uilldit a minnaz þa dygd, er minn herra konungrinn tiadi ydr med ualld ok uirding, æru þer skylldugir æigi at eins ærchibyskupsdom fyrir honum upp at gefa, helldr annat tin lutum meira, ef hann uill krafit hafa. Væri ydr ok uirdanda, i huern oroa þer hafit leidt orss byskupa, ædr enn helldr alla Einglandz kristni. Nu ef þer uilldit mykia minn herra konunginn med þeiri uægd, myndi tuent gott saman fara, hann myndi hægiaz allr til fridar, enn þer aptr þiggia fulla sæmd ok uskerda ydvarrar tignar.“ Sem hann þagnar, suarar erchibyskup: „Liost er þat, brodir, huat þer leggit til.“ Lætr hann her standa sakir hoguerdar. Enn Heinrekr byskup suarar sua til: „Þetta ræd, er Gillibert gaf til, er heilagri kirkiu med ollu skadvænligt, ædr huad skal þa kirkiunnar rettr ædr raukseind standa, ef uorr erchibyskup ok allz Einglandz primas gefr oss slikt eptirdæmi, at fyrir hofdingianna ognarhot skuli hann sina erchibyskupliga sæmd ok heilagrar kirkiu rætt upp gefa, ok þær sælir uid skiliaz, sem hann tok af sialfum gudi. Munu þa uel fara, ef ver skulum byskupa(r)nir þegar kriupa, er ueralldligt valld ueitir oss nockura stygd.

[1] markitali *Cd.* [2] flutz *Cd.*

Huar munu þa kirkiunnar lǫg ædr setning fedranna? slikr er þaa uigdr sem ouigdr, lærdr sem ulærdr." Enn Hilarius byskup byriar sitt mal a þenna hatt: „Sannliga syniz mer, at þessir lutir veri sua halldandi, sem þer herra Heinrekr hafit sagt, ef illz(k)ufullir timar veri æigi sua harder upp a guds kristni med þuilikri sturlan. Enn huersu sem vanndlæti laganna hliodar, syniz mer efalaust, at i þenna punkt sie hardydgi heftanda, sem fremz bera formenn traust a, ok ef sua geriz med uitzku ueg um nockura tid, maa kirkian uel sidarr þui framarr fagna i sinni farsælld, þuiat æigi hęfir uitru at bera leingi rauda kinn fyrir bradan punkt, er fliott maa um lida til meinleysis, ef hægligan ueg er um geingit, medan raunar timi stendr." Sua endar hann sina tolu. Enn Robert af Linkolni tekr sua til mals, einfalldr madr ok mætrar skynsemi: „Þat er ollum liost, sagdi hann, at dagar þessir æru bædi harder ok hormuligir, ok þo geingr þat hæst i þeira uesold, er berliga syniz eptir leitad blodi ok lifi þessa manns erchibyskupsins, ok þui mun tuennr uegr honum heyra, þat er at gefa upp ærchibyskupsstolinn ædr lata lifit. Ok kann ek æigi sia, huersu hann skal erchistolsins niota, sidan þat skal hans bani ædr daudasauk, ef hann uill æigi upp gefa." Er hans eyrendi uti. Enn Bartholomeus tekr sua til ordz: „Þat veri hugleidanda sem undir hulning ok skugga þolinmædis, huersu timarnir æru krankir, enn þott rettuisi laganna syniz moti risa, uirdiz mer i þenna punkt hardla miok þyrmanda, at ver megum sua auflugan storm ok sturlan uskaddir um lida. Ok einkanliga fyrir þa sok er stridum uirdanda ok ugianda, at þessi hræring ok oroi geingr æigi upp ifir almenning heilagrar kristni, helldr i eins manz ofsokn til fiar ok frelsis. Ok þui sætir þat rad, þoli (helldr) einn madr nockur uandkuædi, enn oll kristni guds leggiz undir ogrædiliga(n) haarm her i Einglandi." Sua segir Barthelomeus Exoniensis, ok mun þu sanna uilia, at hann er sporgongumadr Caife byskups i Jorsolum, þuiat þeira tillaga liktiz, þa er Caiphas byskup sagdi gydingum ecki annat fridkaup lydnum fliotara, enn uorr herra dæmdiz i dauda. Her næst er spurdr byskup Uigornensis, huat hann leggr til. Hann suarar sua: „Huat kann ek her til leggia, sagdi hann, þuiat ek særi minaa saal i fordæmda pinu, ef ek segi þat ualld fyrir konungligar ognir upp gefanda, er uer tokum i andligri stiorn gudi ueitanda. Enn ef ek segi konungsins uilia þuert i moti risanda, ottaz ek, at konungsmenn heyri ok mik fyrir siolfum honum saflaz beri, er þa synt, at ek mun falla i konungs reidi ok reiknaz med þeim, er i somu tid fyrirlata bædi lios ok lif. Ok þui gefr ek eingan orskurd yfir þessu mali, at ek

uil fordaz lygd ok mins herra stygd.“ Sua lætr hann standa sina tolu, ok eptir þat þagna allir[1] i herberginu, adr herra erchibyskup kuedr til einn mann, at hann kalli honum .ij. iarlla af konungsins fylgd, er sua heita, ok þeir kalladir koma fliott ok fyrir erchibyskupinum frammi stan(da). Hann talar sua til þeira: „Þat stormæli sem i dag hefir fundiz upp a uorn skada, vilium ver traktera med oss til þeira bezta ansuara, er uer kunnum þar til gefa. Mun þat ok godum monnum kunnickt, huersu þat mal a med reittu at fara. Nu flytid þat fyrir minum herra konunginum af uorri halfu, at þetta mal bidi morgins. Ok þat sama skulu flytia med yckr byskup Gillibert ok byskup Rofensis.“ Sua geriz, at þessir fiorir ganga a konungs fund, ok þott adrir flyti i nockura mynd, tekr Gillibert til uana sins ok lundar, at hann fleygir af þueru malinu ollu, segir konunginum þat undir bidstund erchibyskups at hugsa med stoddu radi, huerssu honum hæfir at uægia framar enn fyrr, konunginum ok rikinu til fullra nada. Ok med þui at konungrinn truir ordum Gillibertz, sendir hann iarllana til erchibyskups med samþycki þessar beislu. Ok sem þeir hafa flutt erchibyskupi, at bidstund er þegin upp a þa fridargrein ok mycktar, sem flutti Gillibert, suarar erchibyskup: „Þessi er su ordagerd ok umuending, sem ver budum eingum manni at bera, ok þui skulum uer hana med ollu eyda enn i eingu hallda.“ Skammaz nu Gillibert, þuiat krokar hans ok slægdir hafa nu enn um sinn rodit hans uonda kinn, fer þo eptir hit hærra, þa er pafinn slærr hann. Med þessum ordum lyktaz su dagþingan.

Af þvi Thomas sykizt.

33. Sv grimd ok agangr med ymissri umleitan, er Heinrekr konungr hrærir moti Thomasi erchibyskupi, hristir nu þegar sua hart margs manz hiarta, at bædi dygd ok fylgdin med tekr a flotta. Hedan er sua skrifat, at a sama laugardagi firraz hann ok fyrirlata margir þeir, er med honum þangat ridu, ok hans rikuligt bord leingi þagu[2]. Nu eyda þeir hans samsæti fyrir sitt uþoran ok stadleysi. Enn guds madr erchibyskupinn bydr inn þegar odrum i stadinn, þuiat ero astuinir hans utlendir ok fatækir. Med þeim skipar hann sitt herbergi ok sitr suo gladr yfir guds giofum þann dag, sem honum snviz[3] allt i hag. Suo geingr drottinsdagrinn eptir, þuiat konungrinn lætr hann þa kallzlausan sakir hatidar. Enn eptir gledi þessa dags kemr mikil hrygd, þuiat herra erchibyskup fær sua stridan krankdom um nottina eptir, at hann ma a eingan hatt ur

[1] alla *Cd.* [2] þaugu *Cd.* [3] snyiz *Cd.*

reckiu rita. Lidr nu sua fram sa manadaginn, þar til stefnutimi er kominn, flytz þa konunginum sem odrum monnum krankdomr erchibyskups, ok þegar slær ser þar inn umgrauptr ok æleitni, huart hann muni siukr nockut, þott hann læti sua, ok til profs her um gerir konungrinn sina menn at lita sottarfaar hans. Ok ef þeim profaz hann med nockurum hætti færr, skulu þeir bioda honum sa konungs fund. Enn þeir er sendir uoro, gera þui verr, at sæn allri umhugsan kalla þeir erchibyskupinn sa stefnu. Hann suar(ar) sua: „Sem þer siait, fer ek æigi i dag komit, enn ef gud lofar, skal ek þar sa morgin koma, ok þott uanmattr þraungui mik, skal mik helldr i borum bera, enn ek riufi stefnuna.“ A þenna sama dag brestr upp hardr ordromr i stadnum, at herra Thomasi muni omiukliga fagnat sa konungsgardi, ef hann kemr þar, huart sem hann mætir fyrr myrkuastofu ædr liflati. Ok þann hurr hinn harda heyrir erchibyskup ok ottaz nockut, þuiat hann dæmir sik enn æigi makligan at pinaz fyrir guds nafni. Her fyrir gefr honum þa tillogu einn godr madr ok uitr, at sua sem gud eflir heilsu hans, muni hann segia messu sa þridia daginn til lofs ok dyrdar sælum Stephano prothomartyri, at sæ guds madr myki med sinni bæn þann uppgang ok oroa uondra manna, er nu uanstillir ok syniz aluarliga bodinn til motgangs ok meingerda. Tekr herra erchibyskup þetta ræd med mikilli samþyckt. Lidr nu sua manadagr(i)nn, at hann liggr, ok lettir þo mikit, þuiat þat kann optliga uerda, at bradr krankdomr linaz bratt. Kemr sua þridia dags morgin, at uorr drottinn hefir aptr skipat fulla heilsu sinum uin, ok litlu sidar enn hann er klæddr, koma byskuparnir nockurir fyrir af konungsgardi, blidir i æsianu med beiskri samuitzku, þeir likæ sik samharmandi, enn ero allt at eins sinum fodr meinmælum brigslandi stundum, æggiandi at hann kriupi konunginum ok fyrirkomi sua kirkiurettinum. Enn þeira falsligum flutningi suarar sua erchibyskup med hoguerd ok einfelldi: „Brædr minir, sagdi hann, þer siait nu, sagdi hann, at heimrinn med sinum kumpanum herdir sik moti mer, ok þo hormum ver sarligar enn allt annat, at synir modr minnar strida moti mer, ok þott uer þegdim þar um, munu æigi þegia uorir eptirkomendr, huersu þer hafit oss fyrirlitid ok ydr at baki latid i uorri þraut, æigi at eins fyrirlatid, nema helldr ydarn erchibyskup þot(t) syndugan med uorum motstodumonnum undir dom dregit, ok enn grunar oss af sialfra ydarra ordum, at þer seed æigi at eins framlutir sa oss i fiærsokum fyrir annara hond, helldr bunir at rangdæma oss med leikmonnum. Enn at þer heftiz af sua miklu rædleysi, fyrirbiodum

uer ollum ydr i krapti lyd(n)innar undir haska uigslunnar at sitia hedan ifra nockurn þann dom, er minni personu til heyrir. Ok at þer megit oss eigi dæma upp hedan ifra nockurn þann dom, þa stefnum uer ydr alla samt upp a pafans gard ok heilagrar kirkiu dom, er rangdæmdum gerir rett ok þeim hialpar, er uanhluta uerda. Sua ok i adra grein, at sa kuittr ferr med folkinu, at konungsmenn muni leggia hendr a mik med hardindum, þa biodum uer ydr i krapti lydninnar, at þer uerndit oss med þeiri stridu, er laugin leggia þeim, er þuilikt gera. Enn þat uil ek, at þer uitid, at þott fiandinn med sinum fylgiorum grimmiz a mik, skal ek heden ifra alldri fyrir þeim a hæl fara, helldr fylgia þeiri skylldu med hugarkrapti, er ek tok af sialfum gudi.“ Sua lykr þessu mali, at merkismadr ok odduiti byskupanna Gillibert af Lundunum setr þegar a appelleran fyrir þa alla upp i moti erchibyskupinum. Skilia þeir sua, at byskuparnir flestir skunda a konungs fund ok gard, enn Heinrekr uigslufadir hans duelz eptir hia honum med samharman[1] ok heilogum kærleik, sem hann uardueitti iafnan stodugt.

Hier snuazt byskupar i moti sancti Thomasi.

84. Sem byskupar æru brutt, geingr Thomas til kirkiu ok gerir sem fyrr uar honum radlagt, segir allar tidir af hinum sæla Stephano prothomartyre ok syngr sialfr messu, ok nu med pallio moti uana, þuiat eingin uirkr dagr hefir þat priuilegium. Sem messu upphafit byriar Etenim sederunt, eru nær staddir kirkiunni nockurir konungsmenn ok klerkar, hugleidandi med nockurri undran, huat saungrinn þyddi, ædr hui hann mundi sunginn þenna tima. Sem embettid ær uti, leggr Thomas af ser pallium ok mitruna eptir radi uina sinna, enn skryddr messuklædum fyrir utan hokul leggr hann yfir sik eina klerkakapu. Her med sakir mannligs otta ok sterkrar truar til guds miskunnar tekr hann ser til hlifdar uars drottins likam lucktan i propiciatorio ok lætr upp undir kapuna, styrkiz hann þegar i huginum af sua blezudu foruneyti. Ok sua buinn uikr hann ut af kirkiunni a ueg til konungsgardz æigi fiolmennari sinna uegna enn med tuo klerka. Sem hann nalgaz gardinn, tekr hann sialfr krossinn af odrum klerkinum, er adr bar, ok þui nær koma byskupar ut af gardinum, er enn Gillibert af Lundunum þeira foringi, meirr kominn af foruitni, huat ærchibyskupi lidr, enn nockurri godgirnd ne goduild, sem bratt profaz, þuiat hann uarpar þegar meinyrdum a guds mann fyrir þa eina sok, er hann bar sialfr krossinn. Segir hann lysa i sinum uan-

[1] samharmam *Cd.*

metnadi, huart hugarfar hann hafdi. Erchibyskup segir, at þat var eyngum manni uanmetnadr at bera pislarmark Jesu Cristi, sem sialfr hann uottar: „Ef nockur uill koma minn ueg med eptirdæmi, taki hann krossinn ok fylgi mer. Enn ef suiuirding er nockur edr uanmetnadr muni helldr þui mali til heyra, er þer uilit mer fyrirkoma ok med ulærdum monnum mik dæma, þar sem þer ætlid mik at ueria ok ydart blod fyrir mitt ut at leggia. Sua er decretad, at alldri skal hinn hærri dæmaz af hinum lægra edr bindaz af hans atkuædi. Miok raskar þu heimsins skipan ok haleitz guds rett, ef saudr berr hirdinn, edr þræll herra sinn, edr lærisueinn meistara sinn, edr son fodr sinn. Ek uar fyrr med Heinreki konungi hans canceler, hlydandi hans bodi gott ok illt, enn nu þiona ek odrum konungi, ok a ek nu þess rettar at reka. Enn at tilteknu dæmi skilr þeira konunga rett sua mikit sem gull ok bly, þat er huartueggia malmr ok eigi iafn, annar er biartr, fagr ok skirr, annar suartr, dauckr ok uskirr. Heilug kirkia¹ hefir gofugt uelldi af sialfum gudi, enn annat ualld þat er stiornar eptir uilld sinni, annat er fagrt enn annat suart, annat af gulli, annat af blyi, annat til sælu andlig(r)ar, annat til sælu likamligrar. Fyrir þessa merking ueri ydr byskupunum sæmanda, huar þer standit, þa er þer dæmit mik, þar sem ver eigum med rettri settning alla ydr at dæma, eigi at eins at dæma, helldr at binda ok leysa, eigi at eins a iardriki, helldr bædi a himni ok iordu." Sem her er komit eyrindi erchibyskups, geingr at honum hoguerligr Robert byskup Herefordensis ok segir sua: „Minn fadir, sagdi hann, latid mik helldr bera krossinn, þuiat sua hæfir." Erchibyskup suarar: „Betr er at ek sialfr beri hann, þa þarf eingum vera efanligt, huerium ek þiona." Þeim ordum suara(r) sua Gillibert: „Suo herklæddr sem þu þickiz nu, ok komir þu sialfr slikr i konungs herbergi, mun hann uenda sinu suerdi upp a þinn hals." Heilagr Thomas suarar: „Vær bidium gud, at hans uilldi geri rad fyrir orss." Gillibert suarar: „Leingi hefir uuitzkan farit med þik, ok yckar skilnadr mun seinn uera." Moti þessum meinyrdum leggr guds madr eingi andsuor, nema geingr þegiandi fram at þui herbergi, sem sialfr konungrinn sitr i. Enn sua sem honum flytz af ferdum erchibyskups, huersu hann er buinn, ok berr sialfr krossinn, vikr hann undan i annat herbergi med ollum skunda, ok eigi lætr hann frammi þat huassa suerd at sinni, sem Gillibert ognadi. Thomas erchibyskup setz nidr med sinum klerkum i þat herbergi, sem konungrinn hafdi adr setid ok rymt, ok byskupar annan ueg gegnt honum.

¹ kirkiu *Cd.*

Eptir litla hrid þysia inn konungs menn med þeim bodskap upp a Thomam erchibyskup, at hann gialldi skyn ok goda grein herra konunginum fyrir allan þann fiarhlut, er hann hafdi undir sinni forsio meira ok minna, þa er hann uar canceler, ok ueiti þat skilriki nu i stad, at eingum konungsins uarnadi hafi hann suckat an orlofi, ok leggi a eid sinn, ef hann fellr at mæli, skal hann þola byskupa dom ok annara rikismanna. Heilagr Thomas suarar her sua til: „Þa er uer uorum kiorinn til erchibyskups i Lundunum, er undir margra manna uitordi, huersu herra konungrinn gerdi oss frialsan af þeim lutum ollum, (er) til heyra krununni, ok sakir þess at beztum monnum innan landz er þetta kunnigt[1], þa ær æigi sæmiligt, at nu see oss sakir gefnar til fegiallda ædr reiknings, sem ver ærum byskup vordin, ef þa uar þagat, er uer uorum i lægri stett. Ok med þui at ver eigum eingan reikning at gera, vilium uer þui sidr eid vinna, at ver uilium ongu til suara.“ Þessi fortekin andsuor herra erchibyskups æro þegar flutt herra konunginum. Ær nu æigi langt, adr byskupar ok annat stormenni æru kalladir med sakefd i sialfs herbergi, ok er þeir koma þar, byriar konungrinn sina kæru a Thomam erchibyskup med þuiliku efni: „Godir hofdingiar, sagdi hann, huar er heyrt fyrr enn her, at nockur madr gangi sua i konungs herbergi sem þessi Thomas, oss ok uaru rædi til haduligrar suiuirdu, þuiat æigi sotti hann oss sem dygdarmann ok trygda, helldr sem einn suikara, gerandi þa med sonnu sialfan sik opinberan at suikum. Slikt skal af eingum manni heyrt, at ne einn hafi lyst at ueita konungs ualldi sua matka uanuirdu, sem þessi hefir oss uunnit.“ Þetta sanna þeir allir med konunginum, segia erchibyskup iafnan verit hafa miok hegomligan ok metnadarfullan, ok þessi uanuirda sæ æigi konunginum einum gerr, helldr ollu rikinu. Segia ok nockurir, ær diarfari voru, at slikt fellr konunginum makliga[2], at hann mæti af þeim meingerdum, ær hann hof yfir alla menn ok gaf sua mikit efni til ofbelldis. Konungrinn suarar: „Þat motkast, sagdi hann, er oss rettliga fundit, ef ver hofum þuilikan metnadarmann med uorum ordum. Skulum ver hann þui sidr mikla hedan ifra, at huerr sem at þui uerdr kunnr, at honum ueiti fylgd fra þessarri stund, skal sua dæmaz sem ovin vors rikis. Her med skal hann dæmaz ok þola dom fyrir þa alla odygd ok eidrof, grun ok illgirnd, er hann hefir gert krununni.“ Enn er byskupar heyra, at enn skal i dom fara, ottaz þeir nockut, þuiat þeir mega muna, huersu Thomas erchibyskup fyrirbaud þeim i krapti hlydninnar at dæma sik optar,

[1] kuningt *Cd.* [2] makligan *Cd.*

þui bidia þeir orlofs um litla stund at uikia i annat herbergi til rædagérdar. Konungr bidr þa gera god ræd. Sem þeir tractera, æro morg uppkost af ustadfesti þeira, enn þat uerdr stodugt, at med þeim hætti skulu þeir undan færaz uid konunginn at sitia dominn, at snaraz med honum i fylgi ok alla adra frammistodu, er þeir megu ueita moti Thomasi erchibyskupi innan landz ok utan. Sem þessi uegr er fastmælum bundinn, standa þeir upp ok birta þat sama konunginum, bidiandi sik sua undan dominum. Þessum utueg iattar konungrinn, at þeir skulu allir vera sem einn madr at uinna yfir Thomam erchibyskup.

Guds madr Thomas ridr af fundi.

35. Nv sem konungs ualld ok byskupar hafa sambundiz moti sælum Thomasi, skorter æigi skynleysi med ymsri unæd fram i þat herbergi, at herra Thomas sitr i. Lokusueinar sla ser lausum med steingr ok stafi ok lata miok ferliga. Her med er flaukt ok ferd byskupanna til ok fra med ymissum ordflaugum. Huar af suo stendr, at Bartholemeus Exoniensis kemr nu fyst til erchibyskups. Hann likar sik godan med knefalli ok segir sua: „Fadir, sagdi hann, þyrmit ydr sialfum ok oss byskupunum brædrum ydrum, þuiat allir ver fordiorfumz i dag af þeiri hermd, ær herra konungrinn ok hans ræd hefir sa þinu hofdi. Bodskapr er nu birtr, at huer sæ byskup ædr annar madr, er med ydr stendr leingr, skal sua haundlaz sem konungs suikari." Herra Thomas serr upp sa hann byskupinn, medan hann flytr, ok suarar sidan: „Gack brutt þu hedan, sagdi hann, þuiat þu skilr æigi guds uilia." Litlu sidarr koma fram fyrir hann fim byskupar. Er þa Hilarius af Cistr sua sem þeira foringi. Hann byriar sua: „Her til hefir þu uerit vorr formadr, ok af þui attum ver þer at hlyda. Nu ær sua komit þinum hag, sem æigi er kiorligt. Þu sort minum herra konunginum at ueita honum trunad, enn þat hefir þann skilning, at hans lif ok limir med ueralldligu ualldi sie af þer heilir ok halldnir med ollum þeim vonum, sem hann uill hafa i sinu ualldi ok riki. Nu med þui at þu uill þær siduæniur fyrirsmæ, verdr þu lioss meinsæramadr, ok þui uilium ver hedan ifra þinu rædleysi sa eingan ueg hlita. Ok til þess at uer byskuparnir færimz þui logligar undan þinu oki, setium ver enn at nyiu oss ok uort godz undir ualld ok uernd herra[1] pafans, stefnum þik þar med sa nefndan dag, at þu suarir i curia, huat er sa þik kæriz." Her til suarar erchibyskup æigi fleira: „Heyri ek", sagdi hann. Sidan uikia byskuparnir til sætis annan veg moti honum ok sitia

[1] herrans *Cd.*

þegiandi, medan Heinrekr hefir rad med sinn stormenni. Enn su uar lyckt a þeira mali sem undir doms atkuædi, at Thomas skal rettkalladr eidrofi ok konungs suikari. Eptir þa gerd standa upp iarllar ok barunar nockurir ok ganga fram til erchibyskups. Einn af þeim heitir Robert af Lecestr. Hann tekr sua til ordz iallinn: „Herra konungr bydr þer at ganga til sin at gefa skynsæmd, sem þu hietz fyrra dags, af ollu þui, er a þik kiæriz, ella heyr þann dom, er þer dictadiz.“ „Dom!“ segir erchibyskup. Þa talar Vilhialmr iall af Rundinel: „Hugsit, herra, med ydr, sagdi hann, at fyrir vtan ærchibyskups tign munum ver kallaz ydrir iafningiar fyrir kynferd ok adra hluti, ok þui megi þer uel þola uorn dom.“ Erchibyskup suarar: „Herra iarll, sagdi (hann), uer sogdum fyrr i dag, huersu frials ok lidugir ver uorum heilagri Kantuariensis kirkiu upp gefinn fyrir utan skulld ok fepinu, ok þui segium uer likt ok fyrr i dag, at i kennimannligri stett æigum uer æigi fesektum suara, ok æigi uilium ver.“ Þa suarar Robert iarll: „Þetta ueit uid allt odruuiss, enn Gillibert af Lundunum flutti minum herra konunginum ok oss.“ Thomas erchibyskup talar þa enn: „Heyr oss, herra iarll, sagdi hann. Sua miklu mætari sem sælin er likamanum, skylldaz þu at lyda oss framar enn hofdingia iardneskum, þuiat sua sem hann hefir ualld yfir holldinu, sua hofum ver uald yfir sælinni. Þui skilr þu, at eingin log leyfa þat, at synir dæmi fodrinn, ok enn sidr uill heilog skynsemd, at þeir fordæmi hann. Ok med þui at eingin iardligr madr a mik at dæma nema einn herra pafinn, þa dreg ek mik med þui moti undan konungsins domi sem allra annarra, at ek set mik ok mina kirkiu med ollu þui godzi fostu ok lausu, sem henni til heyrir, undir herra pafans valld ok uernd. Her med stefni ek ydr ollum byskupum, iorllum ok barunum, at þer suarit mer a pafuagardi, huat þer hafit moti oss framfarit, ok sua hlifdr undir skildi almenniligrar kristni ok postoligs sætis uernd geing ek nu hedan brutt at sinni.“

Med þessum ordum stendr hann upp ok geingr fram i gardinn, ok æigi langt adr hann drepr fæti ok ræsar miok. Enn þetta tilfelli þyda sua hans ofundarmenn, at nu syniz fyrir manna augum, huersu hann ferr radlauss ok ræsandi med sinni uandygd ok þralyndi. Samlagaz þessir heimskum monnum, er lif ok mannkosti dæma giarna eptir veralligri asionu. En sæll Thomas erchibyskup likiz a þeim dægi guds postolum, er fagnandi foru af þui meingerdarþingi, er iudar settu þeim, med hudstrokum ok afarkostum. Sem erchibyskup med sinni fylgd kemr ut at portinu, var þat læst i fyrstu. Ok þat aflar honum nockurn otta, þuiat herra Thomas er rædinn i at leita

brutt af Nordantun, ef hann færr komiz. Lettiz ok bratt med guds uilia þessi tælman, þuiat þeir siaa lyckla marga einshuers stad(a)r aa myrinum, ok bera til huern at odrum, þar til portinu hæfir. Er þar fyrir uti su fylgd erchibyskups, ær æigi uill hann fyrirlaata, hestr hans med saudli ok þat annat, sem honum til heyrir. Sua stigr hann aa baak ok uikr aa ueg til klaustrs nockurs, er heilagr Andress hefir hofdingskap yfir, ok framm aa ueginn fyrir hann renna fatækir menn med andligum fagnadi sua segiandi: „Blezadr se saa gud, er frelsadi sinn þionustumann af ualldi ouina.“ Sem herra erchibyskup ser þenna fiolda ok heyrir þeira fagnad, talar hann sua til sinna manna: „Sie, sagdi hann, huersu uæna fylgd uarr grædari ueitir oss ut af ualldi þeira, er oss þyngudu. Þui er naudzynligt, at þessir sie i bodi uoru i dag, at vær gledimz allir saamt i guds giofum.“ Sua kemr hann fram til klaustrsins ok geingr bratt til bordz med þeiri faatækra manna fylgd, er adr uar greind. Ok er hann hefir setid um stund gladuærr ok blidr sinu folki, koma þagat tueir byskupar fram fyrir hann, Gillibert ok Hilarius, med þui eyrindi, at þeir segiaz fundit hafa einn godan ueg til fridar millum konungs ok erchibyskups. Herra Thomas spyr, huerssu saa er fallinn. Gillibert suarar: „Med þui at feemaal er i milli ok greinir mest i sundr ydart saamþycki, er saa uegr uænn til fridar, ef þer uilit leggia minum herra konunginum i pant .ii. iardir Oxenford ok Uingeth, þa mun hann blidkaz ok litlu sidar ydr bædi samt aptr skipaa iardirnar ok sina uinattu.“ Herra Thomas suarar: „Oss er sannliga flutt, at su iord er Ecka heitir, ok enn i dag helldr Heinrekr konungr undir sinu ualldi, er eign Cantuariensis kirkiu, ok þott hennar formanni heyri med skylldu at kalla aptr iordina, ottar oss, at þat dueliz aa uorum dogum. Enn þui sidr skulu uer uedsetia adrar tuær iardir, at þessa iord Eckam skulum ver alldri upp gefa ok eingan lut annan hedan i fra, þann er Cantuariensis kirkia aa med rettu aat hafa, þott ver þrotuim[1] aptr at kalla.“ Sem byskupar heyra andsuorin, snua þeir reidir aa brutt, segiandi konunginum af sinni ferd. Æsiz konungrinn þa enn med sinni reidi ok hermdarordum til erchibyskups.

Nu er aptr at venda til herra Thomam, sem hann sitr yfir bord ok letr lesa af Tripartita Hystoria, þar sem skrifat stendr af þeim ofridi, er gerr uar Liberio pafa, ok þessi ord vars herra, er hann talar til sinna lærisueina: „Ef þer hafit i þessarri borg ofsottir uerit, flyit þa til annarrar.“ Erchibyskup litr þaa til kler(k)sins ok hugleidir einkanliga, huat hann less af þeim gudspialligum (fl)otta, sem

[1] þrotnin *Cd.*

bratt profadiz. Vm kuelldit sama dags, sem sidla er uordit, koma til erchibyskups tueir gofgir menn ok hans godir uinir, þeir æro med sarum ængri ok þeim tidindum af konungs gardi, at nockurir menn miok frægir af illgerdum hafa sambundiz i þa guds reidi, at hafa fyrr erchibyskupsins lif enn sinn mæt a næsta morgin. Herra Thomas hugleidir þetta mæl, i huern haska nu er komit, ok uirdir med sinni uitru, at kirkiunnar sauk er minnur kunnig innan um kristnina, helldr enn sua miklu mæli heyrir, ok þui ottaz hann, ef hann þolir þegar liflat, at þat kalliz meirr framit ok þolt fyrir nokura hans sialfs eiginliga sok enn uernd ædr frelsi guds rettar, ok þadan fæi heldr kirkian nidrfall enn nockura uppreist. Þui stadfestir hann sinn hug at leita undan fyrst at sinni at dæmum hins blezada Pauli apostoli, er hann flydi or Damasco æ nattarþeli til leingri nytsemdar heilagri kristni.

Er Thomas ferr brott ok af bustigli merking.

36. Gvds madr herra Thomas erchibyskup, sem hann hefir stadfest at uægia fyrir sinum ouinum at sinni, hefir hann þann tilbunat, at hann lætr gera sæng sina millum tueggia alltara i klaustrakirkiunni. Þagat til geingr hann sem natt(ar), enn gefr allri sinni fylgd orlof til næda, vtan helldr eptir hia ser einn brodr, er hans fullkominn trunad hefir i þessu mæli. Sem hans menn æro i brutt, stendr heilagr Thomas æ bæn ok less .vii. idranarpsalma med letania, fallandi æ kne vit huert heilags manz nafn. Enn eptir þat legz hann nidr i sængina fyrir tuenna sok, þa adra at huila nockut mæddan likam, enn þa adra at stadarfolkit tæki aluarligan suefn, adr hann leitar ut af kirkiunni ok klæstrinu. Sem honum þickir timi til, stendr hann upp lagligæ, ok sæ brodir med honum, ganga ut af klaustrinu laundyrr nockurar ok sua framm i ueg um nottina, sem Jesus Kristr gerir ræd fyrir. Her ferr nu sæ bustigull, er klerkr nockur sæ þuilika syn af æ þeiri somu nott. Honum syndiz, sem Heinrekr konungr feri æ dyraueidi med ollu sinu stormenni, byskupum, iorllum, abotum, priorum ok barunum med odrum virdingamonnum sins uælldz, æ þann skog, er Valburg heitir. Sem þeir hafa sik fram æ morkina med opi ok þys, springr upp fyrir þeim þat dyr, er bustigull heitir. Sem þeir siæ dyrit, renna þeir ækafliga þar eptir med æeggiau ok hæreysti. Enn bustigull leitar undan hært ok hlyckiott higat ok þagat, at hann megi forda ser, stefnandi til siofar med ollu megni. Þat er hans færærblomi, at hann berr æ baki ser þa bok, er heitir Actus Apostolorum. Enn þat þarf i

syn þessa, at allir er ofsækia dyrit, æru a einnhuern hatt vanad(i)r a sina[1] limu, halltir ædr lamdir, eineygir ædr nefskornir, uarralausir ædr lasmærir med einhueriu kyni. Sem bustigull kemr til siofar, hleypr hann a kaf ok kom alldri upp sidan. Enn er konungrinn ok hans fylgd ser þat, snua þeir aptr, ok litlu sidar kastar upp þyckri þoku yfir iordina, ok þuisa næst rignir blodi. Honum klerkinum þyckir Heinrekr konungr snua til herbergis. Þat syniz honum eitt eydihus miok þaklaust fiarri manna bygdum. Her setz konungrinn nidr, hafandi nu sua undarligan bunat a sinu hofdi, sem eitt siappel, uundit saman af refaholum einum. Klædnadr han(s) nidr fra er med huitu linæ, bædi uidr, skuckottr ok sidr. Ok sem hann sitr einmana, rignir blodit nidr yfir hann, þuiat husit var þakuana[2], sem fyrr sagdiz. Taka nu refahalarnir fyrst med sua miklu blodi, sem þeir uerda fylldir, enn sidan drypr æ sem tidaz a klædnat konungsins; þar til at allar skuckur ok hruckur linklædisins voru sua fvllar, at flytr yfir. Geingr nu þessu næst blodit sua i uoxt umbergis hann, at um sidir fellr i munninn honum, ok geriz nu su nægd at blodinu, at ymiz fellr ut ædr inn. Er nu draumrinn vti, enn hans þyding er su rettskilin, sem her fylgir.

Vtskyring af (drauminum).

37. Bvstigull þessi, er upp uaktiz fyrir op ok akall Heinreks konungs ok hans rikismanna, merkir Thomam erchibyskup, sem fyrr var tiad. Þuiat hann var haduliga mot rettindum utrekinn af riki konungsins ok sinni attiord med atkalli stormennis i landinu. Allir þeir er elltu þenna bustigul fra sinni bygd, uoru uanadir einhueriu lyti, er þydiz fyrir þeira andlig saar. Þeir uoru blindir ok eineygir, nefskornir ok uaglæygir, uarralausir ok halltir, biugir ok fotbrotnir, handlami ok uisnir, aflausir ok lasmærir. Sa er blindr eptir ordum sæls Gregorij, er hatar[3] gudligt lios ok geingr i myrkrvm heimligs eptirlætis med skammsyni fallualltrar blidu. Sa er einsynn, er ser med huguiti, huat er fremiaanda veri, enn illuili[4] blindar hann, sua at hann hafnar andligu lifi. Sa er nefskorinn, er eyngua[5] skynsemdar grein berr a sina gerd, þuiat neflauss madr hefir einga kenning ilms ædr fylu. Sa hefir fleckott auga, er sua þyckiz uitr, at þar fyrir gleymir hann sannri uitrv, er uikr til himinrikis, þa er hann uefr sitt[6] hugskotz auga i ueralldar hegoma. Sa er uarralauss, er sik iattar undir stiornarualld heilagrar kristni, enn þegir sidan yfir aminning ok reittri hirting sinna undirmanna, þuilika kallar spa-

[1] sinu Cd. [2] sakuana Cd. [3] hatur Cd. [4] illuilli Cd. [5] eymgua Cd. [6] sitr Cd.

madrinn sem þa hunda, ær æigi kunna geyia. Saa er halltr, er uel ueit, huat hann skal gera[1], enn drepr fæti sua hart i sinni vueniu, at hann halltrar brott af guds gotu. Saa er hryggbiugr, er sua æluarliga legz undir ok ueralldar ahyggiu, at þar fyrir gleymir hann allri upplitning, enn greyfiz nidr i iardliga blidu. Þeir æru fotbrotnir, handlami, uisnir ædr lasmærir, er þat kosta med allri æstundan at fullgera fystir sins likama, ok þui uanmegnaz þeir fra þeim krapti, er leitar eilifra faagnada. Þessir allir sua lyttir ok lamdir, sem stendr i drauminum, syna þat af konungsmanna figuru, er taupudu natturuligri fegrd andligrar skynsemi, þa er þeir sottu sælan Thomam erchibyskup sua sem til utlægdar fyrir suikara nafn ok feepinur.

Nu er at uikia til þydingar, hui varr herra syndi Thomam helldr fyrir bustigul enn æannat kvikuendi. Enn þar ær lios skynsemi til, þuiat bustigull er med hordu hari ueriandi sik med þeiri hlif fyrir uopnum, dyrum ok ófrhita. Haarsins snarpleiki[2] merkir hardlifi heilaga Thomæ, er hann skryddi moti skeytum andligrar freistni, ok þui bar hann uel ser aa baki postolanna verk, þaa er hann gaf sik at þeira dæmum undir þiaan ok þyngd likamans, ok at sidrztu undir sialf bodafoll mannligrar grimdar med sarum dauda. Her eptir syndiz klerkinum, sem myrkr ok þoka þraungdi iordina, ok vr þeim myrkua rigndi blodi. Jord merkir i þessum stad iardligar saamuitzkur, er fyllduz syndamyrkri at fyrirkoma rettuisum med sinum ologligum domi. Þessum saagdi spamadrinn: Vei þeim er med laugleysu þraungua rettuisa. Sannliga kom myrkr yfir þær samuitzkur, er drogu kristinn rettinn vndir uondar uueniur. Af þeim myrkua rigndi blodi, þaa er uillter menn fra guds logum gafu dreyrugt raad yfir ærchibyskupsins hofut. Þessu næst sitr Heinrekr konungr i eydihusi med huita linklædi, er bædi var sitt ok uidt. Þat klædi merkir ueralldar blidu stundligs rikis: Þat klædi uilldi Heinrekr konungr rumt hafa, þa er hann dæmdi sua lærdan sem olærdan. Krvnu bar hann aa hofdi samsetta refaholum. Sæll Gregorius uottar hofut maanz merkiaz fyrir hugskot, þuiat limir luta hofdi, enn hugsaanir briosti. Reflig kruna aa konungs hofdi uoru suik ok slægligar fortalur at draga konungsins hiarta i moti erchibyskups uilia, þui uoru halar, at refsins slægd liggr i halanum. Hali er ok endir aa hueriu kuikuendi, sua feingu þeir ok daligan ennda, er reidu manndrap ædr uunnu ubættir med ollu. Skuckur i klædi konungsins merkia illa raadgiafa, er hans riki ueralldligu gafu þa skugga ok stærd hugarins, at hann beri sik brott or aullu hofi. Þessir halar

[1] ok ætti *tilf. Cd.* [2] snarpleika *Cd.*

ok skuckur uppi ok nidri baru konunginum um sidir sua noga blod-dryckiu, at bædi hann ok þeir hofdu þar af fullan munn. Þessi er saunn glosa, sem uitr madr maa uel skilia, þott æigi see langt vm gert.

Fylgir her ok onnur syn, er uard aa somu nott, ok enn þydiz til þess flotta, er guds madr Thomas tok upp med frelsi laaganna. Klerkar erchibyskups hofdu ser einir herberg(i) til suef(n)s aa þeiri nott, er herra Thomas flydi, ok þui æru þeir aallz uuitugir, huern skaada þeir feingu. Einn aaf klerkunum heyrir i suefni nærri mid-nætti, at ein[1] skærlig rodd hl(i)odar þessa tuo uerssa upp i loptid: Anima nostra sicut passer erepta est de (laqueo) uenantium, laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Þetta þydis sua: Vart lif er sua leyst af ueidimanna snoru sem einn titlingr, snaran er slitin, enn ver ærum frialsir. Þessi raudd audsynir, at dauda snaraa uar upp egnd fyrir erchibyskupi, adr enn hann fordadiz med flotta. Enn huat maa þar um ætlaa, huersu saaran aangr ok hormuligan þeir mundu faa at morni, ær med braadum atburd hofdu laatid sua blezad faderni, er bædi var blitt ok sætt ollum sinum monnum, sua at allir unnu honum hugastum. Þui er þat liost, sem sidar stendr skrifat, at allir þeir er af erchibyskupsins fylgd, sem framarr voru mentir, leitudu sudr um sio, þegar þeir hofdu uissu sins uirduligs fodr. Enn þann tima sem Heinrekr konungr spyrr med sannynndum þessor tidindi af brottferd erchibyskups, verdr hann bædi hryggr ok reidr, kallandi saaman þegar i stad bædi byskupa ok adra landzhofdin(gia) til raa(da)gerdar. Siti þeir nu um stund aa raadi, sem þeim likar, enn ver hyggium at merkiliga þessu næst, huat lidr heilogum Thomasi.

Hier byriar flotta Thome erchibyskups.

Uirduligr guds madr heilagr Thomas hof sinn heilagan flotta, þaa er lidit var fra holldgan drottins þusundrat hundrat .lx. ok .viij. aar, aa þrettanda kalendas dag Nouembris manadar aa annarri nott eptir festum Luce ewangeliste. Þuiat þing i Nordantun byriadiz aa fimta degi uiku, sem fyrr segir, þat er pridie idus Octobris, þat er festum Calixti paaua, er ver kollum at uetrnottum. Þingit stod um sex daga, byriadiz sem nu sagdiz, enn laukz þridiudag i annarri uiku. Ok aa þeiri næstu nott for heilagr Thomaas af klaustri Andree postola. Þat samþyckir aari uars herra, at þa hafi hann erchibyskup uerit þria uetr, enn hafi nu .xl. ok .vij. uætr sialfs sins alldrs.

Heilagr Thomas torkennir sik fyrir nafn ok klædabunad, at æigi uerdi hann kendr ædr fanginn. Lagdi af klærkaklædi, enn hafdi

[1] einn *Cd.*

einfalldan kanunkabunat, ok æigi uill hann nu kallaz Thomas ærchibyskup helldr brodir Kristianus, ok þat nafn heyrir honum uel, þuiat Kristianus þydiz kristinn madr. Æigi uill hann[1] ok ganga þiodbrautir, helldr leyniliga smaastiga. Stefnir hann sinn ueg nordr til Linkol(ni) ok geingr aa fystu nott .xx. milur ok fim fram til þess bæiar, er Graham hæitir. Þar huiliz hann um hrid ok sofnar, enn geingr sidan framm til Linkolni adrar .xx. milur ok fim. Þar tekr hann herbergi nockut fraskilliga i husum þuattara eins. Annan dag flytz hann yfir aa þaa, er þar fellr i gegnum stadinn, enn geingr sidan .xl. milur framm til heremitorium nockurs, er stendr einsliga, þuiat uotnin kringia naaliga umbergis. Þar duelz sæll Thomas uel þria daga ok lætr uotnin geyma sin. Einn samt hefir hann herbergi ok æigi rikara kost, enn brodirinn kaupir uti, huart sem verdr ertrarettr ædr eitthuert potagium. Brodirinn stendr fyrir erchibyskupi, medan hann etr, hugleidandi, huer fatækt ok fasinni er þar var inni hia sua uirduligum manni. Tekr hann i hiarta, sua at hann taaraz af, geingr ut af husinu, at hann geri æigi guds manni hrygd i sinum grati.

Af þessu heremitorio geingr hinn sæli Thomas til Botulfs steins. Enn þadaan fer hann enn um uatn nokkut til þess bæiar, er Hauelorr heitir. Enn sidan leggr hann af dagferdir, þuiat i þeim luta landz hefir hann opt uerit ok er miok kunnigr. Þui liggr hann i leynum aa daginn, enn geingr um nætr, ok stefnir nu miok ueginum til austrs, þuiat hann ueit uel, huar hann ætlar til brottferdar af landinu, ef gud lofar. Ok saakir þess at hann þarf bædi menn ok hesta ok farkost sudr yfir sioinn, enn ær æigi sialfr festerkr nu uordinn, uendir hann at þui siotuni, er Hestræi heitir, þar er formadr yfir prior einn, er lytr undir Kanciam. Þui leggr herra erchibyskup allan sik ok sinn uilia i lios fyrir honum. Þar kemr hann nockurum faam dogum fyrir allraa heilagra messu, ok duelz þar fram um hatidina. Stendr hann i litilli afstuku, medan messurnar syngiaz, ok ser þadan um einn glugg uars herra likam. Priorinn syslaar honum einn litinn baat til sioferdar ok tuo rosku prestbrædr til fylgis. Allra heilagra messa var þa aa manadegi. Ok aa þeiri næstu nott eptir godri stund fyrir dag, ferr heilagr Thomas brott af Estrehi fram til siofar med þrim brædrum sinum, ok lætr ut af Einglandi, þaar sem Sanduik heitir. Ok saa þridi dagr, er hann er i hafi, er hinn fimtandi fra þeim þridia degi, er hann uar mest angradr i Nordanthun.

Suo uel uerdr hann raadfara med uilia guds, at sama kuelld

[1] h'm *Cd.*

tekr hann Flaandr eina milu fra þui þorpi[1], er Grafningr heitir, helldr hann þegar aa ueg fram til þorpsins[2]. Stormr er uedrs med mikilli vætu, enn uegrinn blautr, auckaz leirrinn uid fetrna, ok er miok þungfert. Erchibyskup ferr af kapunni ok uefr henni um herdar ser. Geingr hann sua mædiliga, sem uitr madr maa marka, var nykominn af sio ok þeim uelltingum, er uerda kaann aa litlum bati, enn uuanr þuiliku uasi aullu iafnsaman. Ok reitt i ueginum berr sua til, at nockurir ungir menn koma i mot honum, ok einn af þeim berr faagran falk ser aa hendi. Enn þott ærchibyskup ueri miok modr, uikr honum þegar til fyrri glædi, er hann saa fuglinn, ok nemr stadar. Enn er þeir siaa, aat Thomas gefr ser at um fuglinn, horfa þeir upp aa hann, ok einn þeira talar sua: „Sie, sagdi hann, þessi madr er Kanntuariensis erchibyskup, utan ek faalleriz.“ Annarr suarar: „Sannliga ertu uuitr madr, at Kantuariensis erchibyskup mundi sua fatækliga fara mega.“ Enn er signadr Thomas heyrir ordrædu þeira, helldr hann ecki til duala, ok hefir sik þegar fram aa ueginn, ok æigi langt adr hann fyrirlegz med ollu, þuiat uegrinn var sua meinligr, sem fyrr sagdi. Hann taalar sua til brædranna: „Hedan fer ek æigi farit, vtan þer berit mik ædr syslit mer reidskiota.“ Þeir renna þegar i bygdina, er næst uar, ok leiga eitt ross fyrir pening silfrs, þat er beislaust ok saudullaust, nema hefir sila nockurn um haalsinn. Þeir breidaa klædi sin aa baakit ok letta ærchibyskupi sua til reidar. Ok litlu sidarr koma uæpntir hofmenn med hestum aa moti honum, ok spyria þegar, sem þeir mætaz: „Ert þu Cantuariensis erchibyskup?“ Hann suarar þegar sem brosandi nockut litt: „Satt er þat, segir hann, at sua ridr hann rett Kantuariensis erchibyskup.“ Fyrir þessaa hans undirtekt af leidaz þeir sinni aastodu ok skilia uit sua buit.

Ridr Thomas framm til Grafnings, taka þeir ser herbergi med husbonda einum. Ok þann timaa er undir bord er skipat, sitr brodir Kristian sidarstr af þeim fiorum kumpanum. Husbondinn er uitr madr ok merkir med ser, at saa brodir, er Kristianus kallaz, hæfir ser einn haat(t) ok hæuersku yfir bordinu. Hann skyniar her med hans likamligt form, huerssu þat er fagrliga skapat med aasionu uel[3] fallinni, med breidv enni ok fogrum augum. Þui tekr hann med ser stodugt raad, at þessi er meiri madr, enn hann hafdi fyrr tekit[4] i sitt herbergi. Ok med þui at kuittr hafdi komit i Flandr, at Cantuariensis erchibyskup hafdi fliott ok leyniliga af Nordantun brutt farit, hyggr hann ok fyrir saatt, at þessi Kristian sie Cantua-

[1] þorfi *Cd.* [2] þorfins *Cd.* [3] uell *Cd.* [4] tekitt *Cd.*

riensis erchibyskup. Fyrir þessa sok kallar hann til sin kerling sina ok talar vit hana launmæli, huert efni her mun i vera um gestinn þenna. Sem hon heyrir þetta, verdr henni annars hugar vid, ok skundar þegar fram fyrir bordit, stendr ok ser upp sa hann brodr Kristian, brosir sidan ok snyrr brott til husbondans: „Saatt er, saagdi hun, hann sialfr er.“ Er nu æigi langt, adr rettir fiolgaz, þuiat kerling trytir æ sem tidaz at bera fyrir Thomam, brodr Kristian, þat er hon hefir bæzt til, ertrnar, eplin ok ostana, þuiat lætr hon, sem hon siaai eyngan utan þenna Kristian. Enn er erchibyskup ser, huersu horfir, grunar hann um, at kerling muni hafa feingit nockurn[1] auital, huerr madr hann er, ok giarna uill hann þui kaupa nu, at hafa rettu færri ok vera æigi rettkendr af henni. Sem bord er upptekit, geingr husbondi til brodr Kristian sua gladr sem med oluerd, ok (mællti til hans) þessum ordum: „Verit gudi vel kominn, sira minn, sagdi hann, okglediz af þui godzi, er ek maa ydr ueita.“ Brodir Kristiaan tekr honum uel ok hardla blidt ok bidr hann sitia til saamrædu upp i hia ser. „Nei, sagdi hann bondinn, þat ær æigi mitt sæti ne rum, helldr sa golfinu[2] fyrir fotum ydr.“ Brod(i)r Kristian suarar: „Huerr er ek, sagdi hann, einfalldr brodir, at þer þurfi nockut um mik at finnaz?“ Bondinn segir: „Sialfum þer er kunnigt, huerr þu ert, þott þu latir aannat yfir fliota, ok fyrir vtan ef þickiumz ek uita, at þott þu nefniz einfaalldr brodir, æru þer i saannleik Cantuariensis erchibyskup.“ Herra Thomasi þyckir uandi nockurr i uera, honum likar æigi lygdin, enn uilldi þo giarna leynaaz. Þat rædr hann af, sem honum samir bezt, at hann segir bonda nærgætan uera, enn bidr hann þo iafnframm med godum trunadi þat geymaa. Husbondi heitr þui ok gerir sua. Enn þui uarar hinn heilagi Thomas, at husbondinn halldi þar trunad yfir, at han(s) uizka ser i gegnum, huat sa mundi koma, ædr huersu morg eptirleitan ok forgilldra honum mundi ueitt af Heinreki konungi, at huergi mætti hann frials faraa ædr sinum fæti huilldar leita.

Ok þetta profadiz sua. Þuiat Heinrekr konungr gerdi bædi bref ok ordsendingar sudr um sio fiogurra uegna fyrir hann. Einkannliga skrifar hann iarllinum i Flandr, er Filippus heitir. I þui brefi standa sua haardsnuin ord, sem her fylgir: „Þat see ydr kunnickt af aullum uorum uinum, aat saa Thomas, er var um tima Cantuariensis erchibyskup, hefir leynz ok flyit or uoru ualldi sem einn uondr drottins suikari, ok þui skal honum uei vera i ollu uoru riki ok uorra uina, sua framt sem var ord ok uald maa honum þyngia.“

[1] nockura *Cd.* [2] golpinu *Cd.*

Tok Filippus iarll þetta bref Heinreks konungs med mikilli blidu ok sæmblæstri, þuiat hann uar adr hinn mesti ouin Thome erchibyskups fyrir þaa sok, sem her stendr skrifat. Stephanus konungr, er rikti næst fyrir Heinreki yfir ollu Einglandi, atti dottur eina, hon uar fogr mær ok geck i klaustr þegar aa ungum alldri, þroadiz hon sua i godu lifi, at i fulltida alldri gerdiz hun æbbadis yfir þeim lifnadi. Nu er at uikia þangat[1], at Filippus iall i Flandr aa brodr þann, er Matheus heitir, iarll yfir Bolonia. Þessi Matheus at raadi brodr sins hefr þat bonord at faa abbadisar konungsdottur til eiginhusfru. Er þa sua komit tima, at Heinrekr er konungr, enn Thomas kanceler aa hans gaardi. Jarllarnir sækia traust Heinreks konungs æt þessu maali, ok hann var buinn at gang(a) med þeim i þessa guds reidi, adr Thomas canceler stod i moti med ollu megni. Ok þat fær hann aflat med guds uilia[2] ok fulltingi, at sua liotr hiuskapr tokz æigi. Þessi var hans sauk æ sidan uid þa brædr bada, at hann dro þa brutt or heluiti med sinni rettuisi. Feck hinn sæli Thomas fagra merking i þui maali, er hann taalmadi sua liotan hordom, ok tok þar hatr fyrir, þuiat liost er i þui verki, at hann stod til hægri handar sælum Johanni byskupe. Enn hueria þialma nærr ædr firr Heinrekr konungr egnir fyrir fætr Thome erchibyskupi, ferr hann frials ok lidugr, þuiat gud greidir hans gaungr. Enn þo hugsar hann einkanliga at fara, sem hann maa leynilegaz, um land Philippi iarllz.

Af ferd Thome.

39. Snemma um morgininn, sem uarlaa er uegliost, rædr hann aa ferd brutt af Grafning, geingr hann .xij. milur þann dag miok krankan ueg sakir leirs ok uętu, ær uerda kann aa uetrar tima, er iordin blotnar af regnum. Nær kuelldi þess dags kemr hann til gramunkaklaustrs nockurs, er Klaremaries heitir ok stendr uit stad hins heilaga Audomari byskups. Þegar fer hann þadan um nottina, sem segiz ottusaungr, stigr aa skip ok flytz upp eptir uatni þui, er klaustrid stendr hia, til þess stadar, er Valdemunstr heitir, þat var fordum einseta heilags Bertini abota. Er hann nu uel hirdr fyrir sinum ouinum, þuiat saa stadr er alla uega luktr uotnum. Ok sem hann duelz þar um fim daga, kemr þagad Godskal aboti, bi(d)iandi erchibyskup fara med ser til abbatiam[3] sancti Bertini. Stigr þa enn herra Thomas aa skip ok flytz upp eptir uatninu til stadarins. Ok i ueginum talar einn madr sua til hans i skipinu: „Sira minn, sa(g)di hann, ver munum koma i dag til godra manna, er ydr munu

[1] sannat *Cd.* [2] uillia *Cd.* [3] abbanam *Cd.*

fagrliga fagna, einkanliga fyrir þat er þer komuz heilir or ualldi ydvarra ouina. Latid þa kenna ydra tilkuomv ok gefit þeim gott orlof at eta tuimęllt i dag, huat er gud gefr fyrir utan kiot.“ Heilagr Thomas suarar: „Miduikudagr er aa morgin, ok þui hæfir oss at þarnaz.“ Sem her stendr, talar annar madr til hans: „Siraa minn, sagdi hann, vera kann, at þeir i klaustrinu hafi fiskafatt at fagna ydr, ok þurfa[1] þeir þaa uorkynndar.“ Erchibyskup suarar: „Vorr herra beri þar forsio fyrir.“ Ok reitt saamtida þessum ordum stoekr einn mikill fiskr or uatninu ok framan i fang erchibyskupi, ok er hann halldinn i stad. Lofa þeir gud fyrir fagra sending, ok uirda sua þegar nockurir, at varr herra syndi kiærleik sinn i þessarri sending ok uidbragdi til erchibyskups.

Enn er heilagr Thomas erchibyskup kemr til klaustrans, er honum þar fagnad med allri blidu bædi af abota ok ollum hans brædrum, ok her er hann ladadr ok leiddr til huilldar eptir langa mædu. Hann er nu kominn i Fracka konungs riki brutt or ualldi sinna ouina. Her ueitiz honum ok af gudi su gledi, at hans heimonligzi madr Herbert af Bosea ok enn fleiri adrir klerkar af hans fylgd koma til motz vit hann, þuiat astin, sem fyrr var saagt, hrærdi hiortu þeira at sækia sem fyrst landz ok laagar sua blezadan fodr ok herra. Her berr ok sua til, at fyrr nefndr Rikardr af Luci, hardla kiærr Einglandz konungi, kemr þar til klaustrans, sem hann uendir heim af pilagrims[2] ferd nockurri. Sem hann fer sanna uissu af, at herra Thomas erchibyskup er þar kominn sem med þuiliku efni, sem um rid hefir sagt verit, geingr hann til motz vid hann med þeim fagrmælum at koma honum aptr i fulla vinattu Heinreks konungs, ef hann uill snua heim til Einglandz med honum. Erchibyskup hefz undan ok truir honum varlla, ok þui sua, at Rikardr hefir gefit honum þaa raaum. Ok sem ecki uinz at, stæriz mettnadr Rikardar, sua at ærchibyskupi ueitir hann einga uirding, helldr lætr hann nockur þau ord um fara, sem hann megi honum saakir gefaa ædr finna. Ok þui skiliaa þeir vit sua buit. Fær nu erchibyskup sanna uissu fyrir framburd klerka sinna, huat fram for i Einglandi, sidan hans flotti vard kunnigr, ok þui skal nu sæll Thomas huilaz i klaustri Bertini, medan ver uikium þangat sogunni.

Er konungr sendi til Roms.

40. Nv er þar til at taka, sem fyrr uar uppgefit, at Heinrekr konungr for i raad med byskupum ok odru stormenni, huat upp skal

[1] þyrfa *Cd.* [2] pilagrins *Cd.*

taka i sliku vandkuædi, sem nu var nyliga vordit i flotta Thome erchibyskups. Ok uerdr þat stodugt, at fim byskupaar af landinu skulu fara til kuriaam at flytiaa maal Heinreks konungs moti Thomasi erchibyskupi. Ok æru þeir til ualdir, sem æru klerkdomsmenn miklir ok maalsniallir, enn huarki til fullz raduandir ne uinir erchibyskups. Þeira fremztr er Gillibert af Lundunum; annar Rodgeirr af Jork, hann bar pallium med erchibyskups nafni, sem enn mun sidarr getit uerda i þessu maali; þridi Hilarius af Cistr; fiordi Bartholomeus af Exonien; fimti Roger af Uigornen. Her med skipar konungrinn þeim til fylgis nockura sæmiliga menn af sinum klerkum, er þat skulu aallt sanna, sem þeir uilia fram bera. Gerir hann ok æigi sidr nockura mikils hattar menn af leikualldinu. Ma þar nefna til Vilhialm iarll af Arundinel, ær sæmiliga stendr i sinu rumi, huart sem hann er innan landz ædr utan, hann tekr med brefum herra konungsins, þuiat hann skrifar bædi til Fracka konungs ok pafans. Ok til þess at sendibodar konungsins megi honum bera sem mesta frægd, sua fyrir herra pafanum sem Fracka konungi ok odru stormenni, huar er þeir koma, gerir haun ser þa liking, sem hann uili login giarna geyma, at allr uarnadr ok eignir Kantuariensis kirkiu skulu standa med fullri naad ok frelsi, sua sem Thomas setti þat allt saman undir uernd sinnar appellacionis til heilagrar Roma kirkiu ok herra pafans. Med þessum bodskap geraz fiogurra uegna þeir rennarar um rikit, at þar til sendibodar koma heim af curia, skal allt kyrt uera. Enn þann tima er sendibodar æru albunir med miklum metnadi, rada þeir i ueg ok hafa nægra silfr enn sannindi, meira gull enn þaun goda uilia, er þuilikum personum til heyrdi. Þær presentur, ær þeir bera med ser af konungsins halfu, æru æigi smaaleitar, þuiat uel ær kunnigt, huersu sialfr herra pafinn ær nu feþurfe sakir þess ufridar, er honum ueitiz af o(f,naudum. Suo ær ok hans romuersku raadi þat hugat af Heinreki konungi, at þeir muni meirr hyggia at presentum enn rettindum, ok sua muni þeim synaz maalefnin, sem fegiafir dickta fyrir þeira briosti. Sua sækiaa þeir sina ferd med miklum pris, þar til er þeir koma sudr um sio, ok þaa somu nott sem Thomas erchibyskup tok aa litlum bati ut af Eingландi ok feck bliduidri, feingu þessir (i) storu skipi sua mikit vaas bædi storms ok ofsæuis, at þeim hellt vit haska. Sem þeir voru komnir i Flandr, hallda þeir þegar fram aa ueg, ok þann sama dag at aptni, sem Thomas erchibyskup hafdi farit aadr um morgininn af klaustri heilags Audomari, koma þeir i stadinn ok æru þar um nott,

ok þo leynizt fyrir þeim, huar byskupinn ferr. A næsta morgin rida þeir ok sækia upp i Franz.

Verdr nu heilagr Thomas erchibyskup sannliga uiss af þeira ferdum, ok gerir, sem hann uar uanr, med mikilli uitzku sin rad ok utuegu sa þann hatt, at hann sendir meistara Herbert ok enn annan sinn klerk uitran mann at slaz i foruneyti med sendibodum konungsins uuitandum, at þeir megi aull þeira rad ok framferdi þui smaasmugligar skilia, sem þeir fylgia fastara. Sua fara þessir eptir, sem hinir fara undan, ok hafa dagliga uissu af, huat þeim lidr.

Er nu ecki fyrr at segia af sendibodum Heinreks konungs, enn þeir koma i þann stad, er Kompin heitir. Þar finna þeir Hlodui Fracka konung, ganga fyrir hann ok kuedia, sem honum somdi, tia honum sidan bref Heinreks konungs af Einglandi. Huert uppbrotid hefir likan skilning, sem fyrr uar skrifat af Philippo iarlli, at sa Thomas, er fyrr uar Cantuariensis erchibyskup, hafi ur hans riki sua flyit ok farit sem einn suikari. Her med stendr sua, at Heinrekr konungr bidr Hlodui konung sua sinn herra, at hann lati þann Thomam huarki hafa fridland ne nockura nad i ollum Franz. Sem Hloduir konungr hefir brefit ifirlesit, hitnar hann i sinu hiarta med gudligu vandlæti ok herdir sinn hug i moti þui ordi Heinreks konungs, er hann kalladi Thomam sælan (at) sinni aftignadan ok undir suikara nafn settan, þuiat forligt ord gerir optliga stygd godum manni, þuiat Salomon segir, at sa einn ma uitr kallaz, er tempra kann sina tungu. Hlauduir konungr talar þa: „Her stendr sua skrifat, sagdi hann, at Thomas se aflagdr sinum heidr ok ualldi, enn ver spyrium ydr, huerr þat matti med rettu gera at deponera hann. Þat er kunnigt, at Heinrekr er konungr i Einglandi, ok uer ærum rettr konungr æigi sidr her i Franz, ok megum ver þo æigi þui helldr aftigna einn minzta klerk i ollu voru riki.“ Enn er Heinreks konungs sendibodar heyra þuilikt andsuar, ær eingi þeira sua hardr, at uernda kynni þat, er hann sagdi, fa þeir ok eingan orskurd af Hlaudui konungi, þann er þeir megi bera sinum herra. Ok þui taka þeir fliott orlof ok gera sinn ueg framm til Sennonisborgar.

Enn eptir þeira bruttferd af Kompin koma þar næsta dag sendibodar Thome erchibyskups. Þeir beidaz einkanliga at finna konunginn, þuiat þeir hafa bref erchibyskups til hans, i hueriu hann kynnir konunginum sina utlegd, bidiandi fridlandz i hans riki fyrir guds skylld. Þeir fa fliott orlof, þuiat Fracka konungr tekr þeim med sannri blidu, einkanliga i þann punkt sem þeir bera honum kuediu erchibyskups, þuiat honum hafdi Thomas alla tima hugþeckr

uerit, af fyrsta er hann uard Heinreks konungs canceler, fyrir þa dygd ok mikilmenzku, er hann ueitti sinum herra med heilum raadum rettrar skynsemdar. Enn saakir þess at Fracka konungi æru þessir badir menn ukunnigir, sem nu standa fyrir honum, spyr hann þa sua fallit: „Eru þit af heimamonnum Thome erchibyskups?“ Þeir segia sua uera. Konungrinn tekr þa hæuerskliga moti þeim baadum ok minniz til þeira. Sidan tekr hann Herbert til frasagnar, greinandi þa mædu, er Thomas erchibyskup hafdi þolt aa sio ok landi, sidan hann for brutt af Nordantun, segir hann ok konunginum, hueriar meingerdir ok afarkosti hann feck, adr enn hann fordadi ser med flotta. Enn er Hloduir konungr heyrir sua hormuliga rædu, taraz hann med heilagri sampining. Sidan segir hann þeim innnirduliga, huat Heinrekr konungr hafdi skrifat til hans aa skada erchibyskups, ok huerssu hann hafdi suarat, ok enn talar hann: „Heinreki konungi hefdi nytsamligt verit aa þessi tid at hugleida, huat Dauid setr sua rettskyrt[1] i salminum, at su reidi er ein abyrgdarlaus fyrir gudi, sem æigi snaraz i gegn hans logmali, ok æigi riss med yfirgirnd, helldr af harmi laugbrottzins.“ Her med til suarar meistari Herbert: „Minn herra, sagdi hann, þessarrar ritningar mundi konungrinn giarna geymt hafa, ef hann yndi ser iafnuel i kirkiunni sem þer, þa ær þuilikt uerdr sungit.“ Konungrinn brosir at ordum hans. Brytr nu upp þessu næst bref erchibyskups, er stendr med þeiri beislu, sem adr var sagt, ok þo suarar konungr eingu þar til at sinni. Eru sendibodar aa konungs gardi um nottina frialsliga reiknadir bædi med blidu ok godum kosti. Enn um morgininn timanliga kallar konungrinn sitt raad, birtandi þeim bref ok beizlu erchibyskups. Geingr þat fliott, þuiat allir standa med, at þat hafi godan enda. Eru þui næst sendibodar innkalladir. Konungrinn taladi sua til þeira: „Herra Thomas hefir skrifat til uor sua fallin ord, at ver munim gefa honum fridland i uoru riki, ok þat uilium ver gera giarna, þuiat krunu Fracka konungs hefir þat leingi fylgt at utlægia æigi saklausa, helldr at hialpa þeim, sem utlægdir uerda fyrir uandlæti guds bodorda.“ Þeir þacka honum hæuerskliga af halfu Thomas erchibyskups, taka sidan blidt orlof ok hafa sik fram i ueg til Sennonis, sem herra Thomas hafdi bodit þeim.

Af sendimonnum Thome.

41. Sem sendibodar Heinreks konungs koma degi fyrr med rikdom ok presentum fram i pafagard enn fatækir sendimenn Thome

[1] reirttskyrtt *Cd.*

erchibyskups, yta þeir þegar bædi flutning ok fiarlut uid cardinales ser til fylgis. Var þar suo skipat, sem hattr ær heimsins, at menn æru mislikir, adrir tapa rettuisi ok fylgia femunum, enn adrir ottaz gud ok sinna logunum; adrir segia Heinrek konung i Einglandi hardlaa rettuisan ok stiornsaman, enn Thomam erchibyskup framgiarnan ok forzugan; adrir mæla þuerss i mot; adrir mæla þat, at erchibyskup frammi standi med guds retti, sem hann sor i uigslu sinni, ok þui kalla þeir skylldugt, at hin romuerska modir styrki hann i logligri framferd, enn beriz æigi mot þeim, er hun aa at efla til allra godra luta. Vel maa sua kalla, at cardinales geingi med þrætum i tuo stad(i), þuiat sumir ruglaz af aagirnd, sumir af otta, fyrir pafans hond ædr sina, ef Heinrekr konungr hefir æigi fullnat allraa sinna[1] maala, ok þui uilia þeir þat ecki heyra, sem erchibyskupsins maalum ær til greida, ok æigi uilia þeir minnaz vid hans boda, sem þeir koma aa gardinn. Þat angrar miok þa kumpana, þuiat þeir skiliaa uel, at slikir æru uinir Heinreks konungs enn aufundarmenn erchibyskups. Þo flytr drottinn sua þeira maal, at þeir faatækir faa fyrr orlof sama dags sinnar þarkuomu inn fyrir herra pafann enn byskupar fullrikir at fe. Enn er þeir koma inn, kuedia þeir virduliga, sem vert var, postoligan herra, bera honum þar næst audmiuka kuediu[2] sins uirduligs fodr Thome ærchibyskups. Þeir segiaz fyrir þa sok þar komnir, at kynna herra pafanum, huat ærchibyskupi lidr. Byria þeir þar med orlofi herra pafans i fyrstu, huersu Thomas erchibyskup var ofsottr i Nordantun af Heinreki konungi ok hans stormenni. Her næst, huersu hann fordadi ser med leyniligum flotta, sidan hueria farleingd ok uegarvas, er hann bar landz ok laagar allt fram i klaustr sancti Bertini. Enn er Alexandr pafi hafdi heyrt rædu þessa, kemz hann vid ok klaukkr af huggædi, enn talar sidan: „Thomas erchibyskup, sagdi hann, lifir enn i likamanum, ok þo krunaz hann þegar med pislaruættis fegrd i andanum.“ Sua segir hann blezadr ok gefr sendibodum ærchibyskup(s) blitt orlof m(ed) postoligri blezan til sins herbergis.

Enn þegar aa næsta morgin sem cardinales æru samt komnir i consistorio herra pafans, kallaz þagat sendibodar Heinreks konungs, bædi byskupar ok leikmenn. Þar koma ok sendimenn heilags Thome, at þeir megi heyra, huat geriz, þott þeir standi lægra ok flyti færra. Sem kominn ær heyriligr timi stefnu þeirar, synir enn Gillibert af Lundunum sina mikilmenzku, þuiat hann stendr fyrstr upp ok tekr sua til eyrendis upp aa personu pafans: „Heilagr fadir, sagdi hann,

[1] sina *Cd.* [2] kuedia *Cd.*

almennilig stiorn heilagrar guds kristni vikr at ydr þeiri forsio yfir andligum sonum ydrum, at þeir er uel uilia, styrkiz med yduarri rauksemd þat gera, sem þeir skilia reitt, enn þeir rangt skilia med illum uilia, sie af pafaligu valldi suä hirtir, at þeir snariz fra illu ok geri gott. Saa madr truiz æigi ydarri uitzku uel lika, er ser einum truir ok eingis manz raad uill heyra, vtan helldr gera allt med brædi ok sinu einrædi, berandi sundrlyndi medal var byskupanna, at huerr hati annan, virda eingis ualld ok uilia konungs af Einglandi, nema helldr leggia hans herradom sua odyrt sem allz ecki. Sua ueit vit, sem ek kann segia ydr, at nyliga hefir upp sprungit mikit missætti millum kirkiunnar ok konungs i Einglandi, er audueliga myndi lægz hafa, ef goduili[1] ok uizka hefdi um geingit meirr med stilling enn stridu, meirr med raadi enn rasandi forzi. Thomas erchibyskup eignaz þann lut at heyra eingis manz raad, æigi helldr var byskupanna enn annara, ok þui ferr hann med sinni framleypi þat er hann fysir, þat er unaad ok mar(g)falldr oroi, ær sturlar[2] fridsama menn. Þuiat hans aakefd gefr eyngu gaum, æigi timunum, ei skynsemd[3], helldr egndi hann ser ok oss byskupunum þer snorur, at ef uor uizka hefdi æigi skilit þaa somu þialma, myndi þessi mal enn til uerri lyckta leidt hafa. Enn sidan ver fordudumz hans umsaatir, sneri hann sinum glæp upp aa herra konunginn at uanuirda sua allt hans raad ok riki. Her med ufrægdi hann oss brædr sina, ok til þess at hann mætti bædi konunginum ok oss fyrirmæla, uann hann sua uheyrdan lut[4], at hann flydi sitt fostrland fyrir utan ogn ok afarkosti. Þui maa honum uel segiaz, at hann flyrr hinn omilldi, þott eingi biodi honum ofriki[5]." Sem her er komit æyrindi byskupsins, talar herra pauinn: „Þyrm, brodir!" sagdi hann. Gillibert suarar: „Sannliga mun ek þyrma honum." Herra pafinn segir: „Eigi bidium uer, at þv þyrmir honum, helldr sialfum þer." Vid þessi ord sliofar sua drottinn uit ok skilning byskupsins, at æigi geck sidan ord af hans munni.

Enn Hilarius byskup tekr sidan til maals, er meira traust hefir aa sniollum framburd glæsilig(r)a orda enn aa sannyndum mætra skynsemda. Hann segir sua til herra pafans: „Heidarligr fad(i)r, segir hann, ydarri hæd ok heilagleik til heyrir aptr at kalla ok enndrbeta[6] vtan alla duol til fridsamligrar farsælldar ok rettrar upp-reistar, huat er kristni guds ok almuganum verdr til aaskilnadar, sem nu hafi þer heyrt af Lunduna byskupi um hrid. Þer megit

[1] goduilia *Cd.* [2] styrlar *Cd.* [3] skynsend *Cd.* [4] lyt *Cd.* [5] afriki *Cd.* [6] enndrbetr *Cd.*

æigi dissimulera, ef eins manz uanstilli sturlar heilaga kristni med dul ok drambuisi, ok þess kostar at huerr hati annan. Harmr er oss þat, er Thomas erchibyskup hafnar huerss manz raadum ok dictar sua meinliga utuegu med sinu einrædi, at hann megi ser ok sinum herra konunginum, þar med lærdum ok leikfolki, sem mestar unaadir inn bera. Enn slik framferd i kristni guds heyrir aa eingan ueg sua mikilshattar personu, ok þui skilduz þeir rettliga vit hans forz ok raadleysi, sem adr uoru hans undirmenn af skylldunni.“ Byskupinn talar sua snialla latinu, sem huert ord veri skreytt, ok þui þickir monnum sem nockur ueraIlig gledi, huersu listuliga hann þyckiz sina tolu greida. Hedan geriz sua, at hlatr mikill brestr upp i herberginu, þuiat menn hofdu leingi bundiz. Her med leggr honum einn rikr madr byskupinum sua fallin ord: „Seint ok illa komtu til hafnar.“ I þessu ordi gerir gud byskupinn sua þauglan, sem hann hafi latid tunguna.

Enn er Rodgeirr erchibyskup af Jork ser þat, huersu þessir tueir hafa farit, hugleidir hann nu med ser, at honum skal æigi sua takaz, at nokkur ueiti honum hlatr fyrir sina uanstilli, helldr skal hann tempra sik med megni, huat sem honum byr i skapi. Hann hefr sua sitt maal til herra pafans: „Verk ok uili Kantuariensis erchibyskups fra upphafi æru eingum kunnari enn sialfum mer, ok þui kaann ek lysa, huerr hans lund er, at þat er hann hefir statt um sinn, mun hann æigi auduelliga um uenda, ok þui maa skilia, at þat hugar hardindi[1] hefir hann fætt med longum uuana fyrir þaa grein, at hann profadiz iafnan madr sua þragiarn. Þui ser ek æigi likara utueg honum til hirtingar, enn ydr skilning ok skipaan leggi honum heillt raad med hardri hendi, sua at hann megi kenna sialfan sik.“ Sem her er komit taulunni, huiliz hann litla hrid, enn leggr sidan til þessi ord: „Þat uænti ek, sagdi hann, at þeim, er undirstanda min ord ok uorn uanda Einglismanna, negiz uel, þott ek taali æigi leingra.“ Sem hann þagnar, talar Bartholomeus sua til herra pafans: „Heilagr fadir, sagdi hann, þetta maal þarf æigi draga monnum til mædu med ordafiollda, þuiat sua mikit efni geingr æigi til uegar, fyrr enn Thomas erchibyskup er nærr. Þui bidium ver ydart ualld, at þer skipit þa legatos af ydru sæti, at þessum malauoxtum ueiti logligt prof, ok ydr sua flyti, sem fallit er.“ Eigi taalar hann fleira. Vigornensis byskup þagdi aa stefnu þessi, ok maa þat truaz af godum uilia, þuiat Thomas ærchibyskup var uigslufadir hans, sem fyrr sagdi. Enn þessu næst stendr upp iarllinn Vilhialmr

[1] hardinni *Cd.*

af Arundinel, bidr orlofs at tala nockur ord, ok þui gefnu hefr hann sua sina rædu: „Heilagr fadir, sagdi hann, huat er byskupar þessir hafa talad um stund, er oss med ollu leynt, er æigi undirstondum latinu, þui hæfir oss eptir uoru uiti at gera ydr kunnigt, til huers ver ærum sendir aa ydarn fund af minum herra konunginum. Eigi er þat uart eyrendi at efla þretur ædr meinmeli, einkanliga sizt fyrir sua agætum herra, sem þer erut, huers bodi ok banni aull kristnin hneigir ok allt iardriki lydir, helldr ærum ver komnir at bera ydr bref ok eyrindi mins herra konungsins af Einglandi, birtandi þann goduilia, er hann uęnst at uænda til ydar ok enn uendir hann. Enn fyrir hueria matti hann sina giæzku ok goduilia ydr kunnan gera næma uollduguztu menn[1] af sinum londum? Hefdi hann þessum ædri[2] fundit, veri þeir giarna her komnir sakir yduarrar tignar. Væl er ok minniligt, huilikan ueg ok uirding minn herra konung(r)inn ueitti ydr ok heilagri Roma kirkiu i uigslu sinni, þaa er (hann) setti sik ok allt sitt godz undir ydart ualld ok uilia, ok þat ma med sonnu segiaz upp aa mina tru, at herra konunginum i Einglandi finz eingi ueralldar stiornari til fridargiæzslu traustari ok til ydar godfusari. Sua ær ok æigi sidr Thomas Cantuariensis erchibyskup uel uordinn i sinu[3] ualldi ok uitrleik, þuiat hann ær bædi skygn at greina sik ok adra, þott nockurum syniz hann nockut forr ok frammhuass. Ok ef þessi sturlan veri æigi til uor innkomin, mundu lærdir ok leikmenn med fagnadi lifa undir godum konungi ok hinum bazta[4] ærkibyskupæ. Þui ær su uar bæn einkanlig til ydar, heilagr fadir, at ydart ualld ok milldi beri þa forsio[5], at þetta strid mætti lida, enn fridr formeraz med fagnadi sannrar elsku.“ Jarllinn taladi sua heidarliga upp aa sina modrtungu, at margir lofudu miok.

Margt var talad aa stefnu þeiri, þuiat sendibodar Heinreks konungs hofdu margan vtbriot, at hans uili mætti fulgeraz. Su er ein þeira umleitan, at herra pafinn dæmi konunginn rettuisan i ollum skiptum þeira erchibyskups, ok æigi er fegra, enn þetta flytia med þeim nockurir cardinales, er meirr elska presentur Heinreks konungs enn frumtign heilagrar kirkiu. Enn i þessarri raun stendr uel herra pafinn, þuiat hann ottaz uel skapara sinn ok þickiz uist uita fyrir skilrikra manna fluttning, at allar gerdir Heinreks konungs, er at uikia kirkiunni, æru med eyngum hætti logleidandi. Saa er annarr bænastadr konungsmanna, at herra pafinn biodi Thomasi erchibyskupi upp aa hlydni, at hann fari heim i Eingland til kirkiu sinnar ok geri eingum manni unadir upp hedan. Alexander pafi duelr þat,

[1] m'm *Cd.* [2] ædrir *Cd.* [3] sinnu *Cd.* [4] konungi ok *tilf. Cd.* [5] fiorsio *Cd.*

þuiat honum þickir ug(g)ligt, ef sua geriz, at skipti þeira konungs ok erchibyskups fari nockut likt sem midil herra dyflizunnar ok bandingians, þa er annarr lemr, enn annarr liggr undir. Sem þetta huarki ueitiz, ær su þridia umleitan, at herra pafinn geri sina sendiboda til Einglandz at profa malin ok urskurda sidan allri appelleran fraskilldri. Ok þetta syniz herra pafanum vel sagt a nockurn hatt, ok þo ferr hann undan þessum ueg, þuiat hann treystir eyngum sinum undirmonnum til þeirar rettuisi, at þeir standi uhallir i þeim hædar mun, sem nu syndiz i millum konungs ok erchibyskups, ok þui lycktar sua stefnuna, at sendibodar þiggia med ollu æcki utan þat, at herra pafinn gefr þeim orlof ok eggiar, at þeir bidi þar Thome erchibyskup(s), þuiat i hans fraueru [segir hann[1] eingan veg a geranda malinu. Ganga sua sendibodar ut af stefnunni, at helldr uit hot, huerssu þat muni lyda, er konunginn i Einglandi skal eingis uirda, segiaz æigi þora upp a sinn hals at dueliaz leingr i kuria, enn þeim var bodit, ok skiliaz med litilli blezan vit sua buit. Rida þeir sua brutt af Sainz, at flestra[2] þeira ord uoru meirr hardlig enn heilaglig, meirr med reidi enn rettuisi. Ok þvi fari þeir nu, sem uegr uisar, enn ver snuum þessu næst til hins heilaga Thomam, þar sem (hann) var uppgefinn i klaustri sancti Bertini.

Thomas kom i curia.

42. Sendibodar herra Thomas erchibyskups voru nærr ok heyrdu, sem fyrr var sagt, huat er fram for i dagþingan fyrir herra pafanum, ok þui taka þeir blidt orlof med postoligri blæzan aptr uendandi sinum ueg. Hafa þeir at flytia sinum herra þau tidindi, sem helldr blidaz hann med, bædi af herra pafanum ok Fracka konungi, sua ok at hans motstodumenn feingu ecki eyrendi. Þui syniz heilogum guds manni at finna herra pafann fyrr enn sidarr. Weitir gud drottinn honum nu þegar sua mikla huggan, at uirduligir menn koma til hans biodandi honum sitt fylgi upp i Franz bædi honum til sæmdar ok traustz moti ouinum. Ma þar til nefna tignaztan mann, er heitir Rollu Treuerensis byskup ok annan[3] Gottskal abota. Sua ridr herra erchibyskup ut af klaustra heilags Bertini upp i Franz til þeirar borgar, er Suescon heitir, ok duelz þar um nottina. Ok þegar a næsta dag eptir med guds uilia kemr þar Hlauduir Fracka konungr, synandi sælum Thomasi sua mickla blidu, at an duol geingr hann til þess herbergis, er erchibyskup sitr i. Verdr þar mikill fagnafundr med tueim godum monuum. Harmar herra

[1] [segia þeir *Cd.* [2] fleistra *Cd.* [3] annat *Cd.*

konungrinn þær þynganir, ær ærchibyskupinn hefir þolt, ok þar med segir hann sua: „Alla þa naad ok naudzyn, sem þer uilit af voru riki þiggia, skal i ydru ualldi uera. Godz uart ok sannr goduili skal ydr styrkia sua leingi, sem var herra þolir, at þer þurfit v. rra uelgerda.“ Þenna frialsleika ok sua konungliga milldi þackar hinn heilagi Thomas med fogrum ordum. Duelz hann i Sueskon um nockura daga, enn tekr sidan blidt orlof. Gerir Hloduir konungr hann sua uel af gardi, at hann færr honum marga sueina af sinu hirdfolki bædi til uegaruisis, ok at hann hindri eingan lut þann i sinni umreid, er hann þarf ath hafa. Sua kemr herra erchibyskup i pafagard, ok þar kominn finnr hann skiott ok bratt, at cardinalæs venda sumir til hans litilli blidu, ok skilr hann glaugt, huadan þat leidir, enn æigi þui sidr færr hann blitt orlof sama dag inn fyrir herra pafann. Er þar likt ordfelli ok fyrr uar lesit af Fracka konungi, þuiat rekstr ok mædu ærchibyskups med utlegdar pinu harmar herra pafinn ok hans cardinales, þeir er siu hiortu syndu med gudi. Ok eptir litla stund talar sua herra pafinn til ærchibyskups: „Nu at sinni, brodir uorr, munu þer taka huild ok herbergi, enn koma fyrir oss i morgin ok bredr uora med frammsettum greinum, er snaraz millum kirkiunnar ok konungs i Einglandi.“ Þetta geriz sua, at herra Thomas tekr blezan til herbergis.

Er Thomas less sakir.

43. Sem heilagr Thomas sitr naadugt i sinu herbergi, birtir hann klerkum sinum þa skipan herra pafans, at a næsta morgin er kemr skal honum tiaaz med greinum aaskilnadar efni þeira Heinreks konungs. Yrkir hann aa þa, ef nockurr uill þenna framburd aa sik taka. Enn þat er fliott at flytia, at her um segiaz allir uanfærir, ok þui skilr herra Thomas, at þessi uandi uill at honum luta. Kemr nu svaa tima, at hann er innkalladr ok suo uirduliga tekinn af herra pafanum, at hann skipaz rett hitt næsta til sætis honum. Ok eptir hugsanartima litinn talar ærchibyskup saakir pafuans uirdingar at flytia standandi sitt eyrindi. Enn herra pafinn gerir honum signum, at hann siti. Sidan byriar hann sitt maal med þuiliku upphafi: „Þat er monnum kunnigt, sagdi hann, at ek uar fordum med Heinreki konungi, ok þa bar ek hugsan fyrir þui, at mik skylldi æigi stort greina mot hans uilia. Enn sidan gud drottinn þoldi, at ek uikiz þadan i brott til nockurrar forsio heilagrar kirkiu, þott ouerdugr, syndiz mer, sem ek leiddiz ur þui rumi at gera allt, sem konungrinn uilldi. Nu hefir ek litt skipat mik aunduerdan hans uilia, ok

þegar flydi fra mer aull hans uinatta. Enn þott hon hafi firdz mik um tima, þarf ek þar um eingis mannz fylgi, ef ek uil hana aptr kaupa, þuiat ef ek segi iaa ollu þui, er hann uill, þa er hann sattr uit mik. Nu þott felagar minir einskir menn ordfleyti þat, at ek hafi fyrir lausung eina lyptz or minu ættlandi, þa ær þat æigi fagr fluttningr. Ef sekum manni þyckir iafnan su meingerd mest at utlægiaz fra sinu fostrlandi, þa semdi mer hardla litt at firraz mina kirkiu, mina hiord ok skylldu, ok þola þenna uansa utlegdar ok fatæktar utan skynsemdar sauk, utan helldr at eins til lytis ok amælis. Ok huersu þat er i sannleik, kann uera med guds uilia, at her lysiz.“ Sidan brægdr hann upp rollu einni, er hann bar fordum af Clarenthun, ok aa standa uanar konungs i Einglandi. Ok talar sidan til herra pafans: „Heilagr fadir, sagdi hann, her er min utlegdar sok, ok ef þer orlofit, fari hon bædi samt her i dag undir ydra heyrn ok þann urskurd, sem þer vilit aa leggia, þuiat æigi kendi ek þat mins ualldz at samþyckia þer nyiungar, sem her standa skrifadar.“ Herra pafinn bydr, at þer heyriz. Sidan less erchibyskup.

Stendr þar sua i fyrstu, sem konungsmenn dicktudu, at þuilikir aeru konungs uanar i Einglandi:

Ef lærda menn skilr aa ædr leikmenn, lærdan ok leikmann, um einhueria rentu edr inntekt heilagrar kirkiu, þa skal þeira aaskilnadr profaz aa konungs gardi ok urskurdaz.

Saa annar: Huat sem tueim klerkum ædr fleirum uerdr til aaskilnadar uid leikmenn, komi þeir aa konungs gard ædr stefndir fyrir syslumenn, ok eptir þeira rannsak aa mali klerkanna, sendiz þeir um dom byskups. Ok þui sua, at konungs ualld ok leikmenn megi þui framarr skilia, med huilikri skynsemd kirkian semr sina doma. Enn ef klerkr fellz fyrir uottum ædr uidr geingr, þa skal hann sidan einga uernd af kirkiunni hafa.

Sa þridi: Eingi erchibyskup ædr liodbyskup ne nockurr af meirum formonnum kirkiunnar skal fara brott af Einglandi, nema med konungs orlofi, ok þo sua at þeir sueri þann eid at gera konunginum eingan uantrunad i sinni bruttueru.

Saa fiordi: Þott leikmadr hafi bannsettr uerit af byskupi, skal hann eyngan[1] eid sueria, adr hann leysiz, helldr at eins fram iatta sik aa dom kirkiunnar.

Saa fimti: At saa skal eingi bannsetiaz af byskupum, sem hefir konungs uaalld ædr herradom i landinu, fyrr enn konungr er fundinn ædr hans umbodsmadr, taki þa landz laugmadr til sin ok orskurdi

[1] eymgan *Cd.*

þat, er konungdæminu heyrir. Enn þat er iustisar leyfa kirkiunni, fari til byskups.

Sietti: Su skal appelleran i Einglandi, er erchidiakn gerir til byskups, ædr liodbyskup til erchibyskups. Enn ef erchibyskup fyrirnemz at gera rett af, skal konungs ualld þrysta honum at dæma; þuiat til herra pafans skal æigi appellera brott af rikinu.

Siondi: Ef erchistoll, byskupssæti, abotadæmi ædr priors æru hofdingialaus fyrir fraafæll sinna formanna, luta þegar allar þessær eignir ok innrentur vndir konungs gard til ærligrar aftektar. Enn þann tima sem konunginum likar, at madr kiosiz i stad hins framfarna, kallar hann saamt i sina kapellu þa lærda menn, sem hann uill at med þeira samþyckt ok sinu raaduneyti kiosiz formadrinn. Ok i þeim saama stad skal kiorinn eid uinna at uera konunginum trurr til lifs ok lima ok veralligra sæmda.

Saa er hinn attandi: Ef sekr madr ryfr logsamda stefnu byskups ædr erchidiakns, maa hann forbodaz enn æigi bannsetiaz, ef hann er af þeiri borg, kastala ædr bæ, sem konunginum til heyrir, þuiat ualldzmadr af konungs halfu yfir þeim stad, ær stefndr sitr i, skal gera[1] rett af honum. Enn ef hann uanrækir, sæ stefndr a konungs miskunn, ok þa maa byskup birta þat er hans ær i maalinu.

Saa er hinn niundæ Heinreks konungs uani: Ef lærdan ok leikmann skilr a um einhueria eign, huart hon heyrir kirkiu til ædr konungs ualldi, nefniz i dom þar yfir tolf menn af leikualldi, huarr rettara mælir, ok huart er þeir dæma eptir atuikum undir konungs ualld ædr kirkiunnar domara.

Er Thomas yfirvann kardinales.

44. Sem her er komit framburdi herra erchibyskups, birta kardinales, huerir þeir uoru, ok huersu fiarri þeir foru rettlætis ueg i maalum þessum fyrir oleyfda uingan Heinreks konungs, ok ma þo serliga nefna til þess efnis einn kærazta konungsins uin i curia, er heitir herra Uilhialmr kardinalis, byskup af þeiri borg, ær kallaz Papia. Hann setr sik berliga fram i fylgi med konunginum med sua morgum utuegum, at þat aflar guds manni mikla mædu a þeim degi, þuiat kardinalis sparir huarki klerkdom ne klokskap at hafa uti badar hendr, adra[2] til lofs ok eptirmælis vid konung i Einglandi, enn adra til lytis Thomasi erchibyskupi. Suo til eptirmælis vid konunginn, at allar þær þynganir, sem nu voru lesnar upp a skada kirkiunnar, skreytir hann ok fegrar med falligum lit af rettindum

[1] gert *Cd.* [2] adrar *Cd.*

laganna, at þui framarr megi þat lofaz ædr med nockurum hætti uel þolaz. Enn gerdir guds manz i framferdir ok flotta leggr hann sua lægt, at hann setr honum spurningar grein, hui hann lysti einn primas at leida sua mikinn oroa inn i guds kristni fyrir sua litid efni. Enn æstundan þessa kardinalis greinir su bok, er heitir Speculum Hystoriale, at hann hugdi byskupinn minna briostz ok ueykra, enn sidan reyndiz, ok at hans frammburdr fyrir herra pafanum myndi annarligrar uitzku ok ordfellis senn æigi hans undirstodu, ok þegar nyteknar greiuir ridi at honum med uuoru, myndi hans fauitzka fordiarfaz ok fælla til hinnar mestu hadungar fyrir sua dyrum herra. Enn þetta for allt a adra leid, enn hann hugdi, þuiat sa feck suiuirdu, er til hennar hafdi sæd, þuiat flærdin kann þat opt uinna, at hon særir opt sinn upphafara. For ok sua i þessum stad, þuiat þenna dag uard ollum liost framarr enn fyrr, at uirduligr herra Thomas erchibyskup var nogligarr græddr eiginni uitru fyrir gudliga milldi, enn nyliga særdr af ser lægra manni, ok þott æigi se langt um gert, ma merkiligt synaz uitrum manni, huersu hann confunderadi þenna cardinalem. Enn þat er sua fallit, at (i) fyrstu hlyddi hann athugliga ollu hans eyrindi, enn sem þat uar vti, byriar hann i sinu annsuari þa grein fyrsta, sem honum gaf fyrsta. Enn huersu hann leysti i sundr i lidu allt þat flærdsemdar net, er cardinalis hafdi egnt a frelsi kirkiunnar, bar mikla dasemd i hiortum heyrandi manna. Þuiat fyrr nefnt Speculum segir, at af ser greindum decretis heilagra fedra leiddi hann skilrik uætti, huersu sa uani ok þessi annarr þueradiz mot kirkiunni, ok hueria meinsemd hann flutti guds folki, ef hann efldiz i kristninni, ok þui er klednadr kardinalis i brott, ok nu ollum biart, at hans umlidin ord uoru framar lygd enn log, framarr fottrod enn fridr lærdomsins. Ok þui fell, sem gud uilldi, at her af feck hinn heilagi Thomas hina mestu uirding bædi af herra pafanum ok ollum þeim, sem ofundar myrkrin hofdu æigi blindat. Enn þeir sem i diupit uoru dregnir, mattu æigi hit sanna sia. Enn sa uerdr liost i fylgiondum greinum, huersu pafans skynsemdar auga uar glaugt uordit i reitta syn eptir heilagri skyring ok logsamdri herra Thomas erchibyskups, þa er hann orskurdar ok afdæmir þat. (er) fordæmiligt er, enn leggr þat undir uægd, sem honum uirdiz kirkiunnar rettr þola mega, sem i þui lysiz sem eptir ferr.

Afdæmdir vanar Heinreks konungs.

45. Þeir nia uanar, er fyrr lasuz in consistorio domini pape af hoflausri yfirgirnd Heinreks konungs, uoru mestir ok meinlegztir

heilagri kirkiu. Enn þeir sio, sem æigi æru greindir, synduz med nockurum hætti þolligir. Enn af þeim .ix. sem hærra ganga, harmar sua herra pafinn, at hann mæ æigi tarum hallda, at nockurn kristinn konung skylldi lysta at draga sua margfalliga undir sik heilagrar kirkiu reitt mot guds.bodordum ok heilagra fedra setningum, ok þui sett hann æ endaligan orskurd, at þessir niu uanar æru bolnadar sidleysur ok afdæmdar allri guds kristni. Sem þenna sentenciam hefir pafinn dicktad, snyz hann til Thomam erchibyskups ok talar sua: „Þessir uanar bera uitni, huerssu þer fellut hatt, brodir, þa er þer samþycktut ædr ferud i nidrbrot uigslu yduarrar at hallda þa mot almenniligu frelsi kirkiunnar. Ok ef þer hefdit seinna upp risit ok æigi lausn af oss þegit, stædi ydart mal med miklum voda, þuiat haski uigslunnar, er þer uunnut, bæri ydr brutt or þeiri sæmd ok ualldi, er þer tokut. Enn nu se gudi lof. at þat er (þer) misgerdut, leiddi hans miskunn ydr fyrir ægu, ok (þer) enndrbættud sua uel ydarn stett, at fyrir logliga stadfesti hafi þer nu þegar tekit motkaust ok meingerdir, fatækt ok utlegd, ok þui er ydr bædi ueitandi sauhn elska ok allr sa styrkr, sem hin romuerska modir kann ydr ueita ok ma ydr leggia. Ok med uorri blezan farit i guds signan til ydarra herbergia.“ Lykr sua þeiri dagþingan, at huerr tekr sina nad.

Er Thomas resigneradi.

46. A næsta morgin eptir, sem vanar Heinreks konungs voru dæmdir, ok herra pafinn med cardinalibus sitr i sinu herbergi, kemr Thomas erchibyskup at utan ok bidr orlofs. Sem þat er þegit, geingr hann inn ok knefellr fyrir herra pafanum med þuilikum ordum: „Þat krefr gud af kristnum manni, at hann segi sannleik bædi af hiarta ok munni, ok þessi skyllda stendr i huerium stad enn einkanliga fyrir ydarri asianu, heilagr fadir. Þui iatta ek, at uesall glæpr færir þau þyngsl at heilagri guds kristni, sem hon þolir i Einglandi, þuiat æigi geck ek inn um rettar dyrr i saudahus heilagrar guds kristni vars lausnara Jesu Kristz, þuiat til þessa ualldz ok uirdingar kalladi mik æigi laugligr kosningr, helldr var ek med konungligri ogn ok uilia settr i þetta sæti. Þar med for þat, at ek iatti meirr þeim vanda moti minum uilia fyrir konungsins skylld enn skapara mins. Þui er æigi undarligt, at mer gangi margt gagnstadligt. Enn þott min inganga til guds embættis sæ mer hardla ottalig, þordi ek æigi þui helldr at gefa erchistolinn i ualld Heinreks konungs, þott ek ueri þess fystr af brædrum minum. Enn nu med guds uilia er ek kominn i þann stad, at þessum uanda ma ek rett-

liga af mer uik(ia). Þui gef ek minn ærchistol upp i ydart ualld, heilagr fadir, at æigi verda ek syndugr ok uanfærr þeiri hiord til gratligrar hrapanar[1], sem ek ætti at stiorna til eilifs fagnadar.“ Sem hann hefir sua sagt, dregr hann af ser uigslugullit ok fær herra pafanum, bidiandi hann kiosa Kantuariensi kirkiu annan formann sterkara i gudligu stridi: „Þuiat ek næm alldri at kiosa ne bera byskupsins tign ok nafn med skylldugu embetti.“ Eptir sua talad geingr hann ut af herberginu. Enn herra pafinn sitr eptir med tarum, ok flestir er inni satu, þuiat sua hryggilig ræda af þuilikum manni framborin ok framflutt matti godum monnum hugkuemilig vera, þeir ok, sem voru heilogum Thomasi heimolligir, æru fallnir i mikit hugarangr, ef hann fær eingua uppreist, enn þeir staddir i (u)kunnu landi, ok þui æru þeir þurfandi gudligrar hugganar, ok hana fa þeir skiott, sem nu mun ek segia[2].

Herra Alexander pafi tekr nu til med cardinalibus af þessu efni ok æskilnadi millum konungs ok erchibyskups. Ok þegar æn duol bresta upp ymsar tillogr, þuiat nockurir segia, at þat muni konunginum uænaz til hugbotar, ef skipt er formanni[3] i Kancia, med þui at Thomas hefir uilianliga resignerat. Þat segia þeir ok honum sialfum fridvænna, at honum[4] se skiput onnur kirkia. Enn þeir er þetta til logdu, uissu med ser, huart þeim var nælegri presentur konungs i Einglandi ædr sætt fridkaup heilagrar kristni. Hær i mot falla adrir cardinales, er sua segia: „Mun þat rett fyrir gudi, at Thomas erchibyskup af suiptiz sinni sæmd ok ualldi fyrir uilia Heinreks konungs, þar sem hann hefir æigi at eins fyrirlatid fostrland ok frelsi, helldr ok þolat haska lifs ok lima fyrir umsatir sinna uuina[5]? Edr huat munu þa heimligir hofdingiar segia bratt byskupunum, ef sua skal ganga, utan, þegar nockut riss uid, bioda þeim annathuart gefa upp sæmdina ædr knefalla? Ædr huerr formanna heilagrar kirkiu mun til uerda at ueita henni fullting[6] ædr forstodu, ef fyrir þa[7] somu uernd, sem þeir ueita henni, skulu þeir bædi pinaz af kirkiunni (ok) af konungs ualldi. Vgrædiligan skada ok nidrfall færr þa almennilig kristni, ef sua skal fara. Þui mun ollum godum monnum synaz eingi annar uegr logligr ædr lofsamligr i þessu mæli, enn Thomas sie aptr leiddr i alla sæmd ok uirding.“ Suo gangaz æ kardinales med greinum, þuiat uinir Heinreks konungs bidia berliga herra pafann, at hann uiki eptir konungsins uilia. Ok æigi þui sidr uerdr su lyckt æ, sem gud uilldi, at herra pafinn lætr Thomam

[1] hrafanar *Cd.* [2] segiaz *Cd.* [3] form'n *Cd.* [4] h' *Cd.* [5] uuiuna *Cd.* [6] fylltting *Cd.* [7] þria *Cd.*

inn kalla ok segir honum sua: „Nu fyrsta birtiz oss af sialfs þins dygdaruerkum, huersu elskuligt uanndlæti þu hefir haft, ok enn hefir þu, fyrir kirkiunnar logum ok kirkiunni ok kler(k)dominum. Heyrdum ver ok, huerssu skæra iatning þu gerdir af þinum kosning. Her med gaf þu uiliandi þitt ualld i vora hond. Þui hofum uer stadfest i nafni guds ok heilagra postola Petri ok Pauli, at ærchistoll i Kancia med uskerd(r)i sæmd, ualldi ok uirding skipum ver aptr i ydra hond." Ok med þessum ordum færr herra pafinn signodum Thomasi aptr uigslugullit i tignarmark erchibyskupligs soma, enn taladi sua til hans: „Med þui at uit ærum brædr i utlegdar græin, sua skulum uer fylgiaz i lofi guds, medan ver lifum badir. Enn sakir þess at þer hafit leingi skemtiliga leidt ydra lifdaga, syniz oss heyriligt, at i ydarri þraut ok þolinmædi, ær þer berit fyrir[1] guds nafni, geriz þer fatækra manna fadir ok felagi, þui nefnum ver ydr stad i Pontis, at þer lifit þar einkanliga med þeim gramunkum, er þar þiona. Leggit af hinn meira kostnad, ènn latid fylgia ydr fa heimolliga klerka ok sueina, ok bidit sua þann dag, er gud sendir oss til fridar ok næda."

Suo lycktaz eyrindi heilags Thome sa pafagardi, at hann tekr postoliga blezan ok ridr til Pontis, æigi med meira fiolmenni enn pafinn hafdi til uikit. Enn adrir hans menn skipaz i þa stadi, sem hann sialfr gerir. En þot adrir dreifiz, maa þar nefna til meistara Herbert af Bosea, at hann skilz æigi uid Thomam erchibyskup, medan hann maa honum fylgia, þuiat midil þeira var einkanlig elska, sem fyrr uar lesit. Var þat ok uidrkuæmiligt, at hann fylgdi erchibyskupi iduliga, med þui at hann skylldi sidarr marga lutæ skrifa af hans þrautum ok dyrdligu lifi, þui sannligar sem honum uar kunnara, huersu giorz hafdi.

Er vor herra ritradiz hinum heilaga Thomasi.

47. Signadr Thomas erchibyskup, sem hann er kominn i Pontis, hugleidir med ser, huern bunat honum samir bezt at bera millum þuilikra hreinlifismanna, ok uirdiz honum heyriligt, at hann sammyndizt þeim i klædnadi, sem hann likizt i lifnadi. Var ok su goduild i hans briosti, at honum syndiz æ fegra at herda sitt lif fyrir gudliga tign i ollu þui, er hann matti. Hedan leidir þat, at hann sendir meistara Herbert med brefi sinu a fund Alexandri pafa, bidiandi at hann sendi honum þuilikan bunat, sem brædr bera i Pontis. Sem Herbert kemr i pafuagard ok tiaar erchibyskups bref, tekr herra pafinn þat e(l)skuliga, ok lætr þegar gera med storu lerepti

[1] fyrit Cd.

einn gramunka bunat, þenna uigir hann sialfr ok talar sidan til meistara Herberz: „Seg sua Thomasi Kantuariensis erchibyskupi, at at hann uirdi þat med þessum fatæka bunadi, er honum sendiz, at þuilikan berum ver sialfir.“ Sem meistari Herbert kemr aptr i Pontis med klædnadinn, tekr heilagr Thomas hann med fagnadi, sua at fam dogum sidar leggr abotinn þann sama bunat yfir erchibyskup fraskilliga i einu herbergi, þeim einum nerueroudum, sem erchibyskupi. uoru heimolligir. Ok sem hann fer i kuflinn, ok hettan tiar sik aptr a herdarnar, talar meistari Herbert brosandi: „Ef þetta klædi er fagrliga formerat, kann ek æigi sia, ok þat uirdiz audsynt, at hettunni hefir herra pafinn æigi hagliga a komit[1], þuiat hon er miklu minni enn hæfir.“ Hinn sæli Thomas suarar honum brosandi: „Forsialiga er þat sua gert, at hettan minnki helldr enn ægsli minn nogst, at æigi megir þu sua nottera mik sem fyrir fam daugum, er þu kalladir mik skutbreidan, þuiat ef hettan veri breid ok stor, mundir þu kalla mik alutan.“ Ma af þuiliku marka, huersu signadr Thomas bar blezad briost ok gladt hiarta til sinna heimonligra manna. Sem hann hefir tekit gramunkaklædi, kemr hann i capitulum fyrir allan conuentum, bidiandi sua miukliga, sem tarin audsyna, at þeir minniz hans i bænum sinum. Tekr nu heilagr Thomas sem nyan lifnat, bækr at lesa ok bidiaz fyrir med naduligum kyrleik ok heitri astundan til himneskra luta. Her med hefir hann þa bindindi at hafa einga fædu utan eptir gramunka reglu, enn þat er þurt ok þetlaust. En þat hardlifi berr æigi hans nattura, þuiat hann hafdi alla[2] gotu sælliga fedz med uænum kosti, ok þui fellr hann i sua hardan krankdom, at hann legz i re(c)kiu. Ok er hans heimonligir menn uerda uisir af sialfum honum, huat uelldr siukdominum, bidia þeir hann ok radleggia fyrir guds nafn, at hann næri[3] sina natturu med þeiri fædu, ær hans lifi gagnar. Ok þetta rad tekr hann med godum uilia þott naudigr, ok endrbætiz i fullu heilsu eptir fa daga. Enn huersu hans mannkostir uoro hæfir ok almatkum gudi þægiligir, birtiz þessu næst fyrir þa himneska uitran, er hann þiggr i Pontis.

Sem hinn sæli Thomas hefir messu sungit a einn dag ok legz nidr fyrir alltari til bænar med gratligum anduorpum, þuiat hann hugdiz uera einn samt i kirkiunni, kemr yfir hann rodd sua hliodandi: „Thoma, Thoma, kirkia min mun dyrkaz i blodi þ'nu.“ Erchibyskupinn suarar: „Huerr ertu, drottinn?“ Roddin talar: „Ek er Jesus Kristr, brodir þinn.“ Sæll Thomas segir: „Verdi sua uel,

[1] komint *Cd.* [2] sella *Cd.* [3] ræri *Cd.*

drottinn minn, at kirkia þin dyrkiz i blodi minu." Guds son mællir þa enn: „Sannliga man kirkia min dyrkaz i blodi þinu. Enn þa er hon dyrkaz af þer, skalltu tignaz af mer." Af þessi uitran fylldiz hinn sæli Thomas med sua haleitum fagnadi, sem eingi maa ordum skyra, ok sua mikill hiti gudligrar astar geck þegar at hans hugskoti, at hann girntiz þetta fyrirheit umfram alla luti at gefa sitt lif fyrir guds nafni. Þessu samtida, sem sæll Thomas þiggr birtingina, uar abotinn stadarins innan kirkiu sua læyniliga, at erchibyskup uissi (æigi). Aboti sia profaz sua ualdr madr, at hann heyrdi alla þa ordrædu, sem fyrr uar skrifat, millum grædara uors ok erchibyskups, þui geingr hann fram af leyni ok uikr at erchibyskupi sua mælandi: „Þetta maa ydr, herra, ounmrædiligr fagnadr uera, at þer hafit talad uit sialfan gud." Signadr Thomas suarar: „Huersu kom þat i þina skilning ok kynning?" Abotinn segir: „Suo sanna uissu hefir ek þar af, at ek heyrdi aull yckur ord." Erchibyskup talar: „Ef sua er, sem þu talar ok sannar, þa bidium uer ydr ok biodum, at þenna lut segir þu eingum manni, medan uer lifum i likam." Ok þat truiz abotinn uel fyllt hafa.

Enn nu næst[1] lystir at setiaa fram .ii. luti miok ulika: annarr er biartr, fagr ok faakunnligr, annarr suartr, liotr ok ulikr. Biartr hlutr er þat blezada lif, er Thomas leidir fram i Pontis, er nu giæddiz litlu med gudligri uitran, enn ufagr lutr þessum ulikr er þat hryggiliga lif, er Heinrekr konungr leidir fram i Einglandi, sem nu mun segiaz.

Af hardleik Heinreks konungs.

48. Nv er þar at taka til saugu, sem fyrr uar fra uikit, at byskupar ok adrir sendibodar Heinreks konungs koma heim i land ok flytia honum, huersu þeira eyrindi ok utferd i curiam hefir a alla uega framkuæmdarlaus uordit. Segia sua konunginum, at þeir þickiaz huarki hafa fundit aluoru med herra pafanum ne Fracka konungi. Werdr Heinrekr konungr uid þessa saugu forliga reidr, sua at hefnd(a)rhugr æsir hann framm i brædi moti kirkiunni med þeim hætti, at hann gerir sina menn med brefum um allt erchibyskupsdæmi Thome, i huerium hann bydr sinum (monnum), at þeir taki allt þat godz undir sik med hardri hendi ok kasti a konungs eign, er þeir prestar attu, er andaz i allri syslunni, sua kirkiur sem aull onnur þeira þing. Hann skipar ok med ualldi lærdum monnum i kirkiurnar edr gerir af annat, huat er honum likar, enn þo gerir hann

[1] næstir *Cd.*

lit[1], at byskup skyli uisitera sysluna. Velr hann þar til Rodgeirr erchibyskup af Jork. Byriadi hann upp i fyrstu[2] þa uisiterzn sem einn liodbyskup, enn er stundir lidu, efldiz sua metnadr med honum, at hann let bera kross fyrir ser um sysluna, sem hann ueri Kantuariensis erchibyskup. Mun þeirar uhæfu enn sidar getid uerda. Enn yfirualld ærchistols i Kancia ok allz þess godz, er þangat liggr undir, skipar Heinrekr konungr þeim manni, er hann uissi mestan uuin Thome erchibyskups, er heitir Ranulfh af Broch. Kynferdi þess mannz uoru kalladir Brochi, þat uar eitt hit hardasta folk i Einglandi, ok hofdu iafnan uaniz at uera aufundsamir ok onduerdir sælum Thome. Herra Ranulf skipar rædi stadarins ut af ser einum klerk ok frænda sinum, ær heitir Robert. Liggr sua erchistol(l)inn undir hernadar hendi allan tima, medan heilagr Thomas er i utlegd. Mæ af þui marka, huersu eignir kirkiunnar mundu fara bædi fastar ok lausar, at allt hennar frelsi uar komit sem i varga munn. Enn er þessi framferd Heinreks konungs frettiz sudr um sio, harmar þat margr madr, huersu ufskapliga ferr moti allri skipan laganna, at Kantuariensis erchibyskup skal i utlegd vera, enn hans tignarsæti skal leggiaz undir þess[3] leikualld, er bædi uar ranglatr ok fullr med hatri. Einkanliga þyckir herra pafanum miok i moti, þuiat hann elskar Heinrek konung af þeiri uinattu, sem fyrr hafdi (hann) honum ted med ørlatri goduilld, þott nu kolni til nockut, ok þui skrifar (hann) til hans sua fallit bref.

Bref herra pafans.

Alexander þionn þiona guds sendir kuediu ok postoliga blezan hinum kærazta syni sinum Heinreki, Einglandz konungi, Andigauie hertuga ok iarlli Nordmannie ok Equitannie. Fadir er skylldugr at gefa heil ræd syni sinum med aullu þui, sem hann ueit honum hialpsamligt. Nu med þui at uer tokum at giof gudligrar handar postoliga tign ok þo miok umaklıgr, þa megum ver æigi baki snua uid uorum sonum, ær til uor kalla i sinar naudzyniar fyrir þat faderni, sem ver ærum þeim skylldbundnir til fulltings ok fridanar. Þar er[4] folnar fegrd heilagrar kristni ædr fleckaz hennar birti, megum ver æigi fyrir sal uora med ollu yfir þegia. Nu uikr þar til einkanliga uoru mæli, sem er uppreist ok sæmd ydarra landa Thomas erchibyskup af Cancia, ær þer hafit utlægt fra riki ok uinattu, þæ mætti þat meirr enn fullgert uera, ok þott hann hafi i nockuru nidrat ydra tign, mætti saudd uerda ydr reidi, þuiat nog er skriptad.

[1] litt *Cd.* [2] fyrsta *Cd.* [3] þat *Cd.* [4] ok *tilf. Cd.*

Enn ef hann finnz rettliga uirdr med ollu meinlauss, hugleidit þat med ydr, huerssu saa konungr styrir rettliga sitt riki, er fyrir utan sauk landflæmir sua lofligan formaann fra kirkiu sinni, enn skipar hennar rikdom ok rettarbætr i uailld ok yfirgang uraduandra leikmanna, her med setr hann sik sem erfingia lærdra manna ok audgar sinn gard med annars godz. Dæmit þann rettliga, er sua gerir, at hann betri sik, þuiat saa konungr er rangliga styrir siaalfan sik, er maurgum manni unytsamligr. Nu bidium ver ydra tign, at uor n) virduligan brodr ok uin Thomam erchibyskup, er sakir sinnar uizku maa kallaz skugsio ydars rikis, taki þer aptr i land ok ydra uinattu med sinum fullum heidr i alla stadi, at þar af uerdi hann ydarr godr uin ok felagi, ok af godum betri ok af betra beztr, þuiat sua kann uerda eptir fæd ok fiaaruist, at sidan uerdr heitari astud manna i millum. Nu gefi saa ydr god raad, er helldr i sinni hendi lif ok hiortu konunganna ok einn er efling allra godra luta. Valete.

Er Thomas erchibyskup ok Heinrekr konungr senda til pafans.

49. Samtida þessu herra pafans brefi, sem nu var lesit, skrifa fleiri godir menn af Franz til konungs i Einglandi med fridsamri u(m)leitan, segia þat uænaz til farsælldar, ef konungrinn uilldi sækia pafans fund, segia þa likaz, at allir tregar myndi ur leggiaz maalum byskups, ef þuilikir geingi millum fyrir uailld ok goduilia. Ok sua kemr þeim fortolum, at konungrinn hlydir aa nockut litt ok gerir sina sendiboda med brefum til herra pafans. Þar er sua skrifat millum annara luta, at eptir bæn ok tillogu godra manna uill konungrinn finna herra pafann til uidtaals med þui skilordi, at Thomas erchibyskup sie huergi nerri. Ok sem þessi konungsins bref fara sudr um sio, flygr bratt fyrir Thomam i Pontis, huer kostabod konungrinn hefir gert Alexandro pafa, ok þui bregdr (hann) uid med ollum skunda ok skrifar til herra pafans bædi miukliga ok þo einardliga, bidr hann hallda eynga stefnu uid konung af Einglandi ser fraueranda, segir konunginn sua myrkan maann ok klokan i maalsemdum, at uuonum manni uid hans lund se æigi med ollu auduellt at sia uid han(s) utuegum. Þetta bref heilags Thome kemr fyrr i curiam enn sendimenn Heinreks konungs, ok þui er pafinn forhugsadr, huersu hann uill suara kostabodum konungsins. Enn þann tima sem sendibodarner koma i pafagard, faa þeir fremri uissu, enn flutz hafdi til Einglandz, huerssu herra pafinn hafdi fyrirdæmt uæna Heinreks konungs fylgt maalum erchibyskups. Her med faa þeir minni blidu herra pafans, enn þa uardi, ok af þessu ollu saman

uerdr sua fyrir flutning kardinalium uina Heinreks konungs, at þeir hafa fullt at bera sinum herra, suo ok þat herra pafans bref, sem þeir taka ut ok bera heim til Einglandz, þyngir helldr enn lettir alla þa frett, er þeir hofdu at[1] flytia konunginum. Þat bref uppbrotid talar sua eptir kuediusending: „Þei skrifudut[2] sua til uar, at þær mundut fyrir godra manna tillogur unna oss uidrmælis, ef brodir uarr Thomas erchibyskup ueri huergi nærri. Enn þessi uegr syniz oss huarki laugligr ne godmannligr, ok of miok af leidiz þa hit romuerska ualid sinni skylldu, ef uer skulum syna z med nockurum hætti þeim samlagaz, er byskupinn fordaz, ædr huerr skal þa suara fyrir kirkiuna i Cancia, ef herra Thomam skal utlægia fra þeiri dagþingan, er hennar rettr ok nyt emdir skulu tracteraz. Gud firri oss þui, at afkyniaz sua[3] uorri romuerskri kristni at ueita ydr þat ædr nockurum uerulldar hofdingia, at setia þeim fiarruist ok forlitning, sem fyrir rett guds ok stadfesti laganna er adr utlægdr ok fyrirlitinn af odrum.“ Sua skrifar herra pafinn. Enn þessu brefi ok ollu saamt, er nu hæfir Heinrekr konungr spurt af pafagardi, fylliz hann med sua daudligri reidi, at hann legz til umhugsanar med uandra manna raadi, huat hann megi þess gera, at herra pauanum mætti harmr ok motgerd i þyckia.

Er Heinrekr konungr snyzt i mot pafanum.

50. Sem Heinrekr konungr hefir stadfest i sinu hiarta, at hann skal nidaz a þeiri tru, er hann tok i fontinum, ok efla þat strid moti herra pafanum, sem honum sialfum horfdi til sarrar pinu, þat er sua liosara, at hann skrifar brof til Fridreks Alimannie keisara, er stendr med uillupafa moti rettbornum ok sannkristnum Alexandro. Þau bref æru sua daudliga samsett, at Heinrekr konungr afeignar ser alla hlydni vid Romakirkiu ok Alexandrum pafa, enn bydr sik fram i suardaga til fylgis med Fridreki keisara ok þeim, er hann uill hæfia ok hallda moti Alexandro pafua. Þessi bref skipar hann tueim til medferdar ok framburdar, er heita Jon decan af Exenford ok Rikardr af Yualcestr. Þessum fær konungr sua mikit umbod, at þeir skulu sueria upp i hans saal sua frekan eid, sem Fridrekr keisari uill stafa þeim til sambandz uid sik ok sina fylg(i)ara. Ok huat þarf þat leingia, enn þessir fara ok framkoma, fylla med suardogum ok fastmælum þat uillunnar bod med ollum greinum, sem adr uar tiaad. Ok sem þeir koma aptr i Eingland, samsuarnir uillumonnum upp a konunginn, nægiz honum þetta ægi,

[1] af *Cd.* [2] skripudut *Cd.* [3] bædi *tilf. Cd.*

helldr lætr hann almugann i ollu Einglandi uinna þenna eid at af segiaz hlydni Alexandri pafa med sua miklu megni, at huerr madr .xij. uetrum ellri uann þessi særi. Þat fylgir, at hann stefnir þing i landinu, fyrirbiodandi um allt rikit, at Roma skattr lukiz i þenna punkt, ok at eingi se sua diarfr, at hann appelleri til herra pafans, ædr uirdi nockurs, huart hann talar blidt ædr stridt. Verdr ok nockur at þui kunnr, at hann ueiti uinattu ædr fylgi herra pafanum ok Thomasi erchibyskupi, skal hans godz allt upptækt ok falla i konungs gard. Ok til þess at fyrr nefndar skipanir halldiz almenniliga, skylldar hann til Rikard af Luci ok Rikard erchidiakn af Peituborg med ollum hofdingium i landinu at uirda þer sem logteknar ok flytia innan um rikit. Enn er þessar skipanir suo hardar ok ukristiligar med særum þeim, sem fyrir runnu, spyriaz i Franz, harma godir menn allir, huersu Heinrekr konungr geingr afskeidis. Enn þo liggr þat þyngst herra pafanum, þuiat hann uilldi honum bezt, ok þui færr hann æigi bundiz at skrifa enn til hans, huat sem þat uinnr. Med þeim brefum gerir hann .ij. uirduliga menn Geirard subdiakn ok meistara Viuianum[1]. Þeir koma fram fyrir Heinrek konung, tiaandi honum halfnaudgum herra pafans bref, huert uppbrotid ok yfirlesit heldr þuilikan skilning, sem þessu næst mun greint uerda.

Bref pafans til Heinreks konungs.

51. Alexander byskup þionn þiona guds sendir Heinreki Einglandz konungi skyllduga kuediu. Sua mikia frægd sem ver heyrdum af ydr flutta margan dag, hormum vær ok hardla miok undrum þaa eymdar tima, er yfir ydr lida, hui sua mikil uitra, prydd med natturuligri skyn ok tignarhæd, maa sua rasandi fara, þaar sem þer uitid, at huerr madr er þui meirr skylldbundinn gudi, sem hann þiggr meira laan i þessum heimi. Miskunnsamr gud hof ydra uirding sua hatt medal manna, at hann setti ydr mattugan konung ok audgadan allri þessa heims dyrd umfram flesta. Huat æru þer honum skylldugir fyrir þetta allt, utan standa med honum ok efla hans uilia i ollum lutum. Huerr mundi nu trua þui, sem flyzt af ydr, at þer hafit þeim samsuariz, er fyrr synduz ydr ranglatir ok guds logum gagnstadligir, enn fyrirlitid þann, sem þa syndiz ydr laugligr. Heyrt hafi þer sannleikinn sua segianda postolunum: Saa sæmir mik, ær ydr uirdir, ok saa hafnar mik, ær ydr fyrirlitr. Nu þott ydr hugareiting þickiz oss mein gera med þuilikri forlitning, er hitt miklu sarara, at þer hafnit þann, er ydr skapadi ok skipadi suo uoldugan mann. Ok nu sakir þess at þer snariz sua hart moti heilagri Roma

[1] Vuanum *Cd.*

kirkiu bædi med eidum ok aflogligum setningum, þa tekr hon aptr i sinn fadm þat legataualld, er fyrr ueitti hun ydr til forsio yfir Einglandi, þuiat bætr samir nu, at þat uikiz, sem fyrr uar, til kirkiunnar i Kancia ok elskuligs brodur uors Thomam erchibyskups, at bædi af uorri rauksemd ok sinni megi hann hirta ædr med ollu pina kirkiunnar uuini, ok upp segium uer leingr at byrgia hans munn, helldr bodi hann hedan ifra guds rættleti eptir skyll(d)u sins embættis. Nu þott þær hefdit gefit oss efni at tala nockut stridara til yduar, ef oss likadi, þa uikium ver helldr adra leid, enn at sinni faudurliga aminnandi fyrir þessi uor bref, ok bidium af guds alfu ok hins heilaga Petri ok Pauli sialfum ydr til syndalausnar, at þer takit herra Thomam erchibyskup heim til ydar med sannri blidu, ok hans uskerdri sæmd med konungligri astud. Gerit sua fyrir guds sakir ok heilagrar kristni, fyrir tignar sakir siaalfs yduars ok soma rikis yduars, þa mun gvd stydia med fridi ydart uald ok gera þann enda stundligs rikis, er upp byriaz med sælu hins eilifa rikis. Heyrit uora sendiboda til godra luta, ef þer uilit oss nockura hlydni ueita. Valete.

Konungr blidkaz ecki.

52. Þetta bref herra pafans, sem nu var lesit, flytz Heinreki konungi fyrir sunnan sio i Nordmandi, heyrir hann þat at kalla med eyrum likamans, ok þo er hann hardla fiarri sakir uhlydni ok hardleika hiartans, sua at uarlla gefr hann sik lidugaan at hafa nockut samtaal med sendibodum, þott þeir umleiti med goduilld ok fridsemi at bræda þann hardydgisiokul, sem hann berr i sinu brios i til Thomam erchibyskups. Þuiat æigi seinna enn sidueniur koma til greina, geingr upp i hauada fyrir konunginum, segiz þat fyrir eingis manz ord gera skulu, at leggia konungstignina ædr afneita ser þa landzuaana, sem at krununni luta ok hans forelldri hafdi halldit med sæmd huerr eptir annan. Lærdir menn, ær uid uoru þeira tal, æru konunginum heimonligir, ok þui mæla þeir allt eptir konungsins uilld, segia æcki utan uirdingar hot ok gudligum soma huergi i mot, er konungrinn uill hafa, ok þui megi þat i fridargrein lofliga til lata. Segia sua skipat af fedrunum, at guds rettr ok heilagrar kirkiu skal hefia konungliga tign enn huergi minnka. Konungsualldit skal ok frida kirkiunnar sæmd enn æigi þyngia. Heilog kirkia sæmir konunginn med smurning ok uigslugerd, ok þar fyrir skylldaz hann at uernda sina modr. Skylldaz ok heilog modir at uegsaama sinn son andligan. Nu sakir þess at sendibodar herra pafans skilia konung-

inn miok hardan ok uuikiaanligan til fridar, lata þeir fara til nockur hofsamlig ord, huersu leingi konunginum muni duga at hallda þuiliku þralyndi moti kirkiunni. Þui dueliaz þeir litla hrid, hafa sik aptr i ueg ok heim i kuriam. Segia þeir herra pafanum, at æigi ær friduænligt.

Heinrekr konungr uirdir æigi sua mikils þat herra pauans bref, er nu kom honum næst, at hann uili sialfr moti skrifaa, vtan helldr kastar þui fram umerkiliga, at byskupinn af Lyxion skrifi þat, er honum likar, halldinni konungs stadfesti i alla stadi. Byskupinn samsetr þat sama bref med ueinurd ok eptirmæli uid konunginn. Þat byriar sua:

Byskupsins bref.

Virduligum herra sinum Alexandro pafa sendir Q. byskup af Lyxion. Heinrekr konungr tok sæmiliga ydra sendiboda, ok mundi þo enn framarr gerz hafa, ef ydr þotti allt einn ueg. Vm frid ok sætt uid Thomam erchibyskup ok hans heimkuomu tok hann uel eptir ydarri bæn ok tilmæli, hafdi þar uid lærdra manna rad ok uina[1] sinna, ok sagdi, at ærchibyskup mætti sua fara heim sem heiman fyrir honum ok hans monnum, ok taka sinn byskupsstol uskerdaan ok hallda sidan med farsælld ok fridi framarr enn fyrr gudi til dyrdar ok ser til soma, at halldinni konungs tign at fornu ok nyiu um alla luti. Enn sendibodar ydrir uilldu þui ongu iatta fyrir ydra hond, er þeim þotti guds retti nockut hættligt. Nu bidium uer sem framfallinn ydr til fota, at þer þyrmit med þolinmædi, þott aaminningar ydrar se seinna innleiddar til fridar ok framkuæ(m)dar, enn[2] þer uilldit. Latid æigi utal manna faa hrygd ok hrapan fyrir eins manz sauk ok þuerud, þuiat optliga uinnr meira til samþyckis linleikr ok hogbær huilld enn stridleikr ok stormæli. Valete.

Thomas skrifar bref til Heinreks konungs.

53. Nv ær at renna augum til hins heilaga Thomam erchibyskups, þar sem hann sitr i Pontis, huersu hann hefir aptr þegit med pafans bulla þat legatauald med uskoddum heidr, er fyrr uar greint. Hann fregnar alla þa framferd, sem Heinrekr konungr kyss ser til handa innan landz ok utan. Spurt hefir hann ok, huerssu fodrliga herra pafinn leitar honum lækningar ok færr æigi til grodrar hans meinum uikit. Þui syniz honum heyriligt sinu embetti at þegia æigi leingr, helldr gefa konunginum sinum andligum syni nockur aminningarord, ok þui skrifar hann suo fallit bref[3] til Einglandz.

[1] uinna *Cd.* [2] er *Cd.* [3] brefit *Cd.*

Bref.

Herra sinum ok kærum uin Heinreki Einglandz konungi sendir Thomas lægr þionn Kantarabyrgis kristni ok postoligs sætis legatus ok fordum ydarr minzti þionustusueinn Q. guds ok sina. Langt er sidan mik lysti at tala med ydr nockut miok fyrir mina skulld ok sua fyrir ydra. Þui fyrir mina, at mer sienum mycktiz yduart hiarta ok minntiz þeirar þionustu, er ek ueitti ydr fordum at guds uitand eptir minni kunnastu. Ok ef þer uilldit sua uikia, mundi ydr hugnæmt, huar ek sit fatækr med utlendzkum lyd, þott uær hafim lifs næring af guds forsio ok godra maan(n)a ueizlu. Ok huersu samir þuilik fiærlægd, mætti ydr uitra uel skilia, af (þui at) gud gerdi med ockr, at þer erut herra minn ok konungr minn ok andligr son minn. Fyrir herradom skylldaz ek ydr til heilrædis sem minum lauardi, fyrir konungdom til rettrar uirdingar, ok sem byskup til aminningar, fyrir faderni andligt til auitanar ok raadningar, þuiat fadir sa fyrst at[1] hirta son sinn med blidmælum, þa med stridmælum, sidarzt med raadningum. Konungi ueri hugsanda, huerssu hann skylldaz af guds alfu at semia sik ok adra at sinum dæmum, styrkia goda menn, enn hegna ranglata. Suo hetu þer gudi i uigslu yduarri, þa er þer tokut bædi smurning ok tuieggiat suerd. Krismat hofut synir ydra dyrd, krismat briost merkir ydra uizku, krismadir armleg(g)ir þyda konungligan styrk til logligrar uerndar fyrir kristni guds. Þessarra þriggia giafa, dyrdar, uizku, styrktar, mistu þeir konungar, er fordum geingu sa guds rett, sem var Saul, Pharao ok Nabagodonosor, ok adrir fleiri. Enn þeir konungar, er eptir logbrot binggu sik undir idran, þagu þegar aptr fyrir guds miskunn þessa þria luti, ok framarr enn fyrr, sem Dauid ok Ezechias. Jesus Kristr smidadi sina heilaga kristni ok leysti hana til sin med suo miklu uerdi, sem er sialfs hans blod. Þessa sina brudi skipadi hann i tuo flocka lærdoms ok leikmanna med þeim hætti, at lærdomrinn skal dema leikualldit, enn æigi leikualldit lærdominn. Þui er liost, minn herra, at byskupinn sa ydart ualld yfær at bioda, eingan megi þer bannfæra ædr leysa, eingan uigia klerkanna ne yfir þa dæma, eigi skipa kirkiur ædr tiundir taka, ædr ban(n)a byskupum at uanda um illgerdir sinna undirmaanna, ædr adra hluti draga undir uueniur Heinreks konungs modrfodur yduars, þuiat æigi finnz ritad at uorr herra kalliz siduenia helldr sialfr sannleikrinn. Hlyd nu, herra konungr, ok heyr heilagt raad trulynds þions þins, aminning byskups þins ok hirting

[1] sa *Cd.*

fodr þins. Vaaraz samlag ædr samneyti þrætumanna ok bannsettra, þuiat nærr er kunnigt allri heimsins bygd, huersu uel ok uirduliga þer hofut ydart riki til guds ok romuerskrar kristni med fylgd ok flutningi, sua ok huersu pafinn hefir ydr elskat umframm adra hofdingia. Nu ef upphafit ær lofsamligt, berit hugsaan fyrir, at endinn uerdi æigi forlitligr. Nu ef þer uilit ydra andarheilsu, gerit nu sua godan lut, rænit æigi heilaga kristni sinni sæmd. minniz helldr, huern eidstaf þer laugdut a alltarid, er þer uigduz til konungs af Theoballdo erchibyskupi, huat þær sorut um lagahalld heilagrar kristni, ædr huerr styrktarmadr þer skylldut uera kirkiunni i Kanncia, er ydr gaf ualld ok uigslu. Gerit nu suo uel, minn godi herra, gialldit aptr heilagri kirkiu æignir sinar uskerdar, kastala, þorp[1] ok bæi, er þer hafit skipt ok skutlat higat ok þagat eptir uilia ydrum enn eingum rettindum. Suo ok ef ydr syniz, latid oss i fridi ok frelsi heim fara (til) stols uors ok þar sitia med naadum. Ok ef þetta ueittiz, uilium ver ydr þiona med allri uorri kunnastu at haulldnum ok heilum guds retti i alla stadi. Enn ef þessu uerdr neitad, maa ydr i hug koma, huern enda þat mun hafa. Gefi uarr herra ydr uel at skipa ser til dyrdar enn ydr til saalubotar. Valete.

Vtlægdir frændr Thome.

54. Nv sem þetta bref hins heilaga Thomas erchibyskups kemr fyrir Heinrek konung, tekr hann æigi sua fodurlig raad ok aminningar, sem honum uar nu ueniuligt, þuiat hans hiarta angraz af þeiri sturlan, sem syndagialldit kann at uinna þeim, sem guds otta hefir fra ser uisat. Hann reidiz brefinu bædi fyrir einardlig ord, ok sua þat er kuediusending uottar, at ærchibyskup hefir aptr þegit legataualldit. Eigi likar honum ok uel þat, er hann spyrr, at flestir hofdingiar i Franz sinna meirr ærchibyskupi enn honum i þeira skiptum. Þui legz hann i raadagerd med nyiu grimdarkyni, huat hann megi til þess taka, at Thomasi erchibyskupi se mest i moti umfram adra luti. Enn þat uerdr fundit med þess tillogu, er fridinn hatar iafnan, at allir frendr ok felagar Thome erchibyskups skulu hans giallda, ok su skal allra þeira utlægdar sok af Einglandi, er þeir uoru honum skylldir. Suo haarda stridu setr konungrinn her a oheyrdri grimd, at huer madr uigdr ok uuigdr, karll ok kona, ungr ok gamall, rikr ok fatækr, er faanz i nockurri frendsæmi vid heilagan Thomam, er nu keyrdr i utlegd. Ok sua umaannliga er at unnit, at sængarkonan ok briostbarnit i uoggu liggianda ferr somu leid.

[1] þorf *Cd.*

Her med fer þat til auka, at allir þeir, sem skilningaralldr hofdu, kugaz til at uinna eid yfir gudsspiallabok, at þeir skulu allir fara til fundar erchibyskups ok grata fyrir honum sina uesolld. Var þat fundit fyrir tuifallda sok, þa adra, at særa þui margfalligar byskupsins hiarta ofan aa utlegdina, enn fyrir þa adra, at hann beygdiz fliotara at miskunna þessum olmusum ok knefalla konunginum. Enn er ættleggr heilags Thome utlægdiz af Anglia, kastar Heinrekr konungr sinni eign aa allt þat godz i fostu ok lausu, er þeir attu, sem nu landflæmir hann. Her med æru guds eignir þui forligarr ok fastara undan dregnar[1] kirkiunni, sem erchibyskupinn hafdi bodit i sinu brefi, at þær skylldi med guds logum aptr leggiaz.

Þat saluga folk, sem utlegdiz, sækir flest sudr um sio, ok margir af þeim allt fram i Pontis aa fund erchibyskups. Enn þat maa godr madr hugleida, huersu þat blezada briost mundi samharma þeira sorg, einkannliga fyrir þat er hann syndiz uerda sem þeira utlegdar sok þo uuiliandi[2], ok æigi þui helldr uiknar hann i þessum æfundar stormi, helldr stendr hann æ þui sterkligar, sem hann er fallzins framar knuinn. Treystir hann nu blæzadr aa uini sina, at gera nockurt raad fyrir þeim fatæka fiolda. Ok suo geingr nu med honum milldi guds, at ollum þessum þiggr hann einhueriar hialpir i ymissa stadi. Þeir uoru adrir af hans frændum, at helldr uilldi leita ser utuega enn kæra sik fyrir honum, ok þott þeir ynni sina naudungareida þar um, var þeim þat lofligt af laugunum, finz ok sua skrifat, at til uarygdar let herra pafinn leysaa marga af þeim særum.

Enn er þetta eymdaruerk Heinreks konungs spyrdz sudr[3] um sio, harma godir menn, huersu han(s) ofund studerar æ framleidis at angra meinlausan erchibyskupinn ok nu adr utlægan. Sannliga maa segia, at nu er umuolltin su uidfrægd Heinreks konungs, er herra Thomas ueik til næst i sinu brefi. Fyrr uar tidrætt um hans goduilld, frammistodu ok fylgi med Romueria kristni ok rettkiornum Alexandro pafa, enn nu risa malsemdir af hans ohlydni ok eidum med sambandi þrætumanna, þar med af hatri ok hermdum, er hann efldi moti erchibyskupinum. Þuiat æigi syniz uitrum monnum sækiligt, þott herra Thomas bydi fyrir þa sok sitt ualld af hondum fyrir herra pafanum, er hann hafdi leidz til uleyfdrar samþycktar med konunginum. Ei uirdiz ok saknæmt, þott herra pauinn skipadi honum aptr sinn heidr ok heila sæmd, ok heyrdi þa kardinales matuliga þar um, er meirr elskudu framlog Heinreks konungs enn heilagrar kirkiu log. Nu skilia uisir menn, sem verkin uotta, at slikar greinir risa af

[1] drognir *Cd.* [2] ouuiliandi *Cd.* [3] sydr *Cd.*

grunni med konungsins hiarta, ok þui er audsynt, sem sogunni lidr, at hann ferr æ hardnandi meirr ok meirr moti kirkiunni, þott adrir hofdingiar, er motgang ueittu kristninni, sie nu komnir i nockurn mycktaranda, sem fremstan maa til nefna Fridrek keisara. Nu er undir lok lidinn fiordi hans uillupafui, er þeir kolludu Calixtum. Geriz nu sua med milldi guds ok godra manna fortolum, at keisarinn leggr af illzku þeiri at taka þa fleiri ok snyrr nu til fridar uid Alexandrum paua. Vard su þeira sætt, sem segir in Cronicis, at keisarinn krossadiz til Jorsalalandz med allt sitt herfolk, þuiat þa uar nyliga uunnit Jorsalariki undir Saladin konung af Babilon fyrir baulua'dan agang ok ufrid heidinna þioda, sem fylliliga stendr i þess hattar letrum. Her med snyz Gricklandz konungr ok Sikileyiar konungr til sættar vid herra pafann litlu sidarr. Ok þaa er þuilikir lutir heyraz, uerdr ollum þui liosara, huer hardydgismadr Heinrekr konungr i Einglandi hefir uerit, at þa er adrir siaz um ok bætaz, uerdr hann af hordum hardari ok af uondum uerri.

Pafi for heim i Rom, enn Thomas var eptir.

55. Nv fagnar heilog Romueria kristni, er herra pafinn ok keisarinn æru sattir, ok þui flygr su frægd innan um Franz[1], at æptir lofligum sid romuerskra byskupa, ætlar herra Alexander pafi at uenda heim i Rom til sins aunduegis. Ok er þat fregn hinn[2] signadi Thomas erchibyskup, ferdaz hann fliotliga til Sainz ok fylgir herra pauanum ok snyrr aptr i Pontiniacum. Vard þessi skilnadr þeira sidaztr i þessu lifi, þuiat þeir saz alldri sidan likamliga. Enn þat er æigi gleymanda, huerssu þeir skilduz merkiliga, þuiat med nockurum hætti setti pafinn sik sialfan eptir hia erchibyskupinum, þott hann sneri heim til Roms, þa er hann saamlagadi sina rauksemd byskupsins ualldi, at hann mætti auroggr uega guds uuini med suerdi hins heilaga Petri sua frialsliga, sem hann hefdi bæggia þeira uaalld i hendi. Þuiat herra pafinn hafdi nu feingit fulla raun, huert ofrefli Thomas erchibyskup tok ser i faang, þuiat hann sialfr hafdi gert marga ordsending ok aaminning til Einglandz bædi lærdum ok leikmonnum, sem hann sat i Saainz, ok stod sem adr, utan helldr þyngir, þuiat lærdomrinn likiz nu konungsmonnum at draga undir sik kirkiunnar godz i Cancia. Maa þar einkanliga nefna til Jocelin byskup af Sarisber ok Jon hans decan af Oxenford, þeir badir samt hallda undir sik eina kirkiueign hardla goda, er lytr undir stolinn i Kancia. Herra pauinn hafdi gert þeim badum aminning þar um sua frama

[1] fram *Cd.* [2] hins *Cd.*

at leggia embættid, ef þeir hefdi ædr helldi eignina. Enn þeir stodu sem adr hafandi bædi samt iord ok embætti. Her med fregn heilagr Thomas sua mikit hatr Einglismanna upp a utlegd frenda sinna, at iafnuel skulu uskylldir menn hans giallda, ef þeir hafa honum heimolligir uerit, er hann saat i Cancia, þott þeir halldi landzuist at kalla. Maa her nefna til herra Uilhialm, er uar kapalin erchibyskups. Hann ær nu gripinn af konungsmonnum allt til dyflizu, ok sitr þar i fanghelsi, sem er erchibyskupsdæmi Jocelin af Sarisber, ok þo finnr hann i sinni þraunging huarki manndom ne formæli byskupsins. Syniz ærchibyskupi oll saamt þessi maal sua margfalliga siuk, at æigi se leingr þolanda pinvlaust, ok þui skrifar hann sitt bref huarum þeira, ok þat bref er byskupinum til heyrir, byriaz sua.

Bref.

Thomas med guds miskunn ærchibyskup af Cantarabyrgi ok pauans legatus sendir Q. Jocelin byskupi. Þat ueit uorr herra, huerssu ver þickiumz ydr elskat hafa ok yduarn soma aukit med einkanligri astud. Enn her i mot taukum ver af ydr motgang ok marga ohlydni, sua at ver megum æigi hormungarlaust herma. Ok ær oss þat fremra, ær þer fyrirlitid herra pauann ok fremit byskups embetti med ohlydni vid hann, ok þar fyrir fellr uirding undir haska uigslunnar, þuiat uitra þin uill æigi uid kennaz, huerssu slikt er afskapligt ok hinum lægrum haskasamligt til eptirdæmiz. Vndrum ver ok, ær þer uitid Uilhialm kapalin uorn i yduarri byskupssyslu halldinn i bondum ok dyflizu, enn synit honum eingua menzku. Her fyrir biodum uer ydru broderni undir krapti heilagrar lydni ok banz uidlogu med postoligu valldi, at þer leggit nidr saunghliod i huerri kirkiu allz ydars byskupsdæmis, ok þegit sua um allan þann tima, sem sira Vilhialmr sitr herfanginn, ok þetta æfelli skal æigi fyrr leysaz, enn herra pafanum ok oss veitiz loglig yfirbot.

Sua æendiz bref til byskupsins, enn þat a decan, sem her fylgir.

Bref Thome.

Thomas med guds miskunn Kantarabyrgis erchibyskup sendir Joni decan þa kuediu at snaraz fra illu ok gera gott. Ranglæti þitt ok raadleysi haufum ver þolat, sem fremz er þreytanda eptir logunum eins manz at bida. Enn nu er reynt, at uorar bidstundir auka þina meinsemd, ok uart heilsuraad uikr þu siolfum þer til afellis med forlitning vid herra pafann ok oss. Nu æro þinar sakir sua berar, at þær skyllda login ok uort byskupligt embætti fram i moti þer,

ok þui setium ver þik Jon med þessu voru brefi i sterkazta forbod fraskildan guds likam ok heilagri kirkiu, þar til sem þu betrar þinn lifsueg ok bætir logliga þat sem brotid er. Biodum uer þer undir hæstu banz pinu ok uidlaugu, at þu samnæter huarki konunginn næ adra menn þinu forbodi.

Sua lukaz þessi bref, ok er liost af þui, sem eptir ferr, at huargi þessarra sneriz til bata. Maa þat ok sannliga segia af þeiri aulld, sem nu var i Einglandi, at illuiliudum manni var lett at lifa ok leika i hærri stett ok lægri, þuiat eingi faanz saa, er mot stædi. Hofdingi landzins uar ollum þeim samuinnandi, er login smaadi, ok þat skilr Thomas erchibyskup, at þar af eflaz allar uhæfur, þuiat siukt hofut angrar alla limu. Her af leidir, at saa blezadr fadir uill enn i annat sinn uitia herra konungsins med sinu brefi, ær suo byriar.

Bref Thome til Heinreks konungs.

Thomas med guds miskunn Kantarabyrgis erchibyskup ok postoligs sætis legatus sendir Heinreki Einglandz konungi astsamliga kuediu til umbotar. Bidandi hofum ver bædit, ef þer uilldit uikia ydru raadi a rettan veg. Enn hui þat duelz enn i dag, ottumz uer at þat ualldi, sem ritningin segir: Ef syndugr madr fær sik i diup lastanna, gleymir hann siolfum ser, ok huerssu naudugliga hann er staddr. Vær bidum ok þess sendimanz, er oss flytti sua fallin ord: Konungrinn i Einglandi sonr þinn uar daudr, enn nu lifir hann, tyndr uar hann, enn nu fundinn. Ok þott of miok dueliz siaa sendibodi, leggium ver æigi af dagliga ydr leidreittu bidia fyrir ægliti guds. Nu sua sem ueralldar riki er þer af gudi leid, sua ærum ver settir meistari af guds halfu yfir andligri forsio, ok þui dregr oss skyllda þer at senda aminningarord ok hirtingar. Uilldi gud, at yrdi leidriettingar, þuiat æigi þorum ver þegia, sem þik tekr henda, þuiat heilog bok segir sæmu aabyrgd hirtinngarmannz þegianda ok laustinn uinnaanda, eigi at eins er sekr, saa sem gerir, helldr ok saa er samþyckir, enn saa er samþyckr, er aasaakan lytr at ok þegir hann þo, ok saa styrkir logbrot, er æigi stendr mot. Riufaz þa rettindin, er uanrækt kallar sik miskunn. Þat er guds rettr ok laug, at byskupar ok prestar dæmi sina undirmenn[1]. Þat ær hattr gods hofdinngia at reisa kirkiur ok fyrndar endrbæta, sæma lærda menn ok stydia til rettra luta eptir dæmum hins goda Constantini keisara. Hann syndi[2] rett lærdra mann(a), þa er hann sagdi sua: Þer byskupar æigit af ongum veralldar manni at dæmaz, helldr at

[1] enn dæmiz *tilf. Cd.* [2] syndiz *Cd.*

bida guds. Huerr mundi þann kalla med heilli samuitzku, er brytr fodr sinn undir bardaga. ædr þræll herra sinn? Saumu leid er saa auruita, er þeim uill mygia med ofsa ok meingerdum, er aa stiornarualld yfir honum, bædi at leysaa ok binda. Nu ef þu uill godr konungr uera ok rettkristinn, þa skil þik son kirkiunnar enn æigi fodr, ok þer samir at heyra kennimenn, ænn æigi læra, fylgia þeim i stiorn, enn æigi fyrir ganga. Maater er sett ualldi þinu at domi guds ok manna. Gior sua uel, gack æigi um endimarkit, suo mikit sem skaparinn hefir þer ueitt. Lat þer þaurf uinna laanit, suo at þu fordiz raanit. Hugleid helldr, huerr þu uaart, er þu komt i ueralldar lios, ok nu i adra grein, huilikan gud hefir þik gert, hafit ok tignat, sæmt ok audgat, sua at allir fyrir þer knefalla, ok sua segia: heill herra, her er saa, sem gud hefir ualit. Huersu mattu ombuna þuilikar giafir? Þat leggr þu her i mot, sem angrligt er at greina, lætr menn þina heria upp aa guds eign ok kennimanna. Enn hueria rǽnir þu ædr hatar[1], vtan þa sem lausnarinn taalar af: Qui uos odit, me odit. Ver kunnum nu segia þer, þott þu fyrirlætir allt þitt riki, kuanfang ok fee med annarri fullsælu ok geingir i hreinlifnat, feingir þu uarla gudi ombunat sitt laan. Leitadu dæmi rittninga ok siaa, huat þer hæfir. Saul konungr uar ualdr af gudi, ok er hann ofbelldiz med ohlydni, fyrirforż hann ok aull hans ætt. Ozias frægr Juda konungr af morgum sigri, er gud gaf honum, hofz i kennimanna þionustu forn at færa, þui uar hann likþra lostinn ok or kirkiu rekinn, ok do i þui. Hygg at, huersu Aachaz konungr fell daudr nidr fyrir þa sauk, ær hann sina hond lagdi ifir ǫrk ina helgu[2]. Þuilikt uerdskylldar saa ueralldar konungr, er kirkiuna uill hafa undir sinni hendi, þuiat aurkin merkir heilaga kristni. Nu lat þer, herra, annars uiti at uarnadi, eigna þer æigi annars ualld, ok ræn æigi lauard þinn. Tuenn æru uolld heilagrar kristni, byskupa ok konunga, ok er byskupanna byrdr þui þyngri, at þeir æiga suorum at hallda fyrir konunganna framferd, ok þui er rettligt, at[3] saa sie leidtogi, er aabyrgiaz skal þann, sem hann leidir. Lat þer i hug koma, at byskuparnir hafa freistad at bannfæra konungana. Jnnocencius pafui bannsetti Archadium keisara fyrir sok þeirar samþycktar, er hann lagdi til utlegdar Johannis crisostomi. Heilagr Ambrosius stormællti Theodosium keisara, ok skipadiz uel uid. Dauid konungr gaf ok þat dæmi at ohlydnaz æigi, helldr lægiaz med idran fyrir heilagri auitan Naathan spamaanz, ok þa gud idran hans fliott ok miskunsamliga fyrir sitt afbrot[4] bædi hordoms ok manndraps. Nu

[1] hatur *Cd.* [2] helgin *Cd.* [3] aa *Cd.* [4] ambrott *Cd.*

minn kærazti konungr ok elskuligzti son, gior at dæmum hin[s bezta konungs] Dauid ok snu til idranar, kallandi med hans raudd: Miskunna mer, gud, eptir miklu miskunn þinni. Enn su veri nu mest glædi minu hiarta, at ek uissi ydr i ueg ualdra manna, þuiat þa veri taar min þegin, er ek legg ut fyrir ydr dagliga. Neyd mik æigi at segia med spamanninum: Exsurge, domine, indica causam tuam. Tak nu sua til dæmis med otta skapara þins, at bogi sie bendr ok aur se dregin, enn þu settr at skotspeni. Læg þik undan, at æigi falli þer banzaurin. Gleym æigi, at kemr þær rikari, saa er af konungunum kann at taka eptir sinni uilld bædi lif ok riki. Geym at þinu radi, at þa ser þu æigi uanbuinn, þuiat nu er þinn timi. Matt þu ok æigi þui uernda þik, at þinn formadr þegdi yfir þinum (misfellum), þuiat bædi hæfir þer ueiz eptir skylldu loglig aminning ok hialpsamlig aminning. Gefi gud þer andar heilsu med godum uilia, ok i þeim ordum setium uær enda uaru scripto.

Er hinn heilagi Thomas for or Pontis.

56. Heyrdum ver bref hins heilaga Thomas erchibyskups, er hann skrifadi annat sinn til Heinreks konungs med hofsamligri birting ok tarligri godfyst ok sætri aminning. Enn huat leggr konungrinn her i mot, utan þat sem hann hefir nægzt, þat er ofund ok illzka med þeiri umleitan, at enn megi hann erchibyskupinum i nockuru þyngia. Ok þar fysir aa lita, huat þessi guds madr hafdi þreyta. Fyrst uar hann ofsottr allt til utlegdar i eiginni personu, ok æru þar til dæmi, þuiat slikt hafa optliga þolt godir menn fyrir guds nafni. Þui næst uoru landflemdir allir hans frendr med suordum eidum, ok þat hyggium ver þarnaz flest oll dæmi ofsoknar, at einn madr uyrdi sua sem pislarefni allrar sinnar ættar. Nu i þridiu grein skal hann aptr uenda til ærchibyskups hann sialfan[1] ofsækia, þuiat ofsæla syniz nu konunginum, at hann se leingr i Pontis, þuiat þat birtiz uel, at hann uill banna honum allar hialpir, þa er hann reiknar huern millum sinna uuina, er honum gerir gott. Suo lægz hann nu til bragda, at hann bydr aa sinn fund abotum nockurum af gramunka lifnadi, ok gerir þa sem sina sendiboda, þuiat nu stendr yfir saa ærgangr, er þeir skylldaz at sækia generale capitulum. Þat er med þeiri undirstodu, at sidabækr þeira bioda eptir pafans settning, at æ innan þriggia aara skulu þeir hallda einn almenniligan fund af ollum klaustrum sama lifnadar fyrir hedan hafit. Skulu þa .ij. ok .ij. sækia af huerium lifnadi med þau uandamaal, er falla kunnu. Sitr upp i þui capitulo æztr domari

[1] siolfan *Cd.*

Clareuallensis aboti, er þa sæmd hefir tekit sem at erfdum eptir heilagan Bernardum, er grundualladi þann lifnad ok med sinum heilagleik sem annarr reglufadir gramunka, þuiat ofuan a Benedictus reglu, er þeir hallda, hafua þeir ok setningar miok smabrotnar Bernardi abota. Hedan af skipadi herra pauinn, at Clareuallis skal uera modurhus yfir ollum klaustrum sama lifnadar i Nordrhalfunni. Til þessa þings skrifar Heinrekr konungr sem kærandi fyrir domara, huersu þat samir, at hreinlifra manna hus i Pontis skal hafa sik sem einn herkastala ok hallda hans motstodumann til asoknar ok onada ollu konungsrikinu i Einglandi, segir ok suer um, ef þeir efla leingr hans uuin, at hann skal med einhueriu kyni mæta þeim.

Sem þessa uerdr uarr hinn signadi Thomas, hefir hann tal med kumpanum sinum, segiz a eingan hatt uilia, at brædrunum megi af honum mein leida, ok þui tekr hann þat rad at gera sina sendimenn til Fracka konungs, at honum geri kunnickt, hui hann færr æigi leingr verit i Pontis. Ok er sendimenn koma fyrir Hlaudui konung med brefum signads Thome, tekr hann giarna ok yfir less, enn birtir sidan þeim, sem nærr uoru, huat Heinrekr konungr hefir nu enn frammfarit. Sidan talar hann til þess, ær fremztr uar i sendibodinu: „Heilsa, sagdi hann, uin minn ok herra þinn Thomam erchibyskup, ok seg honum sua, at huersu sem heimrinn hafnar honum med sinum elskorum, skulum uer æigi þui helldr fyrirlita hann, helldr hallda med honum moti Heinreki konungi, huer hardindi sem hann færir at honum. Þui geri sa godi herra oss kunnigt, huern stad hann kyss i uoru riki, ok skal hann þann ser ok sinum monnum forbuinn finna, sua morgum sem hann uill.“ Enn er erchibyskups madr heyrir sua mikinn frialsleik, þackar hann herra konunginum margfalliga, tekr orlof aptr i ueg, finnr sinn herra ok segir, huar komit er.

Heilagr Thomas þackar gudi ok kyss at fara til Sainz sakir mikillar argæzku ok hæuerskra manna. Ok fliotliga byz hann brott af Pontis eptir .ij. ar lidin hans þarueru. Fylgir honum margt folk ut af stadnum, er þar fremztr abotinn med sinum brædrum. Sem þeir rida fram i ueginn badir samt erchibyskupinn ok abotinn, kemz herra Thomas miok uit ok fellir tar. Herra abotinn spyrr, huat þui uelldr. Ok med þui at heimonleikr uar midil þeira, segir heilagr Thomas honum sua: „Minær lifdagar munu bratt lida, þuiat minn drottinn uirdiz mer at birta a þessarri nott, huilikum dauda minir dagar munu lukaz, þuiat manndrapara suerd mun mer at bana uerda.“ Abotinn spyrr einkanliga, huat fyrir hann hafdi borit. Heilagr Thomas suarar: „Þott þu ser oss heimonligr, segium uer

þer æigi fyrr syn þessa, enn þu iattar oss sa þin sannyndi at segia hana eingum manni, medan ver lifum i likam." Abotinn iattar þui med allri godfyst. Herra Thomas segir: „Suo syndiz mer, sem ek ueri staddr i kirkiu nockurri ukunnri. Þar uar herra Alexander paui med kardinalibus ok Heinrekr konungr af Einglandi. Kuomu ok hardar greinir ok margar med ockr konunginum um lagahalldit ok ockarn aaskilnat. Fylgdi herra pauinn minu mali, enn kardinales Heinreki konungi. Ok rett i ockarri deilu hlaupa framm sa mik at uuorum fiorir herklæddir riddarar, gripa mik þegar af þeim stad ok fanga grimliga, sua at þeir bera uopn sa mik, ok einn af þeim sneid sua mikit af minu hofdi, sem krismat er, ok þar fyrir þraungdi mik sua, at ek þottiz lifit lata. Enn þat uil ek, at þu uitir, herra aboti, at æigi hryggium(z) ek af þessi uitran, helldr geri ek þar fyrir hinum hæsta gudi miklar þackir, nema helldr harma ek þat, at þeir, sem mer fylgia, munu mer afslegnum dr(e)ifaz ok uillirada fara, sem þeir saudir er ser eiga eynga(n) hirdi." Þa somu syn sagdi erchibyskup sidarr abotanum af Lucenti med sama skilordi, at leynt veri. Ok þui gerdi hann sua blæzadr, at kristnin hefdi fullt skilriki fyrir .ij. uotta, þann tima er hon atti at birtaz. Ok sakir þess at herra erchibyskup hefir þau ord gert konungi Hlaudui, at hann kyss at vera i Saainz, uikr hann þangat i ueg. Skiliaz þeir aaboti af Pontis med miklum kærleik. Enn er guds madr kemr til Sennon, geingr herra Hugi ærchibyskup ut i mot honum med hatidligri processione. War þar i ollum lutum fagnadarsaamliga fyrir honum buit. Þar med ferr su blida Fracka konungs, at sa huern tima sem hann kemr i stadinn ok hefir uitiad kirkiuna, geingr hann aan duol til Thomam erchibyskups trakterandi margt med honum af landz stiorn ok rikis naudzynium, þuiat hann skildi þar fyrir uera uizku ok ualinn goduilia.

Er pafinn skrifar til Einglandz.

57. Nv ær þar til at uikia, sem Heinrekr konungr fregn, huersu Thomas erchibyskup er sæmiliga settr bædi med kost ok kiærleik herra konungsins i Franz, liggr honum æigi hægt med ollu, ok þo ferr hann nu æigi at gert. Frettir ok herra Alexander pafi i Rom, hverssu erchibyskupinn var hotum hrærdr ut af Pontis, af þeim stad er hann hafdi skipat honum i utlegdar tima. Harmar herra pafuinn, at Heinrekr konungr ær sua langhalldr ok hatrsamr, sem birtiz, at hann uilldi sua alla gera lata til erchibyskupsins, sem hann geck fyrir. Nu minniz herra pauinn sik prouat hafua, at med sinum brefum ok heilrædum færr hann Heinrek konung æigi linat, ok þui

leitar hann þess uegar, ef nockurr af hans heimonligum monnum innan landz feingi uikit honum, ok þar[1] treystir sa herra pauinn til þessar trunadar, sem er Gillibert Lunduna byskup, er sumum syndiz æigi hlutuandari enn til medalags. Hann skrifar honum bref i Eingland, er sua byriaz.

Bref.

Alexander byskup þionn þiona guds sendir uirduligum brodr sinum Gillibert Lunduna byskupi kuediu ok postoligsa blezan. Þaa er Heinrekr konungr bad oss, at ver skipadim ydr byskupsstol i Lundunum, bædi til rikisstiornar sakir uizku ydarrar ok æigi sidr andligrar hialpar, ueittum ver þat uinsamliga, þuiat ver uæntum þadan sauoxt meira. Vær truum ydr uita, huersu konungr i Eing-landi skiptir skapæ, sua nu i mot kristninni sem fyrr stod hann med henni, vill æigi, at uor se uitiad ædr maalum til vor uikit, sambinz þrætumonnum ok bannfærdum. Her med fer þat, huersu hann gerir til uors elskuliga brodr Thomas erchibyskups moti dæm-um annarra hofdingia, vtlægdi hann fyrst sialfan med ofsokn ok afarkostum, enn þar eptir allt hans kynferdi, sem ver megum æigi uharmaandi boda. Nu i þridia stad syndiz honum oþolligt, at erchi-byskupinn ueri kyrr i Pontis med fatækum gramunkum eptir uorri skipan. Nu heimtum ver af ydr fyrirheitna dygd, bidium ok biodum, at þer hafit med ydr Roger byskup Herefordensem ok tiaait kon-unginum, at hann bætri sik ok bæti þat, sem brotid er, elski skap-ara sinn ok uegsami modur sina Roma kirkiu. Sie sidan styrkr ok stadfastr i vingan ok uirding heilags Petri ok uorri, frialsi stefnu-gerdir til vor ok brodr vors Thomam erchibyskups, ok kalli hann heim til stols sins med skylldugri uirding, fremi miskunnaruerk ok þyngi æigi kirkiur ædr kennimenn huarki fyrir sik ne adra, stydi þa helldr med konungligri giezku, at saa hæsti konungr, er riki gefr ollum konungum, uardueiti sua hans iardligt riki, at þar fyrir and-uirdi hann ser himnariki. Tiaid fyrir honum faudrliga, at hann ottiz guds reidi enn elski sina hialp. Biodum ver ydr at heimta saman Romaskatt um allt Eingland, þuiat æigi uilium uer ætla Heinreki konungi, at hann talmi þat, ok sendit oss sem fliotaz. Þat latid ok fylgia, at þer megit laana oss nockut fe, enn takit sidarr þar i mot af gozi hins heilaga Petri. Valete.

Suo stendr bref herra pauans til fridar ok formælis heilagri kirkiu fyrir Heinreki konungi. Enn huat Lunduna byskup for fram,

[1] sa *tilf.* Cd.

mun æigi finnaz skrifat, enn þat maa heyraz i brefi til herra pauans, huersu byskupliga ok storum einardliga hann segiz hafa stadit fyrir konunginum med auitanarordum. Enn þat mun sagan uotta helldr upp hedan, at meirr se bref þetta sett med ordaskreytingum enn fullum sannyndum. Þat byriar sua.

Er Lunduna byskup skrifar.

58. Herra sinum ok postoligum fedr herra Alexandro-paua sendir kuediu Gillibert Lunduna byskup med skylldri þionkan einkanligrar hlydni. Yduart bod, heilagr fadir, tokum uer Roger byskup med skylldri uirding, flytiandi framm fyrir konunginn ydr hialpsamlig ord. Her med logdum ver miuka bæn med ææggian til batnadar, ok þar næst æuitan sua strida, sem framaz byriadi einualldzkonung at æsaka. Enn hann tok blidliga ok med mikilli þaukk ydra aminning, suarandi stilliliga serhuerri sok. Sagdiz i fyrstu sinni uingan (æigi) fra ydr uikit hafa, ok æigi helldr hugsat sua mikla uhæfu, helldr kuez hann uirda ok ydr unna sem sinum herra ok andaligum fedr. Romaborgar kristni uill hann uirda ok uegsama sem sina modr ok ydrum bodum litillatliga hlydnaz i ollum lutum at halldinni tign ok soma sins rikis. Enn þar kom hann hogliga vid, huerssu þer tokut malum þeim, sem honum þotti varda, ok þar hneit uid, sem hann þottiz uirdr litils, þuert fra þui sem hann hugdi til ydar, ok þo let hann þegar fylgia i odru ordi, at þer mundi(t) sidarr betr gera, þuiat hann skildi med sinni uitzku, at fadir sæ heimillt at gera uid son sinn, huart er honum likar blidt ædr stridt. Eingum manni kuedz hann bannat hafa yduar at uitia, enn hafa uill hann soma sins rikis, at eingi klerkr fari ur hans konungsdæmi, nema hann syni adr sin eyrindi med brefum, at þau se krununni huergi i mot, ok sua giorfu bidr hann fara huern undir yduarn herradom, er uill. Enn ef her finz nockut ofgert i, ok uill hann bæta eptir lærdra manna domi i sinu riki. Til samneytis med þrætumonnum suaradi hann sua, sagdi sik æigi uita enn i dag, at keisarinn Fridrekr hafi bannferdr uerit, enn ef þat ær til, uill hann bæta þat sem fyrri grein undir domi sinna[1] lærdra manna. Enn þat er til heyrir herra Thomasi erchibyskupi fodr uorum lagdi hann undir þuilikt anndsuar, sagdiz hann alldri ut hafa kuatt ur sinu riki, ok sua sem hann for or landi med sinu sialfrædi, sua fari hann aptr ok heim komi med fullum fridi, ok þo med þeiri yfirbot, at hann lati halldaz allar konungligar sidueniur i landi, sem hann

[1] sinni *Cd.*

hefir suarit. Her med færr þat, ef nokkr kirkia ædr kennimadr finz af honum mishalldinn, leggr hann i dom sem fyrr ok uill giarna bæta. Þuilik suor feingum ver, ok uilldum framarr hafa komit undir ydarn dom þessu aullu samt. Sem her er komit brefi byskupsins, snyrr hann ser i þat rum at gefa raad herra pafanum: Hugsit heilagr fadir, segir hann, huersu maalit skal endaz med þuilikt bod ok andsuor. Konungrinn syniz i godum uegh, er hann bydr ærchibyskupinum heim i land med frid ok frelsi, sem fyrr var tiaad. Þui bidium ver sem framfallnir, at þer temprid ydra reidi fra forbodi ok banz aafelli, þott þer seid uppkueyktir med elldi heilags anda ok uandlæti laganna. Virdit med ydr heilrædi[1] spamanzins, Calamum quassatum non conteres, et linum fumigans non extingues. Hugsit, herra, huart meirr stendr til grodrar mikit sar i likam ædr limr afhauugginn med ollu. Nu sem þer erut æztr læknir i kristninni, leggit hug aa helldr at græda saarit, ef nockut ær, enn af snida kristninni þann gaufgazta lim, ær seint ædr alldri mun aat heilu græddr uerda. Konungr er mykiandi med hoglyndi, sem þær uitid, ok sigrandi med þolinmædi, þuiat konunglig ogn kann ath uega nogu snarpt ok hefna sin, ef hann þickiz hardliga bæiddr. Huart myndi þer kiorit hafa af þui, sem ek set framm, hafa þolat med hugarkrapti, ædr þarnaz hlydni aaf ollu Einglandi, ok se þo ærchibyskupinn i utlegd sem adr? Nu þott ek ædr nockurir fleiri see audmiukir ydarri hlydni, æru æigi þui sidr margir bunir at beygia halsinn fyrir skurgodinu Baal. Nu hormum uer gratandi þat saalution, ær ver fyrir siaam, ef þer farit hart framm. Nu ef uer hormum med skylldu kristninnar angr ok ufor, geingr enn herra bodord aa ydra tign, aat þer leitid henni lækning(a)r ok eilifs fridar. Romaskattr ær til reidu af ollu Einglandi ok flytz til yduar sem fyrst maa, enn þott frestiz um nockura daaga, mun æigi sekt aa falla. Enn um fiaarlaan, heilagr fadir, ær æigi at tala, þuiat rekstr ok utgerdir konungsmanna hafa sopat aull vor lausafee. Valete in Kristo.

Sem þetta bref Lunduna byskups kemr i Rom ok heyriz af herra pafanum, syniz sem hann hneigiz nockut til fridsemdar aa konunginn af þess hattar fortolum, ok skrifar aptr i Eingland med bænarordum, at konung(r)inn aminniz sem optaz af sinum kærum uinum at mykiaz alvarliga til herra Thomam erchibyskups ok kalla hann heim fyrir utan alla þyngan, at heilog kristni mætti fagnat faa med samþyckt ok uinattu beggia sinna hofdinngia. Enn huat sem

[1] heilræidi *Cd.*

Lunduna byskup fegrar ædr herra pauinn skrifar, stendr allt a somu leid ok adr.

Af vitran.

59. Varr herra Jesus Kristus Mariu son bydr sua berliga sinum monnum, at elska vuini sina ok bidia fyrir þeim af hiarta. Ok nu lystir oss at leida sæmt .ij. vini guds, huersu þetta bodord hafa tiguliga fyllt med likum hætti ok undirstodu, annar i forna logmæli, enn annar a miskunnartima. Dyrdarsamligr madr Samuel grett margan dag misfelli Saul konungs, er hans blodi eptir leitadi. Annar er signadr Thomas erchibyskup, harmandi med tarum sid ok ærla misfarar Heinreks konungs, ok huern enda hans þralyndi myndi fa, ok af optsamligri hugsan þar um synir drottinn honum med tueim draumum naliga bædi þessa heims gautur ok annars lifs, huerssu konunginum mundi ganga.

Suo bar fyrir hann eina nott, at hann þottiz staddr a fialli nockuru miok hafu, ok a þui laglendi, sem liggr undir nidri, ser hann Heinrek konung med sua einkannligum hætti, at utalligr fuglafioldi flyckiz at honum alla uega ok uill þraungua honum at foradi einu. Her med ueitir fuglunum sina lidueizlu sa madr, er einkanliga uar kiæraztr konunginum, ok hann uirdi mest næst sialfum ser. Guds madr Thomas skilr i drauminum, at konungrinn auflgaz eigi i moti sua miklum fiolda, þuiat hann huatar undan at uodanum. Ok þui þickiz hann honum sampinaz ok þar a minnaz, huersu uinatta þeira uar elskulig, sem hann var konungsins kanceler, þui gerir hann rædinn sik i at hialpa honum. Er þa likt, sem i augabragdi see hann kominn[1] a laglendit, ok þickiz hafa i hendi eina suipu ok sla fuglana brutt fiogurra uegna fra konunginum, sua at hann færr frelsi. Enn þann rika mann, er honum gerdi ofrafl, þickiz Thomas taka med storum auitanarordum. Sua lykz þessi draumr.

Enn i sannan tima geck sua til, at herra erchibyskup liggr i sæng sinni uakandi um nott, hugsandi þa enn til Heinreks konungs ok hans afkuæmis, þuiat þann tima atti hann tuo sonu Heinrik ok Galfridum. Sæll Thomas berr angrliga hugsan fyrir fostra sinum Heinreki unga ok ollum þeim fedgum, huilikir upphelldismenn þeir mundi uerda, ædr huerssu langlifir, ædr huern hatt þeir myndi enda sina daga. Eptir þuilikar hugsanir sofnar hann, ok þui næst heyrir hann i loptid vpp sua fallinn versa:

Mors tulit una ambos, mors altera sed mala patrem.

[1] komit *Cd.*

Ok þegar uaknar hann af þunganum ok harmar sarliga þann skilning, sem hann tekr af uersa þeim, er nu uar lesinn. Enn huersu skyraz þessir badir draumar ꜳ sinni tid, mun i ennda saugunnar sagt verda med uilia uars herra.

Skal nu hedan uenda framm til Roms ok siꜳ, huat pauinn spyrr enn i nyiungum nordan af Einglandi. Þat flytz honum nu þadan, sem fyrr var getid i sogunni, at Rodgeirr erchibyskup lætr bera cross fyrir ser um syslu Kantuariensis kirkiu, sem hann se uordinn primas yfir ollu Einglandi. Syniz herra pafuanum þessi ofdirfd ꜳ eingan ueg þolig, þui skrifar hann bref til Einglandz med storum ꜳuitu(m) ok hotanarordum. Er Rodgeirr ꜳnefndr i þessi oftekiu, þuiat honum sendiz brefit, enn adrir byskupar æru settir undir sueigingarord, at slikar muni þeira tillaugr æ til motgangs ok minkanar vid Thomam erchibyskup. Lætr ok herra pauinn þat lysaz i sinum ordum, at þeir allir samt verdskyllda ser strida radning, ef erchibyskupinn uill ꜳ þꜳ leggia. Enn er Rodgeirr hefir þetta bref herra pafans yfirlesit, kallar hann saman byskupa til umrꜳda, þuiat þeir allir saman æru nu i kurhugum[1], huart herra Thomas kastar eingu klatri ꜳ þa, ef þeir hallda kyrru fyrir. Þui uerdr þat rꜳd med þeim, at þeir skulu fyrr at bragdi uerda med appelleran vndan erchibyskupi til pauans, ok þa appellacionem semr Lunduna byskup med snild ok slættmæli ok þui samblandi at ꜳsaka ærchibyskupinn med minkanargreinum ok meinyrdum, sem lysaz i sua follnu brefui.

Bref byskupa til Thomam.

60. Virduligum herra sinum Thomasi erchibyskupi senda Q. byskupar i Einglandi med miukri lydni ok skylldugri þionustu. Þat ufridar efni, er byriadiz med yduarri brottferd, hugdum uer, at ydr uitra myndi lægt hafa. Enn þar bleckiumz ver, þa ær ver hugdum[2], at þer sektid ꜳnaud ok fꜳtækt ok erfuidi til þess eina, at mykia konungs reidi ok bæta yduart umlidit lif med bænum ok bokalesningum, ænn æigi til þess at briota kappi uid konunginn, sem nu profaz, ok reisaz ꜳ hans riki med hotum ok hardindum. Nu er fridar uan i fiarska, enn oruenting innan hus. Huat hugsi þer, huern enda hafa skal? Sparit helldr gudi nockut, ænn ætlid ydr allan dom, fordiz at auka þyngsl[3] yfir þunga[4]. Hugsit, huern ꜳuoxt gerir huart, þolinmædi ædr metnadar akefd. Hægir hogueri, enn hotan hrærir. Bætri er ordstirr af yfirbot, enn umlæstr af ifirgirnd. Minniligt mætti ydr uera, huilikr þu uart i fyrstu, huerssu þu komt

[1] kurhaugum *Cd.* [2] hugdudum *Cd.* [3] ꜳ *tilf. Cd.* [4] þynga *Cd.*

i konungs gard lagr kottkarllz son, fatækr ok litils uirdr, ok þessu næst sæmdi ydr at hugleida, huerr þik hof i sua mikla sæmd af lagum, at þin uinatta þotti mest uerd i ollu landi, þegar konunginn leid, ok at ydrar sæmdir mætti æigi sa hioli leika, skipadi hann ydr med konungligu ualldi at kristninni styniandi i hæsta tignarsæti i ollu Einglandi. Ok huat leggi þer her i mot? Huerr mun romr sa falla, ef konungrinn tekr auxi fyrir astud, hamar fyrir heidr, mein fyrir margfalldan soma? Vægit uirding yduarri ok lægit ydra usannsyni, ok þott þer uilit oss æigi heyra, uirdit þo naudzyn herra pauans ok kristninnar, þuiat æigi mun Heinrekr konungr einn vpp standa, ef hann er grimmliga knuinn. Til syniz nockurum sa fridar uegr, at skipa hoguerdarmann til sætis i Kanciam, enn þat uill konungrinn æigi enn. Ok ær þat sæti hættligt huerium, er tæki. Nu uill konungrinn sættaz at holldnum sid ok soma, er hofdu fyrri konungar, bædi uid kirkiur ok lærda menn, ef nockut finnz brottligt med honum. Huerium decretum megi þer þann pina, er byz undir sættina? Ein er allra uor bæn, sem tærin uotta, at þer hialpid hiord ydra, enn hrindit æigi framm i daudligt forad. Miok mislikar oss ollum, huerssu þer hafit stridt Jocelin byskupi brodr uorum ok Joni hans decan. Er þat nyrr hattr framferda at stormæla fyrst, enn leida sidan at sokum. Ok til þess at uorar sæmdir ok embætti se undan ydru sua foradzligu ualldi, setium uer oss ok uora luti undir hond Roma kirkiu ok herra pafans. Nefnum ver ydr dag, in ascensione domini se þer þar kominn. Ok iafnframm bidium ver, at þer uikit til fridar ok frialsit oss af re(k)stri. Ok þa bidium uær ydr uel lifa, ef þer gerit konungsins uilia ok uorn.

Þetta byskupanna bref flytz herra Thomasi, þar sem hann sitr i Franz, ok sem hann hefir þat greint ok articulerat, snyrr hann til þess uegar at gefa þeim likt moti liku, sua at hann syni þeim sina sannyrdi, ænn einga þeira appelleran vill (hann) hallda, helldr med ollu cassera. Ok þui skrifar hann aftr i gegn til serhuerra luta suarandi, er þeir framm settu. Þat bref hefr sua.

Bref Thomas erchibyskups til byskupa.

61. Thomas med guds miskunn lægr þionn Kænterabyrgis kristni sendir uirduligum bredrum sinum ollum Einglandz byskupum þa kuediu, at gera þat, sem enn gera þeir æigi. Bref ydart kom til vor, er meira berr auitanar enn hugganar, meira til aleitni enn styrkingar mot astinni, er æigi leitar sinn auinning helldr gudliga tign. Drottinn Jesus Kristr do fyrir oss hlydinn fodr allt til krossins,

synandi oss sua geranda fra hans sauk, ef naudzyn kallar. Huerssu maa yduarr stettr siaa i mot sua mikilli elsku, ef þer ottiz midr gud enn maann, framarr elskandi ydarn likam enn skaparann, framarr bunir til hlydni ueralldar konungi enn ydrum erchibyskupi. Ef keisari ædr konungr bydr ydr reitt, megi þer gera, enn ef þat er rangt, æigi þer mot risa. Ver hofum hlytt ok þagat, ef nockur ydar uilldi minnaz uigslu sinnar ok uernda frelsi kristninnar, enn nu er lioet af brefum ydrum, sem harmar hugskot uart, at meirr standæ þer bunir til hneykingar enn henni til uppreistar. Enn þott þer kiosit ydr sua afskapliga idn at stridaa kristninni, hefir hon sua godan grunnduoll, at æigi maa hun falla fyrir ydr, þuiat þat er henni natturligt med skipan guds, at ef hon lytr aa kne i falli sinna formaann(a), efliz hon mest ok endrbætiz, þuiat þeir dyrkaz af gudi, er fyrir henni þreyta. Nu er yduart traust æigi at sækia, helldr þess er sua mællti fyrir spamanninn: Exsurge, domine, et iudica causam tuam. Nu ef þer angrit kristnina, huat þurfum uer undra, þott þer auitid oss. Saaklaus ær kirkian, æigi siaam ver ok uora sok. Tokum ver nockurs yduars godz, fat ædr fior, uxa ædr asna? Ef þat finz med oss, skulum ver ferfaallt aptr bæta. Enn ef þat eydiz, huerssu skulum ver þaa giallda, er þer latid oss mæta einn ollum þunga[1], motgang ok meingerdum, skapraunum ok skada. Nu ef þer mettid striuka þann blindleik af augum ydr, sem leingi hefir hardla miok meinat, hæfdi ydr at uirda, huern enda þessi maal skulu hafa. Enn su aalitning uerdr æigi rett, ef manna munr ædr rikdomr hefir hasæti med ydr, þuiat þat fysta sem þer at uikut um vora bruttferd, syniz oss aan riettuirding þydt ok upptekit, þuiat i sannleik eignaz þat efni tuenna undirstodu, at firra þa glæp, sem gera uilldu, ok at kynna kirkiunnar sauk, at æigi syndimz ver einn i þui maali, er guds rettr ok hennar uar ofsottr. Þer uilldut, at ek minntiz, huersu laagr kotkarllz son ek kom aa konungs gard, ok ek iattar þui, at min kynferd ær æigi af konunga ætt sem nockurra af ydr, enn þo er min kynslod i sannleik sua sæmilig i Lundunum, at kotkarlla nofn uoru fiarri minum ættmonnum. Þui suorum ver odru þar til, at oss syniz kiorligra at uerda somi litillar ættar enn uansami storrar. Þui suorum ver þridia, at þott uer sem lægri at burdum enn einnhuerr yduar, hefir guds miskunn sua skipat, at ver ærum ollum ydr ædri uordinn. Minnaz maa þess, at af hiardarsueini vard heilagr Dauid konungr Israel, ok af fiskimanni hofz hinn sæli Petrvs i hofdingsskap ok hærradom allrar kristni. Enn þat er þer sogdut mik faatækan

[1] þynga *Cd.*

koma til konungs, er ok æigi miok satt, þuiat i nog for ek fekatliga sem ek var erchidiakn, þa er ek tok aa hueriu aari þriu hundrat marka brent. Vrettsyni eigni þer mer til Heinreks konungs, tiaandi huerssu hatt hann hefir oss hafit. Enn hui hann gerdi sua, suari honum eigin samuizka. Þer sogdut oss kiorinn til byskups fyrir konungs ualld at styniandi guds kristni, þat er at skiliaa aan yduarri samþyckt. Enn i þessum ordum fellr aa ydr ritningin, at huerr saa sem lygr, drepr sina saal. Lygd er ollum fyrirbodin, enn einkanliga ydr byskupunum, þuiat sialfir uiti þer, at minn kosningr gerdiz med ydrv iatyrdi. Enn þott aufund hafi bitid þar um nockurs yduars hiarta ok hafi mællt moti tungunni, suari hann þui sialfr þar ok æigi at segia, at þar styndi aull kristni, þott einn ædr tueir afundsamr leyndiz med guds folki. Veiti gud þeim likn, ær sua gerdi, ok giarna fyrirlatum ver. Enn þat er þer sogdut oss faa herra konunginum hamar ok auxi fyrir sæmd ok goduilia, er þat med ongum hætti sua skilianda, sem þer settud oss til lytis undir usannsyni, helldr maa rett ok lauglig hirting merkiaz fyrir hamar ok oxi, er vort embetti skylldaz honum at ueita fyrir afbrot laaganna, þott i aadra grein seem ver honum skulldbunnir til myccktar ok goduilia fyrir þat hasæti, er hann helldr yfir guds folki. Enn þau hot, sem þer drogut um nadzyn herra pauans ædr fiolmenni Heinreks konungs moti honum ok kristninni, sama ydr hardla litt, þuiat getur þuilikar stædi afskapliga einum lydmanni, enn ydr halfu uerr, er bædi kalliz kennimenn ok uinir konungs. Hugsit um, hrædzlu fullir, huart gullkerit i Babilon samþyckir æigi hiortum ydrum, er fagrt var utan, en fullt med olyfian. Þær segiz grata ufarir krist(n)innar, enn þui iafnfram dragiz þer i fridargrein, at annar kioriz i uort rum til Kanciam. Nu hafid raad mitt, gratid æigi kristnina, helldr sialfa ydr, þuiat ver uæntum i gudi, at heilog kristni fordiz fyrir uorar gerdir nidrfall ok so(r)garefni. Siait helldr um siaalfa ydr, huilikt upphelldi þer ueitid henni, ædr forgaungu yduarri hiord. Hafit fyrst sialfir þat raad, er (þer) kendut oss. Hrindit æigi saudum guds aa uillistiga fyrir þaa ueralldare(l)sku ok hegomadyrd, er opinberliga birtiz med ydr vera. Þer segit konung sættaz uilia med þeim skilmaala, at hann halldi ollum sinum soma. Enn þat hefir þann skilning, at ser greint logmal kirkiunnar ok curie samsetiz undir sidueniur, ok tapi sua kirkian æfinliga sinni frumtign ok frelsi. Þat syniz oss æigi uel standa i ydru brefi, at uer hafim stormælt fyrst Jocelin byskup ok Jon decaan, enn synt saakir þeira, þar sem þer uitid, at agliosar illzkur aasaka þa badaa med berri ohlydni bædi uit herra pauann ok oss.

Mun æi þat til, at þrent bann se fællit yfir þa bada, þott byskupinn se enn æigi bannsunginn. Verkit sialft bannferir mann i skipudu logmali heilagrar Romæ kirkiu, ok þat heitir pafa bann. Þat er annat, ef liosar sakir bera mann undir bannsetning sins byskups, ok sæ kallaz sunginn i bann. Þat er hit þridia, ef madr samneytir bannsettum med ohlydni ok fyrirlitning uid kirkiuna. Þessar greinir tiæm ver ydr æigi sem lærandi helldr synandi, huersu þessar greinir allar hladaz at Joni decan, ok þui mun ydr synaz ofmællt, at ver leitadim saka eptir afellit. Enn þat er oss æigi liosara, huar þer byskuparnir uilit suara þeim letrvm midil landa, at ydr skal mislika, þott opinberr glæpamadr se logliga pindr med stormælum. Enn þat er þer kaulludut appellera oss til herra pafans, virdum uer sua mikils, sem þer hafit med ollu þagat, þuiat kirkiunnar log lofa þeim einum appellera undan sinum formanni til ædra doms, sem þat gerir med skrifadri skynsemd ok naudsyn, enn æigi med æakasti ofundar ædr drambsamri hafnan vid sinn formann. Þurfi þer ok æigi þat starf fyrir ydr at leggia, at rekaz til Roms, þuiat þat herra pafans ualld, er hann eptir lagdi hia oss, skal ydr nægiaz, ef þer betriz æigi. Einkannliga mæ þik þar til nefna, Gillibert Lunduna byskup, ok brodr þinn erchibyskup af Jork. Þit gafut þat ræd, at fyrir konungliga ogn skylldi uorir umbodsmenn æigi sua diarfir, at þeir sendi oss ædr uorum naudzynium nockurn minnzta fiærlut. Var þat enn dicktat þuert moti logum, at þa fridheilaga eign, er ver hlifdum med appellacione, skylldum uer þarnaz i eyrendum kirkiunnar. Þui rangligarr greip konungs gardr ok þu, Lunduna byskup Gillibert, þat sama godz oss frauerandum, ok sua mikit sem þu hefir undir þik dregit, krefium ver af þer undir banz uidlaugu. Mun ydr nu þickia sannaz þat, er þer skrifudut, at ver leggim þyngsl yfir þunga, þegar ver þegium æigi yfir þeim usoma ok hardbrysti, er þer ok uorir uuinir ueitid oss ok kirkiunni, þuiat utlegd uorri ok uorra frenda ok fiær upptoku, skapraun ok skada sampiniz þer þui sidr, at þer gangit i gripdeild ok hernat upp æ kirkiuna med hennar nidrbrotzmonnum. Ok mæ synaz undarligt, at þuilik framferd aflar ydr æigi kinnroda, ok kinnrodi ufremdar, ufremd idranar, enn idran umbotar, sua at fyrir retta yfirbot standi þer upp hedan gyrdir gudligu suerdi ok stridit[1] fyrir heilagri kristni, þuiat formanni er þat botlaus uanuirda at uarpa sinum folkuopnum ser æ bak ok uerda uondr flottamadr, enn uuinir leidi hans brudi hertekna med sinum sonum sua sem til utlegdar. Nu ef þer lydit ok hafit vort ræd til heilags umskiptis

[1] stridir *Cd.*

ok betranar, munu þer uel fara, enn ef þer halldit uppteknu, dæmi gud midil uar ok ydar. Valete.

Af sendibodum pafans.

62. Nv sem bref heilags Thomas erchibyskups kemr framm i Eingland fyrir byskupana, tiaa þeir konunginum, huern skilning þat hefir at hallda, ok einkanliga syniz þeim ollum saamt þungliga horfa þat, er sua stendr millum luta, at erchibyskup kasserar þeira appelleran ok þickiz hafa yfir þeim pauans valld, enn þat syniz þeim hættligt, sidan þeir uilia standa þar sem fyrr. Þui risa upp at nyiu miklar raadagerdir millum konungs ok byskupanna, huat upp skal taka, ok uerdr þat stodugt, sem um eina stund matti æigi miok likligt þickia, at herra konungrinn skrifi til Roms. Enn adr nockut greiniz, huat hann uill skrifa, maa uitr madr eptir leita, hui konungr þessi hafdi annan slag fra herra pafanum enn aannan til. Enn þat er synt, at umbrot ok obbelldi bar hann til huarstueggia, þuiat fyrirfarandi lutir ok fylgiandi uotta, at æigi uar hann idrandi madr, þa er hann sor sik undan honum, hugdiz hann at uinna i einum ryck bada saamt herra pauann ok herra Thomam erchibyskup. Þui bada, at herra pauinn skylldi ottaz ublidu sua riks hofdingia at beygia þar fyrir erchibyskupinn ser at knefalla. Enn er þat geckz æigi, syniz hann aptr uenda, þuiat hann skilr uel, at ærchibyskupinn færr hann æigi undirbrotid, utan þeir hafi einn ok sama domara, þuiat þat uar uonleysa[1], at ærchibyskup uilldi dæmaz af þrætumanni, þott Heinrekr konungr gæfi honum sin særi. Her fyrir semr Heinrekr konungr sitt bref til herra pauans med vndirhyggiu, at hann megi faa fullnat sinna maala allra. Enn þat ær sua reist med myckt ok bænarordum, at herra pauinn muni senda tuo legatos at profa aull þau maal, er snaraz i millum hans ok erchibyskups, ok þar med urskurda allri appelleran fraskildri. Annat bref ritar konungrinn til curiam heimolligum tueim uinum sinum af cardinalibus, er heita Uilhialmr ok Otta. Su er bæn konungs til þeira, ef herra pauinn uikz undir at gera legatos, at þeir biodiz til rekstrar ok mædu þar um, ok faai valld sem sterkaz at dæma yfir Thomam erchibyskup. Þessi raad byriaz aa allan hatt sem konungrinn bæ(i)ddi, þuiat herra pauinn er fridgiarn ok fysti miok, at unadir ok deilur mætti lægiaz. Þui skipar hann .ij. legatos til Einglandz. Tekz honum þat sua einkaanliga, at þeir somu verda skipadir, sem Heinrekr konungr hafdi kiorit. Ok ær þat æigi þydanda til lytis herra pauanum, sem vel

[1] uonleysta *Cd.*

lysiz ok profaz litlu sidar, helldr sua sem sæll Gregorius segir af formonnunum, at sæ hugr sem dreifiz i margar ok ymissar fiolskylldr, leidiz fliott ok stundum bleckiz, ef fyrstu tilteyging verdr æigi fra uikit. Þat mæ annat her til hallda, at æigi veri herra pauanum liosar allar lymskur sinna undirmanna.

Þessir taka nu oflugt ualld til profs ok urskurdar yfir ollum mælagreinum Heinreks konungs ok Thomas erchibyskups, ræda sidan i ueg nordr um fiall. Ok er þeir koma i Franz, flytr sira Vilhialmr æigi diupara enn sua, at hann hrosar sinum heidr ok hæliz fast um, at nu hefir hann feingit valld yfir Thomam erchibyskup. Enn er Hloduir konungr fregn af ferdum þeira, huerssu uuænlig uar til godra luta, bregdr hann uit med ollum skunda, ok skrifar til herra pauans tiændi bædi miukliga ok þo einardliga, huert missyni haundladi hug herra pauans, þa er hann gerdi ut slika sendiboda, sem rædnaztir mattu finnaz at fylgia ollum uilia Heinreks konungs, segir, at angr ok utlegd erchibyskups mun eingan leitta fæ fyrir þess hattar utueg, helldr nyiar meingerdir ok undirbrot. Fær þetta lætr sua mikit aflat i frelsi kirkiunnar eptir skynsemdarordum Fracka konungs, at sira Uilhialmr ok þeir kumpanar uellta or ualldi, fyrr enn uardi, þuiat herra pauinn sendir bref æ bak þeim, flettandi þa brutt af ollu doms atkuædi. Enn i leyfui leggr hann þeim um at leitaz, ef nockur fridr mæ formeraz med þeira tillogum ok annarra lærdra manna. Enn er Uilhialmi kemr þetta aptrkast, bregdr honum helldr i brun, ok þo helldr hann fram ferdinni, þar til er hann finnr Heinrek konung fyrir sunnan sio. Mundi fagnafundr þeira hafa uordit helldr meiri, ef æigi hefdi vælld tapaz med sua bradum atburd, þuiat æigi uar þar þuilikt, sem harmadi huarr annan. Nemr þar stad i rædagerdum, at sira Uilhialmr skal profa mælsnilld ok miukyrdi sina ok rida upp i Franz, bidiandi Thomam erchibyskup koma til samtals i þann stad, sem honum nefniz. Þetta sama ferr framm, at sendibodar kalla samt lærda menn ok iafnuel byskupa nockura. Þar kemr ok hinn heilagi Thomas med þeim tilbunadi heilagrar stadfesti, sem drottinn syndi honum æ næstu nott fyrir þenna fund. Hann sagdi um morgininn sinum heimolligum monnum, at honum þotti nockur madr byrla ser eitr i einu gullkeri hardla uænu, ok þenna draum kallar hann ræsaz æ þeim degi, þa er Uilhialmr cardinalis skeinkir honum skreyttar mælsemdir, þær sem erchibyskupinn skilr eitrligar fyrir innan ok kirkiunni meinsamligar, þott þær syndiz glæstar fyrir utan. Þui uikr herra Thomas æ eingan ueg fyrir hans ordum ædr umleitan, ok skiliaz uid sua buit. Wikia þa enn sendi-

bodar aptr til konungs ok segia honum, huersu erchibyskup uar uuikianligr, þiggia sidan giafir uegligar ok uenda eptir þat aptr i Rom. Auflудu þeir fiaar enn frid aungan, ok sannliga hefdi þeim uerit betri heimaaseta.

Hier bannar konungr at bidia fyrir Thomasi.

63. Eptir þenna fund, er signadr Thomas hellt med sendibodum herra pauans, ridr hann aptr til Saainz. Maa nu uel segia, at honum flytiaz dagliga nyiar uhæfur nordan af Einglandi, er hann skilr leida af konungsins uuanum. Þui riss hann upp þessu næst framarr enn fyrr, gyrdandi sik sterkliga gudligu hefndarsuerdi þeim til hirtingar, sem nu geraz nidingar, þuiat hann ueit þann formann i guds banni, er latr legz nidr af hegning rettrar hirtingar ok refsingar. Nu sakir þess at hann ser ecki stoda godar aminningar, byriar hann sua i fystu sina framferd, at hann bannsetr odduita illzkunnar Gillibert Lunduna byskup ok Jocelin af Saarisber. Lysir hann ok af nyiu banni Jons decans, ok þar med bannsetr hann Rikard af Uincestr, er uar faurunautr Jons at uinna eidana fordum vpp aa saal Heinreks konungs. Hann bannsetr ok Rikard af Luci ok annan Jocelin af Ballolio. Þar med bannsetr hann uuin fridarins Ranulf af Broch, er med aannarri guds reidi hafdi þau boluanarverk, at sakir hatr(s) uid Thomaan erchibyskup hellt hann nockura klerka sem herfangna, er honum voru heimonligir, sem hann saat heima i Kancia, ok her med helldr saa daudason siaalfan erchistolinn, sem fyrr uar sagt. Hann bannsetr ok þann mann, er heitir Hugi de Sancto Claro, ok annan, er heitir Thomas Bernardz son, þeir voru ransmenn kirkiueignar i Cancia. Her med bannferir hann marga af konungsins haull bædi raadgiafa, hirdmenn ok herbergissueina. Hann stefnir ok nockura klerka af konungs gardi i nefndan dag aa sinn fund. Enn sakir þess at þeir fyrirnemaz at koma, bannsetr hann þa somu leid ok adra. Ok sua er nu skipat kapella Heinreks konungs, at tapad hefir hon nu sinu hreinferdi, þuiat uarla finnz saa madr, at æigi se annathuart bannsettr ædr bannsettum samnetiadr. Enn huat taka þeir upp, er i þuilikan uanda uoru komnir? Þat sem hormuligt er at segia, at þeir bakuerpa alla idran ok yfirbot, helldr þickiz konungrinn ok hans hirdfolk hæfna sin aa Thomasi erchibyskupi med þeim udæmum, er hueriu manz eyra maa afskapligt heyraz. Þar sem kristnin uænz at bidia fyrir uillumonnum heidnum ok gydingum, þa geingr nu þat bod i hueria kirkiu um allt Einglandz riki, at eingin dirfiz lærdr ædr leikr hatt edr lagt at bidia fyrir Thomasi erchibyskupi.

Virdi saa sem uill, huat þessi guds madr hefir þolt umfram flest dæmi, er[1] fyrr uar hann utlægdr i likam[2] ok þar med ofsottr i limunum ollum sinum frændum, enn nu þolir hann ofsokn uondra manna upp a salina, sem ferligt er frasagnar ok uheyrt i pislarsogum heilagra. Her med hugsa guds uuinir ok erchibyskupsins, at þeir skulu hann fyrsmaa i ollum lutum ok eingrar lausnar af honum beidaz, helldr at skrifa til herra pafans, at hann sendi þeim lausn ok likn, at unytri allri framferd ok afelli erchibyskups.

Ok er þessi bref flytiaz brutt af Einglandi ok þadan upp i Franz, færr Lofuiss Fracka konungr sanna uissu, huat nu er dicktad til forlitningar erchibyskupinum. Fylliz saa blæzadr herra med vars drottins uandlæti ok skrifar sem hardaz til herra pafans, at hann standi sterkliga i herbudum himnakonungs, at æigi ofriz umilldir sua miok, at þeir syniz uega sigr a Thomasi erchibyskupi, bidr hann hallda sina valldzhand med heilagri stadfesti, sua at hann leysi eingan, þann er heilagr Thomas hafdi bundit. Ok sua fallin ord setr hann medal annarra: „Saa er angrar Thomam erchibyskup, sagdi hann, ædr minkar i nockuru hans uald, hann snertr meinliga vart augasialldr.“ Enn sua ymislig letr beggia konunganna med ser greindri bæn ok atstodu, sem nu koma fyrir herra pauann i sama punckt, var æigi fyrir sakleysi, þott hann mæddiz nockut i, sidan her for iafnfram flutningr ok aatektir þeira, er hans raduneyti skylldu uera, þuiat i huerri tilraun standa sumir kardinales med Heinreki konungi, huat þeir mega. Enn þo hallaz herra pauinn sua undan enn um sinn, at hann leysir eyngan bannsettan, utan skrifar helldr til Fracka konungs bædi med bæn ok bodi, at hann til profui, huat er hann kann, at fridr mætti formeraz midil Heinreks konungs ok erchibyskups. Skrifar hann ok til margra hofdingia i Franz ok æigi sidr fram i Eingland, at þeir sæmi suo sinar tillogr med kristiligum goduilia, at heilog kirkia ok hennar klerkar mætti nadir faa. Hann ritar ok til Heinreks konungs sua fallit bref, sem her stendr eptir minni kuediusending.

Bref pafans.

Yduarri uitru ær uel kunnigt, huersu fodrliga uer hofum optliga yduar uitiad med aminning ok bænarordum fyrir oss ok adra, at þer skylldut virduligan brodr uorn Thomam erchibyskup taka i sætt med ydr ok giallda honum ok hans monnum kirkiur sinar med eignum ok ollum hlutum, er þeir letu aan logum. Er nu þessi

[1] enn *Cd.* [2] lakam *Cd.*

framferd sua uheyrilig kunnig vordin nær allri kristni, ok þo faam ver aa eingan ueg ydr myckt æigi med blidu ne stridu. Aflar oss þat mikillar hormungar, þuiat uon yduarrar leidreittu tapaz naliga fyrir oss, þar sem ver uilldim ydr elska sem hinn kiærazta uarn son, þui framar angrar oss saa haski, er þer eigut fyrir hondum. Nu krefr oss heilog ritning at aasaka ydr, þott ver elskim ydr, þa er hon segir sua formanninum: Kalla þu med stadfesti, þeyt raudd þina sem mothorn segiandi folkinu glæpi sina. Ok enn segir drottinn: Nema þu tiaair ranglatum ranglæti sitt, mun ek hans blod ok lif af þinni hendi ut heimta. Nu bætir þu þui sidr þin ranglæti umlidin, at þu[1] eykr æ framleidiz ok finnr þa ofsokn med oheyrdu grimdarkyni, sem eingi framdi fyrir[2] þer, at ver hafim lesit, ok þa er þer þickiz byrgia hialparueg fyrir odrum, streingir þu aptr lifs inngongu fyrir þer sialfum. Nu bidium ver þann gud, er lif ok sæmd konunganna hefir i sinni hendi, at hann myki yduarn hug ser at þiona. Latid ydr æigi læging i þikkia at luta[3] þeim, er ydr skapadi ok giæddi godum lutum. Vilit þer oss ok æigi heyra, stendr yduart mal med miklum haska. Valete.

Enn huat Heinrekr skipaz til betra fyrir þetta herra pauans bref, virdi saa med ser, er less ædr heyrir þat næsta capitulum, sem her fylgir.

Af Thomasi erchibyskupi ok Heinreki konungi.

64. Nv sem Fracka konungr hefir yfir lesit herra pauans bref til fridargerdar midil konungs ok erchibyskups, uill hann giarna hlydinn uera sem kirkiunnar son. Ok þui hefir hann sik frammi med þeim hætti, at hann kallar til sin konung af Einglandi, talandi med honum af þeim malagreinum, sem lesiz hafa i saugunni. Enn þat geymir uakrliga Lofuis konungr, aat aa huerri stefnu ær hann helldr uid Heinrek konung[4], lætr hann iafnframm vera Thomam erchibyskup. Optliga bidr saa blezadr konungr, at huartueggi þeira sættiz heilliga, einkanliga tiaar hann Heinreki konungi, at hann hafi þann gud fyrir sinum augum, er honum leidi alla lysting þessa lifs, segir hann skylldugan at ombuna gudi med odrum hætti sinar ueizlur, enn strida upp aa kirkiuna i Einglandi ok hennar klerka, ædr hataz vid Thomam erchibyskup. Enn þott hann tali sua, er þui likt sem hann uerpi ollum sinum ordum i uind, þuiat hardydgi Heinreks konungs er miklu meirr sollin til erchibyskupsins, enn hann faai nockura myckt fyrir slikar fortolur.

[1] þau *Cd.* [2] fra *Cd.* [3] lyta *Cd.* [4] k'gr *Cd.*

Nu geingr sua til sa nockurum fundi, sem þeir hallda, at Heinreki konungi flytz af hliodi, at Thomas erchibyskup med ollum sinum greinum muni gefaz i hans ualld, þui tekr konungrinn honum þegar helldr blidara enn eptir uana. Ok þat sama syniz guds manni at gera þann sama dag, at rett sem konungarnir sitia badir saamt med morgu stormenni huarstueggia rikis Franz ok Einglandz, riss upp ath uuoru signadr Thomas ok geingr litillatliga fyrir Heinrek konung med þess hattar ordum: „Herra konungr, sagdi hann, allar þær greinir, er oss komu til aaskilnadar fra fyrsta tima ok her til, gæfum ver i guds ualld, at þer skipit eptir yduarri uilld, heilli sæmd ok halldinni vars herra.“ Vid þessi ord hin sidurstu styggiz hardla miok Heinrekr konungr, kastandi þegar meinmælum sa berar brynn erchibyskupinum, segir hann allt af bernsku verit hafa bædi digran ok drambuisan ok uminnigan allz þess godz, ær honum var uel til gert. Enn er Thomas erchibyskup hefir þolt þuilik ord, ær bædi voru herd ok hadulig, uikr Heinrekr konungr ser i sætinu at Fracka konungi ok segir sua: „Herra minn, sagdi hann, ek kann ydr segia med sannu, at huat er odru uiss uerdr mællt ædr gert, enn þessum Thomasi likar, segir hann se þat uera moti gudi, ok uer hafim þar fyrirgert ollu uoru godzi, ef uer ærum honum æigi eptirlætir um alla luti. Enn til þess at þer ok allir godir menn uitid, at ek uil huarki leyniliga ne opinberliga standa i mot sannyndum guds ædr skylldri sæmd, þa er þat mitt bod til fridar ok nada, sem nu megi þer heyra. Ek segir sua, at margir hafa uerit fyrir mer konungar i Einglandi, sumir rikari enn ek, enn sumir æigi rikari. Margir hafa ok uerit erchibyskupar Kantarabyrgis fyrir Thomasi miklir menn ok heilagir. Nv huat er einnhuerr erchibyskupinn hans forfadir gerdi nockurn minnzta lut konunginum minum forfaudr, geri hann þat sama uit mik, ok munum uid uel semia.“ Þessi ord Heinreks konungs synaz ollum med bradu tilliti hardla rettuis utan einum Thomasi erchibyskupi. Ok margir tala med hareysti, at herra konungrinn lægir sik i nog. Enn Thomas erchibyskup suarar eingu til. Enn konungr af Franz talar sua til hans: „Vili þer, herra erchibyskup, uera meiri heilogum monnum, ædr Petro postola betri. Nu siai þer sialfir, at fridr er fyrir dyrum, ok þer megit faa hann, ef þer uilit.“ Thomas erchibyskup suarar þaa: „Satt er þat, herra konungr, at Kantuariensis erchibyskupar voru meiri ok helgari enn ek. Enn þott sierhuerr þeira a sinum tima hreinsadi saur ok syndir folksins med rettuisi ok kæmi þui morgu af kristni guds, er langr uuani hafdi halldit, feingu þeir æigi ollu radit eptir guds logum, ædr huerr mundi nu þenna freistanarelld

moti oss ok uorum uinum upptendra, ef þeir hefdi med rotum uppsnidit þat, er guds rettindum var i mot. Enn þott einnhuerr þeira hafi annathuart miok slior ædr of forr uerit, ær oss þar af æingi dæmi dragandi, helldr skylldumz ver fyrir gudi at gera suo, sem uer uilium suara. Enn at tala til hins heilaga Petrvm, er hann æigi fyrir þat lofandi, er hann neitadi Kristi, helldr sæmum ver hann ok sælan segium, er hann stod med kristiligri einurd aa siduzstum timum allt til krossins. Ok med þui at hann uilldi æigi þat samþyckia vit Neronem keisara, sem hann saa horfa til saluhaska, leyfdi hann oss formonnum þat dæmi, at kaupa æigi stundligan frid med uanuirdu laganna ædr þaugn kirkiunnar rettinda. Nu ef ek keypti sua dyrt daudligs manz uinattu, at ek gerdi þa burdi sem þrælborna, er uorr herra frialsadi med sinu blodi, firdiz ek hardla miok eptir dæmi hins heilaga Petri. Fiarri se þat minu lifi ok langt af.“ Enn sua sem þessi ord heyraz af erchibyskupi, likiz þessi fundr þeim, er hann atti fyrr i Nordantun, þuiat nu amælir honum huer tunga, segia hans ofstærd ok ifirgirnd þui uallda, er menn mega æigi frid faa. Ok einn iall af Einglandi skytr aa eyrindi, hann segir sua: „Med þui, sagdi hann, at erchibyskup þessi kyss þann hlut ser til handa at nidra rikismonnum ok uanuirda huers manz tillogur, þui geri sua vit hann Franz sem fyrr Eingland, fari saa radlauss, sem reika uill, ok eingi fylgi honum.“ Sua segir iallinn, ok mun gud þui mot standa, at sua uerdi. Ok þott Lofuis Fracka konungr uerdi nu leiddr um sinni nogu miok med falsyrdum ok undirhyggiu Heinreks konungs, mun drottinn sua geyma hans, at freistni uondra manna firri æigi Thomam erchibyskup þeiri hialp ok fridi, sem hann hafdi þegit i Fracklandi.

Af skilnadi konunga.

65. Þenna fund, sem nu var lesinn, helldu konungar sidaz at sinni midil sin i Franz. Er nu skipat, at af þeim fundi skal Heinrekr konungr venda heim aftr i riki sitt. Er honum fyrirbuin nattueizla i þeim stad eptir skilnad konunganna, enn Fracka konungr hefir skipad sina reid i annan stad, er heitir Mons Mirabilis, ok þo uikr sua ueginum, adr hann kuislaz til þessarra beggia stada, at badir konungarnir æro i saumu reid. Gera þeir sua sem skilnad sinn, adr þeir stigi aa hesta, badir nu likir med stygdar yfirbragdi til Thomam erchibyskups, þuiat huargi þeira heilsar hann. Rida þeir aa ueginn fyrir, þuiat guds madr verdr[1] seinna buinn. Enn þo

[1] verda *Cd.*

er hann rædinn, huersu styggiliga sem Fracka konungr lætr, at honum skal hann fylgia til gistingar. Enn huart Heinrekr konuugr læs nockut annat fyrr sa ueginum, greinir æigi bok, enn þat ær skrifat, at hann setr Thomasi erchibyskupi gilldan umlestr med graleitu gabbi, ok i millum annarra brigsla hæliz hann mikit um, segiz hafa hefnt sin sa þeim suikara. Ferr hann ok eptir sinni uilld noga fylgendr i malinu. Þuilikar æru ordrædur konungsmanna; sem Thomas erchibyskup kemr framm i ueginn. Heyrir hann nu giorla, huersu þytr, ok þegir þo med ollu, þar til hann suarar einum þeira bædi lagt ok linliga. Saa madr heitir Jon Pictauensis byskup, enskr at kyni, ok hafdi fordum verit godr felagi Thomass erchibyskups. Hann er nu sua hardsnuinn i sinum tillaugum, ath aull kristni i Einglandi myndi falla, ef þessi ofstærismadr Thomas skal henni leingi stiorna. Her til suarar guds madr: „Sia uid, brodir, sagdi hann, at heilug kristni fai fyrir ydr æigi nidrfall, þuiat guds miskun mvn sua til hialpa, at fyrir minar syndir fai hon æigi nidrhrapan.“

Skilia sidan konungarnir aluarliga. Ridr sæll Thomas þar eptir, sem Fracka konungr ferr fyrir. Koma þeir sua fram i þann stad, sem fyrr var nefndr. Er nu skipan sa komin, þuiat sin herbergi hafua huarir konungr ok erchibyskup, enn þo ueittuz signadum Thomasi allir hlutir[1] nogliga af konungs gardi. Brugdit er ok þeiri skipan, sem Lofuis konungr hafdi halldit um hrid at finna erchibyskupinn, ok þar er audfundit, at fæd er inngeingin med honum. Þar fyrir uglediaz hardla miok fylgdarmenn hins signada Thome, ok þyckiaz æigi sia sin ræd, ef þeir flotna upp af Franz[2] fyrir ublidu konungsins. Enn heilagr Thomas helldr sik med ollu(m) rettum, ok æigi bregdr hann sinni bæztu glædi. Af fyrr nefndum stad ridr Fracka konungr i þann stad, er Celtres heitir, þagat ridr ok herra erchibyskup. Enn er hann nalgaz kastalann, rennr ut margt folk sakir foruitnis sa ueginn moti honum, ok þeim, er ut fara, maa uel heyra þat, er sannleikrinn segir, at gud fadir birtir þat optliga smasuæinum, er leyniz fyrir spekingum. Þessir gledia guds mann, þa er þeir segia sua: „Siæ, felagi, þar ridr hann erchibyskupinn, sa (er) fyrra dags sa konungsstefnunni hiellt ubeygdri sinni stadfesti ok æigi lægdi guds rett fyrir hot ædr r(e)idi konungs af Einglandi.“ Sua æro konungr ok erchibyskup samtida i Celtris, ok þadan rida þeir badir samt til Sainz. Duelz konungr þar um rid, ok stændr fæd hin sama. Enn þo hefir herra erchibyskup allan kost a sua uænan, sem þa er blidaz uar.

[1] hlytir *Cd.* [2] framz *Cd.*

Lidr nu sua þar til sem einn dag sitr erchibyskup med sinum heimolligum monnum i lucktu herbergi. Ferr þa enn til ordrædu, hvat fyrir mun liggia, ef reidir undir fotum. Erchibyskup þegir hia um stund, enn talar sidan: „Ei stendr oss kristnum monnum, segir hann, at kuida nockuru, ver eigum þann fodr a himnum, ær alla forsio berr fyrir uorum naudzynium, sem sialfr uottar hann i sinum ordum: Leitid fyrst himinrikis, segir hann, ok sahyggiz um ecki sidan. Mun ok þessu næst sua uerda, sem þer mundit kiosa, segir erchibyskup, ok þui berit ydr uel." Ok hardla nærri þessum ordum klappar einn af konungsueinum, ok þegar inngeinginn segir hann sua: „Herra konungr af Franz kallar ydr." „Til þess, segir einn af kumpanum erchibyskups, at reka oss alla i brutt af rikinu." Heilagr Thomas suarar: „Huarki berr þik til spadoms uauxtr ne kynferdi, ok þui lat liggia þær getur, sem þu uillt giarna at eydiz." Sidan stendr hann upp ok fylgir pilltinum framm i herbergi Fracka konungs. Sem hann geingr inn ok nidr setz, ser hann þegar, at konungrinn er haundladr med harmi nockurum, þuiat hann sitr med hneigdri asionu þegiandi, ok eingin var þar gladr inni. Sem sua hefir lidit um eina stund, eflaz nu sumir erchibyskups menn i þeiri hugsan, at konunginum muni fyrir þickia at kuedia þa brutt af rikinu, enn þat muni þo fyrir uist upp spretta. Sua ferr æigi til, (sem) þeir hugdu, helldr framarr uel enn nockur(n) mundi uara, þuiat Fracka konungr stendr upp af sætinu, ok fellr allr til iardar fyrir erchibyskupinn med sua tarligri godfyst ok idran, at hann matti uarla tala. Herra erchibyskup uilldi giarna lyppta hann upp ok leitta hans harm. Enn þess er eingi kostr, fyrr enn konungrinn hefir gert suo miuka iatning, sem honum þickir þurfa, fyrir þa[1] usannsyni, er hann hefir i fallit. Þar af segir hann sua blezadr med gratligri roddu: „Sæti fadir minn, sagdi hann, þer einir skilldut rett, enn ver allir uorum blectir ok blindir, er þat raad gafum ydr med uilia ok yfirgirnd daudligs manz, at gefa guds sæmd ok kirkiunnar reitt undir leikligt ualld. Miok idrar mik ok angrar, miskunna mer, kærazti fadir, ok leysit mik af þeima glæp. Heit ek þui til yfirbotar, at fra þeima degi skal ek i eingri raun fraskila verda i þui ollu, sem ek maa ydr styrkia." Enn uirdi þat uitr madr, med huiliku hiarta erchibyskupinn sua fallinn mundi upp sitia bædi med fagnadi andar ok likams, sidan hann heyrdi sua halæita[2] mykt af slikum manni. Will nu konungr upp risa med fylgi erchibyskups, skilia þeir sua med miskunn heilags anda, at signadr Thomas ok hans

[1] þ't *Cd.* [2] helæita *Cd.*

menn geingu enn gladari brutt enn þeir kuomu. Er nu æigi langt, adr ædsyniz umuending Fracka konungs, þuiat hans signud elska ok heimonleikr kemr aptr i ollum greinum til Thomam erchibyskups. Færr nu guds madr af þessarri sinni stadfestu, ær nu hafdi hann næst framit, sem nyia frægd um allan Franz.

Af fvndi Thomas erchibyskups ok konunga.

66. Nu ær þar til at taka, sem konungr i Einglandi spyrr, huersu Fracka konungr hefir herra Thomam aptr tekit i alla auluerd ok blidu, sem þa er bazt var. Grefz hann innan med sinni grimd ok gerir sendiboda med brefum til konungs i Franz. Þar er sua skrifaat, at hann segiz hardla miok undra, hui Lofuis konung lysti sua gera, at hallda þann mann i uirktum, sem ollum monnum gerir vnadir: „Þer sialfir, segir hann, uorut nærr, sæd ok heyrdut, huerssu ek lægdi mina tign, bodinn til allrar reittuisi, þer heyrdut ok æigi sidr, huers ofbelldi þat uann, er fridrinn feckz æigi, ok þo elski þer þann ok halldit med sæmd i ydru riki. Nu med þui at hann fyrirsmædi bædi ydra tillogu ok allra annarra, stendr ydr þat æ eyngan ueg at stydia hann ædr hallda mer til uanuirdu ædr kinnroda.“ Enn er Fracka konungr hefir þessi bref yfirlesit, segir hann sua sendimonnum: „Farit heim aptr til konungs yduars, berandi honum þessi ord: Ef hann kallar þat fylgia krunu sinni at hallda sidueniur allar i Einglandi, þott monnum syniz þer berliga moti kirkiunni, [fylgi vorri[1] krunu med erfdum miklu lofsamligar at hialpa nædstaddum ok einkanliga guds kennimonnum, er vtlægiaz moti ollum rettinndum. Nu skal Thomas erchibyskup ryma þui sidr ut af Franz, at fyrir huert bref, er Heinrekr konungr sendir, skal uaxa uirding hans.“ Þuilik eyrendi fæ sendimenn, ok batnar æigi briost Heinreks konungs, sem þeir flytia[2] honum hinu sidurztu ord, er nu voru lesin, ok at uikia sæmdum Thome ærchibyskups.

Suo ok i annan stad sem guds madr fregn þuilikan kærleik til sin af Fracka konungi, gerir (hann) gudi margfalldar þackir, ok her fyrir treystiz hann at bidia konunginn, at hann med sinu stormenni, bædi byskupum ok leikualldi, skrifi til herra pauans, huersu fundr þeira Heinreks konungs vard hinn sidarzti, ædr huat olli, ær þeir sættuzt æigi. Ok þetta veitir giarna konungrinn bædi fyrir sik ok adra, at hann skrifar til Roms, huerssu for, ædr huern haska heilog kristni þolir i Einglandi, ef sua skal leingi standa, ædr huerssu uorum herra mun lika su hin langa utlegdar pina, er meinlæss erchi-

[1] [fyrri voru *Cd.* [2] fyltia *Cd.*

byskupinn þolir. Ok at þessum brefum lesnum i Rom, angraz at nyiu herra pauinn, at Heinrekr konungr skal eingan enda gera sinna uanndkuæda, ok til þess at æigi syniz hann med ollu hiæ ser leida, enn uilldi giarna med godu uinna, gerir hann tuo sendiboda til Einglandz, at þeir tiæi Heinreki konungi, huat honum hæfir til lifs ok urgongu sinna uanndræda, at æigi ofþreyti hann miskunn guds ok þolinmædi heilagrar Roma kirkiu. Enn af ferdum þessarra sendiboda siæm ver æigi naudzyn at gera leingra, enn þeir fundu Einglandz konung ok uinna eingan lut minnzta med sinum fortaulum, þuiat uerndir uoru nogar ok afsakanir i ollum lutum bædi af konungi ok hans monnum. Suo uenda þeir aptr i Franz ok finna Lofuis konung ok Thomam erchibyskup, greinandi huarumtueggia motbærur ok kloksamligar sakuerndir Heinreks konungs. Þadan fara þeir aptr i Rom, ok ær uti þeira ferd[1].

Enn þessu næst ær þat segianda af Heinreki konungi, at hann gerir sina pilagrims(ferd) til Dionisium i Franz, þar sem heitir Mons Martirum, ok sæ guds kappi let sitt lofsamligt lif. Herra Thomas ærchibyskup lætr æigi sem hann heyræ, æt Heinrekr konungr se þar i landi. Enn Lofuis konungr setr sua rad med sinni blezadri godgirnd, at þeir finnaz konungarnir. Sua hefir hann ok ord sent herra Thomasi, at hann skal þar koma. Hefir nu Fracka konungr sik fram med byskupum ok audrum godgiornum monnum, at Heinrekr konungr uægi fyrir guds skylld ok lægi þau uanndkuædi, sem monnum hafa leingi meinat i missætti þeira erchibyskups. Enn þar i mot æru þegar nyiar sakagiptir, at Thomas erchibyskup hafi i eingu anzat honum, sidan hann kom i Franz, ok einga uirding honum ueitt. Fracka konungr bidr hann kierliga fyrir dyrd ok uinattu þeira heilagra manna guds, er nu hafdi hann heim sott, at hann skyli mykiaz ok taka Thomam erchibyskup heim i land med heilli sætt ok hiartaligan kiærleik uorum herra til lofs ok heilagri kristni til fagnadar. Her kæmr mæli, at Heinrekr konungr syniz uerda leiddr med fortaulum sæ hialpsamligan fridarueg, segir þann sinn godan uilia, at Thomas erchibyskup uendi heim i land ok takæ alla sina sæmd. Ok sem þat er iattad, tala nockurir med fagnadi, at konungrinn skuli minnaz til ærchibyskups med fridarkoss, at þui elskuligar megi fra beraz, huerssu þeira sætt hafi gerzt. Enn þar suarar sua til Heinrekr konungr: „Vel mæ ek kyssa Thomam erchibyskup, sagdi hann, enn med þui at ek sor þat einn tima i brædi minni, þa ær mer mislikadi til hans, at ueita honum eingan koss um alldr,

[1] fadir *Cd.*

þa ser ek æigi naudzynligt at riufa min særi þar um." Thomas erchibyskup skilr þessi ord, ok kennir þegar af kunnri lund, at æigi er briostid biart, þott ordin fari sliett, ok þui suarar hann opinberliga, at þetta helldr hann eingan sættarfund, utan fridarkoss fari til eptir suo stora misþyckt, sem uida um laund var nu kunnig. Huat leingra, enn Heinrekr konungr segir naudzyn krefia, at menn taki nad eptir langa mædu, segir dag lidinn ok[1] langt i myrkri at rida til herbergis. Sua lyktaz þessi fundr, at Heinrekr konungr ridr i ueg ok ueitir Thomasi erchibyskupi enn klausur nockurar æigi fagrar, segiz hafa uerit þyngadr fyrir hans skylld um allan þann dag, ok þat fleira sem hann lætr riuka. Sie sua uendir hann heim i riki sitt, enn heilagr Thomas aptr i Sainz. Stendr nu sua um stund, at margir godir menn harma, ær æ skal nockut moti risa faulsudum fridi millum þessarra hofdingia.

Af vigslu Heinreks vnga til konungs.

67. Lasum ver i fyrsta kapitulo, huersu Heinrekr konungr for undan at gefa signudum Thome fridarkoss. Skildi þat ok rettliga guds madr, ad þui uolli su saara samuizka, er hann bar i briosti, sem enn profaz, þuiat Heinrekr konungr hefir fullan vilia sem fyrr at auka meingerdir erchibyskups, ef hann maa. Enn huat mun hann nu til fa? Utlægdr ær nu adr erchibyskupinn ok allir hans frendr, godzin upptekin, uhlydni hladin med sua uheyrdum illuilia, ad hann skal þarnaz bæna midil kristinna manna, ok þo þrotnar æigi uondr raadgiafi at fera hedan (meira) fram[2]. Heinrekr konungr hefir þat med hondum at lata uigia til krunu Heinrek son sinn, ok þui sua bratt, at heilagr Thomas skyli missa þeirar sæmdar, er honum einum til heyrdi eptir æfinligri frumtign Kantuariensis kirkiu, at smyria ok kruna konung i Einglandi. Enn til þess at æigi syniz konungrinn gera þessa smaan erchibyskupi med einuilld sinni, smidar hann þau raad at leida herra pauann i saamþycki ædr enn framarr i fullkomliga skipan, at sia uigsla fremiz fyrir utan alla rauksemd Thome erchibyskups. Med sua uheyriligri bæn gerir konungrinn sina sendiboda til Roms med brefum, er þar einkanliga ok eiginliga nefndr Rodgeirr erchibyskup af Jork, at hann kruni herra konunginn med herra pafans skipan ok orlofi. Enn med þui at herra pauinn Alexander hæfir þar yfir sanna uissu, at þessi uigslugerd ær eiginlig Thomasi ærchibyskupi, skilr hann ok æigi sidr, huadan þessa umleitan leidir, þui skrifar hann aptr i gegn til Heinreks konungs

[1] at *Cd.* [2] þat *tilf. Cd.*

med hofsamligum greinum, at þa bæn, ær uigslugerdinni heyrir, stendr honum æigi at ueita, nema Thomas erchibyskup leggi til blida samþyckt fyrir sik ok erchistolinn i Kancia. Ok med þui at herra pavinn grunar fyrir þat hatr ok uhlydni, sem Thomasi erchibyskupi ueitiz i Einglandi, at byskuparnir muni dirfaz æigi þui sidr med eptirlæti vit konunginn at gera uigslu þessa, þa gerir hann onnur bref til Thomam erchibyskups, at honum uerdi allt þetta efni kunnigt uel, þar med lætr hann fylgia þat opit bref, at fyrirbydr undir banz pinu, at nockur byskup i Einglandi dirfiz a þa uigslugerd utan uilld Thomas erchibyskup(s). Koma þessi bref huartueggi framm, sem skipat var, ok æigi þui sidr heldr Heinrekr konungr uppteknum hætti kallandi saman byskupa med sanefndum degi, at þeir kome til Lunduna i festo Johannis baptiste at sæma uigslu Heinreks unga sonar hans. Enn er signudum Thomasi flytiaz herra pafans bref, ok þar med nockura frett nordan af Einglandi, at æigi muni fiarri fara þui, sem pauinn gat, ok framgirnd ok uhlydni byskupanna, þa gerir hann sina sendiboda til Einglandz, at byskupum beriz bodskapr herra pauans, at þeir halldi sinar hendr af sagdri uigslugerd. Enn þar er annat fyrri, þuiat byskupar uilia æigi sia brefit, helldr fara þeir framm sem til uspilltra mala. Geriz su boluut uigsla af Rodgeiri ærchibyskupi i Petrs kirkiu vit Uestmystr i Lundunum. Stodu þar nærri tueir byskupar bannsettir Gillibert ok Jocelin ok margir adrir bædi klerkar ok kennimenn. Eftir Heinrekr konungr gamli ueizlu mikla i uigslugerd sonar sins, ok þionar sialfr þeim nyia konungi, ok æigi uill hann nu samdægris lata kalla sik konungsnafni. Maa þat likligt þyckia, at samsæti þetta uer(i) þui likt, er fordum hellt Herodes tetrarcha, þa er hofut Johannis baptiste var uppdiskat. Enn þo berr þat umframm i þeim stad, at her satu fleiri opinberliga bannsettir. Enn suo mikit forz ok frammgirnd sem Heinrekr konungr gamli lagdi til at kruna son sinn ser lifanda, maa uera, at hann idriz þess innan sidarri tima. Eigi maa ok synaz undarligt, þo med leyndum guds domi vyrdi þat land ok folk vndir miklu afelli uheyrdrar glæpsku eptir litinn tima lidinn, er sua uafdiz afskapliga huerr med odrum at fyrirlita sialfan gud ok hans umbodsmenn, einkanligaa sialfan herra pafuann ok sinn eiginligan erchibyskup sua heilagan.

Af bodskap ok forbodi pafans.

68. Nv sem heilagr Thomas erchibyskup spyrr þessi hormungartidindi, huersu Heinrekr konungr hefir nv enn ofgeystr farit i uigslugerd sonar sins, þickir honum æigi liett aa bioda um hans vannstilli.

Virdiz ok sua erchibyskupinum, sem her see sa lutr uunuinn, at med ollum sinum greinum megi sa einga lund opindr uera, ef Roma kirkia ok login skulu nockurn rett hafa. Þui skrifar hann til herra pafans greinandi i fyrstu, huerssu þeir Heinrekr konungr funduz in Monte Martirum[1], ok huad þa geck til, er þeir sættuz æigi. Her næst skrifar hann, i huersu hafa þionustu Heinrekr konungr hefir leitt bannsetta byskupa i Einglandi med allri þeiri ohlydni vid Roma kirkiu ok forsman Kantuariensis kirkiu, sem herra pafanum er kunnig. Hęr med bidr hann, at postoligr herra risi upp til hegndar fyrir sua udsæmiligt verk, ok þott her til hafi þolat verit, segir erchibyskupinn berum ordum, at hedan upp er æigi þolanda. Miok iafnfram skrifaar Lofuis Fracka konungr til herra pafans af sama efni æi med lægra krapti elskunnar til guds ok kirkiunnar, þuiat hann herdir berliga herra pafuann til rettrar framferdar, bidr hann þar til uirda sina þionustu ok þeira uinattu, at uuinir Thome erchibyskups taki sin giolld, sem login dickta þeim, ær uhæfur hlada san aflati ifir haufutglæpi. Enn þann tima sem herra pafinn ser þuilikt bref, piniz hans hugædi, þuiat langar bidstundir til bata gera uondum monnum mikinn uoda, þui tekr hann um sidir ser i hond hefndarsuerd hins heilaga Petri, skrifandi til erchibyskups Rotomagensem, er Rotherodus heitir, ok til Bernardum Niuernensem byskups, at undir krapti heilagrar hlydni fari þeir badir sem fyrst sa fund Heinreks konungs i Einglandi, berandi honum einardliga med ognarordum þann bodskap, at ef hann semr æigi falslausan frid med Thomasi erchibyskupi undir retta yfirbot ok aptrskipan allra luta, skal hit sterkazta forbod falla ifir allt hans riki, sua fyrir sunnan sio sem i Einglandi, enn hann sialfr med fullu bannsetiaz. Aunnur bref gerir hann til Thomam erchibyskups med þeim formala, at þau somu bref skal hann uppi lata þeim tima, er honum likar. Enn sa herra pafans bodskapr er sua fallinn, ad Rodgeirr er af flettr ollu embetti, ok enn fleiri byskupar, ær uid voru uigsluna. Enn her umframm geingr þat bref, er enn bodar Gillibert ok Jocelin at nyiu sem fyrr bannsetta. Þenna bodskap allan saman berr ut af curia uirduligr madr byskup af Sainz, þuiat hans eyrindi var þat i Rom at flytia frialsi kirkiunnar bædi af halfu Fracka konungs ok erchibyskups. Enn þann tima sem greindir byskupar Rothomagensis ok Niuernensis heyra pafans bodskap med sua sterkum ordum sa sialfa hlydni Roma kirkiu, bregda þeir uid badir sem rauskir menn, sækia Heinrek konung fyrir sunnan sio berandi honum heilliga ok storum einardliga, huat er þeim var

[1] martirio *Cd.*

bodit, segia honum i opin augu, at afleiding(a)r ok ordaglæsur hans eptir uana stoda honum nu æigi, skyra honum þar med, huert æfelli yfir gnæfir ollu hans riki sua fyrir sunnan sio sem i Einglandi, at þegia skulu allar kirkiur ok eingin þionusta fremiaz utan skirn ok skript daudstanddum monnum, þeim er leita med idran ok yfirbot annmarka. Her med tiaa þeir konunginum, at nefndr ær dagr af herra pafanum, nærr þessi strida ok stormæli skulu avll publiceraz, ef æigi sættiz hann fyrri med heilum hug ok aluarligum fridi til Thomam erchibyskups. Votta þat ok liosliga, at hiaa þeim liggr bodskaprinn, ok þeir skulu frambera fyrir huers manz þock þat, sem þeim er skipat. Heinrekr konungr ser nu, at sundin miofaz helldr til utsiglingar, ok þui uikr hann sem honum syniz til þeirar mycktar, at sættarfundr er settr i Franz upp aa[1] festum Marie Magdalene. Sækir þangat allmikit folk. Einkannliga kemr þar Lofuis Frakka konungr med sua blezadri astundan sem fyrr, at hann kallar þaa menn i sina fylgd, sem hann uissi godgiarnazta at sætta sundrþycki. Aa þat mot sækir ok signadr Thomas erkibyskup. Enn huort er þui olli meir fiolmenni edr forspaa okominna hluta, skipaz þessi sættarfundr i aungri borg edr kirkiu helldr undir berum himne aa einni fagri iord, er landzmenn kalla Suikara Eing.

Af sætt erchibyskups ok konungs.

69. Sem sættarfundr er skipadr, hafa herra pafans sendibodar sik frammi mille annara godra manna. Er nu eigi langt, þuiat Heinrekr konungr gerir sik sua miukann, at þeir er fridinn leita, kiosa upp aa hueria grein. Hann iatar med ordum ok handleggr erchibyskupinum, at þær aanefndar iardir, sem hann hefir lengi halldit undan erchistolinum i Kancia, skal hann med fullu skilriki aptr leggia. Hier med gerizt bref aa þeim sama fundi, at Heinrekr konungr skrifar heim i Eingland ollum ualldzmonnum ok alþydu, birtandi fullkomna sætt i ollum hlutum, huort er til heyrir fastri eign edr lausum penningum. Ok suo er nu gert um alla hluti, sem þeim syndizt aurugt i falslausann frid, er aa medal gengu, þo at maunnum segdi nockut misiafnt hugr um, huersu ganga mundi, ok toku þeir þann efa fyrir liosa skynsemd, at huat madr iatar fyrir þraunguing eina samt, gengr honum eigi nær hiarta til godra lykta. Enn huat er nu grunar huern þar um, gera menn þackir þo gudi fyrir ok kalla dagsuerkit hardla nytsamligt. Ok þann tima sem fundrinn leysizt ok menn buaz til burtreidar, uikr T(h)omas erchi-

[1] *Her begynder en anden Haand i Codex.*

byskup at Heinreki konungi ok leidir hann sa einmæli. Giorir konungrinn sig hardla miukan at uikiaz eptir, sem erchibyskupinum likar. Heilagr Thomas byriar þa sua fallinn ord: „Minn herra konungr, sagdi hann, eg bid, at yduart ualld styggiz eigi uid, þo at Rodgeir erchibyskup ok enn nockurir fleiri adrir fai laugliga hirting fyrir þa tekiu, sem þeir hafa framit i uigslugerd sonar yduars.“ Þessu iatar konungrinn blidlega, at þat maa geraz utan hans forþyckiu. Sæll Thomas þackar honum þessi ord med frabæru litilæti. Konungrinn spyr þa: „Huersu ætli þier nu at rida, herra?“ sagdi hann. Erchibyskup suarar: „Ek hefi hugsat at uikia upp i Franz til uina minna, adr ek snyr heimleidis.“ Konungrinn talar: „Þat mætti nu synaz uel fallit, at þier ridit med oss ok synit sua nyian frid ok felagskap eptir langa misþykt.“ Erchibyskup suarar: „Oss ma þat riettliga uirda til ohæuersku, ef uær faurum sua af Franz med fliotu uidbragdi, at uer þauckum eigi hofdingium þessa landz þa goduilld ok uelgerdir, er þeir hafa oss tied i uorri naudzun. Enn þegar uer uerdum lidugir hier af, skulum uær giarna til yduar koma.“ Konungrinn talar þa: „Þessu munu þier rada, enn þo syniz oss uel fallit, at fyrir godra manna augsyn, er heyrdu uara fridargerd, taki þier ydr til fyl(g)dar einn af uorum heimolligum maunnum iafnfram þui brefi, er uær skrifodum til Einglanz, at þessir tueir uottar gangi med ockare sætt, ok synit, huar sem þier komit.“ Þessu iatar giarna erchibyskupinn. Tekr konungrinn þar til einn dekan af Sarisber at fylgia sælum Thomasi. Ok uæri þessi hans gerd loflig, ef hun gengi af hiarta med saunno hiarta ok goduilia, enn eigi til þess at hneckia med undirhyggiu herra pafans bodskap ok hneigiaz sua undan þui afelli, er hann uar makligr at faa. Hier med leggr konungrinn erchibyskupi þat blidubragd nu at sinne, sem godir menn glaudduz af, at hann sialfr stendr nær, sem herra byskup heilagr Thomas stigr a hest, ok ber stiguel at hans fæti. Skilia sidan med blidum kærleik.

Vendir Heinrekr til Nordmandi, enn erchibyskup upp i Franz, ok þar duelz hann um hrid, þuiat uitrir menn leggia þat til med honum, at hann siaiz uel fyrir vm heimferd sina i Eingland, leggi enn helldr Heinreki konungi til nockura raun i fyrstu, er dagar lida, huersu fastordr hann er i fridinum, hier med at erchibyskup geri sina sendiboda til Einglanz med sættarbref þeira Heinreks konungs, at þeir heyri ok honum aptr flyti, huersu sættinn romaz i landinu. Þetta sama rad hefir guds madr, at hann sendir til Einglanz med sættarbref ok þar med stormælabref byskupanna, sem fyrr uar tiad. Enn adra sendiboda gerir hann til Heinreks konungs, at hann megi

þadan marka, huersu konungr helldr sættina. Þessir sendimenn eru sæmiligar personur, heiter annar meistari Jon, er næstr uard byskup i Kancia eptir Thomam, annar sendibodi er Herbert af Boseam. Þessum bydr erchibyskupinn med stauddu, huart konungrinn uill hallda ord sin um aptrlag eigna þeira, er iatadar uoru i þeira sætt. Ok ef þeim profaz konungr uel staudugr, skulu þeir fara fyrir erchibyskupinn til Einglanz med eyrendum hans, enn elligar skulu þeir aptr uenda sama ueg. Fara þeir ok finna Heinrek konung i Nordmandi, ok heilsa hann af erchibyskup(s) halfu spyriandi litlu sidar med rauksamligri einord, huart eignir þær eru lausar, er hann iatadi a sættarfundinum. Enn konungr bregdr a lund sina, suarar um fatt ok hefz undan. Sendibodar eru diarfir ok knyia fast a o(r)skurdi. Konungr ris þa uid ok suarar sua: „Meistari Jon, segir hann, fyrr skulu þier syna mier ok minu riki meire goduilld enn fyrr, adr enn ek ueiti ydr nockud.“ Þeir kumpanar sia fyrir þessi konungs annsua(u)r, at gert er eyrendi þeira, hafa sig aptr i uegh a fund erchibyskups. Enn er þeir flytia honum, huersu for, geymir guds uin orda sinna, þott honum mislike miok.

Af erchibyskupi ok konungi.

70. Nockurum tima sidar enn Thomas erchibyskup hefir fundit brest i sættargerd þeira Heinreks konungs um eignir þær, er greindar uoru, fellr þat efni til, at stefna er laugd i nefndum stad i millum konungs ok erchibyskups ok Th(e)oballdum iarls af þeim stad, er Blesis heitir, þuiat greinir nockurar gengu millum þeira til askilnadar. Þui ridr Heinrekr konungr upp i Franz ok duelur i Turon nockura daga, þuiat stefnutiminn er eigi kominn. Enn er heilagr Thomas fregnar til fara konungsins, ridr hann i Turon, þuiat honum er forkunnr at freista enn, huersu at[1] fari med þeim. Enn er konungr heyrir nalægd erchibyskups, synir hann i audru lagi suo mikid tillæti, at hann gerir fyrst sina menn heimolliga langt a uegin fyrir hann, enn ridr sidan sialfr moti honum. Enn i adra grein fylgir þat, at herra Thomas þickiz hafa sied stundum blidara Heinrek konung, enn nu er i þeira fundi, ok suo stendr þat til kuellz. Enn arla um morgininn eptir sem konungr er klæddr, lætr hann syngia sier salumessu, ok þui hana helldr enn dags officium, at hann uill eigi hætta til at taka pacem af erchibyskupinum, ef hann stædi at messunne. Eptir embættit flytir konungr helldr, hefr sig þegar a hesti fram til fundarins. Thomas erchibyskup uerdr seinna buinn enn sækir

[1] et *Cd.*

eptir rauskliga, þuiat hann hugsar, at ecki skulu þeir konungr sua buit skilia. Enn er þeir finnaz, fara i ord nockur ok sannsaugur med þeim. Segir konungr, at erchibyskup minniz (eigi) þeira sæmda, er hann segizt honum ueitt hafa, enn herra Thomas gefr honum aptr i gegn, at konungrinn er med ollu gleymandi þa dygdarþionustu, er hann segiz honum ueitt hafa fyrr meirr med allri sinni kunnattu. Enn er þeir koma til stefnunnar, hallda þeir konungr ok iarl aa malum sinum. Er þar godr tillaugumadr Thomas erchibyskup, ok adrir med honum, sua at þeir sættaz þegar samdægris. Ok sem þat er ute, hefr Thomas erchibyskup frami sitt efni næsta med kiæru aa konunginn, hui hann uenr sik suo lausmalann um þat, er hann heitr gudi ok godum maunnum. Vinnaz þeir Theuballdus iarl sua i neyti, at hann gengr nu milli konungs ok erchibyskups. Verdr þa enn sua dregit i sidurztu, at herra konungr iatar at gefa aptr iardirnar, enn bidr byskup fara heim til stols sins med þeim hætti, at hann syne sik nytsamligan ollu lanzfolki. Skilia þeir uid sua buit.

Enn fam daugum sidar finnaz þeir i audrum stad skamt fra Blesis, er heitir Mons Caluus[1]. Sa fundr er sua laginn, at erchibyskup fysir eptir at leita, ef hann kynni fa med guds uilia þann kærleik af konunginum, sem fordum uar millum þeira. Syniz ok konungrinn aluarliga gladr i þann punkt. Ok þa tala þeir marga hluti med sier heimolliga, ok i milli annara hluta segir konungrinn sua: „Huat mun þui uallda, herra erchibyskup, segir hann, er ydr syniz at skipaz aunduerdr mot uorum uilia? Þuiat ef þier uilldit oss eptirlatir uera, mundi (ver) enn sem fyrr alla uora goda hluti ydru ualldi upp gefa.“ Enn til þessara orda getr eigi bok, at erchibyskup gefi andsuor. Enn meistari, sa er þetta komponeradi med latinu, segir sæmiliga hugkuæmt hafa uordit til dæmis, huersu Sathan likti sik aurlatan aa fiallinu fordum, ef uor herra uilldi luta honum. Sua ok sem grædari uor þoldi freistanar anda þa umleitan sidarzta upp aa sinn manndom, sua uard þessi ordræda Heinreks konungs aa sidazta fundi þeira erchibyskups, þuiat ei sauzt þeir sidan i þessi uerolldu. Vendir konungr i Normandi ok eflir þar stora setu. Maa þat sua upp taka fyrir honum med annari undirhyggio, at honum uæri byr at badu, huersu til tækiz um erchibyskups heimkuomu, þuiat eigi uar hann likligr at lægia radleysi sinna undirmanna, sidan hann uilldi huergi nær koma, enn kunni þui klokligar at afsaka sik, sem hann syniz firr manna augum uera.

[1] caluius *Cd.*

Er sancte Thomas bad Fracka konung vm stein.

71. Sem guds madr heilagr Thomas erchibyskup hefr dualiz i Franz at profa trygdir Heinreks konungs, aurt um þria manadi fra þeira sættargerd, ok inn gengr all(r)a heilagra messa i upphafi Nouembris, hafdi hann uerit full sex ar i utlegd, byriar þa aull sar sa þeim blezada degi, þuiat fyrr i hans flottagrein uar sua lesit, at hann liet sa næstu nott eptir allra heilagra messu ut af Einglandi. I þenna sama tima byz hann nu aptr til sins fostrlanz. Uar bunadrinn fliotr, þuiat eigi uar rikdom at flytia. Enn þat er greinanda, (at) uar einn madr Symon at nafni enskr at kyni, hann elskar sælann Thomam ok bydr sig i hans fauruneyti fram til Einglanz sa kynnisleit at finna frændr sina, ok þat ueitir honum erchibyskupinn. Lyptir nu guds madr burt af Sainz þackandi stadarfolkinu einkar fagrliga, hueria hæuersku þeir hofdu honum tied i sinne þaruist, vikr sidan til sinna uina gefandi ollum blida gud(s) kuediu fyrir uel gert ser ok sinum fatækum maunnum. Sidazt finnr hann Fracka konung, þuiat hans ueizlor ok uelgiordir uaro sua þackandi, sem madr girniz at faa æskiligan enda i godum hlutu(m). Ok fyrr enn greiniz ord þessi þeira konungs ok erchibyskups, hæfir oss at uikia til frasagnar hieþan i fra um litla stund.

Þat greina laugteknar bækr, at herra Karulus mikli keisari, er riettliga maa kallaz forpris allra Fracka konunga, for ut yfir haf til Jorsala at frialsa landit af heidinna manna ualldi, sem drottinn hefir bodat ok birt Constantino Miklagardz konungi. Ok sem hann er staddr i Jorsalariki, bar til þann hlut, er menn kalla tidendi, at sa natturusteinn, er karbunkulus heitir, fanz af ueidimaunnum. Sa steinn hefir þat kyn, at hann uegs framm i enni undir horni þess dyrs, er unicornis heitir. Ok þann tima sem dyrit fellir hornit eptir þess skipan, sem ollu styrir, finz sa enn agæti steinn af þeim maunnum hellz, er fioll rannzsaka fiarri manna bygdum. Enn þeim steine hefir gud lagt suo mikils hattar lof, at hann maa kallaz sem herra yfir aullum natturusteinum, ok ber þat hæst i þui mali, at honum fylgir sua mikil birte, at hann lysir i myrkri, ok þui er hann dyrr, at þeim maa þickia ulikligt, er fiarri fædaz, sem nu bar hier raun sa. Karulus keisari fregnar þat, at steinninn uar litlu fundinn, ok þui falar hann steininn, enn kaupir sidan med sua miklu uerdi, at hann reiddi fyrir, sem segiz, sua mikit brent silfr sem attatigir punda, ok sua kostadan flutti hann þenna karbunkulum heim i Franz, ok liet setia i skærazsta fingrgull. Var steinninn sua uidr med þeim

umgang, er gullit gerdi, at naliga klæddi haundina. Þat uar ęfinliga siþan uigslugull Fracka konunga, ok þotti ollum þeim enn mesti mæta gripr ok sæmdar næst sialfri kranunni, bædi fyrir dyrleik ok einkanliga fyrir þat, huer aflat hafdi. Nu er sua undirbuid, at þeir Lofuis konungr ok Thomas erchibyskup mega tala sinn kiærleik, þuiat konungrinn gerir sik sua blidan moti þacklætisordum erchibyskups, at hann spyr innuirduliga, huart saa er nockur hlutr, at hann uili þiggia i þeira skilnadi, segir at honum skal ueitaz, huat er hann uill. Heilagr Thomas horfir þa uid ok segiz giarna uilia fingrgull et goda. Konungrinn suarar sem med nockuri ahyggiu: „Herra erchibyskup, sagdi hann, uel er ydr kunni(g)t, huersu þat gull er til komit, ok med huerri uirkt uarir forfedr ok foruerendr hafa þat halldit, þuiat þat er altekit i þessu landi, at sa Fracka konungr, sem gullzsins missir, afkyniaz sua miok sinu forelldri, at hann ber eigi um alldr uhalla sina kruno. Þui haurmum uær þat, er uær nennum eigi at ueita ydr þessa bæn, þuiat eingi uor hofdingianna hefir til þess hugarkrapt at uera audrum lægri.“ Erchibyskup suarar: „Þetta skal ok eigi meir sækia at sinni, enn faa mun ek steininn, þott sidar sie.“ Þessari ordrædu þeira uar nær staudd drottningin Fracka konungs, er Aldæla het, þeira son uar Filippus, er sidar mun getid uerda, þuiat af Karbunculo er nu her ecki meira edr lengra, þuiat þessi forspaa erchibyskups bidr sidari hluta. Tekr hann nu orlof af Fracka konungi med signudum þeira kiærleik, sem tarinn uotta.

Vendir sidan erchibyskup til siofar ok þeirar uikr, er Uitsand heitir, þuiat þaþan ætlar hann i haf, þegar til fellr. Ok meþan hann sitr þar til byriar i endalykt Nouembris manadar, skal segia nockud af Englandi, huersu þat byz i moti honum, edr huersu brefum herra pafans ok Heinreks konungs uerdr tekit, sem þau kuomu fram.

Er þeir byria vpp steyt moti sancte Thomasi.

72. Sendibodar Thomas byskups sem þeir kuomu til Englanz med bodskapinn, fara þeir sua med huerri grein, sem hann hafdi rad fyrir gert. Enn su uar hans forsaugn, þat er til heyrir Rodgeiri erchibyskupi af Jork, at honum skal beraz bodskapr herra pafans sa þeiri hatid, sem hann er heima at stolinum ok stendr sialfr i messusaung. Enn af sættarbrefi konungs ok erchibyskups er þat greinanda, at þat uerdr tiad iustisum ok ualldzmaunnum, enn einkannliga þeim, er hallda erchistolinn i Kancia, at þeir ryme uaulldin, þott sidarla sie, enn þessi megi stiorna, sem erchibyskupinn hefir til skipad at bua fyrir sinni heimkuomu. Ma þat synaz uel

trulegt, at þeim er bodskapinn baru hafi hann fengit sitt umbod at neita stadnum forsio, þuiat þeira aptrhuarf er eigi greint .sa fund erchibyskups. Enn þat er liost, at sættarbref þetta heimkom(it) i landit fær þungan rom af ranglatum, þuiat þeir fysaz þann frid, er syndugir eignaz, enn hata þa fridsemi, sem af gudi leidir. Ok med þui at þeir skilia glaugt, med hueriu hiarta konungr hefir sæz, gioraz þeir uisir um, at eigi mun halsinn borga, þott enn ræni þeir kirkiuna. Þui(at) sua er skrifad, at mikit sa fiorda manadi, þat er fra sættargerdinni fram til Marteinsmessu, toku þeir sem adr innrentu kirkiunnar, ok þui stodu kornhlaudur tomar, er guds madr kom heim. Enn þessum tidendum af heimkuomu erchibyskups urdu allir godir menn ok einkannliga fatækir sua fullir af fagnadi, sem blezan sialfs drottins uæri komin yfir þa, sem sidar mun greinaz. Þann fyrirbunad hefir ok annann erchibyskupinn sinnar,tilkuomu, sem byriar haleitan hirde sinnar hiardar, at hann sendir meistara Jon heim til Kanciam med þui brefi til brodur Thomam, er þar stod æzstr madr i kor, at hann leysi folkit af guds alfu ok erchibyskupsins, þat sem samneytiz þrætumaunnum æþr bannsettum.

Nu er at segia fra Rodgeiri erchibyskupi, huersu hann flettiz or fagnadi, sem rad uaro til sett, at sendibodit kemr i Jork eina hatid um pistil i hamessu, sem erchibyskup sitr skryddr i sæti sinu, tekr hann med bodskap, enn sendibodi fer til hestz. Erchibyskupinn er sua bradlatr, at hann les þegar brefit, enn flettir af ser skrudanum þui næst, segir sidan ollu folki hatt ok uægdarlaust, huert safelli komit er, at þeir skulu allir uera sem bannsettir, er nær uaro uigslo unga konungs. Hier eptir kallar hann til sin Gillibert ok Jocelin, synandi þeim, huersu uid þa er gert. Enn af þessu efni laugligrar birtingar uid byskupana, efldiz sua mikill ofridr, at klerkar þeira, frændr ok uinir med fornum fiandmaunnum Thome erchibyskups gera sem herhlaup i landinu at mæta erchibyskupi, ef hann ber at, þuiat þeir hafa heyrt, at hann kom i Flandr fyrir nockuru, ok sitr þar til byriar. Er fyrir þessu lidi daudasonrinn Ranulf af Brok med fullu bannzsettr, ok med honum þrir adrir, Reinalldr, Guzalin ok Geruasius. Þessir fara med uæpntu lidi at uakta þær hafnir, sem þeim þickir uon erchibyskups, ok einkannliga þa uik, er Dorobernia heitir, er beinaz horfir moti Flandr. Hier med fylgir sa ofsi ok uppgangr, at þeir kuga lærda menn til þeira særa at fylgia ser, uid huern sem þeir eiga skipta. Ok þo leidiz hier inn ordzkuidrinn, at huer sa ser uin med ouinum.

Sem þetta heyrir iarlinn af þeim stad, er Bononia heitir, huersu

ofridliga horfir, minniz hann godrar uinattu, er leingi hafdi stadit med þeim erchibyskupi, ok lætr koma einn lærdan mann i skip til Flandrs, er Milon heitir; med þeim trunadi, at hann skal sækia a fund erchibyskups ok flytia honum, huer uodi yfir liggr, ef hann fer til lanz sins. Þat far sem Milon klerkr er i, tekr annat lægi i Flandr uid Sand, ok þar gengr hann af skipi med aullum skunda ok sækir a fæti fund erchibyskups. Sem hann spyr, huar hann sitr, ok riett sem hann kemr uid Sand, mætir hann skiott erchibyskupinum fram uid sioenn, þuiat hann hafdi spacerat at sia til uedrsfallz, sem siglingamaunnum er kiært. Herra Thomas, sem þeir mætaz, kennir þegar klerkinn[1] ok spyr brosandi, huert hann uill fara, er hann gengr sua uarmt. Klerkrinn suarar litilatliga: „Annat er mitt erendi til yduar, herra, enn leita fars, þuiat minn herra Bononiensis iarl yduar uin sendi mik at birta ydr, huer haski yduar bidr, ef þier komit til Einglanz i þenna punkt. Þuiat grimmir illir ydrir ouinir hafa samhleype gert i mot ydr at geyma hafnir med uæpntu lidi ok forsat. Signadi Thomas suarar honum: „Tru mer, son minn, at af þeim ueg, sem nu er ek kominn ok byriadr er, uikium uær eigi, huer ogn edr otti, styrkr edr sturlan ris i moti. Ok þott ek uissa, at lif mitt lægi i skauti, skal ek fram hallda, þuiat nogu leingi hefir þat folk radlaust farit i minni frauero, sem ek iatadiz undir i minni uigslu at ueita nockura uakra umhyggiu. Nu gefi þeim guds son ok sannr gud sina myskunn, þott ek geta edr fai eigi ueitt þeim þa leidsaugn, sem ek uæra skylldugr.“ Sem hann blezadr hefr sua talat, sia þeir, at skip rennr a lægid, þat er nykomit af Englandi. Ok þegar sem skiparar hafa lægt ok umbuiz, eru þeir spurdir af fylgd erchibyskups, huersu fridligt sie i Englandi eþr folki blitt um heimkuomu erchibyskups. Þeir segia flestir, at þat er hardla kiært, at hann uitie sins stols ok fostrlandz, utan einn af kumpanum lystr annann undir, ok segir sua: „Þier salugir menn, huat uili þer, salugir menn, utan sækia yduarn dauda. Ek kann segia ydr, at lægid i Dorobernia bydr ydur þa forsat, at ydrum formanni er til reidu baund edr bane, ef hann hefir sik ouarann[2].“ Menn ottazt nockut af ordi þessu, ok bidia guds mann helldur bida enn fara sua bratt undir forz ok illuilia sinna ouina. Enn þar er sua fast fyrir, at huergi uiknar til, þuiat erchibyskup suarar: „Ek sier nu England, segir hann, ok ef gud styrkir minn uilia, skal ek bratt minum fæti a þat stiga. Enn hugsi þier, minir menn, huat ek segi ydr. Verdi sua at ek komumz eigi med lifi til kirkiu minnar i Kanciam, þa

[1] klerkrinn *Cd.* [2] uarrann *Cd.*

byd ek ydr upp sa hlydni, at þier flytid mik þangad til graptar, ef ydr er eigi forliga bannat. Ok þott ek hafi nu lengr fra uerit henni flæmdr, stendr þat, at son huiliz i fadmi mædr sinnar." Lykr sua tali þessu, at maurgum byskupsins astuinum bitr þa þegar i brun[1].

Er sancte Thomas kom til Einglandz ok heim i Cancia.

73. Kalendis dagh Decembris þridia dagh i fyrstu uiku aduentunnar, þat er einni nott eptir messu, lætr i haf ut af Flandr til Englandz gaufugligr guds madr ok sterkr stolpe kristninnar blezadr Thomas erchibyskup. Falla honum sua uedr med guds uilia, at eigi tekr hann Dorobernensem, sem uondir menn hugdu, helldr fær hann þa saumo haufn, sem hann liet fyrr ut af Englandi, ok Sanduik heitir. Enn er skipid nalgaz haufnina, lætr erchibyskup setia upp sa skipinu þann sama kross, er Kantuariensis byskupar [ok Englandz[2] primates uaro uanir at lata fyrir ser bera. Sem krossinn kenniz, þickiaz þeir uita, huer fylgir, ok er eigi langt, adr fatækir koma samt sua margir, sem þa uar fremz matuligt. Ok margir adrir godir menn renna til hafnarinnar, stydia skipid i lendingunne, falla fram ok fagna sinum fedr med tarum ok þess hattar ordum: „Blezadr ser þu kominn, fadir fatækra ok faudrlausra." Enn heilagr Thomas tekr þeim suo miukt sem sinum astuinum, sua at blezan er þeim med ollu buin. Enn er riddarar heyra, at herra Thomas hefir tekid land i Sanduik, skunda þeir þangad med uæpntu lidi. Ok er þat ser dekan, er fordum skipadi Heinrekr konungr til fylgdar sælum Thomasi, rennr hann moti þeim ok bidr þa uara sik, segir, at konunginum þicki þat moti ser gert, ef erchibyskupinum er misbodit. Er nu þuiligt fyrir hans ord, sem uighugr lægiz med þeim, enn þo uilia þeir lagt edr eigi heilsa erchibyskupinum, sem þeir koma fyrir hann, vtan kiæra þegar med haurdum anda, hui hann hefir at bannsetra byskupana, enn suma sinum sæmdum af fletta, ok hræra suo alla iord med ofridi sinna framferda, herda hugi manna ok þo aungum til bata i sinni tilkuomu: „Maa þat ok uita, huerso ferliga þu stygguir gamla konung i þuilikum osoma, er þu eflir upp sa hans astuini an aullum tiluerka." Enn er erchibyskup ser, huersu riddarar fara med mikilli brædi, suarar hann med allri hoguæri ok segir: „Eigi mun þetta gamla konungi mislika uid mik, þuiat hirting byskupanna er ger med hans godri samþykt." Enn er riddarar heyra þessi ord, linaz þeir nockut, ok leggia nu til bænar, at hann muni leysa stormæli byskupanna. Erchibyskup segir, at þat maa uel

[1] brunn *Cd.* [2] [j Englandi *Cd.*

bida, þar til er hann kemr i Kanciam. Ok sem riddarar faa ecki af erchibyskupi fra samtali hans, ok uerda bratt uisir, at þar er einn madr lærdr i fylgd erchibyskups allt af Sainz, er fyr uar nefndr ok Symon heitir, þenna krefia þeir þegar, sem hann er kominn i land konunganna, at hann suere þeim þann trunadareid ad fylgia þeira malum, huat sem til fellr. Enn her riss i mot heilagr Thomas med allri rauksemd, segir at þessi ok engi lærdra manna skal þeim nockurn eid uinna, „ef ek er hia.“ Sem þessi uegr er luktr fyrir kónungs maunnum, likar þeim þui uerr, ok snua til hesta sinna. Enn erchibyskup duelz i þeim stad um nottina ok bidr skiota, enn ridr næsta dag eptir sex milur til Kantuariam. Er þat mikillar frasagnar uert, hueria sæmd hann fieck aa þeim ueg, lika til dæmis at taka ok grædara uarom ueittiz fordum, er hann reid sidazt til Jorsala, þuiat klerkar ganga skryddir ut af kirkiunum med faugrum saung aa ueginn uida mot honum med krossum ok heilogum domum ok sinu soknarfolki, fagnandi sinum fedr ok blezan beidandi. Enn fatækra manna fioldi uar saa, er uarla matti telia i motraas ok þionustu, þuiat margir af þeim uerpa sinum klædum nidr aa ueginn fyrir hann, enn huarirtueggiu rikir ok fatækir kalla sem einni rauddu: „Blezadr er sa, er kemr i nafni drottins.“ Nu fyrir þa þraung ok þionkan, sem folkit ueitir erchibyskupinum, uinz honum uarla dagr fram til stadarins, þo at uegrin uæri skamr. Enn er hann kemr til Kantuariam, hefir su blezut kirkia aunguann heidr meira, enn hon ueitir sinum herra ok erchibyskupi aa þann sama dag med kluckum ok klerkum, med skruda forkunnlegum ok faugrum lofsaungum langt ut aa ueginn i mot honum. Sua leida synir sinn faudr andligan med hatidligri processione[1] ok fiolda folksins inn i hofudkirkiuna stadarins. Enn er guds uinr kemr þar, fellr hann fyrir æzta alltari allt til iardar, ok liggr sua, medan sidazta bæn in processione segiz fyrir honum, ok enn nockuru lengr sakir sinnar godfysi. Enn eptir þat gefr hann blezan ok minniz til allra lærdra manna, meira ok minna er at honum gieck. Sidan gengr hann i haull sina ok helldr þann dag hatidligan med gledi ok fagnadi godum. Sidla sama dags koma sunnan fra sio menn erchibyskups, er heim skylldu hafa flutt þann kost, er kirkiunni uar naudzunligr, ok segia eigi uænligra af sinni ferd, enn konungsmenn kuomu at þeim ok drogu af þeim kostinn med hardri hendi. Herra erchibyskup segir, at þat mun eigi gert eptir konungs bodi, ok þann kost mun hann uel aptr bæta.

[1] segiz fyrir honum *tilf. Cd.*

Er byskupar foru aa fvnd Heinreks konungs at rægia.

74. Um morguninn eptir koma riddarar til Kantuariam aa fund erchibyskups, er fyrir litlu skildu uid hann i Sanduik. Þar eru ok med þeim klerkar, er bera bref byskupanna, ok hliodar þat allt eitt, sem riddararnir flytia. Hier til suarar heilagr Thomas: „Byskupar þessir med þeim audrum, er i stormælum standa, eru eigi af oss bannsettir, helldr af sialfum pafanum, ok þui er ei uart at leysa, helldr hins ædra, er aa lagdi.“ Þeir suara: „Huat er þa liosara, enn þu uillt aftigna konunginn bædi sæmd ok uigslu, sidan þu streingir þa med stormælum, er hann uigdu.“ Erchibyskup suarar: „Vnga konung uilium uer eigi aftigna, helldr uilium uer ueita honum tuær uigslur edr þriar, ef hans somi uæri þa meiri enn adr. Enn þo at uær hofum þann uilia, er hann attum uigia, eru þeir allt eins pinandi, er hann krunudu moti laugum kirkiunnar. Ok giarna uilldim uer, at konungrinn legdi þar enga misþykt aa, enn þo i adra grein uirdiz oss, sem uer ok uart goz sie litt fridheilagt her i landi, ef enn skal ræna sem fyrr uara menn, ok nu uar gert fyrir litlu sudr uid sio, er uin þat, er uer ætludum kirkiunne, uar handregit brott af uarom maunnum. Nu heyrdi ydr uel uinum konungsins, at tia slikt fyrir honum, þuiat engi somi er þat hans tign, at kirkian se uanuird.“ Riddarar flytia þui fastara eyrendi byskupanna. Ok um sider med radi sinna manna suarar erchibyskupinn: „Til þess at saa fridr halldiz, er settr uar millum kirkiunnar ok konungsins, munum uer i guds nafni ok hans myskunn aa hætta at taka þann uanda upp aa oss, treystandi aa milldi herra pafans at leysa byskupana, ef þeir ganga til laugligrar festu fyrir oll sin afbrot at standa aa kirkiunnar dome, ok uirdum uer her til konungsins blidu. Enn ef þeir uilia eigi til festu ganga, faa þeir aungua lausn af oss, huer sem þat flytr.“

Fyrir sua fortekit ord snua riddarar reidir brutt med liotri ordrædu ok brigslum. Einkanliga leggr sigh fram til þess daudasonrinn Ranulf af Brok, þuiat hans bannsettr munnr meinmælir smurdann erchibyskupinn, at honum maa reiknaz i fulla gudlastan. Enn erchibyskupinn suarar honum aungu ordi, ok skilia uid sua buid. Flytiaz nu bratt byskupunum þessi kostabod, ok er sua skrifad, at Gillibert ok Jocelin mundu hafa þegid þann ueg, ef Rodgeir erchibyskup hefdi ei spillt fyrir þeim. Fylldiz þat med honum, sem ritad er, at hin þridia tunga sturlar margan. Hann tekr sua til ordz: „Atta þushundrat punda skiæra gullzpenninga liggr i uarom thesaur, hafi þar gud lof fyrir. Enn mestann hlut þess fiar uil eg

ut gefa, til þess at minkiz þuerud ok þriozka Thomas erchibyskups, ok hans dul ok dramb at engu uerdi. Ok þui bid ek yckr, brædr minir, latid hann eigi fa fyrirkomit yckru sidlæti. Anzit eigi um ognir hans, sækium helldr allir samt a fund gamla konungs, er allann tima hefir (med) oss herraliga stadid moti uarom ouin, ok enn mun hann sua gera, vtan þit bleydiz ok uikit fra honum, enn samþyckiz hans fornum fiandmanni Thomasi þessum. Munu þit þa i hans uingan, sem uerdugt er, ei um alldr aptr komaz, helldr mun hann kalla yckr, sem þit erut, huglausir hlauparar ok uondir suikarar, ok reka yckr bada, sem laugin dikta, brott ur sinu riki, enn taka upp allt yckart goz. Huat liggr þa fyrir yckr? Segid mer, a hueriu landi uili þid hellz uallarar uera ok aureigar brauds at beida, aullu flettir ok haduliga afsettir. Sua fer sem ek segi, ef þit knefallit þeim, er bann ok baulfan felldi (a) yckr.“ Þuilik ord heyra byskuparnir ok taka med samþykt suo eitrligar fortaulr.

Snuaz nu allir med einu radi at fara sudr um sio a fund gamla konungs, finna þeir hann i Nordmandi ok falla flatir honum fyrir fætr, syrgiandi ok kiærandi upp a Thomam erchibyskup, huersu hann hefir grimliga uidr þa gert, segia sitt mal med aullu fyrir bord borid, utan konungsins rettindaualld ueiti þeim asio, enn stilli sua erchibyskup þann, at hann bannfæri eigi huern mann. Hier med leggr Rodgeir þessi ord, þuiat hann skilr, at konungrinn þarf rauskrar bryningar, sakir þess at hann þickiz nu sattr uidr erchibyskupinn, hann segir sua: „Mier einum af oss kumpanum er eigi bannat at bladra tungunni, þuiat huerr er þessum minum brædrum ueitir samtal, skal sekiaz af. Suo gerir Thomas uid uini þina, sem nu megit þier heyra. Suo minniz hann þeira sæmda, er þier hafid honum lagt, þuilik er hans aumbun til þess orlofs, er þier gafut honum aptr at usyniu i sitt fostrland. Þuiat nu skulu allir yduar giallda, ungi konungr ok uær, ok margir ut ifra, þat er uart bann, er uær krunudum hann. Enn uitit efalaust, at huat er Thomas erchibyskup fer nu fram, hugsar hann nu at uera eigi uppnæmr, þuiat su riddarligh herneskia, er honum fylgir ok uerndar a bak ok fyrir, skal nu hallda hann auruggan fyrir huerium manni.“ Sem hier er komit rogi, suarar konungrinn: „Ef þeir eru allir i stormælum, er uigdu son minn edr [nær uaru[1], munum uær eigi einir undan fara.“ Rodgeir suarar: „Þola megi þier, herra, ef þier uilit, enn bratt mun birttazt, ef Thomas skal leingi leika auruggr, huat rangindum þer ok adrir þolit af honum.“ Medr þuilikum fortaulum hitnar konungrinn dag-

[1] [uær uarum *Cd.*

liga mot erchibyskupinum, sem bratt birttiz enn meir, þuiat Rodgeir fer med þeiri syslu inn i iolabod konungsins ath rægia Thomam erchibyskup. Ok þat er hann sagdi fyrr, at erchibyskup hefdi naliga fylgd ok herneskiu umbergis sik, mun lysaz i næsta capitulo, huersu satt er, ef erchibyskupinn skal eigi sialfradi ferda sinna um sysluna.

Er Thomas erchibyskup ætlar til vnga konungs.

75. Sem heilagr Thomas hefir heima dualiz i Kantuaria faa daga, giorir hann sæmiligan mann prior Rikard af kirkiu sæls Martini til fostra sins unga konungs. Ok er hann fram kemr, ber hann konunginum blida kuediu erchibyskups, þar med flytr hann, sem honum uar bodit, at afsaka erchibyskupinn af aullu meingerdarkyni til konungsins, þo at byskuparnir taki laugliga pinu fyrir sina ofdirfd i hans uigslu. Her med tiar hann, at þetta uar gert med orlofi ok samþykt faudr hans. Enn hans erendi fer þuilikt, sem þat hafi aunguann skilning. Konungr er barn at alldri ok halldinn med tygtan af raduneyti faudur sins, ok þui þorir hann enga uegsemd at ueita erchibyskups eyrendi. Ok sidan priorrenn skilr þat, at enginn ueitir honum þar blida asionu, vendir hann brott a fund erchibyskups. Enn er guds madr heyrir af hans ferd, synir hann sina stadfesti med astinni ok byr nu sialfan sik til ferdar at finna fostra sinn. Ok sua byzt hann heiman i audru lagi at byria usiteran, sidan hann leysiz af konungs gardi, þuiat þat liggr med hans hiarta at uitia sinn lyd ok uikia til guds bodorda, leysa þaa, sem fleckaz haufdu af samneyti umilldra, ok huat annat med þeim endrbæta, er hann sier þaurf aa uera. Maa þadan styrkt marka, hueria godfyst hann bar til sinna sauda, at nykominn af laungum uegh, uilldi hann eigi sier sialfum þyrma. Sem hann er buinn, ridr hann ut af Kantuaria ok stefndi til Lunduna. Enn er hann nalægiz borgina, renna margir flockar uth i mot honum bædi burgeisar ok lægra folk, fagnandi honum med allri kunnastu. Duelz hann þar um nottina, ok byz þadan um morguninn fram i uegh, þuiat ungi konungr sitr þar eigi i þenna punkt.

Enn nu er þar til uikia, at raduneyti konungsins fregnar þat, at erchibyskup ætlar at finna fostra. Taka þeir sik saman, at su ferd skal eydaz fyrir honum, ok þat leggia þeir til, at riki konungsins, borgir ok bæir, skulu fyrirkuedaz honum til allrar yfirreidar. Suo fallit konungs bod kemr erchibyskupi vm morguninn, sem hann er ferdbuinn i Lundunum, at honum fyrirbyz at fara uidara um rikit. Guds madr suarar sua her til: „Þetta forbod er ecki sua þungt, at uer uendim uarri ferd sua miok þar fyrir, enn sakir þess

at burdartid uars herra Jesu Kristz stendr nalæg, maa uera, at betr sie skipath, at uer sem heima ok sæmum þaa saumu hatid med uarri þionustu." Ok sua snyr hann heim aptr. Enn er hans uuinir heyra, at hann snyr heim aptr, yppa þeir þegar sinum ofmetnadi med illgirndarhotum edr ognum, segia at hans hals ok haufud mun um sidir giallda sins framhleypis, e(i)nkannliga su bauluada kynkuisl Brocheis, er fyrr uar nefnd, er sælum Thomasi uar lengi þung ok hans uinum framar enn flestir adrir. Ok þar maa segia til eitt mark, huersu þat folk hafdi hoflausa aufund til erchibyskupsins ok hans uarnadar, at saa Rodbert klerkr, er hiellt erchistolinn i Kancia i hans utlegdartima, syndi sua mikit hatr, at um [dag einn[1], sem hann mætti þeiri lest, er stadnum i Kancia til heyrdi, setti hann auxi a einn skiotinn ok hio af brott rofuna. Maa þat skilia, at þetta hans uerk leiddi af þui syndagialldi, at erchistolinum hafdi hann fleira misbodit i sinni þaruero, hoggit skoginn ok smidat ser þar af herbergi, ok huat annat er hann lysti, dro hann meir i sinn siod enn kirkiunnar. Nu maa audsynt uera, huersu heilogum Thomasi mundi þat afla til uerdleiks, at þola iafnan meingerdir enn giallda aunguar i moti, enn þott hann striddi nockurum med guds laugum ok heilagra fedra setningum, uar honum þat riett fyrir gudi, ok þui tapadi hann huergi sinni þolinmædi.

Sitr hann nu heima fram til iolanna med mikilli nytsemd, leysir margann mann af sinum misfellum, ok huggar þaa med miukri liknarhaund, er adr uaro halldnir fyrir haurmulig syndabaund. Enn af aulmosugædi, er fyrr hiellt hann ok greint uar fyrr i aunduerdri saugunni, þarf eigi langt gera, þuiat kraptaudigr madr liet sier hugkuæmt uera, huat sannleikrinn talar, at saa einn mun krunaz, er laugliga þreytir ok lyktar med þui sina raas.

Af .iiij. riddorum guds ouinvm.

76. Bvrdartid drottins uars Jesu Kristz bar þaa a setta dagh uiku. Syngr herra erchibyskup sialfr hamessu ok predikar lengi eptir ewangelium yfir kor kirkiunnar, talandi e(i)nkar sætliga af dyrdarfullum hingadburd uars herra, ok huat kristinn madr skylldaz honum fyrir þat litilæti, er konungr allra konunga laa reifum uafdr i etunni. Hiedan fer hann til sidbotar folkinu tiaandi med sætum aminningum, at þeir fordiz misuerka enn uni mannkostum, sæmi heilaga kirkiu ok kennimenn, ok ottiz gud yfir alla hluti. Hier eptir uikr hann til sialfs sins personu, vottar liosliga fyrir folkinu, at eigi mun langt lida, adr hann luki sina lifdaga. Fellr þaa sua mikit til med honum, at fyrir tarinn

[1] [daginn *Cd.*

uerdr hann at huilaz um stund. Maa þat linhiartadr madr greina, huersu þat folk, er þar uar nær, mundi sik þaa bæta, þuiat sart uar maurgu hiarta at missa þuiliks faudr. Ok suo harmar lydrinn, at milli gratz ok anduarpa tala þeir suo lagliga: „Huar fyrir lætr þu oss suo skiott, godi fadir, edr huerium gefr þu oss i ualld, ef uer skulum þin missa?“

Enn er þuilikar skurir taranna hafa gengit um hrid, er þuilikt sem sa blasi fagr sunnanuindr ok hreinsi loptid af allri dimmunni, þuiat þessu næst snyr erchibyskup rædu sinni, varpar aullum grat, enn ris upp til rauksemdar med frialsa raudd moti guds ouinum, er kirkiuna fyrirsmaa ok suiuirda klerkana. Ok sua sem hann birtiz adr heitr i tarligri uidkomning, sua uirdiz hann nu hardr med heilagri hirting, nefnir hann serhuern eiginligu nafni, er mest hafa nidrat kirkiunni, eigi sidr af konungsins haull ok hirdsueitum enn adra. Ok einkanliga tekr hann fræmdabalk af Brocheis med haurdum ordum lysandi bann at nyiu yfir Ranulf ok þa adra, sem uaro bannferdir, enn bannsetr nu i stad Rodbert klerk frænda hans fyrir margar sakir storar ok opinberar. Maa þat her um lida, huersu hann klerkinn beit bannit, þuiat sa þeim sama degi uilldi rackinn eigi þiggia braud af hans hendi. Sem hinn sæli Thomas erchibyskup hefir fagrliga fyllt uars drottins embætti a þann signada dag, gengr hann til bordz med sinni fylgd[1] sua gladr uppsitiandi, sem adr godfus i kirkiunni. Etr hann kiot, ok allir adrir i haullinni, segir þui fylgia meiri sidsemd til dyrdar hatidinni, sa huern dag sem hana berr, at þarnaz aungra lofligra guds giafa. Glediz nu likamliga hinn sæli Thomas erchibyskup sua langt fram um iolin sem gud uill med sinum uinum fatækum ok rikum.

Enn nu er at greina, huerir þat drecka a gardi gamla konungs, er byskuparnir brugga, þuiat eigi þyrma þeir drottinligri hatid, helldr efla þeir sama rog upp a sinn andligan faudur Thomam erchibyskup, er stund lidr, ok þui uar dryckr þeira sarliga milskadr i iolabodinu, at blod erchibyskupsins flaut um þeira hiortu, þuiat sua magnadiz þeira illgirnd med lygd ok afflutning, sem þeir skilia konungsins hug hræraz þar fyrir meir ok meir, þar til at[2] eigi þarf getum leida, huer ædi inn er gengin med honum, þuiat aeggianarord til hefnda hefiaz af hans munni opinberliga. Huar af sua stendr skrifad millum annara greina: „Einn saa madr, er þaa mitt bord ok aat mitt braud, hof sinn drambsemisfot mer i moth.“ Ok enn i annan tima segir hann sua: „Af þui gozi, er ek gerdi, sneri einn madr upp i had med

[1] fulgd *Cd.* [2] et *Cd.*

uanuirdu til uar, fotum trodandi konunga kyn ok allt uart rad." Ok enn talar hann: „Illa er sa kostr kominn, er þeir eta ok drecka, sem kallaz uinir uarir, enn sia ok heyra suiuirdu uara ok lata þo hefndalaust." Enn þeir illir menn, sem adr uaro fullir med daudligri aufund til Thomas erchibyskups, þickiaz nu hafa fengid noga framhuaut at fremia þa guds reidi, sem þeim bio i briosti. Veliaz her til sakir sinnar ugiptu einkannliga fiorir riddarar heimolligir af herbergi konungsins, er sua heita: Reinalldr Biarnar son, er sik til aungrar illzku sparir, dyrum likr i sinum grimleik; annar Hugi af Moreuil, þat þydiz af daudra manna þorpi, ok sannliga er hann nu madr daudans; þridi heitir Uilhialmr af Traz, er optliga hefir sik i riddaraskap framit frækiliga, ok þo i audru lagi hefir hans lifnadr sua liotr uerit, at fornar illgerdir hrinda honum fram i glæpiligsta uerk; fiordi heitir Rikardr Brido, hardr madr ok uandskaparfullr, nu uordinn uerr enn skynlaus af skynsamri skepnu. Þessir nu nefndir herda sina hugi at rada sua til metorda ok meiri sæmda af konunginum, at fara sem fliotaz til Englanz at taka af lifi hinn mesta vuin konungsins Thomam erchibyskup. Ok at þessi forhugadr glæpr aukiz þui framar yfir þeira hofud, leggia þeir til sambanz eida stora, at engi bleydiz ne bregdiz or þessi fyrirætlan. Her med lata þeir alla þa menn eida uinna, er i samuitand eru þessara vrada, at huarki nærr ne firr skulu þeir þeira trunad opinbera, ok einkannliga geyma, at erchibyskupinn megi eigi uiss uerda, þuiat þeir ætla honum flottann enn eigi stadfesti sem profadiz.

Af hinum heilaga Thomasi erchibyskupi, er hann sagdi fyrir sina pisl.

77. Nv sem þessir fiorir riddarar frægir af illgerdum eru samsuarnir i dauda erchibyskupsins, sem formenn ok leidtogar glæpsins, hafa þeir sik til siofar med sua mikid herfolk, sem i þui lysiz, at sitt skip tekr huer þeira ser til farar ok af sinni haufn. Vard her einkannlig nylunda ok þeim sialfum til mikillar bleckingar, at a hauetrar tima fa þeir sua æskiligt leidi huer fyrir sik ut af Flæmingialandi, at þeir taka allir saumo haufn a Englandi, ok sækia sua fram skipum i þann stad, sem þeir hofdu a kuedit til radagerdar. Enn þat er einn kastali, er Salltundr heitir, sex milur fra Kantuaria. Skildu þessir aumo menn sua sina farsæld landz ok lagar, at þat mundi gott fyrir gudi, er þeir ætlaz fyrir, ok þui synir loptid sina blidu. Þat kemr ok þeim i hug, at uel muni fyrir mælaz uerkit ok til frægdar ok fremdar metaz af morgum manne. Enn su skyring er

sannari her yfir, at nu uar kominn saa timi, er gud uilldi frialsa sinn kiæra uin heilagan Thomam fra þessa heims uesold ok naudum, ok ueita honum eilifa aumbun fyrir sin staurf ok stadfesti. Enn er Ranulf af Brok ok Robert frændi hans spyria til riddaranna, rida þeir þegar til moz uid þaa med maurgu folki i fyr nefndan kastala, ok setia þar malstefnu til radagerda, huersu þeim mætti minz fyrir uerda at fanga erchibyskupinn. Enn at dikta daudarad i haleitum tima uar enn til mikils auka þeira glæps ok uesalda, þuiat þessi uar hinn þridi dagr iǫlanna. Munu þeir nu þar sitia.

Enn þessu nęst er til uikianda, huer uissa kemr sęlum Thomasi af þeira fyrirętlan. Saa uar einn riddari, er for sunnan um sio med þeim samsuarinn i þann trunad at segia aungum fra, huat þeir beraz fyrir, enn ecki uar hann þeim framar samlids til manndrapsins. Hann aa ser godan feelaga i Kantuaria, er heitir Rikardr, kiallaramadr aa gardinum. Riddarinn flytir sinni ferd med þeiri astundan fram til Kanciam at riufa helldr usęran eid enn samlagaz med leynd sua liotu manndrapi, þui segir hann Rikardi feelaga sinum allann þeira trunad. Enn Rikardr gerir sina skylldu, at hann birtir erchibyskupinum sialfum aull þessi ord. Enn guds madr giorir ser ecki meira um enn suarar: „Ognarhǫt eru slikt“, segir hann. Litlu sidar kemr saa madr fyrir hann, er Reinalldr heitir, þar heimamadr, hann hefir ridit at eyrendum sinum brott i byinn ok flytr sua erchibyskupinum upp aa sina saal, at fiorir riddarar eru komnir sunnan um sio, ok sitia nu aa radagerd i kastala Saltundr. Hier med flytr hann, at Ranulf med sinum feelogum er ok þar kominn, ok reid med sua miklum dyn ok daligum ordflaugum, at hann hręrdi[1] uida siobygdina, segir, at þui er ecki at leyna, at þeir ętla blodi eptir leita. Enn er guds madr heyrir sua uisan hatt ok forsaugn sinnar pinu, kemz hann uid miok, ok ma þat skilia i tuenna grein, at hann harmadi guds skepnubaurn ok þar med sina andliga undirmenn, at þaa skylldi lysta suo liotrar haurmungar. Þyda maa ok þessi taar, at hann liktiz guds syni i þui, er tar felldiz fyrir sina pining, þuiat ueykleikr manz natturu hefir þat eiginligt, at likamr berr otta sinna knala, þott innri madr see sterkr ok ottalaus fyrir eilifdar aumbun. Ok sem afliettir nockut tarunum, suarar erchibyskup Reinalldi: „Son minn, segir hann, ver þickiumz þat med saunnu uita, at uer munum med uopnum ueginn uerda. Enn buinn skulu þeir oss finna at þola fyrir guds nafni pisl ok dauda.“ See her nu dyrdligan mann, er fyrir tuau uętti sua nalęgrar pinu hefz eigi til flotta eþa uerndar med

[1] hręrda *Cd.*

mannfiollda, helldr stendr uhręddr i landtialldi drottins med obeygdum hialmi himneskrar myskunnar.

Er nu hiedan aptr at uikia til riddaranna, at sa fiorda dag iolanna rida þeir brott af kastalanum fram til Kantuariam, ok koma þar sid um kuelldit, hafa litid um sik, sem eyrendamenn eru uaner. Vopnaburd hafa þeir litinn, enn sueinar þeira fara sidar med þeira folkuopn ok herskruda, ok þo sua at þat er allt undir nockurri huldu. Þa dueliaz þeir um nottina, ok maa þat med skynsemd sua taka, sem þeir hielldi nockurn uaurd, at erchibyskupinn mętti huergi brutt leita.

Huersu guds ovinir meinmælltv hinn heilaga Thomam erchibyskup.

78. A fimta·dag iolanna, sem hinn sæli Thomas erchibyskup sitr i sinni haull med uirktarfolki sinu, będi lęrdum ok ulęrdum, klerkum ok klaustramaunnum, koma inn fyrir hann uopnlausir fiorir riddarar fyrr nefndir, ok fara sua snudigt, at þeir gefa eigi gaum, þott þeim uerdi heilsat af nockurum. Eigi kuedia þeir ok erchibyskupinn, vtan Reinalldr Biarnar son byriar sua: „Vęr erum sendir af Heinreki konungi gamla at bera þier hans bodskap. Þui kios, huart þat geriz i fęd edr fiollda." Erchibyskup suarar: „Radit sialfir", sagdi hann. „Talim þaa helldr einsliga, sagdi hann Reinalldr, enn þessir (gangi ut)." Erchibyskup lętr sua uera, bidr sina menn ryma um stund. Enn lokusueinn lętr þo opnar dyrnar, at þeir megi sia sinn herra i hasętinu. Enn eptir litla hrid, sem erchibyskupinn skilr, at ordręda Reinalldz hefir ecki leynt eþa merkiligt, kallar hann lokusueininn, bidr hann inn lata brędr ok lęrda menn, enn adrir bidi uti. Ok sem þeir inn koma, talar erchibyskup: „Nu megi þer, herrar, fram hafa þat, er ydr likar.„ Reinalldr suarar: „Fyrir þitt kior heyri sem flestir, huat uer segium þier. Þat er bodskapr gamla konungs, at þu farir an duol a fund unga konungs, veitandi honum þaa uirding, sem þu skylldaz herra þinum ok krunodum konungi." Erchibyskup suarar: „Huat skylldumz uęr honum?" Reinalldr segir: „Þat ert þu skylldari at uita enn uer." Erchibyskup talar: „Fyrir faam nottum kuomu þau bod af unga konungi til uar, at uer skylldim eigi koma i hans augsyn, ok aungua yfirferd hafa um borgir ok bęi, er honum til heyra. Nu uitum uer eigi sauk til þess, þuiat ecki þickiumz uer honum hafa i mot gert." Reinalldr suarar: „Ecki er sua. Margt er audruuiss geranda, enn her til hefir þu gert, ok þui þarf yfirbotar." Herra erchibyskup suarar: „Eigi uitum uer, huat aa stendr at bęta uid konunginn, þuiat uer ętlum oss gert hafa þa

uirding, sem uer erum honum skylldbundinn." Riddarinn segir: „Þu hefir helldr margt brotid moti konungligum soma, ok þui bydr þer gamli konungr at uinna trunadareid syni hans, at gera betr heþan fra." Erchibyskup suarar: „Huar fyrir skulum uer skylldugr at uinna eid ueralligum konungi. Vtan ef skulu þer uita, at eigi uer ok engi norra klerka skal honum heþan ifra eida uinna, þuiat allz of margir eru adr eidar utþraungdir af morgum manni med rangindum, sem i þui lysiz, at margir eru þar fyrir będi meinsęramenn ok bannsettir. Enn þar see gudi lof fyrir, at uer hofum margan frialsat af meinsęrum ok af banni leyst, ok sua skulum uer framleidis, ef gud lofar." „Nu at þui, segir riddarinn, leys byskupana af banni eptir konungsins bodi, þuiat honum uuitanda hefir þu þaa rangliga pint med bannz aafelli. Ok þui skalltu þar standa skyn fyrir ok allt annat, er konungrinn uill aa þik kięra." Erchibyskupinn suarar: „Byskupa þaa hofum uer eigi bannsett, helldr pafinn sialfr, ok ef þer uilit þat kięra, sękit hann þar um, þuiat þat maal kemr ecki til uor." Riddari talar: „Ok þo at þu afsakir þik sua, hefir þat gerz fyrir þina aaeggian." Heilagr Thomas suarar: „Med þui at herra pafinn uilldi þeim refsa sin rangindi, er mer ok minni kirkiu wnnu sua mikla meingerd, iatum uer þat oss med aungum hętti mislika." Riddarinn talar: „Su uar mikil meingerd at uigia uarn unga konung, konungs ok drottningar son, huerium er aull konunglig erfd til heyrir med riettu. Enn þui munt þu sua reikna, at þu uilir þessu nęst krununni af honum kippa ok uera sidan będi konungr ok erchibyskup, enn sua uel mun gud gera, at eigi um alldr munt þu konungr uerda." Sęll Thomas minniz þaa orda Salomonis: Reidr madr uekr þrętr, enn uitr madr lęgir uppuaktar. Sua gerir hann ok blezadr leggiandi lint andsuar uid beiskan hug, þaa er hann segir sua: „Aa aunguan haatt, herra Reinalldr, skal þat profaz, at ek halldi mik til konungs. Þui sidr uilium uer nu ok minka heidr unga konungs, at uer hyggium þann aunguann mann i uerolld, minum herra konunginum fedr hans fraskildum, at hann elski meir ok uili betr enn ek. Enn huat er byskupum er gert, skulu þeir uel uita, at þar um uar engu fram farit nema med blidri samþykt herra konungsins, riett sua, sem uar flutningr fiengi fyrir herra pafanum fremz aflat."

Enn er riddarinn heyrir þessi ord, at med konungs samþykt sei byskuparnir bannsettir, talar hann med forzi miklu: „Heyr, heyr, segir hann, udęmilig udygd, er þu segir upp aa konunginn, at hann hafi orlofad bannsetning sinna kięruzstu uina, gerandi hann suo at

falsara. Maa þer þetta med engu moti þolaz, ok eigi uilium uer lengi þola hans heimoligir menn ok traustir uinir.“ Enn er Reinalldr hefir sua sagt, męla þeir uid erchibyskup margfalldа folsku, hladandi brigzli aa brigzli ok ognarhoti yfir heitan. Enn guds madr hefir sik þolinmodliga moti þeira uanstilltri aakiefd; suarandi med linum ordum: ‚Sidan uer kuomum heim i land (med) myskunn guds, þoldum uer marghattadar meingerdir, hot ok brigzli, forz ok fiar upptektir, sua miok niotum uer þess sattarbrefs, er konungrinn sendi heim i land, at uer ok uarir menn skylldim hueruetna frid hafa. Ok sialfr þu, Reinalldr, uart þar nęr aa sęttarfundinum, er þat gerdiz.“ Uu(in) sannleiksins Reinalldr suarar: „Þar kom ek alldri nęrr, þui ueit ek þar ecki af.“ Erchibyskup suarar þaa hogliga: „Gud þat ueit, þar saaum uer þik, ok þu heyrdir, huersu þat bref uar gert til uerndar oss ok uaro gozi nęrr ok firr.“ Riddarinn talar: „Hui kierdir þu eigi, ef þu þottiz misshalldinn?“ Guds madr suarar: „Þott uer kięrdim, faaz eigi þui helldr rettendin, þuiat ungi konungr ok hans raad skipar engin maal uspurdum gamla konungi. Þui munu uer sua fram fara hieþan fra sem byriar einn erchibyskup, gefa upp fyrir aungum daudligum manni oss ok uar kirkiunnar riettendi nie fyrir nockurum af riettum ueg uikiandi.“ Þessu ordi suarar einn riddari: „Heitan, heitan, segir hann, eþa huat munt þu eigi bannsetia oss alla?“ Annar suarar: „Gud see mer hollr, at þat skal eigi uerda, nogu marga hefir hann nu adr bannsett.“ I þessu hlaupa þeir upp sueriandi uid guds sonar nafn, at þeir hafa honum alls of lengi þolt sua mikit forz ok rangindi, ok hann skal sialfan sik fyrir hitta. Ok sem herra byskup ser ędi þeira sua akafandi, at þeir mega sik eigi kyrra hafa, suarar hann þui hogligar med haleitri stadfesti, ok segir sua: „Finnit þann mann, er ydr flyi, þuiat uid skal ek taka ok horfa i guds bardaga. Leitid þann, er hot ydr flyi, þuiat suerd ydr eru ei bunari at bita, enn ek er at lata lifit.“ Reinalldr segir þaa: „Þer lęrdir menn, geymit þenna konungsins fanga erchibyskupinn, at þer selit hann fram, þaa (er) hann uerdr krafdr af konungs bodi.“ Erchibyskup tekr mali fyrir klerkana ok segir sua: „Etlit þer mer flotta? Nei, segir hann, hyggit af þui. Þui sotti ek heim til kirkiu minnar, at ek skilz eigi uid hana fyrir ognir ydrar.“ Eptir þetta ganga riddarar ut af haullunni med myklu harki ok hareysti ok sua fram i gardinn til felaga sinna. Enn þat maa godr madr hugleida, hueria haurmung þeira manna hiortu mundu nu þegar hafa, er elskudu erchibyskupinn sem sialfa sik, þar sem þeim maa riettliga uirdaz, at dauda suerd see skekinn yfir hans haufdi.

Er riddarar kom(a) til sinnar fylgdar.

79. Sem riddarar koma til sinnar fylgdar, herklędaz þeir sem i sterkazta strid birtandi liosum ordum fyrir ollum sambanzmonnum, at þeir skulu ganga at erchibyskupinum, „þuiat uer hyggium, at hann see feigr, sakir þess radleysis er med honum lysiz.“ Sua greiniz uopnaburdr fiogra riddara, at þeir bera będi bolauxar ok suerd, enn einn þeira bryntraull ok suerd. Bolauxar til brotz eþa upphaugs, huar þeir kięmi at herbergium, ok þar med aunnur hernadartol haurd ok tuieggiud, huort sem briota þyrfti mur eþa treuirki, at þeira glępr þarfuiz þui framar alla talman. Ok sua bunir sękia þeir upp aa gard erchibyskups. Enn er þat sau þionustumenn hins heilaga Thome, streingia þeir aptr gardinn sterkliga, enn hinir sękia at grimlega, beria ok baulfa, hauggua hurdir ok briota, huat er fyrir uerdr, sua at af þeira harki ok hareysti, eggian ok opi uerda flestir felmsfullir utan einn erchibyskupinn. Hann huggar harmþrungna, ok geriz sua blidr, sem þeir menn ueri komnir, er honum bydi til brullaups. Nu sem riddarar komaz eigi med hardfengi fram til hallarinnar, faa þeir ser leidtoga Rodbert klerk af Broc, er sakir languistar kunni aull gaung aa gardinum. Enn af þui opi ok ofrafli, brestum ok bardaga, er þeir gera, heyrir um aull herbergi aa gardinum. Ok iafnuel þeir sem nu syngia i kirkiunni aa fyrra aptansaungs tima, samblanda sin hliod med ugg ok otta. Þui nefndum uer fyrra aptansaungs tima, at Kantuariensis kirkia hefir tuennar tidir sungnar aa huern dag, þat er at skilia klaustramanna ok klerka.

Nu sem miok lidr aptansaung brędra, er iafnan syngia fyrri, ganga lęrdir menn at erchibyskupi, þar sem hann sitr i sama stad, ok þar med hans heimolligir menn, allir samt bidiandi, at hann fordi ser i munkaklaustrid. Enn hann blezadr uill fordaz alla flottagrein ok sitr sem adr. Sem þetta uinnr eigi, segia þeir, at brędr hafi lokit sinum aptansaung, ok þeim byriar at ganga til kirkiu ok giallda gudi sina skylldu aa sua mikilli hatid. Fyrir þessa sauk riss hann upp um sidir, ok bydr bera krossinn fyrir ser. Var nu skipan aa gaungunni mot uana, þuiat sua sem erchibyskupinn hafdi iafnan fyrstr farit, sua fer hann nu sidaztr. Adrir fara med flyti af mannligum otta, enn hann med hofsemd ok seinna enn eptir uana. Enn er þeir uilia meir flyta ferdinni, at hann fordi ser i kirkiuna, talar hann: „Huar fyrir lati þer sua, eþa huat hrędiz þer?“ Þeir segia uępnta menn komna i klaustrid. Hann suarar: „Hui[1] skal þat brigda

[1] þui *Cd.*

yduarri sidsemi? Þeir mega ecki framar, enn gud lofar.“ Sem hann kemr i kirkiuna at loknum aptansaung brędra, renna þeir mot honum med fagnadargrati þackandi sialfum gudi, er þeir sia hann med lifi, þuiat þeir hugdu hann eyrendan, enn adrir renna þegar til at streingia aptr kirkiudyrnar. Enn er guds madr ser þat, snyr hann aptr ok slęr upp kirkiunni sua męlandi: „Þat somir ei kristnum maunnum, segir hann, at gera heilaga kirkiu at herkastala.“ Vilia nu lęrdir menn þraungua hann inn eptir kirkiunni ok sua i sanctuarium, enn hann fylgir þeim naudigr fra dyrunum.

Er nu allt i senn, at hann kemr upp sa gradr fyrir korinn, ok þeir guds uuinir koma i kirkiuna med ędisamligri raudd sua segiandi: „Huar er drottins suikarinn ok falsari rikissins.“ Enn er sęll Thomas heyrir riddarana, snyr hann ser þegar sa gradunum, ok rennr it beinazta fram i moti þeim, med uskelfdu hiarta ok blidu andliti sua męlandi: „Her em ek, sagdi hann, eigi drottins suikari helldr erchibyskup, huern leiti þer, eþa huat uili þer?“ Enn sa riddarinn er fyrst gengr, er riddarinn Uilhialmr af Traz. Hann uedr fram at erchibyskupinum ok męlir sua: „Fly, sagdi hann, þu ert daudamadr.“ Erchibyskup suarar: „Ek fly huergi i nockurn stad.“ Riddarinn gripr þa annari hendi mauttulinn, enn annari stingr hann med suerdinu kueifina brott af honum sua segiandi: „Gack heþan, segir hann, þu ert fanginn, þat er uþolligt, at þu lifir leingr.“ Erchibyskup kippir mauttulsskautinu at ser ok talar sua: „Hieþan geing ek huergi, þuiat her skulu þer gera mer, huat ydr likar. Ek er nu buinn at lata lifit til frelsis heilagri kirkiu i þess nafni, er hana keypti til fridar med sinu blodi. Hyggit af þui, at ek gefi upp guds riett fyrir suerdum ydrum.“ Herra erchibyskup ser, at nęst Uilhialmi snaraz fram Reinalldr med brugdnu suerdi til hans, hann talar sua: „Þer, Reinalldr, hefir ek marga goda hluti gert, enn þo sękir þu nu herklęddr at i kirkiu til min.“ Samlikiaz þessi ord uorum herra guds syni, þa er gydingar haunlaudu hann. Enn Reinalldr suarar erchibyskupinum: „Þat skal þu nu uita, at ek er kominn, þuiat þu ert ulifismadr.“ Enn sęli Thomas suarar: „Ef þer uilit hafa mitt lif, þa fyrirbyd ek ydr af guds halfu undir bannz pinu, at þer grandit eigi nockurum minum manni meira edr minna. See þeir sua saklausir af pinunni, sem þeir eru frialsir af saukinni.“ Ok sem heilagr Thomas hefir synt sua byskupliga stadfestu, gripa guds uuinir til hans ok hugsa at fęra hann med afli ut af musterinu, at þeir fremi sinn nidingsskap helldr utan kirkiu enn innan. Enn þat uinz eigi, þuiat guds riddari erchibyskupinn (er) studdr af helgum anda sua fast, at hann hręriz

huergi ur sporum. Ok hefir til þess aahallz eigi meira fullting af maunnum enn einn munk ok klerk þann, er krossinn bar, er Etuardr hiet. Enn huat gud drottinn heilagr andi uann i þessu mali, vottar ę siþan kirkian i Kancia, sem skrifad stendr, at marmarinn gaf sik miukan erchibyskupsins fotsporum, sem hann hefdi i snio stadit eþa einhuerri uikianligri skepnu. Mega þau spor til uitnis ę synaz, ok faa nu margan koss med kriupandi godfyst af pilagrimum.

Liflat Thome erkibyskups.

80. Nv sem guds madr Thomas erchibyskup ser, at hans lifdaugum lidr, þuiat hans fiandmenn skaka sin suerd yfir hans haufdi, vikr hann ser til austrs moti þui alltari uarrar fru guds modr, sem honum uar nęst, ok hafdi adr stadit i þeim heilags anda sporum, sem fyrr uar tiad. Hann hneigir sik fyrir alltarinu aa będi kne med þessum sidaztum ordum, sua at menn heyrdi fyrir hareysti guds uuina, ok segir sua: „Almattigum gudi ok hans sęluztu modur sancte Marie ok þessarrar kirkiu patronis heilogum Dionisio ok ollum helgum fel ek mik aa hendi ok kirkiunnar sauk.“ Þessu nęst hlaupa fram skędir uargar aa milldan hirdi, afkyniadir synir aa faudur eiginligan, ok grimuztu manndraparar aa meinlausa forn Jesu Kristz. Fyrstr af þeim Uilhialmr af Traz hauggr til erchibyskups ok stefnir i haufudit. Enn sakir þess at Etuardr klerkr stod med rauskligri dygd nęst sinum herra i þessum ufridarstormi, kemr hauggit fyrst aa hans handlegg, ok tekr af naliga, enn siþan i haufudit erchibyskupsins. Ok fieck hann þui minna, sem klerkrinn tok af meira þunga hogginu. Enn þo uard þat sua mikit sar, at blodit rann yfir augu ok asionu erchibyskupsins. Eptir þetta kallar Vilhialmr grimri raudd aa sina feelaga: „Hauggit, hauggit“, segir hann. Enn uid þetta akall kom su hręzla yfir erchibyskups menn, at huerr flydi sins uegar. Enn uid þenna fyrsta auerka hefir þat meinlausa fornarlamb lifanda guds hinn heilagi Thomas sinar hendr ok augu til himins bidandi sua annars hauggs med hneigdu haufdi. Ok þui nęst hauggr enn annar riddari ofan i haufudit, ok uid þat sar fellr erchibyskup fram aa golfit med riettum likama, sua fagrliga sem til bęnar offrandi sik lifandi forn, sem þeim er sęfdiz at leysa mannkynit. Sua sem nu uar greint, fellir limr uuinarins ok at iordu leggr e(i)gin faudur i kuidi modr sinnar. Her eptir rędr þridi riddari aa liggianda erchibyskupinn, aa þann hatt at hann sueiflar til suerdinu ok snidr naliga burt af haufdinu alla krununa, sua at litid eina hiellt i framanuert, þraunguandi sua hueitikornit brutt af halminum. Suo fellr rettuis

drepinn af ranglatum, geymari uingardzins i sialfum uingardinum, hertekinn i herbudunum, skiptandi leirbud heimsins i haull himirikis. Sem hinn fiordi riddari er framgeystr af sinum kumpanum at eignaz nockurn hlut i þessu storuirki, hauggr hann i haufudsarit sa syrendum fedr sinum med sua myklu ferzi, at blodrefillinn brestr i marmaranum ok suerdit brotnar i tuo hluti. Skilzt hann sua uit, at suerdzbrotin liggia þar będi eptir kirkiunni til minnis. Þat þyda sua uitrir menn, at þau suerdzbrot merki ueralligt ualld, er fra sinni drottnan uar lęgt ok nidrbrotid i taknsamligum dauda þessa dyrþarmanz.

Nu sem Vilhialmr Reinalldr Hugi ok Rikardr hafa lyktad þa grimd ok glępsku, er þeim hlotnadiz af liotu lifi ok illu[1] kynferdi, maa lita þessu nęst, huerir til ueliaz at uinna þau udadauerk sa daudum erchibyskupinum, sem 'enginn mega uid iafnaz, ok huorki munu finnaz med gydingum ne heidnum maunnum. Enn huerir mega nęrr standa þeiri baulfan enn þat naudrukynit af Brocheis, er allann ueg haufdu hatad erchibyskupinn umfram annat folk i landinu. Nu sua sem þeir fręndr Ranulf ok Robert uaro fliotaztir i herhlaupid med fiorum riddorum, sua uilia þeir eignaz hlut i glępsamligum uerkum. Þui snaraz Ranulf fram at eyrendum erchibyskupinum ok likamanum med suo greypiligum nidingskap, at sa diofulslimr steytir suerdzoddinum nidr i hausinn boradan ok hręrir blodit med heilanum, enn hreytir siþan med diofuligri ędi ok hatrsamligri hermd þessa nidingsuerks. Kallar hann hatt ok herfiliga: „Daudr er hann, daudr er hann.“ Enn er Robert fręndi hans sér þetta storuirki, uill hann eigi hlutlaus uera af þessu illuirki, helldr likaz fręndum sinum huatandi[2] suerdinu ofan i toman hausinn erchibyskupsins. Her med ępir hann sa sina kumpana bauluada: „Brutt hieþan, brutt hieþan.“ Sem her er komit, setia þeir upp allir saman herop sa þann hatt, sém sigruegarar gera eptir sterkuztu strid, sua męlandi: „Konungligir riddarar, konungligir riddarar!“ Adrir segia sua: „Hann uilldi uera konungr, ok meiri enn konungr, sie hann nu konungr.“ Suo ganga þessir glępamenn ut af mustarinu, at þeir hafa margar greinir uerri ok umannligri enn þeir, er krossfestu Jesum Kristum. Vor herra pindiz utan borgar, enn heilagr Thomas innan kirkiu, iudar hlifdu uarum herra framlidnum an beinbrot, enn þeir unnu sa erchibyskupi andlausum dreifandi hans blod ok bein med heila innan um kirkiuna. Her med leggia þeir þaa guds reidi enn framleidis, at þeir snua allir upp sa erchibyskups hallir ok onnur herbergi. Sumir

[1] illi *Cd.* [2] huetandi *Cd.*

hlaupa til hestanna, beriandi ok sęrandi erchibyskupsins sueina, ef þeir standa fyrir. Adrir hlaupa i gardinn ręnandi gulli ok silfri, klędum ok husbuningi. Bref ok priuilegia stadarins lata þeir fara med audru rani stadarins, at þau flytiz gamla konungi, ok eigi (er) nu minni þeira agirndarþorsti til fiarins, enn adr i meinlausann dreyra erchibyskupsins. Bera þeir nu gudrękir glępamenn będi samt a baki ser ran ok id liotazta manndrap. Enn uer uikium aptur til þess blezada likama, er nu liggr a golfi i rodnum fadmi sinnar modur ok brudar.

Huersu godir menn hormvdv eptir frafall hins heilaga Thomas erchibyskups.

81. Sem þetta udęmiliga uerk spyrzt um stadinn, syrgia sarliga godir menn, rennandi fram til kirkiunnar, einkanliga fatękir ok faudurlausir, ok allir þeir sem uoru nalęgir ok studz hofdu uid gaufugligar olmusugerdir þess milldazta faudr. Enn i adra grein ma þat tala til rikra manna, at þeir þordu eigi fyrir konungligu ualldi at harma sua miok, sem þeim uar i hug. Enn fatękir kriupa ok kyssa þann hinn helgazta likama med tarum ok trega. Huer megi med ordum skyra, huilikr uard gratr ok harmr klerka ok klaustramanna, heimafolks ok rettuisra kristinna manna, er sa þann signada likam sua liggiandi. Suo gretu godir synir yfir sinum gaufugligum faudr, at þeira gratr ok harmr kom sannliga til gudligra eyrna. Blod hans fell eigi um kirkiugolfid[1], sem likligt uar ok synaz matti, helldr uar þat samanrunnit a marmaranum her ok þar sem i sma koppa, sua at hęgliga matti upp taka. Sier þat ę siþan a golfinu, huersu marmarinn ueikz ur sinni natturu, þa er hann myktiz ok lęgdi sik undan at taka med blodinu. Enn þar sem huortueggia uar samt blod ok heilinn, stod uhneigt i sinni natturu a sliettum steininum. Sua prydiz biort asiona mędr heilagrar kirkiu i dyrdligum dauda þessa pislaruotz ok iatara, at dreyrinn birtiz fyrir heilann, ok heilinn rodnadi fyrir dreyrann, sem fagrliga temprud rosa med lilio. Þenna heilagan dom birtir nu þegar himnakonungrinn til upphafs, huersu haleitr uar i hans augliti, þuiat þann tima sem lęrdir menn hafa saman lesit i einn storann kalek heilann med blodinu, ok bera til alltaris, kemr yfir heilagr andi i dufu liki. Veitti þetta lifandi gud sinum piningaruott til upphafningar ok dasamligrar dyrdar ok hans harmþrungnum sonum til haleitrar hugganar. Hier męd fer þat annat, at sar þat stora, er Etuardr klerkr fieck, uar fyr groit

[1] kirkiugalfid *Cd.*

ok alheillt, enn likamr erchibyskups uęri kalldr aa golfinu. Ok ef harmr hefdi lofat, mętti kirkiunnar synir fagna nu þegar meir af lofligum sigri þessa dyrdarmannz, enn syta af hans pinu stundligri.

Nu ganga lęrdir menn þar til, sem hann liggr. Ok þegar sem þeir hręra likamann ur stad, sia þeir einkanligann hlut, at aa golfinu undir honum liggia tuau iarnuirki hamar ok bryntraull. Ok hui þessi uigtol sua hardfellig uaru samankomin þar, drogu spakir menn undir glosu, at ollum skiliz riettkristnum maunnum, at sua sem uor drottinn Jesus Kristr leysti heilaga kirkiu af diofuligu ualldi ok hernadi, er (marka) maa fyrir þessi tol, sua skilz hun uera frialsut af þręlkan ueralligra haufdingia fyrir faall ok dreyra þessa pislaruottz. Siþan leggia þeir likamann aa barir ok sauma uid haufudit afsnid krununnar, sem þeir mega fagrligaz, þuo siþan aasionuna. Hafdi hann þa blodraas merkiligsta, at ein draka geck af hęgra ueg hans ennis i skack um þuert andlitid aa uinstri kinnina[1]. Ok med þui sama marki uitradiz hann siþan maurgum maunnum, ok audkenndiz sua þeim, er adr kunnu hann eigi. Her med fer þat uarum herra drotni Jesu Kristo til lofs ok dyrdar, at sua faugr ok liflig uar hans asiona blezut, sem þa er uęnn madr ok litprudr sofnar sętliga. Ok þo at dreyrinn dręgi burt af haufudsarinu um alla nottina, faulnadi eigi þui helldr su hin skięra andlitzsins fegrd, ok i fliotu mali bar engi hans limr þat mark, at hann þyrri edr þornadi, med þui synandi, at hans dyrdligr daudi er honum i guds augliti meir til uolldugrar hędar enn nockurrar minkanar. Eptir þat hefia upp lęrdir menn ok munkar barirnar lagliga ok bera nidr i kraupt kirkiunnar, þar sem stendr uirduligt alltari hins heilaga Johannis baptiste ok sęls Augustini postola Englismanna. Her nattsetia þeir likamann, ok þui sua, at þeim er eigi grunlaust, at þeir guds uuinir, sem adr hofdu ręnt kirkiu gulli ok silfri, bokum ok brefum, hestum ok saudlum, kerrum ok klędum, ok allzkyns godgripum, muni uilia draga af henni þat, er ollu þessu uar ędra ok dyrmętara, þat er at skilia erchibyskupsins likam, er allz haufdu þeir nidingliga at iordu slegit.

Suo hallda klerkar ok munkar þessa haurmuliga natt med sorg, grati ok miklum trega, sem einn gud maa uita. Enn iamfram þeira anduaurpum ueitte uor herra himnakonungr mikla gledi aullum þeim, er elskudu þenna pislaruott, þuiat aa þeiri saumo nott spratt upp or steininum fagr brunnr ok fysiligr þar i krauptinum, er siþan kallaz Thomas brunnr, ok med þui sama uatni þuo þeir likamann um morguninn eptir. Var þui med gudligri forsio gaufugliga skipad,

[1] kinnini *Cd.*

at þeir þyrfti aungra naudzsynia ut at leita, þuiat nu sannaz sa kuittr med ordflaug fram til kirkiunnar, at manndraparar erchibyskups muni taka hans likama med forzi ok draga um stadinn eda festa a galga. Enn þetta for eigi fram, þuiat ualld almattigs guds stod i mot. Enn þo fyrir þessa hręzlu flyta brędr þui framar at ueita erchibyskupinum graptar embętti. Enn er þeir afklęda hann, finna þeir hans likama uafþan haurdu harklędi. Uar þa liost, at hans pislaruętti hafdi lengra uerit med prisand ok meinlęti enn luta undir ouina suerd a sidazsta degi. Þuiat þetta harklędi uar eigi minnr af audru meinsamt enn af snarpri natturo, þuiat hann hefir huartueggia þolt uuęrd kladans ok suida klędisins. Her fylgir þat, sem fagętt er, at hans brękr ofan at kniam uaru ei sidr af hari. Þessu nęst skryda þeir hann til graptar med sua miklum flyti, at þeir smyria eigi likamann med balsamo eptir uana Kantuariensis kirkiu, ok ma þat truaz med gudligri forsio sua uordit, þuiat ei uar þeim naudzsun at þiggia smurning þessarar ueralldar, sem adr uar roddinn i blodi sua gaufugrar piningar. Þat uar ok til flytis þionustunnar sem uars herra skipan, at þar i krauptinum fyrir alltari heilags Johannis uar ny steinþro adr tilbuin, ok i þessari leida þeir hinn signada Thomam erchibyskup med sutfeingnum saung, eigi hasettum hliodum helldr haurmungarfullum anduaurpum. Enn þo at yfirstaudumenn sua dyrdligs haufdingia bęri sik lagt i aullum hlutum sakir hręzlu, þickiūmz uer mega þat heyriliga gera, at tala sem yfir grefti sęls Thome þat sama lof, sem at honum lytr ok skrifad stendr i bokunum.

Formali.

Blezadr sie sa gud himneskr, er sier ualde þuilikann þion, sem nu er hier greptadr, þuiat kosningr heilagrar speki skein yfir honum þegar i ęskublomi ok fyrr enn hann uęri fęddr. Hier er leiddr logbrandrinn, sa er modir hans Mailld liet med hafum elldi standa upp i loptid, þuiat nu hefir astarhite lifanda guds hafid hann upp af iardriki. Allt sitt lif leiddi hann storum heilagliga hreinn ok granduarr a sinn likam. Erkibyskup uar hann ad tign ok uigslu, primas allrar Englandz kristne, ok þar med postoligs sętis legatus. Var þat uel uerdugt, þuiat alla tima finz hann uerit hafa hinn riettuisazti domare, er huorki halladi riettum dome fyrir fiemutur ne (manna) mun, sua sterkur ok staudugr med kirkiunne, ath hann ueik af riettri reglu huorki fyrir blitt ne stridt, sua riettuislega hardr uid omilldann lyd, at hann ma þeira hegnadarhamar uel kallazt. Enn

fatękra manna ok harmþrunginna uar hann hinn haleitazti huggari. Ecki finzt hans life biartara, þuiat hann fyrirleit alla heimsins fegrd, fostrland ok fiarhlute, frendr ok uine, takandi fyrir guds ast bedi a sig ok sina frendr fatęktar utlegd med sua myklum ok marghatt-udum meingerdum. Sex aar þoldi hann utlegd med sua myklum hug-arkrapti, at hann liktiz sialfum guds postolum i sinne stadfesti. Nu ef saukin gerir mann godan i guds augliti, sem enginn efar uitr madr, þa finz hans sauk engi riettuisari, þuiat hann striddi i mote guds ouinum, er med ollu uilldu fyrirkoma kirkiunnar riettendum. Enn huad eda med huerium hętti hann liet sitt blezada lif, er ollum kunnigt, at hann uar drepinn fyrir guds modr alltare i haufudkirkiu Englandz af sialf(s) sins andligum sonum. Ok þau lof er riettliga renna at hans liflati[1] eru fraber i frumtignum, þa er limrinn likiz hofdino i maurgum greinum. Huer heilagra manna (er) samuinn-andizt framar sialfri guds pinu enn þessi Thomas? Lit a þat, er fylgir, ok munt þu sanna suo uerit hafa. Huortueggi fordadi sier um stund fyrir ouina ualldi, þar til (er) inn gieck fyrirętlud tid af sialfum gude. Ok badir fyrir saugdu sina pisl, fyr enn fram kęmi, badir mot runnu sinum banamonnum med liku ordtaki, ok badir þagu frid sinu folki. Huartueggi bar sua hoguerliga sialfan pislarpalminn, at lambinu liktuzt badir, þuiat þessi agiętismadr erchibyskupinn bar eigi haund edr kledi ser til hlifdar, eigi heyrdi anduarp edr styn af hans brioste, helldr sofnadi hann sua sętliga, sem hans daudi dyrkaz eilif(l)igha. Badir leifdu þeir femuni sinum kueliorum, ok huartueggi leiddiz i nyre steinþro af sinum hugdarmonnum. Sua fylgir þionn herra sinum, signadr Thomas lausnara uarum, er um langan tima offradi sig lifandi forn gudi sialfum med marghattod-um giezkuuerkum, lerkandi sinn likam fra lytum ok laustum med har[2] . . . .

. . . .

82 . . . maa rettliga, at enkis manz ordfęri skyrir þat med fullu, huer uggr ok otti haurmung ok hrezla kom yfir allt (folk) i Englandi bedi lerda ok leika ok almuga fyrir drap ok dauda Thome erchibyskups, þuilikt sem folkit ueri lagt at iordu, ok engi lypti upp sinu haufdi, medan nyiaz uar um sagda haurmung. Sem marka maa af ordum eins byskups, þann tima sem einn af klerkum kom fyrir hann bidiandi fulltings a sinu mali, segir sigh mishalldinn vid einn kon-ungsmann bedi med ran ok annarri vanuirdu. Byskupinn suarar: „Huat megum ver þer giora? Hirdir varr ok hofud hinn hesti byskup

[1] liflęti *Cd.* [2] *Her mangler 2 Blade i Codex.*

i aullu landinu er drepinn ok deyddr[1] i sinum erchistoli ok modurkuidi allz Englandz, er drottning maa rettligá kallaz annara kirkna. Af huerium skulum uer nu fullting faa, huar er traust uart, stod edr styrkr? Byskuparnir eru drepnir i kirkiunum, heilagir stadir eru suiuirdir ok saurgadir, godir menn fottrodnir, enn glępamenn tignadir.“ Þuiligt uar at hęyra, ok þo meir i huisli enn hamęli, þuiat sumir konungsmenn uaro sua griotligir i sinu briosti, at þeira ofsi ok yfirgirnd geck upp til afarkosta uid lęrdominn fyrir slik ódęmi, sem syndiz i þeim stad, sem konungsmadr[2] atti malum at skipta uid einn klerk. Ok sem þa greindi miogh a, taladi hann sua: „Veiz þv eigi, sagdi hann, at oss konungsmaunnum er nu kent at raka krunur klerkanna?“ Maa af sliku marka, huersu hatt illmennit geisadi, þui er samkuęmt sitr i milli haufuds ok herdar, þat er at skilia Heinrekr konungr gamli ok hans hird. Þuiat þar birtiz meir hiegomligh dyrd ok hręsni fyrir maunnum enn kristiligr harmr þęirrar gratligrar ohęfu, sem liost maa uerda i þui sem fylgir. Þuiat þęr bękr, er framazt fylgia Heinreki gamla, setia þat i fyrstu eptir andlat erchibyskups, at ranfengi, þat er honum fluttiz af Kantuaria, lieti hann flest aptr fęra. Enn þat seigir engi bok, at hann fienytti sier eigi nockud af. Hier med fer þat, at sua sem hann hefir frett fall erchibyskupsins fyrir uopnum sinna manna, lętr hann lida nockura daga, adr hann gerir klerka sina med brefum til Englandz, at þeir fegri hans mal fyrir capitulo Kantuariensis.

Ok þeir framkomnir kalla brędr samt med þuiliku ordfelli: „Vier erum sendir til yduar, brędr, af Heinreki konungi gamla þess erindis, at afsaka fyrir ydr hans meinleysi, at enginn grunr leggiz til hans af þeiri ohamingiu, sem her med ydr hefir at boriz. Þuiat konungrinn fiell i sara hrygd, sua sem hann spurdi þat ferliga uerk, sua at þria daga hiellt hann sik ut af heilagri kirkiu med þui hardlifi, at hann þarnadiz alla fędu utan kendi litid af kiarnamiolk, hafdi einuistir utan alla gledi, þuiat honum syndiz fęrd a sitt riki mikil ofręgd, ok uarla uilldi hann skilia sik med ollu hlutlausan af þessu uerki, mest fyrir þann otta, er margar meingerdir erchibyskups hefdi hręrt hann til nockurar þeira(r) brędi, at uondir ogiptumenn hefdi tekit i sitt framhleypi. Þuiat þunghbęr uar su meingerd, er hiedan fluttiz fra ydr, at herra ueri bannsettr ok allir er uid uiglsu sonar hans uaro. Var su aurinn þar fyrir hęttligh, at hon flaug at ouauru, þuiat konungrinn hugdi allann oþocka nidrsettan a þeim fundi, er fridr formeradiz i Franz millum hans ok Thomam erchibyskups.

[1] dauddr. *Cd.* [2] konungr *Cd.*

Nu þottuz þeir, er glępinn unno, hefna konungsins meingerda a þeim manne, er honum atti bezt at aumbuna fyrir margfalldann soma. Enn sua uar konungrinn fiarri þeira fyrirętlan, at þann tima, er glęprinn gerdiz, hugdi hann þa uera a sinum gardi. Baulfad uerk er uordit ok sua oheyriligt, at ęfinliga mun i minnum haft ok alldri um alldr gleymaz. Enn þui liotara sem þat profaz, hęfir þui sidr undirmaunnum konungsins at ętla honum nockura samuitand edr uilia þar af. Enn ef nockur fleckr i þessu male hefir honum fęrdz fyrir einshueria brędi, hęfir at hann af maiz med yduarri bęn ok godfyse. Synir hann konungrinn sina mykt, at eigi ofsękir hann framlidinn, helldr giarna fyrirlętr salunni þat, er hann misgerdi. Þui bydr hann, at þier greptid Thomam suo sęmiliga hia sinum forfedrum erchibyskupunum hier i Kancia, sem engin sturlan um alldr hefdi hręrt hans lifdaga.“ Nu þott Heinrekr konungr gerdi ser þuilika skrauksemd, linadiz eigi harmr þeira uid slikt, er fyrir uaru, helldr ueliaz til nockurir af astuinum erchibyskups at fara or landi ok fram til Roms, at þeir flyti herra pafanum med fullum sannendum sua mikid haurmungarefni. Þessir sękia upp i Franz ok finna Loduis konung. Profaz þeim, sem uar uon, at olikr uar hann Heinreki konungi, þuiat yfir liflate Thome erchibyskups hefir Fracka konungr tarligan harm ok trega. Ok hann skrifar med þeim til herra pafans þat bref, er suo byriar.

Bref Fracka konungs.

83. Hinum helgazta fedr ok ęzta byskupi Alexandro pafa sendir kuedio Lofuis konungr af Franz. Sa son er saurgar mędr sina, suiuirdir miok manneskiuna ok brytr laugmalit hędiliga, vminnigr uelgernings uars lausnara. Aumr er sa madr, er ser lętr aungrar hrygdar fa, hueria skamm edr skada sem fęr heilog kristni i framhleypi guds ouina. Nu ef ollum kristnum maunnum er rettliga gratandi harmr kristninnar, kallar su skyllda myklu hęrra til yduar enn nockurs annars. Nu er nyung grimleiks ok ofse udęma inn leidd, þuiat nu hefir aumliga upp risit ok daudligh illzska moti astuinum guds ok suerdi lagt i sialdr Kristz, slockuandi lios ok lampa Englandz kristni suo miogh liotliga sem grimliga. Huert kallar þetta et meinlausa blod til hegningar utan upp a ydr? Þui uaknid uid, heilagr fadir, ok upprisit til riettrar refsingar. Dragit or slidrum suerdit hins heilaga Petri ok hogguit[1] fram til hefndar eptir sua heilagann mann, þuiat hans dreyri ok daudi hliodar hatt

[1] huoguit *Cd.*

um alla kristni. Nu þeir menn er bref (bera), ok sins forstiora dyrligs[1] hafa suo hormoliga mist, mega ydr inniliga greina allann haatt ok efni þessara stortidenda, ok truid þeim ordum sua sem uorum. Ualete.

Margir hofdingiar i Franz skrifudu til herra pafans, þott þar af sie faair nefndir. Enn þat er liost af letrum, at nęst Fracka konungi skrifar Uilhialmr erchibyskup af Sainz ok Theoballdus af Blesis, er fyr uar nefndr. Erchibyskups bref hefir þat form, sem hier maa heyra:

Alexandro guds uin hinum ęzsta byskupi sendir kuediu Uilhialmr lagr þionn Sennonis kristni med godfusri hlydni. Yduarri postoligri tign er handfengid ualld aa himni ok iordu, ok ydr i hendi leikr tuieggiat suerd til heilagrar hegningar, yfirsettr allar þiodir ok riki, sua at þer megid konunga i fiotri lęsa ok rikismenn i rekendur keyra. Þui er ydr aalitanda, huersu uingardrinn guds er nu geymdr, nęr þui sem Dauid sagdi, þuiat gaulltr af skogi ok aunnur uillisuin hafa hann bitid ok etid Kantarabyrgis kristni, ok enn helldr almenniligh modir sitr ok drypr med haurmung ok grati, fellir taar blodi blandat i ydru augliti, ogh er sua sett sem teinn i backa ok hofd at skotspęni, brixlud af sinum kunningium, er skaka sin hofud at henne ok segia, huar er nu gud þeira. Enn hun stynr mot hadi þeira ok drepr nidr hofdi kallandi til yduar. Heyrid hennar raudd, heilagr fadir, ok hefnid blods sonar yduars ok guds pislaruotz erchibyskups af Kancia, er nu liggr drepinn sem krossfestr sakir uerndar heilagrar kirkiu. Ogurligr hlutr ok odęmilig ilzka med gudrękiligum glęp er uordin aa uorum dogum, sua at ollum [gnestr i eyrum[2], vheyrt med heidingium, ok eigi finz getid slikra udęma med sialfum gydingum. Vpp er nu risinn annar Herodis, er illgerdamenn sendi af sinni sidu, er eigi skaummuduz at heria ok suerdum sęra krismada koronu erchibyskupsins i musteri drottins. Nu at uitnisburd ritninganna ok eigi sidr godra manna gerdiz þessi madr sannr pislaruottur będi fyrir sauk ok sarleik, fyrir lifit lofsamligt ok sialft liflatid. Nu risit upp, heilagr fadir, med stridu kristiligs riettar, ok fremit hegning gudligra laga eftir þann, er laugunum fylgdi ok fyrir þeira soma[3] gaf sik i dauda. Setid lękning lidnum hlutum ok gefit forsio ukomnum. Huer stadr er nu traustr. Hrędiligr ufridr blodgar kirkiurnar[4] ok dregr i dauda hina hęstu stolpa kristninnar. Vakni gudligr riettr, ok uępniz laugin til framgaungu at hefna blods ok bana þessa manz, er af Englandi kallar sua haatt, at skelfr undir

[1] dyrleigs *Cd.* [2] [gnistr i aurum *Cd.* [3] er *tilf. Cd.* [4] kirkiunnar *Cd.*

eigi at eins iordin, helldr iafnuel himnarner. Gefit þau heilrędi harmi uarum, at yduari tign sie til fręgdar, enn heilagri kirkiu til hialpar ok uppreistar. Valete.

Herra Theoballdus skrifar sua fallit herra pafanum af sama efni:

Alexandro med guds myskunn hinum hęsta byskupi sendir quediu Theoballdus iarl med drottinligri hlydni. Yduari tign, heilagr fadir, syndiz betr at semia ok frid gera millum Englandz konungs ok Thomam erchibyskups. Ok sa þeim fundi uar ek eptir ydru bodi, ok ek saa Heinrek konung taka Thomam erchibyskup i frid, ok iatadi þat sama fyrir alla sina menn. Erchibyskup kięrdi będi sa konung ok byskupa um aflagliga uigslugerd uid Heinrek unga, enn konungr gafz i ualld um þat allt będi fyrir sina haund ok byskupanna, gieck med at ofgert uar, ok erchibyskup med ydru radi leggr þat upp a þuilika skyn, sem honum syndiz. Hier uar ek nęr, ok þat mętta ek med eidi sanna. Lysiz hiedan þui framar, huersu afskapligt er, ef hirting byskupanna med yduarri skipan eptir laugunum skylldi gefaz i sauk ok sęttarrof erchibyskupinum.. Nu at samdri sętt ok fridudu mali millum þeira, sneri saa guds madr ottalaus ok auruggr[1] heim til sinnar kirkiu þess erendis, sem nu er ollum liost, at gefa sitt haufud undir haugg ok pislaruętti. Þetta et saklausa lamb fornfęrdiz i musteri guds a nęsta dagh eptir pislartid saklausra sueina i þeim stad, sem fornfęriz uars herra blod allri kristni til hialpar. Gaf hann gladr sitt blod i frelsi kirkiunnar. Konungsins menn hinir kięruztu, eþa helldr hundar af hans haull, gerdu sigh uerkreka fiandans ok unnu sua liotan nidingskap, sem uheyrdr er annar þuilikr. • Enn ef ek tala langt af tilfaur ok efni þessara udęma, maa uera, at mer uirdiz til rogs ok fiandskapar, ok þui kys ek, at þeir birti ydr framar, er brefit bera, þuiat af þeirra ordum fae þier skilt, huersu udęmiligr harmr, naud ok afelli uordinn eru allri kristni i þessa manz drapi ok dauda[2], þo at erchistolinum i Kancia liggi nęst ok i mestu rumi sua hormuligt frafall sins herra ok hofdingia. Þui maa hin romuerska modir eigi leingi þeigia yfir slikum hlutum, suo at henne se lytalaust, þuiat huer skaum edr skadi sem ger er dotturinni, dreifiz su suiuirding allt til mędrinnar, ok eigi er modur hadungarlaust, ef dottir hennar er hertekin. Til yduar kallar heilags faudr dreyri ok daudi þessa heilaga manz, ok bidr hefndar eptir sig. Enn ydr se nęr ok samradr allzuolldugr gud leggiandi allann hefndarhug laugligrar stridu upp a yduart briost med þeirri fram-

[1] orauggr *Cd.* [2] daudi *Cd.*

kuęmd, at heilog kirkia frelsiz af liotri suiuirdingu ok endrbętiz til fegri asionu. Valete.

Nu hafa lesin uerit þriu bref þriggia hofdingia af Franz, er oll gera minning af þeiri raudd, er dreyri uirduligs Thome guds pislaruotz sendi til himna, þa er hann krunadiz undir uopnum sinna undirmanna. Þui syniz uel fallit, at su birting, er samhliodar[1] þess hattar efni, setiz nęst brefum þessum sua sem styrktar innzsigli.

I þeim stad, er Argentheus heitir, bar fyrir einn uirduligan mann i suefni a nęstu nott, adr þar kęmi tidenda saugn af erchibyskups lati. Honum heyrdiz upp i loptid, sem ein raudd kalladi med sua miklu megni: „Sie her, sagdi hon, blod mikid kallar af iordu til guds framar enn blod Abel fordum, er i upphafi heims uar drepinn af brodr sinum.“ Sa madr ihugar drauminn ok segir eptir um daginn fielaugum sinum, sem þeir tala millum sin um ymisliga hluti. Aullum syndiz fyrirburdrinn merkiligr, þott þeim uęri þa enn eigi lios þydingin. Enn litlu sidar gengr inn at þeim sa, er segir drap ok dauda Thomas erchibyskups. Einn af þeim talar þa: „Se nu, fielagi, sagdi hann, her er nu þat kall, sem þu heyrdir i nott, þuiat utan ef kallar þetta hitt meinlausa blod hatt ok huellt til lifanda guds. Flioturik ok lifandi er sia raudd ok gagnfęri hueriu suerdi tuieggiudu, ok engi raudd er þessi samlik, at sua skiott hafi flutz[2] ok fyllt allar alfur heimsins kristninnar, þuiat hennar dyrdarhliomi suaradi uth a huert iardarskaut, eigi minnr enn af blodi Abels fystz pislaruotz. Enn þo at[3] lopt fylliz med piningarraudd heilags Thome, heyra þat eigi þui helldr kardinales i Rom edr helldr Heinrekr konungr gamli, er fleygir sua margan flutning ok florunn i eyrun a þeim, at þar af daufeyraz þeir margir, ok snua fra uannlęti guds ok laganna, sliofandi sua eggteininn hins heilaga Petri, at þar fyrir fęr herra pafinn storligt amęli af maurgum manne, þuiat allr hinn heitazti bruni, er suara atti þuilikum odęmum, brędiz fyrir honum. Enn þo uerdr þat i siduztu dregit fyrir bęn ok bref godra manna, at herra pafinn sendir þann bodskap Vilhialmi byskupi af Sainz ok byskupinum af Ruduborg at stormęla allt riki Heinreks konungs fyrir sunnan sio. Ok sa sem framar fylgir erendinu til birtingar, skal med ollu einlitr til framferdar, þott annar halliz or fyrir uilld edr uanmegn.

Er Heinrekr konungr tok skriptir.

84. Sem bref herra pafans koma til erchibyskups i Sainz, tekr

[1] þeiri *tilf.* *Cd.* [2] flytz *Cd.* [3] et *Cd.*

hann suo þeira skilning, at enn skal hann fyr(r)i gera ord Heinreki konungi ok bioda honum samtal til yfirbotar a sinn fund, helldr enn steypa stormęli yfir riki hans. Ok sua gerir erchibyskup, at hann skrifar til Heinreks konungs i þann skilning, at hann kiose, huart hann uill sęttaz edr stormęlaz. Heinrekr konungr tekr þetta upp, at hann sękir fram til Sainnz med morgu stormenni, będi byskupum, klerkum ok leikmonnum. Ok er skiott at greina, huersu sa fundr for, at þar skorti eigi uid slęgdir, vndanfęrslur ok sakue(r)ndir, sua at byskup af Ruduborg uiknar fyrir, segiz helldr skulu sękia pafann sem fyrst enn stormęla Heinrek konung med þuilikri uaurn, sem hann leidir malit. Enn herra Uilhialmr auruggar sik þui framar med samþykt sins kapituli, þar med byskupa i Franz ok annara lęrdra manna, sua at hann fellir et sterkazsta forbod yfir allt riki Heinreks konungs fyrir sunnan sio, biodandi þar med erchibyskupum ok liodbyskupum undir ualldi Roma kirkiu, at þeir halldi ok halldaz lati þessar alaugur, þar til sialfr herra pafinn leysir þęr med sinni rauksemd. Heinreki konungi þickir nu at þraungua, enn sakir þess at Uilhialmr hefir framit med ollu sitt mal ok ualld i þessu mali, vill konungrinn honum aungua lotning ueita, helldr skrifar hann nu af nyiu til pafans med miukum ordum framar enn fyr, sem idranda manni heyrir, þeim er sik uill betra ok guds myskunnar leita. Her med bidr hann, at herra pafinn sendi til hans af sinu ualldi tuo legatos, at þeir geri honum alla skylldu med lausn ok likn allra hluta, er þeir sia hann i fleckadann. Uerdr herra pafinn þessu hardla feginn, kiosandi tuo kardinales i þetta eyrendi, þa er hann treystir bezt at standa fyrir konunginum med laugum ok riettlęti. Þessir taka nu fullt ualld ut af kuria med ollum greinum, er at luta þui hrygdarmali, sem heyrir erchibyskups liflati, sua huerium skripta meira manni ok minna, sem þeim syniz laug[1] til bera.

Sem þessir legatar koma til Englanz, finna þeir Heinrek konung i þeim stad, er heiter Doram. Konungrinn tiar sik blidann i þeira tilkuomu, enn þann tima sem þeir leidaz fram i malagreinir, ok kardinales bioda konunginum eid uinna eptir laugum at standa a þeira domi, adr hann uęri leystr, bregz hann sua styggr uid, at hann byz þegar til bruttreidar. Ok sem hann er buinn i ueg, talar hann sua til kardinales: „Naudzsun rikis uars krefr oss at koma til Irlanz fliott i þessum tima, vilium uęr, at þer bidit her i landi, þar til (er) uer komum aptr. Ok ei bonnum uer, at þer hafit fram herra pafans bodskap uid þa menn, sem hlyda uilia ydru ualldi.“ Legat-

[1] laugg *Cd.*

arnir taka þat rad, at þeir skipa i ferd med konunginum tuo godfusa menn byskup Pictauensem ok erchidiakn Sariboriensem, biodandi þeim af herra pafans alfu, at þeir leidi konunginn til myktar, huat er þeir mega med sinum fortaulum. Ok þat uerdr sua, at konungrinn uerdr uikianligr, þa er hann kemr aptr or Irlandzferdinni. Finnaz þeir þa i þeim stad, er Briuchas heitir. Suer þa konungrinn, at hann skal hallda allar þęr skriptir, er kardinales setia honum. Þat stendr ok i hans eidstaf, at huarki baud hann ne girntiz, at erchibyskupinn uęri drepinn[1], enn med þui gengr hann, at hann hafdi kęrt fyrir uinum sinum, suo sem erchibyskupinn uęri einn af hans meingerdarmonnum. Eptir eid unninn fara þeir framm i skriptabod uid konunginn, ok hafa þat upphaf, at hann skal ganga klędlaus fyrir þa kirkiu, sem þeir nefna til, ok þar skal hann framfallinn þola opinbera hudstroku, sua sem þeir standa fyrir med lima, enn hann gengr at fram med nauktum likama. Segir hann sua: „Herrar minir, segir hann, likamr minn er i ydru ualldi, ok þo at þer biodit mer at fara til Jorsalalanz eþa i annan stad til frelsis heilagri kirkiu ok kristninni, skal ek þat giarna gera.“ Sem konungr hefir tekit radningina, er þat upphaf sa skriptum hans framleidis, at allar skipanir, sem hann hafdi sett uid Clarendun moti frelsi kirkiunnar, skal hann eyda ok aptr kalla, ok allar adrar uueniur, er sa hans daugum uaro innleiddar[2], enn þeir lanzuanar sem fyrir honum uaro, skulu sua lagfęraz ok betraz, sem herra pafinn leggr rad sa. Her med skal konungrinn hallda heilaga Jorsalalandi til starfs tuo hundrat riddara med sua dyran kost, at huerr riddari hafi eigi minna goz enn þriu hundrat gullpenninga. Her med leggia þeir honum karinu samfasta med bęnahalldi. Jatar konungr þessu aullu blidliga. Her med bioda kardinales, at Heinrekr konungr ungi skal ganga i borgan allrar skriptarinnar, at hann framkuęmi hueria grein, ef fadir hans þrotnar.

Greindir legati leysa byskupana þria, Robert, Gillibert, Jocelin. Baru þeir langa pinu glępa sinna, þuiat þeir aftignoduz byskupsdom ok heilogu embętti iafnan sidan, ok þo halladiz at þeim meiri þungi sumum, sem enn mun sidar getid uerda. Kardinales taka ok fiora riddara, er drepit hofdu sęlan Thomam, med þeiri lausn ok skript, ath þeir skulu fara til Jorsalalanz. Ok þat hallda þrir af þeim med idran ok goduilia, enn Uilhialmr af Traz, er fyrstr uann sa erchibyskupinum, uerdr suikinn af illra manna fortaulum, sua at hann sitr eptir. Ok þui fęr hann gudliga hefnd, sua at hann funadi kuikr, ok badar hendr leysti brutt af honum i axlarlidunum. Syndi hann

[1] drefinn *Cd.* [2] ok innleiddz *tilf. Cd.*

i þessum kuaulum sanna idran, ok sagdiz trua, at heilagi Thomas byskup mundi honum likna mega med sinni bęn fyrir gudi. Ok þott hann hafi myskunn fengit, uar þo nytsamligt, at sua mikill glępr uęri opinberliga hegndr af gudi audrum til uidsionar. Lika faur fengu margir, at i þeira fauruneyti[1] hofdu fremstir uerit, at skiotr ok skammr uard þeira endir. Sumir urdu braddaudir an iatning ok þionustu, sumir ofuerkium lostnir, sua ath þeir bitu af ser fingr eda tunguna or hofdinu. Sumir funudu lifandi, sua til dauda fęrdir, einir uitlausir, adrir diofulodir, synandi sua huer odęmi þeir haufdu framit i faudrdrape med fylgd ok samþycki. Enn þrir riddarar fyr greindir foru þui betr, at þeir baurduz fyrir Jorsalalandi ok fiellu þar.

Enn allar þęr skriptir i Englandi, sem uarr herra tok eigi til sin med bradri hefnd, skipa kardinales upp i syslur byskupanna, sem hlotnazt, ok ber þaa Bartholomeus Exoniensis i þui mali hęsta raust, þuiat hann hafdi skrifat til herra pafans, huersu skripta skylldi þess hattar monnum, er aa nockurn hatt hafdi samlagaz þeim haduliga glęp, er uard i drapi erchibyskups, huort sem þat uęri fyrir raan eda rogh, med fylgd eþa samþykt. Ok hier i mot hafdi herra pafinn skrifat honum bref, sem sidar mun uerda nockuru liosara, þuiat nu fyr er med lykt aalitanda, huersu þessir kardinales ok postoligs sętis legati uoru nytsamligir Englandz kristni i sinne tilkuomu. Þeir leystu byskupana, þa sem dregit hofdu Thomam erchibyskup undir dom med ueralldar haufdingium, her med suarit konunginum at hans fordęmdar uillur ok sidleysur, ok stadit i uigslugerd sonar hans będi til smanar erchibyskupi ok laugunum. Her med hreinsa þeir kirkiuna i Kancia ok kiosa til erchibyskups meistara Jon af Sarisber laugligan mann, er hafdi i uthlegd (uerit) med sęlum Thomasi erchibyskupi. Þeir leysa ok riki Heinreks konungs af stormęlum, ok eptir þat uenda þeir signadir aptr i Rom.

Merkilig vitran er bar fyrir eirn brodr i Cancia.

85. Nu sem Heinrekr konungr gamli ok sialfir manndrapsmenn uirduligs herra erchibyskupsins eru settir af sialfum gudi eþa kirkiunnar laugum her aa iardriki undir idran, ma heyriliga segiaz i þaa liking, sem þat nattmyrkr liettiz nockud, er lagdiz yfir Englandz kristni, þa er Thomas erchibyskup var saklaus drepinn i haufudkirkiunni. Enn nu ma synaz, sem yfir landinu liggi þungi ok þokufall mikit, meþan margir af þeim ganga enn ohegndir, er sam-

[1] faurunauti *Cd.*

bundnir uaro þessi guds reide, med huerium tildrętti fyr eda sidar innan landz eda utan þat hefir uordit. Þessir allir hofdu tapad riettlętis birti, ok þui standa þeir riettliga merktir fyrir dimma þoku, er op(t)liga felur sialfa solina med sinum fordrętti. Sua skyggia þessir obęttir þat skięra lios, er nu leyniz i Kantarabyrgi fagrt ok gaufugligt fyrir hęsta gudi. Þessa skyring uottar uitran su, er þar uard at erchistolinum i Kancia.

Einn af brędrum snilldarmadr ok klerkr mikill uar þar milli annara, er[1] siþan samdi morg letr ok faugr af lofsamligu lifi sęls Thome, framfaur ok iarteignum erchibyskups. Honum syndiz um natt, sem hinn heilagi Thomas erchibyskup uęri skryddr ok albuinn til þionustugiordar þar i hofudkirkiunne. Hann uar riodr i asionu ok hardla biartr, sem madr ma þeckiligazstr uera. Brodurinn lysti at sia upp aa hann, enn synin uar at sinne eigi lengri, þuiat her uaknar hann. Ok enn adra nott ber fyrir hann aa allann sama hatt. Hann hugleidir nu med sier, huat þetta mune þyda, ok tekr þann skilning, at honum mun gefit fęri, ef hann uill spyria nockurs, gengr nęr meir erchibyskupinum ok beidiz blezonar. Her med talar hann suo: „Bid ek þik, herra minn, at ydr misliki eigi, þott ek spyri nockurs.“ „Tala þu,“ sagdi hann. „Ert þu ei framlidinn ok daudr?“ sagdi brodirinn. Erchibyskupinn suaradi: „Ek uar daudr, ok nu upprisinn.“ Munkrinn suarar: „Ef þu reis(t) upp samuinnandi pislaruottum, sem uęr truum, hui synir þu eigi heilagleik þinn fyrir maunnum?“ Hann suaradi: „Ek ber fagrt lios i hendi, enn þat fęr eigi synz fyrir þoku þeire, er at þreynguir.“ Munkrinn skilur eigi, huat þetta merkir. „Villt þu sia skyringina?“ sagdi erchibyskup. „Uil ek giarna,“ sagdi broderinn. Heilagr Thomas bregdr þaa upp skridliose myklu med brennanda kerti: „Hygg nu at, sagdi hann, huat þreynguir liosinu.“ Munkrinn ser, at þoka sua þyck legz umbergis hia ok at skridliosinu, at liosit hylur ok felur med ollu. Broderinn skilur þa synina, at uerk hans god ok dyrdlig mętti birtaz fyrir monnum, ef eigi stędi fyrir ohegnd illzskuþoka hans ofridarmanna. Her eptir gengr erchibyskup til alltaris ok setr skridliosit annan uegh hia alltarino fyrir gradunum. Byriaz þa messa utar i korinn tonlaust med þui upphafi Letare Jerusalem. Herra erchibyskup segir til þeira, er messuna byria, at hann uill helldr hafa annat messunnar upphaf, þuiat Letare Jerusalem merkizt fyrir fagnad. Þui hefz upp lagligha haurmungar officium Exsurge quare obdormis. Siþan uaknar brodirinn ok hugsar ein-

[1] enn *Cd.*

kannliga þau ordin, er erchibyskup sagdiz daudr uerit hafa ok nu upprisinn. Ok þat skilr hann sua, at upprisan er hans lif nu i gudi, þott (hann) se framlidinn at manndoms edli. Nu er lioss uottr lesinn yfir skyring þoku þeirar, er fyrr uar siet. Enn þat ma undra, ef fliott er sa litid, hui lęgri menn foru oleystir, med þui at sialfr konungrinn ok hinir mestu manndraparar uaro undirlagdir. Enn þessari undran latum suara Uilhialm af Traz, ef hann uard suikinn med fortaulum, er fyrst sęrdi erchibyskupinn, huat mun þa hinum lida, er sekr manndrapsmadr eptir lagadome liggr undir hardydgi sialf(s) sins ok suikligum fortaulum uondra manna, at hann see saklaus med aullu, þuiat eigi uaro enn suęfdir aufundarmenn Thome erchibyskups i Englandi, þott hann uęri afsleginn uerolldinni. Enn huersu marga sialfr herra pafinn dęmir manndrapsmenn hafa uordit i hans dauda, mun birtaz þessu nęst i sialfs hans brefui.

Af herra pafans brefi, er hann skipadi skript.

86. Bartholomeus Exoniensis harmadi einkanliga mest af byskupum frafall hins heilaga Thome, sua at sorglig hrygd tok hann med ollu. Þar af syniz honum eina nott, sem madr gengi at sęnginni med þessum ordum: „Huat hrygguir þik,“ sagdi hann. Byskup þottiz suara: „Liflat mins uirduligs herra Thome erchibyskups.“ Draummadrinn talar: „Sannliga er hann framfarinn af þessi uerolld, enn þo lifa med ydr armar hans ok hendr.“ Eptir þat uaknar byskup ok skilur sua synina, at armar muni þydaz fyrir hefnd aufundarmanna ok ofridar, enn hendr til iarteigna ok heilagleiks, þegar glępir uandra manna rymdi sua fra, at þer mętti opinberliga skina. Þui hefir byskupinn sig nu fram med brefi herra pafans[1] at hialpa folkino, leiþandi þa til idranar sem sakadir uaro eptir þui formi, sem brefit uottar, þott maurgum þętti þungt undir at bua, þeim er adr uaro kalldir fra ollum krapti godra uerka. Þat herra pafans bref byriar sua:

Alexander þionn þiona guds sendir uirduligum brodr Bartholomeo byskupi Exoniensi quediu ok postoliga blezan. Sua sem þat er makli(g)t ok samteingt allri skynsemd, at uandamal i kristnum riett flytiz undir prof postoligs sętis, suo skylldumz uer af þionustutekiunnar ahyggiu at leysa þer saumo questiones, sem gud gefr oss at skilia, suarandi sierhuerium, er uart rad uilia sękia, at forsia romuerskrar krist(n)i, er haufdingskap helldr i allri uerolld, sem drottinn skipadi, lysi þat er leyniz, at efasemd firriz hiortu ser-

[1] pafanum *Cd.*

huerra. Uitra þin skrifadi til uar af þeim haurmungargreinum, er at luta liflati heilags Thome ok uirduligs manz fordum Kantuariensis erchibyskups, ok þott uer haulldum þat efalaust, at þu ert będi forsiall ok uel lęrdr ꜳ heilaga bok, vilium uer annsuara sierhueriu med uarri skynsemd ok skilning laganna. Setium uer i fyrstu, sem þer er kunnigt, at riettuisum domara eru sex hlutir hugsandi ok uirdandi i hueriu mali, þat er alldr ok uizska, kyn ok tegund, stund ok stadr. Eptir þessum atuikum ok tilrꜳs eiga domar retta formam[1], enn eigi eptir asionu ok uexti lastanna, þuiat optliga kann sua uerda, at i sama glęp eru eigi allir med einum hętti sakbitnir, þo at margir þioni til hans a sama tima. Siaum nu i fyrstu þa uonda menn, sem herttu konungsins hug med raungum fortaulum i hatr hins heilaga Thome, þꜳ er liost af laugum, at þeir eru pinandi med hardri stridu, ok þo eigi sua framt, at þat gangi allt i banordzsauk erchibyskupsins, nema þeira rogh hafi geisat sua gudrękiliga, at berum ordum hafi þeir prouocerat konunginn upp ꜳ lif ok likam þess heilaga manz. Ok ef þeir eignaz þyngri grein af þessum tueimr, eru þeir sekir sannliga þess meinlausa dreyra. Her nęst eru samhleypismenn þeira fiogra, er upphafliga nidduz ꜳ sinum herra. Ok ef sua grimt uar þeira fauruneyti, at þeir buduz at gripa, slꜳ eþa herdraga erchibyskupinn fram undir dauda suerd, þa eru þeir nalega sua pinandi, sem þeir er hann sęrdu. Enn þo er betr, at þeir finni fyrir likn, ef þeir gerdu eigi sua illa, sem þeir hugsodu. Her nęst eru þeir menn, er ser uauldu sua baulfodu þionustu at bera folkuopn ok herforur i uafning edr rauckum upp ꜳ gard erchibyskupsins. Sannliga dikta þeim laugin fulltekna manndrapssauk fyrir haduliga leynd ok undirhyggiu,[2] ef þeir uaro sua alldrs komnir, at þeir stodu med ordi ok eidi. Her fylgia þeir rikismenn, er fyrir nalę(g)d ok uisso mattu staudfa glępinn ok iafnuel uernda byskupinn, enn gerdu huarki, vtan helldr efldu[3] þeir sua manndraparann, at hann skylldi med frialsu fara i sina guds reidi. Þessum glępamaunnum fellr i haufud su ritning, er sua segir: Qui potuit hominem liberare a morte et non liberauit, ipsum occidit. Þat er sua liosara, at sa drepr manninn, er hann ma uernda uit dauda, enn ueitir honum aungua hialp. Nu er til þeira at tala, er samnetiuduz[4] þui rani, er manndraparar ueittu kirkiunnar gozi, erchibyskupsins framfarins eþa hans þionustumanna[5]. Þessir eru pinandi, at þeir skipi aptr med skilriki huern þann penning, er þeir toku, ok þott þeir uerndi sig med þeiri ꜳsionu, at þat sama goz

[1] forman *Cd.* [2] undirhiyggiu *Cd.* [3] elfdu *Cd.* [4] samneytuduz *Cd.* [5] þionustumonnum *Cd.*

hafi þeir gefit fatękum fyrir sal erchibyskupsins, er sa hlifdarlitr eigi laugligr, þuiat sua segir ok uottar heilog bok, at uar herra þiggr eigi ran i sina forn. Enn þo ef þeir finnaz, at sua hafi med farit, vilium uer, at hafi alaugr minni, þuiat eigi audguduz þeir af kirkiunnar gozi, enn eru þar med, sem uer ętlum hlutlausa hafa uerit af drapi, siþan þeir uoru þar huergi nęrri. Þeir eru enn einir i landinu, er spillz hafa med samneyti bannsettra, będi manndrapara ok ransmanna. Er þat profanda i þeira mali, huart þeir samneyttu fyrir otta eþa elsku, uitandi eþa ouitandi, þar eptir eru þeira skriptir temprandi. Sidaz allra setium uer þa uansignudu klerka, er med fylgd ok radum kuomu uępntir til þuilikra glępa. Er þat i fyrstu þeira pina, at allann lifstima dirfiz einginn þeira alltarisþionustu fremia, helldr skylldar laugmalit med kristnum riett, at ef sua maa uera, þraunguiz þeir allir undir ęfinligt reglu(halld) munka eþa kanunka, þo sua at um fimm ar eþa siau se þeir sifellt utan kirkiu. Enn eptir þat lidit hafi þeir þa minning eptir reglu, at engi þeira lesi leccionem eþa frammi syngi nockurn hlut, helldr standi þeir lagt i litilęti med psalmum[1] ok heilogum bęnum, bidiandi liknar fyrir sina glępi, sua lengi sem þeir lifa. Hugleid þat, brodir, i þinum domum ok skriptabodum, at flestar af þessum greinum þyngir będi stund ok stadr. Valete.

Nu er þat leyst, sem fyr uar til uikit, at med sua berum bodskap ok skilning herra pafans hafa byskupar sig fram eptir megni at predika likn ok lausn herteknum, leiþandi burt af uillistigum aptr i fadm heilagra kristni þa, sem adr hofdu sinum mannkostum ok sidferdi haurmuliga tapad med hlydni uid ouinenn ok sinar rangar girndir. Þar þynniz nu su syndaþoka, er aþr uar greind, sua at guds myskunn nalęgiz folkit dagh af degi, at þat megi niotanda uerda þess hins blezada auaxtar, er upp kann at renna af þui hueitikorni, er lifanda fiell i iordina ok enn liggr lukt innann kirkiu i Kancia. Þui stendr uel þessu nęst, at uęr heyrum, þa er skyrir auauxtinn, huer hans uppraas uerdr edr huer hęd i heilagri guds kristni.

Merkiligar vitranir.

87. Suo syndiz sannordum manne, sem hann uęri kominn i kor Kantuariensis kirkiu. Þar stod mikill mannfiolldi będi lęrdra ok olęrdra ymissa stietta. Her med syniz honum sem yfir haalltarid liggi framlidenn Thomas erchibyskup skryddr silkiklędum blod-

[1] spalmum *Cd.*

raudum. Uirduligur madr i munkabuningi sitr undir hofdi hans ok stydr sinni hendi huarn ueg af hofdinu. Enn erchibyskup halladiz a þann silkikodda raudan, er liggr yfir hnie brodurins. Þui nęst renna upp uendir tueir blomgadir, sierhuor af sinum handuegh, med suo fliotum uexti, sem þeir uili upp i gegnum þekiurępfrit. Allir i kornum undra þetta miok, adr munkrinn talar suo til þeira: „Hui standi þer, brędr, sem undrandi syn þessa? fai þier eigi skilt, at uendir þessir merkia fręgd ok dyrd þessa hins heilaga pislaruotz. Sua sem uendir leita til himins, sua munu uaxa ok margfalldaz hans dyrþarlof fyrir drottni. Uaxa muno þeir ok utbreida sinar limar yfir alla iord, ok þeira leingdar mun engi endir. Þessir sign-odu uendir merkir þat sama, sem fordum birtiz fru Mailld, hygg at, huersu likiz hefir þraungleiki kirkiunnar, at taka þeira uoxt ok uppruna fordyr a Kristzkirkiv i Lvndunum[1], er kuidug Mailld matti eigi innganga. Sier þu ok i auþru lagi huersu eitt hefir at þyþa lengd ok uiderni limanna eptir skyring brodurins, ok þat pell hit uęna, er rauddin quad fordum aullu Englandi uiþara. Her upp yfir talar meistarinn: Mikill pislaruottr reis upp med oss, ok sannliga mun hann hefiaz ok miok haleitr uerda, þuiat iord mun fyllaz med hans lofi, ok heimsbygd mun sia mega, at drottinn mikladi hann i augliti konunga. Ok þat er uerþugt, þuiat sa mun eigi finnaz, at gladari gengi fyrir guds nafni undir dauda kuaul, sem będi birtiz sama dags med ordum hans ok uerkum. Ok er liost, huat til bar. I fyrstu sa astarhiti, er hann hafdi til skaparans będi at pinaz fyrir hans riettlęti stundliga ok at uera med honum siþan eilifliga. Her med uar natturuligt, at þeim manni, er sua kualdi sig ok sinn likam sifellt med harklędi ok hudstrokum, þotti einskis uert, huat hann þoldi litla stund, at hann mętti sua ęskiliga luka sinum meinlętum. Þui uar þessi sal guddominum hardla þeck, ok þar fyrir skundadi sialfr drottinn at leida sinn uin ut af rang-latri uerolld, at fagnadr skylldi uerda af hans sigri będi guds englum a himne ok sua þeiri kristni, er nu sath med sorg ok harmi.

Ok huerso nalęgiz hennar gledi til bloms ok dyrdar heilagra iartegna, birtiz suo einum brodr i Kantuaria. Hann munkrinn þottiz koma i korinn þar heima, ok ser samankominn mikinn fiolda lęrdra manna at syngia ottusaung. Ok sem ut gengr yfir fiordu leccionem, uerdr fall a tidinni um eina stund, adr einn ungr madr forkunnar uęnn ris upp, byriandi med sętuztu raudd ok saunghliodum þat sama responsorium, er suo stendr i upplesnum ordum: Ex summa rerum leticia summus sit planctus in ecclesia de tanti[2] patroni ab-

[1] svndunum *Cd.* [2] tanto *Cd.*

sencia, sed cum redeunt[1] miracula, redit[2] populo leticia. Her fylgir uersit: Concurrit turba languidorum et consequitur gracia beneficiorum. Þetta ma suo noręna: Af hęstu gledi hlutanna uerdr hęsta suth milli kristinna manna i frauero sua mikils forstiora, enn þa er iarteignir til koma, kemr ok gledin til kirkiunnar sona. Saman koma sueitir siukra þegna ok þiggia myskunn hans iartegna. Her eptir uaknar munkrinn ok man uel saunginn będi at ordum ok hliodum. Enn er hann segir brędrum synina, bregdr þeim ymislega uit, þuiat sumir uakna til uonar, enn audrum auk(a)r harm ok endrnyiar til aminningar, huersu blezaþann faudr þeir hofdu latid. Nu er synt af þessum englasaung, at myskunn himnakonungs uęnir folki sinu, at iartegnablom hins uirduliga Thome pislaruottz, er huilir i Kancia, mun bratt nalęg(i)az, ok huersu þat fylliz eptir guds fyrirętlan, stendr uel aquednum tima forsaugn sialfs Thome erchibyskups, sem nu skal greina.

Sa uar einn af brędrum i Kancia, at sua pindiz i harmi ok hugarangri eptir erchibyskup, at sumir menn ętludu lifit kosta, þuiat hann matti aungua gledi faa. Þetta þolir eigi lengr hinn milldazti fadir erchibyskupinn, helldr kemr hann ok uitiar sua miukliga þessa, sem hryggr uar, sem modir huggar barn sitt, snuandi harmi i huggan ok angr i andlįgan fagnad. Hann blezadr ok signadr birtiz honum i suefni med þui upphafi, at hann byriar psalminn Miserere ok bydr brodurnum at lesa med ser eptir uersaskipti. Enn er psalminum[3] lidr, firriz erchibyskupinn nockut litt sem hotandi bruttferd sinni. Munkrinn anduarpar þa sarliga ok bidr med tarum, at hann fyrirlati hann eigi. Sa blezadr fadir snyr þa aptr til hans sem hręrdr af harmi sonarins, ok talar sua: „Huat hrygguir þik, son minn, tempra þinn harm ok leid inn til þin hugganarefni, þuiat litill timi mun adr lida, enn þu heyrir þat flytiaz,[4] er þik mun gledia. Þui uert med styrkum hug, at nalęgt er miok, at þu fair huggan.“ Eptir sua talat huerfr (hann) brutt af syn brodurins. Enn hans fyrirheit braz eigi, þuiat uitran þessi giordiz um uarit litlu fyrir paskir i sama argang, sem hann krunadiz, ok a þeiri paskatid birti drottinn sina dyrd yfir heilagleik astuinar sins med þui upphafi, at sia hinn signadi Thomas birttiz i syn, med huerri atferd taknin skulu gerazt.

Miraculum.

88. Madr hiet Uilhialmr, einn godr husbondi i Kantuaria, hann atti ungan son, er tok kuerkamein hęttligt med audrum siukdomi

[1] reddeunt *Cd.* [2] reddit *Cd.* [3] spalminum *Cd.* [4] fliytas *Cd.*

likamligum. Hans mein þyngir suo miok, at um fimtan daga liggr hann nalęgr dauda, ok at hann mętti myskunn fa eptir gudligri fyrirsio, sua sem liettir uar skipadr hans meini, þiggr hann þa uitran, at hann þickiz kominn i haufutkirkiuna, ok ser enn heilaga Thomam erchibyskup fyrir alltari i gudligu embętti med suo tiguligri þionustu ymissra stietta, sem alldri sa hann fyri. Honum þickir sem erchibyskup siaiz um ok renni þangat augum, sem hann er. Annann ueg hia alltarinu ser hann, at stendr einn munkr med kalek. Hinn siuki skilr þat, at sa kalekr hefir at hallda blezaþan dreyra heilags Thome erchibyskups, ok þat uottar heilagr Thomas, þuiat þessu nęst talar hann sua til munksins: „Gef þeim siuka[1] pilltinum af blodi, ok mun honum bętaz.“ Ok hann hugdiz drecka, ok kenndiz sua sętt sem hunang uęri. Ok af þeim sętleik, er hann þottiz kenna um allt sitt lif i þeim blezaþa dryck, vaknar hann bratt aptrdreginn i allann sinn siukdom. Hann segir faudur sinum uitran þessa ok kuez hafa styrka uon sinnar heilsu, ef hann audlaþiz i sinn dryck einn dropa af blodi erchibyskups. Fadir hans duelr at reyna brędr þar um, þotti ok fyrsta manni mikit arędi at byria þat, sem enginn hafdi adr giort, þuiat enn i adra grein la yfir otti będi af konungs alfu ok hans rikismanna, ef Thomas erchibyskup er hafinn til heilagleiks ok iartegna. Enn i þeiri duaul gengr i sua obęriligan uauxt krankdomr unga sue(i)ns, at hans kuidr þrutnar sua, at monnum þotti þess uon, at hann mętti eigi osprunginn bera. Her med tapar hann malit af kuerkameininu. Fadir hans þolir nu eigi lengr þrautina, fer til brędra kirkiunnar, segir þeim synina ok bidr þa fyrir gud(s) skylld, at þeir ueiti honum leyniliga einn bloddropa, ok þat fiekz um sidir. Enn þegar sem piltrinn bergdi þann dryk, er dreyrinn uar i dreypt, lęgdiz kuidblastrinn, enn kuerkr myktuz, sua at litlu sidar þiggr hann aptr fulla heilsu i alla stadi, lofandi gud ok þat dyrdarsamligt uinber, er honum gaf þuilikan heilsudryck sins uerdleiks ok auaxtar.

Nu sem einn hafdi audlaz þuilika myskunn, þo at lagt fęri i fyrstu, uar eigi langt, adr huer sagdi audrum, suo at siukir menn med ymso kyni sękia kirkiuna i Kancia. Milli huerra kom ein kona ridusiuk. Hun gengr at munkinum, er uar sakrista[2] kirkiunnar ok geymdi dreyra erchibyskups milli annara helgra doma, biþiandi litilatliga fyrir nafn guds ok kristiliga elsku, at hann gefi henne bloddropa heilags Thome til heilsubotar, ok hann nęgiz til myskunnar yfir hennar uesolld, milskandi bloddropann med uatn ok gefr henni[3]

[1] siukia *Cd.* [2] sakristia *Cd.* [3] honum *Cd.*

at bergia. Ok þegar i stad leggr gud henni sua auduellda milldi fyrir medalgaungu sins astuinar, at sottin flyr ok haurundit aptr skipaz i allann sinn lit ok natturu, sem fulltekenni manzsins heilsu er fylgiusamr.[1] Enn hueriar lofgiordir hon ueitti uarum herra ok hans uirktauin, faum uer eigi skrifat, þuiat upp hieþan margfalldaz sua miok þacklętin, sem iarteignir fiolgaz. Ei þui olikaz, sem þa er dauduoni madr þiggr malit, ok kuiknar þat dagh fra degi. Hueriu uaro þeir likari enn dauduona manni, er lagu i sorg ok suth, tarum ok trega nott ok dagh, sua at lifshaski laa uid, sem af munkinum uar litlu lesit. Nu lifnar hann ok margir adrir, uęntandi enn framleidis meira fagnadar, ok sua uard. Þuiat nott sneriz i blidan dag ok harmandi sut i signada hatid anndligrar gledi. Lofadr sie sa gud, er einn gefr ollum huggan eptir grat, þuiat nu munu þa saumo allar þiodir sęla kalla, er adr þottu eymdarfullir, þuiat drottinn, sa er mattugr er, giordi þeim mykla hluti. Meþ likum hętti matti aunnr kona lof uarum drottni syngia, er fyrir saumo paskir liet flytia sig til Kanciam med haurmuligan krankdom, at kuidrinn hliop med ofuerkium i obęriligann þrota, sua at allt lifit syktiz af upp ok nidr. Enn iamfram sem hon audladiz at bergia þa milsku, er i dyrdligum dauda Thome erchibyskups uar sęttliga blezut af heilogum anda, myktiz meinit sua fliott, at fullkomin heilsa lagdiz henni aptr i alla stadi.

Miraculum af Thomasi.

89. Paskadaginn sialfan, er korona maa uel kallaz annara guds hatida, uann uar drottinn i Kancia yfirbęriligt uerk a þeim signada degi. Þangat sotti mallaus madr, ok litlu sidar enn hann kom i kirkiuna, fellr hann nidr ok bryz um fast, sua froda flaut fram or munninum. Enn eptir þat liþit sezt hann upp ok hefir fengit mal sitt, þo i fyrstu nockut oskyrt. Enn þat uerdr skilt af hans ordum, at hann þyrsti, ogh bad gefa ser drecka. Enn þott kirkian uęri adr med litlu folki, uar eigi langt, adr fyrir þessi tidendi at fiolmenni skortir eigi. Huer at odrum tidaz spyr þann saluga mann, huer eda huadan hann uęri, enn honum uerdr mędusamt at suara maurgum, þuiat malit uar będi seint ok uanmegnt at sua komnu, ok uard opt at endrbeida, ef skiliaz mętti. Þo kemr þar, at hann segiz uera af byskupsdęmi Oxinfiord, segiz hafa sofnat uti fyrir fimtan arum[2] ouarliga ok uaknat med þui malleysi, sem hann bar allann tima siþan til þessa dags. Samson kuez hann heita godrar samuizku ok hafdi

[1] er *tilf. Cd.* [2] aruerum *Cd.*

iafnan uerit med skyrum monnum, ok husbondi hans uar þar nęrr samtida. Þessi Samson fęrdi kirkiunni i Kancia fagrt offr, þuiat med skilrikum uottum syndi hann korsbrędrum biartann heilagleik Thome erchibyskups. Hann sagdi tuo dyrdliga menn hafa uitrad sier i suefni, at hann skylldi fara til Kanciam ok sękia heim med godu hiarta þann nyia pislaruott, er þar huilir, ok ef hann będi ser myskunnar med audmiuku hiarta efalaus i heilagleik þess goda manz, mundi hann þiggia mal sitt. Þat lagdi hann til af ordum himneskra sendiboda, at sa uęri nu engi stadr i uerolld, at siukir menn myndi skiotara bot audlaz enn Kancia. Sua for þessi Samson þadan i brutt, at hann lofadi gud będi af hiarta ok munni.

Enn dyrkaz sami paskadagr med annari iartegn dyrdligri, er sua byriar. Gofridus het madr, hann uar notarius i Kancia ok atti þria sonu, alla med ungum alldri. Sua lagdiz mikit a hans afkuęmi, at allir synir hans uaro siukir samtida, þo med þeiri sundrgrein, at tueir af þeim hofdu lengi kualiz i þeim siukdom, er menn kalla ridusott. Þat mein er fullt med spilling ok sifelldum sk(i)alfta. Enn einn pilltrinn hafdi nyliga fengit hęttligan krankdom, sua at fiora manadi laa hann i reckio, ok aa þenna paskadag leiddr at andlati, drycklaus um þria daga, mallaus ok daudr i limunum. Fadir hans hugl(e)idir um pilltinn, þann tima sem hann er i hofudkirkiunni ok þionustaz, biþiandi sacristam gefa ser orlof at bregda einum linskauta i blod Thomas erchibyskups. Ok sem hann hefir þat þegit, vitiar hann pilltsins sem fliotaz, leggr skautann i uatn, ok þat bland med signodu blodi erchibyskups ber hann at pilltinum sua framkomnum, sem adr uar greint. Ok þegar sem nalgaz munninum, kennir hann kraptinn, bregdr upp augat annat, tekr malit i stad ok talar sua: „Skal ek þetta drecka, fadir minn.“ Ok þegar hann hefir bergt þann dyrdliga dryck, sezt hann upp ok tekr fędu, styrkiz sua sama dags, at hann ris upp af reckiu ok klędiz at marki til leiks med audrum pilltum. Enn er notarius ser þat haleita takn, er pilltinum u(e)ittiz med sua mikilli fliotuirkt, rennr hann fram til hofudkirkiunnar bodandi kôrsbrędrum sinn fagnad. Ok sua mikil gledi uard aa þeim dyrdardegi af þessum tueimr stortaknum, er nu hafa uerit lesin, at korinn i Kancia matti uel syngia med sęlum psalmista[1]: Hec dies quam fecit dominus, exultemus et letemur in ea. Nu sua goda raun sem linskautinn erchibyskups hafdi gefit einum pillti syni Gofridi, hugleiþir hann framleidis til þeira tueggia, er ridusiukir uaro. Rennr honum þat rad til hugar med guds tiluisan, at hann snidr sundr

[1] spalmista *Cd.*

skautann ok bindr sinn hlut upp um hals huorum pilltinum, ok þegar an duaul fylgir saa kraptr umbandinu, at þeir uerda badir heilir. Lidr sua ut heill manudr. Enn eptir þat lystir þess notarium til profs, at taka burt umbandit af audrum pilltinum. Er þaa eigi langt, adr sott ok skialfti hristir þat auma lif nu sem fyrr. Huar fyrir hans faudur er þat annaz at firra hann eigi sinni hialp. Ok iafnfram sem heilagr domrinn kemr aptr yfir halsinn aa honum, fann hann fullkomna heilsu.

Maa þat uel skilia eptir likendum, huersu þuilik takn mundu uekia siuka menn at sękia Thomam erchibyskup meir ok meir. Milli huerra kom einn blindr madr fatękr ok hrummr, er fyrir tueimr arum hafdi synar mist, ok nu leiddr af husfreyio sinni eda syni til allra naudsynia. Ok er hann heyrir, huersu bloddropar erchibyskups birta sig med dyrd ok iarteignum, sękir hann i Kanciam ok þiggr fyrir guds nafn nockurn dropa af þeim dyrmęta dreyra. Þar af gerir hann sem smvrning augunum, ok sem hann hefir borit yfir augastadinn þaa blezaþa samtempran, ber þat til samtiþa, at ungr pilltr, er hann atti, kuedr uid haatt ok fellr i hia honum. Gamli madr gleymir þa sakir elsku uid barnit, huat hann hafdi adr gert, ok skundar til at hialpa pilltinum, ok fyrr enn hann tęki sueininn haundum, ser hann glaugt badum augum, huar hann laa. Er þat uel truanda, at eigi lęgi honum þaa i minna rumi, hueriar lofgiordir hann uar skylldugr Thoma erchibyskupi, enn reisa barnit af iordu.

Þuilikum þacklętisgerdum uid sialfann gud samlagaz saumum paskum su kona, er Ermilin het. Hon hafdi borit fotarmein um fiogur aar med sua miklum ohęgindum, at hnytti ok krepti fotinn i hnelidnum, sua at eigi tok iord, ok þui matti hon ecki spor ganga staflaust. Þo flyz hon a einnhuern hatt til heilagrar kirkiu i Kancia, ok i þeim stad fellr hon til iardar suo sem i ouit eda umbrot, er fyrr hafdi legit Samson mallausi. Hieþan ris hun upp med riettum fotum ok sterkri gaungu lofandi gud, er dasamligr birtiz[1] med heilogum Thomasi erchibyskupi ok audrum sinum astuinum.

Af iarteignagerdum hins heilaga Thome.

90. Þessa paskatid enu nęstu eptir dyrdarfullt pislaruętti heilags Thome erchibyskups, bar sua i kalendario, at upprisudagr uars drottins Jesu Kristz stod fimta Kalendas dagh Aprilis manadar. Þaa uar bodunartid Gabrielis til uarrar fru guds modr upp aa skirdag. Ok þui setium uer þetta sua til greinar, at bękrnar hlioda

[1] i sinum *tilf.* *Cd.*

iarteignagiord signada Thome a þann dyrdardag byriaz hafa, sem lausnari uor hof hina dyrdligstu uppras lausnar uorrar med oumrędiligu stormerki sinnar hollganar fyrir skinanda briosti Marie meyiar, ok þat samþyckiz uel med uinattu uarrar fru ok hins heilaga Thome, ath þau hefdi będi med nockurum· hętti saumo tid, at aull heimsbygdin kynni þui framar at fręgia þeira tign. Lofsamligt er þetta huortueggia upphaf, annat til lifs ok lausnar heiminum, enn annat til hialpar ok huggunar siukum monnum. Nu birtiz sua paskauikan i blomi iarteigna, at pilagrimar sękiandi uilia eigi leingr þola, at skript heilags Thome sie aptr streingd, segia oheyriligt, at brędi lęsi hans legstad ok halldi med leynd sem iardfolgit fee, þat[1] er madr ann aungum niota, segia betr standa eptir guds rietti ok kristiligri skylldu, at truandi menn dyrki þann med miuklęti her a iardriki, sem uarr drottinn sęmir himneskri dyrd i sinu riki. Þetta samþyckia formenn kirkiunnar, at skript ok stukur upp lukaz a setta dag paskauiku quarto nonas Aprilis med audfęrum uegh til graptar guds astuinar. Huern dag matti þar sia uit hans steinþro nockut einkannligth dyrþartakn. Her ma nu sia upplokinn brunn Dauids konungs til hreinsanar ok heilsubotar będi saal ok likama. Hingat stigr nu guds engill nidr af himni at hręra tiornina i Jerusalem[2], eigi einum sarum eþa siukum til fagnaþar, helldr otalliga maurgum. Her matti siaa akrinn axe daugguadann ok blomgaþan będi ofan ok neþan, þuiat sumum þar gratandum likams mein ueittiz heilsa, ok audrum sytandum andar sar gefz likn ok leiþrietta. Her matti sia oleum oþrottmanda in lechito, þat er feitt ok friosaum milska i uerdleikum Thome erchibyskups. Hier ma nu sia, huersu kierinn morg at taulu flytiaz litlo oleo fram fyrir Heliseum, þuiat þanniginn flytiaz margir, er mist hofdu sinnar heilsu. Enn fyrir guds almatt ok medalgaungu heilags Thome, þiggia þeir i Kancia nogligt oleum, þuiat þeir kuomu þar hungrandi med heilsuleysi, enn sneru burt alheilir ok fullir med fagnadi. Her med endrlifnudu andir lęrdra manna sem uakendr med Jacob af þungum suefni, þuiat stigi har med stormerkium uar reistr til himna. Enn þo at grauf þessa pislaruottz pryddiz dagliga ymissum ueizlum himnakonungs, varo eigi þui helldr aluarligha hreinsut þau illgirndarhiortu, er med gamalli aufund hofdu grimmaz moti heilogum Thomase. Þuiat rikismenn i landinu sia konungsins skemmd ę þui ferligri, sem þeir hafa betra mann at hatri haft ok saklausann ofsottaṇ allt til liflatz. Hieþan leidir, at hinir hęstu haufdingiar i landinu setia bann

[1] þar *Cd.* [2] Heirúsalem *Cd.*

fyrir med ognan lifs ok lima, ef nockur kallar Thomam erchibyskup helgan eþa pislaruott. Enn huerssu þetta geck ut, uirdiz uitrum maunnum ędra fiestum iarteignum, þuiat huat er konungsualldit kann ogna folkinu, aakafaz sokn þui meir til graptar erchibyskups, sua at allr uegr millum Lunduna ok Kantuaria fimtigi milna uar þakinn af tilfaranda folki ok burtfaranda. Enn af þuilikri trufesti folksins þurru hot, enn þroadiz umbot, þuiat iamuel konungar iallar ok adrir haufdingiar sottu margir um haf sunnann med mikilli godfyst. Her med fer þat, at þeir sialfir, er mesta heitan ok hardmęli hofdu lagt a pislaruętti erchibyskups, kriupa nu til fota honum helldr uggendr enn ognendr, knudir med uanheilsu eþa otta ymissa atburda. Huert er dasamligra uerk, enn at heimrinn tigni þann i dag, er i gięr fyrirleit hann, sęki þann heim i dag med miukum knefaullum, er i gięr flydi hann; bidi þann fulltings i dag sinni aundu ok likama fyrir augliti guds, sem i gięr fyrirleit hann med otta ueralligs ualldz eþa eiginligri illzku sekrar samuizku? Hieþan af er sua skrifat eitt milli annara, at Rodgeir erchibyskup af Jork fieck sua stridan augnauerk, at hann uard blindr badum augum, ok uid þetta afelli skiptir hann skapi ok heitr a sęlan[1] Thomam erchibyskup ser til heilsubotar. Her med sękir hann til Kantuariam med miuklatri bęn ok framfalli, ok hann fęr þegar myskunn med sua mikilli giof, at hann þiggr będi aptr syn ok fulla heilsu sinna augna. Sneriz hann siþan til heilags Thomam med astud fyrir aleitni, ok mikilli uirþing fyrir margfallþan motgang. Nu sua mikla nęgd sem almattigr gud lagdi upp a iarteignagerd sins uirduligs pislaruottz Thome, megum uer eigi meira skrifa þar af til likingar at tala enn nockura smadropa, er hingat fluttuz af fyrrum maunnum, huat er sua byriaz i nafni guds.

Miraculum af hinum heilaga Thomasi.

91. Sa madr er uel hugdi at aunduerdri saugunni, heyrdi nefnþan optar enn um sinn prior Robert, er marga hluti hefir skrifat i latinu sęlum Thomasi til uirdingar, ok þar af skal i fyrstu setia þat, er hann bodar af sialfum ser ok lętr þaþan dreifaz til annara manna, þat er hin himneska myskunn ueitti fyrir erchibyskupsins uerdleika. Þat efni byriar priorinn med kuediusending þeim brodr, er Benedictus hiet. Sa Benedictus hafdi heyrt a þui ord mikit, at heilagr Thomas hefdi unnit prior Rodbert fagra iarteign a þann hatt, at hann hęfdi grętt fotarmein þat undarligt, er priorinn hafdi lengi ohęgliga borit. Ok til sannrar uissu þar um, skrifar brodir Bene-

[1] sęlam *Cd.*

dictus til priors, at hann gefi honum med letri fulla grein, huerssu taknit gerdiz, ok þat fęr hann med þuiliku formi.

Bref.

Prior Robert minzti þręll guds þiona sendir brodur[1] Benedicto þa quediu at lifa med gudi. Sua sem þu beiddir mik med astarafli, gerdi ek eptir megni, ok þo minnr uel enn ek uilldi, þuiat klerkdomr uanz mer eigi at skrifa þat miraculum med sua fagrligum hętti, sem skylldan bydr ok krefr mik, gudi til tignar ok sęlum Thomasi. Hef ek þar þess hattar efni, sem ek uar staddr nu fyrir tolf arum allt ut i Sikiley. Enn fyrir hueria sauk ek uar þar kominn sua langt heþan af minu fostrlandi, se ek eigi naudzsunligt at skrifa i þessu mali, ok þui lęt ek þat um lida. Enn þar bar sua til, sem ek gerdi minn ueg fra borg Cattania[2], at ek ętladi fram til Siracusam, veik sua uid leiþinni, at sa sior sem heitir Mare Adriaticum uar mer til uinstri handdar. Þat hefir þu będi heyrt ok lesit, at sa sior er grimrar natturu med straum ok storri bylgiu, einkannliga mest, ef sterkr sannanuindr ęsir hann at landinu, sua at kemr będi bradr uodi monnum ok skipi, ef i þann sio rekr i þess hattar stormi. Suo gengr ok bylgiufall med brimi upp a straundina, ok allt er buit til brottz, er fyrir uerdr at ouauru, þuiat þat siofarkyn er undarliga i aakuomu, sem ek fann aa sialfum mer, þuiat riett sem minn uegr laa med aullu fram uit sioinn, gaf ein allda i attfallinu sua hardann slag utan aa lęrit ok legginn nidr fra hne, at þegar slo þrotta i holldit, enn illzligum roda utan a haurundit. Þo kuomumz ek fram til Siracusam, ok leitaþa ek fętinum liettis aa hueria lund, er ek kunni, med radi godra manna, ok sua skipadiz þa fyst[3] uit plastr ok annann lękidom, at þrotinn suinadi, ok ek þottumz naliga heill. Suo snera ek heimleidis aptr i Rom. Ok sem ek dualdiz þar nockurar nętr, þotti mer enn framar liettà fętinum, sua at heim hingat i England i aullum uegh uar mer meinlętalaust. Enn litlu sidar minntiz aptr þrotinn, ok þo eigi sua uerkmikill sem i fyrstu. Bar ek þetta sua niu aar, at ek starfadi uid minn fot med blodlatum, plastrum, nęringum, smyrslum ok ymisligum lękningum. Enn eptir þetta lidit þyngir sua meinit, at min umleitan uinnr ecki. Grefr þa lęrit ok fotinn med munnum ok uogfaullum będi uppi ok nidri, enn þrotinn sua geystr, at hann uar eigi lęgri enn lęrit sialft undir. Enn þar sem fotrinn syndiz sliettari ok minnr blasinn, þutu upp[4] smabolur med ouera, enn sumstadar blaudrur storar med uatni ok suida.

[1] brodir *Cd.* [2] tattharia *Cd.* [3] fust *Cd.* [4] ypp *Cd.*

Giordiz nu naliga allr fotrinn grafinn med hol ok þeim sarleik, at ek matti uarla þola klędi af lagt eþa yfir. Ok sua saugdu phisici, at ek hefdi efalaust fengit þat mein, er morbus kronicus hieti, ok alldri maa manz hendi grętt uerda. Enn þo gaf gud mer þann styrk, at ek bar mik iafnan til heilagrar kirkiu, enn þa[1] er ek leysti skylldurnar[2] minar, uard ek allt sit(i)andi at gera, eigi sidr þott ek gerdi sermonem fyrir stadarfolki uaro. Ok i þeim siþazta aargang, er ek bar þenna siukdom, þyngdi mer sua miok moti paskum, at ek fiell i hugarangr, ef ek skylldi aungua þionustu giora mega huarki drottins uars pinu nie dyrdligri upprisu. Ok huat meira edr lengra, ek bad liknar drottinn myskunnsamann, ok hann heyrdi mig syndugan, veitandi mer þa huggan fra skirdegi ok fram um fiorda dag paska, at þat embętti matti ek allt fremia innan kirkiu, sem framaz laut at minni skylldu. Enn hieþan upp i fra laust aptr uerk ok minni uesold framar enn fyrr, ef þat matti. Kom þat nu i hiarta, sem ek heyrdi dagliga þau blezodu takn, er heilagr Thomas erchibyskup uann i Kantuaria, at ek munda sękia legstad hans, huat sem mik kostadi. Ok þat tok ek rads, at ek hręrda mik heiman, ok fram fieck ek komizt til Kantuariam męddr af uegarlengd ok laminn af meinlętum mins siuknadar. Fram fiell ek til grafar guds pislaruottz, bidiandi liknar ok lękningar i hans arnadarordi uid uarn herra. Ok sua reis ek þaþan upp, at ek hafdi me(i)ra þegit, enn mer ueri þa enn kunnigt. Fieck ek mer uatn hins signada Thome, ok bar ek aa fotinn, adr ek for at sofa. Ok sua gerda ek þriu kuelld huert eptir annat. Sem ek ueik aptr i ueg, skipadiz nu annan uegh uid rekstrinn enn fyr, þuiat nu lietti dagh fra degi, sua at fotr uar alheill, er ek kom heim, sua at huergi sa mark eþa munna, blaudru nie bolu, at hann hefdi siukr uerit. Mattu þa sia ok skilia, minn kięrazti brodir, huer lof ok þacklęti þeir mundu giallda gudi ok hans uirduligum piningaruott, er sied hofdu minn langan uanmatt. Ok þat segi ek þinni elsku, at til allrar afliraunar[3] er sa fotr minn miklu auruggari enn sa annar, er alldri syktiz. Nu er uti med sannendum þetta efni. Geymi þik gud, minn godi uin, ok efli þitt broderni til sinna bodorda.

Af iarteignagerdum hins heilaga Thome.

92. Nu er aptr at uenda i saumu frasaugn, er nęst uar lesin, þuiat tuifaulldu efni maa uist ei andsuara med einligri frasaugn. Byriar þar nu annat sinn. Sem prior Robert er i Kantuaria med sitt fotarmein, heyrir hann i stadnum mikla fręgd af þeiri iarteign, er

[1] þat *Cd.* [2] skylldunnar *Cd.* [3] alfrunnar *Cd.*

blezadr Thomas hafdi litlu unnit, ok saa madr sem heilsubotina hafdi fengit ok þegit, hafdi þar fyrir fam daugum uerit. Enn þat takn uar flutt sua mikillar dyrdar, at heilagr Thomas hefdi gefit honum aptr będi augu, er adr uaro utstungin, ok þar med eistun, er ut uaro hleypt af manna uaulldum ok i iord grafin. Þessi madr uar kyniadr af þeim kaupstad, er Dedeford heitir. Þat uar i byskupsdęmi ok syslu uirduligs herra Hugonis Dunelmensis. Enn er prior Robert skilr, at saa madr hefir nyfarit burt af Kancia i saumo halfu landzins, sem nu liggia hans uegar heimleidis, bydr hann sinu faur-uneyti, at þeir kosti med allri friett ok eptirleitan at faa þenna mann, at priorinn heyri af sialfum, huat gud hafdi gert i sinum stortaknum. Ok med uilia uars herra gengr sua til efnis, at riett uti a ueginum męta þeir þessum manni, þar er hann gengr męþiliga, ok dottir hans ein med honum. Prior lętr þa eigi lengi at bidum, spyr, huart hann er saa madr, er augu sin ok eistu hafdi aptr fengit ok þegit fyrir uerdleik hins heilaga Thome. Hinn iatar þui będi fliott ok gladliga, segir þat sua satt, sem gud er ok rikir a himnum, at þessir limir uaro honum aptr gefnir fyrir Thomam erchibyskup. Þat lętr hann ok fylgia, at þegar i fyrstu er hann uar kualdr i aflati limanna, sagdiz hann kallat hafa sęlann Thomam ser til dugnadar, ok þar fyrir audlaz sua mikla myskunn, sem nu matti synaz. Suo skiliaz þeir, at prior gefr honum nockura peninga fyrir uinattu heilags Thome. Riþr hann siþan fram til Lunduna, ok sem hann sitr þar yfir bord um kuelldit med sinni fylgd, kemr einn okunnr klerkr utan at her-berginu ok bidr orlofs inn fyrir hann. Sem hann kemr ok þeir talaz med, segir hann priori þaa saugu, at þar i stadnum uar fyrr nefndr Hugo byskup Dunelmensis, segiz uera einn af hans klerkum, ok uottar þat eyrendi byskupsins at uitia grauf heilags Thome. Prior spyr þa, huort klerkrinn hefir nockura kynning af þeim manni, er hann fann a ueginum uti. Klerkrinn segir, at med þeim manni flytiaz fullkominn sannindi, at Thomas erchibyskup hefir gert med honum hit agiętazta uerk i aptrskipan þeira (hluta), er fyr uaro tiadir, ok hann segir sua klerkrinn: „Minn herra byskupinn, sagdi hann, villdi grun a bera i fyrstu, er hann heyrdi, þuiat sua mikit uerk syniz honum standa at gera med laugligu skilriki, ok þui stadfesti hann med radi brędra sinna, at hann sendi tuo sannorda menn til Dedeford, at þeir skylldi eptir leita uid ualldzmenn stadarins, huart þessir hlutir hefdi sua gerdz, sem fra fluttiz. Ok þeim, er sendir uaro, profadiz sua med sannindum, at sagdir limir uaro brutt teknir af manninum, i iaurd grafnir ok fottrodnir. Enn nu

uar ollum liost i Dedeford, at sami madr hafdi skygn augu, enn eigi uar þeim sua kunnigt, at hann hefdi getnadarlimina aptr þegit. Enn sa hlutr lystiz þa framar, er þessi madr for brutt af Dedeford ok i meiri nalęgd uid byskupsstol mins herra, þuiat hann sendi mik ok annan klerk Kato at skoda likam manzins, huart hann hefdi alla sina limu. Ok sem uid fluttum honum aptr fullkomin sannindi þess hlutar, at sa madr uar oskaddr heilsu med natturligum likam, gladdiz minn herra gerandi margfalldar þackir gudi ok haleitum hans pislaruott. Ok med þui at þessi madr uar fatękr ok bioz nu fram i pilagrimsferd uegh hins heilaga Thome, gaf minn herra til ferdar halfa maurk silfrs.“ Suo sagdi klerkr þessi. Enn um morguninn eptir gieck prior Robert at uitia byskup Hugonem, þar sem hann sat med sinu faurunéyti, uar þa enn i þui samsęti, talar af þessari iarteign med andligum fagnadi, þuiat byskupinn sialfr sagdi hana, sem nyuordin tiþindi. Ok þat efni lyktaz sua.

Af iarteignum hins heilaga Thome erchibyskups.

93. Prior Robert sem hann hafdi þegit heilsubot, gerdiz morgu sinni astsamligr pilagrimr hins heilaga Thome erchibyskups. Her med uottar hann i sinu letri, at flockar sottu til Kanciam af aullum attum i þenna tima, eigi at eins Einglandz halfum, helldr Skotlandz ok Fraklandz, ok enn helldr uidri uerolld, arnadarord at sękia ok heilsugiafir þiggia med uerdleikum þess haleita pislaruatz, er þar huilir. Ok til marks her um, segir hann, at einn tima sem hann sotti til Kanciam, uar þar kominn einn uirduligr erchibyskup af Austrhalfunni ok primas, hans erchistoll uar i þeiri halfu ueralldar, er menn kalla Nigros Montes. Hans eyrendi uar þat einkannligt i Uestrhalfuna allt nordr hingat a England at uitia legstadar hins heilaga Thome med þęgiligri lotning ok miukum bęnum. Hafdi hann ok nordr i laundin iafmfram nytsamlig kirkiunnar eyrendi med bodskap ok brefum Alexandri pafa, þo at þat greiniz eigi framar. Korsbrędr ok einkannliga formadrinn i Kancia toku hann med miklum fagnadi ok uęnum kosti. Prior Robert uar i þeirri ueizlu, ok sem (þeir) uaro gladdir i guds giofum, spurdi[1] hann erchibyskup, huat einkannligt hann leiddi allt (af) Austrriki sua langt i Nordrhalfuna. Erchibyskupinn suarar honum litilatliga: „Sira minn, segir hann, vndraz eigi uara kuomu, þuiat ydr Englanzmaunnum gaf herra gud sua dyrdligan pislaruott, at hann fyllir naliga allann heim med sinum stortaknum, ok sem uer sottum nordr hingat um fiallit,

[1] spyrdi *Cd.*

heyrdum uer skilrikuliga sagt, at her muni bratt koma sa madr, er med brefum ber ydrum eyrum mikla nyung, at hann hafi frialsaz af snauru daudans fyrir þessa guds uinar uerdleika, enn fyrir utan hafit er nøgd hans iartegna, sem uęr megum ydr med engu moti greina."

Giordiz sua litlu sidar, sem erchibyskup fyrir sagdi, at sa madr kom til Kantuariam austan af Equitania ok þeim stad, er Petragoris heitir, hann hafdi med ser skilrikt letr byskupsins Petragoricensis ok enn fleiri lęrdra manna til uitnisburdar ok mikillar dasemþar, sem honum ueittiz. Brefuin uottudu, at þessi madr uar hengdr a galga, enn fyrir hueria sauk þat gerdiz, uill prior Robert um lida sakir langmęlis, þat uar a sumartima nęrri solstaudu, sem dagar uerda lengstir. Hieck þessi madr uppi allt fra þridiu stund til elleftu, ok uit nott sialfa kom huspreyia hans ok fręndr med þui orlofi domarans at taka hann til graptar. Enn er hann kom a iord, settiz hann upp. Bra monnum þa ymisliga uid, þuiat sumir flydu, enn adrir, þeir er hugsterkari uaro eþr meir elskudu (hann), hiellduz uid, spyriandi þo med undran, huat um uęri. Enn hann tekr sialfs sins haundum þa hulning af asionunni, sem kualarinn hafdi fengit honum i uppfestingunni, litr siþan skyrliga þeim a bak, er fra honum flyia, ok talar sua: „Huar fyrir renna þessir sua hart, eþa huat hręduz þeir, at ek hefi aungua(n) dag gladara att ok haft a minni ęfi, þuiat hinn sęlazti guds pislaruottr Thomas erchibyskup lypti mer upp ok styrkti mik hunangligum sętleikum, þuiat ek hugsadi hans dyrd ok heilagleik, adr snaran pindi mik, ok sidan gaf hun mer huilld enn aungua pisl." Enn er þessa manz ord heyraz sua skyr ok fagnadarfull, snua þeir aptr, er adr flydu, lofandi ok dyrkandi uarn drottinn ok hans haleita pislaruott.

Nu samtida sem þessi madr kom i Kantuariam, uar þar uirþuligr herra ok uigsluson Thome Rogerus Uigornensis byskup, þuiat hann sotti þangat optliga med sannri astud. Þui gladdiz hann miklum fagnadi af þeiri saugu ok letrum, sem nu uar lesit. Hafdi hann ok samtal uit þann mann at uita sem giorst alla grein, huersu giordz hafdi, ok honum aheyranda leggr sa madr til uaxtar iarteigninni, at þann hnut, er kualarinn setti a uirgulinn, liet hann męta sialfum barkanum, at þui bradara skyldi hann slokna. Ok þenna uirgul tuiskipti byskupinn i Pet(r)agoris, þuiat hann uilldi, at i þeiri kirkiu lifdi til dyrþar sęlum Thomasi erchibyskupi ęfinlig minning þessa stormerkis, enn þann hluta sem byskupinn leifdi, flutti pilagrimrinn til Kantuariam, ok þar med þa fliku, er honum

uar fest fyrir augu, ok þetta huortueggia uar bundit upp hatt fyrir allra manna augum i Kantuariensis kirkiu. Her med for þat til fyllingar, at einn sęmiligr kennimadr af saumo borg Pet(r)agoris sotti þenna tima til Kantuariam, vottandi sua uorþin aull þessi sannindi. Her upp yfir talar sua Robert prior: „Eigi uar ek i Kantuaria, þa er þetta for fram, enn litlu sidar kom ek þangat at bidia mer myskunnar, ok þegar sem ek hafdi tignat uirduligann graupt herra Thome erchibyskups, spurdi ek þann fyrsta brodr, er ek fann, huat satt ueri af uppfestingarmanni, þeim er nu for af mikit ord.“ Enn munkrinn uikr þegar sinni hendi upp i kirkiuholfit ok segir sua: „Sie, kumpan, sagdi hann, þar mattu lita uirgulinn til uitnis, huerssu saunn er iarteigninn. Ok þat uil ek segia þer med, at sua flytia nu pilagrimar af Aquitannia, at saa hlutr af uiþunni, er Petragoricensis byskup hiellt eptir, skini maurgum iarteignum ok margfaulldum taknum.“

Nu huer sem stundar, segir priorr Robert, at dimma þetta dyrdartakn med osannligu mothkasti, maa ek leggia honum þar i moti lęging ok aptrkast fyrir fullkomin sannindi. Su er ordagerd uondra manna i þessu efni, at madr megi margar stundir lifa aa galganum, ef snaran uerdr laugd fyrir ofan barka sem nęst haukunni. Enn her ma bera mot þuilikann uott, þuiat i ęsku minni talada ek maurgu sinni uid þann mann, er hangit hafdi ok þa lif med þeim atuikum, sem nu skal ek segia. Þat mal byriaz sua þessum manni til afellis, at kappsamir menn ok gilldir baru at honum legordzsauk um fręndkonu sina med sua miklu forzi, at þeir taka hann til snauru med ollu odęmdann. Ok sem þeir draga hann fram at galga, fylgir su kona, er malit reis af til þuiliks uoda, þuiat fręndum hennar þickir uel fallit, at hon sęi sinn elskara[1], huerssu hann spinkar. Ok sem þeir hafa lagtt aa hann snauruna allt uppi uid haukuna, sem hann flutti mer, eru þeir suo reidir, sem hann hein(g)du, at i stad fara þeir burt fra honum, utan su kona, er ek greindi, þuiat hun, sem ek truir, elskadi hann meir enn adrir. Nu uar þetta uonda uerk eigi sua leyniliga gert, at aunguir menn hefdi grun aa. Hieþan leidir þat, at riddari nockur setr til rasar sinn hest fram aa uaullinn, er galginn stod, ok sueipar til suerdinu aa uirgulinn fyrir ofan haufudit. Ecki aa hann þar meiri duaul, enn madrinn fellr ofan. Konan er sua hugdiorf i ser, at ei flyr hun, helldr gengr hon at honum ok skodar, huart hann lifir, ok til profs þar um tekr hun lindahnif sinn ok hauggr aa herdarnar. Nu for

[1] ekskara *Cd.*

sua, at blod flaut or benium, þuiat saal uar i likamanum, enn ei kendi hann þess helldr enn daudr, þuiat uitid allt uar þegar fra honum. Nu flyzt þetta fram til husfreyiu hans ok frenda, at hann sie ofan tekinn, ok þui etla uinir hans at ueita honum grauft. Ok er þeir koma til hans, skilia þeir (hann) hafa lif, þuiat blodras mikil er a þeim benium, er konan hafdi haugguit hann. Var hann þaa heim fluttr i herbergi þeirar saumo sinnar unnastu. Rietti hann uid fliott ok lifdi lengi siþan. Nu ef hann matti eigi þola halfa stund dags þa snauro, er upp uar sett allt undir hauku, huat er þa um hinn at tala, er hieck fra þridiu allt til elleftu tiþar kyrktr med hnut ok uirgli aa midium barka. Sannliga eru þin uerk, drottinn, miok dasamlig at uardueita sua manzins lif moti natturu, þuiat þitt er allt ualld ok riki aa himni ok iaurdu.

Fra kalle einum.

94. Kall[1] bio ok atte sier konu ok son einn vngan. Þat uar ein audigs mannz iord, er hann leigdi, ok liggr vid skogarnef nauckut. Karll var eigi rikari ath gangandi fee, enn hann atti kw eina suarttfleckotta ok knyflotta. Hvn var suo elsk ath kalle, ath hun fylgdi honum sem smaracki, huert er hann for. Nv goingr suo til um daginn, at hann ferr til skogar eptir uana, ok kyrin med honum. Lidr nu dagrinn allt til kuelldz, ok þau erv þar bædi samt. Enn sidan vikr karll burt i maurckina ath uelia sier efnetre, felr þaa syn i millum hans ok kyrinnar. Hon þoler þat eigi vel ok vill leita fostra sins, þuiat meir elskar hvn hann enn afkuæmi sitt, þat til marcks um, ath suo hafde for hennar farit vm morguninn, at nyborinn kalfr var eptir ath husi, ok þo uillde hvn fara sem adr. Enn huersu henni tektz leitin, mun sidar liosara verda. Enn þat heyrer karll i maurckina, ath hun kuedr uid hatt. Hann flyter þaa ferdinne ok uill syna sik fostru sinne, enn þa er eigi þess kostr, þuiat hvn finnzt eigi. Hann leitar þaa heim ath bænum, ef hon hefde minnzt kalfsins, eydizt þat allt fyrer honum, þuiat ecki er hun þar komin. Lidr nu suo nottin. Enn um morguninn i godu liosi, fara þau bædi hion fram i skoginn ok finna um sider, hvar kyrin hefer geingit fram aa hrisrunn nauckurn, enn diupt fen uar under, ok þar uar hon daud epter likenndum suo langs tima. Þau draga vpp kvna ok flaa, ok i flættinum berr suo til, ath annar knyfill fylgir hudinne, enn annar duelzt epter. Sidan hrinda þau buknum aptr i fenit, þuiat forbod laa uid i Einglandi, ef nauckur at af sialfdaudu kuikennde. Hudina

[1] *Her begynder en tredie Haand i Codex.*

flytia þau heim, þuiat hana ætlar kall ath hafa til saulu sa torgi næsta dagh epter. Ok þat fer suo, ath hann sækir marcknadinn ok lætr fala hudina, enn eingin bydr vid meir enn halfvirdi. Hann berr heim aptr [hud k]yrinnar, kemr heim til rika mannz, er bolstadinn atti, ok kærer sik fyrer honum, at aull athuinna er farin. Sa dugande madr harmar þat ok fær honum fyrst i bradabirgd .xx. hleifa brauds med þess hattar ordum: „Seg mier, fielagi, þa er þetta er farit, ok skal ek styrckia til med þier." Karll þackar honum fagurliga ok fer heim sidan. Hugsar nu vm, huat likazt er um hudarsauluna, ok synizt honum, ath eigi mune annat uænna til savinnings enn giora fielag uith Thomam erckibyskup. Ok þui gefr hann honum halfa hudina, sækir sidan torg, ok nu biodazt þegar i mot hudinne fimtan enskir peningar, ok suo selr hann. Skiptir sidan verdinu i midil erckibyskups ok sin, skal Thomas hafa atta peninga, enn hann sialfr sio. Þetta felag litr heilagr Thomas ok leggr suo fagra aumbun i moth, ath sa næstu nott epter, sem þau salug hion liggia (i) sæng sinni, vakna þau uit, ath eitt nauth hareyster vte. Kerling talar suo: „Kall minn, sagde hun, upp muntu standa verda ok uikia nauti þessu fra husum ockrum." Hann giorer suo, geingr ut ok sier, ath hier er kyr komin hardla lik þeiri, er hann atti, vtan þat ber i millum, ath þessi hefer einn knyfil ok þo i midiu enni. Vedr uar uott, ok þui vill hun giarna inn komazt, suo kunnigt sem hon atti þar heima. Hann visar henni til annars þorps, ok litlu sidar kemr hun aptr ok giorer saumu onad sem fyr. Kall visar henni a brutt annan tima ok þridia. Enn þat vinnr honum ecki, þuiat nu kemr hvn aptr ok krefr hvs med suo myklv megne, at nv kallar kalfr i moti. Kallz son mællti þa, þar sem hann liggr: „Vaki nu, fadir, kyr þin kallar ok kalfr ockarr þar i moth." Bonde leider þa inn kvna, ok færer hana til torgs um morgunin epter, ok kennizt hun af aungum manni. Hier finnr hann rika mann felaga sinn ok seiger honum, hvat vm er. Hann suarar: „Ek skal ath leita, seiger hann, huer sa kw þessa, er þw seiger i fra, enn ek skal lia þier adra kw fyst til þinna naudsynia. Enn eg skal fara med þier ath sia þessa kw, er þier leidir fiolskyllda af, ef ek kenner hana eigi sidr enn þv, hvadan af bygdinne ath mier þiker uonligt, ath hon sie til komin." Suo giora þeir. Enn riki madr talar þa: „Mun ecki þat til, sagdi hann, ath Thomas erckibyskup hafi aumbunat þier fielagit ok reist upp kw þina. Enn hversv þetta er fallit, mun ockr helldr liosara, ef uær faurum ath skoda fenit þat sama, er hon fiell i, þuiat ef hennar bukr er þadan i burtt, megum uit staudugt hallda, ath kyrin er þier aptr

golldin.“ Enn hvat leingra, enn þetta mal profadizt suo med allri grein, ath kyr fatæka mannz var leidd aptr til lifs fyrer lofsamliga millde hins virduliga faudr Thome erckibyskups. Rika manni fanzt suo mikit vm þenna hlut, ath hann vill samlagazt i þui sælum Thomase ath stydia kosti karls þessa, suo ath hann gefr honum fyrst landzkwna, ok þar aa ofan iardarkot, er hann hafdi adr leigt. Kom nv saa fagnadardagr yfer þau karl ok kerlingu, sem alldri hafdi adr ordit fyr aa þeira æfi, ath þau uoru ordin landeigandi. Enn hueriar þacker er þau giordu þeim signada herra, er þui uolli, faum uær eigi med ordum greint i þessu mali, ok suo (er lykt) hiartteignar i guds nafni.

Af eckiu einne er sat.

95. Eckia ein sat i litlum bæ, hun atti son frvmuaxta kominn aa skilningar alldr. Þat ber suo til vm einn dag med þeim mædginum, ath hon huspreyia aauitar hann son vm einhveria missmvne. Enn hann tekr þat med suo uanstilltre brædi, ath hann hefr upp annan fotinn fyrir briost henni med suo haurdum slag, ath hon hnigr til iardar i omegin. Fyrst i stad lidu suo fram nauckurer dagar, ath ungi madr gleymer verckit an idran ok yferbot, sem þat sie einkis vertt. Kemr nu suo þessu næst ath sidveniu godra manna, ath hann sæker med audru folki i Kantuariam, ok er hann kemr ath musterisdyrunum hins heilaga Thome, þrau(n)guizt fyrer hann einn ok annarr, suo ath alldri fær hann inn komizt. Ok þott hann leiti suo til, ad eingin madr syniligr megi honum fra hrinda, bæger honum ei þui sidr guds domr osyniligr, sem ouinrinn sialfr sie fyrir honum. Hann unndrar sina ogiptu ok leitar til eins kennimannz, ber upp fyrir honum sitt uannkuædi ok bidr hialprædis. Prestrinn suarar: „Þu munt hafa uannrækt med nauckurum hætti þinn lifnat, ok mun stortt aa standa, þott þu hafer gleymt, þuiat heilagr Thomas skilr þik i burtt fra sinu folki ok dæmer þig omakligan heilagrar kirkiv, ok þui hæuer þier eingin vegr vtan ath leita myskunnar med iatning ok idran, ok leita vel epter, huat þik hent hefer.“ Hann giorer ok suo, skriptazt vid þenna sama prestinn, ok finnr þo eigi, hvat honum er mest ath meine, ok þui er hann inngaungu kirkiunnar iamfiare sem adr, þott hann freisti. Prestrinn seiger þaa: „Jatning þin mvn eigi suo vannuirkt, sem nær þyrfti ok naudsyn krefr; þui leita þu epter enn framar þeim obættum glæp, er þig mvn þraungua þui daudligar, sem þu hefer meir uannrækt.“ Hann salugr fer i annath sinn, ok med tilvisan heilags anda finnr hann glæpinn, er hann i fiell fyrer þessa missþyrming sinnar modur. Prestrinn seiger þaa: „Eigi er undarligt, þo ath heilog

kirkia fyrerliti þig, þuiat obættr þessi glæpr fyrerbydr þier kristinna manna samlag.“ Hann talar þaa med tarum: „Huat er nu til rads, sagdi hann, suo ath ek megi hialpazt?“ Prestrinn suaradi: „Hier synizt mier eingin skript heyriligri til liggia, ef þu villt aluarliga þig bæta, enn þu taker þann liminn i burtt af þinvm likam, er savrgadizt i suo hædiligum glæp.“ Hinn horfer ecki aa tillagit, setr auxi aa fotinn ok hauggr i burtt af sier. Skridr sidan ath kirkiudyrunum hins heilaga Thome. Eru þaa lidugar dyr ok lofut innganga. Hier med þiggr hann suo mykla himneska myskunn ok aflausn ok likn andarinnar fyrer bæn ok verdleika hins blezada Thome erckibyskups, ath afhaugguinn fotrinn gaf honum fyrer miuka þian ok tarligt aaheit til heilaga Thomam med suo g(a)ufugligri hiartteign, ath suo sem hann hafdi bundit fotarstufinn vit afhauggit, adr enn hann skreid inn i kirkiuna, geck hann suo græddr ok albættr uth af musterinu, sem alldri hefdi hann skemdr uordit, nema þat dyrdarmarck hins heilaga Thome erckibyskups bar hann æ sidan, sem raudr silkiþradr lægi vmbergis fotinn, þar sem af hafde verit haugguit. Suo giorde hann sinn uegh i lofi guds ok hans astuinar leystr af glæp ok leiddr i myskunn grædara vors herra Jesu Kristz.

Af gaufgum vin Thome.

96. Beimini hiet rikr madr. Hann hafdi uerit godr fielagi Thomam ok staudugr uin, suo leingi sem hann lifde hier i heimi. Þessi riki madr efide[1] stortt hus aa sinum bugard, ath hann ætladi, ath kirkia skylldi uera. Heilagr Thomas hafdi iatad honum ath uigia husit, enn þar til unnuzt honum eigi lifdagar, ok þvi stenndr saunglaust þat nyia uircki. Byzt nu til byskup annar at fremia uigsluna, sem herra Thomas uar under lok lidinn. Bondinn seiger sier þat miog um þverann hug, ath nauckur byskup vigdi þat sama hus, nema saa sem honum hafdi iatad. Hann uerdr þaa spurdr, huer saa uæri. Bondinn seiger hann vel nafnfrægann, þuiat hann heiter heilagr Thomas erckibyskup. Synizt þaa sumum maunnum, sem tru bondans rise miog i lopt upp, ef hann ætlar honum vigslvgiord aa iardriki, sem uar leiddr ur þessu life. Ok þo verdr honum uon sin ei ath aungu, þuiat heilagr Thomas fagr ok dyrligr birttizt honum i suefne ok talar suo til hans ok seigizt kominn ath fylla sitt fyrerheit i helgan kirkiunnar: „ok til þess, sagdi hann, ath hier um siertu ifalaus med aullu, skal eg faa þier .ii. uotta, er kirkian skal syna þier aa morgin, ath hun er uigd. Enn annar uottr er saa enn litli

[1] elfde *Cd.*

gullkross, er ek legg hier under koddann hia þier, ok saa sami kross vil ek ath dyrckizt i þessari kirkiu ok skutlizt i aungvan stad annan, ath hann syni nsalægum ok okomnum, huat gud hefer giortt med þessari kirkiu fyrer mina bæn ok medalgaungu.“ Suo seiger hann blezadr. Enn bondinn uaknar, finnr krossinn, þuiat synin uar falslaus. Hier med er kirkian suo fallin sem uatne ausin bædi utan ok innann, en þo uar hon þur sataks. Hier fylger annat þessari sasynd, ath ilm hafdi hun suo sætan, ath uel maa heita enn þridie vottr hennar uigslu. Þat fylger hier med i lofi guds ok tign hins heilaga Thome, ath kirkia skein sidan maurgum taknum, þuiat eitt i millum annara endemarcka finnzt sua skrifat, at i nauckurum argang sa fimtudag iola, þat er heimferdartid heilags Thome til himirikis,[1] audladizt þaa albætta heilsu saa, er adr var kryplingr, daufr ok likþrar. Suo dyra fylling feck bondin þess fyrerheitz, ath storar ueizlur uoru yferlagdar, framar enn hann kunne ath kiosa, þuiat þær saumu mattu i kristninne æevenliga skina.

Hier fylger med uigsluhiartteign ok þat blezada litilætisverck, er hinn signadi fader Thomas framdi med einne fatækri konu. Hun atti einn smapillt suo haurmulegan ok afleiddan sinne natturu, sem hann uæri allr frasnvinn sinv edli med undarligum krankdome. Hun salug moderin heyrer dagliga, huersu heilagr Thomas skin biartt i Kanncia, ok þui berzt hun þat fyrer ath færa honum barnit. Enn suo uar uegrinn langr af þeim by, ath eigi sottizt meira sa siotian daugum, ok þo berr hun sig til. Er suo greindr bunadr hennar i ueginum, ath hun hefer eina skickiu yzta klæda, ok þar under ber hun þat saluga barn. Nv sem hun hefer farit fimm dagleider ok hefr upp hina settu, kemr madr sa uegin i moth henne, hann er blidr i asionu ok suo buinn sem þeira formenn, er koma heim af Jorsaulum, þuiat hann berr fagran palmuond i sinne hennde. Hann talar fyr til konunnar, sem þau mætazt: „Huat ber þu suo leyniliga unnder skickiunne, sagdi hann, sem þu uiler, ad eingi siai?“ Hun svarar ok seigizt ecki bera nema klædi sin, þuiat hun ofremzt ath syna vtlenzkum manni sitt afkuæmi suo ferligt uordit. Palmari uikr þaa ath henni diarfliga ok uarpar skickiuskautit ut sa handueginn, suo ath hann sier fullgiorla, huat unnder er. Konan salug rodnar þaa, ok þui eigi olikt, sem hun hrinnde barninu fra sier med hare ravdd navckure. Ok suo ferr, ath palmar tekr med, enn hun lætr laust, hefer ath hendr vm eina stund ok þuklar limv aptr i lag med suo blezadri kunnattu, ath þenna pillt fær hann aptr modrinne albættan

[1] ok *tilf.* *Cd.*

til allra lida, sem alldri hefdi hann kranckr ordit. Palmar seiger þaa: „Þu mvnt ganga ecki leingra i kvelld enn fram til stadarins, er nu sier þu. Ok þann byskup, er þar sitr, mattu finna, ef þier likar, ok tia honum, huat þier hefer veitzt a ueginum. Seg honum þar med, ath saa er heilan giordi pilltinn uill, ath hann fari til Kanntarabyrgis ok bodi brædrum hiartteignina. Enn mier synizt rad, ath þu vender aptr i atthaga þinn, þuiat þu ert uanfær i þuilika farleingd." Suo skilia þau, ath palmar ferr heim til himirikis, enn hun lofar gud ok sæker heim byskupinn, sem henni var bodit. Fer þat allt sidan saumu leid, sem adr var ritad i forsaugn uors drottins uinar, ath byskup for fram til Kannciam ath frægia hiarteign, enn konan snere aptr til ættiardar sinnar. Suo huggadi blezadr fader harmþrungit briost. Enn hversu hann giorde uid gamlar konur, er hann heim sottv, er frasagnar vertt. I fam ordum ath þott þær kæmi suo forhrumar til hans med knut ok ofuerckium, ath eigi mætti mivkr lofi meinlætalaust i nand koma, sneru þær suo i burtt, ath þær baurdu med knefum þaa saumu sina limu, ath aller mætti siaa, huat þær haufdu þegit fyrer pislarvættissins verdleika. Suo ok hueriar heilsubætr er hann uann folki sinu heima i Kanncia, nær eingi madr letri lugt. Þar uar ein kona suo biug ok hryggdreigin, ath aa þrimr arum matti hun alldri upp rettazt, enn þegar er hun kunne ath krivpa nidr ath þeim signada erkibyskupsins likama, geck hun suo i burtt, ath bædi var hun rett ok i aullum lidum albætt.

Hier ferr þat med, ath kirkian i Kanncia hafdi feingit suo vakran geymara, ath illrædismaunnum var eigi innan handar þat, er hun atti, þott þeir feingi innkomit ok ætludu ath stela. Þar af er suo skrifat, ath einn gilldr þiofr leyndizt til nott ath locka upp allar lokr ok hurder, er geymdi kirkiuna, ok maa likligt synazt, ath saa baulvadr hals hafi of miog heima alin verit i gardinum, suo kunnliga sem hann for. Nv sem hann kemr i kirkivna, sopazt hann um fast, ath stuldrinn skuli ecki smavægr vera bædi med gull ok silfr, hrapar eitt gullker af sinne staudu suo hatt ok huellt nidr aa murinn, ath hann heyrer glaugt fyrst kirkivuaurdrinn ok iafnuel þeir menn, er lagu i næstum herbergium. Suo geymdi guds madr nu framlidinn sitt godz ok heilagrar kirkiu, ath þiofr var halldinn ok sinum samdrætti fratekinn. Skal nu hiedan vikia til einkannligs hlutar, er vor drottinn uann med villd ok verdleika þessa sins astvinar.

Erkibyskupsins unndirlaugr i Cancia.

97. Svo er lesit, ath i þeiri syslu sem einkannliga liggr vnder

erckibyskupinn i Kantuariam, uar einn falkiner klokr sa þess hattar idn. Þath er saa madr, er ferr med hauk ok hund vt sa[1] maurck ath afla ueidiskapar fyr þaa fygling, er falkinn slær med sinum flug ok snarri natturu nidr af loptinu, enn rackinn flytr saman, huat er honum fellr, þuiat meistaradomr hefer vanit þa bada, ath huor giorer sina syslu. Nv geingr suo til vm daginn, sem falkinn snarar upp epter einum fugli, retter einn kvistr sik meinliga i moth honum vth af eikinne, svo ath augat annat vr hans haufdi fellr til iardar. Ok sem hann kemr aptr sa armlegg herra sins, syner hann liosliga, huat hann hefer latit. Ok medr þvi ath fuglinn uar hinn uænnzti gripr, harmar suo eignarmadr, sem hann hafi storan skada feingit, hugsar þegar med sier, ath hann skal flytia falkan til lækningar hinum sæla Thomase erckibyskupi, þuiat hann uar nu frægaztr lækner i aullu Einglandi. Suo giorer hann, hefer sig fram i ueg til Kantuariam ok flytr med sier falkann. Ok ath komnum deigi sem hann nalgadizt stadinn, ridr i moti honum mikit hoffolk, þuiat suo lidu nu flestar tider dags af deigi, ath flockar foru annattueggia fra edr til. Fyrer þessvm skara var einn rikr madr vænn ok ungr ath alldri, hann uikr ath falkiner,[2] sem þeir mætazt, ok spyr þegar, þvi hann færi i þuilikann stad suo sem med leikligri hoflist, „at þu berr falka sa henndi, sem þu skuler sa fuglaueidi[3] fara.“ Hinn seiger honum i moth, huersu fallit er, þat er fuglinum til hefer borit ok huat hann uilldi þiggia. Enn þetta efni tekr riki madr med ferligum vtbriot, seiger okristiligt verck ath kalla sa heilagan mann vm slikt, „eda hyggr þu, sagdi hann, ath erckibyskupi þike uarda, huort hræfuglin hefer helldr tvo augv enn eitt.“ Hinn seiger, ath hann uænter i miskunn Thome, ath hann virdi sier ei til minnkarar, huat sem med godri æru ok litilæti verdi hans kallat. Suo skilia þeir, ath riki madr setr nei fyrer. Kemr falkinn til stadarins ok flygr framm fyrer alltari heilags Thome. Ok ei hefer hann þar leingi dualizt, adr enn hann heyrer ferd mykla framan ath musterinu. Hann sier bratt, ath hier geingr inn aundverdu briosti suo klæddr madr, sem hann hafdi mætt sa ueginum, þat sier hann ok med, ath þessi geingr nv med sidri hettv nidr fyrer sasionv, ferr hann lagr ok lotinn sem harme þrunginn. Þetta undrar falkiner hardla miog, suo uppreistan sem þessi riki madr bar sik, þa er þeir funnduzt. Ok þegar sem fyrst er færi, vikr hann ath honum ok spyr, þui ath hann sie þar kominn, suo nylega sem hann for þadan. Enn hann fær þuilikt annsuar: „Felagi minn, sagdi hann, mik stendr su sauk, ath ek er fallinn i vors herra missþykt ok hins

[1] þaa *Cd.* [2] ok *tilf. Cd.* [3] fuglu ueidu *Cd.*

heilaga Thome erckibyskups fyrer þa dirfd ok dom, er eg setti framm i dag sa ueginum, þat er til heyrde þier ok falkanum, þuiat litlu sidar enn vit skildum, þotti mier likazt, sem beygdr mannzfingr kæmi ath minu auga med suo stridum savercka, ath þegar geck augat nidr sa kinnina. Þui em ek kominn ath fridmælazt vit gud ok hinn heilaga Thomas med sannri idran, ok iamuel bid eg þik, ath þu fyrerlater mier fyrer þaa reiting, er eg giorda þier, ok þar med vil ek, ath þu bider myskunnar.“ Maa þetta efne luka utan langmælgi, hversu einkannliga gud drottinn skipadi, at madr ok fugl skiptu suo ath uors herra bodi, ath madrinn hafdi fugls auga, enn fuglinn þaa aptr mannz auga. Frægdizt þetta verck af þui margfalldliga, at hver sem skyniadi hvortt þeira form ok natturu, matti þat sannliga dæma, ath þat var audrum eiginligt af skapan, er annar hafdi. Var riki madr sidan myklu skygnari enn adr, þott hann uæri nauckud einleitr, enn þat fylgdi þui, ath suefn þurfti hann suo litinn þui auganu, er fuglinn hafdi haft, ath honum þotti mein sa, þuiat þat villdi naliga vaka allar nætr. Er hier þuertt i moti þat, er falkanum til heyrer, hann uar suefnugr sem madr, suo ath honum kom uarla sa fætr edr sa flug til sinnar idiu. Lyktazt hiartteign medr þeim ordum, ath drottinn er dasamligr med Thomase erckibyskupi ok aullum sinum astuinum.

Vm iarteignagiord Thome.

98. Svo mvn vitrum maunnum synazt mega, ath hiartteignaforn hins blezada Thome erckibyskups samlikizt vel uppreistum vidi, þeim er palmi heiter. Saa vidr er vagsinn olikr audrum triam, þuiat hann er minnztr vit iord, enn megnatr æ til vaxstar suo sem rot vidarins, er fuglinn med natturu fyrir mannz augum mercker hun. Þui skyra þær vitraner er upphafliga runnu sem rot unnder hiartteignum, þuiat suefnar tiar hugskoti, enn eigi likams augliti. Vpp af þessari rot geck uidrinn uægiliga med smærum hiartteignum ytri lima, þar til hann þroadizt æ til meiri uaxtar, sem nu vm tima hefer lesit uerit. Kaullum uær nv komit upp ath limum ok sialfum auextinum, þuiat allra manna skilningr er einn i þui mali, ath þat sie hit hæsta hiartteignablom heilags mannz, ef hann þiggr þaa til lifs med sinum uerdleik, sem adr eru dauder ok burtt vr heiminum. Ok þui skal þessu næst byria þat efne til lofs ok dyrdar sælum Thome erckibyskupi, ath signadr Dauid psalmista[1] syngi honum þui framar heyriligar: Justus ut palma florebit.

[1] spalmista *Cd.*

I nalægd vit erckistolin i Kanncia sath einn bondi nykuæntr madr ok vel fiareigandi. Hans bugardr stod eigi firr stadnum einar tuær uikur. Þar i bynum sath magr hans ok kynferde umbergis. Tuo frændr nana atti hann miog olika, annar var modrbrodir hans gestrisinn madr ok godrar frægdar, hreinlyndr ok aludarvin klerckanna i Kanncia fyrer astud heilags Thome, hann hafdi lagt fyr nefndum systursyni sinum nauckut godz til kuonarmundar med aullum lag- alesti. Annar frændi bondans var illmenni mikit, hafdr i stormælum af heilagri kirkiu, bannsettr med aullu fyrer suo haduligæ skemd, ath hann hafdi lagdzt med tueimr systrum, enn verndar sidan glæp- inn med þriozku ok uill eigi uit skiliazt. Bondinn, er vær nefndum i fyrstu, er suo blindr, ath hann dregr i fylgi med þeim frænda sinum, er uer hafdi, ok honum þikizt hann veita þat lid ath uera einginn leitamadr til Kanntarabyrgis, helldr i motdrætti þat smatt er til fellr. Saumu leid ferr þat, er heilaugum Thomase til heyrer, þuiat hvorcki hans ne aunnr teikn vill hann i sinu husi geymazt lata. Ok þui var ei unndarligt, þo ath þat eymdarherbergi stædi til mikils bardaga, er suo syktizt margfalldliga. Nu geingr suo til efnis, ath huspreyian er med barne, ok epter lidin tima leggzt hon i sott ath kuenna sid. Horuer þat ei uænliga, þuiat hennar lettakonur skilia bratt, ath burdrinn er liflaus med henne, enn sottin hardnar þui meir ok herder sig inn ath lifi sialfrar hennar. Er nu giortt bod epter faudr hennar, kemr hann þangat fliott til huspr(e)yiv sinnar ok dottr, ok ath þessu frændlidi samankemnv med eymd ok angri gret hans hus i allar alfur. Ok þo stendr enn epter nauckut, þuiat bonda fellr suo nær af nyteknvm astvm, ath hugr hans glatar sinn styrck ok velltr i suo mikit volad, ath hann er buinn til ferdar. Huspreyia in siuka kenner giorla, huat sier lidr, ath daude sialfr er fyrer dyrum, ok þui hugsar hun þangat ath renna til fulltings ok hialpar, sem nu uar allra godra manna sidr i Einglandi. Enn sak(er) ueyk- leika bonda sins ok fyr greindrar illmenzku þorer hun eigi ath heita a hinn heilaga Thomam fyrer sier, suo ath (hann) uiti, ok þo vill hun giarnan fa nauckut af hans blezaudum teiknum ath bera yfer sig. Þat tekr hun rads ath siduztu, at hun kallar sinn trvnadarmann ok fær honum leyniliga eitt fingrgull hardla uænt ok seiger suo til hans: „Þu skallt fara til Kantarabyrgis ok bera sælum Thomasi kuediu mina med þessari minning. Hier med skalltu bidia hann, sem þu kannt bezt, ath hann virdi mik eigi samblanna þeiri fæd, er bonndi minn leggr til hans, þuiat suo uil ek frialsazt vr allri kuol, sem ek truer hans heilagleik ok ek treyster hans bænum. Giarna

uillda ek, ath þu feinger uatn hans ok ef ek er lifs. Enn flyttv ferdinne, þuiat sottin geingr mier nær.“ Senndimadrinn ferr sem fliotazt maa hann ok fær uatnit, enn þo er huspreyian erind, adr enn hann kemr aptr. Vex nu eymd ath nyiv. Vit þat var bonndinn adr harmsleginn vitleysis med aullu, ok þat er nu meira starf i bænum ath geyma hann lifanda enn huspreyina dauda. Þat er nu rads tekit, ath hleypt er nu upp i byinn til þess rika mannz, er reyndr uar ath godum radum. Ok þegar sem hann heyrer suo mikinn harm, bregdr hann vit ok kemr framm. Er þar ogladligt inngaungu, einn er daudr, annar vitlaus, allt folk uar i kuein ok angri. Riki madr leitar epter spakliga, hversu til hefer geingit vm sottarfar husfrurinnar edr vanheilsu bondans. Sæ madr seiger honum, sem for til Kannciam, huersu[1] husfruinn fridmælltizt vit sælann Thomam. Riki madr seiger þaa: „Eg þikiumzt skilia, ath frændi minn er halldinn tuenre sekt, ok þui er honum makliga komit tuevallt syndagialld, fyrer þann oþocka, er hann hefer sælvm Thomase ok stadnum i Kancia, mvn hann hafa latit husfrv sina, enn fyrer sitian vid frænda sinn bannsettan, mvn hann hafa tapat samvizkunne.“ Sidan talar hann suo vit þann sama mann: „Þu skallt fara i annan tima til Kantarabyrgis ok færa Thomase vin minvm hring þenna, er ok fær þier, ok hier med ber þu ord min sira Guzalin, ath hann komi til min med þa heilaga doma, sem hann vænter ath mesta myskunn megi afla, þuiat vær þurfum nv miog vid.“ Senndimadrinn skilar hringnum ok flytr sem greint var prestinvm. Sira Guzalin byzt sa þann hatt til þessa motz, ath hann flytr med sier vors herra likama ok blodbland hins heilaga Thome erckibyskups. Ok sem hann kemr fram til bęiarins, bidr riki madr hann giora þeim huggan fyrer guds nafn. Hann byriar suo, ath hann lætr bland heilags Thome erckibyskups i uigdan kalek, sidan berr hann yfer eukaristiam i kross ok lætr i siduztu fornarhiolit mæta uatninu. Suo blezadan liquorem leggr hann med lettri fiodr yfer augu huspreyiunnar framlidinnar. Ok henni bregdr likt vit sem sofanda manni, ef þann veg er uith hann komit. Hun sier upp augum ok renner til synar. Enn litlu sidar sem hun greiner, med hueriv sottarfar hennar hofzt i fyrstu, kallar hun til sin þær lettakonr, sem fyr hafdi hun, seigizt kenna, ath burdrinn hefer lif þegit, ok hun vænter sier letta. Huat er leingra, enn med fyrstu skerpu, sem henni kemr, fæder hun sueinbarn bædi uænt ok lifmikit. Ok rett iafnfram sem pilltrinn kom i lios, var fader hans aptr leiddr i sina[2] samuizku. Ma þat godr

[1] huorsu *Cd.* [2] sama *Cd.*

madr hugleida, hversv fagnadrin munnde þar sætliga gud lofa ok hans haleitan uin Thomam erckibyskup. Sira Guzalin skirdi pilltinn nyfæddann med Thomas nafne, þuiat hann skilde, hversu þat uar uidkuæmiligt, ath þann sem erckibyskup reisti til lifs, heite hans eignarnafne. Var bonndi eigi sidan minnr goduiliugr enn adr hardinndin. Ok[1] sæ kynþattr elskadi sætliga þann blezada guds mann Thomam erckibyskup, er med gudi lifer an ennda.

Af Jordanus riddara.

99. Jordanus heiter riddari, rikr madr ok mikill vin hins heilaga Thome, þuiat hans pilagrima tok hann iafnan feigins hennde, huort er þeir foru framm edr fra, veitti hann aullum herbergit, er hafa uilldu, ok maurgum bædi samt hus ok vidværi. Þat fiell til i hans herbergium med guds domi, ath vm haustit i Augusto manadi, kom þar inn sott mikil ok stod allan tima fram til paska. Enn eigi greiner bok, ath manndaudi fylgdi suo mikill þeiri sott, enn þat steanndr skrifat, ath Jordan atti son, er Vilialmr heiter, hann var kominn æ tiunda vetr. Fostrmodur atti hann pilltrinn, er honum hafdi veitt fagrt vppfædi, hun tekr sott ok anndazt. Ok þegar æ þridia deigi epter, sem hun er greptud, sykizt pilltrin vm atta daga, enn anndazt sidan æ þridiu tid dags, er uær kaullum dagmal. Ok fliotliga kemr prestr ok syngr sæmiliga yfer pilltinvm, þuiat honum þotti ofrs von epter suo riks mannz son. Alla hina næstu nott epter er vakat yfer pilltinum med grat ok lioskerum, þuiat bædi fader ok moder satu i sorg. Næsta morgin epter koma þar .xx. pilagrimar hins heilaga Thome erckibyskups. Þessir haufdu verit i Kancia ok flytia þadan med sier heilagt uatn af hans benivm. Riddarinn tekr þa med astud epter uana giorandi þeim uænan snæding med sialfs sins godzi, adr enn þeir fara æ burtt af hans gardi. Ok sem ath þeir leysazt i burtt, bidr hann þæ ath gefa sier af uatne heilags Thome. Kemr prestr bratt æ gardinn i moti likama sueinsins, ath hann flytizt ok greptizt. Riddarinn seiger, ath prestr skal fyrst taka uatnn hins heilag(a) Thome ok dreypa i munn pilltinum, ok seiger þat sitt hugbod, ath heilagr Thomas leidi aptr son hans i veralldligt lif. Prestrinn seger suo, ok skipazt ecki vit, bydr sig enn til ath færa likit til kirkiugraftar, seiger ath þetta er uitleysi ath vardueita suo leingi daudan mann. Jordan seiger, ath betr skal profa þat mal, adr enn pilltrinn er grafinn: „Þuiat mier vikzt alldri hugr vm þat, sagdi hann, ath Thomas erckibyskup muni til sin vm taka,

[1] adr *tilf.* Cd.

ek uar hans madr ok uin alla stund, samedan hann lifdi.“ Sidan geingr hann at likamanum ok setr knif i millum tanna honum ok hellir sidan uatninu ofan i bukinn, ok til þess ath uatnit skuli nidr leita i briostit ok þui framar, lypter hann upp haufdinv. Ok sem hann hefer hier ath stadit um hrid, kemr raudr fleckr i vinstri kinnina, ok nauckuru sidar lypter hann upp augunum, suo glauggr i sinne grein, ath hann kenner bædi faudr ok modr ok talar suo til þeira: „Þui standit þit med harmi yfer mier, sagdi hann, þar sem hinn heilagi Thomas byskup vill, ath þit fagnit bædi? Þui leiddi hann mik aptr, ath ek skylldi lifa yckr til hugganar.“ Suo reis hann upp af baurum heill ok albættr. Hafdi (daudr verit) allt fra þridiv tidh ok til þrettanndu stundar a næsta dag epter.

Fylger hier enn annat dyrdartakn likt i saumu grein. Eckia nauckr sath i bæ litlum nære sio i Einglandi, hun atti .iij. baurn, dotter hennar uar frumuaxta, aunnur þreuetr, sonr hennar uar misseriss gamall. Nv geingr suo til ath alidnu sumri, ath eckian fer til laugar med þesse tuo env yngri baurnin ath þuo þeim ok bua til suefns. Sem þau uoru adr laugmod, enn er þau sitia i laugunne, kalla fiolskylldr ath modurinne, suo ath hun geymer eigi radsins, þuiat hun bydr vm elldra barninv ath hugsa til hins yngra. Ferr hun til idiu sinnar ath vinza korn. Enn barnfostrid tekzt eigi betr enn suo, ath þat sem geyma skylldi fer i burtt ath leika sier, enn smabarnit kafnar i laugunne. Ok stundu sidar sender huspreyian þa dottur sina ellztu ath sækia verckfære nauckut, er þar liggr hia laugunne. Kemr hun aptr med gratliga saugu, ath barnit er dregth i laugaruatninu. Moder rennr til, tekr barnit ok ber med kvein ok kall ut a vidan uoll, ok vid hennar kall koma þar saman .v. eckivr, þuiat karllmenn voru a sio roner, enn sumer i akrvercki. Þær taka pilltinn, vellta ok skaka, ef nauckut mætti vatnit upp ganga, ok kemr til einkis starf þeira. Þar ber ath framm einn Jorsalafara, ok sier a um stund, huat þær hafazt ath, ok sidan talar hann suo: „Til huers kemr yduart starf? Fait þier ei skilt, ath pilltrinn væri laungu daudr?“ Ein af eckiunum tekr þa til ordz: „Vær skulum heita allar samt a uorn herra ok heilagan Thomam erckibyskup med knefalle ok heilagri bæn Pater noster niu sinnum, ath uær faum huggan.“ Þær giora suo. Ok er allt samtt. Aunnr talar þa til modrinnar: „Tak einn þrad, sagdi hun, ok legg uit likit, heit þar gudi med ath gefa heilugum Thumase suo hatt kertti ok færa sialfum Thumasi.“ Ok af enndi. Ok litlu sidar enn þetta uar giortt, flaut vr munninum bædi blod ok vatn, ok þar næst blauskrar pilltrinn badum

augum. Sidan kemr krytr nauckur i briostit, þar til ath gratr fylger. Suo uar hann af dauda reistr fyrer ualld ok verdleika hins blezada Thome erckibyskups. Hafdi hann flotit .iij. stunder i laugaruatninu, enn adrar fimm þadan ifra, þar til er hann lifnadi pilltrinn. Hann hiet Gillibert ok lifdi leingi sidan.

Enn uar aunnr eckia kynstor ok audig, hvn var einkannligr vin Thome erckibyskup(s) hier i lifi, huat þat kostadi godz eda fylgi. Sonu atti hun þria er suo hetv Ciprianus, Gustus, Regulus. Ciprianus var ellztr, enn Regulus yngstr. Aller voru þeir brædr i saumv vinattu til Thomam erckibyskups med opinberum godvilia i þann tima, sem heilagr Thomas var uthlægr. Voru þeir, sem fyr matti likt heyrazt i saugunne, suo haundlader ok halldner sem konungs suikarar, ok þar fyrer letu þeir bader sitt lif. Ok einne natt sidar enn þeir voru greptader, fær Regulus broder þeira brada sott med bana ok er lagdr i saumv grauf. Suo liggia þeir vtlegdartima Thome erckibyskups ok þar til er hann birtter fyrer sinn haleitan dauda med lifunndum hiartteignum. Enn suo langann tima fieck moder þeira þriggia varla gladan dag, þuiat hun gret bædi sona lat, ok huersu afskapliga er þeir voru slegner med hatri ok hermd vid hennar vin Thomam erckibyskup. Ok þui sier milldr fader til hennar ok kemr i suefne til hennar med blidum ordum ok blezadarfullum, sem henni þackande allar sinar uelgiorder. Seiger ok liosliga, ath þann mannamisse sem hun hefer feingit, huort sem helldr er fyrer hans skulld edr audru uegs i lati sona sinna, skal henni aptr bætazt. Epter suo dyrliga vitran, vaknar hun, ok fyser þratt ath vitia þeirar kirkiv, sem syner hennar uoru greptader ath. Ok sem hvn kemr ath kirkiunne ok ber sig inn i gardinn, lystr upp liosi myklu fyrer hennar sasionu, suo ath fyrer otta, er hana gripr i syn þessari, þorer hun eigi framm ath hallda ferdinne, ok vikr sier aptr ath hlidinu. Ok an duol heyrer hun, ath henni er epterlaur veitt. Enn hun hrædizt ecki þvi minnr, þar til ath otti flyr, enn fagnadr fyller hennar briost, þuiat til beggia handa ganga hier fram syner hennar fyr nefnder reister af dauda, eda sannara ordtak, ath þeir voru reister til lifs af iardar leir, ok þo uoru þeir nv bædi uæner ok uel halldner i ualldi ok verdleikum uors drottins astuinar Thome erckibyskups. Mvn vel skilianda manni synazt einkanliga framkuæmt i þessu dyrdarvercki þat, er fyr med ordum vors herra Jesu Kristi var lesit i vitruninne, ath slikt valld, sem hann gaf Petre postula uolldugum Jons syni, þvilikt munndi hann gefa virduligum Thome Kantvariensi. Annan skilning maa þann leida af þessu dyrdartakne, huersu millde

heilags Thome skin med himnesku liose, ef hann hefer daudan lifgat fyrer bæn þess mannz, er omakligaztr var (aa) iardriki fyrer ofsokn ok utlegder, fyrst honum sialfum ok þar uth ifra bædi frændum ok oskylldvm, med suo haurdu grimdarhatri, ath sialfr daudinn skýlldi maurgum af þeira safnadi, sem nv var litlu lesit af tveimr brædrum Cipriano ok Gusto.

Þessa grein eignazt med aullu Heinrekr konungr gamli. Hann reid vm dag ath skemta sier med falka aa fuglaueidi, ok einn kertissveinn rauskr madr rann med honum aa fæti. Þadan giordizt suo hættliga, at kornhestr konungsins slær fætinum til mannzins suo snartt aa midian kuidinn, at þegar lagu idren ute. Konungrinn harmar þetta tilfelle, þott hann væri hardbrystr framar flestum maunnum. Hiedan geingr suo mikit þoran[1] inn i hans sektarfulla samvizku, ath hann fellr aa kne ok hefr þa bæn til heilaga Thomam, ath hann skuli minnazt fyrer myskunn sina, ef nauckut hefde honum vel likat i hans giordum, ok leggia þessu uannkuædi þaa lækning, ath pilltrinn lifnadi. Huat leingra, enn hier epter sier konungrinn likams augum, sem hann hefer i burtt uikit fra likamanum, ath madr i byskupsskrudi geingr þar ath, sem hann liggr orindr aa vellinum. Byskup þessi lytr ath manninum ok leggr aa sina haund suo til likinndiss sem madr væri (vaktr) af suefne. Hefer þat mal þann ennda, ath kennemadr huerfr ath syn, enn saa ris upp, er adr var daudr. Heinrekr konungr geingr þaa nær ok spyr, hvat honum hefer lidit. Enn pilltrinn giorer fyrer sier heilagan kross ok seigizt suo fast sofit hafa, ath mikill þungi liggi aa honum, sidan er hestrinn laust hann. Konungrinn seiger, ath vm meira efni sie ath tala, enn hann hafi likamliga sofnat, „helldr hefer Thomas erckibyskup veitt ockr myskunn ok gefit þier lif.“ Vitiadi litlu sidar konungrinn legstadar hins heilaga Thome ok geck berfættr þriar milur til stadarins offrandi .vij. merckr silfrs ok .iij. merckr gullz. Maa þa grein hier inn leida, þo ath vidara standi i saugum heilagra manna, ath þaa er gud drottinn vill einkannliga dyrckazt lata i kristninne sina uini med heilagleik ok storum hiartteignum, lætr hann ei fyrer stannda bæner syndugra manna, ath þeira dyrdarfullr verdleikr skine suo yfer iardriki sem fyrer hans augliti. Enn veiter Thomas erckibyskup Heinreki konungi fleire uelgiorder, sem i þui lysizt, sem hier fylger.

Af Hlaudve Fracka konungi.

100. Svo byriar þetta mal, ath aagætr herra Loviss Fracka

[1] þroan *Cd.*

konungr astsamligr vin hins heilaga Thome erckibyskups geck fram almenningsveg til fedra sinna ok uar greptadr i mustere uorrar frv guds modur, þui er hann hafde eflt[1] ok tignat faugrum presentum. Af hans agætri vthferd er suo biartt[2] til frasagnar ok lystiligt, ath hans legstadr birttizt med hiartteignum. Tok þa konungdom i Frannz fyr nefndr Phil(ip)pus son hans. Hann var litillar heilsu ok kendi likþrar, ok þann krankdom þyngdi med honum ar af are, þar til sem ennder giordizt a, sem sidar mun sagt verda. Enn nu er fyrst ath uenda til Einglandz, ath Heinrekr konungr vngi mægizt vit Phil(i)ppvm Fracka konung ok eflizt þar fyrer bædi til landz ok fylgis.

Lida nv suo timar, ath faulnan fellr i frændsemi þeira fedga, suo ath margar greiner ok metnadarhot med vondra manna medalgaungu ok syndagialldi gamla konungs verdr þeim til aaskilnadar, ok þat efne þruttnar suo midil þeira med afskapligum hætti, ath a fimta are epter pisl hins sæla Thome erckibyskups hallda þeir suo ofrændsamligt strid, ath þeir buazt i hauggoraustu med fylktu lidi. Enn þeira styrckr vard eigi likr, þuiat vngi konungr hefer til fylgis bædi mag sinn Fracka konung ok þar med Skota konung. I moth þessvm .iij. haufdingium hefer gamli konungr sem eina haund fulla, þuiat bædi ualldzmenn[3] ok almuginn i Einglandi fylger honum (eigi enn) lætr hann fullkomliga sier ath baki, suo ath uarla maa saa finnazt, ath nu neiti honum fullan trunat. Er nu suo komit malit, ath Skota konungr med sinum styrck er inn kominn i Eingland, þuiat konungs rikin Skotlandz ok Einglandz skilr ei meira enn einn fiallgardr ok laugr einn harla mior. Enn Fracka konungr biodzt til akipa sunnan vm sio, þuiat su er ætlan þeira konunganna ath hafa gamla konung fanginn ok af flettan aullum sæmdum.

Enn er hann heyrer, sem hann er staddr fyrer sunnan sio, huersu heimrinn herder sig i moth honum bædi til haska lifs ok sæmda, ottazt hann epter manndoms hætti ath falla suo hædilig(a) fyrer sinum ovinum, suo rikr ok uppreistr sem hann hafdi leingi farit, ok huert rad er hann megi reisa i moti þuilikum uoda, finnr hann falslaust, þuiat þat brast honum eigi. Þat er svo fallit, at hann minnizt a þa elskv, sem fordum hafdi verith i millum hans ok hins heilaga Thomam, þa er (hann var) hans kancelier, fyrer þessa endrminning ok einkannliga saker myskunnar, er ueittizt i mannzins lifgiof, sem fyr uar skrifat, treystizt hans hiartta nu i annan tima ath kalla til hins heilaga Thomam. Ok med þui byriar hann sina pilagrims-

[1] elft *Cd.* [2] biortt *Cd.* [3] ualldzmann *Cd.*

ferd sunnan vm sio ath sækia til Kantuariam. Ok sem fyrst sier hann (til) stadarins, stigr hann nidr af hestinum ok afklædizt aullu konungsskrudi, tekr sidan fatækligann kyrttil, geingr sidan berrfættr fram til þeirar kirkiv, er astuinr guds dyrckadi enn ath nyiu bædi med blodi sinv ok biorttum hiartteignum. Þar vaker konungr vm nottina med bænum ok akalle til guds ok heilags Thomam. Enn vm morgininn heyrer hann messu ok stenndr berrfættr ath henni, ok epter hana sungna nefner hann sier vætti fyrer aullum aheyrindum nærverundum, ath hann tekr aptr ok onyter allar þær skipaner ok sidueniur, sem þeim erckibyskupi hafdi missætti[1] af stadit, gioranndi þetta enn ath nyiu alltt opinbertt, sem fyr hafdi hann iatat kardinalibus. Hier med leggr hann sialfan sig ok sitt riki under ualld ok uernd hins heilaga Thome erckibyskups. Ok þetta allt saman heyrer sa blezadr guds madr, þar sem hann stendr a fialle uppi, epter þui sem sial(f)um honum syndizt i suefne fordum i Franz, þat fiall er Jesus Kristus ste a, er huirfill yfer aullum fiollum, þat er at skilia dyrdarkonungr yfer aullum helgum Thomas erckibyskup samteingdi sig þessu fialli. Þann fuglafiolda er flycktizt ath Heinreke konungi honum til meina, þat er fiolmenne ok herfolk er nu safnazt honum a moth, þesser aller dreifazt vids uegar, þuiat heilagr Thomas rennr nidr af fiallinv ath hialpa konunginum med sinum dyrdarligum verdleikum. Enn huat mercker fyrer þann eina mann, er i drauminum stod ath styrckia fuglana konungi til ofæru, Fracka konungr eda Heinrekr vngi, vilivm uær eigi dæma, þuiat greinin hallazt til beggia. Þat flytr unga konung under þyding, ath fader hans var af honum omakligaztr mothgangs, enn Fracka konung[2] leider þat under glosv, er sa madr fieck snartt suipuhaugg af Thomase, ennda fær hann i þann sama punkt suo snarpan siukdom, ath hann setzt aptr ok er hvergi fær. Suo frialsazt gamli konungr, sem synin forspadi, af allri ogn ok otta sinna ouina fyrer verdleik vors drottins vinar. Ok þegar sem hann fregnar, ath Fracka konungr er fratekinn, er þuilikt sem allr stormr falli i burt, vallzmenn ok almugi hal(l)a sig aptr til fyra goduilia hann ath hefia ok honum fylgia. Hiedan giorizt suo, ath beggia viner ganga[3] i medal þeira fedga, suo ath sættarfundr er skipadr. A þeim fundi styrckia þeir fedgar med saunnvm fridi sina frændsemi. Þar fylger su radagiord, ath þeir bader samtt skulu draga landher at Skotakonungi, ath hann hafi makliga kaupferd ut af rikinu. Þetta ferr fram, ath þeir ellta Skota-

[1] hafdi *tilf. Cd.* [2] konungr *Cd.* [3] gangi *Cd.*

konung burtt af Einglandi, ok þar upp yfer uinna þeir mikit heruircki aa hans riki bædi med elldi ok uopnum.

Suo stod hinn heilagi Thomas hia gamla konungi i þessari þraut, sem nv uar greint, ok þo lætr hann ei hier lyktazt sina elskv vid hann, þuiat hann birttizt honum i draumi med reidugligu yferbragdi, seigiandi berum ordum, ath hans illgiorder[1] suo storar giora hann i burtt vr allra kristinna manna uon, utan hann taki sig vnder suo beiska idran ok alvarliga med pisl ok hardretti, sem þeim manne heyrer, er suo liotliga[2] leiddi sina lifdaga. Ok til marcks hier vm gaf honum til vitnis, at aa saumv nott, sem hann geingi af sæng, mundi hann briota sina haund, ok þat sama fylldizt. Snerizt konungrinn þaa fyrer þessi ognarord til fremri idranar enn fyr med hungr ok harklædi, þar til ath b(l)ezadr Thomas birttizt i annat sinn ok er nu helldr blidari, seigiandi suo, ath nu hafi hann feingit nauckura lifs von fyrer augliti hins heilaga domara ok eilifa, ef hann spiller ei vm hiedan af. Þessa efasemd, er heilagr Thomas setti sidazt til gamla konungs, ok af annari grein versaa þann hinn syrgiliga, er sialfum Thomase birttizt i Franz, sem fyr var lesit, latum vær þat muna, ath aungua dirfd edr dom vilium vær aa leggia, hversv hann hefer farit vr þessu lifi, þuiat hann reiknazt aa medal þeira manna, er guds þolinmædi hafa reynt i fremsta lagi bædi fyrir laugbrot ok ohlydni, ok til þess ath epterkomandi fordizt þui framar þuilik dæmi, lætr drottin op(t)liga, sem ritningar greina, þess hattar manna framfavr allann tima heilagri kristne okunna vera. En til dyrdar sælum Thomasi erckibyskupi maa þat uel trvazt fyrer þaa hlvti, sem nv hafa næst lesner verit, ath miukliga mvn hann hafa frammi stadit fyrer ualldinu, ef konungrinn uar med nauckurum hætti disponeradr til annligrar myskunnar, ok fyrer sitt blod ok bana maa hann þegit hafa, ath þat sie falslaust, er finnzt i sumum bokvm af idran konungsins, þat fyrst ath hann lagdi astud til kirkiunnar i Kanncia skipandi þangat med aanefndu æsk(i)ligt offr i gulle ok silfri, aamedan hann lifdi, ok hier med ath hann hafi skilit vit drottninguna, gefit upp allt rikit syni sinum[3] ok geingit i hreinlifra manna safnat eda einvister. Nv ef þetta er satt, mun hinn heilagi Thomas suo hafa vm geingit med sinvm verdleik vith gud, ath þat hafi konungrinn þegit, sem aull hans malaskipti lagu vidr, ath hann hafi sannliga gratit sina gledi med hinvm sæla Dauid konungi ok signadri Marie Magdale(ne). Maa þat ok uel seigia, ef Thomas erckibyskup hefer haftt i fylgi med sier hier vm unnuztu sina guds modr Mariv, tekr

[1] illgiordum *Cd.* [2] liosliga *Cd.* [3] synum *Cd.*

þrvtt allan efa, ath þa hefer Heinrekr konungr feingit goda daga. Maa ok suo hellzt mykia versa þann, er heilagr Thomas heyrde framsagdan, ath med liosum ritningum hafa marger hluter suo verit fyrersetlader af gvdi, ath þeir skylldu eflazt i sina framkvæmd ok eigi verda avdru vegs enn med bæn ok verdleik heilagra. Veitti ok drottinn suo langann tima Heinreki konungi til idranar, ath hann lifdi full atian ar ok anndadizt[1] a nitianda epter fall ok heimferd Thome erckibyskups til himnarikis.

Enn nu skal hiedan vikia til þess, er fyre var, ath Heinrekr konungr ungi ok Jon erckibyskup ok þar med vallzmenn ok allr almugi i landinu hafer einn[2] ok sama vilia til lofs ok dyrdar hinum signada Thome erckibyskupi, ath suo sem hann birtizt margfalldliga blezadr med velgiordum ok allzkonar hiartteignvm vid folkit nær ok fiare vtan landz ok innan, svo dyrckizt hann i heilagri kirkiu af avllvm kristnum maunnum med virduligu hatidarhalldi, sem hann samreiknazt fyrer takn heilaugum maunnum i himiriki.

Er vor drottinn.

101. Sem [su tid[3] kom, er vor drottinn Jesus Kristus villde sælan Thomam suo uegsamazt lata yfer iardriki, sem hann uar med honum haleitliga virdr i (e)ilifv riki, skipar konungr ok erckibyskup almenniligan fvnd i Einglandi allzhattar stettar lærdra ok leikmanna. Aa þeim fundi er þat stadfest med blezann guds ok samþyckt allra godra manna, ath sendibodar med brefvm ok bænarordvm herra konungsins ok allrar alþydu skulu giorazt til kuriam til Alexsandrvm paua med þeire framferd[4] ok flutningi, ath signadr Thomas erckibyskup leiddizt i samsveit heilagra manna fyrer þat postuligt ualld, er Jesus Kristus gaf pavanum til þuilikra storhluta. Ok suo sem þeir forv ok fram kuomv tiande dyrligar hiartteigner fyrer sialfum herra pauanum, maa þui hver godr madr nær geta, hversu gladliga heilug Roma kirkia mundi taka þessum erindum, þuiat saa sem malefnin eignazt, er sua frægr i kristninni af stadfesti ok þolinmædi, vannlæti[5] ok heilaugu lifi, sem hann bære skinanda lios i sinum haundum fyrer hvers mannz hugskoti. Enn þat er bækr vikia til, ath þetta nyttsemdarerindi fære nauckut seinna, enn flesta mundi vara, maa þat vitrum manni liost verda, huadan leiddi, rett af þui romuerska raduneyti, er herra pauann afleiddi fyrer þat fylgi ok epterlæti, sem nauckurir kardinalis haufdu olaugliga veitt Heinreki konungi. Ok þaa framkvæmdi drottinn sinn vilia i þessu mali ok

[1] anndazdizt *Cd.* [2] ei nu *Cd.* [3] [sotin *Cd.* [4] framferde *Cd.* [5] uannmætti *Cd.*

skipadri tid, þat er ath skilia in capite ieiunii, þuiat a þann sama dag epter ewangelium geingr sialfr herra pavinn med sinvm brædrum kardinalibus vpp a kor, flytiande sialfr þetta hit hialpsamliga erindi til lofs ok virdingar sælum Thomasi erckibyskupi, hversu hann striddi fyrer guds kristne med vtlegd ok meingiordum, med saklausum dauda, ok nv gæddr guds vinattv skinandi med hiartteignvm. Epter milldan sermonem, sem honum likar, tok hann ser i haund þann lykil himirikis, er lausnari nor gaf Petri postula fyrstvm daudligra manna hier a iordu, ok huer hans uikarius epter annan helldr ok hefer med saumv rauksemd ath leysa ok vpp liuka, huat er rettlæti digtar a himne ok iordu. Med suo dyrligu ualldi postuligrar rauksemdar leider herra Alexsander pavi sælan pislaruott virduligann Thomam erckibyskup inn i kathalogiam sanctorum, biodande af guds alfu ok heilagra postula Petri ok Pauli, ath hann dyrckist med lofsaungum ok aheitum sem hinn haleitazti[1] guds vin. Ok suo sem þessi laugtekning heilags Thome for fram i sialfri Petrs kirkiu fyrer otalegum fiolda lærdoms ok leikmanna, hefr sialfr herra pauinn Tedeum, ok hann syngzt vth af kardinalibus ok lærdum maunnum suo hatidlega[2] med hringdum kluckum, sem vor drottinn[3] Jesus Kristus lofade fyr i sinne heilagri kristne. Hier epter skrifar herra pavinn nordr i Eingland þat fagnad(a)rletr, er allri landzbygd birttiz, huat gud drottinn hefer þeim veitt i sæmd ok sælan heidr sins pislarvottz erckibyskaps. Þat bref formerazt suo i nafne guds.

Fra Alexsandro paua.

102. Alexsander paui þion þiona guds sender virdulegum brædrum erckibyskupum ok lydbyskupum ok audrum kirkiunnar forstiorum ok hennar klerckum i Einglandi kvediv ok virduliga blezan. Dyrdliga ilmar ydvart land ok enn helldr aull almennelig kristne af þeim blezada sætleik, er gud eilifrar dyrdar veiter verdleika virduligs[4] faudr hins heilaga Thome erckibyskups, er bædi finnzt i sinv (lifi) dasamligr ok dyrdarfullr. Ok med þvi ath lifet skein med margfaulldu blomi kraptanna, birtti þat sama vor drottinn makliga epter[5] hans sigrsamligan dauda, (er) sœskiligt er a ath minnazt, þuilikt er hans var efsti dagr med frabærum sigri ok prydi pislarvættis. Nu þo ath aull efasemd sie fiarre hans virduligum heilagleik, villdi þo lausnari uor ok lauardr Jesus Kristus tigulega birtta hans fræg(d) ok ægæti med maurgum taknum ok storum hiartteignum epter daudann, til

[1] haleitazta *Cd.* [2] suo sem *tilf. Cd.* [3] drottins uors *Cd.* [4] virduligum *Cd.*
[5] er *Cd.*

þess ath aller megi sia i kristninne, huat hann hefer þegit af sinvm gudi fyrer þann haska ok harmkvæli, fyrer stadfesti ok stora mædi, er hann þoldi hier i heimi fyrer sins [drottins nafn[1]. Aullum birtizt[2] fyr sem nalæg(d)uzt hans lofsamligv lifi, hversu hans athafner ok liflat var makligt hveriu lifi. Hier fyrer birtte drottinn aullum þeim, huer erfidislaun sinnar framgaungu er hann hefer audlazt i himnariki. Nu ath heyrdum maurgum ok myklum taknum med laugligu profi fyrer oss ok vorum brædrum, taukum vær þat allt med skylldu bædi fagnandi ok þui truanndi, ath heilagr Thomas erckibyskup lifer eilifliga med gudi rodinn pislarvottr i sinu blodi, enn med iblæstri heilags annda ath opinbera· þat sama ok bioda suo halldazt vm kristnina, ok þui sie aullum kunnigt naverundum ok epter oss komundum, ath med radi ok blidu iatyrdi brædra uora taukum vær andlega in capite ieiunij virduligan Thomam erckibyskup i catalogum sanctorum i Petrs kirckiu[3] otalligv fiolmenni lærdra ok olærdra[4] nærveranda. Þui biodum vær ydr af þui ualldi, er vær berum, ath piningardag suo dyrligs mannz haldi þier hatidlega i hverium argang kriupandi med audmykt under hans blezadar bæner, ath (fyrer) sinn uollduga verdleik, er hann audladizt i gudi med lofligri stadfestu allt til dauda, leide hann ydr ok ladi sem sina eiginsonv af nalægri dyfliztu til samlags ualdra manna ok eilifra fagnada. Valete in Cristo.

Þetta bref herra pauans, sem nv uar lesit med laugtekning hins heilaga Thome, tok allr Einglandz lydr med suo hatidlegum fagnadi, sem sialfr drottinn hefde þeim sentt skinanda lios af himnum. Ok þaa fystu hatid, er þeir hielldu sinum fedr Thomasi erckibyskupi ath stolinum i Kanncia, kunnum uær ei greina med audrum hætti, enn sokn med offr var suo mikil, ath þott fatækr tæki med i morgin þui aullu godzi, væri hann fullrikr ath kvelldi. Syndi ok vor drottinn Jesus Kristr maurgu sinni, hversu þessi laugtekning var þægilig ok samþykt hans guddomligu velldi, þuiat[5] optazt mundi suo til bera, ath aa sialfan krunudag erckibyskups yrdi þær nauckurar hiartteigner, er frabærar mattu kallazt.

Lidu nu suo langer timar, ath hatidarhalld guds vinar tignadizt med allre sæmd ok heidr vm aull Einglandz hierud ok uida annars stadar. Enn hans blezadr likamr laa þo lagt i steinþro luk(t)r sem adr, þar til drottinn mykladi hann ok vpp hof vr sameignu dupti daudra manna, at suo sem hann skein audrum hæri i salunne, væri hann ok hans likamr signadr ok huerium virduligri. Ok þvi

[1] [nafns drottins *Cd.* [2] bætizt *Cd.* [3] i *tilf. Cd.* [4] ok *tilf. Cd.* [5] þat *Cd.*

er nu þat efni greinanda þessu næst, hversu vpptaukudyrd hins heilaga Thome med skrinsettning fremzt sa fylldvm tima epter tilskipan heilags anda.

Fra helgan Thome.

103. Þa er lidit uar fra hingatburd vors herra Jesu Kristz [þushundrad tuo hundrud[1] ok tuttugu ok fiogr ar, a fimtugunnda are epter pining hins heilaga Thome a daugum Honori paua, þridie med þui nafne er enn atti sath epter Alexsandrum pava tercium i postuligu sæti, ok sa timvm Stefani Kantuariensis erckibyskups, er hinn fiorde sat epter virdulegann Thomam i þui valldi, kueykti suo miog ast ok hiartteignagiord heilags Thome hiorttv Einglismanna, ath med samvilld ok athkvædi herra pavans vilia þeir eigi leingr þola, ath þeira dyrligazte[2] fader liggi suo lagt i skriptinne, sem fyrst (er) hann var leiddr, helldr (at) hann tignizt ok i virduligan stad vpp hefizt, ath allr lydr luti honum ok hialpizt i hans verdleikum. Enn med þvi ath vær nefndum Stefanvm fyr i bokinne, er kalladr uar Langathun, synizt vel stannda ath greina med einne klausv, hversv mikinn mann drottinn ualdi til ath giora translacionem hins heilaga Thome. Enn su klausa byriazt suo, ath þessi Stefanus var suo mikill klerckr, at Jnnocencius[3] paue tercius hinn dyrligazti madr næstr fyrer Honorium setti þar af suo fallinn skilning, þa er grein giordizt af visdomsmaunnum i ver(a)ulldinne, herra pavinn tok suo til ordz: „Eigi er kristnin rikare en suo, sagdi hann, ath hun hefer halfan þridia klerck. Stefanus Langathun i Einglandi er fullr klerckr, annar madr meistari Galfridus er ok allr klerckr, vær erum enn þridi ok ei meir enn halfr.“ Hier er uottr klerckdoms Stephani, ok bætti þat alla vega, er mannkostum heyrdi, þuiat epter hans veralldligt lif birttizt vel kristninne, hversu kær er hann var gudi. Þvi samþycker þat aunnr hans gæzka, ath hann kallar Kanntuariam nauckura sæmiliga kennemenn, ok þo lagt i fystu. Maa þar nefna midil annara herra Rigard Sarisberiensem byskup. Herra Stefanus erckibyskup bydr ok avllum korsbrædrvm þar, munkum ok aullum tilkomnum lærdum maunnum, ath hallda faustr med heilaugum bænum þria næstv daga, adr (gangi) nidr til legstadar guds pislarvotz, ok sem kista er fagrliga gior med saunnvm lasi, geingr herra erckibyskup nidr i grauftinn med lærdum maunnum nauckuri stvnd epter completorium, sem veralldar folk er i nadum. Þat var fimta kalendas dag Julij, þat (er) tueim nottum fyrer heimferdardagh postula Petri ok Pauli. Þeir ganga aller samt

[1] [þushundrud ok tuo *Cd.* [2] dyrligizte *Cd.* [3] hinn noeencius *Cd.*

fram ath steinþronne suo litilatliga sem skylldugt var, ath þeir falla til iardar med tarligvm bænvm vmbergis legstadinn. Enn epter þat giortt bædi langa stund ok kristiliga, bydr erckibyskup nauckvrum af mvnkum ath taka vpp marmarahellv, þaa er lvkti steinþrona. Ok sem þat er giortt, finna þeir fagran thesavr ok ilmannda organvm heilags anda med þui forme klædanna, sem hæsta kennemanni til heyrer, þott þat fielle sem i faulska saker mikillar fyrn(d)ar, þegar ath sa var tekit. Suo vorv menn godfvser i þessv vercki, sem fliotande tar baru vitne. Saumv brædr, sem berat haufdv graufina, taka vpp þav helgvztv bein, leggiandi nidr aull samt a eitt dyrligt klædi. Ok sem þat er suo giortt med allri vanuirkt, bera (þeir) þann heilagan dom fram fyrer sialfan erckibyskupinn. Er þa kistan til latin, þuiat erckibyskupinn vill þessa þionustu sialfr fremia, ath leggia beinin nidr i kistvna, med þeim hætti ath sniohvitr dukr er lagin yfer ok unnder. Enn a medan ath hann giorer þetta blezada verck at skipa nidr beinvm, liggia lærder menn framfallner med bæn ok tarum. Litinn partt af beinum lætr erckibyskup fyrer utan kistvna, til þess ath skipta þeim til dyrdligra havfudkirkna eda veita nauckurvm agætum personum i[1] astargiof, ath minning astuinar drottins dreifizt ok frægizt þvi framar, sem hans heilagr domr dyrckazt vidara. Sem þetta er allt fagrliga fyllt ok kistan aptr læst, skipar erckibyskup saumvm brædrum ath bera hana i einn virduleganu ok þo leyniligan stad, þuiat su er forhugsan hans i þessv mali, ath hatidlig translacio Thome skal svo fremi gioraztt, sem ferr adr um landit, ath hinv dyruztu haufdingiar bæde kirkiunnar ok kvrie sie nauerande suo signadri þionustu, ok i þetta forskot skipar hann tiv daga, suo biodande, ath a sidazta nonas dag. Julij manadar kvomv þeir aller i Kanntvariam lærder menn ok olærder, er vegsama vilia heilagan Thomam erckibyskup. Hier af seiger meistarinn, ath greind(a) muni verda fiolda þess er sotti til Kantvariam fyr nefndan fær hann eigi giort, þuiat stadrinn i Kanncia ok aull þau þorp, er lagu vmbergis, voru suo full med folki, ath marger urdu vnder tiolldum ath bva eda berum himne. Þesser voru þar tueir haufdingiar, virduligr fader ok postuligs sætis legatus, er hiet Fandulfhus, annar Viliamr Remensis erckibyskup. Ei kunnum vær ath nefna fleire vtan landz tilkomna, enn innan landz maa nefna fystan Heinrek konung Heinreks son med iorllum baronvm ok allzkyns nalldzmannnum, hier med byskupar, abotar ok priorar ok adrar stetter lærdomsins af ymissum hiervdvm. Nv i nafne guds kemr þridia

[1] ok *Cd.*

stund dags nonarum Julij, sem byskupinn er skr(y)ddr med byskupum ok audrum stettum fyr nefndum, ganga þeir med hatidlegvm saung nidr i graufti, þar sem kistan geymdizt. Med huerre tign hun fluttizt þadan vpp i kirkiuna ok skipadizt i hæd yfer alltari, sem fyrer var bvit, maa helldzt greina i fam ordum, ath Kantuariensis kirkia leti giarnan framme alla þaa uegsemd, er hvn matti veita sinvm fedr med kluckvm, savng ok skruda, ok eigi ath eins þar innan kirkiv, helldr fagnadi allr stadrinn med hatidlegri gledi, konungrinn ok aller vth fra þottvzt sem gædder guds giof, ef þeir mattu i navcktirv til þiona. Suo hvilik lofmessa þar var efld[1] samdægris til sæmdar sælvm Thome er ei[2] ott ath greina, þviat i þeire saumv messu vard suo leingd saker ofranar ok godfysi folksins, ath uarla syndizt vm sider uth ganga. Heinrekr konungr minntizt nu æskvnnar ok virdi sinn fostrfaudr medr allre godfysi, bædi þionandi ok ofrandi, sem milldum konungi heyrdi. Enn þat er greinanda, ath sidan konungrinn lidr, setr bokin þat folk med beztvm hug verit hafa ok frialsleik til Thomam erckibyskups, sem var vr syslu Lunduna byskups, ok maa þar skynsamlig grein til finnazt, ath þeir dyrckudu framar audrvm þann dyrmætan gimstein, er byriadizt i þeira modrhusi. Enn suo sem folkit lagdi signudvm Thomasi bædi miuka bæn ok mikit ofr i gulli ok silfri, lætr hann eigi aa sik hallt verda, þuiat sialfan hatidisdag sinnar upptaukv gæddi hann skinaundum hiartteignum, þo ath vær haufum þat ei letrliga funndit til sierhverrá greina, vtan þessi hiartteign stendr i midil annara.

Þann sama dag sem fyr var greindr i hatidarhalldi Thomas erckibyskups, var einn riddari i sioferd ath sækia til Kantuariam, hann hiet Robert ok atti ungann son innbyrdis, er illa kunni sig ath uagta saker æskv, þaa er skipit tok hardan skrid med fullum byr. Þetta profadizt suo, þuiat pilltrinn var geymslulaus, hefer sik suo ouarliga, ath honum uarpar vth i bylgiuna. Riddarinn hefer augabragd aa þessu bratt, þo ath fliott bærizt ath, ok þui dvelr hann ecki ath kalla pilltinum dugnadarmann, ok an duol heyrer uinr drottins þetta kall, þuiat þegar sem pilltrinn hafdi tekit eitt kaf af þeim fyrsta steyt, er honum varpadi, skaut honum hatt vpp vr sionvm, ok þegar tekr hann sinn skilning, huert hann atti ath vænta fulltings, hann talar svo: „Heilagr Thomas, mattv hialpa mier, ef þu villt.“ Sidan er þuilikt, sem hann siti aa sionvm an allri kafferd. Var su hiartteign þui meiri, ath byrinn var suo snarpr, sem bokin greiner, ath skipit snaradi tuo aurskot fram fra pilltinum, adr enn

[1] elfd *Cd.* [2] var *tilf. Cd.*

skipveriar fiengu lægt seglit vid fyrsta riddarans kall. Sat suo pilltrinn vm eina stund dags, þuiat hans dugnadarmenn fiengu mikinn erfidissueita med anndrodri, adr enn þeir fiengu hialpat honum, sem skynsamr madr maa skilia af snarleika vindarins. Sem þeir koma med skipinu þar sem hann sitr aa bylgiunum, taka þeir (hann) heilan vpp i skipit. Enn er fader hans spurdi, hueria grein hann hafdi aa lifgiof sinne suo langri, suaradi hann rauskmannligum ordum ok sagdi, at nauckr virduligr madr kom til hans i sionum ok frialsadi hann af daudligum haska bædi fyr ok sidar. Enn fyrer þessa saugn fieck hinn heilagi Thomas enn vm sinn makligt[1] lof sinne milldi bædi þar innbyrdis ok i Kanntuaria. Sem þeir framkuomv samdægris, pryddizt þaa enn sv signada hatid ath auk annars med þessum andligum fagnadi. Maa þat ætla, ef-likar, ath riddari Robert mundi ofra sælum Thomasi navckvra gullpeninga fyrer suo mykla vinattu ok velgiord, sem hann hafdi veitt honum.

Var þessi translacio heilags Thome sidan halldin arliga med skipan herra pavans vm alla Angliam ok vm fleiri lavnd, er litit leid fra upptaukv, þat er aa næsta dag epter octauam apostolorum Petri et Pavli.

Af herra Stephanum.

104. Herra Stephanus Kantvariensis erckibyskup ferr þessv næst med sinne godfyse til þeirar radagiordar ath vikia offr hins heilaga Thome honum til skringiordar. Ok sem þat er staudugt med aaeggian konungsins ok annars stormennis i landinu, kostar erckibyskupinn þar til þann villdazta meistara, er fazt matti i þeim laundum. Enn er almuginn i Einglandi fieck sanna vissv hier um, birttuzt vinsælder heilags Thome suo myklar med folkinu, ath þeir vilia skrin hans af aungum malmi st(e)ypazt lata nema gulli einv, ok þat for fram. Þar af flytia suo pilagrimar heilags Thome ordfall Einglismanna, ath alldri hafi Eingland ordit suo gullrikt sem adr, ok þacka þeir þar gudi fyrer. Nv med suo dyrum kosti ok uauldum meistaradom vard skrinit hit vænnzta verck, er menn hafa sied, allt steinsett vmbergis, þar sem bezt matti bera til fegrdar ok aasyndar. Sem skrinit er algiortt, leggr erckibyskup þar i heilagan dom virduligs pislaruottz Thome ok skipar yfer midiv haaalltare, eigi hæra enn þat stod nidr aa efri tabulam, horfdi annat briost i austr, enn annat i vestr.

Nv suo virduligt sem vær haufum skrifat af skringiord ok settn-

[1] maglikt *Cd.*

ing Thome, synizt honum enn allt eins sa skortta nauckut, ok þvi krefr naudsyn, ath vær minnumzt, hvar upp gafzt fordum, huersu for i millvm Thomas erckibyskups ok Loviss Fracka konungs, þa er hann beiddizt ath eignazt karbunkulum i þeira skilnadi, enn fieck eigi. Þar af er suo skrifat fyrr i bokinne, ath heilagr Thomas sagdizt faa mundv steininn, þo ath sidar væri. Er nv timi kominn, ath sv spasaga fyllizt med þeiri athferd, sem hier stenndr. Vær saugdum fyr, huersu Philippus Fracka konungr var ostyrckrar heilsv ok kenndi likþrar þegar i æskv, enn i þennan tima hefer hans[1] mein suo mikit[2] megin med honum feingit, ath hann legzt i reyckiv fra landzstiorn ok vthreidvm. Nv ber svo til einn dag, sem hann liggr mædiliga med harmi hugar ok moder hans drottningin gamla sitr yfer honum, tekr hvn suo til ordz: „Son minn, sagdi hun, hveria ætlun hafi þier sa vm krankdom yduarn, ath þier liggit i pinv dag ok nott, enn Frackland ferr sem haufdingialaust?“ Konungrinn svarar: „Hver er min ætlun þar vm utan ath bera, sem ek kann bezt, ok þacka gudi fyrer.“ Drottning talar þaa: „Sannliga er þat min hug(s)an, ath ydr sie til reidv heilsvgiofin, ef þier sparit ei kostinn.“ Konungrinn svarar: „Hvat er þat i voru valldi, ath vær mundum ei giarnan gefa til þess ath þiggia heilsuna?“ Frvin talar: „Eg man giorla, huersu ordræda for i millvm faudrs ydvars ok Thome erckibyskups, adr enn hann vendi heim til Einglannz, ath erckibyskup kavs af þessu riki þa vinattv, ath (eignazt) þann karbunkulvm, er þier Fracka konungar hafit elskat mest (næst) sialfri krvnvnni[3], enn fader yduar halladizt undan ok nenti eigi til ath lata. Heilagr Thomas taladi suo fallin ord, ath ek skilde efalaust, ath honum var hugfast ath faa steininn. Nv er, son minn, ath kiosa vm tvo kosti, ath liggia þanninn i kaur ok bida suo bana, eda heita til heilags Thomam ok gefa honum steininn ok færa sialfr til Kannciam.“ Konungrinn svarar sem brosandi: „Gud virdi, (sagdi) hann, hversu koster þesser eru oiafner, ok sa þui giorum vær aungua duol ath kiosa, hvern er vær vilivm vpptaka, helldr heitvm vær þegar i stad ok iatvm vnder guds vitne, ath þennann karbunculvm gefvm vær sælum Thome erckibyskupi, ok ath vær skulum hann sialfr flytia til Kanntuariam yfer hans haaalltere[4].“ Hann hefer suo sagt, ath hann þarn(ad)izt alla bidstund, ath likþrain fellr avll nidr af honum i sængarklædinn med suo myklvm krafti, ath a sama augabragdi stenndr hann upp alheill med suo hreinv hauraundi ok heilv briosti, sem alldre a daga sina hefdi hann krankr ordit. Lidu nv suo nauckurer dagar, ath herra kon-

[1] hann *Cd.* [2] med *tilf. Cd.* [3] krvnvnnar *Cd.* [4] haa halltere *Cd.*

ungrinn unnde uel vid skipti þeira erckibyskups, sa medan nyazt var um heilsugiofina. Enn er timinn leingdizt, runnu til hans slikar hugsaner, sem fyr vorv lesnar af ordum faudr hans, ath giarnan villde hann audrv godzi vid koma, helldr enn lata steininn, ef heilagr Thomas villdi samþyckia ok erckibyskupinn i Kanncia. Af þessvm sinum radagiordum byzt hann suo i pilagrimsferd til Thomam, ath hann tekr osnauggliga til tesauriam, þviat helldr vill hann leysa steininn tvennv verdi, enn leggia hann epter. Ok þvi er liost af þeim steinsins dyrleik, sem fyr var skrifadr, ath hann flyti med sier til Einglandz sextigu punnda silfvrs.

Sem hann kemr til Kanntvariam, tiar hann greiniliga erckibyskupinum allt sitt heit med sannindum, birttandi aullvm godvm maunnum bædi med ordvm ok sialfs sins asynd, huersu dyrliga myskunn er hann hafde þegit. Hier med hefer hann vmleitan, ath erckibyskup mvne samþyckia fyrer haund heilags Thome, ath hann leyse steininn suo miklv verdi, sem Karlus keisari kostadi hann fyrst a Jorsalalandi, greinandi erckibyskupinum, ath þat voru attatiger punnda silfrs. Ok med þui ath Fracka konungr sæker þetta suo fast, ath hann leggr bæn til, hugsar erckibyskup, ath hann mvni hafa fullt vmbod af alfu heilags Thome ath skipa þessu epter sinne villd ok konungsins bæn. Þui frialsar hann steininn iatande ath taka lausagodz suo mikit. Sem þetta er þegit, giorizt Fracka konungr hardla gladr ok talar suo: „Til þess, sagdi hann, ath vær giorvm aurugt i vore hierkuomv, ath einkis kyns heitrof stendr a oss vid heilagan Thomam, þa vilivm vær leggia til annath fie iafnmikith, þuiat þa erum vær ottalauser, ef vær (leysum) steininn tueimr verdum.“ Nv sem þetta allt (er) greint ok giortt, geingr Fracka konungr i samkvnndv med erckibyskupi, ok berr sama dag þat uæna gull sier a henndi. Ok huat leingra, enn i þann tima sem hann ætlar ath leysazt af gardinum, vill hann taka orlof hins heilaga Thomas. Geingr nu i haufudkirkivna ok upp a efsta gradum[1] fyrer haalltarit, talandi suo til skrinsins sem til lifannda mannz: „Blezadr sierttu, herra virduligr Thomas erckibyskup, fyrer alla þa myskunn ok heilsvgiof, er þv ueitter mier i þinvm verdleik. Hefer ek nv leyst til min med tueimr verdum þennan karbunkulvm, er ek hiet i fystv, ath þu skyllder eignazt, ok þar vm bid ek þik, ath þu blezer steininn mier ok minum epterkomundum til sæmdar ok salubotar.“ Epter suo talat hefr hann vpp haundina med gullinv, suo ath handarbakit horfer ath skrininv, lætr sidan hiolit karbunkuli kyssa framan

[1] graduam *Cd.*

sa mitt briostit, ok epter þat giortt vikr hann til fylgdarinnar ok ætlar ath klædazt til bvrttreidar. Enn er hann berr haundina ath glofanum, er i burtty geislinn, þuiat gullit er tomtt. Hann vikr sier þo moth alltarinv ok sier þegar, ath karbunkulus birtte, hvar hann var kominn, þiker konunginum naudsyn ath ganga til alltaris i annann tima, ok sia, hversu vordit er. Marger virdulegar menn fylgdu honum ath sia þetta stortakn, ok vard aullvm augliost med sama hætti, ath greindr karbunkulus var suo meistarlega saminn i midiv briosti aa skrininv, sem havfvdsmidrinn hafdi hann þar i upphafi sett, þuiat suo var hann læstr, ath gullstaupit bar vmbergis vpp yfer huassazta hiolit. Fracka konungr talar þaa: „Þacka vil ek þier, heilagr fader, alla þessa skipan, þuiat suo samer bezt fyrer gudi, sem þier likar, ok þott þu kioser nu karbunkulum helldr enn allt þat godz, er ek flutti hingat, skal ek ok þvi ei unnder mik draga þat, er ek lukti adr þinne kirkiv. Sie nv þin eign hvortueggia. Enn bid ek þik med, ath þu minnizt min i bænvm þinum ok arner mier þeirar heilsv anndlegrar, sem er i avdry lifi, epter þeim hætti sem fyr veitter þv mier likams heilsu med gvds fulltinge“ Suo seiger hann ok vender sidan i veg.

Ok þessi tuo verck heilags Thome, er nu vorv lesin i hreinsan konungsins ok medtegt karbvnkuli, vrdv suo fræg, ath innann litils tima runnu þau yfer aull riki fyrer nordann fiall. Enn þat maa setia i ennda þessarar hiartteignar, ath lausagodz hins heilaga Thome med brentt silfr var nv ordit suo mikit, bædi af fornu ofri ok med framlagi Fracka konungs, ath erckibyskup let steypa nidr i stora blykapv, ath hun stædi med sinum farmi vnnder skinanndi solv, þviat vitrvm maunnum er vel kvnnigt, ath solarhitinn mvterar malminn, suo ath bly snyzt i silfr, ef fyrndin verdr suo mikil staudunnar, sem natturan beidizt.

Af Mahilld modur Thome.

105. Nv sem lesin hefer verit vm stunnd hiartteigna frægd hins heilaga Thome erckibyskups, mvndi Mahilld hans likamlig moder þat iata, ef hvn mætti heyraztt, ath nv væri frammkomit syner þær, er henni birttuzt fyrer þeim blezada sveine, þviat borg lifannda guds, þat er heilug kristne, fagnar nv sæmiliga af þeim arþyt, er vth fiell af hennar kuide, sem Temps i Lundunum spadi fordum, eda Gillibert fader heilags Thome, huat mundi hann seigia þeim avexti, er hueitikornit gefr i Kanncia? Mætti hann tala med Jsahac haufudfaudr: Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni etc. Af þessum dyrdar-

samligum akri ilmadi suo langtt med giof heilags annda, ath sa tiv arum fyrr enn heilagr Thomas geingi med tignarklædi sin fyrer sannann Jsahac drottinn uorn Jesum Krist, skein hans okomin dyrd ok Kanntarabyrgis kristne fyrer spadom allt vth sa Jorsalaland[1]. Þat er suo liosara, ath einn ennskr madr skilrikr sotti vth yfer haf til grafar drottins. I þann tima var i Jors(a)ulum saa hreinlifismadr i munkareglu, er spadom hafdi þegit af gudi. Hann mæter enum enska manne sa þessvm veg ok talar suo til hans: „Vin minn, sagdi hann, huert riki er þin fostriord?“ Hann seigizt vera fæddr i Eingland. Þaa talar munkrinn sem fylldr nyium fagnadi: „Dasamlig Anglia, miog dyrlig Anglia, hver maa þina okomna fegurd skyra.“ Ok enn spyr hann: „Kenner þu nauckut Kanntuariam?“ Pilagrimr seigizt ei þar verit hafa.“ Þaa talar munkrinn i annath sinn med anndligri gledi briostz sins: „Blezut ertv, Kantuaria, gladlig ok unatsamlig. Sæl er þin hamingia, þviat þeir dagar munu koma, ath slikum hætti muntu tignazt med sokn ok ofri, sem Jerusalem, Rom, eda sæll Jacobus i Kompostellam.“ Þessi spadomsord flutti enski madr heim, huat hann hafdi heyrtt af munkinum. Enn epter .x. ar lidin, sem hiartteigna lios hins heilaga Thome skin yfer Eingland meir ok meir, minntizt þessi Jorsalafari sinna orda ok sagdi suo til sinnar frur, er Degleotesta hiet: „Vel mvnttv hugleitt hafa, huat ek sagda ydr fordum, sem ek kom heim af Jors(a)ulum, huersu broderinn lofadi þetta land ok einkannlega Kanntuariam. Nv mvn fylling sa komin med blezadri framkvæmd þess, er hans spadomr sagdi, sannliga er þat nv fyllt, ath sæl er Kanncia sins faudr ok forstiora, þuiat hverr[2] alldr, stett ok vigslupallr fagnar unnder hans hennde, ok iafnvel þrætumenn þiggia þar birtti sannleikssins. Ostyrckum formaunnum veitizt þar huerr styrckr til hirdilegrar sahyggiu, heilsa siukum, enn likn idraunndum, blinder sia, enn hallter ganga, hreinsazt likþraer, enn heyra daufer, dauder vpp risa, enn mallauser tala, frægiazt fatæker, enn kararmenn auflgazt[3], vatnþrungner miofazt, enn oder vittkazt, brotfellder grædazt, enn ridskelfder bætazt. Ok (at) ek renne vm, seiger meistarinn, i fam ordum: fyllazt þar margfalliga nær aull gudspialleg ord ok taknn.“ Hier vpp yfer er þat bodanda þeim guds piningarvott til lofs ok virdingar, ath himneskt lios kom .iiij. sinnvm yfer hans alltari, suo ath þar af tendradizt þau kertti, er adr voru loglaus. Vatn hans skipti .v. sinnum sinum lit, er þat byrladizt siukum maunnum, einn tima hvitt sem miolk, en .iiij. sinnvm rautt sem blod.

[1] Jorsaulaland *Cd.* [2] hvern *Cd.* [3] aulfgazt *Cd.*

Nv er at lykt leidd.

106. Nv er svo komit, ath bok þessi er ath lyktum leidd, ok mvn i fremsta lagi suo synizt uitrvm maunnum, ef hvn verdr smasmugliga skodud, ath hennar æzti skilningr megi vidrkvæmiliga eignazt þat uppkast, at hann liggi luktr ok samlesin i figurv þeiri, er finnzt in libro regum af Eliseo spamanne ok Svnamittiti, ok ath þat verdi liosara, vilium vær syna med myskunn guds ok arnan heilags Thome erckibyskups, huersu likizt. Suo er lesit, ath Sunamitis var ein huspreyia sins eigins bonnda med Israels folki. I herbergi þeira hiona huildizt maurgv sinne Heliseus propheta, sem hann for um bygdina, hvar fyrer Sunamitis talar suo til bonnda sins einn tima: „Egh hugleidi med mier, sagdi hvn, ath þessi heilagr madr kemr optliga til ockars herbergis, ok þvi synizt mier vel fallit, ath vit giorum honum litit herbergi, ok latvm þar koma sæng hans ok bord, sæti ok kerttisstiku.“ Nv er ath siaa til glosv þessara hluta. Heliseus hefer til þess .iij. hluti einkannliga, ath hann mercker vorn herra Jesum Kristum, þat er nafn ok hiartteigner i lifinv, enn frabærazt avdrv, ath hans rotin bein reistu daudan mann til lifs. Nafn hans þydizt salus dei. Þaa heilsv senndi gud sinv folki, er epter likams davda aa krossinvm reisti mannkindina til lifs ok lios fra eilifvm myrckrum. Suo þionar nafn Helisei vors drottins myskunn ok mætti. Sunamitis þydizt hertekinn, ok þui mercker hvn sal mannkynsins, er Jesus Kristus leysti med sinv blodi brutt vr herleizlv fiandans. Þessa Svnamitem gister Heliseus optliga, þuiat vor herra kemr med maurgum hattum annligrar vitianar til kristins mannz salv. Fyrst tiar hann henni hanndaverck sin i skepnunne, ath hvn mercki þadan, huerre tign skaparinn er virdandi, kemr fyrer hiartteigner ok heilaga ritning, kemr fyrer predican sinna bodorda ok hiarttans mygt med aablæstri heilags anda, kemr fyrer motgang ok epterlæti, kemr med ogn ok fyrerheitvm, þaa er drottinn kemr ok vitiar hans, þaa er hann dvelzt aa gisting, rettlæter hann, kemr hann ok ferr, ath hugskotit kenne sig þar fyrer ok litilætizt þui meir, ath eingi er aunnr giof enn af gudligri milldi epter sialfs hans villd. Bondi þessarar Svnamitis er skynsamligr skilningr i briosti mannzins til þess skipadr ath stiorna, leida ok hagræda salina til friosemdar andligs aavaxtar þessvm sinvm stiornara, tiar sinne sal, er optliga vitiazt af vorvm herra, ath þau bædi samtt fai þeim heilaga manni litit herbergi til meiri navistv. Sannliga er Jesus Kristr heilagr heilagra, þuiat an honum er eingi madr heilagr vordinn. Vel sagdi Svnamitis, ath hus Helisei skal

litit vera, þuiat ecki hiartta vppreistz metnadar hæd herberger i honum, helldr huilizt hann giarnan i lægd ok litileik. Setivm[1] nv Svnamitem þessa fyrer sal hins signada Thome, ath vær siaum þui betr, hversv samþyckizt sannleikr ok figura. Liost er lesanda manni, ath sannr Heliseus vitiadi maurgum hattum hans blezada lif. Vitiadizt hann fyrer hiartteign, þa er signud guds moder sende honum byskupsskrudann i Paris, sem fyr var lesit. Kom ok sami Heliseus fyrer heilaga ritningh, þuiat su blezud sala greiddizt suo nogliga letrligum skilning, sem lesit var, ath hann for yfer .vij. lister liberalis. Vitiadizt hann[2] hier med fyrer upptendran ok audmykt hiarttans, þuiat hann finnzt alla gautv verit hafa þat miukazta lif, er gud leitar med tarligri godfyst. Vitiadr var hann af vorum herra fyrer motligang ok blidv, sem heyrizt i hans lifsaugu miog frabærtt, huortt i sinne grein. Þessi virdulig sala suo vitiud af gudi minnti a sina skynsemd ath smida vorum Heliseo litit herbergi. Sannliga fieck heilagr Thomas grædara vorum litit hus fyrer sinu briosti, þa er hann bio honum til nauistar laga samvizku med saunnu litilæti. Hygg ath, huat satt er, ath þa er hann var kannzelier alla vega gæddr heimsins blidu, laa hann framfallinn a nattarþeli fyrer guds mustere. Sie þessu næst, hversu hann setti sælum Heliseo fiora hlvti til nadar, sæng ok bord, sæti ok kertisstikv. Sæng er sofanda mannz. Þessa sæng veitti signadr Thomas sinum grædara, þuiat allann lifsveg hier a iordu byr(g)di hann bædi augun fra þeire girnd, er flesta feller, sem er kuenna navist. Huersu prouadizt þetta mal, þa er husbondinn grvnadi hann, sem hann var kanziler, utan suo ath lifnadr hans uar hreinn fyrer gudi, (er hann laa) framfallinn a bere[3] iord ok sofnadr epter knefaull ok bæner. Gack hiedan fram til synar, hversv hann reisti bordit ok bio sætit vorum herra, þann tima sem hann var erckibyskup nordinn. Bord i þessum stad er heilug rittning, þuiat hvn flytr gudhræddum klerk rikar ok fagrar sendingar, er suo heita, historia, allegoria, tropologia, duo testamenta. Minniligt ma uera, huersu Thomas erckibyskup elskadi þetta bord gudi til lofs, a medan hann matti med fridi sitia, þa er hann uagti laungum natta med heilagri studeran, sidan ath hann hafdi adr kropit ath fotum fatækra med tar ok trega. Bio hann ok sætit Jesu Kristo, þuiat[4] þann ilm, er hann herbergdi af gudligri ritning, tiade hann sinne hiord med sætri ok signadri kenning. Ok þui mercker sæti predicanar embætti, ath sa sem adra lærer, skal likiazt sitianda manni, lærdr fyrer guds augliti an allri hæd ok hiegomadyrd. Enn

[1] Sietivm *Cd.* [2] hans *Cd.* [3] hære *Cd.* [4] i *tilf.* *Cd.*

huat mvnum vær tala af þeiri kertistikv, er hann bio blezvdum Heliseo, vtan þat helzt, ath hennar form þionar aullu hans lifi, ok einkannliga sidan þyngdi med þeim Heinreki konungi. Þat er merckiligazt form sa þvi smidi, ath kerttistika hafi þria samlika fætr, ok iafnlangt i millvm allra, af midri understaudu þeira fota skal leggrinn risa rettr ok ohallr allann veg upp vnder bringvna, er læser leggþattinn þadan, vpp vr midiv geingr saa broddr, er sa stendr sialft kertit med brennanda log. Þessi er glosa. Þrir samlikir fætr merckia vorn herra, faudr ok son ok heilagan anda, einnar ok sannrar vnderstaudu, þuiat guddomlig gæzka er[1] grvnduollr ok upphelldi allra godra hluta. Af suo dyrmætri vnderstaudu reistizt i midiv lif ok framferdi heilags Thome erckibyskups suo rett ok rauksamligt[2], ath eingin ogn edr illzka matti honum vikia fra rettri reglv gudligra settninga, sidan hnaugg[3] vm sinn med sælum Petri postula. Ok þui suo, ath þraung hardlifis kringla læsti[4] alla hans lifsþattv med þeiri sahyggiu hiarttans, ath þat er hann byriadi med vannlæti laganna, skylldi hann vtleida med æskiligum[5] ennda. Af þeiri sahyggiu[6] leiddi þat smasmugliga, ath huorcki vard hann blektr vm alldr sidann fyrer blitt ne stritt, sem þaa profadizt i Frannz, er slettmælgi Heinreks konungs leiddi suo til missynis Fracka konung sem adra haufdingia, vtan þessi einn avdrum skygnare stod oblektr i sinni natturvstadfesti, þuiat lifannda lios brann yfer þessa kerttastikv. Lysanda kertti mercker uorn herra Jesum Kristum eina personv i tvennre natturv. Log mercker hans gvddom, enn vax manndominn. Kirkia i Kantvaria geingr fram med vætti, ath glosa þessi er falslaus, þuiat hit himneska lios grædari vor Jesus Kristr, sannr gud ok sannr madr, huilizt i fagnadi sinnar dyrdar yfer þat rettlæti ok stadfesti, hardlifi ok smasmygli, er blezadr fader Thomas erckibyskup fornfærdi honum med pislarsigri, sem sialfr grædari vor greiner i þessum ordum: Sa er mier likizt, sagdi hann, geingr eigi i myrkrum, helldr mvn hann birtte audlazt eilifs fagnadar. Nv suo sem heilagr Thomas avdlazt virduliga þaa rittning ath fylgia guds syni med gaufugligum lifnadi, svo veitti drottinn honum haleitan heidr þar i moti, sem heyrdizt i saugunne, ath þeira lofsamlig pina samlikizt i mavrgv lagi, ok þui liti lærder menn til þessa haleita herra Thomam erckibyskups ladandi hans epterdæmi sier til andlegrar avmbunar med laugligri framferd heilagrar ravksemdar, sierhverer ok aller samtt tilæskingarsyner heilagrar kristni luti þessum himnakonungsins astvin, þuiat suo sem hann þreytti allt til pislar fyrer kirkiunnar

[1] ok *Cd.* [2] raugsamligt *Cd.* [3] huaugg *Cd.* [4] læsta *Cd.* [5] æskuligum *Cd.* [6] saheygiu *Cd.*

frelsi, svo mvn hann uiliugr ok myskunnsamr ok miukr ath hialpa hennar laugligu afkuæmi. Nv saa godi kristinn madr, sem minnazt vill þessa pislarvottz, þott eigi sie optar enn vm sinn i sio nattum, vite þat efalaust, ath þridia dag i vikv hefer drottinn honum skipat til einkannlegrar tignar, sem liosara verdr i fylgiandi klavsv. Þridi dagr vikv var sidaztr þings i Nordantun, þa er bodinn for hæst med elldi ofsoknar i moth honum fram vnder flottann. Þann sama vikvdag geck hann i haf vth af Sandvik ath forda lifi sinv til vthlegdar, ath kirkivnnar sauk yrdi þui kunnari lærdom kristninnar. A þridia dag let hann vth af Flanndr heim til Einglandz epter frid formeradan i millvm hans ok Heinreks konungs, ok aa sama vikvdagh epter einn manud lidinn fell hann fram i herbud himnakonungs rettlætis vondr ok veralldar lios, kirkiunnar afl ok elska lydsins, ok ægætr verndari sinnar hiardar, arnanndi avllvm liknar, er hans dyrckann frægia med aflati annmarcka[1] ok epterleitan guds myskunnar. Bidivm nu aller samt þennann ualinn astuin almattigs guds, ath fyrer þau meinlæti, er hann bar aa sinvm likam fyrer ast himnarikis, arne hann oss huilldar i audrv lifi, ath uær fordumzt þau mein ok myrckr, er omillder þola, enn audlumzt ath lifa med þeim, (er) oss leysti fra eilifri kuol ok leidi fyrer sitt banablod til annlegra ok himneskra fagnada, þeim grædara vorum Jesu Kristo sie lof ok dyrd med gudi fedr i eining heilax annda vm eilifar allder veralldа. Amen.

[1] ok annmarcki *Cd.*

FRAGMENTER

AF

THOMAS ERKEBISKOPS SAGA.

FRAGMENTER AF THOMAS ERKEBISKOPS SAGA.

I.

Af den Bearbeidelse af Thomas Saga, der her er trykt først (S. 1—282) efter den Stockholmske Codex, findes der Brudstykker i det norske Rigsarkiv og i den Arna-Magnæanske Samling No. 662b qv., Levninger af 2 Membraner. Den første af disse, som vi ville kalde A, hidrører rimeligvis fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede og er vel omtrent jævnaldrende med den stockholmske Codex, den anden B er sandsynligvis skreven ved Midten af det 14de Aarhundrede.

Af A, der har været en liden tospaltet Qvart, er der kun tilbage Fragmenter af 3 Blade. Af det første Blad er den øverste Del bortskaaren, saaledes at de nederste 18 Linier ere levnede, og da det hele Linieantal omtrent maa have udgjort 24, mangler her vel 6 Linier i hver Spalte. Af andet Blad er der tilbage de 16 øverste Linier i hver Spalte, og af det tredie, der i Bogen har fulgt efter det andet, ere kun de nederste 4 Linier tilbage paa første og tredie Spalte, samt 5 Linier paa anden og fjerde Spalte. Fragmenterne af de to sidste Blade udfylde en ubetydelig Del af den store Lacune af 16 Blade S. 120—134.

B er Levninger af en tospaltet Foliant, med 52 Linier paa Siden. Af de 3 Blade, hvoraf disse Brudstykker bestaa, er det første beskaaret nedentil, saa at de nederste 10 Linier mangle, dernæst er der skaaret et Snit af til høire, hvorved omtrent én Fjerdedel af hver Linie er gaaet tabt i anden og tredie Spalte, desuden er paa første Side Skriften saa udslidt, at man kun til Nød kan læse de første to Linier paa første Spalte, samt det første Ord i de fleste af de andre Linier paa samme Spalte. Paa den anden beklippede Spalte kan til Nød de første 5 Linier læses, samt den første Linie i det paa denne Spalte begyndende ny Capitel (Cap. XIV S. 142). At disse to Spalter ikke kunne læses, er saa meget beklageligere, da derved den sidste Halvdel af Lacunen S. 140—143 for en Del havde kunnet udfyldes. Af Bladets anden Side (altsaa 3die og 4de Spalte), der er læselig, anføres de vigtigste Afvigelser fra den ovenfor trykte Text. Det andet Blad, der har fulgt umiddelbart efter det foregaaende, er fuldstændigt, naar

man undtager nogle Beklippelser i Hjørnerne, men det er paa flere Steder vanskeligt at læse. Ved dette Blad udfyldes Lacunen ovenfor S. 156. Hvad der saaledes tjener til at supplere Texten ovenfor, aftrykkes her fuldstændigt, saavidt det kan læses, og af det øvrige meddeles Varianter til den ovenfor trykte Text. Det tredie Blad er godt vedligeholdt.

A.

Første Blad.

1 Sp. (ovenfor S. 21^{16}—22^{13}) kir mikill fiolde folks til Cantuariam. af ollo rikino, byskupar. abotar. erchidia(k)nar. decanar korsbreðr ok klerkar eptir þi sem huerr uil ok hann skylldaz til. Einir sakir konung(s)ins þi at þeir uita honum þetta ual uirðaz. Aðrir sakir þess oc eigi siðr er af konungsins holl oc hirð uar til kosenn sa er nu skal uigiaz. Allir til þess at sæma hann með sin(n)e þionosto. Sem litinn(!) time liðr. er Thomas erchidiakn uigð(r) til prestz i helgo uiko ok þat etlað at uigia hann um morgenenn eftir til byskups. Af þi tala byskuparnir um þat með ser. huerium þeirra er þessi uegr til heyrir. at uigia (hann) til byskups. En af þi at byskups stollinn i Lundunum er þann tima hofðinngia laus. þa segir byskup Wintoniensis. at hann oc enge annar a hann at uigia þa sem þar er komenn. þi at þat uitoð þer allir ual at byskupinn af Winton a alla lute þa fylla er

2 Sp. (ovenfor S. 22^{19}—23^{10}) utan mer einum. heyrir þessor uegr til. þi at ek (a) uaart erchibyskups efni með retto til byskups at uigia. Um siðir sem þeir hafa miok lengi i fengiz syniz þat ok samðykkiz. sakir nokurra þeira luta er her greinaz eigi at sinne. heille sêmd Rofensis kirkiu þo i þesso oc halldenne. at uirðulegr herra Heinrekr byskup Wintoniensis er bæðe er ætgofugr oc goðsiðugr. skal uigia Thomas til byskups með samðykki byskups Rofensis. Nu sem trinitatis dagr kemr uiger Heinrekr byskup með allra þeira samðykt Thomas til byskups með allre þeire sæmð oc sama. sem heilog kirkia er nokorom uon framaz at ueita. Uiðr þessa uigslo er Heinrekr unge konungs son. með storlega morgo stormenne. oc utolo

3 Sp. (ovenfor 23^{17}—24^{5}) fir nu gert einn þrætto(mann) ser at paua. En þeir er til pauans ero sendir ero menn sœmilegir ok siðsamir ok klerkkar hinir bezstu. Hinn fremsti af sendiboðunum er meystare(!) Adam aboti Ceneshamensis sa er sakir sins heilags lifnaðar oc uirðulegs uisdoms hafði skommo aðr verit kosin af Thomasi canzeler til abota. Nu sem þessir fara oc fram koma er til pauans ero sendir. flyttia þeir sin orendi firir herra pauanum gerandi sem

til heyrir beiðaz mikilega at herra pauenn sende Thomase með þeim pallium. Ok af þi at þeir uirðaz ual er flyttia ok einkannlega firir þa skylld er sa er ual fregr er malið uarðar. þa fa þeir pallium af postolego setœ(!) beðê(!) ski

4 Sp. (*ovenfor* 24^{14}–25^{8}). Sem hinn sæle Thomas er uorðinn erchibyskup uil hann fegra sitt umliðit lif oc fullkomlega bæta. huat er hann finnr sik mote guðe hafa gert at hann fae með miskunn guðs af helgan ok uêg uigslunnar matt oc krapt helganarennar. Af þi skiptir hann ser þegar i annan mann. geriz i ollum lutum hofsamare. helldr sik meirr fra ollum þeim lystesamlegom girndom sem likaminn til lyste gerir sik uakrara. Er optarr a bænum, heifir sik meirr framme en fyrre með guðlegom uerkom oðrum til dyrðlegs eptirdæmis. Virðe þa uera retta gerð ok sanna framferð endrnyiaz lifs at heifia þær siðsemðir fyrst a sialfum ser sem hann uill oðrum siðan fram kenna. þikkiz þa mêga retlega að

Andet Blad.

Sp. 1 (*ovenfor* 132^{21}–132^{31}) funði fagnanði sakar þess bliðskapar. er hann kennir af þeima goða konungi. Skundar sua a herra pauans funð. Virðulegr herra Alexanðr paue er þenna tima i Sainnz. en þat er i Franz. Sem Thomas ærchibyskup riðr af funði Loys konungs. fær konungrinn honum þegar nokura sialfs sins sueina at fylgia honum. oc sea firir at hann skorti eikki þat goðz sem hann þarf.

XI.

Thomas ærchibyskup riðr nu fram til Sainz. Sem hann kemr i staðinn. finnr hann skiot carðinala. En þeir lata ser faat um finnaz viðr hann. Skiott fær hann oc funðit herra pauann þi at honum verðr auðuellt vm

2 Sp. (*ovenfor* 132^{33}–133^{1}) legðar. en farit nu fyrst i guðs friði til yðars herbergis. Sem morginn kemr tala klerkar Thomas ærchibyskups með ser, huerr þeira skal þetta frambera en allir feraz or fangi. oc þikkiaz eigi til færir at flyttia þilikt efni fram. firir sua miklum oc uollldugum. sem a ero heyrandi. Sem ollum þeim miklaz þetta mal. oc engi þeira kennir sik feran til framburðar. skil Thomas ærchibyskup. at þessi uanði uill sialfum honum til handa af þi hugsar hann sik aðr firir. Oc sem hann er af sialfum guðe lærðr oc firir hugsaðr. uill hann uppstanda sakir uirðinðgar(!) uið herra pauann oc segia sitt erinndi standandi. þi at hann sitr næstr

3 Sp. (133^{3}–133^{10}) þa matti skilia er uer þionaðum honum með þeim uilia sem honum at gatz. oc ver forum þatt fram sem hann

uilldi at væri. oc þa er uer gatum sua gert, oc til gætt sem honum at gatz. huat uar þat þann tima er oss gekk eigi eptir uarri fyrst oc uilia. En þegar ver forum aðra leið fram. en honum likaði. oc ver framme hofðum þau heit með lyðni. sem uer firir guðs sakir a oss tokum i uigslo varre oc guðs retti oc heilagrar kirkiu til heyrði. þa dofnaði su vinatta þegar oc at engo narð. er hann aðr til uar hafðe. En þo allt at eino. ef þer uilldim enn af uarri framferð uikia. mindim ver honum skiot ual lika. oc ennskis mannz flutning ne framkuemð mindim uer til þess þyrfa.

4 Sp. (ovenfor 133¹⁶—133¹⁹) i guðs kristni framfara. En at yðr uirðiz eigi. sem ek uili enn freista yðarr. eþa leita mer heigomlegrar dyrðar. sem ek uili mik einn gera goðan i minum orðum oc framburðum. þa uil ek at þer uitið til sannz. I þesso bregðr hann upp rollo nokurre. ok sunðr rekr. a huerre er þeir uanar uoro ritaðir, sem þeim kom oll vro af. oc þeim reis su þretta upp með sunðrlyndi. sem engi aðr i þi landi þilika kenði. oc mælir til herra pauans oc hans cardinals með tarum. Heilagr faðir seet her. hueria luti er Heinrekr konungr af Englandi setti moti frealsi ok retti almennilegrar cristni guðs. Nu ef þessa luti ma með þogn þola. oc ui

Tredie Blad.

1 Sp. (ovenfor 133²⁹—133³¹) leikmenn oc lærða. ella klerka mellim sin. um þat ualld sem þeir hafa i kirkiunni. þa se þat mal a konungs garðe heyrt oc þar til uegar fært. Þessor er su hin f

2 Sp. (ovenfor 133³⁸—134¹¹) klerkr fellz at male eða ueitir uiðgongo. þa skal kirkian þaðan af enga uernð ueita honum.

En þenna af dæmum ver hinn þriðia hans uana. er sua segir. Engir ærkibyskupar ne l

3 Sp. (ovenfor 137¹⁹—137²²) oc hans monnum nema firirkoma kirkiunni. Oc af þi at herra pauinn gripr þegar guðlekt uandlæti. þa hittnar hann i sinum huga miok moti Heinreki konungi ok hans raðuneyti. En tekr þo fast a T.

4 Sp. (ovenfor 137²⁹—137³¹) mego með nokoro moti þola. oc verða at þola. þa er þo þessara meiri luti. er upp er lesinn. bæði rekinn ok rektr. af heilagom varom fornum

B.

Første Blad.

1 Sp. (ovenfor S. 141²⁴, med Hensyn til Indholdet kan man jævnføre den anden Recension Cap. 47 S. 373 f.) ok uel ueitt [ok fra] fyrsta tima er

Cantuariensis erkistoll var settr, at engi var sa af erkibyskupum [er at stolinum] hofdu setit, er hann hafdi eigi munkr verit . . . .

2 Sp. (jvf. den anden Recension 372^{34} *o. s. v.)* Kirkia min mun dyrkazt i blode þinu. Hinn h[eilagi Thomas suarar: „Huerr ertu d]rottinn!“ Roddin mellti: „Ek er Jesus Kristus son guds lifanda fadir þinn.“ [Sæll Thomas segir:] „Verdi sua vel, drottinn, at þu dyrkiz i minu blode.“ Jesus Kristr mællti enn . . . Kirkia min mun dyrkaz i blode þinu, enn þu skallt af mer d[yrkaz ok tignaz. Af þessi] virduligri vitran ok þessum vars drottins ordum feck hinn sæli Thomas [sua haleitan fagnad] i sinum hug ok hiarta, sem engi kann med ordum birta eda fra segia . . . . hiarta at tendraz af vars drottins fyrirheitvm . . . .

XIV.

Heinrekr konungr verdr bêdi hryggr ok reidr sem hann uerdr . . . .

3 Sp. beg. Heinreks konungs tiltæki *(jvf. ovenfor 143*^{12}*)*.

143^{12}	uon a vera til naada	= til naða vera
144^{2}	godmannliga teknir	= *Rettelsen i Texten.*
— ^{4}	miklum nidskap	= micklum niðskap, *ikke* nidingskap
— ^{9}	sialfra sinna	= sialfs sins
— ^{14}	þessi	= þessarra
— ^{15}	upphafidr	= upphafðr
145^{2}	rikuligum	= riklegum
— ^{3}	matbunir	= sætter
— ^{9}	gramunka	= Cycestrensis
— ^{16}	var vid en	= varr, en þa at
— ^{17}	þessi	= sia
— $^{20-23}$	*Oversprunget fra* fœþu *til* fœðu.	
— ^{23}	agætligu	= agætu
146^{1}	natturlig	= natturolegh
— ^{7}	landflæmdir	= landflæmter
— ^{13}	nockut gott at gert	= nockot at gort

4de Spalte begynder hallda vid herra *(ovenfor S. 147*^{3}*)*.

147^{3}	erkibyskupinn	= hann ærkibyskupenn
— ^{4}	talanda	= talande
— ^{6}	kunnara	= kunnare
— ^{9}	velar	= veler
— ^{10}	huerr	= huerr maðr

147[17]	sannlikt	=	væl sagt ok sonn ræða
—[20]	Alexandrum	=	Alexandr
—[22]	Alex. pafi	=	Alexander
—[26]	dyrligri dyrd ok dygd	=	dyrlegre dygð
—[27]	þessi hinn	=	hinn
148[11]	Heinreki	=	honum Hæinreke
—[12]	pafans bref	=	*Rettelsen i Texten.*
—[13]	odr ok ærr af akafligri reide	=	reiðr ok oðr
—[14-15]	herra pafans	=	Alexandrs paua
—[19]	blidri blezan	=	blæzan
—[25]	alitande gudlighan uilia vm allt framaz	=	andlegum lutum a litande, gudlegan uilia um allt framm
149[2-3]	millum regluligra tida studeraþi hann	=	nalega uar su enge stund millem reglulegra tiða, at hann stúdere eige
—[3]	raun er a	=	rauner berr a
—[8]	ofundar sa hinn illi hundr	=	auundar sa hinn ille ande
—[10]	kueykiande sua storm ok angr	=	ku(æ)ikiande sua storm ok sturlan
—[14]	ofundar	=	avvndarennar

Bladet slutter: vesall uerdr nu fyrir at luta af þi . . (*S. 149[17].*)

Andet Blad.

Dette Blad begynder med Ordene tekit abotan ok alla hans bredr (*ovenfor 150[8]*) *og slutter med* þeim til heyra (*158[20]*).

150[15]	blom	=	lilior
—[20]	Loduir	=	Loðuiss
—[22]	voru med huerium	=	oro, meðr hvæim
151[5]	iardligra	=	iarðrikiss
—[6]	telium her til verolldvnni dauda	=	trvðvm her til verollderne (dauða)
—[7]	fyrir guds sakir	=	firi guðlega sok
—[9]	guds nafne	=	guðs saker
—[19]	ser ok sinum monnum buinn	=	buenn
152[12]	af klaustrinu vt a veginn	=	ut af klaustreno ok a uegenn
—[17]	breyskleika	=	væikleika
—[18]	huat er nu þa	=	huat nu þa
—[24]	Ecki er þetta	=	Ecke er þessarra
153[1]	hugleidit	=	hygget
—[15]	miott er	=	miatt er

153[20] huerium hetti = hueim hǽtte
— [21-22] *disse 2 Linier oversprungne paa Grund af det sig gjentagende* verþa.
— [24] þo at þu ser = ok þo at þu ser
154[5] i huerre ek var = i huerre
— [11] minni sok = mino male
— [14] asyn = asynd
— [16] sua nockuru mikit = sva miket
— [18] þrongia = þreyngia
155[10] vard alla leid = uerðr alla læið

Her efter meddeles Fragmentet, saavidt det er læseligt, fra Capitel XIX indtil Lacunens Ophør (ovenfor 155—157).

XIX.

Thomas erkibyskup ridr nu til Senonissborgar, sem fyrr sogdum ver. En er hann kemr i borgina, gengr Hugi erkibyskup med lærdum monnum ok leikfolki miok gladliga mote honum. Hann finnr þar sua fyrir buit, sem Lodvir konungr hafdi honum heitit, þuiat konungrinn hafdi þar sua adr raad fyrir gert, at hann skyllde enskiss hafa þar skort, er hann ok hans menn þyrfa at hafa. Sua gengr þat ok allt fram będi vel ok naduliga. Enn huert sinni er Lodfir konungr kom til borgarinnar, gengr hann fyrst til kirkiu, sem hann var iafnan uanr at gera, er hann kom a stadinn heilsande a varn herra Jesum Kristum hinn krossfesta, enn þi næst gengr hann þegar med ollum skunda a fund Thomas erkibyskups, nema nockur forfaull banne, ok hefir vid hann rad ok rædur um sitt riki heyrandi hans tillogur [hardla] giarna, þuiat hann virdiz honum vera, sem var, bædi uitr ok godgiarn . . .

XX.

Er hinn signadi Thomas erkibyskup [var staddr] i Senonisborg, er hann þar af ollum monnum vel tekinn, enn af Lodvi konungi þo bezt ok blidligaz. Þetta spyr Heinrekr konungr til Englandz, [at Thomas er kær]liga tekinn af Fracka konungi ok ollum godum monnum odrum, ok gezt honum at ollu saman [miok] illa þessu ok hinu odru, er hann heyrir af pafagarde ok hans sendibodar sogdu honum, sem fyrr var sagt. Þuiat hann skilr, at hans uile er litils uirdr sua af Alexandro pafa sem af Lodui Fracka konungi ok ollum odrum, þeim er kunnickt gerdiz, huert upphaf[1] eda efni er þeim byriadez i fyrstunni til deilu. Sua likar Heinreki konungi þat illa, at hann fer af

[1] hup af *Cd.*

ollum hofdingium i þessum þeira malum huast motkast, þar sem Thomas erkibyskup fer sæmdarfullt fylge. Af þessu ollu iafnsaman verdr Heinrekr konungr sua heitr af reide, at hann uill nu gera Alexandro pafa ok Thomasi erkibyskupi eigi minne meingerd, enn hann þickez fa af þeim i þessum malum. Af þui gerir konungrinn, þegar sem hann spyr þetta, sueina sina med brefum um allt erkibyskupsins dœmi Thomas erkibyskups, i huerium er hann bydr þeim, er af honum hallda ualld, at þeir taki allt godz undir sik, þat sem prestar þeir attu, er andaz i erkibyskupsins dæmi Thomas, ok kaste konungs eign sua a kirkiur sem a oll þeira þing. Heinrekr konungr skipar ok med vallde prestum ok klerkum kirkiunnar ok gerir huat annat, er honum likar. Her med segir hann sik or uinatto vid Alexandrum pafa, þess er vaarr drottinn med sinne miskunn i sina sæmd hefir nu aptr kallat. Segir Heinrekr konungr sig alldri skulu fra þessi stundo hans uilia gera, nema iafnliga hedan af med sinum styrk mote honum vera. Ok til þess at hann hefni angr, er honum þickir ser ueittr uera af Alexandro pafa ok Thomasi erkibyskupi, þa snyz hann med grimd upp a guds trv herdande þat a almenniligri hans heilagri kirkiu, sem honum þickir pafinn oflitit eptir ser lata. Hann stefnir nu fiolment þing, a hueriu er hann talar ott mote Alexandro pafa ok heilagri Roma kirkiu [ok guds] almenniligri tru, [er] hon hefir alla gotu haft ok heidrliga halldit ok Alexandro pafa fylg(t) ok fram hert moti Octouiano þrætupafa. Her med tekr konungrinn þat rad med uandra manna aeggian, at hann sendir .ii. af sinum klerkum Jon af Oxeneford ok Rikard af Elencestr til Fridreks Alimannie keisara med þeim brefum, sem hann dicktar a þessu þingi med samþycki sinna radgiafa, þuiat keisarinn fylgir Octouiano þrætupafa, enn helldr mote Alexandro pafa ok heilagri Roma kirkiu. Af þui at Heinrekr konungr af Englande uill med svordum eide af segia ser hlydne vid Alexandrum pafa, ok hann uill honum enskiss konar eptirlæti ueita, þa uill hann keisaranum ok hans monnum samneyta ok med honum mote pafa risa med sinu stormenni bœde byskupum sem ollum odrum, þeim er honum uilia at þessu rade fylgia. Sem klerkar koma til keisarans med þessum brefum, uerdr keisarinn gladr vid, þuiat hann ser sig nu fa marga ok mattuga fylgendr mote Alexandro pafa, ok af þi samþyckir hann Heinreki konungi þegar i þessv med radi erkibyskupsins af Colni, er keisarinn hefir nu at pafa gert ok i hans sæte sett, er nu er daudr Octouianus þrætupafi hans. Keisarinn kallar nu þing saman, [a hueriu er] hann birtir ollum aheyrondum, huilikt efne er þau (bref) hafa i ser, er Heinrekr konungr hafde

sent honum. Keisarinn segir þeim ok sinn uilia her vm, ok samþyckia honum allir vtan nockurir byskupar męla i mote, med tarum neitande fullkomliga at gera þetta. En af þi at meire lute mugsins fylgir keisaranum samþyckiande . . . . þa sverr keisarinn fystr þilikan bokareid, at hann skal hit mesta er hann ma i mot hallda Alexandro pafa enn med hallda sinum þretupafa, minka Alexandrum enn mikla þenna med ollu þi uallde sem hann helldr. Sem sialfr keisarinn hefir sua suarit, sueria ok þegar byskupar ok adrir hofdingiar þilikan eid vpp [a sialfra sinna] skada, sua ok sueria sendebodar Heinreks konungs þenna sama eid vpp a hans sæmd ok salu, sialfra sinna hals ok heilsu vid leggiande, at hann skal vera allt þetta allt halldande, er þeir ero nu sveriande. Ok nv sem her er komit, at Fridrekr keisari ok Heinrekr konungr af Englande hafa sig med þiliku sambande sua saman bundit mote Alexandro pafa vpp a skada almenniligrar kristni guds, þa fara Heinreks konungs sendimenn heim ok segia sinum herra konunginum hvar nu er [komit]. Enn þo at hans fyst fengi slika framkusæmd her vm, sem hann til girnde, [ęsiz] hans grimleikr þo meira mote guds retti, en honum nęgiz þetta, ok af [þi at hann er med reide nu sua upptendradr], þa bydr hann her med, at engi verdi sua diarfr i sinu riki, at hann bere nockurskonar bref ella bodskap [Alexandri pafa eda] vid take, ok at engi fai þetta gert, þo at vile, bydr konungrinn her med [at gæta] sua allra hafna i Englande, at engi fari sa vflettr, er pafanum [skrifar, en hue]rium, er odru vis giorir, ognar hann grimligum refsingum. Her med lætr hann þat þi rade fylgia, at hann skylldar huern mann til þess, er .xii. uetrum er ellre i borgum ok bęium [um] allt England, at þeir afsegi ser lydne med suordum eide vid herra Alexandrum pafa, þann er nu sitr i postuligu sęte med þi sama uallde ok uirding, sem sialfr guds son gaf hinum heilaga Petro sinum postola. Nv sem allir hafa þat svarit minni menn ok meire, at þeir skulu ongua lydne veita Alexandro pafa, þa birtiz bratt med verkvm, hvers(u) harda hugi er margra manna hiortu hafa haft vm langan tima mote guds vinum ok hans heilogum rettindum, er fyrir godum monnum lengi leynzt hofdu, þuiat þeir lata sina illzkufulla lymsku nv i lioss, sem her til hafa henni inni halldit. Af þui ma nu margan sua drambsaman sia vm allt England vpp springa med ædisamligri reiðe, sem fordum var Dathan med boluadum Abiron, ok þat ma med sonnu segia, at Lucifer sialfr hinn forni fiande se nu laus ordinn i Englande, þuiat sua marga fylgendr fer hann nv mote Alexandro pafa ok Thomase erkibyskupi, at slik uesold ma eigi munaz, sem nu

gengr yfir kirkiur ok klerka ok alla þa, er lydnir vilia uera Alexandro pafa ok Thomasi erkibyskupi. Enn þo þickir Heinreki konungi þetta, sem nu er gert moti pafa ok Thomasi erkibyskupi, æigi enn þorf uinna, nema hann leggi ok þetta vid, sem her fylgir.

XX b.

Thomas erkibyskup sem hann er med ollum sinum frendum ok felogum vtlegr af Englande, gerir Heinrekr konungr þessar skipanir i Normande biodande ollum monnum i Englande sueria þat, at þeir skulu þær hallda ok frammi hafa mote Alexandro pafa ok Thomasi erkibyskupi. Einkanliga skylldar hann Rikard af Luci ok .ii. erkidiakna Galfrid Ridel af Canterabyrgi ok erkidiakn Rikard af Peituborg med ollum hofdingium i Englande, til þess at þeir late þessar skipanir sua halldaz ok uardueitaz, sem hann bydr, ok þeir uita at hann uill. Enn þessir menn flytia þessar skipanir vm England, Vinier prestr vicecomes ok Gallter af Grimsbæ.

157[13] alla duol = duol

Tredie Blad.

XIX.

(Jvf. ovenfor 267 - 273). Sem riddararnir hofdu þetta hit odæmiliga verk giort, snua þeir uut af kirkiunni fram i klaustrid. Enn af þui at þeir eru nu ecki minnr af sinum agirndar þosta framlutir a fiarluti, enn þeir voru adr heitir til þessa hins meinlausa blods, er þeir hofdu nu vt steypt, þa snuaz þeir þegar allir vpp a erchibyskupsins hallir ok onnor herbergi med allri sinne sueit. Sumir hlaupa til hesta husanna, dragandi hestana fra stôllunum, beriandi ok særandi þa erchibyskupsins sueina, er fyrir standa. Adrir laupa i huert huus a gardinum, rannsakandi ok rænandi ollu þi er þeir finna. Enn sidan skipta þeir med ser gulli ok silfri ok klædum godum, dyrlighum husbuningi. Sua likar gudi, er ollu skipar med sialfs sins speki, at þrælsins pinsl med ollum atvikum ok atburdum likiz sem mest sins drottins pinu, sua at ollum rettruadum monnum skiliz þat i þi, at sua sem vaarr drottinn leysti heilaga kirkiu af diofulls valldi i sinum dauda, sua skiliz hon ok vera frelst af þrælkan veralldligra hofdinngia fyrir blod þessa pinslarvattz. Oll ritt ok bref ok stadarins priuilegia, sem þeir finna, fa þeir Ranulfui af Broch, at hann flyti þau til Heinreks konungs i Normanndi, at hann giori huat af, er honum likar, bædi þau er þeim þickia mest i moti vera konungsins vonum,

sem hin er þeim þickia med vera heilagrar kirkiu frelsi ok sæmd Cantuariensis kirkiu.

Ok er riddararnir giordu þetta, finna þeir med odrum lutum .ij. herfuiligh hærklædi, er þersi hinn godi guds madr hafdi næst ser haft ok sua vid sig skipt, sem honum likadi. Enn ecki skipta þeir þeim milli sin, ok eigi leggia þeir luti a, helldr fleyia þeir þeim med mikilli hermd langt i brott fra ser, eigi litt vndrandi, at þeim gefr sua mikit heilagleiks mark ok opinbert leyndrar sidsemdar at sia þessa hins dyra drottins vinar. Af þui mæla þegar margir med ser af sueitinni lagt ok leyniliga: „Sannliga var þessi madr rettlatr", ok beriandi a sinn briost snuaz þegar fra i brott. Þessir liktuz þeim gudspialligha hundrads hofdinngia, er mællti til guds sonar, er hann heck a krossinum: „Þessi er sannliga guds sonr." Sua segiz, at þann riddarann, er fyrstr vann a erchibyskupinum, angradi, at hann hafdi i sua fyrirdæmdann glæp fallit. Af þi gengr hann til skriptar vid byskup sinn ok iatar honum sua: „Wer skundudum, segir hann, med storheitum huga ok sem med nockurum nyfengnum fagnadi til erchibyskupsins dauda. Enn wer brott snvnir, sem wer hofdum glæpinn giort, syndiz oss skialfuondum rædzlufullum, sem iordin opinn væri buinn at gleypa oss lifuandi vid huert fotspor, er wer fram gengum." Byskupinn, er þessi iattning var giorr fyrir, var Bartholemeus Exoniensis godrar aminningar. Enn riddarinn er sig iatadi var fyrr nefndr Vilhialmr af Traz.

XX.

Sem þetta hit oheyriliga verk spyrz um stadinn, er annat slikt var oheyrt fyrr, stirdna menn i hug enn angraz i hiarta, beriandi a sin briost, hondum saman slaandi ok vid likam liostandi, sinn sæta fôdur hormuliga syrgiandi, allir samt til hofudkirkiunnar rennandi til hins heilaga Thomas leitandi sua hans likama. Þessir virdaz litils af rikum monnum, er sua girnaz at sea sinn sæta herra budladann ok þrytiadan, þeim rikismonnum, er sua visna sakir hrædzlu af sialfra sinna vesligri oeinord, at þeim fellr ecki slikt a hiarta sakir konungsins ognar ok aga ok sialfra sinna volldugskapar, af þui er ok lifuir þeira minning ecki i heiloghum rittningum. Enn allir fatækir, fodurlausir, eckior, ungir ok gamlir, vannfærir, er vid hans milldiverk hofdu fluttz, medan er hann matti sem hann villdi, renna nu til þersa hins helgazta likama med miklum goduilia gofgandi, er enn liggr i þeim sama stad, sem hann var deyddr, kyssandi hans hendr ok fætr med miklum goduilia.

Enn vit nott sealfa ganga munkarnir til þersa heilaga likama ok leggia hiarnskalina vid hofudit, er sem diskr hellt ok heck adr vid ennit, þuiat skinnit eitt hellt, ok setia sua ok semia vid hofudit, sem likaz þickir ok fagrligaz fari, ok sua leggia munkarnir hann a baarar huarki þuegin ne afklæddann, bera sua innar i chorinn fyrir ha alltari, lata sua vaka yfir vm nottina. Vaka þeir ok sialfuir eigi sidr med taarum ok saarum trega.

Enn er þeir settu erchibyskupsins likam af golfuinu upp a bararnar, fundu þeir vndir honum iarnhamar ok eitt bryntroll, er riddararnir þann tima eptir letu, er hann dauda þoldi fyrir guds nafni, ok þa vndir honum vard, er hann til iardar fell. Enn huat er þessir lutir hafa at merkia, þa skilia sua skynsamir menn, at hann hefuir þeira valld med hardri hegnadar hendi, er hann vannvirdu ok eigi vilia sinna glæpa sanna idran giora. Enn er hann la a golfuino, rann blodit vmkringiss hans heilaga hofud, þilikaz sem eitt rautt siappel væri sett a hans hofut, er vel ma hann(!) virduliga verdleika merkia fyrir gudi. Ok þo kom honum enskiskonar blod a andlit nema ein raud bloddrog geck af hægra veg hans ennis um nefuit a vinstri kinnina i skack vm þuert andlitid, med huerio marki er hann vitraz sidan morgum manne, er af þessu vita allz ecki, enn segia þo sua fra, sem sialfuir þeir hafui seed á.

Sem blodit liggr enn a golfuino, ganga menn til ok rida þi á augu ser. Sumir safna blodinu i kerkoppa, adrir skera klædi sin ok blodga af skurdina, ok sæll þickiz hverr, er skamt lidr hedann, at hann hafui nockurn lut af fengit þessu blezada blodi. Tekr nu ok hverr af blodino slikt, sem til lystir, þuiat fyrir angri gefr engi gaum, huat er giorir. Enn þann luta blodsins, er folkit leifuir, taka munkarnir saman ok lata i hit hreinazta ker. Þessi lutr blod(s)ins vardueitiz i kirkiunne. Mottul hans ok syrkot eru gefuin fatękum monnum fyrir sal hans med minna athuga enn hæfdi, sua blodug sem þau voru af honum tekin, ok sannliga megu þeir sælir segiaz, er þau fengu, ef þeir selldi þau eigi sua skiott litlu verdi.

Alla þessa nott eptir þa miklu blodaa, er adr hafdi af hofdino runnit yfuir kirkiugolfit, drypr blodit þar sem hiarnskalin hafdi sik fra hofdinu, sidan er hon var vid logd. Þar af maa þat vndarligt synaz, at hans asiona bliknadi eigi eptir sua hord hogg ok stor saar. Eigi þornadi hon, ok eigi grofu þyckar hruckur hans enni þi helldr. Eigi þrongdi ok nockurskonar augunum, eigi sigu þau ne sucku, eigi flaut ok nockurskonar uatt ut af hans nosunum eda munni. Eigi var hælsin skarpari ne herdarnar nidr sigu. Eigi sialfur likaminn stirdari eda

skinnit a honum rumara. Ok a ongum lut eda lim hans likams matti nockurskonar þat mark sea, at hann þornadi eda at honum setti, sua lifandi mynd þessa dauda likama væri þat med þesso synandi, at hans dauda (!), er at honum geck i guds augliti, var honum meir til uirduligra verdleika en nockurar minkanar, vardueittri andlizins fegrd syndiz hann i yfuirbragdi nockurn skirleik ok blidu þa i asionunne framme hafua, sem hann bar iafnliga lifandi i sinu blezada briosti, sua at likara syndiz þui, at hann hefdi sættliga sofnat, augum ok munni aptr loknum med lifligum lit, enn hann hefdi sua hardann dauda þolt. Med anduorpum ok angri hallda munkarnir med klerkunum þessa nott, bidandi sua þeirar grimmu grunsemdar, sem yfirkomandi dagr ma, at þeim til leidi.

XXI.

Dagin eptir safnaz saman margir herklæddir menn utan borgar, enn þat er eigi vitat, til huers at vera muni. Enn sa kuittr ferr, at riddararnir med sinni sueit muni taka ut af kirkiunne med forzi likama hins sæla Thomaas erchibyskups ok draga hann vm allann stadinn bvndinn uid hesthala eda festa hann hatt vpp a galga, ella slita hann i smá séga ok kasta honum sua i fen eda forat eda i einhuern annann herfuilighan ok sua haduligan stad sem eigi er[1]

II.

Af den anden Recension af Thomas Saga (trykt ovenfor 293—504) findes i den Arna-Magnæanske Samling under No. 662a qv. Fragmenter af 3 Membraner. Af en af disse, som vi ville betegne C, findes kun det øverste af et Blad bevaret. Den Codex hvoraf dette Blad er en Levning, har været i Qvart, skrevet helt over Siden (ikke i Spalter) med omtrent 32 Linier paa Siden. Paa Forsiden er der 22 Linier tilbage, og paa Bagsiden 23. Haanden er smuk og har et gammelt Præg, faa Forkortninger, og er vist ikke yngre end første Halvdel af det 14de Aarhundrede. Dette Fragment meddeles fuldstændigt. Af den anden Membran, som vi kalde D, ogsaa skreven uden Spalter, 36 Linier paa Siden, vel af samme Alder som C, findes 3 Blade. Af de to første sammenhængende og sammenhørende Blade ere de tre Sider noget vanskelige at læse, men da Texten ellers stemmer temmelig nøie med den ovenfor Side 364[3]—368[15] trykte og de i samme foretagne Rettelser, meddeles der af disse første tre Sider kun nogle faa fra den ovenfor trykte Text afvigende, tildels bedre, Læsemaader, derimod aftrykkes fuldstændig det andet Blads Bagside samt hele det 3die Blad. Af den tredie Membran, der har været skreven i to Spalter og sandsynligvis hidrører fra Begyndelsen af det

[1] *Resten trykt ovenfor 274—277[16].*

15de Aarhundrede, er kun den øverste Del af et Blad tilovers. Denne Bladstump, som vi kalde E, er desuden stærkt medtagen af Møl. Hvad her er sat mellem [ ] er Udfylding af Huller i Pergamentet.

C.

Forsiden (ovenfor 363^{16}—364^{7}). sem mesta frægd suo fyrir herra pafanum sem Fracka konungi ok audru stormenni hvar er þeir koma. giorir hann ser þaa liking sem hann vili laughin giarna geyma. at allr uarnadr ok eignir Kantuariensis kirkiu skulu standa med fullri naad ok frelsi. suo sem Thomas erkibyskup setti þat allt samann undir vernd sinnar appellacionis til heilagrar Róma kirkiu ok herra pafans. Medr þessum bodskap gioraz fiogurra uegna þeir rennarar um rikit. at þar til sendiboþar koma heim af kuria. skal allt kyrt uera. Enn þann tima er sendiboþar eru albunir medr miklum metnadi. rada þeir i uegh. ok(!) nægra silfr enn sannendi. meira gull en þann(!) er þuilikum personum til heyrdi. Þær presentur sem þeir bera med ser af konungsins halfu. eru eigi smaaleitar. þuiat uel er kunnigt. huerssu sialfr herra pafinn er nu feeþurfi sakir þess ufriþar er honum ueitiz af unadum. Suo er ok hans romuersku radi þat hugat af Heinreki konungi. at þeir muni meirr hyggia at presentum en rettendum. ok suo muni þeim synaz malaefni sem feegiafir dickta fyrir þeira briosti. Suo sækia þeir sina ferd med miklum pris. þar til þeir koma sudr at sio. ok þa saumu nott sem Thomas erkibyskup tok a litlum bati ut af Englandi ok feck bliduidri. fingu þessir a storu skipi suo mikit uos bædi storms ok ofsæfis at þeim hellt uid haska. Sem þeir eru komnir i Flandr. hallda þeir þegar fram a uegh. ok þann sama dagh at apni. sem Thomas erkibyskup hafdi farid adr um morginin af klaustri heilags Audomari. koma þeir i stadinn ok eru þar um nott. ok þo leyniz fyrir þeim huar erkibyskupinn ferr. A næsta morgin rida þeir ok sækia upp i Franz. Verdr heilagr Thomas erkibyskup sannligha uiss af þeira ferdum ok giorir, sem hann uar uanr med mikilli uizku sin rad ok utueghu sa þann haat. at hann sendir meistara Herbert ok enn annan sinn klerck uitran mann at slaz i fauruneyti med sendibodum konungsins uuitundum at þeir

Bagsiden (ovenfor 364^{29}–365^{23}) En er Heinreks konungs senndibodar heyra þuilict andsuar. er engi þeirra suo hardr at uernda kynni þat er hann sagdi. faa þeir ok enguan orskurd af Laudue konungi þann er þeir meghi bera sinum herra. ok þui taka þeir fliott orlof. ok giora sinn uegh fram til Sennonis borgar. enn eftir þeirra

brottferd af Kompin koma þar næsta dagh sendiboþar Thome erkibyskups. þeir beiþaz einkanligha at finna konunginn. þuiat þeir hafua bref erkibyskups til hans. i hueriu hann kynnir konunginum sina utlegd biþiandi fridland i hans riki fyrir guds skylld. Þeir fa fliott orlof. þuiat Frakka konungr tekr þeim med sannri blidu. einkanligha (i) þann pungt sem þeir bera honum quediu erkibyskups. þuiat honum hafdi Thomas allan tima hugþekkr uerit. af fysta er hann uard Heinreks konungs kanceler. fyrir þa dygd ok mikilmennzsku er hann ueitti sinum herra med heilum radum rettrar skynsemdar. en sakir þess at Frakka konungi eru þessir menn ukunnir. sem nu standa fyrir honum. spyr hann suo fallit. eru þit af heimamonnum Thome erkibyskups. þeir segia suo uera. Konungrinn tekr þa hæuerskliga moti þeim baþum. ok minniz til þeira. Siþan tekr Herbert til frasagnar greinandi þa mædu. er Thomas erkibyskup hafdi þolt a sio ok a lanndi siþan hann for brot af Norþanthun. segir hann ok konunginum hueriar meingiorþir ok afarkosti hann feck adr hann fordaþi seer med flotta. En er Lauduer konungr heyrir suo harmannligha rædu. taraz hann medr heilagri sampininghu. Siþan segir hann þeim inuirþuligha. hvad Heinrekr konungr hafdi skrifuat til hans a skada erkibyskups. ok huerssu hann hafdi suarat. ok enn talar hann. Heinreki konungi sagdi hann. hefdi nytsamligt uerit a þessarri tid at hugleida hvat Dauid setr suo rettskyrtt i spalminum (!) at su reidi er ein abyrgþarlaus fyrir gudi. sem ei snaraz i gegn hans laugmali. ok ei riss med ifirgirnd. helldr af harmi laugbrotzins. Her til suarar Herberth me(i)stari. Minn herra sagdi hann. þessar rittningar myndi konungrinn giarna geymt hafua ef hann yndi ser iamuel i kirkiunni sem þer þa er þuilikt uerdr sungit. Konungrinn brosir at ordum hans. Brytr nu

D.

Første Blads Forside begynder (ovenfor 364^{8}) uiss af þeira ferdum ok gerir sem hann uar uanr

364^{16} stendr sua skrifat	=	stendr sua
— ^{17} sua miukliga sem sinn herra	=	sua sinn herra
— ^{21} sinni sęmd aftignadan	=	(at) sinni aftignadann
— ^{30} sua diarfr	=	sua hardr
367^{26} biodi honum af riki	=	biodi honum ofriki, *hvor Rettelsen i Texten er urigtig.*

Andet Blads Bagside (ovenfor 368[16]—369[22]).

En er Rodgeir erchibyskup af Jork ser þat, hversu tueir byskupar hafa farit, hugleidir hann med ser, at honum skal eigi sua takaz, at nokkur ueiti honum hlatr fyrir sina uanstilli, helldr skal hann tempra sik med megni, huat sem honum byr i briosti. Hann hefir sua sitt mal til herra pafans: Verk ok uili Kantuariensis erchibyskups fra upphafi ero eingum kunnari en sialfum mer, ok þui kann ek lysa, hver hans lund er, at þat er hann hefir statt um sinn mun hann eigi auduelliga um vennda, ok þui ma skilia, at þat hugar hardende hefir hann fętt med laungvm vuana fyrir þa grein, at hann profadiz iafnan madr sua þragiarn. Þui ser ek eigi likara utueg honum til hirtingar, en ydr skilning ok skipan, heilagr fadir, leggi honum heillt ord med hardri hende, sua at hann megi kenna sialfan sik.“ Sem her er komit taulunni hviliz hann litla rid, en leggr til þesse ord: „Þat uęni ek, sagdi hann, at þeim er undirstanda min ord ok uara vanda Einglismanna, gnęgiz vel þot eigi tali ek leingra.“ Sem hann þagnar, talar Bartholomeus sua til herra pafans: „Heilagr fadir, segir hann, þetta mal þarf eigi at draga monnum til męđu med ordafiolda, þuiat sua mykit efni gengr eigi til uegar, fyrr en Thomas erchibyskup er nerri. Þui bidium ver yduart ualld, at þer skipit þa legatos af ydru sęti, at þessum malauoxtum ueiti laugligt prof, ok ydr sua flyti, sem fallit er.“ Eigi talar hann fleira. Vigornensis byskup þagde a stefnu þesse, ok ma þat truaz af godum uilia, þuiat Thomas erchibyskup uar uigslufadir hans, sem fyr sagde. En þessu nęst stendr upp iarlinn Vilhialmr af Arundinel, bidr orlofs at tala nockur (ord), ok þui gefnu hefir hann sua sina rędu: „Heilagr fadir, segir hann, huat er byskupar þesser hafa talat um stund er oss med ollv leynt, er eigi (undir)staundum latinu, þui hęfir oss eptir uaru uiti at gera kunnigt, til hvers ver erum sendir a yduarn fund af minvm herra konunginum. Eigi er þat uart eyrende at efla þrętur edr meinmęli, einkannliga sizt fyrir sua agętum herra, sem þer erut, huers bode ok banne oll kristnin hneigir ok allt iardriki hlydir, helldr erum ver komnir at bera ydr bref ok eyrende mins herra konungsins af Einglande birtande þann goduilia, er hann uenz at uenda til yduar ok enn uendir hann. Enn fyrir hueria matti hann sina gæzsku ok goduilia ydr kunnan gera nema uolldugazstu menn af sinum laundum? Hefdi hann þessum ędri fundit, vere þeir giarna her komnir sakir yduarrar tignar. Vel er ok minniligt hvilikan ueg ok uirding minn herra konungrinn ueitti ydr ok heilagri Roma

kirkiu i uigslu sinni, þa er hann setti sik ok allt sitt goz undir yduart ualld ok uilia, ok þat ma med sonnu segiaz upp a mina tru, at herra konunginum i Einglande finnz eingi ueralldar stiornari til fridargęzslu traustari ok til yduar godfusari. Sua er ok ei sidr Thomas erchibyskup Kantuariensis uel uordinn i sinu uallde ok uitrleik, þuiat hann er skygn będe at greina sik ok adra, þo at sumum syniz hann nockut forr ok framhuass. Ok ef þesse sturlan veri eigi til uar inn komin, mundu lęrdir ok leikmenn med fagnadi lifa undir godum konungi ok hinum bazsta erchibyskupi. Þui er su uar bęn einkannlig til yduar, heilagr fadir, at yduart ualld ok millde beri þa forsio, at þetta strid mętti lida, en fridr formeraz med fagnadi sannrar elsku." Jarlinn taladi sua heidarliga upp a sina modurtungu, at margir lofudu miok. Margt var talat a stefnu þeire, þuiat sendibodar Heinreks konungs hofdu margan vtbriot, at hans uili mętti fullgeraz. Su er ein þeira umleitan, at herra pafinn dęmi konunginn rettuisan i ollum skiptum þeira erchibyskups, ok eigi er fegra, en þetta flytia med þeim nockurir kardinales, er meirr elska presentur

Tredie Blad (ovenfor 388^8—391^9)

i faustu ok lausu er þeir attu, er nu landflęmir hann. Her med ero gvds eignir þui forligar ok fastara vndan dregnar kirkiu, sem erchibyskup hafde bedit i sinu brefi, at þęr skilldi med guds laugum aptr leggiaz. Þat saluga folk er vtlęgdiz, sękir flest sudr um sio, ok margir af þeim allt fram i Pontis a fund erchibyskups. En þat ma godr madr hugleida, hversu þat blezsada briost munde samharma þeira sorg, einkannliga fyrir þat, er hann syndiz verda sua sem þeira vtlegdar sauk þoat vuiliande, ok eigi þui helldr uiknar hann i þessum ofridar stormi, helldr stendr hann ę þui sterkligar, sem hann er til fallzsins męirr knuinn. Treystir hann nu blezsadr a uini sina at gera nockurt rad fyrir þeim fatęka fiolda. Ok sua gengr nu med honum millde guds, at ollum þeim þiggr hann einhveriar hialpir i ymissa stade. Þeir varo adrir af hans fręndvm, at helldr uilldv leita ser utuegha en kęra fyrir honum, ok þott þeir ryfi sina naudungareida þar um, var þeim þat lofligt af laugunum, finnz ok sua skrifat, at til uarygdar leti herra pafinn leysa margan af þeim sęrum. En er þetta eymdarverk Heinreks konungs spurdiz um laund, harma godir menn, hversu hans aufund studerar framleidis at angra meinlausan erchibyskup ok nu adr utlęgan. Sannliga er su uidfręgd uolltin Heinreks konungs, er herra Thomas ueik til nęst i brefi sinu. Fyr var tidrętt um hans goduilld, framstaudu ok fylgi med Romveria

kristni ok retkiornum Alexandro pafa, en nu risa malsemdir af hans vhlydni ok eidum med sambande þrętumanna, þar med af hatri ok hermdum, er hann efldi mot erchibyskupi, þuiat eigi syniz uitrvm monnum sękiligt, þo at herra Thomas byde fyrir þa sauk sitt ualld' af haundum fyrir herra pafa, er hann hafde leitz til vleyfdrar samþyktar med konunginum. Ei virdiz ok sakvęnt, þott herra pafinn skipadi honum aptr sinn heidr ok heila sęmd, ok heyrde þa kardinales matuligha miok þar vm, er meirr elskudu framlog Heinreks konungs en heilagrar kirkiu laugh. Nu skilia uisir menn, sem verkin uatta, at slikar greinir risa af grunni med konungsins hiarta, ok þui er sua audsynt, sem saugunni lidr, at hann ferr ę hardnande meirr ok meirr moti kirkiunni, þott adrir hofdingiar, er motgang veittv kristninni, se nv komnir i nockurn myktar anda, sem fremzstan ma til nefna Fridrek keisara. Nu er vndir lok lidinn fiorde hans þrętupafi, er þeir kaulludu Kalixtum. Geriz nu sua med millde guds ok godra manna fortolvm, at keisarinn leggr af illzskv þeiri at taka þa fleiri ok snyr nu til fridar vid Alexandrvm pafa. Vard su þeira sett, sem segir in kronicis, at keisarinn krossadiz til Jorsalalandz med allt sitt herfolk, þuiat þa uar nyliga vnnit Jorsala riki vndir Saladin konung af Babilon fyrir bauluadan agang ok vfrid heidinna þioda. Ok sem fylliliga stendr i þess hattar letrvm. Her med snytz Griklandz konungr ok Sikileyiar til sęttar uid herra pafann litlu sidar. Ok þa er þuilikir hlutir heyraz, verdr ollvm þui liosara, hverr hardydgismadr Heinrekr konungr i Einglande hefir verit, at þa er adrir siaz vm ok bętaz, verdr hann af hordvm hardari ok af vandum verri.

Af hatri Englismanna vid frendr Thomas.

Nu fagnar heilug Romveria kirkia ok oll kristnin, er herra pafinn ok keisarinn ero sattir, ok þui flygr su frægd innan vm Franz, at eptir lofligum sid romuerskra byskupa ętlar herra Alexander pafi at venda heim til sins aunduegis i Rom. Ok er þat fregn hinn signade Thomas erchibyskup, ferdaz hann fliotliga til Sainnz ok fylgir herra pafanvm i veg fram til borgar þeirar, er heitir Bitvrica. Þar tekr hann gott orlof med blidri blezsan af herra pafanvm ok snyr aptr i Pontiniacum. Var þesse skilnadr þeira sidazstr i þessv lifi, þuiat þeir savz alldri sidan likamliga. En þat er eigi gleymanda, hversu þeir skilduz merkiliga, þuiat med nockurum hętti setti herra pafinn sik sialfan eptir hia erchibyskupinum, þott hann snere heim til Roms, þa er hann samlagade sina rauksemd erchibyskups-

ins uallde, at hann mętti auruggr uegha guds uuine med sverde hins heilaga Petri sua frialsliga, sem hann hefde beggia þeira rad ok ualld i hennde. Þuiat herra pafinn hafde nu feingit fulla raun, hvert ofrefli Thomas erchibyskup tok ser i fang, þuiat hann sialfr hafde gort marga ordsending ok aminning til Einglandz będe lęrdvm ok leikmonnum, sem hann sat i Sainz, ok stod sem adr, vtan helldr þyngir, þuiat lęrdomrinn likiz nu konungsmonnum at draga undir sik kirkiu goz i Kanncia. Ma þar einkannliga til nefna Jocelin af Sarisborg ok Joon hans decan af Oxenford. Þeir badir samt hallda vndir sik eina kirkiueign hardla goda, er lytr undir stolinn i Kancia. Herra pafinn hafde gort þeim badum aminning þar vm sua frama at leggia embęttit, ef þeir hellde eignina. En þeir stodu sem adr hafande będe samt iord ok embętti. Her med fregn heilagr Thomas sua mykit hatr Einglismanna vpp a vtlegd fręnda sinna, at iafnuel skulu vskylldir menn hans giallda, ef þeir hafa honum heimolligir verit, er hann sat i Kancia, þo at þeir hallde landzuist at kalla. Ma her nefna til sira Vilhialm, er var kapalin byskups. Hann er nu gripinn af konungsmonnum allt til dyflizsv ok sitr þar i fanghelsi, sem er byskupsdemi Jocelin af Sarisborg, ok þo finnr hann i sinni þraunging hvarki manndom ne formęli byskupsins. Syniz erchibyskupi þesse mal avll samt sua margfalliga siuk, at ei se leingr þolanda pinvlaust, ok þui skrifar hann sitt bref huerivm þeira, ok þat bref er byskupinum til heyrir byriaz sua.

Bref Thomas.

Thomas med guds miskunn erchibyskup at Kantarabyrgi ok pafans legatus sendir kuediu Jocelin byskupi. Þat ueit uarr herra, huersu ver þickiumz ydr elskat hafa ok ydvarn soma aukit med einkanligri astud. En her i mot taukv ver af ydr margan motgang ok vhlydni, sua at ver megum eigi haurmungarlaust herma. Ok er oss þat fremra, er þer fyrirlitit herra pafann ok fremit byskups embętti med olydni vid hann, ok þar fyrir fellr þin uirding vndir haska uigslunnar, þuiat uitra þin vill eigi vid kennaz, hversu slikt er afskapligt ok hinvm lęgrvm haskasamligt til eptirdęmis. Vndrum ver ok, er þer vitid Vilhialm kapalin varn i yduarri byskupssyslv halldinn i baundvm ok dyflizsu, en synit honum einga menzskv. Her fyrir biodum ver ydrv broderni undir krapti heilagrar hlydni ok bandz vidlaugu med postoligv vallde, at þer leggit nidr savnghliod i hverri kirkiu allz yduars byskupsdęmis ok þegit sua um allan þann tima, sem sira Vilhialmr sitr herfanginn, ok þetta afelli skal eigi fyr

leysaz, en herra pafanum ok oss ueitiz lavgligh yfirbot. Sua endaz bref til byskups, en þat a dekan, sem her fylgir.

Brefsending Thome.

Thomas med guds miskunn Kanterabyrgis erchibyskup sendir Jooni dekan þa kuediu at snaraz fra illu ok gera gott. Ranglęti þitt ok radleysi havfvm ver þolat, sem fremzst er þreytanda eptir laugunvm eins mannz at bida. En nu er reynt, at uarar bidstundir auka þina meinsemd, ok vart heilsvrad vikr þu sialfum þer til afellis med forlitning vid herra pafann ok oss. Nu erv þinar sakir sua liosar, at þęr skyllda lavgin ok vart byskupligt embętti fram i moti þer, ok þui setium ver þik, Joon, med þessv varv brefe i sterkara forbod, fraskildan guds likam ok heilagri kirkiu, þar til at þu betrar þinn lifsveg, ok bętir laugligha þat sem brotit er. Biodum ver þer undir hęstu bandz vidlaughv, at þu samnetir huarki konunginn ne adra menn þinu forbode. Sua lukaz þessor bref, ok er liost af þui sem epter fer, at huargi þessarra sneriz til bata. Ma þat ok sannliga segia af þeiri aulld, sem nu er i Einglandi, at illuiliadum manne

E.

1. Spalte (ovenfor 481[3] - 481[13]) di umbergis hann. T[ua] frændr atti hann nana [m]io[g o]lika. annar uar moder(!) broder hans [g]estrisinn madr ok godrar frægdar, hreinlyndr [ok] aludarvin klerkanna i Kanncia fyrer astud [hi]ns heilaga Thome, hann hafdi lagt fyrr nefndum systursyni sinum mikit goz til kuonar[mun]dar med ollu alaga laust. Annar frændi bondans var illmenni mikit, hafdr i st[ormæ]lum heilagrar kirkiu, bannsettr med allu [fyrir suo] haduliga skemd, at hann hefdi lagi[zt med] tueim systrum, enn verndar sidan glæp[inn med] þriozku ok uill eigi uid skiliazt. Bon[dinn er ver] nefndum fyrst, er suo blidr, [at hann d]regzt i fylgi med þeim fr[ænda sinum] er uerr hafdi

2den Spalte (ovenfor 481[22]—482[1]) leika bonda bo[nd]a(!) sins ok fullgreindrar hans illmennzku þorer hun [eigi] at heita a hinn signada Thomas fyrir sier, suo at hann uiti, ok þo vill hun giarna nockut fa af hans heilugum teiknum at bera yfir sig. Þat tekr hun rads i siduztu, at hun kallar sinn trunadarmann ok færr honum leyniliga eitt fingrgull hardla uænt ok seigir suo til hans: „Þu skallt fara til Kantarabyrgiss ok bera sælum Thomasi kuediu mina med þessari minning, hier med skallt þu bidia hann, sem þu kannt bezt, at hann uirdi mik eigi samblandna þeiri fæd, er bondi minn leggr til

hans, þuiat suo uil eg frialsazt ur allri kuol, at eg truir hans heilagleik, ok eg treysti hans [bœnum. Giarna vi]llda eg, at þu fiengir uatn . . . . eg er lifs. Enn

3die Spalte (ovenfor 482^{19}—482^{30}) i annann tima til Kanterabyrgiss ok færa Thomasi uin minum hring þenna, er eg færr þier, hier med bēr þu ord min siera Guzalin, at hann komi til min med þa heilaga doma, sem hann uænntir at mesta myskun muni afla, þuiat [uer þurfum] nu miog.“ Sendimadr ferr, skilar nu hringinum ok flytr sem greint var prestnum. Siera. Guzalinn byzt a þann hatt til þessa mozt, at hann flytr med sierr uars drottins likama ok blodbland hins heilaga Thome erkibyskups. Sem hann kemr fram til bæarens, bidr riki madr hann gefa þeim huggan i guds nafni. Hann byriar suo, at hann lætur blod heilags Thome i uigdann kalek. Sidan berr hann yfir eukaristi[am i kross ok lætr i si]duztu fornar hiolit

4de Spalte (ovenfor 483^{11}—483^{20}) huort er þeir foru fram edr fra, ueitti hann ollum herbergit, er hafa uilldu ok morgum bædi huss ok uiduæri. Þat fiell til [i hans] herbergium i guds dom, at um haustit i ogusto manadi kom þar inn sott mikil ok stod allann tima framm til paska. [Enn eigi] greinir bok, at manndrap yrdi mick[it i] þeiri sott. Enn þat stendr skrifat at [Jo]rdan atti son, er Uilhialmur hiet, hann uar k[om]inn a tiunnda vetr. Fostrmodr at[ti hann] pilltrenn, er honum hafdi ueitt f[agrt upp]fædi, hun tekr sott ok anndazt. [Ok þe]gar a þridia deigi eptir, er þ . . . . . sykizt pilltrenn um atta da[ga enn anndazt sidan a] þridiu tid dags

III.

Foruden de hidtil meddelte Fragmenter af de to her ovenfor trykte Bearbeidelser af Thomas Erkebiskops Saga, findes ogsaa Brudstykker af 2 Membraner, der have indeholdt en tredie Recension af denne Saga, som ikke kjendes i sin Helhed. Fragmenterne af den ene, som vi kalde F, findes i det norske Rigsarkiv, den anden, G, i den Arna-Magnæanske Samling i No. 234 Folio. Begge i Folio med to Spalter paa Siden.

F er skrevet med en stor og smuk Haand, og kan neppe være yngre end Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, den har havt 33 Linier paa Siden, men af det Hele er der desværre kun Brudstykker af 4 Blade tilbage. Af det første levnede Blad er tilovers to Stumper, 6 Linier øverst af Bladet (dog ikke første Linie) samt de 6 nederste. Af andet Blad mangler de 12 øverste Linier, altsaa kun 21 i Behold. Af tredie Blad er først Halvdelen efter Høiden bortskaaren, hvorved hele første Spalte og den dertil svarende 4de paa Bagsiden er gaaet tabt. Dernæst er

de nederste 7 Linier af det tilbageblevne bortskaarne, saa at kun de øverste 26 Linier ere tilovers af 2den og 4de Spalte. Af fjerde Blad har man i Behold den hele Høide, hvorved Formatet constateres, 33 Linier i Spalten, men ved et Snit efter Længden af Bladet ere de første Bogstaver ned igjennem hele første Spalte bortskaarne, ligesom det samme er Tilfælde med de sidste paa den tilsvarende 4de Spalte, dernæst er ved et lignende Snit den 2den og den tilsvarende 3die Spalte saaledes beskaarne, at der kun er levnet nogle af de første Bogstaver i hver Linie paa 2den Spalte, ligesom det samme er Tilfælde med de sidste paa 3die Spalte. Fjerde Blad har fulgt umiddelbart efter tredie. Fragmenterne meddeles fuldstændigt, og det der har ladet sig supplere af de manglende Ord er indsat mellem [ ].

Af G er der tilbage 3 hele Blade med 44 Linier paa Siden. Den Codex, hvortil disse Blade høre, indeholder flere andre Sagaer mere eller mindre fuldstændige, og dens Alder kan med temmelig Sikkerhed sættes omkring Aar 1325. Alle 3 Blade meddeles her nedenfor.

F.

Første Blad.

1 Sp. legvm hætti af tilkomandi miskvnn heilags anda at skapit skipaðiz i briostino sva við hveria vigslǫna sem vpplesin orðin vigslǫnnar bvðv hana at hallda. Litilli stvndo siðarr byrr hann ferð sina or landi a pava fvnd Alexandri tercij. Ok i þessarri ferð tekr hann af honom pallivm ok alla erkibyskups tign ok . . . . . .

. . . .

ps i hofvt henni ok tok hon heilsv sina. Erchibyskvp Thomas[1] var harr maðr a vǫxt grannvaxinn ok ioslitaðr svarthárr. neflangr rettleitr bliðligr i yfirbragði hvass i hvgviti inndæll ok astsamligr i allri viðrǫðv. skorinorðr i formǫlom ok littað stamr. hann var sva hvass ok gleggr i skiln

2 Sp. heyrði i ritningvm eða lagadǫmvm þat var honom allt tiltǫkt þa er hann villdi þat frammi hafa. Gvðs moðr Mariam dyrkaði hann ok virði vmfram alla aðra helga menn ok fal henne a hendi allt sitt rað nǫst gvði. Forsiall var hann (i) meðferð sinni ok raðagiǫrð. vandyrkr i sak . . . .

. . . .

tv. Ok eigi dirfiz inn dramblati eða inn drambsami afsavkvnar orðvm eða litilmagninn lǫgðiz eigi fyrir af avitan. Allar stvnder þǫr sem a milli vrðv svefns ok tiða ok likams nǫðsynia þa sat hann yfir malvm manna eða ritningvm eða merkiligv hiali ok varað

3 Sp. þrætvmenn forðaðiz hann ok alldri villdi hann samneyta

[1] *Jvf. ovenfor S. 302[14] og Legenden om Thomas i Mariu Saga S. 202.*

bannsettvm mǫnnvm. ok hvern dæmði hann þann sinn vvin er a moti sneriz heilli kenninngo. Mikill var hann stoðamaðr fatękiom mǫnnum sva at enngi for tómvm hǫndvm a brǫtt sa er til hans kom með bæn. Theoballdvs erchibyskvp var sva . . . .
. . . .
nǫckvat fǫllnon fell a biarta vingan þeirra konvngs ok erchibyskvps þa ganga þeir miǫk fram við ok taka þa vndir sik at draga fe heilagrar kirkio ok sakir a lerða menn. En byskvparnir þegia ok þora eigi vm at vanda. Mikla stvnd leggr konvngr á at samþyckia Thomas við sik beði með

4 Sp. gi við hotin ne blotnar við bliðmęlin. En fyrir þvi at hann giǫrir litinn mannvirðingar mvn i hegninngv vsiðanna ok hann refsaði iafnt þeim er með konvnginom voro vigðvm ok vvigðvm sin afbrigði ef þeir brvtv gvðs boðorð ok rett heilagrar kirkiv þa leggiaz þeir nv fast til fiandskapar i moti honvm er fornir . . . . . .
. . . .
ðv orðroms ok eptirmelis refsing rangynda til grimðar ok agangs fiarheimtor kirkna til ágirni hvskarlla fiǫlða til metnaðar ok þat er hann tok svma lvti framarr en hinir fyrri byskvpar þa matv þeir til diarfteki ok sva matti at kveða at ecki giǫrði hanɳ þess ne męllti er eigi þyddi hans vvinir afleiðiz ok á vinstra veg ok tiaðv þat

Andet Blad.

1 Sp.[1] til vleyfðra lvta helldr til hins at færa konvng varn ok hans vini vndan alygi vvina hans. En þo megi þer herra ihvga hvar komið er. Þer ervð miǫk liðs þyrftvgir ok heilǫg kristni en þeir ero nv hǫfðinngiar i norðrhalfv heimsins er mest valld hafa. Keisarinn hvartveggi ok Fracka konvngr ok varr konvngr. Nv er hvargi keisarinn yðr at fvlltingi en hinn hvartveggi er vel viliaðr. Ok ef þer tynið vinattv annars hvars konvngsins þa hvgsið er hverr skaði af ma goraz yðr ok heilagri kirkio. Pavanom þockaðiz enskis þeirra ræða iafnvel sem iarlsins ok svarar fa ok vel bað þa settaz við Thomas erchibyskvp ok kvað hann rettarra męla en þa i ǫllǫm þeirra skiptvm. Þa er Thomas erchibyskvp for a pava fvnd er hann flyði heiman fra stoli sinvm vndan vfriði vvina sinna. þa stoðvaði hann ellzgang i þorpi eino litlo á gotǫnni. Þa er þeir Thomas erchibyskvp ok Alexander pavi satv i herbergi nǫckoro ok tǫloðo vm mal þeirra Thomas erchibyskvps ok Heinreks konvngs þa gengv þar inn tveir menn ok hafði(!) krypling i faðmi ser davfan ok mallavsan en

[1] *Jvf. ovenfor S. 369.*

2 Sp.[1] chibyskvp rǫdd sva męlande. Heyrðv Thomas min kirkia man dyrkaz i þino bloði. hann svaraði hverr ertv drottinn. Rǫddin męlti. Ek em Jesvs Kristvs gvðs sonr ok faðir þinn. Thomas svaraði. Verði sva vel drottinn at þv dyrkiz i minv bloði. Rǫddin svaraði at sonnv man min kirkia dyrkaz i þino bloði ok þa er hon tignaz af þer þa skalltv tignaz af mer. Nv eptir þessa ena dasamliga vitran ok (er) af leið mannlegr otti þa girntiz hann a þetta eitt er fyrr var sagt. Ok þa gengr abotinn framm ok segir sva. Þetta ma þer óvmbręðiligr fagnaðr vera herra þvi at þv hefir mælt við sialfan gvð i dag. Thomas svaraði. hversv mattv þat vita. Abotinn svaraði. Vittv þat at ek heyrða á. Thomas bað þa ok bavð at hann skylldi engvm manni segia meðan lif hans væri ok hann giorði sva. Lǫðverr Fracka konvngr ok margir aðrir rikizmenn leggia her orð sin til ok bęn við Heinrek konvng at hann skyli taka i sętt við sik Thomas erchibyskvp ok heim i land.

3 Sp.[2] giǫf gvðligrar miskvnnar postoliga tign ok þo miok vmakligir þa megvm ver eigi baki snva við varvm sonvm þeim er til var kalla i sinvm nǫðsynivm fyrir þat faðerni er ver erǫm þeim skvlldbvndnir til fvlltings ok friðanar þar er favlnar fegrð heilagrar kristni eða fleckaz hennar birti þa megvm ver eigi þat fyrir sal vara hlioði hylia eða orðalavst lata. Ok þar sem er vppreist yðr Thomas erchibyskvp af Cantia er þer hafið vtlagðan giǫrt bæði fra vinattv yðarri ok riki. þa skylldi þat nv fvllgiort vera ok ef hann hefir i nockvro niðrað yðarri tign þa hafið þer nv fvllsadda reiði yðra a honom ok ærna skript setta honom. Ok þvi at konvnglikt riki kann at refsa þa skylldi ok konvnglig miskvnn kvnna at tempra. þa kippið nv i mvnn ok heptið reiði yðra at þar er þer er kvnnikt at striða þa se þer kvnnikt at miskvnna þvi at hverr sa konvngr er hann styrir rangliga ser sialvǫm þa mvn hann skamma hrið hallda rikino. Ok heðan af biðiom ver yðra

4 Sp. hofvm til yðar giǫrt eða með hverso miklo kostgæfi herra Heinrekr konvngr bað oss at ver legðim leyfi til at er tękit ęðra byskvpstól i Lvndvnvm en þv hafðir aðr i Herfvrð ok talði hann til þessa marga nǫðsyn mikla kvað þa borg konvnglikt riki ok hasęti i landino. En hann sagð(i) þik vel tilfelldan ok fyrir ǫðrom byskvpom at vera bæði at ætt ok viti ok villdi þina[3] vitro hafa ser at raðagiǫrð bęði til rikis stiornar stvndligrar ok andar hialpar eilifligrar ok girntiz þvi þig ser nalęgstan at hafa. Nv fyrir þvi at ver siam hverso mikit gott af þessv mætti hliotaz. þa letom ver þetta eptir

[1] *Jvf. ovenfor S. 378*[34] *og 511*[3]. [2] *Jvf. ovenfor S. 380*[29]. [3] sina *Cd.*

yðr ok skipvðvm yðr yfir et æzta sęti lioðbyskvps i Lvndvnvm. Ok nv þvi svðvelligarr ok innverligarr(!) sem ver letvm þetta veitazk þa vęntvm ver avaxtar af þesso ok latið oss eigi at hegoma verða eða tál þat sem oss var þa heitið þvi at ver trvvm þik vita hvat er titt er hverso konvngrinn skiptir skapi sino ok meðferð við helga kristni fra þvi sem var eða snyz hann i mot henni ok þyngir henni eða se til var skotið malvm eða var vitiað. sva ok ef hann er

Tredie Blad.

2 Sp.[1] verða ser til hialpar ok sino riki til farnaðar bæði nv ok siðarr. Nv treystomz ver yðarri vitzko her vel vm at þer leggit stvnd á við konvnginn vm allt þetta iafnsaman ok sva vm þat er heilagri kristni varðar felom ver þer á hendi til vmbotar. Einkannliga felom ver yðr a hendi ok bioðvm yðr saman at heimta Petrs toll vm allt Angliam. ok sendir(!) til var sem fyrst megvð er. ok enn helldr mælǫm ver til þess at þer fengit oss nǫckvt fe at láni fyrst af sialfvm yðr eða ǫðrvm ok sendit oss sem fyrst en þer takit annat siðarr iaf(n)mikit af Petrs fe ok þickir oss sem þer gefit oss þetta fe. Valete. Gillibert byskvp giorir nv bref avanor i moti þessvm til pava ok svarar þessvm ok segir sva.

bref byskvps til pava.

Herra sinom ok feðr Alexandro pava senn(dir) guðs þionn ok Lvndvna kristni gvðs q. ok sina skyllda hlyðni ok þionosto einkannligrar astar. boð yðart kom til var herra ok tokvm var með skylldri virðingo ok flvttvm fyrir varn herra konvnginn með flvtningi Roðgeirs byskvps sem þer kvaðot a. ver barom bref yðr beði fyrir avgo ok ey(ro) konvngi ok tiaðvm ser hver orð ok atkveði fyrir honom með aeggian til batnaðar ok avitan . . . .

3 Sp. ok Romaborgar kristni virða ok veria sem męðr sina ok yðrum helgvm boðvm[2] litillatliga hlyða vm alla hlvti at halldinni sinni tign ok siðvm ok soma sins rikis ok ef nǫckor fvll eða feð hefir a orðit af hans hendi til yðar herra, þa seg[ir] hann hver sok til þess var at þer herra hǫfðvt eigi hans malvm sva tekit eða þann orskvrð á giorvan sem hann varði eða vęnti ok þotti honom allmiklo skipta ok þottiz hann nǫckvǫð i þvi svivirðr vera ok fyrirlitinn. En þo at sva vęri þa ventir hann þ[o] þaðan fǫðorligrar forsia ok enn bliðarri orða ok meiri orskvrða a annarri stvndo. Faðir ok á at viso

[1] *Jvf. ovenfor 396—397.* [2] *I Texten staar* bokvm, *men* boðvm *er tilskrevet i Randen som Rettelse.*

heimollt son sinn at beria eða hvgga er honom likar. Engvm manni kvez hann hafa bannat yðar at vitia. En ef nǫckvrvm stormalvm er skotið vndir yðarn dóm þa eignar hann þat ser til vanda ok virðingar þar af þar er forn venia i hans riki at engi klerkr skal fara or hans riki slikra eyrenda nema hann syni honom aðr bref ok ǫrendi þar er eigi minki hans riki eða valld eða rett i ne einn stað ok fyrir vtan þetta biðr hann hvern fara ok malom skiota vndir yðarn dóm ok ef nǫckǫt er af giǫrt i moti yðrv valldi i þessv þa vill hann yðr þat bęta ok betra eptir lerðra manna domi i sinv riki. En er þer sǫgðvt hann samneyta við þræto . . . .

. . . .

Fjerde Blad.

1 Sp. betra er sar at græða en afhǫggvið at gr[æða þvi] at iafnan groa skiott stór sar vndir [læknis] hendi þar sem travtt eða eigi verða við græ[ddir af] hǫggnir limir. Afhœggit giorir ok orvil[nan he]ilsvnnar þar er skiott grærr iafnan mikit [sar vn]dir goðvm lękni. Nv væri gott rað ef yðr [tękiz sva] allz þer eroð enn æzsti lęknirr i kristninni [at þer le]ggit fyrri stvnd á at græða sarit ef nǫck[ot er] helldr en af hǫggva kristninni enn gofgaz[ta limi]nn ok gœra þat it ogorliga a henne er seint eða eigi [mvn] at heilv græ tt verða hvat er nv þa ef yðr . . . rða at engo hǫfð hvat er þa. er þa ǫrvætt-an[da gv]ðs miskvnnar at eigi megi hann hana avðlaz a ętt . . ið eða mvn Kristr þa sva skamhendr vera [at hann m]vn eigi hialpa mega þeim er hann vill eða sva [þvng e]yro hans at hann megi eigi heyra bæn sinna manna [eða] kall þeirra er vndir hans miskvnn leita þvi at [opt s]kiptir hann skiot vm skapi manna ok veitir opt [ovę]nta hlvti fyrir bænir heilagra manna. Konvng[lig ti]gn kann sin at hefna ok ottaz eigi stvndvm at ve[ga i m]oti. Konvngr er mykiandi með hoglynndi ok sig[randi] með þolinmeði likn ok linleik eða metzt eigi [man]ndráp illa. er einn hefir sverð brvgðit i hendi [en all]ir aðrir slyppir hia at hǫggva þa a tvęr henn[dr] sva ok ef menn ero i havi i miklvm stormi at bę[ði lig]gr við lifs tion ok fiar er eigi þa betra ok kasta [þa h]elldr farminvm til lifs mǫnnvm helldr en allt tyniz [iafnsam]an. heimsliga mvn yðr ek þickia męla en þo [geng]r mer gott til. Nv fari sva at þessi verði endir [helldr at] Thomas erchibyskvp hafi vtlegð allar stvndir ok ræn[tr o]llo sino riki en England allt leggiz i ohlyðni við [yðr] sem gvð forði þv(i). Er eigi þa betra eptirsynar [at] hafa helldr beðit vm hrið ok þolat vm stvndar

2 Sp. sakir[1] . . . lo á f . . oss fa . . lyðni . . . ia sinn . . . taka . . yfir . . . snva . . . til hans . . . lang . . . illi ok . . ver ok . . . tión . . giǫrs . . . raz e . . ði m . . . missi . . far . . toll . . . ma k . . vn þ . . ma . . . oss eigi . . . eigi fé . . . sva . . . Nv . . . valld . . .

A[2] . . yðr . . haf . . konvng o . . . .

3 Sp.[3] . . k oss . . alfvm . . ver sem . . rðing . . . r ok ein . . . Heinr . . oðr . . mit . . at bry . . . la hann . . . þvi at . . . vilia . . fvm . . ttar . . . ok . . . stni . . elski . . . ra rétt . . Thomas . . . . sig sva . . . s tign . . . oss sa . . yrr sl . . . gvði . . . inni . . . i rang . . . . a honom . . . i veði . . . pit[4] . . . lyst . . . igi vir . . . r eða . . . . bref

4 Sp. konvnginom ok mælir sva.

Bref.

Alexander byskvp þionn þiona gvðs sendir [kveðiv ok] postvlega ble[zan hinvm] kęrsta syni sinvm Heinreki Englandz konvngi. Y[ðra viz]ko trvvm ver frædda vera af nattvro skyn[semin]nar hęð at hverr er þvi meirr skvllbvndinn [við gvð sem] hann hefir meira lán af gvði i avðręðvm i þessi [verolldv]. Nv ma þat ok þin tign sia at fra þvi er gvð h[of sva] hatt þina tign milli manna at hann setti þig k[onvng] matkan ok storfengian at allri heims vir[ðing] vm fram aðra flesta hversv skylldvgir er e[roð fy]rir allt þetta vndir þat at standa ok efla er ho[nom er vi]liat. ef þv villt rettliga vndir hans vilia stan[da ok] makliga gvði ǫmbvna. ok eptir skilriki [velgǫrða þeir]ra er hann hefir aðr til yðar gǫrt þvi at sva se[gir Gre]gorivs pave. Gvðspialligr sannleikr biðr oss [vand]liga virða ok at hyggia at eigi dęmimz ver fyrir þ[at] þvngligarr af gvði a dóms degi en aðrir se[m hann h]efir oss meira lanat i mannvirðingv eða fi[areignvm] en ǫðrvm mǫnnvm þvi at þa er avkaz gvðs gi[afir] i lanino þa avkaz sva skvlldin ok afgiall[d við] gvð þessa lansins ok þeim mvn litillatari o[k fvsa]ri at veria gvðs kristni ok fliotari til gvð[s þio]nosto ok hans boðorða sem hann er meirr skvllbv[ndinn] fyrir eptirlęti heims þessa sælvnnar. Nv s[kolv] þessi aminningarorð fyrirmenn heilagra k[irkio] ok sva veralldligir valldzmenn opt fyrir hyg[giv] avgvm hafa ok lata sialldan

[1] *Kun de første Bogstaver i hver Linie.* [2] *Her begynder nyt Capitel med et stor A.* [3] *Kun de sidste Bogstaver i hver Linie.* [4] *Med Rødt:* capitulum.

or minni falla [at fyrir] þat lan sem þeir hafa af gvði fyrirdęmiz þeir [eigi a] ęfsta dęgi. Nv er heðan af ef ver elskvm yð[r vm]fram aðra konvnga eða kristna menn ok yðr þess e[igi] syniat af varri halfv er veitanda er davðlig[vm] manni. Ok til þess þo at sva sem þer ervð yfir [oðrvm] mǫnnvm at viti ok riki sva skylldvt þer ok fyrir v[era]

G.

Første Blad.

[1] allrar kristninnar ok fyrir þvi er hann sannliga pislarvatr. litt sa þv vigslvpallinn ok er hann hinn æzti erkibyskvp ok legatvs. ok maa hann fyrir þvi sannliga heita postoli. leita þv at liflazstvndinni, ok hittiz hatið drottinsligs(!) bvrðar. v[irð þ]v davðastaðinn. ok er þat havfvtkirkian i Anglia. Hverir erv davðamenn hans. eigi gyðingar. eigi heiðingiar. helldr hans vndirmenn ok eignarsynir. Nv af þessa hins helga mannz dyrð ok iartegnagiorð fagni mær ok moðir nyian Abel dyrð hafva avðlaz af broðvr drapi. fagni hvn ok nyian Jacob leystan fra broðvrligv hatri. fagni hvn ok nyian Joseph frelstan af bræðra avfvnd ok nv rikiandi i himneskri havll. Þess(i) hinn haleiti gvðs þionn Thomas erkibyskvp gaf sitt lif fyrir gvðs savk a fiorða ari hins .xii. hvndraðs fra holligvm gvðs getnaði. Eptir Dionisivm m°. c°. .lxx. .iiij°. kalendas Janvarij. a þriðia dęgi vikv sa elliptv tið dags at likamligri Kristz bvrðartið. honvm til erfviðis ok piningar. þat yrði þessvm til hvilldar ok haleitrar dyrðar. til þeirar leiði oss allzvalldandi gvð sa er bæði er vpphaf ok endir allz hins goða. ok þo lifir ok rikir an enda.

Eptir hans davða holligan [varu] hans banamenn eigi minnr til fiar sagiarnir en til glæpa. þaa ganga þeir þegar inn i havll ok herbergi erkibyskvps ok ræna þar þvi avllv sem þeir hittv i gvlli ok silfri bokvm ok brefvm' hestvm ok savðlvm ok allzkonar borðbvnaði ok goðgripvm. ok skiptv avllv sin i milli sem herfangi. ok likðv sik enn i þvi riddavrvm Pilati iarls þeir er gvð krossfestv. er þeir lvtskiptv með ser sialfs drottins klæðvm. ok giorðv þessir hvar framarr. Ok þessa kvnni konvngr þeim alla oþavk þaa er þeir komv til hans. ok let flest aptr fara þat er þeir hofðv tekit ok vndi hann illa við. ok harma(ði) miok þetta verk. þeir iokv þvi enn sa ofan sina illzkv. at þeir bavnnvðv at iarða lik erkibyskvps [með] avðrvm byskvpvm. helldr kvoðvzt þeir skylldv sockva þvi i nockvrnn pytt eða festa sa galga. En meðan er þeir fara at hripsa ok ræna. þaa

[1] *Jvf. ovenfor S. 278 og Legenden om Thomas i Maríu Saga S. 202*[30] *o. s. v.*

samnaz saman mvnkar ok klerkar til þessa hins helga likama ok maa þat travtt i ætlan færa eða frasavgnn hvilikr harmr eða hversv mikill gratr þar var er þeir sia sitt havfvt ok sinn foðvr havggvinn hvila i faðmi mæðrinni. Vist matti þar synazt endrnyiazt spaorð Hieremie Vox in Rama audita est ploratus et ululatus multus. Ryttr var heyrðr gratr ok mikil yling. Ok er þeir afklæða likit til þvattar ok skryðingar þaa finnz þat er fair vissv fyrr at allr likamrinn var i lvsvgv harklæði vafviðr millvm hals ok hæls. gaf lvsin af ser klaða en klæðit sviða ok maa þvi sannliga svaa segia at hverr limr hans likama væri sannliga pislarvatr fyrir gvði. Siðan var þvegit likit ok skrytt ok nazett. Ok snemma fyrr enn til kiæmi þeir gvðniðingar er hann havfðv vegit. þaa leggia klerkar hann i steinþro ok iarða fyrir altari Jons baptista ok hins helga Avgvstini postola Einglismanna. ok verða þar siðan mikil taknn ok margar iarteignir alltt til þessa dags gvði til lofs ok dyrðar ok hinvm helga Thomasi til virðingar.

Einskis[1] manz orðfæri er at mvna eptir hverssv mikill vggr ok otti hormvng ok ræzla kom yfir alltt folk i Einglandi bæði klerka hina hæri ok hina lægri ok alla alðyðv fyrir þenna atbvrð. drap ok davða Thomas erkibyskvps sva at eingi[2] þorði hofvðs at hefia fyrst eptir. Maa þat birtazt af orðvm ok andsvavrvm eins byskvps þaa er einn klerkr hans kom fyrir hann ok bað hann retta mal sitt við einn konvngsmann. hann kvez bæði ræntr ok vanvirðr i avð(r)v. Þaa svaraði byskvp. Hvat megvm ver þer giora. hirðir varr ok hofvt hinn hæsti byskvp i Einglandi er deyddr ok drepinn i sinvm erkistoli. ok i þeiri kirkiv er drotning er ok moðir allra annarra i Einglandi af hverivm megvm ver nv fvllting fæa ok hvertt travst megvm ver sækia. hvar er stoð var ok styrkr. Byskvparnir skolv drepnir i kirkivnvm. helgir staðir sviviriðir ok savrgaðir. goðir menn fottroðnir en glæpamenninir tignaðir. þilik hormvngarorð varv hvervetna heyrð ok hiolvt i Einglandi. ok þo meirr i hvislv en i hamæli. Einn virðvligr maðr villdi sætta klavstramenn ok konvngsmenn. er þeir villdv taka vndir sik eignn nockvra eða iorð af kanokvm ok villdi hann fylgia mæli þeira kanoka. þaa mællti einn konvngsmaðrinn. Veiz þv eigi enn þaa at oss er nv kenntt at raka krvnvr yðrar klerkanna. Nv af (slikv) ma marka hversv ofsi illmennis geisaði hatt eða hversv lagtt lvðraði grandveri goðmennis. Þessv næst sendir Loðvir Fracka konvngr bref til pafva.

[1] *Jvf. ovenfor S. 446*[21]. [2] eingis *Cd.*

Hinvm hærsta feðr ok hinum æzta byskvpi Alexandro s. q. Loðvir Fracka konvngr ok skyllda lyðni. Miok brytr saa svndr avll lavgin menzkvnnar er hann savrgar ok svivirðir sina moðvr ok vist er saa vminnigr velgiorninga sins lavsnara er hann lætr ser eingrar hrygðar faa. hver skaði eða skavm sem gior er heilagri kristni. En þo er yðr herra þat mest harmanda. ok nv mætti vpp vekia til nyivngar harmsins ok hegningar glæpsins nyivng grimleiks ok ofsi odæma. þvi at nv hefvir avmliga vpp risit illzkvgrimð mannanna i moti astvin gvðs ok sverði lagtt[1] i sialldrit Kristz. ok slokt lios ok lampa Einglandz kristni sva liotliga sem orðit er. Vaknit nv herra ok risit vpp til refsingar. dragit or sliðrvm sverðit Petrs postola til hefnðar eptir þenna hinn helga mann. þvi at bloð hans ok davði kallar hormvliga vm alla kristnina. Se. til hegningar ok til avka þessa vandkvæðis. þaa birtir gvðlig milldi hans verðleika með iartegnvm þar sem hann hvilir. Ok birtiz nv fyrir hvers nafni hann hefvir barizt eða davða þolt. En þessir menn er bref bera ok sins favðvr ok forstiora hafa hormvliga mist. mvnv yðr inniliga segia kvnna allan atbvrð ok efni þessa vandkvæða. ok trvit þessa manna orðvm þar vm sem vorvm. Valete.

Alexandro[2] með gvðs miskvnn hinvm æzta byskvp(i) s. q. Theoballdvs hertvgi ok Fracklanz forsiamaðr ok með kveðiv skyllda virðing með drottinligri lyðni. yðarri tignn herra syndizt sæt at semia ok frið at giora milli Einglanz konvngs ok Thomas erkibyskvps ok eptir yðrv boði var ek a þeim fvndi ok við friðgiorð. ok at samðri sæt þ(ei)ra tok konvngr hann bliðliga ok þacksamliga ok het honvm friði fyrir sik ok sina menn. Erkibyskvp asakaði konvnginn nockvt vm vigslvgiorð sonar sins. kvat hann þvi braðraðit hafva ok þat var fyrir hans vitorð giortt ok leyfvi. Konvngr iattar þessi savk ok kveðr sik ofgiortt hafa ok gaf þetta mal i byskvps valld. Hann segir ok byskvpana sekia þessa mals þar er þeir hafva konvnginn vigðan i moti setningv ok retti heilagrar kristni. ok þeir hofðv þetta giortt meirr at villd havfðingia en gvðs lavgvm. Konvngr mælti[3] ok ecki i mot þvi ok bað erkibyskvp þar slikan dom a leggia sem honvm syndizt við yðart rað ok samþycki. Þetta alltt heyrða ek ok þetta alltt skal ek bvinn særvm at sanna. eða þeim lvtvm avðrvm er þer vilit at mer heimta her vm. Nv at sva komnv mali ok friðv(ðv) þeira i millvm. þaa sneri sia gvðs maðr sinni ferð heim til stols sins orvggr ok ottalavs. ok þess erendiss sem nv er avllvm kunniktt. at

[1] iagtt *Cd.* [2] *Jvf. ovenfor S. 450*[3]. [3] mælu *Cd.*

hann gaf sitt havfvt vndir havgg ok sinn hals vndir sverð. Þetta hit saklavsa lamb þolði pisl ok davða a næsta degi eptir pislartid hinna saklavsv sveina. ok var hans helgv bloði vt hellt i þeim stað sem Kriz bloð er fornfærtt allri kristni til hialpar. Hinir kiærstv þionostvmenn konvngs ok helldr hvndar af havll hans giorðv sik diofvls þræla. ok vnnv þetta niðingsverk. er vheyrt er slikt fyrr sakafvllir a saklavsvm. En efni ok atfor þessa vdæma þaa ottvmz ek at segia. þvi at vera kann at mer se virtt til fiandskapar ok rogs þo at satt se. Vil ek þvi helldr at þeir votti þetta mal berligar ok fvllkomligar er bref bera. Nv megv þer af þeira frasavgnn nema hversv mikill harmr eða hvilik navð ok afelli orðin er allri kristni i þessa manz drapi ok davða. þo at mest se erkistollinn(!) i Kancia. Nv maa ok hin romverska moðir allra kirkna yfir slikvm lvtvm eigi leingr þegia amælislavst. þvi at hver skavm ok neisa sem gior er dottorinni. þaa fellr þegar sv svivirðing ok til moðvrinnar. ok eigi maa moðvrinni þat neisvlavst vera. ef dottirin verðr hertekin. Til yðar kallar dreyri ok davði þessa hins helga manz. ok beiðir hefnðar eptir sik. En yðr enn helgi faðir se nær ok samraði allzvalldandi gvð saa er með sins sonar dreyra þo syndafleck af heiminvm. hann skioti yðr i briost hefnðar ok hegnningar framkvæmð sva at heilvg kirkia sv er nv er skemð með liotri hneykingv. mætti hressazt af striðri hegningv. Valete.

Andet Blad.

nvðv gvðinn þann er þaa hafði setz ok sat aa stoli skelmisdrepsins. til svivirðingar postoligv sæti ok pafvanvm. fylldi þaa ok fleckadi mikinn lvta heimsins. hverr megi vpp tina eða i frasavgnn færa alla þaa illing er yfvir geck i þann tima. En almattigs gvðs milldi hefir fyrir hvgat avllvm til rettingar ok hialpar i vthellingv þessa hins saklavsa bloðs ok lambs. þvi at heðan af leiðretti hvn margan ok lockaði til leiðrettv ok lavsnar. Nv at skinandi birti taknanna. þaa eyddiz nockvt sva myrkr lastanna. ok tok at þroazt ok vaxa saðkornit Kriz i goðri saðiorð. ok endrlifnvðv blomar kraptanna aa akri gvðspiallamanna ok liknanda liosi iarteignanna ok vrðv a hverivm degi i travð drottinligrar hiarðar savðir af vavrgvm ok virkðamenn af vikingvm at lysanda skini hans iartegna. Snervzt hvernn dag margir menn af rangri gavtv ok bavrðv ser aa briost ok hvrfv aptr til gvðs sins. Skryðizt nv kennimenn gvðs rettlæti. þo at nockvrv se til sið at dæmvm sinna vndirmanna. ok takit vpp frið-semi af rangri vtlegð hins helga Thomas erkibyskvps. staðfesti af

davða hans. ok af taknvm hans vandyrkligrar avmbvnar. Liti nv vpp þrætvmenn ok þriotlyndir til þessa lioss ok lampa er gvð hefir hatt sett yfvir kertistikvna. ok maa þaa hverr sia ok skilia hvartt hann er staddr ok skipaðr innan faðms kristninni eða af sniðinn hennar samvelldi. Her er nv þat lios. er þaa birti gaf kristninni[1] hegat i vestrhalfv heimsins at i vpphafi þessar þrætv kvnni skipta liosi or myrkrvm. Ok at rækðvm ok reknvm Octoviano af pafvasseti. valði hvn ser til herra ok hirðis Alexanðr. Ok ef hann væri þrætvmaðr. þaa mætti þessi Thomas eigi vera skirr eða reinn fra þeim fleck. þvi at eingi tekr saa i tiorvna er eigi loði við. En þat birta iartegnir hans at hann var skirr þess mals þvi at engi matti slik taknn giora. nema gvð væri með honvm. Nv með þvi at gvðs mattr er sva mikill með honvm. enda se hann vigslvson Alexandri ok ellistod vm alla vestrhalfv kristninnar. þaa villaz þeir avðsæliga er sitt kne beygia fyrir þetta skvrgoð Baal. enn fyrirlita sinn foðvr ok forstiora Alexandr pafva. þann er gvð hefir valðan. Ok ef hann væri eigi af gvði vallðr. hverssv mætti Thomas erkibyskvp vera hans vigslvson ok styrkingarstoð. ok þo heilagr. Mætti hann bæði vera þrætvmaðr með pafvanvm Alexandro. ok lika þo gvði. ok vera i lyðni ok samþycki ollv við hann en enda lif sitt við þat ok skina siðan iartegnvm. þvi at engi taknn mætti hann nv vinna nema gvð væri með honvm. Nv maa avllvm avðsæt vera at tilgangr ok savk heilagleiks[2] hans hefvir verit vandlæti almenniligrar trvar ok vornn kristiligs siðar. þvi at hann barðizt fast ok bravt niðr siðvenivr er allra hellzt vorv ovenivr. bæði nyiar ok fornar. þær er syndvzt i moti standa retti heilagrar kirkiv. Ok þaa er hans synir hinir ellri saa sinn foðvr mæddan ok þiaðan i þvilikv starfvi. ok i annan stað moðvrlikt frelsi hallaz til haska. þaa selia þeir sem Esav svivirðliga sina frvmbvrði við einv saman ertrasoði[3]. En sia gvðs kappi herði hvg sinn eigi at minnr sva at lycktvm tok hann sætliga ok feginsamliga davða oheyrðrar grimðar. ok manravn dæmilavsrar vtlegðar. Hver er sv tegvnd manna i heilagri kristni. er eigi megi ser nockvt nytsamliktt[4] hitta i þessi fehirzlv er folgin er i Kancia. þaðan veittizt þrætvmonnvm lios sannleiksins. styrkr ok travst lærðvm monnvm. heilsa sivkvm. likna ok miskvnn þeim er leiðrettazt vilia. þvi at af hans verðleikvm taka syn blindir. gavngv halltir. reinsaz likþrair. heyra davfvir. dvmbir mæla. davðir lifna. Ok skiotazt at segia þaa græðazt þar allzkonar mein. ok nær avll gvðzspiallig taknn fremiazt þar fyrir hans verðleika. Engi hofvm ver leeit ne einn heilagra

[1] kristninna Cd. [2] heilagsleiks Cd. [3] ertrassði Cd. [4] nvtsamliktt Cd.

manna sva skiott eptir davðann ok sva skamri stvndv sva mavrgvm ok storvm iarteignvm birzt hafva sem þenna mann.

A[1] hinni næstv nott eptir hans sigrfor saa merkiliga syn agiætr mvnkr einn ok hvar agiætri at snilld ok dicti er hann dictaði vm hans dyrð. hann þottizt sia hinn helga Thomas skryddan byskvps skrvða ok ganga at altari sva sem til messvsavngs. hann var lioss ok rioðr yfvirlitz. virðvligr ok þeckiligr. Þetta hit sama bar ok fyrir hann aðra nott ok hina þriðiv. hann hvgsar fyrir hvi sva optt hit sama bar fyrir hann. Ok þotti sem hann mvndi spyria skolv nockvrs. ok vita ef hann svaraði honvm. hann þottizt þaa ganga nær meirr ok beiðaz blezanar af honvm. ok siðan mællti hann. Reizt eigi mer herra. þo at ek spyria nockvrs. Mæl þv sagdi hann. Herra sagði hann. ert þv eigi framliðinn ok davðr. Hann svaraði sa latinv en hinn spvrði sa wavlskv. Davðr var ek kvað hann ok hefvi ek vpprisit. Þaa mællti mvnkrinn. Ef þv hefvir sannliga vpprisit. ok ert þv samvirðandi pislarvattvm gvðs sem ver trvvm. hvi synir þv þaa eigi mavnnvnvm heilagleik þinn berliga. Hann svaraði. Lioss ber ek i hendi. en þat maa eigi synazt fyrir þokv þeiri er fyrir stendr. Hann hvgsar mvnkrinn ok skilr eigi hvar til þetta kom. Villtv sia segir hann. Vil ek herra sagði hann. Þa bra hann vpp skriðliosi miklv hinni hægri hendi með brennanda kerti. ok bað hann lita sa avllvm megin. Mvnkrinn giorir sva ok ser hann at þoka sva mikil legzt at skriðliosinv avllvm megin sva at felr kertisliosit. ok nv skilr hann synina ok verk hans goð ok iartegnir. ok mattv þo eigi birtaz firir mavnnvm fyrir sakir illzkv hans vfriðarmanna er þaa var enn vhegnd. Siðan setr hann niðr skriðliosit hia altari. Þvi næst var vpphafvit i korinvm hatiðlikt messv vpphaf ok fagnaðarfvlltt ok þo savnglavst Letare Hiervsalem. En erkibyskvp bendi þeim at eigi væri þat svngit ok hof vpp hormvngar officivm lagliga ok litilli savngravst Exvrge. En þat þydizt[2] sva. Ris vpp þv drottinn hvi sefr þv. ris vpp þv. rek oss eigi af havndvm til lykða. hvi snyr þv fra andlit þitt. ok gleymir þv yfvirhrygð varri. fylgir kviðvr varr iorðv. ris vpp þv drottinn ok hialp oss við ok leys oss. Eptir þat vaknar hann ok ihvgar dravm sinn. ok þessi orð at davðr var ek ok em ek nv vpprisinn. ok skilr hann þaa þo at hann væri davðr at likams sæði. at þo lifvir hann af krapti Kristz. Sva sem vitrat var byskvpi Bartholomeo Exoniensi er allmiok harmaði hans liflat. þa syndizt honvm maðr i svefni ok spyrr. Hvat hryggvir þik. Liflat kvat hann

[1] *Jvf. ovenfor S. 455*[a]. [2] syðizt *Cd.*

ok davði[1] Thomas erkibyskvp(s). Hinn svaraði. Sannliga er hann davðr. en þo lifva armar hans ok hendr. Sva er ok. sannliga lifva hendr hans til iartegnagiorða ok armar hans til hefnðar.

Þat[2] bar ok fyrir einn virðvligan mann i svefni. at hann heyrði kall ok ravdd ogvrliga i loptit vpp ok mællti sva. Se her. bloð mitt. kallar af iorðv til gvðs meirr en bloð Abels forðvm. þess er drepinn var i vpphafvi heims af broðvr sinvm. Þessi lvtr varð i þeim stað er Argentevs heitir. hina næstu nott aðr þar kiæmi tiðendin vm liflat hans. Þessi maðr ihvgar dravminn. ok vm morgvninn segir hann sinvm felavgvm er þeir talazt við vm ymsa atbvrði. Avllvm þotti þeim mikils vm vertt. en einginn þottizt skilia hvat þat var. Ok er þeir ræddv vm þetta. þaa geck maðr einn at þeim ok segir þaa drap ok davða Thomas erkibyskvps. Ok þaa segia þeir til þess manz er dravminn hafði dreymt. Her er nv fram komit þat hit hafva kall er þv heyrðir i nott þvi at ifvalavst er at þetta hit saklavsa bloð kallar mattvliga til gvðs. Þat var ok satt at travtt hefvir þat kall orðit eða þav tiðendi er iafnnskiott hafvi heyrð verit eða flvtt heimsenda i millvm sem þetta.

Fam[3] nottvm eptir solarfall syndiz einvm vngvm manni olygnvm sem kominn væri mikill mannfioldi bæði lærðra ok olærðra i korinn Kantvariensis ecclesie. hann þottiz sia hinn helga Thomas erkibyskvp hvila erendan yfvir altarinv vndir dyrðligv klæði ok mikit hægendi vndir hofði honvm ok virðvligan mann i mvnkaklæðvm sitia vndir hofði honvm ok herðvm. honvm syndiz sem tveir vendir rynni vpp af sinni siðv hans hvarr ok skiott vaxa sva at honvm þotti þaa ok þaa sem þeir mvndi ganga vpp i gegnnvm ræfr kirkivnnar. honvm þottv allir vndra þetta miok. Þaa tok saa til orðz er sat vndir havfðinv. Hvi vndrizt þer þetta. þessir vendir benda fyrir frægð ok dyrð þessa mannz ok sva sem þer sað vavndvna vpp renna. sva man þroaz ok vpp renna taknn ok iarteignir hans. man þat ok synaz i þeiri vitran ok syn er eptir ferr hverssv miok hann var tignaðr ok vpphafviðr.

A savmv vikv eptir liflat Thomas erkibyskvps vitraðizt einvm mvnki mvnkr saa er mavrgvm davgvm fyrri var davðr. hann þottizt spyria hann margs. ok at lyktvm at Thomasi erkibyskvpi vandliga. en hinn sagði ok lagði morg orð honvm til lofs ok dyrðar ok þær alykðir sins mals. at hinn helgi Thomas erkibyskvp væri framleiddr

[1] davða *Cd.* [2] *Jvf. ovenfor S. 451*[9]. [3] *Jvf. ovenfor S. 458*[25].

af sialfri gvðs moðvr Marie ok helgvm postolvm ok nockvrvm pislarvottvm ok iatavrvm ok meyivm fyrir haleitan domstol ok gvlligan. þann er tveim hvrðvm matti lvka vpp ok aptr. En saa ris vpp i moti er i stolinvm sitr fagr ok friðr vmfram sonv manna. hann faðmaði Thomas ok kysti ok gaf honvm blezán. Siðan var hann leiddr til sætis ok skipat með postolvm. En sia vndrar þetta ok spvrði hver savk til þess væri er honvm var i æðra stað skipat en hinvm helga

Tredie Blad.

þrota[1] ok avll var hvn bolgin ofvan til knia. hvn var þangat flvtt af tveim konvm leyniliga ok er hvn bergði þessv vatni. er milskat var bloði hins helga Thomas erkibyskvps. þaa varð hvn þegar heil.

Nv[2] kemr hinn haleiti paskadagr sialfr. saa dagr er hver kirkia fylliz fagnaðar ok gleði. en hofvtkirkian i Kancia sitr þaa ein i hrygð ok harmi. heyrir hvn dætr sinar sætliga syngia. en þolir sialf beirskliga þognn ok þvnga. en til hvgganar þar með hormvng. saa er byrgði mvnn til lofs við sik lærðra manna lavk vpp þann dag mvnn til mals þess er aðr var mallavss. Þessi maðr fellr þar niðr i kirkivnni ok bravz þar vm ok barðiz lengi. ok fell fravð mikit or mvnninvm ok at lyktvm settizt hann vpp ok mællti fyrst oskyrt ok þo sva at skilia matti. ok beiddi fa ser drykc. Avð var kirkian af mavnnvm. þvi at engar vorv tiðir. en við þessa nylvndv a einni stvndv dreif at meiri mannfiolði en skiott mætti telia. hverr at avðrvm spvrði hverr eða hvaðan hann væri. en serhverivm var honvm torsott at svara. þvi at honvm var mæðisamtt malit. ok varð optt at endvrnyla hit sama aðr sagtt yrði. Hann kvazt ættaðr vera af kirkivsoknn Oxeneforð. ok sagði sik fyrir fimtan vetrvm vti hafva niðr lagðz heilan ok sofnat ok vaknat mallavssan. kvat ser þat vera vitrað ok boðit af tveim dyrðligvm mavnnvm at hann skylldi þangat sækia ok þenna hinn nyia pislarvatt. ok hann mvndi þar taka mal sitt ef hann bæði ser þar liknar ivanarlavst [vm] hans helgi ok verdleika. kvaðv engan þann stað þaa vera i veravlldv er skiotari mvndi til heilsvgiafva(r) en þar. Hann sagði sik Samson heita. Nv var þat vatr heilsvgiafvar hans at mal hans bættiz ok orðagrein dag eptir dag ok villdi þo eigi fvllkomit verða. Hvsbondi saa er hann hafði langa stvnd með ser hafðan kvazt optt hafva hann drvckinn giorvan ok lockat til mals. ok alldri orð feingit af honvm. En af þessvm hinvm

[1] *Jvf. ovenfor S. 461*[19]. [2] *Jvf. ovenfor S. 462*[24].

fagra atbvrð þaa matti þar sva sannliga sem i avðrvm kirkivm segia hec dies quam f.

A[1] þessvm hinvm sama dyra degi drottinligrar vpprisv kallaði hinn helgi maðr einn svein davðvona til lifs ok heilsv. Sveinninn het Gelldivinvs son Godevini skrifvara þar sa stað. Hann var fiora manvðr þiaðr i þvngvm vanmætti. ok at lycktvm laa hann .iij. daga ok .iij. nætr matlavss drycklavs vitlavs. Þenna dag er faðir hans kom fra kirkiv eptir þionostvtekiv fær hann þaa nað linskavta þeim er davgðr var dreyra Thomas erkibyskvps. hann vavkvaði linskavtann i vatni ok bar vatnit at mvnni hinvm sivka sveini ok iafnskiott brazt hann við tilkomanda kraptinvm. sem hann vaknaði af svefni ok braa i svndr annat avgat ok spvrði. Skal ek þetta drecka pati minn. Siðan dreckr hann ok þvi næst bergir hann fæzlv ok styrkizt sva at fimta daginn leikr hann með avðrv vngmenni.

Þessi hinn sami Goðefridvs atti enn aðra .ij. sonv ok var hvartveggi miok mædr ok matfarinn af riðv. Nv er hann sa ok reyndi hvat sia linskavti með bloði heilags Thomas erkibyskvps vann þessvm syni hans. þaa skiptir hann skavtann i tva lvti. ok bindr sa hals hvarvm hinna. ok varð hvartveggi þegar heill. Ok at liðnvm þaðan fra fiorvm vikvm eða fim þaa tekr hann þessa lækning af halsi avðrvm þeira. ok þegar tekr sveinninn at skialfva allr af riðv. Hann vndraz nv miok þenna atbvrð ok lætr þegar aptr i sama stað þenna helgan dom ok er þaa slikr heilivagr sem fyrr syni hans.

Eptir þessi taknn fram komin vakna við sivkir menn. ok sækia meirr ok meirr til hans graptar ok lækningar. Einn þar af borgarmonnvm blindr ok fatækr. hann var alkvnnig . . . . . hann hafði tveim vetrvm aðr syn mist. hefvir þaa son sinn iafnan ok stvndvm hvsfrey sina fyrir leiðtoga. En til þess at hann mætti leiðtogalavss ganga þaa bað hann faa ser nockvrnn dropa af þessv hinv helga bloði Thomas erkibyskvps. ok hann feck. heim kemr hann ok riðr yfvir avgv ser. Ok i þvi bili fellr a golfvinv hia honvm son hans vngr er varla kvnni ganga. ok kveðr við hatt ok grætr. Hann sprettr vpp skiott ok gleymir þvi er hann hafði aðr giort. svarvar af avgvm ser bloðinv ok þrifr til sveinsins. ok fyrri en hann feingi til hans nað þaa sa hann. hverr maðr vissi hann aðr blindan hafva verit. ok hverr maðr sa hann nv sianda.

[1] *Jvf. ovenfor 463.*

Kona ein havlltt fær þaa ok heilsv a þessvm paskvm er het Ermelin. fiorvm vetrvm aðr fell hvn ok meiddiz kneit sva at knytti sinarnar ok krepti fotinn ok styddi hvn sik við staf i fotar stað. ok eigi matti hvn eitt stig staflavst ganga. Nv af tilspvrnn hans iartegna þaa ferr hvn til Kristz kirkiv ok biðr bænar sinnar ser til heilsv. ok er hvn kemr þar. þaa fellr hvn niðr þar sem mallavss maðr hafði aðr niðr fallit. bravzt þar vm ok velltizt i miklvm ohægendvm allt til aptans. at lycktvm við nott riss hvn vpp þreytt ok þo heil. Baðv menn hana styðia sik við staf. en hvn kvað ser enga þorf þess. kvaz eigi vilia stoð þaa er gvð hafði gefvit henni heilsv.

I[1] þann tima varv þaa enn lyktir allir kreptir ok stvkvr ok engir mattv lyðmenn atgavngv na. þar sem steinþro hans var. nema þat væri leyniliga. En folkit þolir illa ok segir hina lærðv menn villa minnka ok niðr drepa dyrð gvðs ok hins sæla Thomas erkibyskvps. ok sem þeir villdi follgit fe i iorðv eiga ok varðveita sva at eingi nyti. Biðia þaa vpp lvka kraptinn. enn byrgia eigi tilsoknn ok heilsvgiof við sivka menn. Ok er korsbræðr sia trv þvilika folksins. þaa giora þeir at villd hinna. þo at kirkian stæði tiðalavss. Quarto nonas Aprilis favstvdaginn i paskavikv varv vpploknar hvrðir ok lasar sva at hans groptr ok steinþro var þaa avllvm heimil til atsoknar. hvernn dag matti þar sia nockvr dyrðlig taknn. þar mattir þv sia brvnninn Daviðs vpplokinn til hreinsanar syndgvm ok savrgvm þar ok hrærða svndtiornina af einglinvm. ok eigi einn til heilsv leiddan. helldr marga. þar matti ok sia akrinn axi genginn ok davggvaðan bæði ofvan ok neðan. þvi at svmvm þar gratavndvm likams mein veitizt heilsa. en svmvm sytavndvm syndir sinar ok andar sar gafz þar liknn ok leiðretta. þar maa ok sia olevm in lechito vþrotnanda. þat er miskvnn almattigs gvðs. Sia þar með kerin Helisei ok avll með litlv oleo. ok þo vaxanda avllvm til fyllar. þvi at þangat flvttvzt margir sivkir. en aptr forv heilir ok miskvnnarfvllir. þaa endrlifnaði þar andi lærðra manna með Jacob. ok sva sem vaknendr af svefni ok vorv þaa hvggaðir með fagnaði. En þo braz enn harmrinn yfvir hvgganina ok varð rikri. þvi at þeim var eigi lofvat at lofva gvð eptir efnvm. ne þenna hinn helga mann. hvarki i tiðagiorð ne vppbvrði iartegna. En þo varð mart ok stort til stormerkia hvernn dag.

Þannvg var flvtt af þrimr konvm ok þar niðr lavgð kona fotveil

[1] *Jvf. ovenfor 465*[6].

er het Alditha. þriv misseri hafði hvn alldregi a sinn fot stigit. ok la hvn i reyckiv alla þaa stvnd ok var iafnan nær ætlat davða. I vinstra fæti hennar laa verkr i kne. ok þroti sva mikil(l) at þaðan af knytti sinarnar en krepti fotinn. ok hafði hvn sva mikinn sarleik. at varla þolði hvn sinni hendi við at koma. En þaðan ferr hvn sva at allr þroti ok sarleikr var brottv or fæti hennar. Ok til vitnisbvrðar gefinnar heilsv. þaa lystr hvn hartt hnefva sinvm aa kneit. at siandvm mavrgvm mavnnvm. ok þotti avllvm mikils vm vertt er saa. en þo var hvn iafnan. hollt siðan. Ok fyrir þvi varð sva at eigi er vartt at vita ok halfv siðr at dæma. þvi at ver trvvm hans heilagleik at þvilikv mátt hafva hennar fot græða með fvllv sem annarrar konv þar i Kancia er Alvena het. Þessa konv hafði sva vanheilsa leikit ok beygða at hvn matti eigi vpp rettazt ok hvergi matti hvn staflavst flytiazt sex misseri i sifellv. hvn legz til bænar fyrir steinþro hans ok riss þaðan heil vpp ok rett sva at hvn þyrfti alldri siðan staf ne stoð.

I þeim stað eða þorpi er heitir Bedefordensis var einn maðr sva sarligha leikinn at avgvm hans var vtleyptt ok eistvm. ok hvartveggia i iorð grafvit. en sakar til kvnnvm ver eigi at segia. ok i þessvm harmkvælvm kallar þessi hinn avmi maðr a hinn helga Thomas erkibyskvp ser til liknar. ok þar fyrir fær hann aptr at fvllv syn sina ok avgv ok sva aðra latna limv. Þessi iartegnn var miok grvnvð i fyrstv. þar til var til fvllz ranzakat. at han(s) kvnnir menn vitnvðv þat sem eigi matti sia eða vita. Ok Hvgi byskvp af Dynholmvm let sina tva klerka handtaka hann ok forvitnazt vm getnaðarlimvna ok finna þeir sannliga þa með honvm fvllkomna. En sion var savgv rikri vm syn hans ok avgv. þvi at þat var avllvm fyrir avgvm.

Roddbert prior af Oxeneforð var staddr i Sikiley .xii. vetrvm fyrr ok for leið sina fra borginni Katania ok til Siracusan. ok la vegrin fram með firðinvm Adriatikvm. ok sva nær at brim ok bylgia siovarins með afalli vindarins brestr a vinstra fæti hans sva at þrota ok roða lavst i lærit eptir. ok stvnd er hann hvilldiz i Siracusan. ok hafði við bæði bakstr ok bat við plastr. þaa svinaði ok myktizt fotrin. ok

---

REGISTER.

ikke personlig har mødt efter Stævning. Uagtet han beviser at have sendt fuldgyldig Stedfortræder for sig, bliver dog efter alle Magnaters, ja endog Biskopers, Dom hans rørlige Gods at confiskere, med mindre Kongen vil lade Naade gaa for Ret 88 [342]; den anden Dag affordrer Kongen ham 500 Pund, hvilke han skulde have laant ham som Kantsler, uagtet Thomas paastaar, at de vare ham skjenkede. Fem Lægmænd gaa i Caution for Pengene, hver for 100 Pund 88, 89 [343]; den tredie Dag, Løverdag, paalægges det Erkebiskopen at gjøre Rede for de vakante Abbedier og Bispestole, han havde bestyret som Kantsler uden at aflægge Regnskab, og der anhængiggjøres et Ansvar af 30 Tusinde Mark. Alle forbauses over dette, og mene, at nu staar Fængsel eller noget andet endnu værre for Døren. Nu fremtræder Biskop Henrik af Winchester og bevidner, at Thomas, designeret til Erkebiskop, var bleven løst fra alle sine Forpligtelscr ligeoverfor Kongen og Kongens Gaard. Biskop Gilbert foreholder Thomas, at han paa Grund af Kongens mange ham beviste Velgjerninger bør give efter, Biskop Henrik modsiger dette, senere ytre sig flere andre. Thomas lader indkalde to Jarler, hvem han tilligemed Biskop Gilbert og en anden Biskop sender til Kongen for at udbede sig Betænkningstid. Gilbert giver Ordene falskelig den Vending, at Thomas er tilbøielig til Eftergivenhed. Kongen indrømmer da med Glæde denne forlangte Frist. Thomas oplyser imidlertid Sendebudene om, at hans Ord ere blevne forvanskede af Biskop Gilbert 89-95 [343-346]. Mange af dem, der have været i Erkebiskopens Følge forlade ham nu. Han indbyder en Mængde Fattige og Verkbrudne til sit Bord 95 [346]. Den følgende Mandag er Thomas ved Sygdom bunden til Sængen. Samme Dag udbreder det Rygte sig, at Erkebiskopen vil blive dræbt eller ført i Fængsel. Han ængstes herover, da han endnu ikke føler sig Martyrkronen værdig. De andre Biskoper søge ved dette Rygte at indvirke paa ham, for at faa ham til at give sig selv og sin Erkbispestol i Kongens Hænder, da denne i saa Fald vil opgive sin Vrede, men han i modsat Fald udsættes for at dømmes som Meneder og Forræder. Erkebiskopen svarer dem med Kjækhed, og slutter med at forbyde dem for Fremtiden at sidde til Doms mod ham, men byder dem derimod i Kraft af den Lydighed, de ere ham skyldige, at staa ham bi, hvis Kongen skulde ville have hans Liv; alle Biskoper begive sig nu til Kongen, paa to nær, 96-99 [346-348]. Thomas holder derpaa Messe til Ære for den første Martyr Stephanus. Efter Messen kaster han en Klerkekaabe over sine Messeklæder, tager Hostien med, gjemt under Kaaben, og kommen til det Herberge, hvor Kongen venter ham, tager han Korset fra den, der bærer det foran ham. Kongen gaar ind i et andet Værelse, da han hører i hvilket Optog Erkebiskopen kommer, Erkebiskopen sætter sig nu i det Herberge, Kongen har forladt, og Biskoperne ligeoverfor ham 100-102 [348, 349]. Biskoperne kaldes til Kongen, som beklager sig over Erkebiskopens Optræden, hvorved han lægger for Dagen sin Mistro til ham. Alle give Kongen Medhold heri, og sige, at Erkebiskopen ved denne Anledning har lagt Fiendskab for Dagen mod Kongen. Dørvogterne løbe frem med Stave og true ad Erkebiskopen. Hans Klerk Herbert af Boseham giver ham

opmuntrende Ord. Biskop Bartholomæus falder for Erkebiskopens Fødder, foreholder ham, at hver den, der holder med ham, skal betragtes som Kongens Fiende. Erkebiskopen svarer ham: „Gaa bort, du kjender ikke Guds Villie“. Biskoperne beslutte nu samtlige at vende sig mod Thomas og understøtte Kongens Sag. De begive sig derpaa til Thomas, opsige ham Lydighed, som den der har gaaet fra sit Ord, at respektere de kongelige Vedtægter, henskyde sig under Paven, for hvem de stævne ham som Meneder og Forræder. Jarlen af Leicester befaler ham at komme til Kongen for at gjøre Rede for sig eller høre den over ham faldne Dom. Thomas insisterer fremdeles paa, at han ved Modtagelsen af Erkebiskopstolen blev løst fra sine Forpligtelser som Kantsler, og at han hverken vil eller er pligtig til at besvare disse Klagepunkter, og appellerer til Paven 102-110 [350-352]. Thomas forlader nu Kongens Gaard, efter en Ordvexling med nogle af Hoffolkene, stiger paa sin Hest og ledsages af en talrig Skare Folk til sit Herberge i St. Andreas Munkekloster, hvor han indbyder de Fattige til sit Bord. Her komme to Biskoper med nye Forligsforslag, der afvises ligesom de foregaaende 110-113 [352. 353]; ængstet ved udbredt Rygte om, at man stræber ham efter Livet, forlader han om Natten Klosteret og tager Flugten 113-115 [353. 354]; samme Nat drømmer en Klerk om et Pindsvin, der forfølges paa Jagten af Kong Henrik og hans Stormænd 115-117 [354-357].

Kongens Bestyrtelse over Thomas Erkebiskops Flugt, fem Biskoper sendes til Paven for at klage over den i Landet stedfindende Uro og anklage Thomas Erkebiskop som dens Aarsag 119, 120 [362. 363]. Thomas Erkebiskop drager nu afsted paa sin Flugt forklædt og under Navnet Christian, reiser om Natten, vandrende paa sin Fod, og ligger skjult om Dagen, indtil han naar Eastrey nær Sandwich alle Helgensdag, her faar han en Baad og lander paa Kysten ligeoverfor. Paa Grund af Storm og Regn er Føret tungt, af Udmattelse formaar Thomas ikke længer at gaa, hans Følgesvende skaffe ham en Hest, uden Sadel og Bidsel, hvorpaa han fortsætter Reisen. Paa Veien er han et Par Gange nær ved at blive kjendt, men reder sig ud af Forlegenheden og kommer saaledes ridende til Gravelines. Her bliver han kjendt af sin Vært, der tilligemed sin Hustru søger at gjøre ham til Gode paa bedste Maade, og lover ikke at røbe ham. Han er imidlertid her ikke tryg, da Kong Henrik har skrevet til Philippus Greve af Flandern, allerede før ugunstig stemt mod Thomas, for at melde ham Erkebiskopens Flugt. Han begiver sig derfor tidlig om Morgenen derfra atter til Fods og kommer om Aftenen til Klosteret Clair-Marais, i Nærheden af St. Omer. Denne Aften komme ogsaa Kong Henriks Sendebud efter en stormfuld Overfart til St. Omer. Erkebiskopen forlader derfor samme Nat dette Sted og ror i en Baad til en Eremitage beliggende paa en Ø, der hører til Abbediet St. Bertin. Efter at have tilbragt 3 Dage her, indbydes han af Abbeden til Abbediet, hvorhen han kommer, efter at en stor Fisk underveis paa en mirakuløs Maade er sprunget op i Baaden til ham, for at ikke de Fremmedes Komme skulle tære alt for sterkt paa Klosterets Proviant i Fastetiden. Her træffer Erkebiskopen Herbert af Boscham, samt Kong Henriks fortrolige Ven Rikard

af Luci 120-125 [357-362]. Imidlertid træffe Kong Henriks Udsendinge Kong Ludvig i Compiègne, hvor de overrække et Brev af lignende Indhold som det til Philippus af Flandern, han stødes især over et Udtryk: Thomas „tilforn“ Erkebiskop i Canterbury, og han kan ikke erkjende Kong Henriks Berettigelse til at afsætte Thomas fra sit Embede. De fortsætte nu Reisen til Sens for at træffe Pave Alexander. Herbert af Boseham har selv anden fulgt Kong Henriks Sendebud i Hælene, de blive vel modtagne af Kong Ludvig og udvirke Tilladelse for Thomas Erkebiskop til at opholde sig i Frankrige. De begive sig derpaa til Paven, hvor de rigtignok ankomme efter de engelske Biskoper, men desuagtet erholde Adgang før disse. De fremstille nu for Paven den Forfølgelse, for hvilken Thomas Erkebiskop har været udsat, hans Flugt fra England og Gjenvordigheder paa Veien til St. Bertin. Paven røres til Taarer og udbryder: „Eders Herre bærer alt i levende Live Martyrkronen“ 125-128 [362-366]. Den følgende Dag kaldes Kong Henriks Sendebud til Pavens Consistorium, hvor ogsaa Thomas' Sendemænd indfinde sig. Her tale da de fleste af Biskoperne, fremstille Sagen i det gunstigste Lys for Kong Henrik, og forlange, at Paven skal give ham Ret og byde Thomas Erkebiskop at drage tilbage til England. Paven erklærer ikke at kunne fælde nogen Dom, forinden Thomas selv indfinder sig, og opfordrer Sendebudene til at oppebie hans Komme. Disse tør ikke opholde sig længer, og reise saaledes med uforrettet Sag tilbage 128-131 [366-370]. Thomas Erkebiskop forlader nu St. Bertin og kommer til Soissons, hvor Kong Ludvig besøger ham i hans Herberge og giver ham et stort Følge med til Paven. Af denne modtages han i Sens med Velvillie. Et Par Dage senere kommer han til Paven, fremstiller sin Sag for ham, og oplæser tilsidst de kongelige Vedtægter 132—136 [371—373]. [De fleste af Kardinalerne, bestukne af Kong Henrik, tale nu Kongens Sag imod Thomas, fornemmelig Kardinal Wilhelm af Pavia. Dog Erkebiskopen forsvarer sig og vinder derved en fuldstændig Seier 373. 374]. Paven irettesætter skarpt Thomas Erkebiskop, fordi han havde kunnet give sit Minde til disse for Kirken farlige Bestemmelser, men trøster ham derpaa med, at senere Anger og udstandne Lidelser fuldkommen have afsonet hans Forseelse 136-138 [374. 375]. Den følgende Dag indfinder Thomas sig atter hos Paven, og erklærer, at Kirkens ulykkelige Stilling er en Følge af hans eget uretmæssige og af Kongen fremtvungne Valg til sin høie geistlige Stilling, han havde anseet det urigtigt at overgive sin Værdighed til Kongen, men opsat sin Resignation indtil nu, da han kunde overgive sit Embede i Pavens egne Hænder, for at denne derpaa kunde kaare en værdigere. Han overgiver sin erkebiskoplige Ring til Paven, og alle røres til Taarer. De af Kardinalerne, som ere Kong Henriks Venner, raade Paven til at modtage Thomas's Resignation. Enden bliver at Paven giver ham sin Ring tilbage, anbefaler ham til Abbeden i Pontigny, for at leve der mellem hans Graabrødre med faa Ledsagere og tarveligt, som det sømmer sig en Landflygtig og en Christi Stridsmand 138-141 [375-377]. Paven sender Thomas en Munkeklædning. En Dag efter Messen hører han Herrens Røst, der forkynder

sin ufordelagtige Omtale endog Kongen af Frankrig til at behandle ham med Kulde, skjønt Erkebiskopen ved at drage gjennem Chartres paa Veien til Sens faar Lov og Pris af Folket for sin Standhaftighed 178-186 [409-412]. Thomas Erkebiskop begynder nu at frygte for, at han ikke længer vil kunne have noget sikkert Ophold hos Kongen af Frankrig, men denne Frygt viser sig ugrundet, da Kongen lader ham kalde til sig og gjør ham fuldstændig Afbigt, fordi han en Stund har ladet sig forlede til at miskjende ham. Kong Ludvig faar herfor høre ilde af Kong Henrik, men alt dette tjener end mere til at befæste Venskabet mellem Kongen af Frankrig og Thomas. To Sendebud skikkes atter af Paven til England, men uden noget Resultat 187-195 [413-415]. Paa en Pilgrimsferd, som Kong Henrik foretager til Montmartre, søger Kongen af Frankrig at bringe en Forsoning istand mellem Thomas og Kongen af England, hvilket strander derpaa, at Kongen nægter Thomas Fredskysset. Kommen tilbage til England lader Kong Henrik sin Søn den unge Henrik krone, og lader denne Ceremoni udføre i Westminster af Erkebiskopen af York, uagtet Fuldbyrdelsen af denne Akt alene tilkom Rigets Primas Erkebiskopen af Canterbury. Thomas har i Forveien faaet Breve fra Paven til Biskoperne i England, hvorved en saadan Handling uden Thomas Erkebiskops Samtykke udtrykkelig forbydes dem 195-201 [416. 417]. Paven truer nu med at slynge Bandstraalen over hele den engelske Konges Rige 201-204 [418, 419].

Paa Mariæ Magdalenæ Dag (22 Juli) sluttes endelig Fred og Forlig mellem Kong Henrik og Thomas paa et Sted med det uheldspaaende Navn Forræderengen (Pratum Proditorum). Thomas beder Kongen om Lov til at straffe Erkebiskopen af York efter Fortjeneste. Hertil giver Kongen sit Minde. Thomas stiger nu af sin Hest og kaster sig for Kongens Fødder, denne holder hans Stigbøile, da han atter stiger til Hest. Senere gjør Kongen Vanskeligheder, da det gjælder at gjengive Thomas Erkebiskop sine Eiendomme 206-210 [419-421]. Paa et Møde mellem Kong Henrik og Grev Theobald af Blois indfinder Thomas sig. Kongen hædrer ham tilsyneladende, men viser ham dog personlig Kulde, og staar tidlig op om Morgenen og lader synge Messe for sig, for at undgaa Thomas' Nærværelse og ikke blive nødt til at give ham Fredskysset. Paa Veien til Mødet senere hen paa Dagen bebreide de hinanden Utaknemmelighed. Ved Greven af Blois og andre Mænds Indflydelse lover Kongen atter at tilbagegive ham hans Eiendomme, men anmoder Erkebiskopen først om at drage tilbage til sin Stol. Nogen Tid efter har Erkebiskopen en venskabelig Sammenkomst med Kongen i Chaumont tæt ved Blois, hvor den sidste blandt andet ytrer, at han vilde give alt i Erkebiskopens Magt, hvis han vilde føie sig efter ham. Senere fortæller Thomas Herbert af Boseham denne Samtale og disse Kongens tristende Ord 211-214 [421. 422]. Thomas tager Afsked med Kong Ludvig og sine Venner i Frankrig 215. [Ved Afskeden beder han Kongen om en Ring indsat med en Karfunkel, som er erhvervet af Karl den Store og hører til Kronregalierne 423, 424.]. I Forveien har han sendt et paveligt Brev, hvori flere af Biskoperne bandsættes. Ankommen til Witsand faar han flere Advarsler mod at reise til

England, da hans Liv trues der. Han rokkes dog ikke i sin Beslutning 214-218 [423-427]. Da han nærmer sig Havnen Sandwich, lader han det Kors sætte op paa Skibet, som Erkebiskoperne af Canterbury altid pleiede at lade bære foran sig. Han modtoges med Velsignelser af talrige Fattige ved sin Landstigning. Nogle Riddere, hans Uvenner, komme ham dernæst i Møde og fordre, at han skal løse Biskoperne af Bandsættelsen. Han beder om Frist til den følgende Dag. Han begiver sig nu til Canterbury, paa Veien vises ham de største Hædersbevisninger af Geistligheden 219-222 [427. 428]. Ridderne og de bandsatte Biskopers Klerke komme næste Morgen for at opnaa Løsning af Bandet. Thomas Erkebiskop er endelig villig dertil, hvis Biskoperne ville sværge i et og alt at underkaste sig Kirkens Dom. Biskoperne af London og Salisbury ere ikke saa uvillige, men Erkebiskopen af York sætter sig derimod, og vil give mange Penge, om han kan faa ydmyget Thomas Erkebiskops Stivsind. Biskoperne reise derpaa til Normandi for at træffe Kong Henrik 222-228 [429-431]. Thomas lader sin Adfærd mod de Biskoper, der have kronet den unge Kong Henrik, undskylde for denne, men da han senere fra London vil reise om i sit Stift, kommer der Befaling fra Kongen, at han skal begive sig til sin Biskopsstol og holde sig der i Ro. Han lyder denne Befaling mest paa Grund af den tilstundende Julehøitid. Hans Fiender triumphere, fornemmelig Slægten Broch, som ved alle Leiligheder havde krænket og forhaanet ham 229-231 [431. 432]. Thomas prædiker paa Juledagen og forudsiger sin nærforestaaende Død, drager derpaa i sin Prædiken skarpt til Felts mod sine Fiender 232-234 [432. 433]. De tre afsatte Biskoper søge nu paa alle Maader at opbringe Kongen mod Thomas, i sin Heftighed lader Kongen sine Mænd høre ilde, fordi de ikke skaffe ham Hævn over Erkebiskopen. Efter disse Kongens henkastede Ytringer fatte fire Riddere, Reginald Bjørnsson (Fitzurse), Hugo af Morville, William af Tracy og Rikard Brito (eller le Breton), den Plan at dræbe Thomas. De begive sig alle til England, have en for Aarstiden usædvanlig heldig Overreise, komme alle, uagtet de drage ud fra forskjellige Havne, paa samme Dag, næsten i samme Time, til det aftalte Sted Saltwood sex Mil fra Canterbury. Her træffer dem Ranulf af Broch og hans Frænde Robert, og de raadslaa nu sammen om Erkebiskopens Død 234-238 [433-435]. De fire Riddere indfinde sig den femte Juledag i Erkebiskopens Herberge, som denne sidder og samtaler med sine Klerke og nogle Munke. Efter nogen Tids Taushed tiltaler Reginald ham og foregiver, at de have et Budskab til ham fra Kongen. Thomas lader først de andre Tilstedeværende gaa ud, men da han skjønner, at de intet hemmeligt Ærende have, lader han Klerkene atter kalde ind. Reginald byder ham fra Kongen, at han skal gaa til hans Søn, den unge Henrik, og sværge ham Troskabsed og gjøre Afbigt for alt, hvad han har forbrudt imod Kongen, og at han skal løse Biskoperne af Band og gjengive dem sine Embeder, tilsidst beskylder han ham endog for selv at tragte efter Kronen. Erkebiskopen svarer med Rolighed og gjendriver hans Beskyldninger. Blandt andet paastaar han, at Reginald selv har været tilstede ved Fredsmødet, og at det ikke kan være ham ubekjendt,

at Kongen gav sit Samtykke til Biskopernes Revselse. Dette benegter Reginald. Alle udbryde nu i haarde og truende Ord mod Thomas Erkebiskop. Denne fremhæver for dem al den Overlast og Haan, han har været udsat for af sine Fiender. Reginald spørger, hvorfor han ikke har klaget over dem. Slige Klager vilde have været unyttige, siger Thomas, der nu bliver heftigere, og han er fra nu af bestemt paa ikke at opgive sine Rettigheder eller vige af den rette Veien for nogensomhelst. Riddernes Forbittrelse stige nu til det høieste, de te sig som rasende, raabe og tale i Munden paa hinanden, og paalægge Munkene at passe vel paa Erkebiskopen, at han ikke skal undslippe. Thomas følger dem til Døren, og kalder her paa Hugo af Morville, for at tale med ham, men han agter ikke paa hans Ord. Magister Jon af Salisbury bebreider ham hans Heftighed og Ueftergivenhed ligeoverfor saa lovløse Mennesker. Thomas svarer, at han har nu fattet sin Beslutning, og ved nok, hvad han skal gjøre 238-252 [436-438]. Ridderne storme nu frem mod Gaarden med sit Følge. Robert af Broch, kjendt med Localiteterne, fører dem ad en hemmelig Trappe, som fører til en Have, herfra komme de forbi Klosteret til Kirken. Erkebiskopens Mænd søge forgjæves at formaa ham til at tage Flugten, de tvinge ham nu formelig med Magt at ty til Kirken, og føre ham hen til Trappen i Koret. Hans Fiender storme nu ind i Kirken, idet nogle raabe: „Hvor er Forræderen?“ andre: „Hvor er Erkebiskopen.“ Han gaar dem i Møde og svarer: „Her er jeg, ikke Forræder, men Erkebiskop.“ Under en fortsat Ordvexel griber en af hans Fiender ham i Kappen og river ham Huen af Hovedet med sit Sværd. Han seer nu, at det gjælder hans Liv, og tyr hen til det Alter, som er ham nærmest, bøier sit Hoved og udtaler disse sine sidste Ord: „Til Gud og den hellige Maria og denne Kirkes Skytshelgener og Guds Martyr den hellige Dionysius overantvorder jeg mig og Kirkens Sag.“ Som han har sagt disse Ord, løber en af dem frem og hugger til ham af sin hele Kraft. Sværdet rammer først Klerken Edvard Grims Arm og derpaa Erkebiskopens Hoved. Thomas falder nu paa Knæ og strækker sine Hænder mod Himlen, og modtager saaledes det næste Hug, hvorpaa de øvrige, den ene efter den anden, give ham hver sit Hug i Hovedet. Efter at have fuldbyrdet Mordet, forlade de hoverende Kirken. Robert af Broch vender tilbage for ogsaa at støde sit Sverd i Erkebiskopens tomme Hjerneskal 252-265 [439-443]. Reflexioner over Thomas Erkebiskops Død 265. 266 [445. 446]. Morderne plyndre det erkebiskoplige Palads 267-269 [534. 535]. Efterretningen om Mordet vækker Skræk og Forfærdelse. Folk af den lavere Klasse strømme til Kirken, hvor hans Legeme endnu ligger. Først henimod Natten vove Munkene sig til Kirken, løfte Liget op paa Baare og stille det foran Høialteret og vaage over det om Natten. Hans Blod opsamles, hans uforandrede Udseende antyder allerede Helgenen. Af Frygt for at hans Legeme af hans Fiender skal blive draget ud af Kirken for at haanes, ile Munkene med at faa det bisat i Kirkens Krypt tæt ved Johannes den Døbers og Augustinus, Engelsmændenes Apostels, Alter. (Der havde ikke manglet paa dem, der havde røbet for Erkebiskopen og hans Mænd denne Sammensværgelse mod hans Liv 276

Rettelser.

1[16]	TRACATUS	*læs*	TRACATUS
7[9]	honum a	-	honum sua a
10[15]	frannzeisum	-	Frannzeisa
21[24]	*Qualitet*	-	*Qualiter*
22[14]	sænbsætte	-	sæmbsætte
28[19]	litillaatlegha	-	litillatlegha
35[2]	hialpsamlega	-	hialpsamlegha
38[2]	gestum [1]	-	gestum
—[26]	[1] gestuini *Cd. falder bort, thi der staar* gestum *i* *Codex.*		
40[9]	nackorskonar	*læs*	nockorskonar
46[20]	við	-	viðr
56[16]	rekner	-	tekner
59[6]	setto oc	-	setto ok somðu oc
60[11]	skipan	-	skipaner
65[14]	elskaðe hann	-	elskaðe sialfan hann
75[1]	dœme	-	epterdœme
104[22]	otululegar	-	otolulegar
110[17]	mer.“	-	mer.
115[11]	skreiðaz *bør rettes til* skreiðez		
121[25]	Fatuns	*læs*	Fatuus
126[29]	ut nos	-	ut vos
132[27]	mpræmeditatus	-	impræmeditatus
140[27]	delicii	-	delicti
156[12]	prebyterorum	-	presbyterorum
186[15]	þægia.	-	þægia.“
265[20]	s biit	-	subiit
276[17]	Segiz	-	Sua segiz
—[19]	eru slik	-	eru slikt
280[6]	innam	-	innan
281[24]	r ge	-	rege
333[28]	eptir fodr	-	eptir (modr)fodr
348[10]	heden	-	hedan

361[19] Johanni byskupe *bør rettes til* Johanni baptiste

364[21] (at) sinni . . . . . *læs* sinni (sæmd)

427[29] setra . . . . . . - setia

433[15] fræmdabalk . . . . - frændabalk

451[20] guds. . . . . . . - guds.“,

465[19] brędi . . . . . . - brędr

— [25] oþrottmanda . . . . - oþrottnanda

468[5-6] þa[1] er ek leysti skylld-urnar[2] minar - þat er ek leysti skylldunnar min(n)ar

— [30] [1] þat *Cd.* [2] skylldunnar *Cd. fąlder bort.*

470[13] samsęti, talar *bør rettes til* samsęti talat

471[10] semþar . . . . . . *læs* semþar (þeirar iarteignar)

472[18] uiþunni . . . . . . - uiþ(i)unni

475[5-6] landzkwna *bør rettes til* lanskwna (*d. e.* lánskúna)

476[11] gaf honum fyrer miuka þian *læs* gaf(zt) honum fyrer miuka þi(on)an

478[14] vertt. I fam. . . . . - vertt i fam

479[27] minkarar . . . . . . - minkanar

— [29] falkinn — flygr *bør rettes til* falkiner — geingr

492[39] væri hann ok *bør rettes til* væri ok

493[29] kallar Kanntuariam . *læs* kallar (til) Kanntuariam

510[33] *S. 373 f.* . . . . . . - *S. 377 f.*

511[3] *372*[34] . . . . . . - *378*[34]

589[30] þydizt . . . . . . - þyðizt

I

f þa sok skort ar þera sinum. þa fello hin agætasto tyrartgs
moghum hærdu postolanna hofdinge. oc hinn dyrlege dauid
ghum tidum. o e segium y þattra fyri þi. at y dome seam
gha. Sem h er k alle. nema helldr til þess ef nockorer hafa
oc hþeim af noy a oc skaulegær. þi at sva gerdo þr. Fell hin
hatte. er sem y a ð h nocade gude. en varum drno sinū
skammer a sialf strande. reis h meþ tarum oc trega up
þmr ytvar. er n et faller. Fell oc hinn dyre dauid kgr. þa
de miskunne sin s. en red hm bana mað. en spamanne
sin hardþge gey nde. ok h fyri sinn glöp past a ytande.
klærkdomen se skan. bötande þ er brotet var. glöpen m;
fyrdomens. tva sva yþuga pino. Sva er nu ok hin sæle
soghu til hans. Bæde um stund upp geferi. at h falle i fre-
gremer a. yrdan e standa. til þess at h se siðan af pallenu
meðr kglens bu akl. ok at hann tise þi muskard upp til
oc ser sialfum yi a kirkiunnar rett. ok se þi staþugare. se
maðr tho ark ype udrtkileghan glöp. Nu sem han e þys
ue stridd af rettum mikils hattað manne. er þenna tima
the sannbrikslens i bugh. at hann varo sek oc vidr sine gmd
þim forgo fradse im sine sva fare kirkiunne. oc klærkdome
at h skal eg i sinu skada af. þa gefr hann ser ecke ū ilik
þina f gude. hu þanu ok syggia er h vidr sliko vera. sva
sok sino sialfrade atte upp a sialfs hans hals. oc sva lata þr
toklegatt upp e i sein. hans tradan dauda. oc þna glöp er
ghan trey tklark aman kenz tho ark vite. þi at h meðr
miskunn meþ s aðr. vill giarna at goder mañ fae fud

var mikill fiolde folks i cantuaria · af
ollo rikino · byskupar · abotar · erchidiacn · decan
ok klerkar epter þui sem hirk uil
ok h skyllar i · Em sakar kgrins þi at
hn uera hm þra ual undaz · Nu sak þe
at a sta e af kgrino holl ok hyrd u i kosen ·
sa e nu skal uigias · Allir e þes at sama
h ur sine þionosto · Sem heiti tıme hr ·
e thomas erchidiakn uigd til prestz i hel
go uiku ok þat eda ac uigia h nu mer
genen ept til byskups · Af þi tala byskuparn
um þ ur ser · huerium þeirra e þessi uegr
til heyr · at uigia t byskups · En af þi at
byskupsstollinn i lundunum e þa i uma lopd
uigia laus · þa segr byskup wintoniensis · at
hn at enge annar a h at uigia þa sem þ
er komen · þi at þ uerd þr allir ual at
byskupi af wintom · a alla lute þa fylla er

var mikill fiolðe folks i cantuaria. af
ollo rikino. byskupar. abotar. erchidiakn. deka
n[a] hashadi ok klerkar eptir þui sem hverr vil
ok hann skylldr er. Enn sakir konungs þui at
hann vera hinn þria val undaz. Maðr sa er þar
er eigi sinn er af konongs holl ok hirð viðr kosen.
sa er nu skal vigias. Allir eru þess at sama
hann mz sine forsogo. Sem hann ame hialz.
er thomas erchidiakn vigðr til prestz i hel
go vikv ok þat ætlat at vigia hann um mæ
genen eptir til byskups. Af þui tala byskupar
um þat mz ser. hverium þeirra er þess uegr
til heyrer. at vigia til byskups. En af þui at
byskupsstollinn i lundunum er þann tima hofuð
vigia laus. þa seger byskup wintoniensis. at
hann er enge annar a hendi at vigia þa sem þar
er komenn. þui at þat mund þar allir vel at
byskupi af wintom. a alla hinir þa fylla er

var mikill fiolde folks i cantuaria . af
öllo rikino . byskupar . abotar . erchidiacn . deka
n hardbusar ok klerkar epter þui sem hæver uil
ok h skyllraz t . Tamu sakir konungs þi at
sa uita hann hafa ual undar . Ok sakir þess
at a sia e af konungs holl at hanum uar t kosen .
sa er nu skal uigias . Allir eru þess at samna
h uiz sine prouosto . Sem hann cunne hafa .
e thomas erchidiaken uigðr til prestz i hel
go uiku ok þat ettlad at uigia h num mæ
generi epter til byskups . En þi tala byskupar
um þa uiz ser . hiuinn þeirra e þess uegr
til heyrer . at uigia t byskups . En af þui at
byskupsstoll i lundunum er þann tima hofð
uigia laus . þa segir byskup wintoniensis . at
hann at enge annar a h at uigia þa sem þa
er komen . þui at þa uirðr fyrir allir ual at
byskupi af wintonni . A alla lute þa fylla ec

